

SFY 150

**Suomen Filosofinen Yhdistys 1873–2023: 150
vuotta suomalaisen filosofian historiaa**

**Toimittajat
SAMI PIHLSTRÖM, LARI AHOKAS
& ILKKA NIINILUOTO**

Suomen Filosofinen Yhdistys

Suomen Filosofinen Yhdistys 1873–2023: 150 vuotta suomalaisen filosofian historiaa

Toimittajat
SAMI PIHLSTRÖM, LARI AHOKAS
& ILKKA NIINILUOTO

HELSINKI 2023

Copyright © 2023 *Suomen Filosofinen Yhdistys*

ISBN 978-952-7585-00-9

Hansaprint Oy
Helsinki 2023

Sisällysluettelo

Totuus, yhteiskunta ja sana – Kolme sanaa Suomen Filosofisesta Yhdistyksestä 150-vuotishistoriateoksen johdannoksi	9
<i>Lauri Kallio</i> : Reinin-Grotenfeltin linja. Suomen Filosofisen Yhdistyksen ensimmäiset 60 vuotta	17
<i>Marja Jalava</i> : ”Radikaalista alustusta seurasi vilkas keskustelu” – Edvard Westermarck ja Rolf Lagerborg Suomen Filosofisen Yhdistyksen toisinajattelijoina	89
<i>Georg Henrik von Wright</i> : Muistoja Filosofisen Yhdistyksen toiminnasta Eino Kailan puheenjohtajakaudella	127
<i>Lari Ahokas</i> : Kansainväliset suhteet sodan varjossa	133
<i>Lassi Jakola</i> : Kansainvälistymisestä opiskelijaliikkeen kuohuihin: Suomen Filosofinen Yhdistys G.H. von Wrightin puheenjohtajakaudella 1962–1973	159
<i>Lari Ahokas</i> : Suomen Filosofinen Yhdistys tiedepoliittisen vaikuttamisen kohteena 1970-luvun alun murroskautena	229
<i>Tiia-Mari Hovila</i> : Filosofiakäsitykset ja koulukunnat Suomen Filosofisen Yhdistyksen historiassa	263
<i>Maria Hämeen-Anttila</i> : Naiset, filosofia ja tasa-arvo	301
<i>Sami Pihlström</i> : Suomen Filosofisen Yhdistyksen kansainväli- sen julkaisu- ja konferenssitoiminnan kehityksestä	325
<i>Ilkka Niiniluoto</i> : Yhden sanan kollokviot	359
<i>Päivi Seppälä & Eero Kaila</i> : Epilogi: SFY digitalisoituvana tieteellisenä seurana	379

Liite 1: Suomen Filosofisen Yhdistyksen virkailijat 1873-2023	391
Liite 2: Suomen Filosofisen Yhdistyksen vuosi- ja kuukausi- kokousten esitelmät 1873-2023.....	403

Totuus, yhteiskunta ja sana – Kolme sanaa Suomen Filosofisesta Yhdistyksestä 150-vuotishistoriateoksen johdannoksi

Tieteellisten Seurain Valtuuskunta (TSV), jonka jäsen Suomen Filosofinen Yhdistys (SFY) on ollut vuodesta 1981, pyysi vuonna 2023 jäsenseuroiltaan seuraesittelyjä, joissa kerrotaan seuran toiminnasta kolmen sitä hyvin kuvaavan sanan kautta. SFY päätti 150-vuotisjuhlavuotensa kunniaksi esittäytyä sanoin *totuus, yhteiskunta* ja *sana*. Nämä sanat sopivat johdannoksi myös käsillä olevaan teokseen.

Suomen Filosofisen Yhdistyksen perusti lokakuussa 1873 Keisarillisen Aleksanterin Yliopiston filosofian professorina ja sittemmin rehtorinakin toiminut Thiodolf Rein. Nimi oli pitkään Filosofinen yhdistys – Filosofiska föreningen, jota käytettiin myös silloin, kun seura rekisteröitiin vuonna 1925 puheenjohtaja Arvi Grotenfeltin aikana. Suomen kahdeksanneksi vanhin tieteellinen yhdistys toimi Helsingistä käsin valtakunnallisesti, ja sen nykyinen nimi vahvistettiin 1962. SFY vietti siis 150-vuotisjuhlaansa vuonna 2023. Vuoden päätapahtumina järjestettiin tammikuussa 2023 kotimainen kollokvio *Filosofia muuttuvassa suomalaisessa yhteiskunnassa* ja lokakuussa 2023 kansainvälinen konferenssi *Perspectives on the History of Philosophy in Finland*. Juhlavuoden tärkein julkaisuhanke on tämä artikkelikokoelma yhdistyksen historiasta.

Totuus – SFY kriittisen totuuden etsinnän edistäjänä

”Viisauden rakastamiseksi” kutsutun filosofian ydinpyrkimys on totuuden tavoittelu, ja myös totuuden käsitteen itsensä täsmentäminen kuuluu filosofian keskeisiin tehtäviin. SFY on perustamisestaan lähtien edistänyt kriittistä totuuden et-

sintää ja syvempää ymmärrystä totuuden merkityksestä ja arvosta.

Totuuteen pyrkivän filosofisen keskustelun – joskus tiukankin kiistelyn – foorumeita ovat alan julkaisut ja konferenssit. SFY on järjestänyt säännöllisiä esitelmä- ja keskustelutilaisuuksia jo 150 vuoden ajan. Aluksi yhdistys toimi eräänlaisena perustajansa Thiodolf Reinin ”seminaarina”. Reinin ja hänen seuraajansa Arvi Grotenfeltin saksalaisvaikutteisen idealismin haastoivat jo yhdistyksen varhaisvuosikymmeninä darwinismia ja relativismia puolustaneet, niin ikään SFY:ssä aktiivisesti toimineet Edvard Westermarck ja Rolf Lagerborg. Näitä ja muita debatteja dokumentoivat yhdistyksen kokospöytäkirjat vuosilta 1873–1925 on julkaistu Juha Mannisen ja Ilkka Niiniluodon toimittamassa teoksessa *Ajatuksen laboratorio* (SFY, 1996).

Vuodesta 1926 suomen- ja ruotsinkielisen filosofisen keskustelun areenaksi vakiintui yhdistyksen vuosikirja *Ajatus*, jonka 80. nide ilmestyi 2023. Vuonna 1935 perustettiin kansainvälinen, aluksi saksan- mutta myöhemmin lähinnä englanninkielinen julkaisusarja *Acta Philosophica Fennica*, joka ehtii juhlavuoden kunniaksi sadanteen niteeseensä loppuvuonna 2023.

Toisen maailmansodan molemmin puolin yhdistyksen valovoimaisimpiin totuuden etsijöihin lukeutui legendaarinen teoreettisen filosofian professori (sittemmin akateemikko) Eino Kaila, joka toimi puheenjohtajana vuosina 1936–1952. Erityisesti akateemikko Georg Henrik von Wrightin puheenjohtajakaudesta (1962–1973) lähtien SFY on järjestänyt lukuisia kansainvälisiä konferensseja ja julkaissut niiden esitelmiä muun muassa *Acta*-sarjassaan.

Yhteiskunta – SFY osallistuvan filosofian mahdollistajana

Akateemisen tutkimuksen edistämisen ohella – ja siihen kytkeytyen – Suomen Filosofinen Yhdistys kannustaa jäseniään julkiseen filosofiseen keskusteluun yhteiskunnallisista kysymyksistä. SFY:n pitkäaikaisimman puheenjohtajan (1975–2016) akateemikko Ilkka Niiniluodon ”suomalaisen osallistuvan filosofian perinteeksi” kutsuma juonne on keskeinen yhdistyksen toiminnassa. Sen voidaan katsoa käynnistyneen jo

ennen yhdistyksen perustamista ”kansallisfilosofi” J.V. Snellmanin työssä ja ulottuvan nykypäivään.

G.H. von Wrightin ja Niiniluodon ohella yhdistyksen puheenjohtajista yhteiskunnallisesti aktiivisimpiin kuului akateemikko Oiva Ketonen, joka puheenjohtajakaudellaan (1952-1962) suuntautui muun muassa korkeakoulupoliittisiin kysymyksiin. Niin yhdistyksen varhaiset toimijat kuin nykyfilosofitkin ovat kantaneet huolta monista yhteiskunnallisista haasteista, joiden syvälinen erittely kaipaa filosofista arvokeskustelua. Tällaisia ovat esimerkiksi erilaiset tasa-arvokysymykset, ympäristökriisi sekä sodan ja rauhan teemat.

Juhlavuotensa avaukseksi SFY järjesti tammikuussa 2023 kollokvion, jossa pohdittiin suomalaisen filosofian yhteiskunnallista vaikuttavuutta ja tämän yleisteeman puitteissa muun muassa ilmasto- ja ympäristökriisiä sekä turvallisuuspolitiikan eettisiä ulottuvuuksia. Filosofien yhteiskunnallinen vuorovaikutus toteutuu tietenkin myös ilman SFY:n panosta, mutta yhdistys tarjoaa jäsenistölleen tilaisuuksia akateemisia tutkijapiirejä laajempaankin keskusteluun. SFY:n on tosin jatkossa edistettävä tasa-arvoa omassakin toiminnassaan: 150 vuoden ajan kaikki puheenjohtajat ovat olleet valkoihoisia miehiä.

Sana - ei sananjulistusta vaan aktiivista sanankäyttöä

Ilkka Niiniluodon puheenjohtajakauden näkyvin perinne olivat vuosittain (1980-2017) tammikuussa järjestetyt ”yhden sanan kollokviot”, jotka kokosivat yhteen tutkijoita ja opiskelijoita Suomen yliopistojen filosofian yksiköistä. Vaikka yhdistyksen muu tapahtumatoiminta on ollut melko pääkaupunkikeskeistä, kollokvioita on säännöllisesti järjestetty Helsingin lisäksi Turun, Tampereen ja Jyväskylän yliopistoissa - ja vuonna 2022 kokoonnuttiin ensimmäisen kerran Oulussa.

Yhden sanan kollokvioiden teimana oli aina jokin filosofisesti monipuolinen sana - kuten *totuus*, *rakkaus*, *järki* tai *syy* - jonka ympärille voidaan ryhmittää filosofian eri aloja ja suuntauksia edustavia esitelmiä. Kollokvioesitelmistä on myös ollut tapana julkaista artikkelikokoelmia. Vaikka tiukasta yhden sanan formaatista luovuttiin vuonna 2017, kollokviotoiminta jatkuu: sittemmin on kokoonnuttu keskustelemaan

muun muassa tekoälystä, valistuksesta ja historiasta. Tammi-kuiset kollokviot ovat perinteisesti olleet suomen- ja ruotsinkielisiä, mutta viime vuosina niissäkin on esitelmöity runsaasti myös englanniksi.

Kriittisenä totuuden etsijänä ja yhteiskunnallisen keskustelun edistäjänä SFY ei koskaan ole dogmaattinen sananjulistaja vaan rohkaisee toimijoitaan aktiiviseen ja harkittuun akateemiseen sanankäyttöön niin filosofian ikuisuusongelmien kuin aikamme polttavien kysymystenkin äärellä. Tässäkin SFY:n nykytoimijoita voi viitoittaa kunniakas historia: yhdistyksen puheenjohtajina on toiminut useita erittäin vaikutusvaltaisia suomalaisen akateemisen elämän avainhahmoja – mm. neljä akateemikkoa (Kaila, Ketonen, von Wright, Niiniluoto), kaksi rehtoria (Rein, Niiniluoto), kaksi kansleria (von Wright, Niiniluoto), sijaiskansleri (Rein) – joiden sanankäyttö on olennaisesti muovannut paitsi filosofiaa myös yleisemmin suomalaista ja kansainvälistäkin kulttuurimaailmaa.

Kirjan rakenne

Tämä teos keskittyy SFY:n 150-vuotiseen historiaan eikä siis pyri olemaan kattava esitys suomalaisen filosofian historiasta yleisemmin. Maastamme puuttuu yhä suomalaisen filosofian historian kokonaisesitys – esimerkiksi teos, joka olisi vertailtavissa Henrik Lagerlundin ruotsalaisen filosofian historiaan *Filosofi i Sverige under tusen år* (2003). Toivoaksemme tämän kirjan artikkeleissa on paljonkin aihioita, joista myöhemmät suomalaisen filosofian historioitsijat voivat löytää virikkeitä uusiin kontribuutioihin.

Teoksemme avaa Lauri Kallion kirjoitus yhdistyksen varhaisvuosikymmenistä eli Thiodolf Reinin ja Arvi Grotenfeltin pitkistä puheenjohtajakausista. Tämän jälkeen Marja Jalava esittelee yhdistyksen saman ajan radikaaleja ”toisinajattelijoita” Edvard Westermarckia ja Rolf Lagerborgia. Kirjaan ei sisälly Eino Kailan puheenjohtajakautta käsittelevää varsinaista tutkimusartikkelia, koska Kailan filosofiaa – myös SFY:n kontekstissa – on aiemmin käsitelty eri yhteyksissä. Toimittajat päättivät kuitenkin sisällyttää teokseen Georg Henrik von Wrightin henkilökohtaisiin muisteluihin perustuvan kirjoituksen Kailan ajasta SFY:ssä, joka ilmestyi alun perin *Ajatus-*vuosikirjassa 59 (2002) ja jonka von Wright esitti juhlapuhe-

na SFY:n 125-vuotisillallisilla lokakuussa 1998. Lari Ahokkaan kirjoitus kartoittaa erityisesti yhdistyksen sodanaikaisia kansainvälisiä suhteita. Lassi Jakolan laaja artikkeli valaisee puolestaan von Wrightin kautta SFY:n puheenjohtajana. Samaa ajanjaksoon painottuu Lari Ahokkaan toinen artikkeli, jossa tarkastellaan yhdistystä tiedepoliittisten paineiden kohteena. Näiden kronologista kertomusta rakentavien artikkelien jälkeen sijoitetut kontribuutiot tarttuvat muutamiin yhdistyksen historian erityisteemoihin: koulukuntakiistoihin filosofian luonteesta ja menetelmistä (Tiia-Mari Hovila), naisten ja vähemmistöjen asemaan (Maria Hämeen-Anttila), kansainväliseen julkaisu- ja konferenssitoimintaan (Sami Pihlström) sekä ”yhden sanan kollokvioihin” (Ilkka Niiniluoto). Teoksen päättää nykyaikaan ulottuva epilogi, jossa Päivi Seppälä ja Eero Kaila esittelevät yhdistyksen toiminnan digitalisoitumista 2000-luvulla.

Kirjan päättää kaksi Lari Ahokkaan kokoamaa liitettä, jotka sisältävät luettelot yhdistyksen virkailijoista (puheenjohtajat, sihteerit ja rahainhoitajat) sekä yhdistyksen vuosi- ja kuukausikokouksissa pidetyistä esitelmistä.

Kiitokset

Teoksen toimittajat ja Suomen Filosofinen Yhdistys kiittävät lämpimästi kaikkia tämän kirjan kirjoittajia sekä yhdistyksen hallituksen asettamaa juhluvuositoimikuntaa, joka on toiminut kirjahankkeen ohjausryhmänä. Toimikuntaan ovat kuuluneet ”viran puolesta” SFY:n sihteeri VTT Eero Kaila (joka on myös taittanut tämän kirjan), rahastonhoitaja FM Päivi Seppälä ja puheenjohtaja professori Sami Pihlström sekä SFY:n aiempia vaiheita edustavina entisinä sihteereinä ja/tai puheenjohtajana sekä alan asiantuntijoina akateemikko Ilkka Niiniluoto, professori emerita Leila Haaparanta, apulaisprofessori Mikko Salmela, dosentti Risto Vilkkonen ja FT Ilpo Halonen. Lisäksi FM Lari Ahokkaan työ SFY:n arkistokoordinaattorina vuonna 2021 mahdollisti yhdistyksen arkistojen digitoinnin ja järjestämisen. Ilman tätä perusteellista pohjatyötä arkistojen käyttö tämän teoksen – ja tulevan suomalaisen filosofian historiankirjoituksen – lähdeaineistona olisi ollut mahdotonta. Kiitämme myös kaikkia teoksen artikkelien vertaisarvioijina toimineita asiantuntijoita.

Yhdistys on saanut avustuksia juhluvuoden toimintoihinsa seuraavasti:

Arkistodigitointi: Suomen Kulttuurirahasto, 2021 (10000 €)

Historiateos: Suomen tiedekustantajat, 2022 (2500 €) ja 2023 (3500 €) ja Waldemar von Frenckellin säätiö, 2022 (8000 €)

Kansainvälinen konferenssi: Tieteellisten Seurain Valtuuskunta (2500 €), Ella ja Georg Ehrnroothin säätiö (2000 €) ja FETO ry (500 €) (kaikki vuonna 2023)

Kiitämme mainittuja tahoja tästä arvokkaasta tuesta suomalaisen filosofian ja sen historiankirjoituksen hyväksi. Historiateoksen lukijoille toivotamme kiintoisaa perehtymistä yhdistyksen vaiheisiin.

Ilkka Niiniluoto, Lari Ahokas & Sami Pihlström

Reinin-Grotenfeltin linja. Suomen Filosofisen Yhdistyksen ensimmäiset 60 vuotta

LAURI KALLIO

1. Johdanto

Thiodolf Reinin (1838–1919) ja Arvi Grotenfeltin (1863–1941) kaudet Suomen Filosofisen Yhdistyksen¹ johdossa kestivät yhteensä lähes 60 vuotta. Reinin ja hänen siskonpoikansa Grotenfeltin kaudet katkaisi ainoastaan Waldemar Ruinin viisivuotinen puheenjohtajuus 1900-luvun alussa.²

Juha Manninen on artikkelissaan ”Ajatuksen laboratorio” (1996) osoittanut, miten SFY:n olemus muuttui 50 vuoden aikana sen perustamisesta 1920-luvun puoliväliin. Mannisen teesi on, että yhdistys toimi pitkään ikään kuin professori Reinin vetämänä seminaarina.³ Muutos kohti varsinaisen tieteilisen seuran toimintaa tapahtui asteittain ja kulminoitui 1920-luvun puolivälissä, jolloin yhdistys sekä rekisteröityi

¹ Alun perin ”Filosofillinen Yhdistys”. Yhdistys rekisteröityi vuonna 1925 nimellä ”Filosofinen Yhdistys – Filosofiska Föreningen”. Vuonna 1961 yhdistyksen nimeksi vakiintui Suomen Filosofinen Yhdistys. Tästä eteenpäin viitataan yhdistykseen lyhenteellä SFY.

² Ruinin kautta SFY:n johdossa voisi luonnehtia ylimenokaudeksi. Salomaa (1926, 136) ei maininnut Ruinia lainkaan tiivistelmässään SFY:n historiasta. Kalle Soraisen laatiessa artikkelia SFY:n 75-vuotisesta historiasta olivat pöytäkirjat vuosisadan taitteesta kateissa eikä hän tiennyt Ruinin olleen puheenjohtaja (Sorainen 1949, 191–2). Soraisen tekstin ollessa viimeistelyä vaille valmis osa pöytäkirjoista löytyi (216). Pöytäkirjojen historiasta ja vaiheista, ks. Niiniluoto 1996, 6; von Wright 1979, 318–9 (viite 72).

³ Manninen 1996, 21; von Wright 1979, 287. Hyvä yleistajuinen katsaus Reinin kauteen SFY:n puheenjohtajana on Niiniluoto 1998.

että perusti oman julkaisusarjansa *Ajatuksen*.⁴ Rein ja Grotenfelt olivat siis yhdistyksen johdossa lähes koko *Ajatuksen* perustamista edeltäneen ajan. Viimeksi mainittu jatkoi puheenjohtajana vielä kymmenen vuotta *Ajatuksen* perustamisen jälkeen eli aina vuoteen 1936.

Keskityn tässä tekstissä kahteen aihepiiriin. Ensinnäkin tarkastelen sitä, miten Reinin ja Grotenfeltin omat käsitykset ja kokemukset filosofiasta suhtautuivat SFY:n toimintaan. Toiseksi tarkastelen SFY:ssä käytyä keskustelua eräistä Reinille ja Grotenfeltille tärkeistä filosofian erityiskysymyksistä. Keskityn heidän yhdistyksen piirissä esittämiinsä näkemyksiin ja vähemmän muuhun kirjalliseen materiaaliin.

Tarkasteluni ulottuu 1860-luvulta 1920-luvun loppupuolelle. Vaikka Grotenfeltin kausi jatkui tästä vielä useita vuosia eteenpäin, muuttui hänen asemansa yhdistyksessä ainakin jonkin verran seremonialliseksi. Eino Kailan energinen ja valovoimainen hahmo nousi helsinkiläisen filosofikentän keskiöön 1930-luvulla. Kaila korvasi Grotenfeltin puheenjohtajana vuonna 1936, mutta jo tätä ennen hän nousi varapuheenjohtajana yhdistyksen keulakuvaksi.⁵

En tule juurikaan tarkastelemaan yhdistyksen asemaa laajemmassa yliopistohistoriallisessa kontekstissa enkä yhdistyksen toiminnan käytännön järjestelyitä, sillä niitä on kattavasti selvitetty edellä mainitussa Mannisen vuoden 1996 artikkelissa. Yleiskatsauksen SFY:ssä pidetyistä esitelmistä⁶ vuoteen 1948 asti on tarjonnut yhdistyksen sihteeri Kalle Sorainen (1949).⁷ Hänellä oli omakohtaista kokemusta Groten-

⁴ Manninen 1996, 19, 31. Grotenfelt (1926a, 5) ja Salomaa (1926, 139) kuvaavat kehitystä samansuuntaisesti.

⁵ Tämän kuvan on antanut aikalaistodistaja Kalle Sorainen vuoden 1949 artikkelissaan. Palaan tähän myöhemmin. Puheenjohtajuutensa päätyttyä Grotenfelt toimi vielä vuoden (lokakuusta 1936 syyskuuhun 1937) SFY:n hallituksen jäsenenä ("Kertomus Filosofisen yhdistyksen toiminnasta vuodelta 1.10.1936–30.9.1937").

⁶ Soraisen artikkeleita vastaavan yleiskatsauksen *Ajatuksen* artikkeleista vuosilta 1926–2006 on laatinut SFY:n nykyinen puheenjohtaja Sami Pihlström (Pihlström 2006).

⁷ Soraisella (1949, 191) ei tosin ollut käytettävissä kaikkia niitä pöytäkirjoja, jotka julkaistiin vuonna 1996. Hän käytti vuoteen 1936 sukunimeä Sandelin. Myös vuoden 1941 artikkelissa (Sorainen 1941, 349–50) on muutama huomio SFY:n kokouksista.

feltin puheenjohtajakaudesta ja hän oli myös perehtynyt Grotenfeltin työhön historianfilosofiassa.⁸ Georg Henrik von Wright on tehnyt Soraista syvällisemmän analyysin Edvard Westermarckin moraalifilosofiaan liittyneistä esitelmistä SFY:ssä.⁹ Von Wright kommentoi samassa yhteydessä myös Reinin vastineita Westermarckille. Jouko Aho on puolestaan asettanut Westermarckin esikuvan, nuorena kuolleen Hjalmar Neiglickin esitelmät SFY:ssä laajempaan viitekehykseen.¹⁰ Aho on myös kirjoittanut laajemmin Reinin ajattelusta ja vaikutuksesta. Jorma Kurkinen on yleisesityksessään Reinin ajattelusta käsitellyt erityisesti Westermarckin ja Reinin väittelyä SFY:n kokouksissa.¹¹

SFY:n pöytäkirjat Grotenfeltin ja Reinin ajoilta vuoteen 1925 asti on julkaistu vuonna 1996.¹² Vaihdellessa suomen- ja ruotsinkielisissä pöytäkirjoissa referoidaan sekä pidettyjä esitelmiä että niistä käytyä keskustelua. Pöytäkirjoja on kadonnut jonkin verran: esimerkiksi loppuvuoden 1899 ja alkuvuoden 1903 väliseltä ajalta on säilynyt vain yksi pöytäkirja. *Ajatuksen* perustamisen jälkeen keskustelupöytäkirjojen pitämisestä luovuttiin vähitellen.¹³

Reinin ja Grotenfeltin aikana pöytäkirjojen pitoon ei ollut valmista sapluunaa, vaan pöytäkirjojen tyyli määräytyi kulloisenkin sihteerin mukaan. Pöytäkirjojen muoto, pituus ja

⁸ Sorainen (Sandelin) piti SFY:n kokouksessa 26.3.1936 esitelmän Grotenfeltista historianfilosofina (SFY:n kokouksen pöytäkirja 26.3.1936 (§ 1). Referaatti tästä esitelmästä on julkaistu *Uudessa Suomessa* 22.4.1936 (8).

⁹ von Wright 1979. Kyseinen artikkeli on muokattu tekijän SFY:ssä 20.2.1963 pitämästä esitelmästä "Edvard Westermarck och Filosofiska föreningen" (von Wright 1979, 313).

¹⁰ Aho 1989, 125–131.

¹¹ Kurkinen 1991, 284–90.

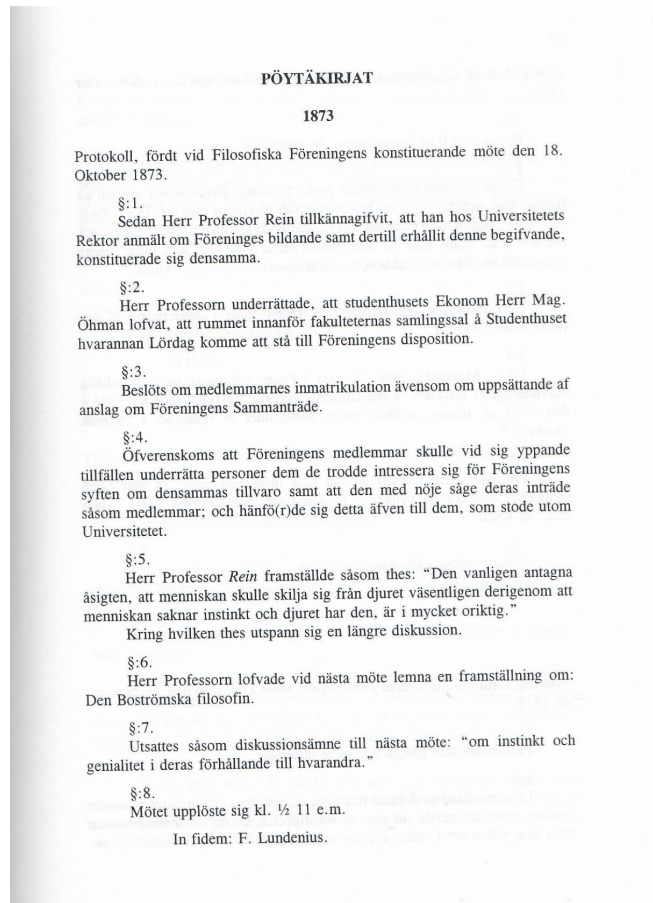
¹² Niiniluoto & Manninen (toim.) 1996. Teokseen sisältyy hyödyllinen henkilörekisteri SFY:n kokousten osanottajista. Viitataan jatkossa pöytäkirjoihin vuoteen 1925 asti muodossa "SFY päivämäärä (sivunumero ko. teoksessa)".

¹³ Pöytäkirjojen ohella SFY:n kokouksissa pidetyistä esitelmistä julkaistiin yhteenvetoja ainakin *Uudessa Suomessa*. 1930-luvun alkupuolen pöytäkirjoissa on usein mainittu vain esitelmän otsikko ja sitä kommentoineiden nimet. Eino Kailan puheenjohtajaksi tulon aikoihin vuonna 1936 muutama pöytäkirja referoi käytyä keskustelua, mutta tämän jälkeen palattiin aiempaan erittäin tiiviiseen muotoon.

yksityiskohtaisuus vaihtelevatkin paljon eikä niiden pohjalta useinkaan voi muodostaa yksiselitteistä kuvaa kokouksessa esitetyistä argumenteista. Esimerkiksi Johannes Hedengren, joka toimi sihteerinä vuosina 1895–6, laati huomattavan pitkiä ja selväsanaisia pöytäkirjoja. Hedengrenin tekemät pisimmillään seitsensivuiset¹⁴ keskustelupöytäkirjat muodostavat kuitenkin vähemmistön. Usein pöytäkirjat painottuvat esitelmän referointiin – sen sijaan kaikkia keskustelussa esitettyjä ”hajanaisia filosofisia mietelmiä ei pöytäkirjurin tajunta jaksanut säilyttää”, kuten sihteeri Kyösti N. Järvinen asian esitti.¹⁵

¹⁴ SFY 19.4.1895 (237–44).

¹⁵ SFY 4.12.1891 (190).

Suomen Filosofisen Yhdistyksen ensimmäisen kokouksen pöytäkirja julkaisussa Ajatuksen laboratorio (toim. Niiniluoto & Manninen, 1996).

Vaikka pöytäkirjojen tarjoama kuva yhdistyksen kokousten sisällöstä onkin vaillinainen, keskityn tässä tekstissä nimenomaan niihin. Lähtökohtani poikkeaa täten esimerkiksi yllä mainittujen von Wrightin ja Ahon tekstien lähtökohdasta: he tarkastelivat SFY:ssä esitetyjä näkemyksiä ennen muuta muun kirjallisen materiaalin tarjoamassa viitekehysessä. Tälle lähestymistavalla on hyviä perusteita – liittyihän iso osa SFY:ssä pidetyistä esitelmistä tekijöidensä ajankohtaisiin opinnäytteisiin, lehtiartikkeleihin, kirja-arvosteluihin tai

muihin kirjallisiin tuotteisiin. Esimerkiksi von Wright toteaa olettaneensa Westermarckin SFY:n kokouksessa esittämien käsitysten olleen ”suurin piirtein yhtäpitäviä”¹⁶ kokousta seuranneena vuonna ilmestyneen lehtiartikkelin kanssa. Näin varmasti olikin. Toivon oman lähestymistapani kuitenkin korostavan sitä, että SFY:n Reinin ja Grotenfeltin ajan suvaitsevassa ilmapiirissä esitettiin näkemyksiä vapaammin kuin julkisilla kirjallisilla foorumeilla. Esimerkiksi verrattaessa SFY:n kokousten pöytäkirjoja muuhun kirjalliseen materiaaliin näyttäytyy Reinin kritiikki Hegeliä kohtaan terävämpänä ja hänen sitoutumisensa esikuvaansa Hermann Lotzeen heikompana (ks. luvut 2.3. ja 2.4.). Toisena esi-merkkinä voi mainita Grotenfeltin näkemykset 1920-luvun ”muotifilosofi” Oswald Spengleristä. SFY:n kokouksissa puheenjohtaja tyrmäsi Spenglerin täydellisesti – myöhemmässä kirjallisessa esityksessä näkemykset pehmenivät (ks. luku 3.3.). Von Wright mainitsee puolestaan Westermarckin viittauksen SFY:n kokouksessa Kantiin, kun taas samaa aihetta käsitellessä muissa lähteissä Westermarck vaikenee yhtenevyydestä hänen ja Kantin ajattelun välillä.¹⁷ Seikka on huomionarvoinen, sillä Westermarck oli moraalifilosofiassaan muuten kriittinen Kantia kohtaan.¹⁸

Pöytäkirjojen ja kommentaarilähteiden ohella lähtökohdan SFY:n ensimmäisen puolivuosisadan tarkastelulle tarjoaa se, että monet tuon ajan keskeiset toimijat ovat julkaisseet omat muistelmateoksensa.¹⁹ Muistelmia julkaisivat niin Rein itse, hänen vastapelurinsa Westermarck²⁰ kuin SFY:n toimintaan osallistunut Suomen ensimmäinen naispuolinen maisteri Emma Irene Åström.²¹ SFY:n 1920-luvun sihteeri ja *Ajatuksen* syntyyn keskeisesti vaikuttanut²² Jalmari Edvard Salomaa ei

¹⁶ von Wright 1979, 290.

¹⁷ von Wright 1979, 305; SFY 22.4.1897 (298–303).

¹⁸ von Wright 1979, 284.

¹⁹ Ko. henkilöiden, lukuun ottamatta E. I. Åströmiä, filosofinen tuotanto on listattu teokseen Manninen & Niiniluoto (toim.) 2007.

²⁰ Westermarckin muistelmien (1927) englanninkielinen käännös (1929) on joiltain osin lyhennetty versio ruotsinkielisestä alkuperäisteoksesta. Viime vuosien Westermarck-tutkimuksesta, ks. esim. *Moral, evolution och samhälle. Edvard Westermarck och hans närmaste krets* (Pipatti & Pietikäinen, 2021).

²¹ Åström 1933.

²² Pihlström 2006, 54.

itse julkaissut muistelmiaan, mutta hänen elämänsä ja filosofiaansa käsiteltiin vuonna 2021 ilmestyneessä teoksessa *Paimenpojasta filosofian professoriksi*.²³

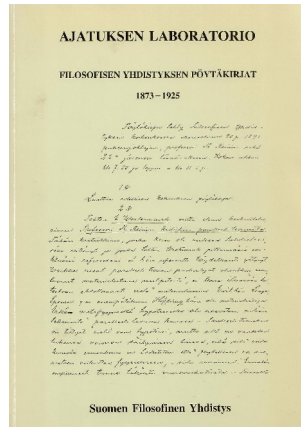
Myös Arvi Grotenfelt oli laatimassa muistelmiaan ennen kuolemaansa. Niiden keskeneräinen käsikirjoitus on säilynyt. Sitä ei ole toistaiseksi julkaistu, mutta Niilo Luukanen on hyödyntänyt sitä omassa Grotenfeltia koskeneessa tutkimuksessaan.²⁴ Olen itse puhtaaksikirjoittanut ja toimittanut muistelmien – työnimeltään ”Elämänmuistelmia ja elämänehanteita” – käsikirjoituksen Luukasen ja Martti Kerrosuon tekemän pohjatyon pohjalta keväällä 2022. Toivon, että käsikirjoitus julkaistaan lähitulevaisuudessa.

Harmillista kyllä, sekä Rein että Grotenfelt ovat muistelmissaan vähäsanaisia paitsi toiminnastaan SFY:n puheenjohtajina myös ylipäänsä filosofisista uristaan. Tämä koskee erityisesti ensin mainittua, jonka *Muistelmia*-teosta voisi luonnehtia ”poliittisiksi muistelmiksi”. Teoksen sävyyn vaikutti merkittävästi Suomen sisällissota.²⁵

²³ Drufova 2021. Teoksen alkusanoissa kuvaillaan sen olevan populaari esitys joistain filosofian ilmiöistä. Salomaan elämää käsitellään teoksessa jonkin verran. Salomaa itse kuvasi lapsuuttaan ja nuoruuttaan teoksessaan *Eräs lapsuus ja nuoruus* (1954). Sen tarkastelu päättyi vuoteen 1914 (Drufova 2021, 18, 36). Salomaan aktiivinen toiminta SFY:ssä alkoi myöhemmin.

²⁴ Luukanen 1988, 150 (alaviite 2.).

²⁵ Rein ei kuitenkaan tarkastellut itse sotaa teoksessa, sillä se päättyi vuoteen 1906. Grotenfelt otti vuoden 1920 muistopuheessaan kantaa useisiin Reinin muistelmissaan esittämiin käsityksiin.

Ajatuksen laboratorio (toim. Niiniluoto & Manninen, 1996).

1.1. Rein ja Grotenfelt filosofeina

Lähtökohtana Reinin ja Grotenfeltin kausien tarkastelulle voi pitää sitä, että heidän filosofiset käsityksensä olivat pitkälti yhtenevät. Molempien viittekehityksen muodosti saksalainen 1800-luvun puolenvälin jälkeinen idealistinen filosofia. Molemmat myös korostivat filosofian tieteellisyyttä.²⁶

Grotenfeltin akateeminen ura kulki alusta lähtien häntä 25 vuotta vanhemman Reinin viitoittamaa polkua. Muistelmissaan Grotenfelt kertoo, että valmistuttuaan kandidaatiksi Rein kannusti häntä jatkamaan filosofian opintoja.²⁷ Rein oli käynyt vuonna 1878 Leipzigissä kuulemassa Wilhelm Wundtin, tuolloin nopeasti kehittyneen kokeellisen psykologian suurnimen, luentoja.²⁸ Vuosi Reinin vierailun jälkeen Wundt perusti psykologian laboratorion, jolla oli kansainvälisesti suuri vaikutus psykologian muodostumiseen itsenäiseksi tieteenalaksi.²⁹ Sittenmin tuleva SFY:n puheenjohtaja Waldemar Ruin, Grotenfelt ja suurlahjakkautena paitsi Suo-

²⁶ Kurkinen 1991, 227. Rein esittää terävästi oman kantansa filosofian tieteellisyydestä SFY:n kokouksessa maaliskuussa 1903 (SFY 20.3.1903 (350-51)).

²⁷ Grotenfelt 1941 [julkaisematon muistelmakäsikirjoitus], 2. luku.

²⁸ Rein 1919, 287.

²⁹ Fancher 1996, 147.

messa myös kansainvälisesti pidetty Hjalmar Neiglick³⁰ opiskelivat Wundtin laboratorioissa. Leipzigin kauden tuloksena syntyneen väitöskirjansa johdosta Grotenfelt saavutti sielutieteen dosentin arvon vuonna 1889. Myöhemmin professorina Grotenfelt ohjasi myös tulevan professorin J.E. Salomaan Wundtin laboratorioon.³¹ Hänen työskentelynsä laboratorioissa kuitenkin katkesi ensimmäisen maailmansodan syttymiseen.³²

1900-luvun alussa Grotenfeltin kiinnostus suuntautui historianfilosofian pariin. Tältä alalta hän julkaisi kaksi laajaa teosta sekä useita artikkeleita ennen valintaansa professoriksi vuonna 1905. Historianfilosofiassa Rein ei tarjonnut suoraa esikuvaa siskonpojalleen. Toisaalta Grotenfelt jatkoi myös Reinille keskeisten tutkimusalojen, filosofian historian ja psykologian (sielutieteen) parissa sekä kehitti edelleen suomen kielen asemaa filosofian kielenä. Enonsa kuoltua Grotenfelt muun muassa toimitti kaksi uudistettua versiota tämän sielutieteen oppikirjasta.³³

Kirjallisesta materiaalista piirtyy johdonmukaisesti se kuva, että Grotenfelt jakoi pitkälti Reinin käsityksen filosofian keskeisistä kysymyksistä. Hän ei esimerkiksi kokenut juuriakaan tarvetta korjata Reinin teosta sielutieteestä, vaan vain päivittää sitä vähäisiltä osin.³⁴ Grotenfeltin voi siis sanoa jatkaneen Reinin lotzelaisella linjalla,³⁵ joskin siirtyneen askeleen kohti kantilaista ja realistista suuntaa (ks. luvut 2.5. ja 3.2.). Harmillista kyllä, Grotenfelt ei käsitellyt laajassa *Uuden ajan filosofian historiassaan* Lotzea kuin ohimennen. Teoksen tarkastelu päättyi saksalaisen systeemifilosofian aikakauteen

³⁰ Olof Mustelin on kirjoittanut Neiglickin elämäkerran (Svenska Litteratursällskapet i Finland, 1966). Tiivistelmä Neiglickin Leipzigin tekemistä kokeista, ks. Jääskeläinen 1983, 13–4 ja von Wright 1944, 465. Grotenfelt, jonka väitöskirjan aihepiiri oli sama kuin Neiglickin, ei itse tehnyt kokeita Leipzigin; hänen tutkimuksensa oli teoreettinen.

³¹ Grotenfelt ei innostunut Salomaan ensimmäisistä ideoista väitöskirjan aiheeksi. Soutamisen ja huopaamisen jälkeen aiheeksi valikoitui ”tarkkaavaisuuden laajuus” (Drufva 2021, 29–31, 35).

³² Salomaa teki väitöskirjansa lopulta Eduard von Hartmannista ja Arthur Schopenhauerista (Drufva 2021, 37; Salomaa 1998, 205).

³³ Rein 1925 ja 1934.

³⁴ Grotenfelt 1941, 5. luku.

³⁵ Aho 1989, 182; Aho 1993a, 32.

1860-luvulle. Grotenfelt ajoittaa Lotzen vaikutuksen pääosin myöhempään aikakauteen.³⁶

On kuitenkin syytä korostaa Grotenfeltin vaatimatonta ja sovitteluvaa ajattelijanlaatua. Muistelmissaan hän kuvaa omaksuneensa jo nuorena sen käsityksen, että todellinen filosofi pitäytyy sovitteluvalla, erilaisia näkökulmia maltillisesti vertailevalla kannalla.³⁷ SFY:n kokouksessa vuonna 1915 Grotenfelt totesi, että filosofian tulee suhtautua ”lopullisiin kysymyksiin” kriittis-skeptisesti; filosofian tehtävänä on selventää niitä eikä vastata niihin.³⁸ Grotenfeltin pyrkimys siltanrakennukseen meni niin pitkälle, että hän – kuten saksalainen historioitsija ja teologi Ernst Troeltsch huomautti³⁹ – yritti löytää kompromissin sellaistenkin näkemysten välillä, jotka olivat lähtökohtaisesti keskenään sovittamattomassa ristiriidassa.

Näin ollen ei ole yllättävää, ettei Grotenfeltin teoksista löydy suoranaista kritiikkiä Reinia kohtaan. Myöskään SFY:n toiminnassa ei tapahtunut merkittävää muutosta puheenjohtajuuden siirtyessä Reinilta Ruinin kautta Grotenfeltille. Tästä todistaa sekin, että Rein osallistui yhdistyksen kokouksiin myös Grotenfeltin aikana. Hän toimi myös näin alustajana, viimeisen kerran huhtikuussa vuonna 1913.⁴⁰ Vuoden 1914 jälkeen Rein jättäytyi pois yhdistyksen kokouksista huonontuneesta kuulostaan johtuen.⁴¹

³⁶ Grotenfelt 1938b, 481, 485. Teoksen loppusanat (489–90) antavat ymmärtää, että Grotenfelt olisi jossain vaiheessa ajatellut jatkavansa teosta nykypäivään asti. Vuonna 1937 loppusanoja kirjoittaessaan hän ei kuitenkaan pidä tätä todennäköisenä. Syynä oli mahdollisesti Grotenfeltin korkea ikä; hän oli tuolloin lähes 75-vuotias.

³⁷ Luukanen (1988, 102) esittää samanlaisen arvion Grotenfeltin historianfilosofiasta.

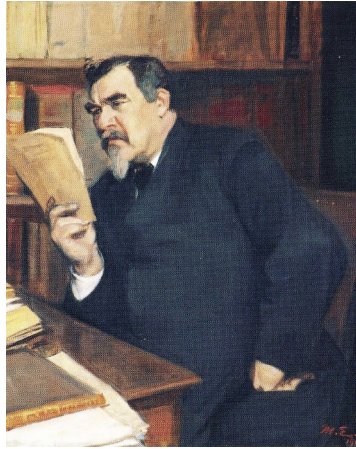
³⁸ SFY 5.11.1915 (427). Tässä kohdassa Grotenfelt puhuu tieteestä laajemminkin. Sekä Sorainen (1949, 198) että Leinonen (2008, 77) ovat nostaneet tämän kohdan esimerkiksi Grotenfeltin käsityksestä filosofiasta.

³⁹ Troeltsch 1904, 644. Ks. myös Sorainen 1941, 349.

⁴⁰ SFY 4.4.1913 (408–12); Grotenfelt 1918, 251.

⁴¹ Grotenfelt 1918, 249.

2. Thiodolf Rein

Thiodolf Rein (1838–1919). Magnus Enckellin maalaama muotokuva (1902). Helsingin yliopistomuseo.

2.1. Reinin tie SFY:n perustamiseen

Reinin kehitystä filosofian professoriksi ja SFY:n perustajaksi ei voi tarkastella huomioimatta J. V. Snellmania. Rein aloitti filosofian opiskelunsa Snellmanin ollessa suuriruhtinaskunnan ainoa filosofian professori.⁴² Snellman oli Reinille ja monelle hänen sukupolvensa edustajalle esikuva niin ajattelijana kuin yhteiskunnallisena vaikuttajana. Rein ja Snellman myös ystäväystyivät. Heidän läheisestä suhteestaan kertoo se, että Snellman pyysi henkilökohtaisesti Reinia huolehtimaan omista hautajaisjärjestelyistään ennen menehtymistään heinäkuussa 1881.⁴³

Snellmanin ja tämän esikuvan G. W. F. Hegelin idealismi muodostaa keskeisen juonteen Reinin uran alkupuolen tuotannossa eli kolmessa 1860-luvulla julkaistussa väitöskirjassa. Olen toisessa yhteydessä nimittänyt 1860-lukua Reinin hege-

⁴² Rein 1919, 138–9; Kurkinen 1991, 214. Rein toteaa Snellmanin vaikutuksen ensimmäisessä väitöskirjassaan (1863, 73).

⁴³ Rein 1919, 315.

liläiseksi kaudeksi.⁴⁴ Toisaalta katson, että varsinkin Reinin viimeisin, professorinimityksen mahdollistanut väitöskirja edustaa myös irtiottoa suomalaisen hegeliläisyyden perinteestä. Grotenfelt⁴⁵ esitti ohimennen samansuuntaisen näkemyksen: hänen mukaansa Rein ei täysin uskonut hegeliläisyyteen väitöskirjoja kirjoittaessaan.

Lyhykäisyydessään Reinin voisi sanoa jakaneen 1860-luvulla monet hegeliläisen idealismin keskeiset teesit, mutta katsoneen niiden vaativan monelta osin aivan uusia perusteluita.⁴⁶ Tällä Rein viittasi ennen kaikkea luonnontieteiden viimeaikaiseen kehitykseen. Rein itse totesi vuoden 1868 väitöskirjan olleen kirjoitettu Hegelin hengessä, mutta toisaalta hän kertoi perehtyneensä sitä varten myös kokemustieteissä käytettyihin metodeihin.⁴⁷ Niillä hän viittasi muun muassa J. S. Millin induktiiviseen logiikkaan.⁴⁸ Merkille pantavaa on, ettei Reinin väitöskirjasta arvion kirjoittanut Snellman jakanut tämän käsitystä filosofian systeemin ja metodin suhteesta.⁴⁹

Vuoden 1868 väitöskirjaa vastaava vaikutelma välittyi Reinin muistelmien lyhyestä pätkästä, jossa hän kuvaa Hegelin järjestelmän olevan kyllä ”suurenmoisen ja nerokkaan, mutta liian abstraktiselle pohjalle perustetun”.⁵⁰ Rein kuvaa näkemyksensä muotoutuneen vähitellen hänen professoriksi tulonsa jälkeen eli samoihin aikoihin SFY:n perustamisen kanssa.

Rein kuvaa löytäneensä vastauksen hegeliläisen idealismin herättämiin epäilyksiin saksalaisen Hermann Lotzen pääteoksesta *Mikrokosmos*.⁵¹ Kolmiosaisen teoksen ensimmäinen

⁴⁴ Kallio 2023, 205.

⁴⁵ Grotenfelt 1921, 10; Grotenfelt 1938a, 6.

⁴⁶ Kallio 2023, 207.

⁴⁷ Rein 1919, 233. Ahon (1993b, 33–4) mukaan Rein painotti väitöskirjoissaan Snellmania enemmän empirismiä.

⁴⁸ Manninen, Ihanus, Jalava & Niiniluoto 2021, 224.

⁴⁹ Snellman 2005, 434.

⁵⁰ Rein 1919, 281.

⁵¹ Rein 1919, 284; Aho 1989, 79–80. Teos oli alkuperäiseltä nimeltään *Mikrokosmos: Ideen zur Naturgeschichte und Geschichte der Menschheit, Versuch einer Anthropologie*. Muoto *Mikrokosmos* vakiintui myöhemmissä versioissa. Teosta ei ole käännetty suomeksi. Englanninkielinen käännös

versio oli ilmestynyt vuosina 1856–64, mutta Lotze julkaisi siitä vielä kaksi uutta versiota ja Lotzen kuoleman jälkeen julkaistiin vielä kolme versiota lisää. Teos oli aikanaan suurmenestys ja teki Lotzesta yhden aikakauden tunnetuimmista saksalaisfilosofeista. Lotzen maine alkoi haalistua lähestyttäessä vuosisadan loppua ja 1920-luvun jälkeen hänen nimensä painui pitkälti unholaan. Viime vuosikymmeninä kiinnostus Lotzea kohtaan on kasvanut, mutta edelleenkin hänen voi sanoa olevan usein unohdettu hahmo 1800-luvun filosofian historiankirjoituksessa. Hänen *Mikrokosmos*-teoksensa onkin mainittu yhtenä kymmenestä filosofian historian ”unohdetusta klassikosta”.⁵²

Tarkastelen tulevissa luvuissa sitä, missä määrin SFY:n toiminnan voi sanoa heijastelevan lotzelaista filosofiakäsitystä. Tätä ennen on syytä mainita myös toinen mahdollinen inspiraation lähde SFY:n perustamiselle.

2.2. SFY ja Berliinin seura

Hegelin menehtyessä vuonna 1831 oli hänen filosofiansa saavuttanut vahvan aseman erityisesti Preussissa. Hegelin asema alkoi murentua vähitellen 1830-luvun kuluessa ja kehitys kulminoitui 1840-luvun taitteessa, jolloin julkaistiin useita vaikutusvaltaisia Hegel-kritiikkejä kuten F. A. Trendelenburgin teos *Logische Untersuchungen*.⁵³ Myös hegeliläisten piirien sisäiset näkemyserot olivat tuolloin syventyneet paikoin ylitsempäsemättömiksi.

Elvyttääkseen monelta eri taholta haastettua spekulatiivista filosofiaa perustivat muutamat Hegelin oppilaat vuonna 1843 ”Berliinin Filosofisen Seuran” (*Philosophische Gesellschaft zu Berlin*). Seuran toiminta – kuten filosofian harrastus Saksassa muutenkin – koki kovan kolauksen vuonna 1848 käynnistyneen poliittisen kuohunnan myötä. Hiljaisen kauden jälkeen seura perusti 1850-luvun lopussa lopulta oman lehensä nimeltään *Der Gedanke* eli ”ajatus”.

Seuran jäsenistö jakautui varsinaisiin ja ulkopaikkakuntalaisiin jäseniin. Jälkimmäisiin lukeutui useita pohjoismaalai-

ilmestyi 1880-luvulla. Viimeisimmän saksankielisen laitoksen on julkaisut Felix Meiner Verlag vuonna 2017.

⁵² Ks. Schliesser 2017.

⁵³ Kallio 2019, 59.

sia, suomalaisista J. V. Snellman. Myös Rein liittyi seuran jäseneksi. Seuran jäsenyyttä on Reinille luultavasti ehdottanut Snellman, mutta on myös mahdollista, että sysäyksen liittymiselle antoi seuran puuhamies – Hegelin oppilas ja Snellmanin ystävä – C. L. Michelet. Rein oli tavannut Michelet’n Berliinissä kolmannen väitöskirjansa kirjoittamista edeltäneenä aikana.⁵⁴ Reinin nimi ei esiintynyt vielä ennen Berliinin kautta julkaistuissa jäsenluetteloissa.⁵⁵

Institutionaalista näkökulmasta ei voitane sanoa, että SFY:llä ja Berliinin seuralla olisi juuri ollut yhteistä. Berliinin seuran jäsenistö koostui lähinnä professoreista, dosenteista ja tohtoreista. Berliinin seuralla oli saksalaisten ohella myös useita kymmeniä ulkomaalaisia jäseniä eri puolilta maailmaa. SFY oli sitä vastoin pitkään pääosin Reinin oppilaiden muodostama ”ylioppilasyhdistys”.⁵⁶ Reinin aikana SFY:llä ei tietävästi ollut varsinaista jäsenrekisteriä eikä kiinteää jäsenistöä.⁵⁷ Emma Irene Åström mainitsee⁵⁸ yhdistyksellä olleen kuutisenkymmentä jäsentä, mutta – kuten Juha Manninen on arvioinut⁵⁹ – on mahdollista, että hän on tällä viittannut pidemmän aikavälin osallistujien kokonaismäärään. Grotenfeltin mukaan SFY:n toimintaan osallistuneiden määrä supistui toisinaan hyvin pieneksi; hänen tullessaan mukaan 1880-luvun alussa jäi kokousten osallistujamäärä paikoin alle

⁵⁴ Rein 1919, 206–7; Michelet 1884, 165–6.

⁵⁵ Berliinin seuran jäsenluetteloita on julkaistu *Jahrbücher für speculative Philosophie, Der Gedanke* ja *Verhandlungen der Philosophischen Gesellschaft zu Berlin* -julkaisuissa. Joihinkin listoihin on merkitty myös jo menehtyneiden jäsenten nimiä.

⁵⁶ Hyvä esimerkki Reinin kauden SFY:n likeisestä suhteesta filosofian tutkinto-opintoihin oli yhdistyksen kokous huhtikuussa 1892 (SFY 1.4.1892 (194)). Lyhyen pöytäkirjan perusteella kyseessä oli eräänlainen palautekeskustelu opintojen järjestelyistä.

⁵⁷ Manninen 1996, 23. Myös Grotenfelt (1918, 245) toteaa, että SFY:n jäsenistön vaihtuvuus oli sen luonteesta johtuen suurta. Pääosa jäsenistä kuului siihen vain ylioppilasaikana.

⁵⁸ Åström 1933, 140.

⁵⁹ Manninen 1996, 23. Mannisen arvio tuntuu uskottavalta. Åströmin teos syntyi haastatteluiden pohjalta noin vuosi ennen hänen kuolemaansa. Teoksen esipuheesta ei käy ilmi, että kirjoittamisen apuna olisi käytetty päiväkirjoja tai muuta vastaavaa materiaalia.

kymmenen.⁶⁰ Berliinin seuran jäsenmäärä vaihteli merkittävästi vuosien saatossa. 1860-luvulla se oli selvästi suurempi kuin SFY:n.

Berliinin seuralla oli myös oma julkaisusarjansa, ensin aikakauslehtimäinen *Der Gedanke* ja sen jälkeen pidempiä tekstejä julkaisseet *Verhandlungen der Philosophischen Gesellschaft zu Berlin* ja *Philosophische Vorträge* -sarjat. SFY:n oma julkaisu-toiminta käynnistyi vasta viitisenkymmentä vuotta sen perustamisen jälkeen.

Muodollisesti yhteistä seuroille oli lähinnä kokoontuminen kuuntelemaan esitelmiä ja käymään niistä keskustelua. Jonkinlaista yhtenevyyttä voi myös nähdä pyrkimyksessä luoda dialogia erityistieteen harrastajien ja filosofien välillä. SFY:n tapauksessa erityistieteet rajoittuivat kuitenkin lähes yksinomaan humanistisiin tieteisiin,⁶¹ kun taas Berliinin seuran piirissä käytiin keskustelua myös luonnontieteen erityiskysymyksistä.

Se, lainasiko SFY myöhemmän julkaisusarjansa otsikon Berliinin seuralta, jää arvailujen varaan.⁶² Berliinin *Der Gedanke* ei enää ilmestynyt eikä Rein itse ollut enää elossa *Ajatuksen* perustamisen aikaan. Ylipäänsä Reinin osallistumisesta seuran toimintaan on vaikea sanoa mitään. Hänet mainitaan yhtenä seuran Berliiniin pystyttämän Hegelin rintakuvan rahoittajista, mutta hän ei esimerkiksi julkaissut seuran julkaisuissa mitään toisin kuin useat muut pohjoismaalaiset.⁶³

⁶⁰ Grotenfelt 1918, 241, 243. Soraisen (1949, 180) näkemys on samansuuntainen. SFY:n kokouspöytäkirjoihin on yleensä merkitty osallistujamäärä, joskin välillä se on ilmoitettu arviona. Osallistujista käytetään välillä termiä jäsen (medlem), välillä taas henkilö (person) tai osanottaja. Esimerkiksi pöytäkirjassa SFY 20.3.1903 (349) mainitaan paikalla olleen sekä jäseniä että muita kansalaisia.

⁶¹ Sorainen 1949, 183, 211–3. Kailan puheenjohtajakaudella SFY:ssä pidettiin sitä vastoin paljon esitelmiä luonnontieteen erityiskysymyksistä. Jo ennen puheenjohtajaksi tuloaan Kaila oli pitänyt useita esitelmiä luonnontieteistä.

⁶² Manninen 1996, 30–31.

⁶³ Kallio 2023, 183–4; Michelet 1871, 167; Michelet 1884, 225.

2.3. Rein ja systeemi­filosofia

Berliinin seuran ja SFY:n väliltä ei siis voitane juuri osoittaa suoria yhteyksiä. Katson kuitenkin, että Rein on luultavasti saanut Berliinistä vaikutteita siihen tapaan, jolla hän helsinkiläisyhdistystä ohjasi.

Berliinin seuran voi sanoa syntyneen tietyn filosofian suuntauksen kannattajien yhteenliittymäksi: seuran tavoitteena oli toimia hegeliläisten keskinäisen yhteisymmärryksen lisäämiseksi.⁶⁴ Seura ei kuitenkaan ollut suljettu yhteisö, vaan se suoranaisesti kutsui sekä "toisinajatteli­joita" että "erityis­ tieteiden edustajia" ei-filoso­feina mukaan toimintaansa.⁶⁵

Käytännössä seura keskittyi ennen muuta filosofian historian harrastukseen. Tämä kuvasi laajemminkin saksalaisen hegeliläisyyden kohtaloa: siinä missä uuskantilaiset onnistuivat löytämään paikkansa menestyvien luonnontieteiden rinnalta, keskittyivät hegeliläiset historian kirjoittamiseen ja tutkimiseen.⁶⁶

Michelet'n mukaan seura onnistui jossain määrin "yleis­ filosofisissa tavoitteissaan"; sitä vastoin sen "spekulatiivinen luonne" heikkeni aikaa myöden.⁶⁷ Michelet'n kuvaa seuran tulleen 1860-luvun puolivälin jälkeen asteittain "kantilaisten valloittamaksi".⁶⁸ Kyse ei ollut pelkästään varsinaisten uuskantilaisten vaikutuksesta seuraan, vaikka kaksi varhaisen uuskantilaisuuden merkittävää edustajaa – Kuno Fischer ja Eduard Zeller – olivatkin seuran jäseniä.⁶⁹ Kiinnostus Kantia kohtaan oli laajempi ilmiö. Se vaikutti osaltaan Berliinin seuran "hegeliläisyyden" liudentumiseen yleiseksi idealismin puolustamiseksi.

Berliinin seuran kohtalo on varmasti tullut Reinille selväksi jo 1860-luvun lopulla Berliinissä: hänen kuvauksessaan kaupunki näyttäytyy eräänlaisena "filosofisten systeemien

⁶⁴ Michelet 1878, 1–2.

⁶⁵ Michelet 1878, 28–9, 48–9.

⁶⁶ Ks. esim. Kallio 2019, 72–3.

⁶⁷ Michelet 1884, 189–190, 220–1.

⁶⁸ Michelet 1884, 218; Michelet 1878, 41.

⁶⁹ Termi "uuskantilainen" ei tuolloin vielä ollut vakiintunut sen nykyiseen merkitykseen. Tuossa merkityksessä termiä käytti ensimmäisenä Michelet Zelleristä kirjoittamassaan kritiikissä (Köhnke 1981, 210).

hautausmaana”.⁷⁰ Rein kuuli kaupungissa hegeliläisten keskushahmon Michelet’n mutta myös Hegel-kriitikko Trendelenburgin luentoja. Näin siitä huolimatta, että Michelet oli Reinille vähätelty professorikollegansa kykyjä!

Olen toisessa yhteydessä esittänyt, että Trendelenburgin ajatuksilla olisi ollut Reiniin suurempi vaikutus kuin Reinin kriittisistä kommentistaan voisi päätellä.⁷¹ Nähdäkseni Reinin ja Trendelenburgin ymmärrys filosofian asemasta oli samansuuntainen, vaikka he sisällöllisissä kysymyksissä olivatkin eri linjoilla. Toisaalta Michelet, jonka ajatteluun Rein perehtyi jo ensimmäisessä Snellmanin alaisuudessa tehdyssä väitöskirjassaan, ei tehnyt Reiniin vaikutusta.⁷² Tämä on huomionarvoista, sillä Suomessa hegeliläisyys oli säilyttänyt vahvan asemansa merkittävästi pidempään kuin Saksassa. Tähän olivat vaikuttaneet myös poliittiset syyt eli ennen kaikkea se, että filosofian oppiaine oli lakkautettu venäläisissä yliopistoissa 1850-luvulla. Berliinissä Reinille ei kuitenkaan jäänyt epäselvyyttä siitä, että Hegelin aiempi asema oli menynyt: mahdollisuudet jatkaa 1800-luvun alkupuolen saksalaisen systeemifilosofian tiellä näyttäytyivät kaupungissa menetetyiltä.

Berliinin professorien sijasta Rein ylisti Jenassa kuulemiin Kuno Fischerin luentoja. Fischerin maineikkaat luennot ja tuotanto kasvattivat kiinnostusta Kantiin ja vaikuttivat merkittävästi uskantilaisuuden muodostumiseen. Reinistä itseltään ei uskantilaisuutta tullut, mutta Kantin kolme kritiikkiä saivat keskeisen roolin Reinin omassa filosofian opetuksessa.⁷³ Sekä Kantin käytännöllinen että teoreettinen filosofia olivat myös yleisiä aiheita SFY:n kokousesitelmissä Reinin kaudella. Esimerkiksi Neiglickin, Reinin ja Grotenfeltin välillä käyty keskustelu vuonna 1884 kiertyi Kantin teoreettisen filosofian ympärille.⁷⁴

On syytä korostaa, että nämä kokemukset ajoittuivat juuri niille vuosille, joina Rein asteittain itsenäistyi ajattelijana.

⁷⁰ Rein 1919, 206–7.

⁷¹ Kallio 2023, 208; Rein 1868, 89, 98.

⁷² Kyseessä oli Michelet’n teos oikeusfilosofiasta. Hyvä yleisesitys joistain Michelet’n pääajatuksista tässä työssä on Battistoni & Meyer 2021, 58–67.

⁷³ Reinin tiivistys Kantin asemasta filosofian historiassa, ks. Rein 1900, 2–5, 18–9.

⁷⁴ SFY 8.2.1884 ja 7.3.1884 (114, 116–7). Neiglickista ks. luku 2.6.

Pian Berliinin kauden jälkeen hän otti lisää etäisyyttä suomalaisen hegeliläisyyden perinteeseen. Jos kohta Rein valittiinkin ”turvallisena” hegeliläis-snellmanilaisen linjan kannattajana professoriksi, oli hän jo astumassa uudelle uralle. Rein oli professuurin saadessaan vasta 31-vuotias.

Berliinissä kohtaamaansa asetelmaan Rein törmäsi uudelleen vuonna 1878 Hallessa. Siellä hän kuuli sekä vaikutusvaltaisen Hegel-kriitikko Rudolf Haymin että erittäin tunnetun hegeliläisen historioitsijan J.E. Erdmannin – Reinin sanoin ”hegeliläisyyden viimeisen mohikaanin” – luentoja.⁷⁵ Rein ei muistelmissaan kommentoi enää kummankaan ajattelua: tilinteko Hegelin kanssa oli selvästi jo tehty. Sen sijaan hän siirtyy kuvailemaan seuraavaa matkakohdetta, Göttingeniä, jossa hän tapasi suuren esikuvansa Lotzen. Tapaaminen Lotzen kanssa teki Reiniin vaikutuksen: Reinille Lotze oli idealistisen maailmankuvan puolustaja aikana, jolloin henki oli sille monessa suhteessa vastakkainen.⁷⁶ Tarkastelen Lotzen merkitystä Reinille tarkemmin seuraavassa luvussa.

Akateemisten opinnäytteiden ohella tulivat Reinin kriittiset Hegel-näkemykset tutuiksi myös SFY:n yleisölle. Pian yhdistyksen perustamisen jälkeen vuosina 1874–5 Rein väitteli kolmeen otteeseen Hegelistä J. V. Snellmanin pojan, Johan Ludvigin kanssa. Helmikuussa 1874 Hegel ei vielä ollut keskustelun keskiössä, jos kohta nuorempi Snellman tähän vetosikin. Keskustelun aiheena oli sielun kuolemanjälkeinen elämä.⁷⁷ Rein totesi, ettei jakanut alustajan käsitystä absoluutista.

Maalis-huhtikuussa 1875 Rein ja Snellman pureutuivat Hegelin filosofian ytimeen, Hegelin käsiteoppiin.⁷⁸ Snellman esitti alkuun omaa tulkintaansa Hegelin käsiteopista. Hänen pääteesinsä oli, että ajattelu etenee aina negaation kautta. Minkä tahansa asian ajattelu, sen käsite, edellyttää sen määrittämistä, mitä se ei ole. Olemassaolon korkeimmat ilmiöt tavoittavien käsitteiden (kuten luonto, elämä tai sielu) yläpuolella on vielä korkein käsite, käsitteen käsite (*den egentliga begreppen*).

⁷⁵ Rein 1919, 291. Erdmannista, ks. Grotenfelt 1938b, 448–9.

⁷⁶ Rein 1903, 189, 194.

⁷⁷ SFY 27.2.1874 (37–8).

⁷⁸ SFY 12.3. ja 9.4.1875 (44–6).

Rein aloitti vastineensa huomauttamalla, ettei mitään käsitettä pidä ajatella ilman jonkinlaista positiivista määritettä. Rein ei kiistänyt sitä, etteikö kaikkia käsitteitä voisi ajatella suhteessa toisiin käsitteisiin, mutta – Snellmanista poiketen – hän korosti, että jollakin käsitteellä on oltava positiivista sisältöä. Snellmanin ja Reinin näkemysero tiivistyi juuri tähän ”positiiviseen sisältöön”. Rein ja Snellman olivat samaa mieltä siitä, että esimerkiksi saksien käsite voidaan määritellä pelkän negaation kautta eli siis luettelemalla, mitä kaikkea saksit eivät ole. Mutta Reinin mukaan näin ei voi määritellä kaikkia käsitteitä. Snellman taas katsoi, että mistä tahansa abstraktista käsitteestä voidaan edetä negaation avulla kohti määreistä käsitettä.

Väittely eteni lopulta havainnon (*åskådning*) merkityksen pohtimiseen käsitteenmuodostuksessa. Rein katsoi havainnossa olevan positiivista sisältöä ja sen olevan täten edellytys käsitteenmuodostuksessa. Snellman katsoi asian hegeliläisittäin niin, että jonkin havaitseminen edellyttää jo sen käsitettä. Keskustelun lopussa Snellman esitti Reinin kannan kantilaisena ja sellaisena vanhentuneena.⁷⁹

Seuraavassa kokouksessa Rein piti itse alkupuheenvuoron. Nyt vuorossa oli selväsanainen irtisanoutuminen muutamista Hegelin perusteeseistä. Hegel oli Reinin mukaan olettanut – ei todistanut –, että tietäminen ja oleminen ovat yhtä. Hegel ei ole tosiasiaassa osoittanut, miten subjektiivisesta lähtökohdasta edetään objektiiviseen eli miten käsitteestä johdetaan todellisuus. Reinin mukaan Hegel oli asettanut onnistuneesti tämän ongelman, muttei ratkaissut sitä. Snellman vastasi Reinille, ettei subjektiivisella ajattelulla olekaan tällaista kykyä (se on vain teoreettista), mutta absoluuttisella idealla on kyky siirtyä todellisuudeksi. Snellmanin vastinetta ei avata pöytäkirjassa tämän enempää.

Pöytäkirjojen perusteella nuoren Snellmanin ja Reinin yhteenotto vaikuttaa olleen kiivas. Reinin kannan leimaaminen ”kantilaiseksi” viittaa siihen, että nuorempi Snellman puolusti kärkevästi puhdaslinjaista hegeliläisyyttä. Panokset keskustelussa olivat joka tapauksessa korkeat, olihan käsite (*Begriff*) yksi Hegelin filosofian avainkäsitteitä. Soraisen mukaan nuo-

⁷⁹ Vilko 1999, 91. Pöytäkirjassa on maininta, että pöytäkirjan tarkastaja oli pitänyt tätä epätarkkana muotoiluna.

rempaa Snellmania ei tämän yhteenoton jälkeen enää kokouksissa nähty.⁸⁰ Seuraavat Snellmanit esitelmöivät SFY:ssä vasta 1900-luvun puolella.⁸¹

Reinin puheenjohtajakaudella ei tämän jälkeen enää juuri käsitelty Hegeliä: ainoan suoraan Hegeliä käsitelleen esitelmän piti Karl Lindroos ja hänkin sen takia, ettei kukaan ollut valmistellut kyseiseen kokoukseen esitelmää.⁸² Myöskään itse J. V. Snellmanin filosofiaa ei kokouksissa käsitelty eikä hän myöskään tietävästi osallistunut koskaan SFY:n kokouksiin, vaikka oli yhdistyksen perustamisen aikaan vielä hyvissä voimissa. Reinin kirjallisen uran suurimpia saavutuksia oli hänen vuosina 1895–99 julkaisemansa J. V. Snellmanin elämänkerta. Koska SFY:n pöytäkirjat vuosisadan taitteen tienoilta eivät ole saatavilla, ei voida varmasti tietää, esittelikö hän teostaan tuolloin SFY:ssä. Rein ei mainitse tästä muistelmistaan, mikä viittaa siihen, ettei näin tapahtunut. Hän nimittäin kommentoi muuten teoksen saamaa vastaanottoa.

Grotenfeltin puheenjohtajakaudella Snellmanista pidettiin joitain esitelmiä.⁸³ ”Hiljaisuus” Hegelin ja Snellmanin ympärillä murtui lopullisesti *Ajatuksen* perustamisen jälkeen. *Ajatuksen* viidestä ensimmäisessä numerosta neljässä (1927, -29, -30, ja -32) oli yksi tai useampi joko Hegeliä tai Snellmania käsitellyt artikkeli. Myös Hegelin kuoleman sadas vuosipäivä huomioitiin SFY:ssä Hermann Friedmannin pitämällä saksankielisellä esitelmällä.⁸⁴

⁸⁰ Sorainen 1949, 181.

⁸¹ J. V. Snellmanin pojanpojista Johan Wilhelm piti yhden (4.12.1908) ja Teo Snellman kaksi (27.3.1914, 24.3.1916) esitelmää SFY:ssä.

⁸² SFY 24.10.1884 (118–9). Myös K. K. Nord käsitteli Hegeliä esitelmässään marraskuussa 1880 (SFY 19.11.1880 (78–9)). Hän vertaili Yrjö Koskisen ja Hegelin historianfilosofioita. Pöytäkirjan perusteella Hegel ei ollut keskustelun pääaiheena.

⁸³ Esimerkiksi Jussi Honkavaara piti esitelmän Snellmanin kansallisuusajattelusta ja sen suhteesta Hegeliin vuonna 1915 (SFY 26.2.1915 (420)).

⁸⁴ Filosofisen Yhdistyksen kokouksen 19.11.1931 pöytäkirja (§ 2). Sinänsä kuuluisan filosofin merkkipäivän muistaminen SFY:n kokouksessa ei ollut poikkeuksellista: 1930-luvun pöytäkirjojen perusteella myös David Humen ja Arthur Schopenhauerin merkkipäivät huomioitiin.

2.4. Lotze SFY:ssä

Rinnakkain SFY:n perustamisen kanssa 1870-luvulla Rein siis siirtyi Lotzen filosofian kannattajaksi. Hänen pysyi sellaisena aina kuolemaansa saakka. Toisaalta Reinin mahdollisuudet filosofian tutkimukseen heikkenivät aikaa myöden hallinnollisten tehtävien viedessä enenevässä määrin hänen aikaansa. Varsinaisen filosofisen tutkimuksen ohella hänen ajastaan kilpailivat merkittävät yleishistorialliset kirjahankkeet.⁸⁵

Missä määrin Reinin lotzelainen katsantokanta näkyi SFY:n toiminnassa? Päältä katsoen hyvin vähän. Esimerkiksi SFY:n kokousesitelmien otsikoiden pohjalta olisi mahdoton päätellä sen puheenjohtajan filosofista kantaa. Rein ei yrittänyt muodostaa minkäänlaista "lotzelaista koulukuntaa" saattikka "käännyttää" opiskelijoitaan Lotzen kannalle.⁸⁶ Rein kaihtoi kaikenlaista "auktoriteettiuskoa" paitsi SFY:n puheenjohtajana myös muuten.⁸⁷ Pääteoksessaan *Försök till en framställning af Psykologin*⁸⁸ (tästä eteenpäin *Psykologia*) Rein tuntuu suorastaan välttelevän viittaamista Lotzeen. Hän kyllä toteaa suoraan kannattavansa Lotzen käsitystä psykologiasta, mutta ei esimerkiksi viittaa hänen teoksiinsa erityisen usein. Materiaalia Lotzelta olisi kyllä löytynyt: ihmiskunnan historiaa käsittelevän suurteoksensa *Mikrokosmoksen* ohella hän oli laatinut myös 600-sivuisen teoksen psykologiasta.⁸⁹

Konkreuttinen esimerkki tästä "Lotzen välttelystä" on SFY:n kokous lokakuulta 1888. Tuolloin kokouksen alussa oli pienessä piirissä ja ilmeisen vapaamuotoisesti pohdittu sopivia aiheita tuleviksi esitelmiksi. Rein nosti esiin Wilhelm Diltheyn vanhemman teoksen, jonka hän katsoi relevantiksi aikalaiskeskustelun kannalta.⁹⁰ Seitsemän vuotta aiemmin

⁸⁵ Grotenfeltin arvion (1938a, 9) mukaan Snellman-elämäkerta oli Reinin teoksista tunnetuin. Filosofian historian tutkimuksen kannalta yhtä ansiokas oli Reinin tutkielma filosofian oppiaineesta Turun akatemiassa (*Filosofins studium vid Åbo universitet* (1908)).

⁸⁶ Manninen 1996, 26.

⁸⁷ Ruin 1918, 5; Kurkinen 1991, 228.

⁸⁸ Koko nimeltään *Försök till en framställning af Psykologin eller vetenskapen om själen*. Teosta ei ole käännetty.

⁸⁹ *Medicinische Psychologie oder Physiologie der Seele* (1852). Rein viittasi tähän teokseen joitain kertoja *Psykologiassaan*.

⁹⁰ SFY 19.10.1888 (127).

kuollutta Lotzea Rein ei maininnut, vaikka Diltheyn käymään keskusteluun humanististen tieteiden (*Geisteswissenschaften*) ja luonnontieteiden erosta ja luonnontieteen metodien soveltamisesta humanistisiin tieteisiin olisi Lotzelta löytynyt paljonkin sanottavaa.

Rein olisi niin ikään hyvin voinut mainita Lotzen noin vuotta myöhemmin pitämässään alustuksessa metafysiikan mahdollisuudesta.⁹¹ Tuolloin hän nosti esiin käsitteen ideaali-realismi, jolla Lotzen metafysiikkaa on kuvattu (ks. seuraava luku). Lotzen nimi ei kuitenkaan suhteellisen pitkässä pöytäkirjassa esiinny, toisin kuin puolisenkymmentä muuta 1800-luvun nimeä.

Jonkinlaisena lotzelaisena vaikutuksena voidaan pitää sitä, että Reinin aikana filosofian tutkintovaatimukseen kuului Lotzen teoksia.⁹² Lotzen voisi sanoa edustaneen tutkintovaatimuksissa ”nykyajan filosofeja”; muut teokset olivat klassikoita Platonia, Kantia, Hegeliä ja Snellmania. Vaatimuksissa esiintyi kuitenkin myös Lotzen aikalaisen Karl Rosenkranzin ja nuorempaa sukupolvea edustaneen Harald Høffdingin teokset. Hegeliläisen Rosenkranzin mukanaolo on merkillepantavaa: siirtymä pois hegeliläisyydestä tapahtui Suomessa selvästi pikkuhiljaa. Königsbergin yliopistossa Kantin oppituolia hallinnut Rosenkranz soveltui tähän siirtymään erinomaisesti, sillä hän nosti Kantin Hegelin rinnalle filosofian korkeimmaksi auktoriteetiksi. Esimerkiksi Michelet’n näkemys Kantista oli erilainen.

Rein ei koskaan itse esitelmöinyt SFY:ssä Lotzesta.⁹³ Reinin aikana SFY:n kokouksissa pidettiin kuitenkin kaksi suoraan Lotzea käsitellyttä esitelmää. Niistä kumpikaan ei käsitellyt Reinin ominta alaa eli psykologiaa. Keskustelun aiheena Lotze hävisi selvästi esimerkiksi aikalaisilleen Wilhelm Wundtille ja Herbert Spencerille.

Ensimmäisen suoraan Lotzea käsitelleen esitelmän piti teologian kandidaatti G. G. Rosenqvist, joka oli puolustanut Lotzen uskonnonfilosofiasta laatimaansa väitöskirjaa kolmisen viikkoa aiemmin Helsingissä.⁹⁴ Keskustelussa Rein puolusti

⁹¹ SFY 15.11.1889 (153-6).

⁹² Kurkinen 1991, 267.

⁹³ Kurkinen 1991, 230.

⁹⁴ SFY 25.10.1889 (152-3); Rosenqvist 1889.

uskonnonfilosofian asemaa ja mahdollisuutta. Toisaalta hän katsoi Lotzen uskonnonfilosofian olevan osin yhteensopimaton hänen muun filosofiansa kanssa.

Eino Murtorinteen mukaan Rosenqvist oli ilmeisesti saanut väitöskirjansa aiheen Reinilta.⁹⁵ Rosenqvist oli opiskellut filosofiaa Reinin alaisuudessa 1870-luvulla ja arvosti tätä suuresti, mikä varmasti selitti myös hänen haluaan esitelmöidä SFY:ssä. Luultavasti idea Lotzea käsittelevästä työstä oli syntynyt Reinin opetuksen myötä, mutta siitä, että Rein olisi vaikuttanut työn sisältöön laajemmin, en ole löytänyt merkkejä.⁹⁶ Joka tapauksessa Rosenqvistin työ todistaa siitä, että Lotzen filosofia – Reinin välittämänä – vaikutti psykologian ohella jonkin verran myös suomalaiseen teologiaan.⁹⁷

Nelisen vuotta myöhemmin R. H. Öhman alusti SFY:n kokouksessa Lotzen kauneuden metafysiikasta. Öhman nosti esiin yhtenevyyksiä Lotzen ja Runebergin esteettisen ajattelun välillä.⁹⁸ Rein huomautti vastineessaan Lotzen ja Runebergin harmoniaan perustuvan kauneuskäsityksen olevan rajoittunut, sillä siihen ei sisälly ”traagillinen kauneus”. Tässä suhteessa Rein asettaa Hegelin estetiikan Lotzen ja Runebergin edelle.

Näistä kahdesta Lotzea käsitelleestä esitelmästä ei säilyneiden pöytäkirjojen pohjalta voida sanoa paljoakaan. Merkille pantavaa on, ettei kumpikaan esitelmöitsijä ollut varsinaisesti filosofi: Öhman oli taidehistorioitsija ja Rosenqvist teologi. Toisekseen Rein otti molemmissa keskusteluissa kriittisen kannan joihinkin Lotzen käsityksiin. Rein selvästi profiloitui kokouksissa Lotzen filosofian asiantuntijana.

Rein ei siis juuri tuonut esiin Lotzea SFY:n kokouksissa. Hän kuitenkin hyödynsi yhdistyksen kokouksia muuten

⁹⁵ Murtorinne 1986, 248. 1880-luvulla Lotzen uskonnonfilosofia kuului myös filosofian tutkintovaatimukseen (Kurkinen 1991, 267).

⁹⁶ Teoksessa on yksi viite Reinin *Sielutieteen oppikirjaan* (Rosenqvist 1889, 199 alaviite). Sen sijaan teoksen alussa olevassa esittelyssä tai myöhemmässä kirjallisuuskatsauksessa (8 alaviite) Reinia ei mainita. Rein ei ollut julkaissut Lotzen uskonnonfilosofiasta mitään, mutta Rosenqvistin katsaukseen sisältyi myös yleisesti Lotzea käsitelleitä teoksia.

⁹⁷ Aho 1989, 113. Väitöskirjan ohella myös toista Rosenqvistin työtä käsiteltiin SFY:n kokouksessa (SFY 2.2.1894 (212–3)). Rein ei ollut tuolloin paikalla, vaan kokousta johti varapuheenjohtaja Waldemar Ruin.

⁹⁸ SFY 5.5.1893 (204–5).

oman ajattelunsa esittelemiseen ja kehittämiseen. Reinin filosofiseksi pääteokseksi muodostui hänen vuosina 1876 ja 1891 julkaisemansa kaksiosainen *Psykologia*. Hän käsitteli varsinkin sen toisen osan aiheita SFY:n kokouksissa (ks. luku ”Parallelismi, Lotze ja Darwin”), ja keskustelu niistä jatkui teoksen julkaisun jälkeen.

Toisaalta iso osa Reinin SFY:ssä pitämistä esitelmistä käsitteli aivan muita aiheita kuin psykologiaa. Grotenfelt kertoo Reinin pyrkineen löytämään SFY:n kokousten aiheiksi paitsi yleistajuisia myös ajankohtaisia aiheita,⁹⁹ ja vuosisadan lopulla yhdistyksen kokouksista muodostuikin merkittävä kulttuurikeskustelun areena.

Merkille pantavaa on, ettei Reinin aikana SFY:ssä pidetty esitelmiä logiikasta tai logiikkaan liittyvistä filosofisista kysymyksistä.¹⁰⁰ Rein oli kuitenkin julkaissut aiheesta oppikirjan (*Muodollisen logiikan oppikirja*) vuonna 1882. Siitä otettiin peräti viisi painosta, ja se oli käytössä Helsingin yliopistossa vielä 1930-luvulla. Teos ei sisältänyt varsinaisesti omaperäisiä ideoita, mutta Rein oli perehtynyt sitä varten muun muassa Kantin logiikkaan.¹⁰¹ Syystä tai toisesta hän ei alustanut aiheesta SFY:n kokouksissa.

2.5. SFY ja Reinin käsitys filosofiasta

Kuten todettua, ei Lotzen filosofiaa juuri käsitelty SFY:n kokouksissa. Lotzen vaikutuksen arvioiminen yksinomaan kokouksesitelmien otsikoiden tai häneen tehtyjen viittausten perusteella johtaa kuitenkin harhaan. Tämä johtuu siitä, miten Lotze ymmärsi filosofian aseman omana aikanaan ja lähitulevaisuudessa.

Filosofian voi sanoa ajautuneen Saksassa identiteettikriisiin Lotzen *Mikrokosmoksen* ilmestymistä (1856–64) edeltäneinä vuosikymmeninä.¹⁰² Luonnontieteissä, muun muassa biologiassa ja kemiassa, oli otettu menestyksellisesti käyttöön

⁹⁹ Grotenfelt 1918, 249; Grotenfelt 1921, 22–3. Esimerkiksi helmikuussa 1881 (SFY 18.2.1881 (79)) Rein valitsi keskustelun aiheeksi hiljan sanomalehdistössä julkaistun artikkelin *Kalevalasta*.

¹⁰⁰ Vilkkonen 1999, 94.

¹⁰¹ Vilkkonen 1999, 95, 97.

¹⁰² Gregory 1977, 145–6.

uusia toimintatapoja. Erityisen merkittävä oli ollut Justus Liebigin Giesseniin perustama kemian laboratorio.¹⁰³ Lotzen omassa kotiyliopistossa Leipzigissa oli puolestaan kehitetty lääketieteen tutkimusta. Myöhemmin Wundt perusti kaupunkiin psykologian laboratorion, jonne – kuten todettua – lähtivät myös Reinin lupaavimmat oppilaat.

Uudet avaukset asettivat aiemmin Saksassa vaikuttaneen niin sanotun luonnonfilosofian (*Naturphilosophie*) kyseenalaiseen valoon.¹⁰⁴ Se henkilöityi muun muassa F. W. J. Schellingiin. Luonnonfilosofian ei katsottu juuri tarjoavan eväitä uuden tiedon saavuttamiseen. Sitä vastoin kokeellinen empirinen tutkimus tuotti vakuuttavia tuloksia sellaisissa kysymyksissä, joita oli aiemmin pidetty hyvin haastavina. Esimerkiksi Hermann von Helmholtz onnistui mittaamaan hermoimpulssien nopeuden.¹⁰⁵ Aiemmat arviot impulssien nopeudesta olivat vaihdelleet rajusti, ja oli jopa pohdiskeltu, ettei nopeuden mittaaminen olisi käytännössä mahdollista. Nyt kysymykseen saatiin tarkka ja uskottava vastaus.

Innostus kokeellisten menetelmien voittokulusta haastoi filosofian asemaa tieteenalana. Erilaiset tieteenalat tuntuivat menestyvän erinomaisesti ilman filosofian tarjoamaa käsitteellistä perustaa. Filosofia tuntui olevan ”tieteiden äiti” enää vain historiallisessa mielessä. Näiden tieteen sisäisten kehityskulkujen ohella filosofian asemaa heikensi se, että sen pelättiin – varsinkin vuoden 1848 kuohuntojen jälkeen – uhkaavan yhteiskuntarauhaa.

Lotze astui filosofian areenalle 1830-luvun lopulla tilanteessa, jossa filosofian asema oli käymistilassa. Hänen *Mikro-kosmoksestaan* ja sitä edeltäneestä tuotannosta muodostuikin osin eräänlainen ”pelastusohjelma” filosofian asemalle tieteenalana. Se ei toki ollut ainoa tällainen ohjelma, ja edellä kuvattu Lotzen suosion lasku johtuikin osin siitä, että uus-kantilaisten vastaava ”ohjelma” saavutti pidemmän päälle enemmän suosiota.

Lotzen tausta ”filosofian pelastamiseen” oli erinomainen. Lotze oli suurlahjakkuus. Hän oli nuorempana haaveillut runoilijaksi ryhtymisestä, mutta päätyi lopulta aloittamaan lää-

¹⁰³ Manninen 1996, 17.

¹⁰⁴ Gregory 1977, 7, 105–6.

¹⁰⁵ Fancher 1996, 118–20.

ketieteen opinnot. Niiden ohessa hän kuitenkin kuunteli myös filosofian luentoja. Lotze päätyi lopulta valmistumaan molemmista aineista ja julkaisi jo nuorena molemmilta aloilta teoksia. Tullessaan 27-vuotiaana (!) tunnetun saksalaisfilosofi J. F. Herbartin seuraajaksi Göttingenissä hän oli julkaissut jo viisi laajaa teosta filosofiasta.

Lotzen lääketieteellinen ja filosofinen työ vaikuttivat vastavuoroisesti toisiinsa. Perehtyminen käytännön lääketieteen vakuutti hänet muun muassa siitä, ettei saksalaisessa luonnonfilosofiassa keskeisellä elämänvoiman (*Lebenskraft*) käsitteellä ole tosiasiaassa merkitystä ilmiöiden selittämisessä.¹⁰⁶ Pätevyys empiirisessä luonnontieteessä toi Lotzelle myös uskottavuutta tieteenfilosofisessa keskustelussa. Tämä oli seikka, jonka Rein toi esiin useassakin yhteydessä.¹⁰⁷ Hän löysi Lotzen filosofiasta ”tarkkaa kokemusperäisyyttä, yhtyneenä täysin tyydyttävän selityksen tavoitteluun, mihin lisäksi tuli olemassaolon korkeampien arvojen tunnustaminen”.¹⁰⁸ Rein kuvasi Lotzen psykologiaa osuvasti ”välitypsykologiaksi” (*förmedlingspsykologi*).¹⁰⁹ Reinin mukaan Lotze siis toimi ”välittäjänä” nykyaikaisen laboratorio-psykologian ja filosofisen psykologian perinteen välillä.¹¹⁰

Vaikka Rein ei nimeltä viitannutkaan Lotzeen, välittyy hänen sitoutumisensa Lotzen kantaan joistain hänen SFY:ssä pitämistään esitelmistä. Sitoutumisensa lotzelaiseen metafysiikkaan Rein toi selvimmin esiin kokouksessa helmikuussa 1883.¹¹¹ Rein esitti tuolloin keskustelun pohjaksi teesin ”ainoastaan henki on todellinen, ei ole muuta todellista”.¹¹² Fyysiset tapahtumat ovat fenomenaalisia, ja ainoastaan henkinen on viime kädessä todellista. Luonnontieteiden esittämät lait ovat päteviä, mutta ainoastaan ilmiömaailmassa.

Rein tarkentaa kantaansa toteamalla, että kaiken todellisen muodostaa joukko psyykkisiä monadeja. Sen, miten nämä henkiset monadit voivat vaikuttaa ulottuvaisiin kappaleisiin,

¹⁰⁶ Woodward 2015, 61, 65–6, 179–82; Grotenfelt 1938b, 476.

¹⁰⁷ Esim. Rein 1903, 189.

¹⁰⁸ Rein 1919, 284.

¹⁰⁹ Rein 1876, 313–4; Aho 1989, 106.

¹¹⁰ Kallio 2021, 75. Ks. myös Reinin laajempi käsitys Lotzesta välittäjä-hahmona: Rein 1900, 7.

¹¹¹ Sorainen 1949, 189.

¹¹² SFY 16.2.1883 (101–2).

Rein selittää monadien mahdollisuudella vaikuttaa toisiinsa. Esimerkiksi itsetietoisella ja kehittyneellä ihmishengellä on keskusmonadi, jonka tahtomisakti pystyy vaikuttamaan ihmisen aineelliseen tilaan ja näin tuottamaan liikettä. Se, että liike ilmenee ihmiselle ulottuvaisena, on kiinni ihmisen havaintokyvyn apriorisesta konstituutiosta. Pöytäkirja ei kerro Reinin maininnee monadien yhteydessä Leibnizia, jonka monaditeoria vaikutti muun muassa Lotzen *Mikrokosmoksen* käsitykseen äärellisten olentojen olemassaolosta.¹¹³

Tämä tiiviisti esitetty kanta vastaa Jorma Kurkisen termillä monismi-dualismi kuvaamaa Reinin metafysiikan kantaa, joka vastaa Lotzen ideaali-realismia.¹¹⁴ Ilmiömaailman tasolla pätee henkisen ja aineellisen dualismi, mutta syvemmällä metafyyssisellä tasolla vain henkinen monismi on todellinen. Näin Lotze ja Rein pystyvät samaan aikaan pitämään kiinni idealismista ja hyväksymään luonnonlakien pätevyyden ilmiöiden selittämisessä. Siinä oli tiivistettynä heidän tapansa ratkaista edellä kuvattu filosofian identiteettikriisi.

Helmikuun 1883 kokouksen alussa Rein mainitsee kantansa olevan johdonmukaista idealismia ja ainoa todellinen vaihtoehto positivismille. Rein ymmärsi positivismiin ennen muuta vaatimuksena siitä, että kaikki tieteelliset väittämät on voitava palauttaa aistikokemuksiin. Positivismia Rein oli käsitellyt muutama vuosi aiemmin, marraskuun 1879 kokouksessa.¹¹⁵ Tuolloin Rein esitti yleisen puolustuksen metafysiikan tarpeelle ja uumoili tulevaisuuden metafysiikan olevan yhdistelmä Spinozan ja Leibnizin metafysiikoista. Tässä kohdassa Reinilla tuskin on ollut mielessä Lotze, vaikkakin myös Lotzen *Mikrokosmoksen* metafysiikkaa voi lukea yhdistelmänä Spinozan monismista ja Leibnizin monadiopista.¹¹⁶

Vuoden 1879 esitelmässä on kiinnostava maininta siitä, että Reinin mukaan Kantin *Kritik der reinen Vernunft* (*Puhtaan järjen kritiikki*) ”veisi kohti” positivistista käsitystä tieteestä. Reinin näkemykseen on tässä mahdollisesti vaikuttanut 1870-luvun uskantilaisuus, joka tuli paikoin hyvinkin lähelle po-

¹¹³ Beiser 2013, 270. Rein luonnehti Lotzen filosofiaa ”uus-leibnizismiksi” (Rein 1900, 34).

¹¹⁴ Kurkinen 1991, 264.

¹¹⁵ SFY 21.11.1879 (71).

¹¹⁶ Beiser 2013, 270-1.

sitivismia.¹¹⁷ Rein toteaa irtisanoutuvansa Kantin käsityksestä siitä, ettemme voisi tietää olioita sinänsä. Emme voi tietää niitä kuitenkaan välittömästi tai suoraan, vaan metafysiikan on edettävä hypoteesien kautta.

Lotzen käsitystä filosofiasta voi luonnehtia eklektiseksi.¹¹⁸ Hän otti kattavasti kantaa kaikkiin filosofian pääkysymyksiin logiikasta metafysiikkaan ja etiikasta estetiikkaan. Hän ei kuitenkaan katsonut, että filosofiassa oli mahdollista esittää kaikenkattavaa systeemiä siinä mielessä kuin esimerkiksi Hegel oli ajatellut. Lotzen filosofian yksittäiset osat eivät olleet riippuvaisia toisistaan eivätkä muodostaneet hierarkkisesti järjestettyä kokonaisuutta. Itse asiassa Lotze katsoi, että filosofian systeemien oletettu vastakkaisuus on pitkälti harhaa: kun niiden väitteet puretaan loogiseen ja järjestelmälliseen muotoon, lievenee niiden vastakkaisuus huomattavasti. Rein jakoi tämän käsityksen. Westermarck kertoo Reinin todenneen eräässä SFY:n kokouksessa kaikkien filosofian systeemien olevan oikeassa, mutta täydentäneen saman tien: siis osittain oikeassa!¹¹⁹

Lotzen filosofian eklektinen luonne vaikutti myös sen myöhempään unohdukseen. Koska Lotze ei ankkuroinut omia argumenttejaan mihinkään tiettyyn systemaattiseen viitekehukseen, olivat ne tavallaan ”vapaata riistaa”, jota seuraavat sukupolvet pystyivät vapaasti hyödyntämään. Lotzen merkittävimpana perintönä onkin sanottu olleen tarkat käsitteelliset erottelut. Näistä vaikutusvaltaisoin oli arvon (*Wert*) ja tosiasian (*Tatsache*) välinen erottelu.

Olisi liioittelua sanoa, että nämä Lotzen yleiset näkemykset filosofian luonteesta olivat suoraan vaikuttaneet siihen, millaiseksi Reinin toiminta SFY:ssä muotoutui. Mutta Lotzen eklektinen lähtökohta filosofiaan tuntui Reinista vetoavalta: se oli vastaus luonnontieteen menestyksen aiheuttamaan systeemifilosofian kriisiin. Emma Irene Åström kertoo muistelmissaan Reinin kanssa käymästään keskustelusta filosofian mahdollisuudesta selvittää ”elämän suurimpia kysymyk-

¹¹⁷ Muistelmissaan Rein (1919, 282) totesi, ettei ollut koskaan yhtynyt puhtaasti positivismiin kantaan.

¹¹⁸ Myös Rein luonnehtii Lotzen psykologiaa eklektiseksi (Rein 1876, 313).

¹¹⁹ Westermarck 1927, 31–2 (1929, 33–4).

siä”.¹²⁰ Reinin kanta filosofiaan edistymiseen osoittautuu hyvin maltilliseksi: jos kohta edistystä tapahtuu, se ei ainakaan ole yksinomaan filosofian ansiota. Filosofia (varsinkin metafysiikka) tarvitsee apua muilta tieteiltä. SFY:n kokouksessa vuonna 1889 Rein totesi, että metafysiikan ja kokemustieteiden välinen raja on häilyvä.¹²¹ Pääteoksessaan *Psykologia* hän oli puolestaan todennut, että kaiken tulevan filosofian tulee olla sopusoinnussa ”empiiristen faktojen kanssa”.¹²² Metafyysiikkakin on hänen mukaansa kokemustiede.¹²³ Näissä näkemyksissä on yhtenevyyttä Trendelenburgin kanssa, joka niin ikään painotti filosofian olevan riippuvainen empiirisistä tieteistä.

Mielenkiintoista on, että Rein nosti Lotzen teoksista esiin nimenomaan *Mikrokosmoksen*. Akateemisen filosofian näkökulmasta teos on omalaatuinen: siinä on vähän viitteitä ja henkilönimiä eikä siinä juuri käytetä teknistä filosofista sanastoa. Teos oli tarkoitettu yleistajuiseksi, ja Lotze tiivistä siihen aiemman ”tieteellisen tuotantonsa” pääajatuksia.¹²⁴ Rein kehui *Mikrokosmoksen* tyyliä ja selkeää argumentaatiota.¹²⁵ Suoran yhteyden näkeminen SFY:een, josta kehittyi vuosisadan lopulla merkittävä yleisen kulttuurikeskustelun areena, olisi jälleen liioittelua. Mutta katson uskottavaksi, että Lotzen korostama filosofian avoimuus teki Reiniin vaikutuksen. Rein antoi usein SFY:n kokousten osallistujille vapauden ehdottaa sopivia aiheita keskusteltaviksi.¹²⁶ Grotenfeltin kertoman mukaan esitelmä ei useinkaan ollut kokouksen parasta antia, vaan nimenomaan sitä seurannut keskustelu, johon Rein painokkaasti kannusti.¹²⁷ Juha Mannisen mukaan Reinin avoin luonteenlaatu vaikutti luultavasti myös siihen, miksi SFY py-

¹²⁰ Åström 1933, 141. Kertomuksesta ei selviä, missä yhteydessä se käytiin. Keskustelu on hyvin voitu käydä SFY:n kokouksessa virallisen osuuden jälkeen. Ks. myös Kurkinen 1991, 230; Rein 1919, 283–4.

¹²¹ SFY 15.11.1889 (155).

¹²² Rein 1891, 12.

¹²³ Grotenfelt 1921, 11.

¹²⁴ Woodward 2015, 226, 248, 286.

¹²⁵ Rein 1919, 284.

¹²⁶ Grotenfelt 1918, 249–50.

¹²⁷ Grotenfelt 1921, 22.

syi niin pitkään ”vain” matalaprofiilisenä ylioppilasyhdistyksenä.¹²⁸

Reinin asennoituminen omaan idealistiseen filosofiaansa tuo mieleen toisen aikalaisen, Lundin yliopiston filosofian professorin Johan Jakob Boreliuksen. Reinin tavoin Borelius nousi 1860-luvun jälkimmäisellä puoliskolla professoriksi. Hän oli myös edellä mainitun Berliinin seuran jäsen. Reinista poiketen Borelius julkaisi myös jonkin verran ulkomailla ja kävi muun muassa keskustelua Michelet’n kanssa *Der Gedanke* -lehden sivuilla.¹²⁹ Borelius ja Rein tunsivat toistensa ajattelua; Rein muun muassa viittasi Boreliuksen logiikan oppikirjaan omassa logiikan oppikirjassaan.¹³⁰

Borelius luonnehti itseään osuvasti ”Ruotsin viimeiseksi hegeliläiseksi”.¹³¹ Myöskään hän ei markkinoinut hegeliläistä katsomustaan oppilailleen eikä hänen oppilaista noussutkaan uutta hegeliläisyyden lipunkantajaa.¹³² Carl-Göran Heidegren on kuvannut Boreliuksen edustaneen ”sympaattista hegeliläisyyttä”: hän ei yrittänyt vastustaa uusia ajatussuuntia vaan uskoi, että ne voidaan sisällyttää idealistiseen systeemiin.¹³³ Borelius pyrki muun muassa yhdistämään Herbert Spencerin evoluutio-oppia idealistiseen systeemiinsä.¹³⁴ Rein esitti pääteoksessaan yksityiskohtaista kritiikkiä Spenceriä kohtaan, mutta pyrki toisaalta antamaan Darwinin evoluutioteorialle Lotzen filosofian kanssa yhteensopivan tulkinnan.¹³⁵ Darwin-Spencer-keskustelulla oli juurensa SFY:n kokouksissa, joissa sekä Darwinin että Spencerin ajattelua oli käsitelty useaan otteeseen (ks. seuraava luku).

Boreliuksen tavoin Rein innostui kohdatessaan perusteltuja vastaväitteitä: Grotenfeltin kuvauksen mukaan¹³⁶ hän luotti siihen, että avoin dialogi johtaa lopulta hänen kannattamaansa kantaan. Grotenfelt vertasi SFY:n kokouksissa käytyjä väitelyitä Sokrateen käymiin keskusteluihin Ateenan torilla.

¹²⁸ Manninen 1996, 26.

¹²⁹ Ks. yhteenveto keskustelusta Kallio 2023, 196–204.

¹³⁰ Heidegren 1995, 53–4; Manninen, Ihanus, Jalava & Niiniluoto 2021, 227.

¹³¹ Heidegren 1995, 22.

¹³² Heidegren 1995, 20–22, 89.

¹³³ Heidegren 1995, 15.

¹³⁴ Nordin 1987, 367.

¹³⁵ Kallio 2021, 81.

¹³⁶ Grotenfelt 1918, 252–3.

Niiniluodon mukaan Rein ”rohkaisi vapaata mielipiteiden vaihtoa muodossa, jota nykyisin voisi kutsua ’osallistuvaksi filosofiaksi’”.¹³⁷

Sorainen on antanut Reinin aikaisen SFY:n avoimuudesta hieman toisenlaisen kuvan.¹³⁸ Hänen mielestään on selvää, että jokainen puheenjohtaja ohjasi yhdistyksessä käytyjä keskusteluita omaan suuntaansa. Soraisen mukaan SFY:n peruslinja vaihtuikin puheenjohtajan mukaan metafyyisistä idealismista (Rein) kriittiseen realismiin (Grotenfelt) ja edelleen loogiseen empirismiin (Kaila). Sorainen ei esitä esimerkkejä oman väitteensä tueksi. Salmela¹³⁹ on Soraisesta poiketen tuonut esiin, että Reinin peräänkuuluttama dialogisuus heikkeni SFY:n kokouksissa huomattavasti Kailan puheenjohtajakaudella.¹⁴⁰ Tähän tosin vaikutti myös se, että Kailan kaudella monet esitelmät käsitelivät tieteellisiä erityiskysymyksiä. Tämä vähensi osaltaan kokouksissa käytyä keskustelua, sillä harva osallistuja oli perehtynyt juuri kulloinkin käsiteltyyn erityiskysymykseen.

Mahdollisesti yhtenä Reinin motivaationa dialogin etsimiseen oli se, ettei yliopiston sisällä ollut hänen aikanaan ”luontevaa” kilpailuasetelmaa: suuriruhtinaskunnassa oli yksi yliopisto ja siinä yksi vakinainen filosofian professorin virka. Kuten Jouko Aho on huomauttanut,¹⁴¹ kohdistui Reinin psykologiaan julkista kritiikkiä vain kaksi kertaa 1870-luvulla! Reinin filosofiakäsityksen luontevin haastaja olisi ollut Wilhelm Bolin, mutta hän ei SFY:n kokouksiin osallistunut.¹⁴² Käytännöllisen filosofian ylimääräinen professori vuosina 1879–84 J. J. F. Perander kävi SFY:n kokouksessa tietävästi vain kerran.¹⁴³ *Oppositio* Reinia vastaan alkoi SFY:ssä voimistua ”1880-lukulaisten” päästyä ääneen – heitä tarkastellaan seuraavassa luvussa.

¹³⁷ Niiniluoto 1998, 38.

¹³⁸ Sorainen 1949, 178. Sorainen toimi kahteen otteeseen SFY:n sihteerinä, ensin Grotenfeltin, sitten Kailan puheenjohtajakausilla. Ks. myös Kurkinen 1991, 230.

¹³⁹ Salmela 1998, 189 (viite 80).

¹⁴⁰ Leinonen (2008, 236) on luonnehtinut Kailan filosofiakäsitystä eksklusiiviseksi; Reinin ja Grotenfeltin kantaa taas suvaitsevaiseksi.

¹⁴¹ Aho 1993b, 70–1.

¹⁴² Manninen 1996, 19–20.

¹⁴³ Kurkinen 1991, 229.

SFY:n avoimuuteen liittyen on lopuksi vielä syytä nostaa esiin kielikysymyksen heijastuminen yhdistyksen toimintaan. Kielikysymys oli vuosisadan vaihteessa yksi keskeisimpiä yhteiskunnallisia kysymyksiä Suomessa. Reinin muistelmissa kielitaistelua tarkastellaan yhtenä aikakauden ilmiönä muiden joukossa, mutta Grotenfeltin muistelmissa se on yksi pääaiheita.

SFY aloitti toimintansa ruotsinkielisenä. Salomaan mukaan¹⁴⁴ suomesta tuli yhdistyksen toinen keskustelukieli vuonna 1876. Pöytäkirjoja pidettiin vuodesta 1877 lähtien lähinnä suomeksi.¹⁴⁵ Yhdistyksen kaksikielisyys noudatteli Reinin maltillista fennomaanista linjaa. Kaksikielisyys oli merkittävä linjaratkaisu, sillä se tuli jatkossa vahvistamaan Suomen harvalukuisen filosofikentän tieteellistä painoarvoa.¹⁴⁶ Vaihtoehtona olisi ollut filosofien jakautuminen kielen perusteella kahteen vieläkin pienempään ryhmään.

Se, että puheenjohtaja Rein kykeni käymään akateemista keskustelua suomeksi, oli määrätietoisen työn tulosta.¹⁴⁷ Hän kasvoi ruotsinkielisessä kodissa eikä oman kertomansa mukaan juuri kuullut suomea lapsuutensa Helsingissä, sillä kaupunki oli lähinnä ruotsin- ja venäjänkielinen. Rein kehitti kielitaitoaan viettämällä kesiä suomenkielisessä ympäristössä.¹⁴⁸ Hänen kielitaitonsa kehittyi niin hyväksi, että hän pystyi aloittamaan suomenkieliset luennot filosofiasta. Hän myös kirjoitti osan suomeksi julkaistuista teksteistään ja teoksistaan suoraan suomeksi. Grotenfelt, joka harjoitteli suomen kieltä Reinin tapaan suomenkielisillä maaseutupaikkakunnilla, laati sittemmin suurtyönsä filosofian historiasta suomeksi. Hän itse kertoi tekstinsä vaatineen runsaasti korjaamista ennen julkaisua. Luultavasti vaatimattomana tunnettu Grotenfelt kuitenkin vähätteli omaa osaamistaan.

Reinin ja Grotenfeltin puheenjohtajakausilla SFY:ssä pyrittiin myös aktiivisesti kehittämään suomea filosofian kielenä. Asian nosti pöydälle J. A. Bergh, joka tuli myöhemmin tunnetuksi ensimmäisen suomenkielisen filosofian väitöskirjan te-

¹⁴⁴ Salomaa 1926, 137.

¹⁴⁵ Niiniluoto 1996, 5; Niiniluoto 1998, 38.

¹⁴⁶ Manninen 1996, 30.

¹⁴⁷ Grotenfelt 1921, 7–8.

¹⁴⁸ Kurkinen 1991, 212, 222.

kijänä.¹⁴⁹ Maaliskuussa 1882 Bergh tiedusteli esitelmässään, "[v]oipiko filosofinen yhdistys mitenkään edistää suomalaisen filosofisen kielen syntymistä?".¹⁵⁰ Bergh perusteli kysymystään filosofian kiintymisellä käytännön elämään. Bergh katsoi, ettei vierasmaalaisten systeemien korkealla abstraktiotasolla liikkuvasta pohdiskelusta ole suurelle osalle SFY:n jäsenistä merkittävää hyötyä. Puheenjohtaja Rein ja muutama muu osanottaja eivät jakaneet Berghin käsitystä teoreettisen pohdiskelun hyödyttömyydestä.

Sen sijaan Berghin ehdotus suomenkielisen filosofisen sanaston järjestelmällisestä keräämisestä sai kokouksessa kannatusta ja kokouksen päätteeksi hanketta edistämään nimitettiin erillinen komitea. Kokouksessa parikymmentä vuotta myöhemmin perustettiin uusi komitea tarkistamaan jo koossa olevaa sanastoa.¹⁵¹ Komiteatyön tuloksista en ole löytänyt jälkiä. 20 vuotta komitean perustamisen jälkeen *Ajatuksen* 1. numero näki päivänvalon. Muuten myötämielisessä arviossaan Eino Kaila nosti esiin filosofisen terminologian hajanaisuuden: samasta asiasta käytettiin eri termejä eri artikkeleissa.¹⁵² Ilmeisesti¹⁵³ Kailan samassa arvostelussa esittämän toiveen johdosta SFY:n hallitus keskusteli maaliskuun 1927 kokouksessa komitean perustamisesta vakiinnuttamaan suomenkielistä filosofista sanastoa.¹⁵⁴ Komitean perustamista lykättiin, mutta yhdistys kuitenkin vetosi opetusministeriölle

¹⁴⁹ Bergh tunnettiin vuodesta 1883 nimellä Lyly. Hänen väitöskirjansa (1889) käsitteli Plotinosta ja hän piti aiheeseen liittyen esitelmän myös SFY:ssä (SFY 30.11.1888, 132–3) (Leinonen 2008, 71, alaviite 123). Väitöskirjan vastaväittäjänä toimi Arvi Grotenfelt. Myöhemmin Lyly osallistui Westermarckin kanssa filosofian professuurin viranhakuun Helsingissä, mutta teki itsemurhan Berliinissä kesken hakuprosessin. Muistelmissaan Grotenfelt huomioi Lylyn muutamaaan otteeseen (Grotenfelt 1941, 2. ja 3. luku).

¹⁵⁰ SFY 24.3.1882 (97).

¹⁵¹ SFY 16.2.1906 (357).

¹⁵² Kaila 1926, 425.

¹⁵³ SFY:n hallituksen kokouksessa 2.2.1927 (§7) mainitaan julkisesti lausuttu toivomus filosofisen sanaston vakiinnuttamisesta.

¹⁵⁴ SFY:n hallituksen kokous 12.3.1927 (§3).

lähettämässään avustusanomuksessa pyrkimyksensä kehittää suomenkielistä terminologiaa.¹⁵⁵

Suomenkielisen filosofisen terminologian kehittäminen muodosti siis jatkumon Reinin ja Grotenfeltin puheenjohtajakausien välille. Kehittäminen eteni edellä kuvatun perusteella verkkaisesti ja satunnaisesti, mutta hedelmättömäksi se ei jäänyt. Puheenjohtaja Grotenfelt osallistui vuodesta 1908 lähtien useiden suomenkielisten tietosana- ja sanakirjojen laatimiseen ja tarkastamiseen filosofian osalta.¹⁵⁶ Tähän työhön hän pyysi apua SFY:ltä, ja yhdistyksen hallitus perustikin neuvottelevan komitean Grotenfeltin alaisuuteen.¹⁵⁷ Siihen kuuluivat muun muassa professorit J. E. Salomaa, Eino Kaila ja sekä tuleva professori Erik Ahlman. Asiantuntevampaa kokoonpanoa olisi tuskin voinut toivoa.

Eräs pieni havainto kertoo osuvasti suomenkielisen filosofian sanaston kehityksestä Grotenfeltin puheenjohtajakaudella. Grotenfeltin merkittävin panos suomenkielisen filosofian kehittämiseen oli hänen suurtyönsä, *Uuden ajan filosofian historia* (1896–99, 1916, – 38)¹⁵⁸, joka käsitti yhteensä noin 1 300 sivua. Teoksen viimeisen – käytännössä Grotenfeltin filosofin uran päättäneen¹⁵⁹ – osan arvostelleet Urpo Harva¹⁶⁰ ja Erik Ahlman kiinnittivät molemmat huomiota Grotenfeltin hieinan vanhentuneeseen kieleen. Ahlman totesi osuvasti eräiden Grotenfeltin sanavalintojen edustavan ”varhaisempaa kielenkehityksen vaihetta”!¹⁶¹ Selitys teoksen kieliasulle

¹⁵⁵ Arvi Grotenfeltin ja J. E. Salomaan allekirjoittama kirje opetusministeriölle vuodelta 1926. Kirje on päiväämätön, mutta se koskee tukea vuodelle 1927.

¹⁵⁶ Grotenfelt 1941, 4. ja 5. luku.

¹⁵⁷ SFY:n hallituksen kokous 12.2.1931 (§1). Leinonen (2008, 34–6, 90–3) on tehnyt huomioita joistain Grotenfeltin filosofiaan liittyneistä hakusana-artikkeleista Otavan *Isossa tietosanakirjassa* (1. p. 1931–1939).

¹⁵⁸ Grotenfeltin rinnalla kaksi muuta suomenkielistä filosofian historian yleisesitystä olivat Erkki Kailan *Oppikirja uuden ajan filosofian historiassa* (1900) ja J. E. Salomaan *Filosofian historia* (1935–36).

¹⁵⁹ Niiniluodon ja Mannisen suomalaisen 1900-luvun filosofian bibliografiassa (2007) on merkitty Grotenfeltille vain yksi teksti tämän teoksen jälkeen. Muistelmien mukaan teoksen käsikirjoitus oli tosin pääosin valmis jo kaksi vuotta aiemmin.

¹⁶⁰ Harva 1938, 446–7.

¹⁶¹ Ahlman 1938, 138.

löytyy siitä, että vuoden 1938 niteeseen sisältyi vuonna 1916 julkaistu osuus. Grotenfelt ei ollut ryhtynyt ”päivittämään” aiemmin julkaistun osuuden kieliasua, vaan oli seurannut uudessa osassa aiempaa osaa ”oikeinkirjoituksessa ja kielellisissä pikkuseikoissa”.¹⁶² Runsaassa 20 vuodessa suomenkielinen terminologia oli kehittynyt siinä määrin, että Ahlman ja Harva katsoivat tarpeelliseksi kiinnittää asiaan huomiota lyhyissä alle kahden sivun arvioissaan.

Edellä mainitulla Berghillä oli myös laajempia suunnitelmia kuin vain suomenkielisen filosofian kehittäminen. Vuoden 1882 touko- ja marraskuun kokouksissa hän pohdiskeli varsinaisen suomalaisen filosofian mahdollisuutta.¹⁶³ Kyseessä olisi kansallinen filosofia, joka perustuisi suomalaisten historiaan ja kulttuuriin ja ennen kaikkea *Kalevalaan*. Konkreettisenä esimerkkinä Bergh mainitsi shamanismin, josta olisi mahdollista johtaa kokonainen filosofinen systeemi. Puheenjohtaja Rein tyrmäsi Berghin ajatuksen shamanismin filosofisesta merkityksestä, sillä se on jo lähtökohdaltaan epätieteellistä. Erilaisissa filosofioissa voi Reinin mukaan olla ikään kuin merkkejä sen kulttuurisesta tai kansallisesta alkuperästä – onhan esimerkiksi ruotsalaisen C.J. Boströmin filosofiaa on pidetty ruotsalaiskansallisena filosofiana. Suomalaisessa filosofiassa voisi siis täten olla jälkiä *Kalevalasta*, joskin Rein suhtautui epäilevästi siihen, että *Kalevalassa* olisi kovin paljon filosofisesti hedelmällistä sisältöä. Tietyn filosofisen katsantokannan kansalliset piirteet ovat kuitenkin sen tieteellisen merkityksen kannalta yhdentekeviä. Tieteellisesti korkeatasoinen filosofia on yksinomaan yleismaailmallista.

Runsaat kolmekymmentä vuotta myöhemmin Grotenfelt palasi tähän tematiikkaan omassa esitelmässään.¹⁶⁴ Hän toi esiin, että kolmen suuren kansakunnan filosofioissa on erotettavissa kansallisia piirteitä. Englantilaiset korostavat käytännöllisyyttä, ranskalaiset selkeyttä ja järkipärisyyttä. Saksalaisille on puolestaan ominaista syvälinen metafyyminen pohdiskelu, jopa ”utuisten ilmalinnojen rakentelu”. Grotenfelt ei ottanut kantaa pienempien kansakuntien piirissä syn-

¹⁶² Grotenfelt 1938b, 489.

¹⁶³ SFY 5.5. ja 3.11.1882 (99–101).

¹⁶⁴ SFY 18.10.1915 (425–7) (lainaus sivulla 426).

tyneisiin filosofioihin.¹⁶⁵ Filosofioiden kansalliset erityispiirteet voivat olla haitallisia: filosofian edistymisen kannalta kansakuntien keskinäinen kanssakäyminen on ratkaisevan tärkeää.

Näiden ylätasoin keskustelujen ohella huomioitiin Grotenfeltin aikana myös poliittisesti tulenarempi kysymys suomalaisen kansakunnan ja kielen suhteesta. Vuoden 1908 marraskuussa Grotenfelt pohdiskeli J. V. Snellmanin käsitystä kansallishengestä.¹⁶⁶ Grotenfeltin oma määritelmä kansallishengelle oli Snellmanin määritelmää laajempi. Grotenfelt esitti, ettei suomalaista kansallishenkeä tulisi ankkuroida kieleen vaan valtiolliseen tietoisuuteen. Näin sekä suomen- että ruotsinkieliset voisivat kokea olevansa osaa samaa kansakuntaa. Kaksi vuotta myöhemmin Grotenfelt palasi samaan aiheeseen.¹⁶⁷ Hän tarkensi aiemmin esittämäänsä käsitystä erottamalla kielellisen ja valtiollisen kansallisuuden. Suomen tapauksessa jälkimmäisen tulisi olla etualalla.

Nämä kaksi Grotenfeltin esitelmiä referoinutta pöytäkirjaa ovat varsin lyhyitä. Vaikka Grotenfelt lähtikin liikkeelle Hegelin ja Snellmanin teoreettisista näkemyksistä, vaikuttaa esitelmien kimmokkeena olleen nimenomaan ajankohtainen yhteiskunnallinen tilanne. Soraisen mukaan¹⁶⁸ yleiset yhteiskunnalliset ja kansalliset kysymykset olivat Grotenfeltin puheenjohtajakaudella etualalla.¹⁶⁹ Keskustelu yllä mainituissa kokouksissa kävikin vilkkaana ja niissä esitettiin Grotenfeltin kannalle myös täysin vastakkaisia käsityksiä. Sellaista konsensusta kuin esimerkiksi ehdotuksessa suomenkielisen filosofisen sanaston kehittämisestä ei saavutettu.

Kielen ja kansakunnan suhteeseen palattiin kahteen otteeseen vuonna 1924.¹⁷⁰ Tuolloin Grotenfelt oli saanut valmiiksi teoksensa saksalaiselle kansallisuusaatteelle keskeisestä J. G.

¹⁶⁵ Otavan tietosanakirjaan kirjoittamassaan artikkelissa Grotenfelt ei tee erottelua isojen ja pienien kansakuntien välillä. Leinonen 2008, 275.

¹⁶⁶ SFY 13.11.1908 (370–1).

¹⁶⁷ SFY 7.10.1910 (376–7).

¹⁶⁸ Sorainen 1949, 195.

¹⁶⁹ Esimerkki ajankohtaisesta aiheesta oli Grotenfeltin pitämä esitelmä kansanedustuksen periaatteista helmikuussa 1906 (SFY 2.2.1906 (356–7)). Viisi kuukautta myöhemmin tsaari vahvisti Suomen uuden valtiopäiväjärjestyksen.

¹⁷⁰ SFY 17.10. ja 7.11.1924 (505–8).

Fichtestä.¹⁷¹ Grotenfeltin Fichte-esityksen jälkeen J. E. Salomaa jatkoi seuraavassa kokouksessa kansallisuuskäsitteen erittelyä yleisemmällä tasolla.¹⁷² Grotenfeltin tavoin Salomaa puolusti avointa käsitystä kansallisuudesta.

2.6. Parallelismi, Lotze ja Darwin

Merkittävin Reinin *Psykologiaan* liittynyt keskustelu SFY:ssä koski paralleeliteoriaa. Teoriaa käsiteltiin suoraan, mutta – kuten von Wright huomauttaa¹⁷³ – siitä päädyttiin keskustelemaan myös muiden aiheiden kuten tahdon vapauden yhteydessä. Keskustelussa paralleeliteoriasta Reinin edustama metafyyysis-idealistinen perinne kohtasi Neiglickin ja Westermarckin empirismin. Monet paralleeliteoriaa ja siihen liittyneitä metafyyysisiä kysymyksiä käsitelleistä SFY:n pöytäkirjoista ovat tavallista pidempiä ja perusteellisempia. Rein ja Westermarck jatkoivat väittelyä myös *Finsk Tidskriftin* sivuilla. Keskustelua ovat aiemmin analysoineet Westermarckin osalta Georg Henrik von Wright ja laajemmin Jouko Aho ja Jorma Kurkinen.

Keskustelu ajoittui 1880- ja -90-lukujen taitteeseen, joka jälkikäteen tarkastellen osoittautui yhdeksi 1800-luvun suomalaisen filosofian murroskohdista. Hjalmar Neiglick menehtyi marraskuussa 1889. 29-vuotiaana menehtynyt Neiglick olisi saattanut vaikuttaa huomattavasti enemmän sekä suomalaisen filosofian kehitykseen että SFY:n toimintaan.¹⁷⁴ Muun muassa Westermarck piti häntä poikkeuksellisen lahjakkuutena.¹⁷⁵ Grotenfelt korosti¹⁷⁶ puolestaan Neiglickin pa-

¹⁷¹ Grotenfelt 1925a.

¹⁷² Myös Salomaalla oli aiheeseen liittyvä ajankohtainen julkaisu: *Valvoja-Ajan* marras-joulukuun numerossa 1924 hän julkaisi artikkelin ”Mitä on kansallisuus?”.

¹⁷³ von Wright 1979, 289.

¹⁷⁴ Von Wright tosin arvelee (1944, 465–6), että Neiglick olisi myöhemmin keskittynyt filosofian ja psykologian sijasta estetiikkaan ja kirjallisuuskritiikkiin, joiden alueella hän oli jo tehnyt huomattavia avauksia.

¹⁷⁵ Westermarck 1927, 88–9; (1929), 84.

¹⁷⁶ Luukanen 1988, 110. Grotenfelt ja Neiglick olivat olleet samaan aikaan Wundtin laboratorioissa Leipzigissa, mutta he eivät olleet läheisissä väleissä (Manninen, Ihanus, Jalava & Niiniluoto 2021, 235–6). Filosofisista

nosta SFY:n toimintaan. Jo Neiglickin ensimmäinen opinnäyte *Lagen om orsak och verkan* (1883) oli aiheena peräti kahdessa SFY:n kokouksessa.¹⁷⁷ Kokousten tiiviistä pöytäkirjoista ei voi tehdä laajempia johtopäätöksiä, mutta selvästi Neiglickin työ oli innoittanut vilkkaaseen keskusteluun.

Niin ikään vuonna 1889 alkoi Westermarckin nousu maailmanmaineeseen: hänen tuona vuonna valmistunut lisensiaatintutkimuksensa paisui vuonna 1891 ilmestyneeksi teokseksi *History of Human Marriage*, josta tuli suurmenestys. 1890-luvun puolivälin jälkeen Westermarckin osallistuminen SFY:n toimintaan väheni.¹⁷⁸ Hän vietti ison osan loppuelämästään ulkomailla. Tietävästi viimeisen kerran hän osallistui SFY:n kokoukseen huhtikuussa 1913, jolloin 75-vuotias Rein esiintyi viimeisen kerran perustamalleen yhdistykselle.¹⁷⁹

Reinin *Psykologian* toinen – filosofian sisältökysymysten kannalta ensimmäistä osaa antoisampi – osa ilmestyi samana vuonna Westermarckin menetysteoksen kanssa. Tämän voisi sanoa olleen Reinin omaehtoisen filosofisen työnsä huipentuma: teoksen aiottu 3. osa, johon oli tarkoitus sisältyä metafysiikkaa käsittelevä osa, ei koskaan valmistunut. Reinin merkittävimmät teokset vuoden 1891 jälkeen olivat ennen kaikkea historiallisia tutkimuksia.

Paralleeliteorian mukaan mentaaliset tapahtumat ovat fyysisen maailman sekundäärisiä rinnakkaisilmiöitä.¹⁸⁰ Jokaista mentaalista tapahtumaa vastaa siis fyysinen tapahtuma. Ne

erimielisyyksistä huolimatta sekä Grotenfelt että Rein arvostivat suuresti Neiglickia.

¹⁷⁷ SFY 8.2.1884 ja (114, 116–7).

¹⁷⁸ von Wright 1979, 311. Westermarckin nimi esiintyy ensimmäisen kerran SFY:n pöytäkirjassa vuonna 1888 (288). Hän kertoo muistelmissaan (Westermarck 1927, 29–30; (1929), 32) osallistuneensa SFY:n toimintaan lähinnä kandidaatiksi valmistumisensa jälkeen 1880-luvun lopulla. Westermarck piti SFY:ssä yhteensä 11 esitelmää, eniten 1890-luvun puolivälissä; listaus Westermarckin esitelmistä, ks. von Wright 1979, 319. ”Westermarckilaisista” Rolf Lagerborg osallistui aktiivisesti SFY:n kokouksiin 1890-luvun lopulta lähtien.

¹⁷⁹ von Wright 1979, 312; SFY 4.4.1913 (408–12).

¹⁸⁰ *Psykologia*-teoksessaan Rein käyttää termejä ”psyykkinen” tai ”psyykkinen elämä”. SFY:n pöytäkirjoissa esiintyy myös termejä ”psykillinen” ja ”psykillinen tapahtuma”.

eivät kuitenkaan vaikuta kausaalisesti toisiinsa. Rein torjui *Psykologia*-teoksessaan paralleeliteorian. Hänen mukaansa paralleeliteoria ei saa tukea tehdyistä havainnoista: vaikka tietyillä mentaalilla tapahtumilla onkin selvästi vastine fyysisen maailman puolella, ei esimerkiksi "tajunnan ykseydelle"¹⁸¹ löydy vastinetta fyysisen maailman puolelta. Nimenomaan korkeimpien mentaalisten kykyjen toimintaa ei ole voitu uskottavasti selittää tällaisten vastineiden kautta. Reinin mukaan "psyhyksen tai sen suhteen kehoon ei tarvitse tulla suinkaan välittömästi näkyviin missään paikassa tai kohdassa aivoissa".¹⁸² Lotzea seuraten Reinin kannaksi vaikiintui interaktionismi. Hänen mukaansa ei ole syytä kiistää sielun ja ruumiin vuorovaikutusta toisiinsa, vaikkei tätä vuorovaikutusta olekaan voitu (ainakaan vielä) täydellisesti kuvata.

Keskustelu paralleeliteoriasta koski siis pohjimmiltaan sitä, kuinka pitkälle mentaalisia tapahtumia voidaan selittää yksinomaan fyysisin seikoin. Reinin mukaan korkeampien mentaalisten tapahtumien selittäminen ei niin onnistu ja näin syntyy tarve "korkeammalle psykologialle". Rein tuli täten ottaneeksi kantaa 1800-luvun puolenvälin jälkeen nousseeseen "laboratoriopsykologiaan", jonka keskeinen nimi oli aiemmin mainittu Wundt. Laboratoriopsykologian kehitys oli inspiroinut kehittämään "psykologiaa ilman sielua", kun taas Rein katsoi psykologian "tieteeksi sielusta" (*vetenskapen om själen*). Laboratoriopsykologia oli Reinin mukaan arvokas työkalu, mutta kuitenkin vain yksi työkalu mentaalisten ilmiöiden selittämisessä.

Osoittamalla "korkeamman psykologian tarpeen" Rein argumentoi osaltaan materialisteja vastaan. Rein katsoi paralleeliteorian johtavan materialismiin,¹⁸³ joskin hän määritteli myös eron varsinaisen materialismin ja parallelismin välillä. Hänen materialismin määritelmänsä oli laajempi kuin Westermarckin, joka ei suoraan samaistanut materialismia ja paralleeliteoriaa.¹⁸⁴ Westermarckin mukaan paralleeliteoria ei

¹⁸¹ SFY 20.11.1891 (186); SFY 6.3.1896 (266). Ks. myös Rein 1919, 283.

¹⁸² Jääskeläinen 1983, 12.

¹⁸³ SFY 6.3.1896 (267).

¹⁸⁴ SFY 20.11.1891 (186). Waldemar Ruin käytti kahta vuotta aiemmin termiä "identiteettiteoria" (SFY 11.10.1889 (150)). Siihen sitoutuivat hänen

ota kantaa metafysiikkaan, vaan se voidaan sisällyttää erilaisiin metafysiisiin teorioihin.¹⁸⁵

Westermarck¹⁸⁶ nosti esiin myös muun muassa saksalaisen F. A. Langen esittämän vasta-argumentin, joka perustui energian säilyvyyden lakiin. Reinin sukupolvelle laki henkilöityi erityisesti kokeellisen fysiologian suurnimeen Hermann von Helmholtziin, jonka assistenttina Wundt oli työskennellyt.¹⁸⁷ Westermarckin mukaan vuorovaikutuksen oletaminen sotii energian säilyvyyden lakia vastaan: jos mentaalinen tapahtuma vaikuttaa kausaalisesti fyysisen maailman tasolla, se tarkoittaisi energian kokonaismäärän lisääntymistä. Rein ei hyväksynyt tätä vastaväitettä. *Psykologia*-teoksessaan hän esitti, että mentaalinen tapahtuma vain vapauttaa aivoissa jo olevaa energiaa.¹⁸⁸ Näin ollen energian kokonaismäärä ei muutu.

Rein oli näissä näkemyksissään selvästi Lotzen linjoilla. Olen aiemmin korostanut Lotzea Reinin ajattelun muutoksen keskeisenä katalysaattorina. Kuten todettua, tälle käsitykselle on hyvät perusteet Reinin omissa muistelmissa.¹⁸⁹ Kuitenkin niin Rein itse, aikalaistodistaja Grotenfelt kuin myös Jouko Aho¹⁹⁰ ovat nostaneet esille Darwinin merkittävän – ja ehkä jopa Lotzea merkittävämmän – roolin tässä muutoksessa. Mahdollisesti Darwin herätti Reinin ”dogmatismun unesta”, ja Darwinin herättämiin epäilyksiin hän sitten löysi – sekä poliittisesti että eettisesti – sopivan ratkaisun Lotzelta.¹⁹¹

mielestään sekä parallelistit että materialistit. Nähdäkseni Ruinin kanta on sama kuin Reinin. Westermarck näki asian toisin.

¹⁸⁵ SFY 20.11.1891 (187).

¹⁸⁶ SFY 20.11.1891 (186); SFY 4.12.1891 (189); von Wright 1979, 291. SFY:n lokakuun 1895 kokouksen aiheena oli Langen tieto-oppi (SFY 25.10.1895 (253–6)).

¹⁸⁷ Fancher 1996, 116–7, 151.

¹⁸⁸ Rein 1891, 42–3.

¹⁸⁹ Rein 1919, 284.

¹⁹⁰ Rein 1919, 282; Grotenfelt 1921, 13; Aho 1989, 95–7. Ks. myös Kurkinen 1991, 249–50. Rein viittaa teokseen *Ihmisen polveutuminen ja sukupuolivalinta*, joka ilmestyi vuonna 1871. Ruotsinkielinen käännös ilmestyi vuotta myöhemmin. Tutustuminen Darwiniin ajoittuu siis samalle ajalle kuin tutustuminen Lotzeen.

¹⁹¹ Mikko Leinonen esittää asian tämän suuntaisesti (Leinonen 2008, 68). Leinosen mukaan Rein ryhtyi ensin korostamaan Darwinin evoluutioteo-

Filosofian historian kannalta Reinin näkemykset Darwinista ovat hänen tuotantonsa hedelmällisintä antia. Suhtautumista Darwiniin voi näet pitää yhtenä Lotzen filosofian heikkouksista. Darwinin evoluutioteoria upposi 1860-luvun Saksassa hedelmälliseen maaperään.¹⁹² Lotze näyttää aliarvioineen Darwinin merkityksen, sillä hän ei kommentoinut tämän teoriaa laajemmin. Se osoittautui ajan saatossa virheeksi.¹⁹³ Rein otti sitä vastoin Darwinin ”tosissaan” ja pyrki varsinkin *Psykologia*-teoksensa 2. osassa sisällyttämään Darwinin evoluutioteorian omaan lotzelaiseen viitekehysteensä. Rein terävöitti kritiikkiään paralleeliteoriaa ja materialismia vastaan Darwinin evoluutioteorian kautta.

Ennen perehtymistä Reinin argumentteihin on syytä huomauttaa, että sekä Reinin *Psykologia*-teoksen 2. osassa että siihen liittyneissä SFY:n kokouksissa Darwin-keskustelua käytiin Herbert Spencerin kautta. Reinin strategiana oli erottaa luonnontutkija Darwin niistä filosofisista johtopäätöksistä, joita hänen teoriastaan on tehty. Näissä johtopäätöksissä oli pisimmälle mennyt juuri Spencer. Spencer-keskustelu ei tosin rajoittunut SFY:ssä vain evoluutiokysymykseen, vaan myös muun muassa Spencerin kasvatustapausta käsiteltiin kokouksissa.¹⁹⁴ Waldemar Ruin, tuleva pedagogiikan professori, antoi Spencerin kasvatustapausta varsin negatiivisen arviota. Rein, Grotenfelt ja Neiglick olivat ymmärtäväisempiä.

Reinin pääteesi, jonka hän esitti SFY:n lokakuun 1889 kokouksessa,¹⁹⁵ oli, ettei Darwinin peruskäsitys ollut yhdistettävissä materialismin eikä parallelismin kanssa.¹⁹⁶ Reinin mukaan molemmat pitävät mentaalisia tapahtumia vain fyysisen maailman sivuilmiöinä. Tämä näkemys on kuitenkin ristiriidassa evoluutioteorian kanssa. Jälkimmäisen mukaan näet ainoastaan hyödyllisiksi osoittautuvat ominaisuudet vahvistuvat ja säilyvät. Näin ollen voidaan päätellä, että korkeammat mentaalit kyvyt kuten ajattelu ovat evoluution kannalta hyödyllisiä. Hyödyllisyyttä ei kuitenkaan voi ym-

rian ja empirisen tutkimuksen merkitystä filosofiassa ja sai vasta myöhemmin vaikutteita Lotzelta.

¹⁹² Gregory 1977, 175, 178.

¹⁹³ Kallio 2021, 66. Ks. myös Rein 1900, 34.

¹⁹⁴ SFY 10.2.1888 (121–3).

¹⁹⁵ SFY 11.10.1889 (150).

¹⁹⁶ Tässä kokouksessa paralleeliteoriaan viitataan termillä ”duplicism”.

märtää muuten kuin että niillä on tosiasiallinen vaikutus fyysiseen todellisuuteen. Mentaaliset ilmiöt eivät siis voi olla – kuten paralleeliteoria väittää – vain sekundäärisiä ilmiöitä.

Kuten aiemmin tuli esiin, Rein kiistää, että mentaalisten ja fyysisten tilojen välillä olisi täydellistä vastaavuutta. Hänen mukaansa ihmisen sielu on viime kädessä täysin itsenäinen ruumiista. Waldemar Ruin huomautti Reinia vastaan, että tällä käsityksellä on evoluutioteorian valossa ongelmallisia seurauksia. Reinin esittämästä käsityksestä seuraisi, että fyysisen ja mentaalisen puolen kehitys eroaisivat kahdeksi toisistaan erilliseksi tapahtumaketjuksi. Näin ollen mentaalisen puolen pysyvyys ei myöskään olisi sidoksissa fyysisen olennon pysyvyyteen. Näin ollen kerran alkunsa saanut ja hyödylliseksi osoittautunut mentaalinen puoli voisi myös päättyä heti, kun se ei enää olisi hyödyllinen. Olettaessa suora vastaavuus – paralleeliteorian tapaan – ei tällaista mahdollisuutta olisi.

Rein ei suoraan vastannut tähän Ruinin väitteeseen, vaan pyrki sitä vastoin osoittamaan, että paralleeliteorian kanta johtaa absurdeihin lopputuloksiin.¹⁹⁷ Jos ihmisen sielullinen toiminta mielletään pelkäksi sekundääriseksi sivuilmiöksi, voisi kaikki inhimillinen toiminta tapahtua periaatteessa myös ilman minkäänlaista sielullista elämää. Tiedettä ja taidetta syntyisi ilman ensimmäistäkään ajatusta, Rein ironisoi. Edelleen, jos paralleeliteorian kanta hyväksytään, emme voi olettaa sielunelämää olevan olemassa muuten kuin omalla kohdallamme. Jos mentaalisisilla tiloilla ei oleteta olevan kausaalista vaikutusta, voisi olla mahdollista, että ihminen toimii täsmälleen kuin muutkin ilman, että hänellä olisi mitään mentaalisia tiloja.

Keskustelu vaikuttaa sittemmin palanneen samaan eroon lähtökohdassa kuin keskustelu Westermarckin ja Reinin välille. Neiglick ja Ruin esittivät, ettei paralleeliteoria johda niin yksioikoisesti materialismiin kuin Rein oletti. Tämän jälkeen Neiglick ei enää keskusteluun osallistunut. Kokouksessa 15. marraskuuta Rein lausui hänen muistosanansa.¹⁹⁸

Rein pyrki siis osoittamaan, ettei paralleeliteoria ole uskottavasti yhdistettävissä viimeisimpään tieteelliseen tietoon eli

¹⁹⁷ SFY 11.10.1889 (151).

¹⁹⁸ SFY 15.11.1889 (153).

tässä tapauksessa Darwinin evoluutioteoriaan. Toisaalta Rein katsoi evoluutioteorian itsensä selitysvoiman rajalliseksi psykologian alueella. SFY:n kokouksissa 14.2. ja 7.3.1890 keskusteltiin lähinnä siitä, missä vaiheessa evoluution kulkua ”psyhykinen elämä” astui kuvaan mukaan.¹⁹⁹ Oliko kyseessä yhtäkkinen tapahtuma, pitkän kehityksen tulos vai oliko yksinkertainenkin orgaaninen elämä jo jollain tasolla ”psyhykkistä”?

Nähdäkseni Reinin edellä kuvattu esiintyminen SFY:ssä heijastelee hänen edellisessä luvussa kuvattua avointa suhtautumistaan filosofiaan. Reinin taktiikka sekä *Psykologia*-teoksessa että SFY:n kokouksissa perustui ikään kuin pois-sulkemiseen. Hän katsoi osoittaneensa merkittäviä puutteita parallelolistien esittämissä väitteissä. Näiden puutteiden pohjalta hän päätteli, ettei ole syytä kiistää sielun ja ruumiin vuorovaikutusta, vaikka samalla myönsi, että tämäkin kanta on toistaiseksi epämääräinen. *Psykologia*-teoksessaan Rein ei ollut lähtökohtaisesti kiistänyt materialismin oikeellisuutta, vaan todennut, että nykyisen materian käsitteen valossa ajaudutaan ylitsepääsemättömiin ongelmiin. Kun materian käsite tulevaisuudessa tarkentuu, saanee myös materialismi uuden mahdollisuuden.

Westermarck esitti muistelmissaan, että ajan myötä sekä hänen itsensä että Reinin kanta muuttui.²⁰⁰ Siihen, minkälainen rooli SFY:n kokouksissa käydylle keskustelulle oli näkemysten muuttumiseen, on vaikea vastata. Kurkisen arvion mukaan²⁰¹ Westermarckin käsitys Reinin kannan muuttumisesta johtui siitä, ettei hän aluksi tuntenut Reinin ajattelua kattavasti.

¹⁹⁹ SFY 14.2. ja 7.3.1890 (159–161).

²⁰⁰ Westermarck 1927, 32 (1929, 34); von Wright 1979, 315 (viite 32).

²⁰¹ Kurkinen 1991, 290.

3. Arvi Grotenfelt

Arvi Grotenfelt (1863–1941), Atelier Apollo, valokuva (1900-l. alku).
Museovirasto, Historian kuvakokoelma (Finna.fi, CC-BY 4.0).

3.1. Grotenfelt yhdistysmiehenä

Rein eläköityi professorinvirasta täysin palvelleena vuonna 1900. Jo tätä edeltävinä vuosina hänen oli ollut vaikea löytää aikaa filosofian harrastukselle. Rein toimi yliopiston rehtorina vuosina 1887–96 ja sijaiskanslerina vuosina 1896–1903. Muistelmissaan Rein kertoo päässeensä ennen rehtorintointia hyvään vauhtiin filosofiansa kehittämisessä, mutta sittemmin hallintotyö vei mahdollisuudet syvällisempään filosofiseen työskentelyyn.²⁰² Luopuminen SFY:n puheenjohtajuudesta eläköitymisen yhteydessä on tästä näkökulmasta ymmärrettävää.

Grotenfeltin ja Reinin kausien väliin sijoittuu pedagogiikan professorin Waldemar Ruinin viisivuotinen puheenjohtajuus (1900–05). Pääosa Ruinin vuosien pöytäkirjoista on kadonnut.²⁰³ Ei ole syytä olettaa, että SFY:n toiminnassa olisi hänen

²⁰² Rein 1919, 285.

²⁰³ Eräs aihe, josta on saatettu käydä Ruinin puheenjohtajakaudella keskustelua, oli Friedrich Nietzsche. Vuonna 1901 käytiin *Finsk Tidskriftin* sivuilla väittelyä Nietzschen filosofiakäsityksestä (Leinonen 2008, 232).

aikanaan tapahtunut merkittäviä muutoksia. Ruin oli käynyt SFY:n kokouksissa pitkään ennen puheenjohtajaksi tuloaan ja tunsu täten hyvin sen toimintakulttuurin. Reinin ja Ruinin näkemykset eivät olleet yhtenevät, mutta laajemmassa kuvassa heidän voi katsoa kuuluneen samaan idealistiseen leiriin.²⁰⁴

Grotenfelt aloitti puheenjohtajana vuonna 1905 ja hänestä tuli SFY:n historian toiseksi pitkäaikaisin puheenjohtaja (31 vuotta).²⁰⁵ Grotenfeltin roolia yhdistyksen toiminnassa korostaa se, että vaikka kaksi yhdistyksen merkkihenkilöä, 1920-luvun puolivälin murroskauden monivuotinen sihteeri²⁰⁶ ja rahastonhoitaja J.E. Salomaa sekä vuosien 1936–52 puheenjohtaja Eino Kaila, tulivat mukaan yhdistykseen jo heti Grotenfeltin puheenjohtajakauden alkupuolella, rajoittivat heidän osallistumisestaan yhdistyksen toimintaan 1910–20-luvuilla erinäiset seikat.

Salomaan mukaan hänen opiskeluaikojen aktiivisuuteensa yhdistyksen kokouksissa vaikuttivat jännitteiset välit puheenjohtaja Grotenfeltiin.²⁰⁷ Grotenfelt ei esitellyt Salomaan väitöskirjaa SFY:n yleisölle, vaikka piti esitelmää muun muassa Eino Kailan (15.10.1920) ja Erik Ahlmanin (18.3.1921) teoksista. Salomaa ei myöskään jatkanut väitöskirjansa valmistumisen jälkeen (1918) suoraan tutkijan uralle, vaan hän toimi kansanopistoissa ja Turun suomalaisen yliopistoseuran asiamiehenä. Vuonna 1924 hänestä tuli Helsingin yliopiston teoreettisen filosofian dosentti, mutta hän ansaitsi leipänsä Turun yliopiston kanslerin sihteerinä.

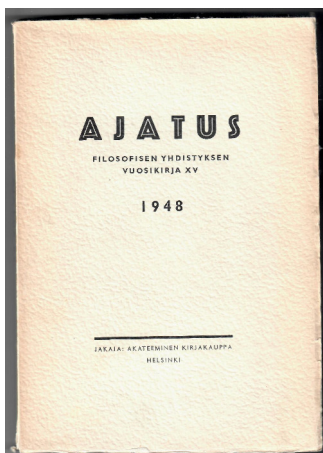
Yksi keskustelun osallistujista oli Thiodolf Rein, joka nosti aiheen esiin myös SFY:ssä maaliskuussa 1903 (SFY 21.3.1903 (349–53)). Voi olla, että keskustelua käytiin myös vuonna 1901.

²⁰⁴ Aho 1989, 214–5; Aho 1993b, 51–2, 96–8.

²⁰⁵ Ilkka Niiniluoto toimi puheenjohtajana yhteensä 41 vuotta (1975–2016), Thiodolf Rein 27 vuotta (1873–1900). Soraisen artikkelissa (1949, 213) esiintyy tietona, että Grotenfelt olisi ollut puheenjohtaja 38 vuotta. Tämä johtuu siitä, ettei Sorainen tiennyt Ruinin olleen puheenjohtaja vuosisadan taitteessa.

²⁰⁶ Reinin ja Grotenfeltin puheenjohtajakausilla sihteerit vaihtuivat usein. Salomaa oli sihteerinä kahteen otteeseen.

²⁰⁷ Drufva 2021, 29–30.

Filosofisen Yhdistyksen vuosikirja Ajatus, numero XV (1948). Kyseisessä numerossa julkaistiin mm. Kalle Soraisen kirjoittama yhdistyksen 75-vuotishistoria.

Kaila tuli mukaan SFY:n toimintaan heti aloitettuaan filosofian opinnot Helsingin yliopistossa vuonna 1908. Hän toimi yhdistyksen sihteerinä vuosina 1908–9, hän piti useita esitelmiä yhdistyksen kokouksissa 1910-luvulla ja hänet valittiin yhdistyksen hallitukseen vuonna 1919. Kailasta tuli Turun yliopiston filosofian professori vuonna 1921. SFY:n kokoukset järjestettiin kuitenkin Helsingissä. Mikko Salmelan mukaan²⁰⁸ Kaila olikin Turussa jossain määrin "eristyksissä", kunnes tuli valituksi vuonna 1930 teoreettisen filosofian professoriksi Helsinkiin. Vuosina ennen Turkuun siirtymistään Kaila toimi SFY:n kokouksissa alustajana vuosittain 1–2 kertaa. Helmikuun 1922 jälkeen hän esitelmöi tiettävästi seuraavan kerran vasta lähes vuosikymmen myöhemmin vuonna 1931.²⁰⁹ Samana vuonna hänestä tuli yhdistyksen varapuheenjohtaja. Kaila ei julkaissut mitään *Ajatuksen* neljässä ensimmäisessä numerossa (1926, 1927, 1929, 1930). Hän ei ollut myöskään SFY:n ensimmäisen virallisen hallituksen (1925) jäsen. Yhtey-

²⁰⁸ Salmela 1998, 131.

²⁰⁹ SFY:n kokouksen 12.2.1931 pöytäkirja (§ 2). Kaila ja muut Turun yliopistoon vuonna 1921 nimitetyt professorit aloittivat viranhoitonsa Helsingissä. Yliopiston toiminta Turussa alkoi virallisesti kesäkuussa 1922, ja Kaila muutti perheineen Turkuun (Niiniluoto 1990, 23).

denpitoa Kailan ja SFY:n hallituksen välillä kuitenkin oli vuonna 1926 hallitus päätti tiedustella Kailalta, sopisiko hänen uusi "loogillinen teoksensa" julkaistavaksi yhdistyksen vuosikirjassa. Vastaus oli kielteinen.²¹⁰ Kaila kuitenkin laati myönteellisen arvion *Ajatuksen* 1. numerosta *Valvoja-Aikaan*.²¹¹

Grotenfeltin puheenjohtajakaudesta erottuu kaksi vastakaista piirrettä. Yleisesti ottaen vaikuttaa siltä, että Grotenfelt koki SFY:n itselleen tärkeäksi areenaksi. Jo ennen pitkää puheenjohtajuuttaan hän toimi yhdistyksen sihteerinä useaan eri otteeseen ja oli 1880- ja -90-luvuilla aktiivinen esitelmöitsijä yhdistyksen kokouksissa. Grotenfelt alusti monipuolisesti niin filosofian erityiskysymyksistä, yleisistä yhteiskunnallisista aiheista kuin luonnontieteistäkin. Grotenfeltin voikin sanoa kuuluneen yhdistyksen "vakiokaartiin" siinä missä sen jäsenistön vaihtuvuus oli muuten suurta. Grotenfeltin asemasta yhdistyksessä todistaa se, että *Ajatuksen* lähes 400-sivuinen 6. numero (1933) oli juhlaulkaisu Grotenfeltin 70-vuotispäiväksi ja myös tähän asti suomenkielisen julkaisun ensimmäinen kansainvälinen numero.²¹² Grotenfelt valittiin myöhemmin (1936) myös yhdistyksen ensimmäiseksi kunniajäseneksi.²¹³

Toisaalta Sorainen on esittänyt, että kansanvalistukseen liittyneet seurat olisivat olleet Grotenfeltille tärkeämpiä kuin tieteellinen seura SFY.²¹⁴ Hän esitti, että Snellman oli vienyt Hegelin valtioidealismia kansallisuusidealismiin suuntaan. Rein oli jatkanut tältä pohjalta kulttuuri-idealismia ja Grotenfelt sittemmin "kansanvaltaisuusidealismia, jolle kansanvalistus, suomalaisuus, sivistyselämän jatkuvaisuus, humanisuus ja järjellisyys politiikassa sekä rauhanaate ovat korkeimpia arvoja".²¹⁵ Myös Grotenfelt itse piirtää muistel-

²¹⁰ SFY:n hallituksen kokousten 28.10.1926 (§ 3) ja 2.2.1927 (§ 5) pöytäkirjat.

²¹¹ Kaila 1926.

²¹² Numerossa oli artikkeleita peräti neljällä eri kielellä (suomi, saksa, tanska, ruotsi).

²¹³ SFY:n kokouksen 2.11.1936 pöytäkirja (§ 4).

²¹⁴ Sorainen 1949, 192.

²¹⁵ Referaatti Soraisen (tuolloin vielä Sandelinin) SFY:n kokouksessa 26.3.1936 pitämästä esitelmästä. *Uusi Suomi* 22.4.1936 (8). Ks. myös Sorainen 1941, 349, 354.

missaan itsestään kuvaa ”yhdistysmiehenä”. Eritoten työ raitius- ja rauhanliikkeissä vei hänen aikaansa kieltolain ja ensimmäisen maailmansodan aikakaudella. Grotenfeltin historianfilosofiaa tutkinut Niilo Luukanen on korostanut aikakauden poliittis-yhteiskunnallisen tilanteen vaikutusta jopa Grotenfeltin tieteellisiin historianfilosofian töihin: hänen mukaansa niihin sisältyneet historiallis-spekulatiiviset väitteet olisivat jääneet pois, jos aikakauden olot olisivat olleet toisenlaiset.²¹⁶ Luukasen mukaan Grotenfeltin maine ”idealistina” onkin liioiteltu: hänen ajattelunsa oli lähempänä positivismia kuin tavallisesti on ajateltu.

Soraisen väite Grotenfeltin suhteesta SFY:een sopii yhteen muistelmista välittyvän kuvan kanssa. Grotenfelt toteaa²¹⁷ osallistuneensa SFY:n toimintaan mielellään, mutta kertoo SFY:stä muuten hyvin vähän.²¹⁸ Lukijalle välittyy se kuva, että yhdistyksen toimintaan osallistuminen kuului itsestään selvästi helsinkiläisen filosofian opiskelijan ja myöhemmän viranhaltijan rooliin. Totta on, että Reinin aikana varsin epämuodollisesti toiminut yhdistys järjestäytyi ja kehittyi Grotenfeltin kaudella. Muutostahti oli kuitenkin kovin hidas ja sitä ajamassa oli vuodesta 1914 puheenjohtajan rinnalla hallitus. Esimerkiksi *Ajatuksen* ensimmäinen numero näki päivänvalon 20 vuotta sen jälkeen, kun sen perustamista oli ensimmäisen kerran esitetty.²¹⁹ Mannisen mukaan²²⁰ SFY:n toiminta oli ennen *Ajatuksen* perustamista hiipunut siinä määrin, että vaihtoehtoina oli joko yhdistyksen lakkauttaminen tai uudistuminen. Nähdäkseni voi siis sanoa, ettei SFY:n toiminnan kehittäminen ollut missään vaiheessa Grotenfeltin päähuomion kohteena.

Jos kerran Grotenfelt katsoi SFY:n puheenjohtajuuden ikään kuin kuuluvan filosofian professorin virkatehtäviin, miksi hän jatkoi puheenjohtajana vielä eläköitymisensä (1929) jälkeen? Yhdistyksen puheenjohtajaksi olisi ollut tarjolla kun-

²¹⁶ Luukanen 1988, 111.

²¹⁷ Grotenfelt 1941, 2. luku.

²¹⁸ Grotenfelt mainitsee useasti alustuksistaan SFY:n kokouksissa ja *Ajatuksessa* julkaisemistaan teksteistä, mutta ei esimerkiksi kerro, minkälaista keskustelua hänen näkemyksensä herättivät.

²¹⁹ Pihlström 2006, 54. Rein oli ottanut julkaisutoiminnan aloittamisen puheeksi jo vuonna 1875 (Manninen 1996, 28).

²²⁰ Manninen 1996, 29.

nianhimoinen Eino Kaila, joka valittiinkin varapuheenjohtajaksi 1930-luvun alussa. Kaila kohosi vähitellen yhdistyksen aktiivisimmaksi esitelmäsiijäksi.²²¹ Hänen valovoimainen persoonansa nosti yhdistyksen kokousten suosiota: Tieteellisten seurain talolle²²² siirtyneissä kokouksissa saattoi olla jopa sata osallistujaa. Kailan äänitorvena toimi myös SFY:n vuonna 1935 perustettu uusi tutkimusjulkaisu *Acta Philosophica Fennica*. Sen viidestä ensimmäisestä numerosta kolme oli Kailan omia tutkimuksia (1936, 1941, 1950) ja sarjan aloitti Kailan ohjaama ja opponoima Uuno Saarnion väitöskirja (1935).

SFY:n säilyneet pöytäkirjat tai Grotenfeltin muistelmat eivät tarjoa kysymykseen vastausta. Joitain mahdollisia selityksiä voidaan kuitenkin esittää. Muistelmista välittyy se kuva, että Grotenfelt katsoi filosofisen uransa olleen vielä kesken eläköitymisen koittaessa. Grotenfeltin kirjalliseen työskentelyyn olivat vaikuttaneet 1910-luvun lopulta lähtien terveysongelmat.²²³ Viimeisinä puheenjohtajavuosinaan hän työskenteli saattaakseen päätökseen *Uuden ajan filosofian historiansa*. Sen käsikirjoitus valmistui vuonna 1936, joskin painatukseen liittyvistä ongelmista johtuen teos ilmestyi vasta kaksi vuotta myöhemmin. Grotenfeltin *Ajatuksessa* julkaisemia hegeliläisyyttä (1932) ja Schopenhaueria (1934) käsitelleet artikkelit voi katsoa osaksi teoksen valmistelua. Sitä, kuinka paljon puheenjohtaja Grotenfelt osallistui *Ajatuksen* ensimmäisten numeroiden toimittamiseen, on vaikea arvioida, sillä julkaisuun ei pitkään aikaan merkitty sen toimittajia.²²⁴

Grotenfelt piti yhteensä viisi esitelmää SFY:ssä 1930-luvulla.²²⁵ Määrä ei kuulosta paljolta, jos sitä vertaa vuotta 1925 edeltäneisiin puheenjohtajakeskeisiin vuosikymmeniin, jolloin yhdistyksen kokoukset muistuttivat pitkälti seminaarityöskentelyä. 1930-luvun alussa SFY:n kokoukset olivat kui-

²²¹ Sorainen 1949, 213–4.

²²² SFY kokoontui huomattavan pitkään ylioppilastalolla (Manninen 1996, 26). Sorainen käyttää termiä Tieteellisten seurain talo, kun taas SFY:n pöytäkirjoihin on merkitty pitopaikaksi Säätytalo tai entinen Säätytalo. Tieteellisten seurain valtuuskunta sai Säätytalon käyttöönsä vuonna 1931.

²²³ Grotenfelt 1941, 4. luku.

²²⁴ Pihlström 2006, 70.

²²⁵ Näistä viimeisin, muistopuhe Thiodolf Reinista, ei ollut kokouksen (22.2.1938) pääesitelmä, vaan sen piti Eino Kaila. Grotenfeltin teksti julkaistiin myöhemmin *Ajatuksessa* (Grotenfelt 1938a).

tenkin kasvaneet isommiksi tapahtumiksi, joista kirjoitettiin myös lehdistössä. Aika, jolloin kokouksen alussa valittiin *ex tempore* aiheeksi jokin päivänpolttava aihe, olivat ohi.²²⁶ Grotenfeltilla oli vielä sanottavaa filosofian kysymyksistä ja SFY:n kokoukset tarjosivat niille aiempaa suuremman areenan. Se, että hän – Soraisen antaman kuvauksen mukaan – jäi kokouksissa taustalle, lienee selittynyt myös hänen ja Kailan erilaisilla persoonallisuuksilla. Itsetietoinen ja itsevarma Kaila oli vastakohta Grotenfeltille, joka etsi aina sopusointua vastakkaisten näkemysten välille.

Grotenfeltin toimintaan SFY:n puheenjohtajana vaikutti myös hänen kiinnostuksensa parapsykologiaan eli – hänen omia sanoja lainatakseen – ”ylinormaalisten sielullisten kykyjen”²²⁷ kuten selvänäkemisen tai telepatian tutkimukseen. Grotenfelt toimi *Sällskapet för Psykisk forskning i Helsingforsin*²²⁸ (”Psyykkisen tutkimuksen seuran”) ensimmäisenä puheenjohtajana vuosina 1907–32. Hänen painoarvoaan suomalaisen parapsykologian tutkimuksen varhaisvaiheessa voi pitää merkittävänä.²²⁹

Grotenfelt antaa muistelmissaan eläväisen kuvan toiminnastaan parapsykologian piirissä.²³⁰ Siinä missä hän mainitsee SFY:n kokoukset muistelmissaan vain ohimennen, hän kuvaa ja analysoi toimintaansa parapsykologiassa yksityiskohtaisesti. Grotenfeltin kiinnostus parapsykologiaan oli ilmeisesti syttynyt samoihin aikoihin 1880-luvun lopulla, kun hän teki psykologian alan väitöskirjaansa. Sittemmin kiinnostus varsinaiseen tieteelliseen psykologiaan hiipui (ks. luku 3.3.).

Grotenfeltin johtaman ”Psyykkisen tutkimuksen seuran” toiminta oli SFY:een verrattuna laajaa. Esitelmätilaisuuksien ohella seura teki omia koejärjestelyitään ja myös julkaisi ilmoituksia, joissa yleisöä pyydettiin lähettämään kertomuksia kokemistaan parapsykologisista ilmiöistä. Tätä materiaalia oli

²²⁶ Esimerkiksi 1.2.1907 (363–4) Grotenfelt piti SFY:ssä esitelmän suomalaisista rotuaineksista ”paremman puutteessa”.

²²⁷ Grotenfelt 1941, 4. luku.

²²⁸ Grotenfeltin muistelmissa muodossa ”Psyykillinen Tutkimusseura”. Seuran kansainvälisistä esikuvista, ks. Grotenfelt 1926b, 47.

²²⁹ Aho 1993a, 32; Aho 1993b, 174–5.

²³⁰ Toimintaa parapsykologian parissa Grotenfelt käsittelee lähinnä muistelmiensa (1941) 4. luvun lopussa.

tarkoitus käyttää tutkimuksen perustana. "Psyykkisen tutkimuksen seura" teki myös alusta pitäen laajaa kansainvälistä yhteistyötä. Seura muun muassa kutsui ulkomaalaisia medioita esiintymään Suomeen. Puheenjohtaja Grotenfelt myös lähetettiin seuran edustajaksi psyykkisen tutkimuksen kongressiin Pariisiin vuonna 1927.²³¹ Ulkomaalaiset esitelmöitsijät alkoivat yleistyä SFY:ssä vasta Kailan kaudella. Sitä ennen heitä oli ollut muutamia.²³²

Grotenfeltin muistelmien perusteella vaikuttaa siltä, että hänen keskittymisensä parapsykologiaan vei terän hänen toiminnaltaan SFY:ssä. Grotenfelt ei ollut mukana seuran perustamisen alkuvaiheissa ja kertoo tullessaan taivutelluksi seuran puheenjohtajaksi. Seurassa oli useita innokkaita ja ahkeria jäseniä, mutta ei ketään, jolla olisi ollut merkittävää kokemusta tieteellisestä tutkimustyöstä. Waldemar Ruin, Grotenfeltin edeltäjä SFY:n puheenjohtajana, tuli valituksi "Psyykkisen tutkimuksen seuran" varapuheenjohtajaksi seuran perustamiskokouksessa, mutta hän jättäytyi pian pois sen toiminnasta.²³³ Voikin olla, että Grotenfelt katsoi "Psyykkisen tutkimuksen seuran" olevan enemmän hänen varassaan kuin jo vakiintunut SFY ja ajan saatossa hän tuli käyttäneeksi paljon aikaa parapsykologian tutkimukseen. Aikaa ei kuitenkaan ollut riittävästi siihen, että alan monitahoisia ilmiöitä olisi pystytty tyydyttävästi selventämään. Tulokset olivat Grotenfeltin mukaan laihat.²³⁴ Esimerkiksi edellä mainittujen tapauskertomusten lukeminen, järjestäminen ja muut vastaavat toimenpiteet olivat työläitä, mutta pääosa kertomuksista osoittautui kuitenkin siinä määrin epätarkoiksi, ettei niistä voitu tehdä laajempia johtopäätöksiä.²³⁵

²³¹ Grotenfelt kertoi kokemuksistaan tässä kongressissa myös SFY:n kokouksessa (SFY:n kokouksen 18.10.1927 pöytäkirja, §6). Kokouksen osanottajista Rolf Lagerborg kommentoi esitelmää.

²³² Sorainen 1949, 179. Sorainen mainitsee ensimmäisenä ulkomaalaisena esitelmöitsijänä pastori von Rohdenin, joka piti SFY:ssä saksankielisen esitelmän maaliskuussa 1889. Von Rohden oli tosin asunut jo vuosia Helsingissä eli kyseessä ei ollut ulkomailta Suomeen suuntautunut vierailu.

²³³ Aho 1993a, 46.

²³⁴ Grotenfelt ei kuitenkaan katunut toimintaansa parapsykologian parissa: muistelmissaan hän esittää sen olleen hänelle henkilökohtaisella tasolla merkityksellistä, vaikka tieteelliset tulokset jäivät vaatimattomiksi.

²³⁵ Grotenfelt 1927b, 54.

Tullessaan SFY:n puheenjohtajaksi Grotenfelt istui tavaltaan "valmiiseen pöytään": yhdistyksen toiminta oli 1900-luvun taitteessa hiljentynyt - Georg Henrik von Wright kuvaa²³⁶ aikakautta jopa rappion kaudeksi -, mutta sillä oli kuitenkin oma vakiintunut toimintakulttuurinsa. "Psykkisen tutkimuksen seurassa" sitä vastoin kohtasi kaksi vastakkaista lähestymistapaa. Grotenfelt itse kuvaa toisen leirin edustajia "uskoviksi", toisen "kriittis-skeptisiksi". Ensin mainittu muodosti seurassa enemmistön ja pääsi aikaa myöten hallitsemaan asemaan. Parapsykologian harrastajien kenttä oli ulkomailta vielä tätäkin laajempi. Grotenfelt havaitsi edellä mainitussa Pariisin kongressissa, että eri maiden psykkiset tutkimusseurat edustavat hyvin erilaisia ajatussuuntia.

Edellä referoitu Grotenfeltin kuvaus "Psykkisen tutkimuksen seurasta" kuvaa suomalaisen parapsykologian kohtaloa laajemminkin: parapsykologinen tutkimus ei juuri edennyt eikä se saavuttanut akateemista tunnustusta.²³⁷ Grotenfeltia SFY:n puheenjohtajana seurannut Kaila oli jonkin verran kiinnostunut parapsykologiasta, mutta ei samassa määrin kuin edeltäjänsä.²³⁸ Akateemisista filosofeista Grotenfeltin jalanjalkia seurasi erityisesti Sven Krohn, joka valittiin "Psykkisen tutkimuksen seuran" puheenjohtajaksi pian Grotenfeltin jälkeen vuonna 1933. Krohn piti samana vuonna SFY:n kokouksessa telepatiaa käsitelleen esitelmän.²³⁹

Grotenfelt toi "Psykkisen tutkimuksen seuralle" kiistatta tieteellistä arvovaltaa: hän oli "virallisen psykologian" korkea auktoriteetti, sillä psykologia kuului Helsingin yliopiston teoreettisen filosofian professorin opetusalaan aina vuoteen 1948 asti. Grotenfelt ei erottanutkaan parapsykologiaa muusta tieteellisestä toiminnastaan ja toivoi, että parapsykologia sulautuisi aikaa myöden "tieteelliseen psykologiaan".²⁴⁰ Sitä, miten hän käsitteli parapsykologiaa esitelmässään "tieteellisessä" SFY:ssä, tarkastelen myöhemmin.

²³⁶ von Wright 1979, 311. Leinosen mukaan SFY:n toiminta oli epävaakaampaa ja -säännöllisempää Ruinin aikana (Leinonen 2008, 70 (alaviite 120)).

²³⁷ Aho 1993a, 30, 74, 175-6; Aho 1993b, 183.

²³⁸ Aho 1993a, 112-3.

²³⁹ SFY:n kokouksen 5.12.1934 pöytäkirja, §2.

²⁴⁰ Grotenfelt 1926b, 96.

3.2. Grotenfelt ja filosofian kehitys Saksassa

Kuten aiemmin on tullut esiin, heijasteli siirtymä Snellmanista Reiniin saksalaisen idealistisen filosofian yleistä kehitystä, joskin Suomessa siirtymä tapahtui paitsi myöhemmin myös hitaammassa tahdissa. Saksassa Hegelin asema heikkeni nopeasti, Suomessa taas hiipuen.

Olisi houkuttelevaa ajatella, että siirtymä Reinistä Grotenfeltiin heijastaisi jälleen saksalaisen filosofian kehitystä. Grotenfelt esitteli uuskantilaista filosofiaa suomalaisyleisölle 1900-luvun alussa, ja Saksassa Reinin kannattama Lotzen filosofia jäi ajan saatossa nimenomaan uuskantilaisuuden varjoon. Tilanne oli sikäli ironinen, että Lotze itse vaikutti merkittävästi uuskantilaisuuden syntyyn.²⁴¹ Hän oli ollut eturintamassa onnistuneessa vastaiskussa radikaaleinta materialismia vastaan. Aikaa myöden hedelmät tästä iskusta keräsivät kuitenkin uuskantilaiset kuten Lotzen oppilas Wilhelm Windelband.²⁴²

Yksioikoinen tulkinta siitä, että Grotenfelt olisi tuonut uuskantilaisuuden Suomeen, on kuitenkin liioiteltu. Ensinnäkään Reinin tavoin Grotenfelt ei pyrkinyt luomaan minkäänlaista omaa "uuskantilaista koulukuntaa". Kuten aiemmin tuli esiin, katsoi Grotenfelt sitoutumattomuuden mihinkään tiettyyn näkökantaan filosofille ansioksi.

Toisekseen Grotenfeltin luonnehtiminen uuskantilaiseksi on jos kohta ei varsinaisesti virheellistä niin kuitenkin hieman harhaanjohtavaa.²⁴³ Grotenfeltin voi katsoa olleen peruskatsomuksiltaan kantilainen, mutta hän ei sitoutunut kumpaankaan uuskantilaisuuden pääkoulukunnista. Grotenfelt tutustui henkilökohtaisesti saksalaisiin uuskantilaisiin Windelbandiin ja tämän oppilaaseen Heinrich Rickertiin. Hän jakoi Rickertin peruskäsityksen historianfilosofian tavoitteen, mutta ei katsonut, että Rickert olisi onnistunut saavuttamaan tämän tavoitteen ja esitti myös suorasanaista kritiikkiä tätä kohtaan.²⁴⁴ Merkille pantavaa on, että Grotenfelt kommentoi Rickertin ajattelua pitkällisesti ensimmäisessä kahdes-

²⁴¹ Woodward 2015, 90.

²⁴² Woodward 2015, 316–19.

²⁴³ Kallio 2020, 349.

²⁴⁴ Luukanen 1988, 115–17, 125; Kallio 2020, 347–8; Leinonen 2008, 92.

ta historianfilosofian pääteoksestaan (1903), mutta sivuuttaa hänet lähes täysin jälkimmäisessä (1905).²⁴⁵

Kolmanneksi on syytä korostaa, että Grotenfelt kommentoi lähinnä vuosisadan loppupuolella käytyä historianfilosofista keskustelua. Uuskantilaisuus oli kuitenkin muodostunut alun perin ennen kaikkea tieto-opillisten ja tieteenfilosofisten kysymysten ympärille 1860-luvulla.²⁴⁶ Grotenfeltin oma kiinnostus uuskantilaisuutta kohtaan syntyi vasta vuosisadan lopulla. Siihen vaikuttivat todennäköisesti sekä sortokaudet että Grotenfeltin oma työ filosofian historian parissa²⁴⁷ eli se, että Grotenfelt oli itse kohdannut niitä historiantutkimuksen haasteita, joita Rickert teoreettisella tasolla pohdiskeli.²⁴⁸ Niilo Luukanen ja Mikko Leinonen ovatkin perustellusti esittäneet, että Grotenfeltin filosofin identiteetti olisi voinut kehittyä huomattavasti empiristisemmäksi, jos ajan olot olisivat olleet toisenlaiset.²⁴⁹

Tiivistäen voisi siis sanoa, ettei Grotenfelt ollut ”uuskantilainen” siinä mielessä kuin Snellman oli ”hegeliläinen” ja Rein ”lotzelainen”. Kant itse – eivät uuskantilaiset – oli Grotenfeltille keskeinen viitepiste filosofian historiassa. Tästä todistaa muun muassa hänen suurtyönsä *Uuden ajan filosofian historian* rakenne: teos jakautui temaattisesti aikaan ennen Kantia, Kantiin ja Kantin jälkeiseen filosofiaan 1860-luvulle asti.

²⁴⁵ Jonkin toisen kirjoittajan yhteydessä ei suorien viittausten puuttumisesta voitaisi tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Grotenfeltin tyyliin kuitenkin kuului viitata toisten kirjoittajien töihin.

²⁴⁶ Uuskantilaisuus jaetaan perinteisesti kahteen päähaaraan, Marburgin ja Badenin uuskantilaisuuteen. Grotenfeltin kiinnostus suuntautui jälkimmäiseen. Marburgin uuskantilaisuus keskittyi ennen muuta luonnontieteiden tieteenfilosofiaan, Badenin uuskantilaisuus taas kulttuuritieteisiin.

²⁴⁷ Luukanen 1988, 107–8, 114.

²⁴⁸ Kaila 1943, 29–30.

²⁴⁹ Luukanen 1988, 111; Leinonen 2007, 70 (alaviite 120). Leinonen nostaa myös esiin (74–5) SFY:n kokouksen vuodelta 1896 (SFY 21.11.1896 (284–5)), jossa Grotenfelt määrittelee filosofian suhteen empiirisiin tieteisiin hyvin samalla tavalla kuin Rein (ks. luku ”SFY ja Reinin käsitys filosofiasista”). Myös Fichte-elämäkertansa lopussa Grotenfelt korostaa kokemustieteiden merkitystä filosofialle (Grotenfelt 1925a, 104).

Grotenfeltin ohella uuskantilaisen viittaa voisi sovitella hänen oppilaansa, Kailan jälkeen Turun yliopiston filosofian professorina toimineen J. E. Salomaan harteille. Mikko Salmelan mukaan Salomaan ajattelu liittyi läheisesti uuskantilaisuuteen.²⁵⁰ Grotenfeltin tavoin Salomaa oli kiinnostunut Rickertistä.²⁵¹ Nykyajan filosofiaa käsitelleessä teoksessaan Salomaa antoi Rickertistä varsin samanlaisen lausunnon kuin Grotenfelt: hänen tavoitteensa ovat oikeat, mutta keinoissa niiden saavuttamiseen on ongelmia.²⁵² Grotenfeltin tavoin myös Salomaa harjoitti historiantutkimusta.²⁵³

On kuitenkin syytä korostaa Salomaan ottaneen ajattelunsa aineksia monelta taholta: erityisesti Arthur Schopenhauerin inspiroima saksalainen elämänfilosofia oli hänelle tärkeä innoittaja.²⁵⁴ Kant oli toki myös Schopenhauerille tärkeä hahmo, ja Salomaa toikin esiin Schopenhauerin ja uuskantilaisuuden välistä yhteyttä.²⁵⁵

Salomaan voi jossain määrin sanoa ylläpitäneen Snellmanin, Reinin ja Grotenfeltin edustaman saksalais-idealisticen filosofian perinnettä Suomessa aikana, jolloin Eino Kailan edustama looginen empirismi saavutti alati vahvemman jalansijan.²⁵⁶ Reinin ja Grotenfeltin tavoin Salomaa jatkoi ja kehitti suomenkielisen filosofian perinnettä sekä filosofian

²⁵⁰ Salmela 1998, 208–9, 216. Kari Väyrynen on esittänyt (2015, 308) samansuuntaisen näkemyksen Salomaasta historianfilosofina.

²⁵¹ Sormunen 1962, 71.

²⁵² Salomaa 1924, 296. Salomaa tunsikin Grotenfeltin Rickertiä kommentoineet pääteokset ja viittasi niihin myös tässä teoksessaan (320 viite 16).

²⁵³ Salomaa muun muassa julkaisi vuonna 1937 Amerikan Yhdysvaltojen historiaa käsitelleen teoksen.

²⁵⁴ Salmela 1998, 207. Schopenhauerin maine alkoi kasvaa 1800-luvun puolenvälin jälkeen. SFY:ssä pidettiin jo 1870-luvulla kaksi suoraan häntä käsitellyttä esitelmää (SFY 1. ja 29.3.1878 (59–60)). Kestävämpää suosiota Schopenhauer ei yhdistyksessä kuitenkaan saanut.

²⁵⁵ Salomaa 1924, 244; Salmela 1998, 208. Grotenfelt (1938b, 423–4) katsoi, ettei Schopenhauerin filosofia ole johdonmukaista. Schopenhauerin Kantin tieto-opista omaksumat ainekset eivät sovi yhteen hänen metafysiikkansa kanssa. Schopenhauerin Kant-tulkinta on niin ikään monin paikoin mielivaltaista.

²⁵⁶ Kurkinen (1991, 327) katsoo nähdäkseni oikein snellmanilais-reinilaisen idealismin päättyneen Grotenfeltiin eikä saaneen jatkoa enää Salomaassa. Näin on esittänyt myös Sorainen (1941, 349). Myös Kailalla oli vahva suhde saksankieliseen filosofiaan.

historian harrastusta. Merkittävänä erona Salomaan ja häntä edeltäneiden Reinin ja Grotenfeltin välillä oli käsitys itse filosofiasta. Ensin mainitulle filosofian harrastus oli ennen kaikkea voimakas henkilökohtainen kutsumus; tämä selittää toki myös Salomaan kiinnostuksen Schopenhaueriin. Vastaavanlaisen kutsumuksen ei voi sanoa koskettaneen Reinia tai Grotenfeltia: molemmat olisivat hyvin voineet tehdä uran myös jonkin toisen humanistisen tieteenalan piirissä.

Verrattuna Reiniin ja Grotenfeltiin olivat Salomaan tavoitteet filosofiassa kunnianhimoiset.²⁵⁷ Hänen ei voitane katsoa saavuttaneen niitä: Salomaa ei juuri tuottanut omaehtoista filosofiaa, ja hänen perinnökseen jäi ennen kaikkea filosofian välittäminen laajemmille kansankerroksille.²⁵⁸ Grotenfelt vetosi juuri omaehtoiseen ajatteluun kannattaessaan Eino Kailaa Helsingin yliopiston teoreettisen filosofian professoriksi Salomaan sijasta.²⁵⁹ Salomaa ei suinkaan hyväksynyt tätä Grotenfeltin näkemystä: hän itse moitti Grotenfeltia omaehtoisuuden puutteesta! Toisin kuin voisi luulla, ei näiden kahden uuskantilaisuudesta ammentaneen ajattelijan välille kehittynyt koskaan läheistä suhdetta.²⁶⁰ Jos näin olisi tapahtunut, olisi uuskantilaisuus mahdollisesti voinut saada merkittävämmän aseman myös SFY:ssä.²⁶¹ Olivathan Grotenfelt ja Salomaa yhdistyksen keskeisissä viroissa muun muassa 1920-luvun puolenvälin murroskaudella.

3.3. *Historianfilosofiaa, telepatiaa ja kokeellista psykologiaa*

Kuten aiemmin on tullut esiin, oli Grotenfelt muiden tehtäviensä ohella myös aktiivinen esitelmöitsijä SFY:ssä. Lähdemateriaalissa Grotenfeltin rooli korostuu osin sen takia, että pöytäkirjat marraskuun 1899 ja helmikuun 1903 väliseltä ajalta ovat yhtä lukuun ottamatta (21.11.1902) kadonneet. Syys-

²⁵⁷ Drufva 2021, 63.

²⁵⁸ Drufva 2021, 73; Sormunen 1962, 72; Salmela 1998, 223. Myös Grotenfelt ja Rein välittivät filosofista tutkimusta laajemmalle yleisölle muun muassa *Valvojassa* julkaistuissa artikkeleissaan.

²⁵⁹ Drufva 2021, 143.

²⁶⁰ Salmela 1998, 203, 206.

²⁶¹ Uuskantilaisuuden vaikutus suomalaiseen filosofiaan ei jäänyt yksinomaan Grotenfeltiin ja Salomaahan. Se esimerkiksi vaikutti välillisesti Wienin piirin kautta Eino Kailaan.

kuusta 1899 kevääseen 1903 Grotenfelt näet vietti aikaa enemmän ulkomailla kuin Suomessa.²⁶²

Vuosisadan taitteessa Grotenfelt keskittyi työhön historianfilosofian parissa ja julkaisi ensimmäisen pääteoksensa *Die Wertschätzung in der Geschichte* (1903). Pari vuotta ennen ulkomaille lähtöään Grotenfelt oli jo hahmotellut tulevan teoksensa pääkysymystä SFY:ssä pitämässään esitelmässä.²⁶³ Hän pohji tuolloin, millä perusteella voidaan väittää historiassa tapahtuneen edistystä. Kyse oli siis kriteereistä historiallisten tapahtumien arvottamiselle. Näiden kriteerien merkitys historian tutkimukselle oli vuoden 1903 teoksen pääaihe. Grotenfeltin vuoden 1895 pitämä esitelmä ei ollut suinkaan ensimmäinen kerta, kun SFY:ssä käsiteltiin historianfilosofiaa. Yhdistyksen historian kolmannessa kokouksessa oli käsitelty Henry Thomas Bucklen historianfilosofiaa, johon myös Grotenfelt otti vuoden 1903 teoksessaan kantaa.²⁶⁴

Marraskuussa 1903 Suomeen palannut Grotenfelt nosti SFY:n kokouksessa esiin samana vuonna valmistuneesta historianfilosofian teoksestaan käydyn keskustelun.²⁶⁵ Ernst Neovius oli *Historialliseen aikakauskirjaan* kirjoittamassaan arviossa todennut, etteivät yksittäiset ilmiöt voi olla tieteellisen tutkimuksen kohteena. Grotenfelt vastasi Neoviukselle heti lehden seuraavassa vihossa.²⁶⁶

Neovius oli jo aiemmin profiloitunut Karl Lamprechtin historianfilosofian kannattajana. Lamprecht vaati, että historiallisen tutkimuksen tulee perustua ”muiden tieteiden tapaan tyypilliseen, yleiseen ja säännönmukaisuuteen”.²⁶⁷ Neovius katsoi, että varsinainen tieteellinen tieto voi koskea vain yleistä. Historiankin tutkimuksessa pitäisi pyrkiä muotoilemaan yleisiä lainalaisuuksia eikä keskittyä yksittäistapauksiin (kuten tiettyihin historiallisiin henkilöihin). Grotenfelt oli päinvastaista mieltä: hänen mielestään historiantutkimus on nimenomaan yksittäisten ja ainutkertaisten ilmiöiden tar-

²⁶² Grotenfelt (1941, luku 3) itse kutsui näitä vuosia ”vaellusvuosiksi”.

²⁶³ SFY 11.10.1895 (248–53).

²⁶⁴ SFY 15.11.1873 (34–5). Bucklen ajattelua kritisoi sittemmin Yrjö Koskinen, jonka teosta käsiteltiin niin ikään SFY:ssä (SFY 19.11.1880 (78–9); Manninen, Ihanus, Jalava & Niiniluoto 2021, 248–9).

²⁶⁵ SFY 21.11.1903 (354–6).

²⁶⁶ Neovius 1903, Grotenfelt 1903.

²⁶⁷ Väyrynen 2015, 307.

kastelua. Tosiasiassa näkemys ero Neoviuksen ja Grotenfeltin välillä ei ollut näin yksioikoinen, sillä jälkimmäinen korosti, että myös historiantutkimuksessa voidaan osoittaa historiallisen kehityksen lainalaisuuksia. Niin ikään Grotenfelt problematisoi koko yksilöllisyyden (individuaalisuuden) käsitteen sekä omassa teoksessaan että SFY:n kokouksessa.²⁶⁸ Täysin ainutlaatuista ilmiötä ei voisi kuvata, sillä sanojen merkitykset perustuvat niiden suhteisiin toisiin sanoihin. Edellytys minkä tahansa ilmiön kuvaamiselle on, että sitä voi ainakin jossain määrin verrata toisiin ilmiöihin.

Pöytäkirjan perusteella Grotenfeltin kanta sai kokouksessa kannatusta niin istuvalta (Ruin) kuin edeltäneeltä puheenjohtajalta (Rein). Neoviuksen kanta katsottiin yksipuoliseksi. Rein esitti omassa puheenvuorossaan erottelun analogian ja lain välille. Hänen mukaansa historiantutkimuksessa voidaan muotoilla analogioita historian eri aikakausien välille, mutta varsinaisten lakien muotoilu on vaikeaa, sillä historian ilmiöitä ei voida toisintaa. Siinä missä luonnontieteen koejärjestelyissä voidaan testata kerrallaan yhtä lakia, vaikuttaa jokaisessa historian hetkessä useampi laki. Historiallinen kehitys on aina tulosta useamman lain yhtäaikaisesta vaikutuksesta.

Keskusteluun osallistui myös Karl Robert Brotherus. Hän julkaisi hieman myöhemmin myös oman arvionsa Grotenfeltin teoksesta *Valvojassa*.²⁶⁹ Hänen muutamit kokouksessa tekemänsä huomiot viittaavat siihen, että hänellä on jo tuolloin ollut arvostelunsa otsikko mielessä.

Grotenfeltin teoksesta käyty keskustelu liittyi Karl Lamprechtin historianfilosofiaan eikä uuskantilaisia pöytäkirjan perusteella nostettu esiin. Kymmenisen vuotta myöhemmin Viljo Mikkonen toi SFY:n kokouksessa esiin Rickertin käsityksen luonnon- ja hengentieteiden erosta.²⁷⁰ Grotenfelt esiintyi aiheen asiantuntijana. Tämä kommentaaripuheenvuoro jäi pöytäkirjojen perusteella ainoaksi kerraksi, kun Grotenfelt kommentoi Rickertiä SFY:n kokouksessa.

Grotenfeltin SFY:ssä esittämistä historianfilosofisista näkemyksistä merkille pantavia ovat myös hänen kolme esitel-

²⁶⁸ SFY 21.11.1903 (354); Väyrynen 2015, 310.

²⁶⁹ Brotherus 1904.

²⁷⁰ SFY 11.10.1912 (401).

määnsä Oswald Spengleristä. Spengler nousi suureen tunnettuuteen 1. maailmansodan lopussa julkaisemallaan kaksiosaisella teoksella *Der Untergang des Abendlandes (Länsimaiden perikato)* (1918, -22). Suomessa Spenglerin ajatuksia esitteli mahdollisesti ensimmäisenä Eino Kailan isä Erkki vuonna 1921.²⁷¹ Spengler vieraili myöhemmin vuonna 1924 esitelmöimässä sekä Turussa että Helsingissä.²⁷² Grotenfelt piti esitelmänsä SFY:ssä niin ikään vuosina 1921 ja 1924. Hänen kolmas Spengleriä käsitellyt esitelmänsä ajoittui tämän kuolinvuoteen 1936. SFY:n ohella Grotenfelt piti esitelmät Spengleristä myös muun muassa tutkijakokouksessa elokuussa 1922 sekä Suomen Rauhanliiton valistuskurssilla Helsingissä kesäkuussa 1934.

Grotenfeltin suhtautuminen Spengleriin yllättää. Grotenfeltin yhteiskunnallis-eettisten näkemysten valossa on ymmärrettävää, että hän torjuu Spenglerin käsitykset. Sen sijaan se jyrkkyys, jolla erittäin varovaiseksi tiedetty helsinkiläisprofessori tyrää Spenglerin, on hänelle poikkeuksellista. Grotenfeltin mukaan Spenglerin menestysteoksen väitteet ovat "harhaanjohtavia puolitotuksia, puolivalheita".²⁷³ Hänen historiallinen morfologiansa on Grotenfeltin mukaan virheelistä, sillä kulttuuripiirit kehittyvät aina vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Niitä ei voi tarkastella erillään toisistaan, vaan maailmanhistoria muodostaa yhden kokonaisuuden. Ehkä raskauttavinta Grotenfeltin silmissä ovat kuitenkin Spenglerin ennustukset tulevaisuudesta: Grotenfelt painottaa, että kiistattomat todisteet viime vuosien yhteiskunnallisesta kehityksestä ovat niille täysin vastakkaisia.²⁷⁴ Spengler oli esimerkiksi Rooman historiaa heijastellen ennustanut kansojen yhteensulautumista ja caesarismin paluuta, mutta sitä

²⁷¹ Niiniluoto 1990, 12.

²⁷² Spenglerin Suomen vierailu oli osa laajempaa esitelmäkiertuetta, jonka aikana hän vieraili myös muun muassa Tukholmassa ja Riiassa.

²⁷³ SFY 21.10.1921 (485).

²⁷⁴ Salomaan kritiikki Spenglerin myöhemmästä luennosta Helsingissä tiivistyi samankaltaiseen näkemykseen: Spenglerin väitteet historiasta ovat yksinkertaisesti ristiriidassa nykytutkimuksen käsityksen kanssa (Salomaa 1925, 44). Salomaa antoi myös ymmärtää (50), että Spengler keskittyy mielellään sellaisiin aiheisiin, joista ei ole vakiintunutta tieteellistä käsitystä, sillä niiden kohdalla oli enemmän mahdollisuuksia spekulatiolle.

vastoin kansanvaltaisuus ja kansallisuusaate ovat viime aikoina vahvistuneet.

Kolme vuotta myöhemmin Grotenfelt tyrmäsi täydellisesti Spenglerin käsityksen yksilöiden vaikutuksesta historian kulkuun.²⁷⁵ Spenglerin mukaan toiminnan ihmiset ohjaavat historian kulkua, kun taas teoretikot muotoilevat aatteita, mutta eivät toimi aktiivisesti niiden toteuttamiseksi. Grotenfelt mainitsi muutamia historiallisia tilanteita, joissa Spenglerin jaottelu ei ole millään tavalla mielekäs. Esimerkiksi J.V. Snellmania on mahdotonta luokitella joko teoretikoksi tai toiminnan ihmiseksi, sillä hän – kuten lukuisat muutkin merkkihenkilöt – oli molempia. Nähdäkseni keskusteluun osallistunut Salomaa tiivisti hyvin Grotenfeltin pääargumentin Spengleriä vastaan: Spengler kuvaa todellisuuden jyrkän dualistisesti ja selittää kaiken johdonmukaisesti yksinomaan naturalistisesti.

Toisaalta Spengler ei provosoinut vain ajatuksillaan, vaan myös suhtautumisellaan historianfilosofiaan ylipäänsä. Helsingissä Spenglerin tavannut *Hufvudstadsbladet* esitteli hänet suurena historianfilosofina,²⁷⁶ mutta itse haastattelussa Spengler vähätteli filosofiaa.²⁷⁷ Hän oli omien sanojensa mukaan puoliksi historioitsija ja puoliksi poliitikko eikä ollut koskaan lukenut yhtään filosofista teosta. Nähdäkseni Grotenfeltin Spenglerille antaman murskatuomion taustalla olikin se, että hän katsoi Spenglerin päämotiivien olevan poliittiset, eivät tieteelliset.²⁷⁸

Grotenfeltin SFY:n kokouksissa esittämä näkemys Spengleristä tiivistyy siihen, että tieteen näkökulmasta hänen maineensa on perusteeton. Merkille pantavaa on, että vuonna 1922 Helsingissä pidetyn tutkijakokouksen esitelmässä, joka julkaistiin muutama vuosi myöhemmin, Grotenfelt on pehmentänyt äänenpainojaan huomattavasti. Salomaan tavoin Grotenfelt esittää nyt Spenglerin menestysteoksen erittäin

²⁷⁵ SFY 28.3.1924 (503–5).

²⁷⁶ *Hufvudstadsbladet* 2.11.1921, 13.

²⁷⁷ *Hufvudstadsbladet* 11.11.1921, 5.

²⁷⁸ Tähän suuntaan viittaa myös Grotenfelt 1925b, 18–9.

merkittävänä keskustelunavauksena, vaikka siinä asiasisällön puolesta onkin huomattavia puutteita.²⁷⁹

Kuten todettua, muistetaan Grotenfelt historianfilosofisen työnsä ohella kiinnostuksestaan parapsykologiaan. Parapsykologia näkyi SFY:ssä jo ennen Grotenfeltin tuloa "Psykykkisen tutkimuksen seuran" puheenjohtajaksi. Esimerkiksi SFY:n kokouksessa maaliskuussa vuonna 1888 Grotenfelt käsitteli telepatiaan ja hypnoosiin liittyviä tutkimuksia.²⁸⁰ Hän vaikuttaa suhtautuneen varovaisen optimistisesti mahdollisuuteen saavuttaa tutkimustietoa näistä "sielunelämän yöpuoleen" kuuluvista ilmiöistä. Puheenjohtaja Rein puolestaan katsoi, että kyseiset ilmiöt pystytään jo nyt selittämään pitkälti fysiologisesti. Reinin kanta parapsykologisten ilmiöiden olemassaoloon oli siis asteen skeptisempi kuin Grotenfeltilla, joka pyrki esiintymään mahdollisimman puolueettomasti. Tämä ero Reinin ja Grotenfeltin välillä tuli esiin myös myöhemmin. Jouko Ahon mukaan Reinin kanta parapsykologiaan tosin vaihteli jonkin verran yleisöstä ja viitekehystä riippuen.²⁸¹ Rein vieraili esitelmöimässä "Psykykkisen tutkimuksen seurassa" ja osoitti siellä enemmän myötämielisyyttä parapsykologisten ilmiöiden olemassaololle.

Vuosisadan alussa A. F. Puukko valoi SFY:n kokouksessa pitämässään esitelmässään uskoa siihen, että empiirisellä tutkimuksella voidaan selvittää telepatian olemusta.²⁸² Neljännesvuosisata myöhemmin Grotenfelt esitteli parapsykologian nykytilaa sekä SFY:n kokouksessa pitämässään esitelmässä että *Ajatuksen* 1. numerossa julkaisemassaan laajassa artikkelissa. Puukko oli esitelmässään todennut, että Suomessa on kerätty telepatiaan liittyvää aineistoa, mutta sen pohjalta ei ole tehty varsinaista tutkimusta. 1920-luvun puolivälissä ti-

²⁷⁹ Grotenfelt 1925b, 5, 12, 25; Salomaa 1925, 55. Grotenfelt toistaa muistelmissaan (Grotenfelt 1941, 5. luku) samansuuntaisen näkemyksen. Grotenfelt esitti SFY:n kokouksessa vuonna 1924 esittämänsä pääväitteen yksilön mahdollisuudesta vaikuttaa historian kulkuun jo vuonna 1922 (Grotenfelt 1925b, 17–8).

²⁸⁰ SFY 2.3.1888 (123–4) (seuraavan lauseen lainaus sivulla 123); Aho 1993b, 163.

²⁸¹ Aho 1993a, 47; Aho 1993b, 169.

²⁸² SFY 21.11.1902 (348). Pöytäkirjassa ei ole mainintoja käydystä keskustelusta. Muistelmien perusteella (Grotenfelt 1941, 3. luku) Grotenfelt oli kokouksen aikaan Saksassa.

lanne oli toinen: ”Psykkisen tutkimuksen seura” oli tuolloin ollut toiminnassa jo parikymmentä vuotta.

Grotenfelt mainitsee omana vakaumuksenaan, että saatavilla oleva havaintomateriaali puoltaisi jonkinlaisen telepatian olemassaoloa.²⁸³ Puukon toiveeseen ei kuitenkaan ole pystytty vastaamaan: telepatian todellisesta olemuksesta ei vielä ole varteenotettavaa tieteellistä käsitystä. Yhdeksi selitykseksi on tarjottu alitajuntaa: telepatia voitaisiin selittää meedion yliaktiivisen alitajunnan kautta. Näin ei Grotenfeltin mukaan kuitenkaan ole pystytty selittämään kuin osa niistä tapauksista, joista on kerätty havaintoja. Parapsykologian uskottavuuden kannalta raskauttavaa on, että selittämättä jääneet tapaukset on dokumentoitu aivan yhtä hyvin kuin ne tapaukset, joiden kohdalla selitys on uskottava. Grotenfelt kiteytti tähänastisen parapsykologian tutkimuksen päätyneen useimmissa kysymyksissä kysymysmerkkiin.²⁸⁴ Tulokset olivat laihoja ja epämääräisiä eikä vaikuta siltä, että tilanne ainakaan lähitulevaisuudessa ratkaisevasti muuttuisi.

Kuten todettua, parapsykologian ohella Grotenfelt oli myös pitkään ”virallisen psykologian” korkein auktoriteetti Suomessa. Grotenfelt ei näytä kuitenkaan juuri tunteneen paloa psykologian tutkimukseen 1880-luvun jälkeen.²⁸⁵ Hänen vuoden 1888 väitöskirjansa jäi hänen ainoaksi psykologian alan tutkimukseksi. Hän piti kyllä virkatehtäviensä velvoittamana aiheesta luentoja ja toimitti uudet painokset Reinin *Sielutieteen oppikirjasta*. Hän myös julkaisi psykologiaan liittyviä artikkeleita, mutta ne olivat lähinnä referaatteja ja kirja-arvosteluita.²⁸⁶ Kai von Fieandtin kertomuksen mukaan Grotenfeltin psykologian luennot olivat 1920-luvulla aivan perustasoa.²⁸⁷ Grotenfelt olisi tervehtinyt ilolla Kailan jäämistä Helsinkiin 1920-luvulla. Hän arvosti Kailan dosenttina pitämiä luentoja vuosina 1919–22, jotka olivat tarjonneet opiskelijoille ainoan mahdollisuuden perehtyä kokeelliseen psykologiaan. Vuosikymmenen puolivälissä hän myös ehdot-

²⁸³ Grotenfelt 1926b, 90–1; SFY 18.10.1925 (510–12).

²⁸⁴ Grotenfelt 1926b, 52, 90, 96.

²⁸⁵ Manninen, Ihanus, Jalava & Niiniluoto 2021, 243–4.

²⁸⁶ Aho 1989, 153–4.

²⁸⁷ Aho 1989, 182.

ti kahden psykologian viran perustamista. Ehdotus ei menestynyt.²⁸⁸

Nähdäkseen Grotenfeltin vähäinen kiinnostus psykologiaan on havaittavissa myös hänen toiminnastaan SFY:ssä. Pinnalta katsoen Grotenfelt piti kyllä psykologiaan liittyneitä esitelmiä myös 1880-luvun jälkeen. Ne eivät kuitenkaan useinkaan käsitelleet varsinaisia psykologian ydinongelmia, vaan muun muassa sosiaalipsykologiaa sekä psyykkisten ongelmien laajempia yhteiskunnallisia vaikutuksia. Esimerkiksi toukokuussa 1892 Grotenfelt käsitteli kriminaalipsykologiaa.²⁸⁹ Lokakuussa 1907 hän esitteli Wundtin kielipsykologiaa keskittyen tämän käsitykseen kielen synnystä.²⁹⁰ Myös rotukäsitetä Grotenfelt käsitteli pariin otteeseen.²⁹¹ Maaliskuussa 1920 hän esitelmöi J. A. Hollon kasvatustieteen väitöskirjasta keskittyen sen sielutieteelliseen puoleen.²⁹² Kokouksessa kuitenkin käytiin keskustelua vähintään yhtä paljon kasvatustieteestä kuin varsinaisesta sielutieteestä.

Psykologian ydinkysymyksiä käsitteli SFY:ssä ennen muuta Eino Kaila. Vuonna 1921 Kaila nousi Turun yliopiston filosofian professorina Grotenfeltin rinnalle psykologian ”viralliseksi auktoriteetiksi”. Kaila perusti Turkuun pian professoriksi tultuaan myös psykologian laboratorion.

Kaila alusti esimerkiksi huhtikuussa 1915 sielullisesta dissosiaatiosta (dissosiaatio).²⁹³ Hän esitteli tapauskertomusta naisesta, jonka persoona oli jakautunut. Tapauksen pohjalta maisteri Kaila eteni pohtimaan alitajunnan olemusta laajemmin. Tammikuussa 1919 tohtori Kaila perehdytti SFY:n kokouksen osallistujat optisten kokeiden uusiin tuloksiin.²⁹⁴ Aihe oli siinä määrin uusi ja erityinen, ettei keskustelua syntynyt.

Eino Kaila oli toisaalta paitsi esitelmien pitäjä myös esitelmien aihe. Lokakuussa 1916 Henning Söderhjelm arvosteli SFY:n kokouksessa Kailan motivaatiota ja päätöksentekoa käsitelleen väitöskirjan (*Über die Motivation und die Entschei-*

²⁸⁸ Manninen, Ihanus, Jalava & Niiniluoto 2021, 244–5.

²⁸⁹ SFY 6.5.1892 (199–200).

²⁹⁰ SFY 11.10.1907 (364–5).

²⁹¹ SFY 1.2.1907 (363–4) ja 26.9.1913 (412–3).

²⁹² SFY 12.3.1920 (470–2).

²⁹³ SFY 30.4.1915 (424).

²⁹⁴ SFY 31.1.1919 (460).

dung, 1916).²⁹⁵ Söderhjelm oli itse laatinut oman väitöskirjansa (1913) Kailan tapaan kokeellisesta sielutieteestä.²⁹⁶ Edellisenä vuonna hän oli esitelmöinyt SFY:n kokouksessa sielutieteellisten kokeiden merkityksestä kasvatustieteelle.²⁹⁷ Kailaa käsitelleen esitelmän jälkeen myös hänen omaa teostaan käsiteltiin SFY:ssä.²⁹⁸

Söderhjelm nosti ensin esiin Kailan tutkimuksen uutuusarvon: vaikka sen kohde oli vanha, olivat siinä käytetyt menetit viime vuosikymmenten keksintöjä. Söderhjelm totesi eron kokeellisen sielutieteen alkuvaiheisiin, jolloin tutkijat kuten Wundt katsoivat, etteivät korkeimmat sielulliset kyvyt voineet olla kokeellisen tutkimuksen kohteita. Nykyinen sukupolvi, edustajanaan Kaila, olivat luopuneet tästä periaatteesta. Söderhjelm totesi Kailan metodologian itselleen vieraaksi ja katsoi, että se keskittyi virheellisesti yksinomaan intellektuaalisiin seikkoihin. Söderhjelmän oma käsitys oli, että tunteelle pitäisi antaa huomattavasti suurempi merkitys. Hän vetosi Wundtiin, joka oli hänen ja Kailan sukupolvelle sielutieteilijänä jo lähes tulkoon historiallinen hahmo, Söderhjelmän sanoin ”Ukko-Wundt”.²⁹⁹

Kokouksessa virisi Söderhjelmän alustuksen jälkeen huomattavan vilkas ja kiihkeä keskustelu – jopa siinä määrin vilkas, että sihteeri Heikki Lehmusto mainitsi siitä erikseen pöytäkirjassa. Puheenjohtaja Grotenfelt, jonka oma sielutieteellinen tutkimus oli ajoittunut juuri Wundtin laboratorion perustamisen jälkeiseen aikaan, esitti joitain selventäviä huomioita, mutta vaikuttaa muuten jättäytyneen taka-alalle. Hän asettui kuitenkin varovasti Söderhjelmän puolelle.

Kailan vastaus Söderhjelmän kritiikkiin tiivistyi huudahdukseen ”metaforat pois!”. Se kiteytti hänen vaatimuksensa

²⁹⁵ SFY 20.10.1916 (438–441).

²⁹⁶ *Instinkterna och det mänskliga känslolivet. En psykologisk studie* (Helsinki 1913). Ainakaan teoksen esipuheen perusteella Grotenfelt ei osallistunut tutkimuksen tekoon. Söderhjelm teki tutkimuksensa Kööpenhaminassa, mutta esitti sen väitöskirjana Helsingissä.

²⁹⁷ SFY 9.4.1915 (422).

²⁹⁸ SFY 9.2.1917 (443–5). Kyseessä oli teos *Individualitetens ur psykologisk synpunkt* (1916).

²⁹⁹ Wundt oli tosin tuolloin vielä aktiivinen tutkija, joskin siirtynyt kokeellisesta tutkimuksesta niin sanotun ”kansainpsykologian” (*Völkerpsychologie*) pariin. Fancher 1996, 154, 183.

sielutieteellisen tutkimuksen eksaktiudesta. Kaila ironisoi, että toiset tutkijat ohittavat sellaisia ilmiöitä muutamalla ylimalkaisella sanalla, joiden selittämiseen hänellä itsellään menee muutama vuosi! Grotenfelt kuitenkin huomautti, että Kailan oma väitöskirja sisälsi monin osin pelkkää teoriaa. Heti seuraavassa kokouksessa Kaila piti esitelmän ajattelemisen tutkimuksessa tehdyistä koeasetelmista.³⁰⁰ Kailan huomio keskittyi nimenomaan niiden epätarkkuuteen. Se, motivoiko hän esitelmäänsä edellisessä kokouksessa saamallaan kritiikillä, ei harmillista kyllä selviä lyhyestä pöytäkirjasta.

Lokakuussa 1920 Kailan teos oli jälleen keskustelun aiheena.³⁰¹ Tällä kertaa kyseessä oli teos *Sielunelämä biologisena ilmiönä* (1920), ja sitä esitteli puheenjohtaja Grotenfelt. 30 vuotta Neiglickin, Westermarckin, Reinin ja Grotenfeltin käymän parallelismi-keskustelun jälkeen viimeksi mainittu palasi aiheeseen Kailan kohdalla. Grotenfelt tulkitsi, että Kaila on teoksessaan päättänyt täydellisen parallelismin kannalle.³⁰² Sielullinen ei Kailan mukaan vaikuta aineelliseen maailmaan; ”psykylliset ilmiöt ovat fysiologisten kausaliteettisuhteiden muodostuksia”.

Kaila mainitsi, ettei hän kirjoittanut teostaan parallelismin puolustamiseksi. Hän katsoi lähinnä analysoineensa aiheesta käytyä keskustelua. Kuten Westermarck vuosikymmeniä aiemmin, myös Kaila nosti esiin energian säilyvyyden lain, jonka nojalla voidaan poissulkea sielun kausaalinen vaikutus aineellisella tasolla. Muutenkin parallelismi on tieteellisen tutkimuksen kannalta yksinkertaisin ja siitä johtuen hedelmällisin kanta. Parallelismi on kuitenkin vain lähtökohta: sen oikeellisuus vahvistuu tai heikkenee tehtyjen kokeiden ja yksinomaan niiden nojalla.

Kaikuja menneisyydestä voi kuulla Kailan ironisessa heitossa siitä, että ehkä juuri parallelismin yksinkertaisuus tekee siitä vaikean ymmärtää. Westermarck kuvasi omaa turhautumistaan saksalaiseen metafysiikkaan kertomuksella Marokossa ylittämästään joesta. Tosiasiassa matalan joen veden sameus sai oletamaan sen olevan syvä – aivan samoin Westermarck oli nuorena miehenä olettanut saksalaiseen metafy-

³⁰⁰ SFY 10.11.1916 (441).

³⁰¹ SFY 15.10.1920 (474–6) (lainaus sivulla 475).

³⁰² Vrt. von Wright 1944, 471.

siikkaan sisältyvän syvällistä viisautta. Tämä luulo oli karisut, kun aiheeseen perehtyi: monimutkaisuus ei tarkoittanut syvällisyyttä.

Sitä mitä Kaila piti yksinkertaisena, Grotenfelt piti epätydyttävänä. Grotenfelt toteaa, ettei ”vanhasta parallelismista” käsin pystytä ymmärtämään olevaista yhtenä kokonaisuutena. Tässä toiveessa kuuluu Reinin lotzelaisen idealismin perusmotivaatio.

Noin vuotta aikaisemmin menehtyneen Reinin linja jatkui näin SFY:ssä uudella vuosikymmenellä.

Turun yliopisto

Lähdeluettelo

- Ahlman, Erik, 1938. ”Arvi Grotenfelt, Uuden ajan filosofian historia. Jälkimmäinen osa” [kirja-arvostelu]. *Historiallinen aikakauskirja* n. 2/1938, 137-8.
- Aho, Jouko, 1989. *Käsityksiä sielusta ja sielutieteestä. Psykologia ja psykologinen ihmiskuva Suomessa 1800-luvun jälkipuoliskolla. Oulun yliopiston historian laitoksen julkaisuja* no. 3.
- Aho, Jouko, 1993a. *Parapsykologit. Ulkopuolisen näkemys poikkeavan tieteen suomalaiseen historiaan*. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Aho, Jouko, 1993b. *Sieluun piirretty viiva. Psykologisia perinteitä suomenmiehisestä sielutieteestä kokeelliseen kasvatustieteen oppiin*. Oulu: Pohjoinen.
- Battistoni, Giulia & Meyer, Thomas, 2021. ”Handlung, Vorsatz, Schuld. Karl Ludwig Michelet als Interpret der hegelschen Handlungstheorie.” *Hegel-Studien* 55, 41-76.
- Beiser, Frederick C., 2013. *Late German Idealism. Trendelenburg and Lotze*. Oxford: Oxford University Press.
- Brotherus, Karl Robert, 1904. ”Onko historia tiede?”. *Valvoja* neljäskolmatta vuosikerta nro. 3/1904, 195-207.
- Drufva, Juha, 2021. *Paimenpojasta filosofian professoriksi. J.E. Salomaan matkassa filosofian valtakunnassa*. Kemi: Atrain & Nord.
- Fancher, Raymond E., 1996. *Pioneers of Psychology. Third edition*. New York: Norton.
- Gregory, Frederick, 1977. *Scientific Materialism in Nineteenth Century Germany*. Dordrecht: Reidel.
- Grotenfelt, Arvi, 1903. ”Individualististen tosiasian tutkiminen historiasa”. *Historiallinen aikakauskirja* nro. 6/1903, 198-206.

- Grotenfelt, Arvi, 1918. "Thiodolf Rein Filosofisessa Yhdistyksessä". Teoksessa *Juhlajulkaisu omistettu Th. Reinille hänen täyttäessään 80 vuotta. Festskrift tillägnad Th. Rein på 80-årsdagen*. Helsinki: Otava, 240–253.
- Grotenfelt, Arvi, 1921. "Thiodolf Rein. Muistopuhe Suomen tiedeseuran vuosikokouksessa 29 p. huhtikuuta 1920". *Översikt av Finska Vetenskaps-Societens Förhandlingar. C, Redogörelser och förhandlingar LXII no. 4*, 1–42.
- Grotenfelt, Arvi, 1925a. *Fichte ajattelijana ja kansallisena herättäjänä*. Helsinki: Otava.
- Grotenfelt, Arvi, 1925b. "Oswald Spenglerin yritys tieteellisen historianfilosofian luomiseen". Teoksessa *Ensimmäinen määräaikainen tutkijainkokous 21-24/VIII 1922. III. Toinen sarja. Esitelmiä*. Helsinki: Otava, 5–25.
- Grotenfelt, Arvi, 1926 "Alkusana". *Ajatus. Filosofisen yhdistyksen vuosikirja* 1, 5–6.
- Grotenfelt, Arvi, 1926. "Miten on okkultismia ja "parapsykologiaa" arvoiteltava tieteellisen sieluntutkimuksen kannalta?". *Ajatus. Filosofisen yhdistyksen vuosikirja* 1, 43–96.
- Grotenfelt, Arvi, 1938a. "Muistosanoja Thiodolf Reinistä (1838–1919)". *Ajatus. Filosofisen yhdistyksen vuosikirja* IX, 5–16.
- Grotenfelt, Arvi, 1938b. *Uuden ajan filosofian historia. Jälkimmäinen osa: Saksan systemaattisen filosofian valta-aika (noin 1781 –1860)*. Helsinki: Otava.
- Grotenfelt, Arvi, 1941. "Elämänmuistelmia ja elämänihanteita" [julkaisematon käsikirjoitus].
- Harva, Urpo, 1938. "Arvi Grotenfelt: *Uuden ajan filosofian historia*" [kirja-arvostelu]. *Valvoja-Aika* nro. II, 445–7.
- Heidegren, Carl-Göran, 1995. *Johan Jakob Borelius – den siste svensk hegelianen*. Tukholma/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Jääskeläinen, Manu, 1983. "Hegelistä psykofysiikkaan". *Psykologia* 1/1983, 11–16.
- Kaila, Eino, 1926. "Ajatus. Filosoofisen Yhdistyksen Vuosikirja I" [kirja-arvostelu]. *Valvoja-Aika* nro. 11–12, 424–5.
- Kaila, Eino, 1943. "Arvi Grotenfelt. Muistopuhe". *Suomalainen Tiedeakatemia. Esitelmät ja pöytäkirjat 1942*, 27–32.
- Kallio, Lauri, 2019. "How late Hegelians replied to F.A. Trendelenburg's logical question". *Hegel-Studien* 52, 59–83.
- Kallio, Lauri, 2020. "Arvi Grotenfelt and neo-Kantian philosophy of history". *Con-Textos Kantianos* 1 (11), 336–351.
- Kallio, Lauri, 2021. "Thiodolf Rein, Hermann Lotze and the rise of empiricism in Finland". *Lychmos. Årsbok för idé- och lärdoms historia* 1 (1), 63–89.
- Kallio, Lauri, 2023. "Late Hegelianism in the North. Monrad, Borelius and Rein on the Crisis of Speculative Philosophy". Teoksessa *Wahrheit und*

- Freiheit in den philosophischen Systemen Schellings und Hegels*. Toim. Juan José Padial Benticuaga & Alejandro Rojas Jiménez. Hildesheim: Georg Olms, 183–214.
- Kurkinen, Jorma, 1991. "Th. Reinin tieteelliset katsomukset". *Minerva. Aate- ja oppihistorian vuosikirja* 2, 207–334.
- Köhnke, Klaus Christian, 1981. "Über den Ursprung des Wortes Erkenntnistheorie – und dessen vermeintliche Synonyme". *Archiv für Begriffsgeschichte* 25, 185–210.
- Leinonen, Mikko, 2008. *Tieteellinen ajattelu ja filosofian rikkaruohot. Filosofian identiteetistä suomalaisen filosofian ongelmana ja filosofiakäsitykset Eino Kailan ja Erik Ahlmanin tuotannossa*. Väitöskirja: Tampereen yliopisto.
- Luukanen, Niilo, 1988. "Arvi Grotenfeltin historianfilosofia". Teoksessa Niilo Luukanen, *Ohikulkijan silmäyksiä*. Kuopio: Kustannuskiila, 102–29.
- Manninen Juha, 1996. "Ajatuksen laboratorio: Filosofisen yhdistyksen ensimmäinen puolivuosisata (1873–1925) dialogisen tiedonetsinnän kouluna". Teoksessa *Ajatuksen laboratorio. Filosofisen yhdistyksen pöytäkirjat 1873–1925*. Toim. Juha Manninen & Ilkka Niiniluoto. Helsinki: Suomen Filosofien Yhdistys, 7–32.
- Manninen, Juha, Ihanus, Juhani, Jalava, Marja & Niiniluoto, Ilkka, 2021. *A history of philosophy and psychology in Finland, 1809–1917*. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
- Manninen, Juha & Niiniluoto, Ilkka (toim.), 1996. *Ajatuksen laboratorio: Filosofisen yhdistyksen pöytäkirjat 1873–1925*. Helsinki: Suomen Filosofien Yhdistys.
- Manninen, Juha & Niiniluoto, Ilkka (toim.), 2007. *The Philosophical Twentieth Century in Finland. A Bibliographical Guide*. Helsinki: The Philosophical Society of Finland.
- Michelet, Carl-Ludwig, 1871. "Gedächtnissrede auf Hegel". *Der Gedanke. Fliegende Blätter in zwanglosen Heften*, 8. Band, 3. Heft, 146–173.
- Michelet, Carl-Ludwig, 1878. "Die Geschichte der Philosophischen Gesellschaft zu Berlin". *Verhandlungen der Philosophischen Gesellschaft zu Berlin* 10–11, 1–114.
- Michelet, Carl-Ludwig, 1884. *Wahrheit aus meinem Leben*. Berliini: Nicolai'sche Verlags-Buchhandlung.
- Murtorinne, Eino, 1986. *Suomalainen teologia autonomian kautena (1828–1918)*. Helsinki: Gaudeamus.

- Neovius,³⁰³ Ernst, 1903. "Historiantutkimuksen olemuksesta" [kirja-arvostelu Arvi Grotenfeltin teoksesta *Die Wertschätzung in der Geschichte*, Leipzig 1903]. *Historiallinen aikakauskirja* nro. 4–5, 151–163.
- Niiniluoto, Ilkka, 1990. "Luonto, elämä ja sielu. Eino Kaila 1910–1935". Teoksessa Kaila, Eino, *Valitut teokset. 1, 1910–35*, toim. Ilkka Niiniluoto. Helsinki: Otava, 9–38.
- Niiniluoto, Ilkka, 1996. "Esipuhe: Filosofisen yhdistyksen pöytäkirjat 1873–1925". Teoksessa *Ajatuksen laboratorio. Filosofisen yhdistyksen pöytäkirjat 1873–1925*. Toim. Juha Manninen & Ilkka Niiniluoto. Helsinki: Suomen Filosofinen Yhdistys, 5–6.
- Niiniluoto, Ilkka, 1998. "Thiodolf Rein ja Suomen Filosofinen Yhdistys". *Tieteessä Tapahtuu* vol. 16 nro 3, 37–9.
- Nordin, Svante, 1987. *Romantikens filosofi. Svensk idealism från Höijer till hegelianerna*. Lund: Doxa.
- Pihlström, Sami, 2006. "80 vuotta *Ajatuksia*. Poimintoja Suomen Filosofisen Yhdistyksen vuosikirjan historiasta". *Ajatus. Suomen Filosofisen Yhdistyksen vuosikirja* 63, 53–75.
- Pipatti, Otto & Pietikäinen, Petteri (toim.), 2021. Helsinki: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Rein, Thiodolf, 1876. *Försök till en framställning af psykologin eller vetenskapen om själen. 1*. Helsinki: Finska Litteratur-Sällskapet.
- Rein, Thiodolf, 1891. *Försök till en framställning af psykologin eller vetenskapen om själen. 2*. Helsinki: Edlund.
- Rein, Thiodolf, 1903. "Ett besök hos filosofen Herman Lotze". Teoksessa Thiodolf Rein, *Uppsatser och tal*. Helsinki: Söderström, 187–194.
- Rein, Thiodolf, 1863. *Grunddragen af den filosofiska imputationsläran* [väitöskirja]. Helsinki.
- Rein, Thiodolf, 1981a–b. *Juhana Vilhelm Snellman. 1–2*. Helsinki: Otava.
- Rein, Thiodolf, 1919. *Muistelmia elämän varrelta I–II*. Helsinki: Otava.
- Rein, Thiodolf, 1900. "Några ord om filosofins ställning och uppgifter vid sekelskiftet". Teoksessa *Kutsumuskirja niihin maisterin- ja tohtorinpromotiooneihin, jotka Keisarillisen Aleksanderin-yliopiston Suomessa filosofinen tiedekunta on tavanmukaisilla juhlallisuuksilla viettävä toukokuun 30 päivänä v. 1900* [otsikko myös ruotsiksi]. Helsinki: Frenckell, 1–38.
- Rein, Thiodolf, 1868. *Om den filosofiska methoden i sitt förhållande till öfriga vetenskapliga metoder* [väitöskirja]. Helsinki: Frenckell.
- Rein, Thiodolf, 1867. *Om kunskapens möjlighet* [väitöskirja]. Helsinki.
- Rein, Thiodolf, 1925. *Sielutieteen oppikirja* [4. uudistettu painos]. Helsinki: Otava.

³⁰³ Myöhemmin Ernst Nevanlinna.

- Rein, Thiodolf, 1934. *Sielutieteen oppikirja* [5. uudistettu painos]. Helsinki: Otava.
- Rosenqvist, Georg Gustaf, 1889. *Lotzes religionsfilosofi. Framställd och bedömd*. Väitöskirja, Kejsarliga Alexanders-Universitetet i Finland.
- Ruin, Waldemar, 1918. "Th. Rein, människan och tänkaren". Teoksessa *Juhlajulkaisu omistettu Th. Reinille hänen täyttäessään 80 vuotta. Festskrift tillägnad Th. Rein på 80-årsdagen*. Helsinki: Otava, 1–8.
- Salmela, Mikko, 1998. *Suomalaisen kulttuurifilosofian vuosisata*. Helsinki: Otava.
- Salomaa, Jalmari Edvard, 1926. "Filosofinen yhdistys. Vuosikertomus toimintavuodelta 1.10.1924–30.9.1925". *Ajatus. Filosofisen yhdistyksen vuosikirja* 1, 136–140.
- Salomaa, Jalmari Edvard, 1927. "Filosofinen yhdistys. Kertomus toiminnasta 1.10.1925–30.9.1926". *Ajatus. Filosofisen yhdistyksen vuosikirja* 2, 141–143.
- Salomaa, Jalmari Edvard, 1929. "Filosofinen yhdistys. Vuosikertomus toimintavuodelta 1.10.1926–30.9.1927". *Ajatus. Filosofisen yhdistyksen vuosikirja* 3, 140–141.
- Salomaa, Jalmari Edvard, 1929. "Filosofinen yhdistys. Vuosikertomus toimintavuodelta 1.10.1927–30.9.1928". *Ajatus. Filosofisen yhdistyksen vuosikirja* 3, 141–142.
- Salomaa, Jalmari Edvard, 1925. "Katsauksia. Oswald Spenglerin luennot Helsingissä marraskuussa 1924". *Historiallinen aikakauskirja* 23, 40–55.
- Salomaa, Jalmari Edvard, 1924. *Nykyajan filosofeja*. Porvoo: WSOY.
- Schliesser, Eric 2017, *Ten Neglected Classics of Philosophy* (toim. Oxford University Press).
- Snellman, Johan Vilhelm, 2005. "Lausunto yliopiston konsistorille Th. Reinin väitöskirjasta filosofian professuuria varten 6.11.1868". Teoksessa J.V. Snellman, *Kootut teokset* 22. Toim. Raimo Savolainen et al, kääntänyt Eero Ojanen. Helsinki: Edita, 433–38.
- Sorainen, Kalle, 1941. "Arvi Grotenfeltin sivistysihanne". *Valvoja-Aika* nro. 10, 349–54.
- Sorainen, Kalle, 1949. "Filosofinen yhdistys 75 vuotta". *Ajatus. Filosofisen yhdistyksen vuosikirja* XV, 177–216.
- Sormunen, Eino, 1962. "Jalmari Edvard Salomaa. Muistopuhe". *Suomalainen Tiedeakatemia. Esitelmät ja pöytäkirjat* 1961, 67–72.
- Troeltsch, Ernst, 1904. "Grotenfelt, Doz. Dr. Arvid, Die Wertschätzung in der Geschichte" [kirja-arvostelu]. *Theologische Literaturzeitung* 29 nro. 23, 643–644.
- Vilkko, Risto, 1999. "Thiodolf Reinin logiikka ja logiikan filosofia". *Ajatus. Suomen Filosofisen Yhdistyksen vuosikirja* 56, 89–101.

- Väyrynen, Kari, 2015. "Historialliset selitykset suomalaisessa 1900-luvun historianfilosofiassa. Grotenfelt, Salomaa ja von Wright". Teoksessa *Historianfilosofia. Klassiset ajattelijat antiikista nykyisyyteen*, toim. Kari Väyrynen & Jarmo Pulkkinen. Tampere: Vastapaino, 307–330.
- Westermarck, Edvard, 1929. *Memories of my life*. Käänt. Anna Barwell. Lontoo: George Allen & Unwin.
- Westermarck, Edvard, *Minnen ur mitt liv*. Helsinki: Schildt, 1927.
- von Wright, Georg Henrik, 1944. "En huvudlinje i finländsk filosofi". *Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri* 20, 464–473.
- von Wright, Georg Henrik, 1979. "Piirteitä Edward Westermarckin filosofisesta kehityksestä". Teoksessa *Aate ja maailmankuva. Suomen filosofista perintöä keskiajalta vuosisadallemme*, toim. Simo Knuuttila, Juha Manninen ja Ilkka Niiniluoto. Porvoo– Helsinki–Juva: WSOY.
- Woodward, William Ray, 2015. *Hermann Lotze. An intellectual biography*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Åström, Emma Irene, 1933. *Elämäni ja ystäväni. Muistelmateos*. Toim. Elsa Enäjärvi-Haavio. Porvoo: WSOY.

”Radikaalista alustusta seurasi vilkas keskustelu” – Edvard Westermarck ja Rolf Lagerborg Suomen Filosofisen Yhdistyksen toisinajattelijoina

MARJA JALAVA

Johdanto

”Tätä harvinaisella mielenkiinnolla seurattua radikaalista alustusta seurasi vilkas keskustelu”, kirjasi kokoussihteeri Kaarlo Rosenlöf Suomen Filosofisen Yhdistyksen pöytäkirjaan marraskuussa 1920.¹ Alustajana kokouksessa toimi filosofi Rolf Lagerborg (1874–1959), eikä hänen näkemyksistään kiistelty ensimmäistä kertaa. Tässä toisinajattelijan roolissa hän seurasi opettajaansa ja ystäväänsä Edvard Westermarckia (1862–1939), jonka puheenvuorot olivat aiheuttaneet Yhdistyksessä polemiikkia jo 1880-luvulta lähtien. Kyse oli osaltaan Yhdistyksen perustajan, filosofian professori Thiodolf Reinin (1838–1919) tietoisesta strategiasta. Kuten Westermarck sitä luonnehti, väittelyiden tai jopa suoranaisten kaksintaisteluiden tarkoituksena oli herättää osallistujissa uusia ajatuksia ja selkeyttää heidän käsityksiään filosofisista kiistakysymyksistä. Samalla Westermarck ja Lagerborg ilmensivät kriittisillä kannanotoillaan aikakauden perinpohjaista filosofista, tieteellistä ja maailmankatsomuksellista murrosta. Sen myötä Suomen intellektuaalista kenttää pitkään hallinnut saksalaisperäinen idealismi vähitellen antoi tilaa empiristisille, naturalistisille ja realistisille virtauksille.²

Tässä artikkelissa tarkastelen Westermarckin ja Lagerborgin toimintaa Filosofisessa Yhdistyksessä. Alkupisteenä toi-

¹ Suomen Filosofisen Yhdistyksen (SFY) pöytäkirjat, 5.11.1920.

² Esim. Westermarck 1929, 32–34; Manninen 1996, 9–11; Jalava 2010, 105–106.

mii Yhdistyksen kokous marraskuussa 1888. Tällöin Westermarck toimi kokoussihteerinä ja käytti myös ensimmäisen puheenvuoronsa Yhdistyksessä keskustelussa, joka koski teologian asemaa tieteenä.³ Viimeistä kertaa hän oli äänessä keväällä 1913. Tällöin väittelyn aiheena oli luontaisoikeus ja siihen liittyen kysymys eettisten periaatteiden synnystä.⁴ Vielä tämän jälkeenkin Yhdistyksessä käsiteltiin hänen moraalifilosofiaansa, mutta hän itse ei enää ollut mukana vaan aiheesta alusti hänen oppilaansa, sosiologi Gunnar Landtman (1878–1940).⁵ Lagerborg puolestaan astui areenalle 23-vuotiaana filosofian maisterina marraskuussa 1897 tuoden kokoussihteeriksi Oskari Mantereen sanoin ”jotenkin jyrkässä muodossa ilmi nietscheläisiä [sic] mielipiteitä”.⁶ Sen jälkeen Lagerborg osallistui Yhdistyksen kokouksiin säännöllisesti yli kolmen vuosikymmenen ajan, kunnes siirtyi 1929 professoriksi Turkuun Åbo Akademiin.⁷ Vielä sen jälkeenkin hän oli aktiivinen Yhdistyksen vuonna 1926 perustaman *Ajatus*-vuosikirjan sivuilla. Kaikkiaan hän julkaisi *Ajatuksessa* neljä artikkelia, joista viimeinen, Westermarckin yliopistohallinnollisia ja poliittisia näkemyksiä puolustanut kirjoitus ”Ett rektorsval med efterspel”, ilmestyi vuonna 1948.⁸

Tärkeimpänä lähdeaineistona artikkelissani ovat Filosofisen Yhdistyksen pöytäkirjat, jotka on julkaistu alkuperäisessä muodossaan Juha Mannisen ja Ilkka Niiniluodon vuonna 1996 toimittamassa lähdekokoelmassa *Ajatuksen laboratorio*:

³ Westermarckin mukaan kristillinen teologia oli vain uskonnollisen tunteen psykologian osa-alue, joten yliopistossa paikkaansa puolusti lähinnä vertailevan uskontotieteen oppituoli; SFY:n pöytäkirjat, 16.11.1888.

⁴ SFY:n pöytäkirjat, 4.4.1913 ja 5.4.1913.

⁵ SFY:n pöytäkirjat, 22.11.1918.

⁶ SFY:n pöytäkirjat, 19.11.1897.

⁷ Lagerborgin nimi mainitaan Filosofisen Yhdistyksen pöytäkirjassa viimeistä kertaa maaliskuussa 1928, jolloin hänen todetaan osallistuneen keskusteluun uskonnon ja moraalien suhteesta; SFY:n pöytäkirjat, 22.3.1928.

⁸ Lagerborg 1948. Kirjoitus käsitteli poleemiseen sävyyn Åbo Akademin alkuvuosien akateemisia linjauksia ja Ahvenanmaan kysymystä koskeneita kiistoja, joiden seurauksena Westermarck oli Lagerborgin mielestä epäoikeudenmukaisesti syrjäytetty Åbo Akademin rehtorin tehtävästä vuonna 1921.

*Filosofisen yhdistyksen pöytäkirjat 1873–1925.*⁹ Ne olivat vuoteen 1925 saakka yksityiskohtaisia keskustelupöytäkirjoja, joten ne antavat elävän ja monipuolisen kuvan Yhdistyksen kokouksissa esitetyistä näkemyksistä.¹⁰ Lähdekriittisesti on kuitenkin huomioitava, että pöytäkirjamerkinnot ovat katkelmallisia ja 1800–1900-lukujen vaihteen osalta pöytäkirjat ovat osin kadonneet kokonaan.¹¹ Lisäksi ne ovat kokoussihiteerien tekemiä tiivistelmiä, tulkintoja sekä suomen ja ruotsin kielen välisiä käännöksiä kokouksissa esitetyistä puheenvuoroista, joten niissä käytetyt ilmaisut eivät välttämättä ole aina kielellisesti tai terminologisesti sanatarkkoja. Kun monet alustukset ja kannanotot kuitenkin perustuivat Yhdistyksen jäsenten muilla foorumeilla julkaisemiin kirjoituksiin, olen käyttänyt analyysini apuna näitä julkaisuja ja tutkimuskirjallisuutta. Näin yksittäiset puheenvuorot voidaan asettaa osaksi kulloisenkin puhujan laajempaa ajattelua ja aikakauden yleisempää aatehistoriallista kontekstia.

Olen jakanut artikkelini Westermarckin ja Lagerborgin Filosofisessa Yhdistyksessä pitämien alustusten ja muiden kannanottojen perusteella kolmeen pääteemaan. Näistä ensimmäinen käsittelee heidän näkemyksiään psykofyysisestä ongelmasta eli sielun (mielen) ja ruumiin yhteydestä toisiinsa sekä pyrkimyksiään torjua Yhdistyksen johtohahmojen Th. Reinin ja Arvi Grotenfeltin (1863–1941) edustama metafyyminen idealismi, jossa todellisuus ymmärretään pohjimmiltaan henkiseksi tai mentaaliseksi. Toinen pääluku keskittyy Westermarckin ja Lagerborgin moraalifilosofiaan, johon molemmilla yhdistyi voimakas uskonto- ja kirkkokritiikki. Lopuksi tarkastelen sitä, miten he ylipäätään määrittivät filosofiaa tieteenalana ja oppiaineena. Yhdistyksellä oli 1920-luvun alkuun saakka kaksoisrooli tieteellisenä seurana ja ylioppilas-

⁹ Viittaan artikkelissani Filosofisen Yhdistyksen pöytäkirjojen päiväyksiin eikä lähdekokoelman sivunumeroihin, jotta puheenvuorojen esitysajankohta tulee selväksi.

¹⁰ Vuodesta 1926 alkaen Filosofisen Yhdistyksen pöytäkirjat eivät enää referoineet alustusten synnyttämiä keskusteluita.

¹¹ Vuosien 1900, 1901, 1904 ja 1905 pöytäkirjat ovat kadonneet eikä niitä myöskään ole säilynyt vuosilta 1899, 1902 ja 1903 kuin muutama kappale; ks. Filosofisen Yhdistyksen pöytäkirjat 1873–1925 teoksessa *Ajatuksen laboratorio* 1996, 343–356.

yhdistyksenä,¹² joten kysymys liittyy sekä siihen, miten filosofiaa olisi tullut opettaa ja tutkia yliopistossa, että sen laajempaan tieteelliseen ja yhteiskunnalliseen merkitykseen. Temaattinen jako on pitkälti esitystekninen, sillä Westermarckin ja Lagerborgin puheenvuoroissa eri osa-alueet olivat toisiinsa kietoutuneita. Esimerkiksi psykofyysinen ongelma sielun ja ruumiin yhteydestä liittyi osaltaan moraalifilosofiseen kiistaan moraalikäsitteiden synnystä, tahdon vapaudesta ja yksilön moraaliseen vastuusta sekä siitä, missä määrin ihmisen tahtoa, haluja ja tekoja viime kädessä määräisivät fyysisten tekijöiden aiheuttamat tunteet ja tuntemukset, joita ei koskaan voitu täydellisesti hallita.¹³ Samalla temaattinen jako kuitenkin mahdollistaa paremmin myös Westermarckin ja Lagerborgin keskinäisten näkemuserojen tarkastelun. Vaikka Westermarck oli Lagerborgin tärkein akateeminen opettaja ja tukija ja Lagerborg taas loppuun saakka Westermarckin uskollinen ystävä ja puolustaja,¹⁴ heidän ajattelussaan oli läpi vuosikymmenten perustavia eroja, jotka nousivat esiin myös Yhdistyksen kokouksissa.¹⁵

Paralleeliteoriasta behaviorismiin

Kun Th. Rein perusti Filosofisen Yhdistyksen vuonna 1873, sekä hänen oma ajattelunsa että eurooppalaisen filosofian kenttä olivat murroksessa. Suomessa 1820-luvulta asti vallassa olleen hegeliläisen järjestelmän yhteensopimattomuus modernin luonnontieteellisen tutkimuksen kanssa oli käynyt Reinille selväksi viimeistään opintomatalla Berliiniin 1865–1866. Kun hegeliläisyys torjui luonnontieteellisen kokemustiedon ja pyrki selittämään olemassaoloa spekulatiivisesti kehittämällä käsitteitä dialektisesti toinen toisistaan, se jäi Reinin mielestä todellisuutta koskevassa tiedossa puolitiehen. Yhtä vajavaisena hän kuitenkin piti positivismia, jossa tieteellisen tutkimuksen kohteeksi rajattiin vain aistein havaittavat ulkoiset ilmiöt. Niiden lisäksi filosofian tuli hänen mukaansa ottaa lähtökohdaksi sisäinen, ainoastaan itsetajunnan kaut-

¹² Manninen 1996, 24–29.

¹³ Ks. esim. Westermarckin väittely tahdon vapaudesta Reinin ja Grotenfeltin kanssa, SFY:n pöytäkirjat, 8.4.1892.

¹⁴ Ks. esim. Lagerborg 1948; Lagerborg 1951.

¹⁵ Esim. SFY:n pöytäkirjat, 18.11.1910.

ta tunnettava ja aineellisiin tekijöihin palautumaton sielunelämä. Niinpä hän pyrki sovittamaan idealismia ja empirismia siten, että ihmissielua voitiin edelleen pitää pohjimmiltaan henkisenä, vaikka samalla myönnettiin, että sen vuorovaikutus olemassaolon fyysisen puolen kanssa oli läheisempää kuin aiemmin oli oletettu.¹⁶

*Edvard Westermarck (1862–1939), valokuva (1910-luku). Museo-
virasto, Historian kuvakokoelma. Finna.fi (CC-BY 4.0).*

Edvard Westermarck puolestaan edusti luonnontieteistä inspiroitunutta "80-lukulaista" radikalismia, joka halusi irtautua lopullisesti saksalaisesta idealismista.¹⁷ Sen tilalle hän asetti ankaran brittiläisen empirismin ja etenkin Charles Darwinin evoluutioteorian. Tästä näkökulmasta metafyyssinen spekulatio olevaisen perimmäisestä olemuksesta ei kuulunut mielekkään, aistien tai välittömän itsehavainnoinnin kautta saatavaan tietoon perustuvan ajattelun piiriin.¹⁸ Asial-

¹⁶ SFY:n pöytäkirjat, 25.4.1890, 31.10.1890 ja 8.4.1892; Rein 1918, 207, 281–284. Ks. myös Kurkinen 1991, 239, 259–267, 316; Aho 1993, 36–37, 112; Jalava 2005, 216–217.

¹⁷ Westermarck 1929, 35, 40–41. Yleisesti 1880-luvun radikalismista Suomessa ks. esim. Mustelin 1966, 247–252; Heidegren 2004, 254–292; Jalava 2005, 242–243, 259; Jalava 2010, 105; Lagerspetz & Suolinna 2014, 36–41.

¹⁸ Ihanus 1990, 42–50.

la oli myös yleisempi ideologinen ulottuvuutensa, sillä hegeliläisyys oli J. J. Tengströmistä ja J. V. Snellmanista lähtien yhdistynyt Suomessa osaksi fennomaanisen liikkeen yhteiskunnallista ja kielipoliittista agendaa. Westermarck lähipiireineen sen sijaan kuului liberaaliin ruotsinkieliseen sivistyneistöön. Heidän keskuudessaan oli 1800-luvun jälkipuolella alkanut muotoutua erillinen suomenruotsalainen vähemmistöidentiteetti ja kokemus oman ryhmän uhanalaisesta asemasta ”suomalaisessa Suomessa”.¹⁹

Metafysiikan ja idealismin vastaisessa taistelussaan Westermarck seurasi Filosofisessa Yhdistyksessä Hjalmar Neiglickiä (1860–1889), jonka lupaava tutkijanura päättyi traagisesti lavantaudin jälkiseurauksiin vain 29-vuotiaana.²⁰ Kokeellisen aistipsykologian alueelle sijoittuneessa tutkimuksessaan Neiglick selvitti sielun ja ruumiin välistä vuorovaikutusta laboratorio-oloissa järjestettyjen fysiologisten mittausten avulla. Tältä pohjalta hän päätyi kannattamaan psykofyysistä paralleeliteoriaa. Siinä sielu ja ruumis selitettiin saman perussubstantsin eri aspekteiksi niin, etteivät psyykkiset ja fyysiset ilmiöt tai tietoisuus ja aivotoiminnot olleet tämän hypoteesin mukaan kausaalisessa vuorovaikutuksessa keskenään vaan muodostivat rinnakkaisia tapahtumasarjoja.²¹ Vaikka Neiglick johdonmukaisesti torjui materialistisen monismin, jossa mentaaliset ilmiöt palautettiin aineeseen tai materiaan, Reinin silmissä paralleeliteoria kallistui uhkaavalla tavalla kohti materialismia ja johti naturalistis-deterministiseen maailmankuvaan, jossa ei ollut sijaa omien lakiensa mukaan toimivalle ”psyykilliselle realelle”.²² Kuten Rein epäilynsä ilmaisi, ”tok-

¹⁹ Lagerborg 1951, 30; Jalava 2005, 258–259.

²⁰ Neiglickin rohkeiden kannanottojen innostavasta vaikutuksesta ks. Westermarck 1929, 35, 40–41; Lagerborgin lähes palvovasta suhteesta Neiglickiin ks. Lagerborg 1945, 375–380. Kritiikin idealismia kohtaan oli Suomessa aloittanut jo 1860-luvulla Wilhelm Bolin (1835–1924), mutta hänen suhteensa Thiodolf Reiniin oli niin poleeminen, ettei hän osallistunut Filosofisen Yhdistyksen toimintaan; Manninen 1996, 19–20.

²¹ SFY:n pöytäkirjat, 8.2.1884, 7.3.1884 ja 26.4.1889; Mustelin 1966, 58–59, 169–176; Ihanus 1990, 142–143; Aho 1993, 78–79, 82, 94; Heidegren 2004, 115–122.

²² SFY:n pöytäkirjat, 26.4.1889, 10.5.1889 ja 4.12.1891.

ko on totta ja tokko tieteellistä, että ihminen on vain ilmiö, joka on ainoastaan ulkonaisten vaikutusten tulos”.²³

Neiglickin kuoltua Westermarckista tuli Reinin pääoppo-
nenti psykofyysistä ongelmaa koskevassa kiistassa. Filosofisen Yhdistyksen lisäksi väittelyä käytiin Reinin vuonna 1891 julkaiseman sielutieteen yleisesityksen toisessa osassa ja *Finsk Tidskriftin* sivuilla, mikä taas inspiroi osapuolia jatkamaan debattia Yhdistyksessä.²⁴ Westermarck puolusti paralleeliteoriaa, joskin se oli hänen mukaansa toistaiseksi ennen kaikkea osoitus tietomme vajavaisuudesta. Fyysistä ja psyykkistä toimintaa hän luonnehti ikään kuin eri kielillä lausutuksi samaksi ajatukseksi, jonka perustana oleva ”olio itsessään” oli tuntematon. Hän piti kuitenkin paralleeliteoriaa tieteellisesti vankkana hypoteesina, sillä empiirinen tutkimus ei ollut löytänyt mitään todisteita ulkonaisista vaikutteista riippumattoman sielusubstanssin olemassaolosta.²⁵

Rein ei tästä lannistunut vaan esitti, ettei paralleeliteoria sopinut yhteen Westermarckin kannattaman darvinismin kanssa. Tätä Rein perusteli sillä suurella merkityksellä, jonka Darwin oli antanut psyykkisille ilmiöille, tietoisuudelle ja ajattelulle ihmislajin olemassaolon kamppailussa ja luonnollisessa valinnassa. Reinin mukaan tämä todisti, ettei ”psyykkinen reale” voinut olla pelkästään hermoprosessien kaltaisten fyysisten tosiasioiden heijastusta.²⁶ Tähän Westermarck puolestaan totesi, ettei darvinismi edes yrittänyt selittää sen paremmin sielunelämän kuin materiankaan syntyä. Sen sijaan etenkin Darwinin tutkimukset perinnöllisyydestä osoittivat, että psyykkisillä ilmiöillä oli aina fyysinen vastineensa, johon ne olivat ”meille tuntemattoman luonnonlain perusteella erottamattomasti yhdistyneet”.²⁷

Oletus ruumiista riippumattomasta ja siihen vaikuttavasta sielunelämästä oli niin olennainen osa Reinin ”ideaali-

²³ SFY:n pöytäkirjat, 4.12.1891.

²⁴ Ks. Rein 1891; Westermarck 1892; Rein 1892; SFY:n pöytäkirjat, 20.11.1891, 4.12.1891, 29.9.1893 ja 13.10.1893.

²⁵ SFY:n pöytäkirjat, 10.5.1889 ja 14.2.1890; Westermarck 1892, 38.

²⁶ SFY:n pöytäkirjat, 11.10.1889 ja 14.2.1890.

²⁷ Rein 1891, 93; Westermarck 1892, 38–40, suora lainaus s. 40; Rein 1892, 330–331. Ks. myös Ihanus 1990, 143.

realismia”,²⁸ että hän jatkoi paralleeliteorian vastaista kampanjaansa myös sellaisissa Filosofisen Yhdistyksen kokouksissa, joihin Westermarck ei osallistunut.²⁹ Reinin ja Westermarckin välillä kiista sielun ja ruumiin yhteydestä leimahti uudelleen vuodenvaihteessa 1895–1896. Sytykkeenä toimi Westermarckin alustus mielenliikutusten ja niiden ruumiillisten ilmausten suhteesta. Westermarck esitti, että sielunelämän ilmiötä voitiin selittää syvällisemmin ainoastaan silloin, jos niitä tutkittiin yhteydessä fysiologisiin prosesseihin. Tähän liittyen hän esitteli 1890-luvun vaihteessa kansainvälisesti tunnetuksi tulleen Jamesin–Langen emootio-teorian. Teorian mukaan jonkin mieltä kuohuttavan tapahtuman havaitsemista seurasivat välittömästi ruumiilliset, fysiologiset muutokset – etenkin vaskulaarisen järjestelmän muutokset –, jotka determinoivat emotionaalisia tiloja siinä määrin, että niiden kokeminen itse asiassa on emootio. Westermarckin mukaan tämä teoria tuli lähelle totuutta, kunhan siitä poistettiin kausaalinen syy–vaikutus-suhde fysiologisten prosessien ja tietoisuuden tilojen välillä. Näin Westermarck siis edelleen kannatti paralleeliteoriaa, jossa aivoissa tapahtuvien fysiologisten prosessien oletettiin muodostavan rinnakkaisia tapahtumasarjoja tietoisuuden tilojen kanssa.³⁰

Alustuksen synnyttämässä väittelyssä Rein asettui yhä voimakkaammin idealistisen monismin kannalle, kun taas Westermarck otti vielä selvemmin etäisyyttä sellaisiin paralleeliteorian tulkintoihin, jotka sisälsivät oletuksen kausaliteetista fyysisten ja psyykkisten ilmiöiden välillä.³¹ Tämän jälkeen Westermarck ei enää palannut psykofyysiseen ongelmaan Filosofisessa Yhdistyksessä, mutta käsitteli aihetta vielä muistelmissaan ja psykologian luennoissaan 1910–1920-luvuilla. Tällöin hän luonnehti kantaansa ”empiiriseksi dualismiksi”. Sen mukaisesti hän kielsi edelleen oletuksen itsenäisen sielusubstanssin olemassaolosta kokemukseen perustumattomana, mutta kiisti samalla sen, että kaikki ilmi-

²⁸ Reinin lanseeraaman ”ideaali-realismmin” käsitteestä ks. esim. SFY:n pöytäkirjat, 15.11.1889.

²⁹ SFY:n pöytäkirjat, 29.9.1893 ja 13.10.1893.

³⁰ SFY:n pöytäkirjat, 8.11.1895; Westermarck 1896, 347–353. Ks. myös Ihanus 1990, 143–144, 281–282.

³¹ SFY:n pöytäkirjat, 7.2.1896, 6.3.1896 ja 19.2.1897; Ihanus 1990, 143–145.

öt (myös sielulliset) olisivat aiheutuneet fyysisistä prosesseista. Kuten Juhani Ihanus on todennut, kokonaisuutena arvioiden Westermarckin käsitys asiasta jäi epämääräiseksi. Westermarck oli ennen kaikkea kiinnostunut tietoisuuden empiirisestä analyysistä, joka ei hänen mukaansa voinut perustua mihinkään ontologiseen hypoteesiin vaan ainoastaan kokemusaineistoon. Siten ruumiin ja sielun välinen suhde kiinnosti häntä lopulta vain sikäli kuin sillä oli merkitystä empiiriselle tutkimukselle. Teoreettisen filosofian kysymyksiin hän ei yleensä ottanut kantaa vaan kaihtoi filosofisia abstrahointeja.³²

Rolf Lagerborg (1874–1959), Åbo Akademis bildsamlingar.

Siinä missä Westermarck oli tutkijana säntillisen ankara empiristi, joka esitti poleemisetkin kantansa maltillisesti, Lagerborgia voi luonnehtia täysveriseksi provokaattoriksi, joka nautti saadessaan olla filosofisten ja maailmankatsomuksellisten kiistojen keskipisteenä. Kuten Lagerborg itseironisesti totesi, tuulimyllyjä vastaan taistellut Don Quijote edusti hänelle korkeampaa ihannetta kuin tämän maanläheinen ja "läpeensä terve" palvelija Sancho Panza.³³ Tämä tuli selväksi jo Lagerborgin ensiesiintymisessä Filosofisessa Yhdistyksessä marraskuussa 1897. Siellä hän puolusti nietzscheläisessä hen-

³² Ihanus 1990, 144–145, 215.

³³ Lagerborg 1943, 1–2, 6–8; Jalava 2005, 233, 295, 402–403.

gessä kiihkeästi nerokkaiden yksilöiden oikeutta asettua aika-laistensa yläpuolelle.³⁴ Westermarckin mielestä Friedrich Nietzsche sen sijaan vaikutti ”tunneihmiseltä, joka on kokonaan subjektiivisten vaikutelmiensa vallassa”, mikä ei todellakaan ollut tarkoitettu kohteliaisuudeksi.³⁵ Tarkemmin katsottuna Westermarckin kannattama tietoisuuspsykologia olikin joltain osin lähempänä Reinin kuin Lagerborgin näkemystä, jossa alitajuisilla tai tiedostamattomilla motiiveilla oli keskeinen rooli ihmisen tahdon, halujen ja tekojen selittäjänä.³⁶

Filosofisessa Yhdistyksessä Lagerborgin kiinnostus psyko-fyysiseen kysymykseen nousi ensi kertaa esiin vuonna 1898 keskustelussa moraalisiin ideaaleihin liittyvän pyhyiden tunteen alkuperästä.³⁷ Varsinaisesti hän kuitenkin kiinnostui aiheesta vasta vuonna 1904, kun hän ryhtyi mutkikkaan väitöskirjaprosessinsa jälkeen päteväytymään dosentuuria varten.³⁸ Seuraavana vuonna hän perehtyi Leipzigissä kokeelliseen psykologiaan ja julkaisi tutkimustensa tuloksena teoksen *Das Gefühlsproblem* (1905). Siinä hän esitti ”reaktioteoriansa”, jonka keskeisinä inspiraation lähteinä toimivat saksalaissyntyisen laboratoriopsykologi Hugo Münsterbergin tulkinta paralleeliteoriasta ja Westermarckin Suomessa esittelemä Jamesin–Langen emootioteoria. Lagerborgin reaktioteorian mukaan emootioilla oli fysiologinen perusta ääreishermoston toiminnassa, joka aiheutti aineenvaihdunnan muutoksia hiussuonten ja lihasten välillä. Se taas muutti samalla veren koostumusta. Emootio syntyi, kun muutosten tarkkaa tapahtumakohtaa ei voitu paikantaa ja toiminta oli

³⁴ SFY:n pöytäkirjat, 19.11.1897.

³⁵ SFY:n pöytäkirjat, 17.4.1896.

³⁶ Ihanus 1990, 146–150, 191–200; Jalava 2005, 322–323.

³⁷ SFY:n pöytäkirjat, 28.10.1898.

³⁸ Lagerborgin väitöskirjaksi tarkoitettut moraalifilosofiset tutkielmat *Reform af etiken* (1899) ja *Moralens väsen* (1900) hylättiin Keisarillisessa Aleksanterin yliopistossa (nykyinen Helsingin yliopisto) sekä tieteellisten että maailmankatsomuksellisten syiden vuoksi, joten hän suoritti lopulta tohtorintutkimuksen vuonna 1903 Pariisissa Sorbonnen yliopistossa ranskankielisellä väitöskirjalla *La morale publique* (1903). Myös hänen ensimmäinen dosentuurihakemuksensa vuonna 1906 hylättiin ja hän sai dosentuurin vasta vuonna 1909. Lagerborgin akateemisista vastoinkäymisistä Suomessa ks. Allardt 1973, 233–234; Jalava 2005, 335–345, 351–354.

riittävän voimakasta aiheuttaakseen mielihyvän tai mielihapahan tunteen. Näin emootioiden ensisijainen syy oli ulkoisissa ärsykyksissä, joiden jälkeen tapahtuivat perifeeriset reaktiot ja vasta jäävuoren huippuna tietoinen tunnekokemus. Tunteita ei siten Lagerborgin mukaan pitänyt "vastoin animistisiä käsityksiämme" selittää ihmisen tietoisesta ajattelusta käsin. Sen sijaan ne olivat perifeeristen, erityisesti aineenvaihdunnallisten reaktioiden aisteihin kohdistamia vastavaikutuksia, joiden seurauksena veren ja kudosten koostumus muuttui ja hiussuonten kautta tapahtuva aineenvaihdunta joko laantui tai kiihtyi.³⁹

Väittely Lagerborgin psykofyysisistä näkemyksistä käynnistyi Filosofisessa Yhdistyksessä vuonna 1908 Th. Reinin aloitteesta. Rein oli provosoitunut Lagerborgin uskonnonvapausyhdistys Prometheuksen kokouksessa pitämästä "sieluprobleemia" koskeneesta esitelmästä ja "tahtoi puolestaan tähän tehdä muutamia oikaisuja".⁴⁰ Kyseisessä esitelmässään Lagerborg oli esittänyt reaktioteoriansa mukaisesti, että sielu ja ruumis tuli ymmärtää ainoastaan erilaisiksi vaikutelmiksi (*intryck*) yhdestä ja samasta prosessista, joka tietyn intensiteetin ylitettyään muuttui tiedostamattomasta tiedostetuksi. Sielunelämän prosessuaalista luonnetta hän havainnollisti vertaamalla sitä palamiseen. Sen paremmin sielu kuin tulenliekkikään eivät olleet olemuksellisesti itsenäisiä substansseja vaan ainoastaan erilaisten fysikaaliskemiallisten osatekijöiden yhteenliittymisen synnyttämiä paikallisia ilmiöitä. Yleisemmällä maailmankatsomuksellisella tasolla tästä seurasi, ettei myöskään uskalle sielun kuolemattomuuteen voitu löytää tieteellisesti kestäviä perusteita.⁴¹

Näkemyksillään Lagerborg asettui samaan jatkumoon Neiglickin ja Westermarckin paralleeliteoriaa koskeneiden pohdintojen kanssa. Siten ei myöskään ollut yllätys, että Reinin Filosofisessa Yhdistyksessä tekemät "muutamat oikaisut" toistivat jo tutuksi tulleita vasta-argumentteja. Periaatteessa Rein myönsi, että sielunelämä oli riippuvaista aivojen tilasta, mutta samalla hän kuitenkin kiisti, että filosofiassa olisi voitu

³⁹ Lagerborg 1905; Aho 1993, 127–128; Jalava 2005, 354–355.

⁴⁰ SFY:n pöytäkirjat, 27.11.1908.

⁴¹ Prometheus-yhdistyksen pöytäkirjat, 19.10.1908 (ÅAB); "Själspöblem för fysiken", *Hufvudstadsbladet*, no. 287, 20.10.1908, 5.

rajoittua ainoastaan sellaisiin hypoteeseihin, jotka oli tehty aistillisten ilmiöiden selittämiseksi. Kun sisäinen havainto Reinin mielestä kiistatta todisti, että olemassa oli ulkonaisesta ja paikallisesta todellisuudesta täydellisesti eroavaa sielullista elämää, oli tämän sielunelämän eli tajunnan yhteyden selittämiseksi pakko otaksua, että ”on olemassa yhtenäinen, reaalin substanssi, joka sielunelämää kannattaa”. Siten myöskään sielunelämän laatu ei voinut lopullisesti riippua aivotoiminnasta vaan sen ”omasta luonnosta”. Lagerborg puolestaan torjui häntä vastaan tehdyt syytökset materialismista ja ilmoitti olevansa ”immanenttifilosofien kannalla”. Vaikka olemassa saattoi olla jotain aistikokemuksen ylittävää ”transcendenttista realiteettia”, pohjimmiltaan kaikki olemassa oleva oli käsitettävä paikallisesti.⁴²

Kuten Filosofisessa Yhdistyksessä saatiin pian huomata, Lagerborg ei tyytynyt tässäkin kysymyksessä westermarckilaiseen maltilliseen kriittisyyteen vaan veti reaktioteoriaansa pohjalta pitkälle meneviä johtopäätöksiä fyysisten ja psyykkisten ilmiöiden keskinäisestä yhteydestä. Tämä tuli selväksi Yhdistyksessä vuosina 1914–1915 käydyssä uskonnollisen rakkauden olemusta ja arvoa koskeneessa keskustelussa, joka perustui Lagerborgin samaan aikaan kirjoittamaan rakkaudenfilosofiseen teokseen *Den platoniska kärleken* (1915). Vaikka Lagerborg oli perehtynyt syvällisesti platonismiin, kristinuskon ja saksalaisen romantiikan rakkausmystiikkaan, hän piti samalla velvollisuutenaan valistaa kuulijoitaan varsin suoraviivaisella tavalla uskonnollisten tunteiden taustalla vaikuttavista ruumiillisista tekijöistä. Lagerborgin tiivistyksen mukaan ”uskonnollisen rakkauden yleisyys maalliseen rakkauteen verrattuna johtuu siitä yksinkertaisesta syystä, että uskonnollinen tunne syntyy verisuonten laajenemisesta, joka on tapahtunut toisissa kuin sukuelimissä”.⁴³

Alustusta seuranneessa väittelyssä Lagerborg sai vastaansa Arvi Grotenfeltin kaltaisten idealistien⁴⁴ lisäksi nuoren Eino Kailan (1890–1958), joka itsekin kannatti psykologiassaan

⁴² SFY:n pöytäkirjat, 27.11.1908.

⁴³ SFY:n pöytäkirjat, 27.11.1914; ks. myös Lagerborg 1915a.

⁴⁴ Yleisellä tasolla Grotenfeltin filosofista ajattelua voi luonnehtia uuskantilaisuudeksi; ks. Heidegren 2004, 264–268; Lagerspetz & Suolinna 2014, 41–42; Manninen et al. 2021, 250–251.

psykofyysistä parallelismia.⁴⁵ Kaila luonnehti Lagerborgin näkemyksiä ”naturalistiseksi dogmaattisuudeksi” ja freudilaisuudeksi, jossa pidettiin ”kaikkea sielunelämää, yksinpä untakin, seksuaaliteettina!”⁴⁶ Muilla foorumeilla arvostelu oli vielä ankarampaa, sillä Westermarckin oppilaisiin kuulunut uskontotieteilijä Rafael Karsten syytti Lagerborgia suoraan karkeasta ja vanhanaikaisesta materialismista.⁴⁷ Lagerborg sen sijaan puolusti kärkeviä mielipiteitään sillä, että erilaiset mystiset, spiritualistiset ja irrationalistiset virtaukset olivat saaneet 1910-luvun Euroopassa jälleen huolestuttavasti jalansijaa, vaikka tiede oli osoittanut niiden kestättömyyden.⁴⁸ Kun samalla otetaan huomioon, että Lagerborg oli itsekin saanut ankaran uskonnollisen kasvatuksen, voi provokatiivista naturalismia osaltaan pitää myös keinona torjua ”mystiikan tartuntaa” hänestä itsestään. Kuten hän Filosofisessa Yhdistyksessä vuonna 1920 totesi, ihmisen metafyyysisellä taipumuksella löytää olemassaolosta jotain pysyvää oli biologinen perusta, mutta se ei suinkaan tehnyt siitä oikeutettua, vaan asetti sen samalle tasolle saalinhimon ja kateuden kaltaisten yhtä hylättävien taipumusten kanssa.⁴⁹

Psykofyysisen kysymyksen myötä Lagerborgin huomio kohdistui 1910-luvun taitteessa tietoteoriaan. Siihen hän ammensi aineksia erityisesti itävaltalaisfyysikko Ernst Machin fenomenalismista, jossa ei etsitty ilmiöiden sisintä olemusta vaan riippuvuussuhteita, prosesseja ja aistimusten muodostamia komplekseja, joista maailman varsinaisesti ajateltiin koostuvan.⁵⁰ Suomessa Machin nimen oli nostanut esiin jo Hjalmar Neiglick 1880-luvun lopulla, mutta laajemmin

⁴⁵ SFY:n pöytäkirjat, 15.10.1920. Eino Kailan psykologisista näkemyksistä ks. esim. Salmela 2014/2007.

⁴⁶ SFY:n pöytäkirjat, 8.10.1915. Lagerborgin lyhyestä freudilaisesta kaudesta ks. Ihanus 1994, 67–69; Jalava 2005, 356–357.

⁴⁷ Karsten 1915, 93.

⁴⁸ Lagerborg 1915a, 220–230. Tästä myös esim. Lagerborg 1910, 2. Yleisesti antipositivismia, irrationalismia ja elämänfilosofiaa edustaneiden virtausten voimistumisesta 1900-luvun alun Suomessa ks. Nygård 2008.

⁴⁹ SFY:n pöytäkirjat, 27.2.1920; Jalava 2005, 360–362.

⁵⁰ Tärkein yksittäinen Machin teos Lagerborgille oli *Beiträge zur Analyse der Empfindungen* (1886); ks. Lagerborg 1915b; Lagerborg 1920.

Machin ajatuksia oli esitelty vasta 1900-luvun alussa.⁵¹ Lagerborgin ajattelussa ensimmäiset merkit Machin vaikutuksesta voi havaita hänen edellä mainitussa esitelmässään ”sielu-probleemista” vuonna 1908 sekä sitä seuranneessa Filosofisen Yhdistyksen väittelyssä, jossa hän oli asettunut ”immanenttifiilosofien” kannalle.⁵²

Varsinaisesti keskustelu Lagerborgin tietoteoreettisista käsitteistä käynnistyi Filosofisessa Yhdistyksessä vuonna 1920.⁵³ Keskustelun taustalla oli Lagerborgin samanaikainen polemiikki fysiologi Robert Tigerstedtin (1853–1923) tietoteoriaa vastaan. Vuonna 1919 julkaisemassaan teoksessa *Vetenskaplig kritik* Tigerstedt oli varoittanut tutkijoita tekemästä luonnontieteiden pohjalta liian yksinkertaistettuja tai pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Ainoana tieteellisesti kestäväänä kantana hän piti agnostismia, jossa esimerkiksi tahdon vapautta ja sielun kuolemattomuutta koskevien kysymysten todettiin olevan tietämyksemme rajojen ulkopuolella.⁵⁴ Tämä ei miellyttänyt Lagerborgia, joka Occamin tunnettuun partaveitseen viitaten halusi poistaa tieteellisestä kielestä kaikki ”sielun”, ”materian” ja ”minän” kaltaiset ”turhat käsitteet” niin, että ilmiöitä selittäviä tekijöitä jäi jäljelle mahdollisimman vähän.⁵⁵ Samalla Tigerstedt antoi uusia aseita Lagerborgin kristillisi-idealisticille vastustajille. Kansainvälisesti arvostetun tiedemiehen auktoriteettiin vedoten nämä iloitsivat siitä, ettei tiede voinut kumota Jumalan olemassaoloa.⁵⁶ Niinpä Lagerborg laati vastineena Tigerstedtille sarjan *Finsk Tidskriftissä* vuonna 1920 julkaistuja artikkeleita, jotka ilmestyivät saman vuoden lopulla myös *Vetenskapliga vanföreställningar* -teoksen muodossa.⁵⁷

⁵¹ Neiglick 1887; Neiglick 1889. Ensimmäinen laajempi esitys Machin ajatuksista sisältyi Otto Wille Kuusisen pro gradu -tutkielmaan *Ernst Haeckelin monismi ja puhtaan kokemuksen kanta* (1905); ks. Jalava 2010, 105–112; Manninen et al. 2021, 329–335.

⁵² Prometheus-yhdistyksen pöytäkirjat, 19.10.1908 (ÅAB); SFY:n pöytäkirjat, 27.11.1908; ks. myös Lagerborg 1915b.

⁵³ SFY:n pöytäkirjat, 27.2.1920, 5.11.1920 ja 15.4.1921.

⁵⁴ Tigerstedt 1919, 40, 48, 70–75, 89–93, 100–103.

⁵⁵ Esim. Lagerborg 1915b, 56; Lagerborg 1928, 217. Ks. myös SFY:n pöytäkirjat, 27.2.1920 ja 5.11.1920; Allardt 1973, 239.

⁵⁶ Manninen et al. 2021, 337–338.

⁵⁷ Lagerborg 1920.

Filosofisessa Yhdistyksessä keskustelu aiheesta keskittyi kahteen pääteemaan. Ensinnäkin Lagerborg pyrki osoittamaan, että tietomme todellisuudesta perustui aistimuksiin ja jatkuviin ärsykkeisiin, jotka aistielimemme vastaanottivat. Siten sekä "sielua" että "materiaa" voitiin pitää tietyn aistimuksen johdannaisina, minkä myötä psyykkisen ja fyysisen ero eliminoitui. Tästä fenomenalisesta näkökulmasta ei myöskään ollut mielekästä pohtia asioiden tai olioiden syvintä olemusta, sillä ilmiöiden keskinäisissä yhteyksissä voitiin korkeintaan osoittaa olevan jonkinlaista säännönmukaisuutta.⁵⁸ Tästä Lagerborg pääsi toiseen pääteesiinsä, jonka mukaan myös minä-käsite oli fenomenaalinen.⁵⁹ Vaikka länsimaisen rationalismin kulmakivenä oli Descartesista lähtien ollut väite "*cogito, ergo sum*" ("ajattelen, siis olen [olemassa]"), jo Immanuel Kant oli Lagerborgin mukaan osoittanut, että "meillä ei ole mitään empiiristä oikeutusta sanoa, että pysyvä minä on olemassa". Havainnollisena esimerkkinä Lagerborg käytti pappia, joka oli sunnuntaisin hurskas, avulias, palveleva ja hyveellinen, mutta arkipäivisin saita, ahne ja ilkeä. Lopputulemana hän esitti, että tieteen tuli tyytyä vain fenomeeneihin, minkä myötä se myös pääsi lähemmäksi objektiivisuutta.⁶⁰

Filosofisen Yhdistyksen pöytäkirjassa vilkkaaksi kuvatussa väittelyssä mielipiteet jakautuivat jyrkästi. Grotenfelt puolusti edelleen ajatusta minän jonkinasteisesta pysyvyydestä, vaikka pitikin kartesiolaista substanssikäsitettä ohitettuna kantana. Toisessa laidassa taas lääketieteen tohtori Constantin Mechelin oli Lagerborgin kanssa samaa mieltä siitä, että nykyajan luonnontiede oli luopunut materian käsitteestä ja yksilön "minä" oli vailla ykseyttä.⁶¹ Suomen filosofian kehityksen kannalta kauaskantoista oli kuitenkin, että Lagerbor-

⁵⁸ SFY:n pöytäkirjat, 27.2.1920.

⁵⁹ Kritiikkiä itselleen identtistä ja pysyvää "minää" kohtaan olivat Filosofisessa Yhdistyksessä esittäneet aiemmin myös Neiglick ja Westermarck; SFY:n pöytäkirjat, 10.5.1889.

⁶⁰ SFY:n pöytäkirjat, 5.11.1920.

⁶¹ SFY:n pöytäkirjassa 27.2.1920 ja 5.11.1920 olevien "tri Mechelinin" kommenttien perusteella oletan, että kyseessä oli vuonna 1910 lääketieteen tohtoriksi Helsingin yliopistossa väitellyt Adolf Constantin Mechelin (1862–1936), joka kuului Lagerborgin tuttavapiiriin; ks. Lagerborg 1942, 163, 295.

gin pääopponentiksi nousi Eino Kaila. Samalla kun Kaila monin osin yhtyi Lagerborgin kritiikkiin Tigerstedtin agnostismia kohtaan, hän kritisoi myös Machin fenomenaalista fyysiikkaa. Hänen mukaansa se perustui virheeseen. Kun Machin kaltaiset fenomenalistit asettivat aistimukset tietämisen perustaksi ja yrittivät soveltaa kaikkeen periaatetta "*esse est percipi*" ("olemassaolo on havaituksi tulemista"), he samalla unohtivat, että tietoteoreettisesti voitiin erottaa myös toisella tasolla oleva eksistenssikäsitys. Sen mukaisesti olemassa-oleviksi oli oletettava myös atomien ja molekyylien kaltaisia asioita, joita syystä tai toisesta ei voitu havaita. "Se, joka kieltää atomiteorian, samalla kieltäytyy ajattelemasta vississä mielessä", Kaila tiivistä.⁶² Kuten Erik Allardt on todennut, Lagerborgin suurena ansiona voi kuitenkin pitää sitä, että hän teki Suomessa tunnetuksi loogisen empirismin alkuaikojen pääteesin tiedosta aistimukseen perustuvana. Sen myötä Kaila päätyi analysoimaan kyseistä teesiä huomattavasti tarkemmin ja samalla hylkäämään sen.⁶³

Viimeisessä alustuksessaan Filosofisessa Yhdistyksessä vuonna 1922 Lagerborg esitteli ruotsalaispsykiatri Bror Gadeliuksen psykoserologiaa. Siinä ihmisen tunne-elämää, psykopatologisia ilmiöitä ja aivosairauksia selitettiin sisäeritysrauhasten aiheuttamilla biokemiallisilla myrkytystiloilla eli "affekti-intoksikaatioilla".⁶⁴ Lagerborgin lopulliseksi kannaksi psykofyysisessä kysymyksessä vakiintui kuitenkin pian behaviorismi, josta hän julkaisi artikkelin *Ajatus*-vuosikirjassa vuonna 1927. Yhdysvaltalaispsykologi John B. Watsonia seuraten Lagerborg halusi poistaa "sielunelämän tieteenksi" kutsutusta psykologiasta "sielunelämän" ja "tajunnan" käsitteet. Niiden paikalle hän asetti havaittavissa olevat käyttäytymistavat. Behavioristisesti ilmaisten kyse oli ärsykkeistä ja vasta vaikutuksista (reaktioista) sekä venäläisfysiologi Ivan Pavlovin kuuluisissa koirakokeissaan tutkimasta eitahtonalaisten reaktioiden ehdollistamisesta tiettyjen ärsykkeiden toistolla. Omassa tulkinnassaan Lagerborg korosti erityisesti välineellistä ehdollistamista, jossa määrätty reaktio pyrittiin palkitsemaan ja rankaisemaan avulla tietoisesti

⁶² SFY:n pöytäkirjat, 15.4.1921, ks. myös 14.11.1919; Kaila 1920.

⁶³ Allardt 1973, 239–240.

⁶⁴ SFY:n pöytäkirjat, 17.11.1922; Lagerborg 1922.

muuttamaan vakiintuneeksi toimintatavaksi. Näitä periaatteita seuraten myös muisti ja ajattelu voitiin hänen mukaansa ymmärtää "sanastollisiksi vastavaikutuksiksi". Näin päästiin eroon saksalaisesta kahtiajaosta "henkitieteisiin" (*Geisteswissenschaften*) ja luonnontieteisiin (*Naturwissenschaften*), sillä meillä ei Lagerborgin mielestä ollut mitään syytä kohottaa ajattelua mystilliseksi "henkisyydeksi" ainoastaan sen tähden, että se tapahtui äänettömästi. Samalla Lagerborgin oma ajattelu oli kokenut 30 vuodessa melkoisen muodonmuutoksen. Kun hän vielä 1890-luvun lopulla oli puolustanut nietzscheläisessä hengessä nerokkaiden yli-ihmisten lähes rajatonta yksilönvapautta, behaviorismin myötä hän oli päätenyt ärsyke-reaktio-malliin, jossa ihmisen tajunnan aktiiviselle roolille sisältönsä vastaanottamisessa ja jäsentämisessä ei jäänyt juuri mitään sijaa.⁶⁵

Imperatiivista ideaalimoraalia vai eksaktia etiikantutkimusta?

Filosofisessa Yhdistyksessä toinen keskeinen kiistakysymys kulttuuriliberaalien ruotsinkielisten toisinajattelijoiden kamppailussa metafysiikkaa ja idealismia vastaan koski moraalisten arvostelmien syntyä, perustaa ja merkitystä. Tavoitteena oli ensinnäkin osoittaa, etteivät eettisen tietoisuuden synty ja kehitys olleet sen paremmin historiallisesti kuin yksilötasollakaan missään väistämättömässä yhteydessä kristinuskoon.⁶⁶ Yhteiskunnallisesti tämä tavoite yhdistyi Suomessa 1880-luvulta alkaen voimistuneeseen vaatimukseen uskonnonvapauden toteuttamisesta. Sitä kristilliskonservatiiviset piirit vastustivat väittäen, ettei uskonnosta riippumatonta siveellisyyttä ollut olemassa, joten kristinuskosta luopuminen olisi samalla merkinnyt koko yhteiskuntajärjestyksen romahtamista.⁶⁷

⁶⁵ Lagerborg 1927; ks. myös Jalava 2005, 358–359.

⁶⁶ Esim. SFY:n pöytäkirjat, 15.3.1889 ja 29.3.1889.

⁶⁷ Suomessa ei ollut ennen vuotta 1917 siviilirekisteriä, joten Suomen evankelis-luterilaisesta valtionkirkosta oli siihen saakka mahdollista erota vain, jos henkilö samalla liittyi jäseneksi johonkin toiseen uskonnolliseen yhteisöön. Uskonnonvapauden toteutumisesta Suomessa sekä Westermarckin ja Lagerborgin merkittävästä panoksesta asiaan ks. Lagerborgin *Ajatuksessa* vuonna 1941 julkaissu artikkeli uskonnonvapausyhdistys

Westermarckin ja Lagerborgin näkökulmasta ihmiskunnan eettinen tietoisuus sen sijaan oli kehittynyt kristinuskosta huolimatta eikä sen ansiosta. Filosofisessa Yhdistyksessä vuonna 1894 pitämässään esitelmässä Westermarck totesi, ettei kristinuskon ydintä voitu erottaa kirkon opetuksista ja käytännöistä, vaan kristinuskoa oli arvioitava sen tosiasiallisten vaikutusten perusteella. Maallisia asioita vieroksuvana kirkko oli lamaanuttanut vastarinnan yhteiskunnallista sortoa kohtaan ja hyväksynyt muun muassa orjuuden, naisten alistamisen ja sodankäynnin. Myös oppi kuolemanjälkeisestä elämästä oli synkkä ja epäoikeudenmukainen, sillä se tuomitsi esimerkiksi pakanat, muiden uskontokuntien jäsenet ja kastamattomat pikkulapset ikuisen kadotukseen. Viime kädessä kaikki kuolemanjälkeiseen palkkioon tai rangaistukseen perustuvat maailmankatsomukset johtivat Westermarckin mukaan egoismiin, jossa ihminen oli kiinnostunut ennen kaikkea omasta autuudestaan.⁶⁸ Lagerborgin näkemys asiasta oli jälleen vielä jyrkempi. Nietzscheä seuraten hän esitti Yhdistyksessä lokakuussa 1898, että kristillinen etiikka oli kokonaisuudessaan elämälle vihamielistä.⁶⁹ Samalla linjalla hän myös jatkoi julistaen Yhdistyksessä vuonna 1910, että ”suvaitsevaisuus uskontoa kohtaan on petos ihmisyyden asialle”. Koska uskonto oli menettänyt asemansa, ”mitään hyötyä ei ole siitä, että tiede tai filosofia yrittää pitää sitä kainalossaan”.⁷⁰

Näitä kirkko- ja uskontokriittisiä kannanottoja seuranneissa debateissa vastapuoli pyrki osoittamaan, ettei kristinuskon syvintä sisältöä voitu samastaa kirkon toimintaan historiallisena instituutiona. Keskeinen rooli kristinuskon puolustuksessa oli Th. Reinillä. Hän tähdensi, että kristinuskon moraalisenä ytimenä oli ihmisten ”molemmin puolinen rakkaus”, joka nimenomaan korosti köyhien ja sorrettujen puolustamista, sairaiden auttamista sekä kaikkien ihmisten yhtäläistä ihmisarvoa. Tällainen oppi oli ”humaanisin ja po-

Prometheus-yhdistyksen toiminnasta 1905–1914; ks. myös esim. Jalava 2005, 245–247, 258–263, 373–382.

⁶⁸ SFY:n pöytäkirjat 2.3.1894 ja 5.10.1894. Tämänkin kriittisen keskustelun oli Filosofisessa Yhdistyksessä käynnistänyt jo Hjalmar Neiglick 1880-luvun alkupuolella; ks. SFY:n pöytäkirjat, 21.3.1883.

⁶⁹ SFY:n pöytäkirjat, 14.10.1898.

⁷⁰ SFY:n pöytäkirjat, 18.11.1910.

puläärisin mitä koskaan on esitetty”.⁷¹ Lisäksi etenkin Lagerborg liioitteli Reinin mukaan uskonnon sosiaalista luonnetta, joka oli toissijaista sen sisäiseen ja psykologiseen merkitykseen nähden.⁷² Kokonaisuutena arvioiden uskontoa ja kirkkoa koskenut keskustelu Filosofisessa Yhdistyksessä pysyi kuitenkin sävyiltään asiallisena, jos sitä verrataan suomalaisessa yhteiskunnassa samaan aikaan käytyyn varsin repivään kiistaan uskonnonvapaudesta. Keskeisenä syynä tähän voi pitää sitä, että viime kädessä myös Yhdistyksen johtohahmoina toimineet Rein ja Grotenfelt erottivat uskonnon ja moraalin toisistaan. Tämän mukaisesti Rein totesi vuonna 1911, että moraalit oli uskontoa vanhempi ja laajempi ilmiö. Vasta kun kristinusko oli sisällyttänyt itseensä moraalin eli käsitykset hyvästä ja moraalisesti oikeasta, siitä oli tullut eettinen uskonto eikä tämä ”kristinuskon eetilistyminen” ollut vieläkään päättynyt.⁷³

Kiivaampia väittelyitä Filosofisessa Yhdistyksessä sen sijaan käytiin normatiivisesta etiikasta, jossa pyrittiin määrittelemään yleispätevästi oikeaa ja väärää sekä oikeuttamaan moraalisia arvoja ja periaatteita. Kuten Hjalmar Neiglick asian vuonna 1886 muotoili, moraaliset arvostelmat kumpusivat kriitikoiden mielestä pikemminkin viettien ja vaistojen maailmasta kuin Immanuel Kantin kategorisen imperatiivin tai Th. Reinin kannattaman utilitarismin – ”suurin mahdollinen hyvinvointi suurimmalle mahdolliselle joukolle” – kaltaisista ideaaleista. Siten myöskään etiikantutkimus ei voinut olla ”imperatiivista ideaalimoraalia”, vaan sen tuli tarjota ”ankaran tieteellistä ja eksaktia” tietoa niistä sosiaalisista ja psykologisista lainalaisuuksista, joita eettisen tietoisuuden ja arvostelmien muodostuminen noudattivat. Vaikka kysymys objektiivisesta moraalisuudesta rajautui tästä näkökulmasta tieteellisesti mielekkään keskustelun ulkopuolelle, käytännössä näkemys johti eettiseen relativismiin, joka kielsi moraa-

⁷¹ SFY:n pöytäkirja, 14.10.1898.

⁷² SFY:n pöytäkirjat, 18.11.1910.

⁷³ SFY:n pöytäkirjat, 24.11.1911; ks. myös 12.2.1892, jossa Rein myönsi, että ”siveellisyys voi pysyä pystyssä ilman uskontoa” sekä 8.11.1912, jossa hän kannatti kristinuskon ”perinpohjaista reformatsionia”.

listen arvostelmien yleispätevyyden ja pyrki edistämään yhteiskunnallista moniarvoisuutta ja suvaitsevaisuutta.⁷⁴

Edvard Westermarckin kiinnostus moraalitutkimusta kohtaan heräsi 1880-luvun jälkipuoliskolla, kun hän laati vuonna 1889 valmistunutta väitöskirjaansa avioliiton historiasta sekä laajempaa monografiaansa *The History of Human Marriage* (1891). Tätä aihetta hän käsitteli myös ensimmäisessä alustuksessaan Filosofisessa Yhdistyksessä helmikuussa 1889. Siinä hän esitteli keskeisimmäksi tutkimusmenetelmäkseen vakiintuneen vertailevan etnografisen metodin, jossa inhimillisiä instituutioita, tapoja ja käytäntöjä tutkittiin mahdollisimman laajan ”primitiivisiä kansoja” koskevan aineiston avulla. Tältä pohjalta hän päätyi hylkäämään monien aika-alaistutkijoiden oletuksen, että alkukantaisina pidetyissä yhteisöissä olisi yleisesti vallinnut promiskuiteetti eli sukupuolten vapaa seksuaalinen kanssakäyminen. Päinvastoin hän esitti, että ihmiskunnan alkuperäisin avioliittomuoto oli patriarkaalinen eli isän ja muiden miesten valtaan perustunut yksiavioisuus.⁷⁵ Yhdistyksen kokouksessa käsitys monogamian hallitsevasta asemasta paitsi menneisyydessä myös tulevaisuudessa sai laajan kannatuksen, sillä yhä korkeammalle kulttuuritasolle ominaiset siveelliset ja oikeudelliset näkökulmat sekä sukupuolten välinen lisääntyvä tasa-arvo edellyttivät suomalaisfilosofien mielestä monogamiaa. Vastahankaan asettui kuitenkin Hjalmar Neiglick. Hänen mukaansa Westermarckin perusvirhe oli evolutionistinen oletus siitä, että perheellä olisi ollut vain yksi universaali kehityshistoriallinen alkumuoto. Siten ei Neiglickin mielestä voitu myöskään väittää, että juuri patriarkaalinen monogaminen perhe olisi ollut perheen alkuperäinen muoto. Neiglick kuitenkin kuoli samana vuonna ehtimättä toteuttaa omaa moraalifilosofista tutkimustaan, jonka lähtökohtana oli moraalisen toiminnan perustuminen sympatiaan.⁷⁶

⁷⁴ Hjalmar Neiglickin kirje Waldemar Ruinille 11.7.1886, siteerattu teoksessa Mustelin 1966, 190–191; ks. myös Ihanus 1990, 213–214. Westermarckiin liittyen ks. esim. SFY:n pöytäkirjat, 8.5.1896; Haavio-Mannila 1973, 56–58.

⁷⁵ SFY:n pöytäkirjat, 15.2.1889; ks. myös esim. Haavio-Mannila 1973, 52–56; Ihanus 1990, 171–177; Salmela 1998, 28–29.

⁷⁶ SFY:n pöytäkirjat, 15.2.1889; Ihanus 1990, 213–214; Jalava 2005, 244–245, 251. Ihanuksen (1990, 74–78) mukaan myös Westermarck luopui klassises-

Keskustelu Westermarckin näkemyksistä sen sijaan jatkui Filosofisessa Yhdistyksessä, sillä avioliittotutkimuksen esiin tuomat valtavat erot, mutta toisaalta myös merkittävät yhtäläisyydet⁷⁷ moraalikäsitteissä eri kansojen ja yksilöiden välillä johtivat hänet kysymään, miten moraalikäsitteitä ylipäätään oli olemassa. Kuten hän asian näki, moraalitutkimus ei koskaan voinut olla objektiivista siinä mielessä, että se pystyisi kertomaan miten ihmisten pitäisi toimia. Objektiivisena tieteenä se oli kuitenkin mahdollista, kun tutkimuskohdeeksi otettiin empiirinen tieto moraalisten arvostelmien tosiasiallisesta esiintymisestä eri ihmisyhteisöissä.⁷⁸ Tältä pohjalta Westermarck kirjoitti filosofisen päätyönsä *The Origin and Development of the Moral Ideas*, laajan vertailevan tutkimuksen eri kansojen keskuudessa eri aikoina tavatuista moraalikäsitteistä, joka lopulta ilmestyi lähes kahdeksantoista vuoden työn jälkeen kahdessa osassa vuosina 1906 ja 1908. Kuten Westermarck muistelmissaan kuvasi, viisi vuotta oli mennyt yksinomaan siihen, että hänen käsitteensä moraalisten tunteiden luonteesta vakiintui, minkä jälkeen kului vielä yli kaksinkertainen aika teoksen rakenteen muotoutumiseen.⁷⁹

Westermarckin alustukset ja muut kannanotot Filosofisessa Yhdistyksessä tarjoavat kiinnostavan näköalan prosessiin, jossa hänen moraaliteoriaansa vähitellen sai lopullisen muotonsa. Georg Henrik von Wrightia seuraten vuosia 1890–1894 voi pitää varsinaisena darvinistisena vaiheena Westermarckin

ta evolutionismista eikä jatkossa viitannut ”alkuperän” (*origin*) käsitteellä niinkään eri instituutioiden ajallisesti varhaisimpaan muotoon vaan pikemminkin psykologisesti ”primitiivisimpiin” tai perustavimpiin tekijöihin.

⁷⁷ Westermarck esimerkiksi piti lähes universaalina ilmiönä ihmiskunnassa inestin kammoa (*horror of incest*). Sen vuoksi toistensa läheisyydessä lapsuudesta saakka eläneet henkilöt tunsivat vaistomaista vastenmielisyyttä (*aversion*) keskinäistä yhdyntää kohtaan, mikä puolestaan oli johtanut kaikkialla maailmassa erilaisiin eksogamiaa eli ulkoryhmä-avioliittoisuutta suosiviin moraalisaäntöihin; ks. Ihanus 1990, 160–169.

⁷⁸ Esim. SFY:n pöytäkirjat, 8.5.1896.

⁷⁹ Westermarckin tutkimuksen laajentumisesta avioliittotutkimuksesta moraalitutkimukseksi ks. Westermarck 1929, 100–102, 232; Wright 1979, 282–310.

moraalia koskevan tutkimuksen kehittämisessä.⁸⁰ Tämä tuli selvästi esiin Westermarckin ensimmäisessä moraalifilosofiaa käsitelleessä alustuksessa Yhdistyksessä maaliskuussa 1890. Sen aiheena oli Darwinin *The Descent of Man* -teoksessaan (1871) esittämä hypoteesi moraalisen tunteen synnystä ja perustumisesta ”sosiaaliseen vaistoon”, joka oli kehittynyt luonnonvalinnan tuloksena edistämään lajin säilymistä. Moraalin perusta oli näin ollen Westermarckin mukaan emotionaalinen eikä ihmisen psyykkistä ja biologista luontoa, tunteita ja viettejä voitu vaikkapa Kantin olettamalla tavalla erottaa järjellisestä puolesta. Seuranneessa debatissa Westermarckin opponenttina toimi etenkin Th. Rein, joka puolusti tarmokkaasti normatiivista etiikkaa ja järkeä moraalin ytimeenä. Siten esimerkiksi vaistomainen itsensä uhraaminen ei vielä ollut Reinin mukaan riittävä ehto toiminnan moraalisuudelle, vaan se edellytti tietoisuutta siitä, että järki vaati juuri kyseisen toimintatavan noudattamista yleisesti pätevänä sääntönä. Kantia seuraten Rein myös esitti, että korkeammalla kehitystasolla juuri tällaiset yleispätevät moraalilait velvoittivat ihmistä kohtelemaan toisia ihmisiä ja itseään päämääränä sinänsä.⁸¹ Väittely jatkui Yhdistyksen kokouksissa useamman vuoden ajan laajeten koskemaan muun muassa kysymyksiä tahdon vapaudesta, yleisen oikeustajun kehittämisestä, sodan merkityksestä ihmiskunnan kehitykselle sekä ihmisen ja muiden eläinten välisestä erosta, joka Reinin ja monen muun aikalaisen mielestä oli perustava, mutta Westermarckin silmissä hyvinkin liukuva.⁸²

Westermarckin Filosofisessa Yhdistyksessä huhtikuussa 1895 pitämä esitelmä edusti uutta vaihetta hänen ajattelussaan. Siinä hän esitti oman teoreettisen näkemyksensä moraalisen tunteen⁸³ erityisistä tunnusmerkeistä, joita hänen

⁸⁰ Wright 1979, 297.

⁸¹ SFY:n pöytäkirjat, 7.3.1890 ja 21.3.1890.

⁸² SFY:n pöytäkirjat, 11.4.1890, 25.4.1890, 31.10.1890, 23.10.1891, 6.11.1891, 12.2.1892, 8.4.1892, 9.11.1894 ja 1.2.1895. Ks. myös SFY:n pöytäkirjat, 4.4.1913, jossa Westermarck puolusti eläinten laillisia oikeuksia vastoin oikeustieteilijä Rafael W. Erichin (1879–1946) kantaa, jonka mukaan ”ainoastaan *natura humana* voi omata oikeuskelpoisuutta”.

⁸³ Westermarckin teoretisointi moraalisisista tunteista oli käsitteellisesti epätarkkaa, sillä hän samasti toisinaan käsitteet *emotion*, *feeling* ja *sentiment* ja käänsi ne kaikki ruotsiksi käsitteellä *känsla*; Ihanus 1990, 219.

mukaansa olivat relaatiotunne ja tunteen yhtäpitävyys yhteistahdon kanssa. Esielmässään hän määritteli moraalisen tunteen myötä- tai vastenmielisyyden tunteeksi, joka syntyi, kun käsitys jonkun henkilön toiminnan tarkoituksesta asettui yhteyteen sen tarkoituksen kanssa, jonka yksilö itse olisi toisen asemassa antanut kyseiselle toiminnalle. Jos tällainen relaatiotunne puolestaan koski yksilön omaa toimintaa jossain aiemmassa tapauksessa, puhuttiin omastatunnosta. Omatunto oli ”hyvä”, kun yksilön nykyinen tahdonsuunta (*viljeriktning*) oli sama kuin aiemminkin, kun taas päinvastaisessa tapauksessa hänellä oli ”huono” omatunto. Kaikki keskenään ristiriitaisiin tahdonsuuntiin liittyvät relaatiotunteet eivät kuitenkaan olleet moraalisia, sillä Westermarck korosti moraalin edellyttävän yhteisöllisesti tunnustettuja yleisiä sääntöjä eli niin sanottuja moraalikäskyjä, jotka yleistähto oli omaksunut. Normatiivisen etiikan kannattajista poiketen hän ei kuitenkaan pitänyt näitä käskyjä yleispätevinä vaan esitti, että yleistähto saattoi eri tilanteissa omaksua milloin mitäkin muotoja. Tällainen moraalien suhteellisuus ei luonnollisestikaan tyydyttänyt Reiniä, joka puolusti objektiivisten moraalisten ihanteiden olemassaoloa. Reinin mukaan ihmisten harkintakyky ja kokemukset kyllä opettivat, millaiset toimintatavat olivat yleiselle hyvinvoinnille suotuisimpia, joten aidosti moraalinen toiminta perustui aina siihen, mikä oli itsessään oikeaa.⁸⁴

Juuri näinä vuosina Westermarckin käsitykset kuitenkin muuttuivat nopeasti. Niinpä hän esitti Filosofisessa Yhdistyksessä huhtikuussa 1897 jälleen uuden moraaliteorian, joka myös vakiintui hänen lopulliseksi kannakseen. Relaatiotunteiden sijasta hän katsoi nyt moraalisen ajattelun perustuvan korvauksen tunteisiin (*vedergällningskänslor*). Ne hän jakoi edelleen palkitsevan hyväksymisen ja kostavan paheksumisen tunteisiin, joita moraalisen arvostelman kohteena ovat asiat ja ilmiöt herättivät arvostelman esittäjässä. Samalla yhtäpitävyys yleistahdon kanssa korvautui pyyteettömyydellä ja puolueettomuudella. Hyväksymisen tai paheksumisen tunteista tuli nimittäin Westermarckin mukaan moraalisia vasta

⁸⁴ SFY:n pöytäkirjat, 19.4.1895. Ks. myös esim. Rein 1889, 170–173, jossa hän asettui tältä normatiiviselta pohjalta kannattamaan uskonnonvapautta ja kansalaisoikeuksien riippumattomuutta määrätyn uskon tunnustamisesta.

sitten, kun ne ansioperiaatteen – hyväksyminen liittyi palkitsemispyrkimykseen ja paheksuminen rankaisemispyrkimykseen – lisäksi olivat puolueettomia eli ihminen koki pyyteepyyteetöntä hyväksymistä tai paheksumista riippumatta omasta edustaan.⁸⁵

Vaikka tällainen pyyteettömyyden ja puolueettomuuden korostaminen äkkiseltään muistutti Kantin moraaliteoriaa, Westermarck vastusti edelleen ”imperatiivista ideaalimoraalia”. Hänen mukaansa moraalinen tietoisuus perustui lajin säilymistä edistäviin yhteisöemootioihin, joten myös näennäisesti rationaaliseen järkeilyyn perustuvat normatiiviset järjestelmät olivat viime kädessä luonteeltaan emotionaalisia. Samalla brittiläisperäisen emotivismin yhdistäminen moraalin evolutiiviseen luonteeseen tarjosi kuitenkin Westermarckille ulospääsyt radikaalista arvorelativismista. Kun jokainen ihmiskunnan jäsen jakoi yhteisen evoluutioprosessin muokkaaman lajiperinnön, emme voineet tunteissamme ja teoissamme olla täysin vailla moraalialueita ja altruismia. Optimistisesti Westermarck siten otaksuikin, että sosiaalisten yksiköiden koon kasvu ja eriytyminen johtivat siihen, että alkujaan vain perheen, heimon tai kansan piiriin rajautuneet altruistiset tunteet ja moraalinen tietoisuus laajentuivat vähitellen koskemaan koko ihmiskuntaa.⁸⁶

Kuten jo edellä on todettu, Westermarck edusti brittiläisen säntillistä tutkijatyyppejä, jolle kaikkalainen dramaattinen kii-vailu oli vierasta. Niinpä hän kritisoi Filosofisessa Yhdistyksessä Reinin edustamaa utilitarismia varsin maltillisesti esittäen vasta-argumenttinaan, ettei kaikkea yhteiskuntaa tai enemmistöä hyödyttäneitä toimintaa voitu automaattisesti pitää moraalisesti hyvänä, toisin kuin Rein näytti ajattelevan.⁸⁷ Lagerborg sen sijaan käynnisti tyylilleen uskollisena heti ensiesiintymisissään Yhdistyksessä vuonna 1897 raivokkaan hyökkäyksen ”hyötyprinsiippiä” vastaan. Hänen mielestään etiikan normiksi nostettu ajatus suurimmasta mahdollisesta määrästä onnea ja menestystä mahdollisimman

⁸⁵ SFY:n pöytäkirjat, 22.4.1897.

⁸⁶ SFY:n pöytäkirjat, 22.4.1897, ks. myös 27.3.1908 ja 4.4.1913; Westermarck 1933, 10–24, 28, 114–115; Wright 1979, 302; Ihanus 1990, 209–223, 235–237; Lagerspetz 2007.

⁸⁷ Esim. SFY:n pöytäkirjat, 6.11.1896.

suurelle määrälle yksilöitä veisi johdonmukaisesti sovellettu-
na "kaiken korkeamman kulttuurin perikatoon, johtaisi
kommunismiin ja palauttaisi ihmisen kasvejasyöväksi eläi-
meksi".⁸⁸ Hyötymoraalin tilalle hän asetti nietzscheläisen
"aristokraattisen radikalismia". Siinä korkeampi tulevaisuus,
unelmat ja ihanteet olivat keskinkertaisten massojen hyvin-
vointia verrattomasti arvokkaampia tavoitteita. Tällaisessa
"kulttuurimoraalissa" yksilö ei uhrautunut enemmistön, per-
heen, suvun tai kansakunnan vuoksi vaan "ihanteellisten,
abstraktien pyrintöjen, taiteen, tieteen ja uskonnon hyväk-
si".⁸⁹ Vuotta myöhemmin Lagerborg ilmoitti kannattavansa
individualistista etiikkaa, jossa yksilö yhä enemmän vapautui
noudattamasta yhteisöllisiä mutta hänelle itselleen usein va-
hingollisia eettisiä sääntöjä.⁹⁰ Filosofisesta Yhdistyksestä La-
gerborgin ja Reinin väittely Nietzschen filosofiasta laajeni
vuonna 1901 pitkälliseksi kiistaksi *Finsk Tidskriftin* sivuilla.
Kiistassa Lagerborgin individualismi ammensi käyttövoim-
aansa ennen kaikkea kristillisten ja suomalaishkansallisten
piirien hellimän yhtenäiskulttuurin vastustuksesta sekä ruot-
sinkielisen älymystön vähemmistöasemasta. Rein puolestaan
katsoi, että nietzscheläinen arvorelativismi tuhosi kaikki eet-
tiset periaatteet ja avasi ovet häikäilemättömälle vahvimman
oikeudelle sekä suomalaisessa yhteiskunnassa että kansain-
välisessä politiikassa.⁹¹

Lagerborgin varsinainen nietzscheläinen kausi ei kuiten-
kaan kestänyt monta vuotta, sillä hän ryhtyi vuonna 1898
kirjoittamaan väitöskirjaansa normatiivisen etiikan asemasta
objektiivisena tieteenä. Sen myötä hän perehtyi laajasti aika-
kauden moraalifilosofiseen keskusteluun, jossa Nietzsche oli
akateemisesti marginaalinen hahmo. Tärkeimpänä mentorina
tässä työssä toimi Westermarck, joka kommentoi toistuvasti
Lagerborgin moraalifilosofisia ajatuksia ja suositteli hänelle
kansainvälistä tutkimuskirjallisuutta.⁹² Neiglickin ja Wester-
marckin tavoin Lagerborg päätyi vastustamaan "imperatiivis-
ta ideaalimoraalia", joka hänen mukaansa ei ollut tiedettä

⁸⁸ SFY:n pöytäkirjat, 3.12.1897.

⁸⁹ SFY:n pöytäkirjat, 19.11.1897 ja 3.12.1897.

⁹⁰ SFY:n pöytäkirjat, 11.11.1898.

⁹¹ Tästä debatista ks. Jalava 2005, 325–332.

⁹² Jalava 2005, 257.

vaan uskonnollis-spekulatiivista ”moraalisäärää”.⁹³ Filosofisessa Yhdistyksessä tästä saatiin esimakua lokakuussa 1898, kun Lagerborg alusti ”kysymyksen moraalien ensikäsitteistä”. Siinä hän erotti toisistaan moraalien ulkoisena siveyslakina eli yleisen tahdon määräämänä tapana sekä toisaalta omanatuntona, jossa ulkoinen siveyslaki ilmeni ”yksityisenä sentraali-tahtona”. Olennaista moraalien alkuperän suhteen oli, että alkujaan auktoriteetteihin perustuneet käskyt saivat sisäisen muodon osana prosessia, jossa auktoriteettien herättämä affekti projisoitui moraalikäskyjen sisältöön yhdistäen niihin näin moraalisen voiman ja pyhyyden tunteen. Samalla Yhdistyksen kokouksessa saatiin esimakua Lagerborgin kohtauksesta ankarasta vastustuksesta. Reinin kriittisen arvion mukaan Lagerborg liioitteli moraalien ulkoista ja fysiologista puolta, mutta sivuutti lähes täysin tietoisesta ajattelun ja siveellisen tajunnan merkityksen.⁹⁴ Muilla foorumeilla arvostelu oli vielä tyrmäävämpää. Monet varttuneemmat suomalaiskollegat olivat jopa valmiita kieltämään Lagerborgin radikaalisti relativistisilta näkemyksiltä kaiken tieteellisen arvon pitäen niitä yllytyksenä siveelliseen anarkiaan.⁹⁵

Lagerborgin moraalifilosofinen ajattelu sai lopullisen muotonsa vuosina 1898–1903, jolloin hän julkaisi teokset *Reform af etiken* (1899), *Moralens väsen* (1900) ja *La morale publique* (1903) sekä *Euterpe*-lehdessä vuonna 1902 ilmestyneen laajan artikkelin Émile Durkheimin sosiologisesta moraaliteoriasta. Lyhyesti ilmaistuna Lagerborgin moraalifilosofian ytimessä oli ajatus moraalista läpeensä yhteiskunnallisena ilmiönä. Siinä alkujaan ulkoiseen pakkoon perustuneet käskyt sisäistyivät vähitellen rangaistuksiin ja palkintoihin perustuvan välineellisen ehdollistamisen kautta moraaliseksi arvostelmiksi, joita yksilö alkoi pitää auktoriteeteista riippumattomina käsityksinä. Sen myötä ne saivat itseisarvon ja koettiin sinänsä arvokkaiksi ja päteviksi.⁹⁶ Filosofinen Yhdistys oli yksi niistä foorumeista, joilla Lagerborg kehittäi ja testasi käsityksiään.

⁹³ Lagerborg 1899, 81–91.

⁹⁴ SFY:n pöytäkirjat, 28.10.1898.

⁹⁵ Jalava 2005, 338–344.

⁹⁶ Ks. Jalava 2005, 333–351. Lagerborgin moraaliteoriassa oli siten suora yhteys hänen psykofyysisiin ja behavioristisiin käsityksiinsä, joita olen jo käsitellyt tämän artikkelin edellisessä alaluvussa.

Muistelmissaan hän kertoi keskustelleensa Yhdistyksessä ahkerasti ”vaarallisista teeseistään”, vaikka ”ei saanut niille kannatusta eikä myöskään onneksi ottanut siitä opikseen”.⁹⁷ Tarkemmin näitä kiistoja ei kuitenkaan ole mahdollista analysoida, sillä kuten jo johdannossa totesin, Yhdistyksen pöytäkirjat vuosilta 1899–1905 ovat valitettavasti pääosin kadonneet.⁹⁸

Pieni välähdys erilaisista jännitteistä voidaan kuitenkin nähdä Filosofisen Yhdistyksen pöytäkirjassa vuonna 1910, kun Lagerborg puolusti näkemystään moraalista sosiaalisena ilmiönä. Tällöin hänen käsitystään arvosteli Reinin kaltaisten ”vakiovastustajien” lisäksi myös Westermarck. Westermarckin mukaan durkheimilainen sosiologinen lähestymistapa aliarvioi psykologian merkitystä kulttuuristen ilmiöiden selittämisessä.⁹⁹ Lagerborg puolestaan oli jo 1890-luvun lopulla päättänyt pitämään myös Westermarckin moraaliteoriaa liian spekulatiivisena. Hänen mukaansa Westermarck pyrki biologis-psykologisella evoluutioteoriallaan pelastamaan moraalin pyyteettömyyden ja kunnioitettavuuden, vaikka kielsikin sen spirituaalisen alkuperän.¹⁰⁰ Lagerborg sen sijaan ajatteli, että kaikki moraaali oli pohjimmiltaan ”poliittista moraalialia”, joka muodostui yhteiskunnallisten intressiryhmien keskinäisen kamppailun ja neuvottelun kautta.¹⁰¹ Julkisesti hän kuitenkin esitti kritiikkinsä Westermarckin moraaliteoriaa kohtaan vasta tämän kuoleman jälkeen.¹⁰²

Filosofia tieteen ja elämän palvelijana

Filosofinen Yhdistys toimi aluksi tieteellisen seuran ohella ylioppilasyhdistyksenä, jossa filosofian opiskelijat esittelivät ja puolustivat opinnäytteitään. Tämä kaksoisluonne ilmensi

⁹⁷ Lagerborg 1942, 210.

⁹⁸ Ks. Filosofisen Yhdistyksen pöytäkirjat 1873–1925 teoksessa *Ajatuksen laboratorio* 1996, 343–356.

⁹⁹ SFY:n pöytäkirjat, 18.11.1910; ks. myös 25.11.1910. Westermarckin ja Durkheimin perustavista tieteellisistä eroista ks. Ihanus 1990, 122–129.

¹⁰⁰ Rolf Lagerborgin kirje Edvard Westermarckille 18.12.1898, siteerattu teoksessa Jalava 2005, 336.

¹⁰¹ Esim. Lagerborg 1900, 137–139.

¹⁰² Lagerborg 1951, 180–189; Lagerborg 1953, 12; ks. myös Jalava 2005, 336.

1800-luvun puolivälissä käynnistynyttä muutosprosessia, jossa akateemiset opinnäytteet alkoivat perustua opiskelijan itsenäiseen tieteelliseen tutkimustyöhön, ja sitä tukeva seminaarityöskentely vakiintui yliopisto-opintojen olennaiseksi osaksi.¹⁰³ Tätä reittiä olivat myös Westermarck ja Lagerborg tulleet mukaan Yhdistyksen toimintaan, sillä molemmat alustivat Yhdistyksessä ensi kertaa tutkimushankkeistaan väitöskirjavaiheessa.¹⁰⁴ Viimeistään 1890-luvun alussa haasteeksi oli kuitenkin muodostunut, ettei monilla nuorilla opiskelijoilla vielä ollut riittäviä tiedollisia valmiuksia seurata Yhdistyksen kokouksissa käytyjä keskusteluita filosofisista erityiskysymyksistä. Toisaalta taas liiallinen helppotajaisuuskaan ei ollut suotavaa, sillä Rein oli jo matkallaan Euroopan yliopistoissa kesällä 1878 havainnut, että niissä väitökset olivat laadultaan tieteellisempiä kuin Suomessa.¹⁰⁵

Haastavan tilanteen ratkaisi Westermarck, joka hoiti syksyllä 1896 Reinin viransijaisena filosofian professuuria ja tuli samaan aikaan valituksi myös Filosofisen Yhdistyksen varapuheenjohtajaksi. Kuten Yhdistyksen pöytäkirjassa marraskuussa 1896 todettiin, Westermarck oli päättänyt opiskelijoiden itsenäistä ajattelua edistääkseen ryhtyä järjestämään yliopistossa Yhdistyksestä riippumattomia seminaariharjoituksia. Niissä käytiin läpi filosofista tutkimusta ja tarkastettiin laudaturtutkielmia. Samalla hän halusi säilyttää Yhdistyksen vapaan luonteen, johon kaikkien opinnäytteiden järjestelmällinen läpikäynti ei sopinut. Tätä hanketta Rein ja Grotenfelt kannattivat. Näin Westermarck siis käynnisti Suomessa tutkinnon osaksi tulleen filosofisen seminaarin syyslukukaudella 1896 ja vauhditti samalla Yhdistyksen kehitystä filosofian alan tieteelliseksi seuraksi, vaikka tuoreet filosofian maisterit yhä olivatkin tervetulleita alustamaan aiheistaan Yhdistyksessä.¹⁰⁶

Samaisessa Filosofisen Yhdistyksen kokouksessa vuonna 1896 Westermarck määritteli filosofian tehtäväksi ”periaattei-

¹⁰³ Manninen 1996, 23–25.

¹⁰⁴ SFY:n pöytäkirjat, 15.2.1889 ja 28.10.1898.

¹⁰⁵ Manninen 1996, 24.

¹⁰⁶ SFY:n pöytäkirjat, 21.11.1896; Manninen 1996, 25. Virallisesti Filosofinen Yhdistys – Filosofiska Föreningen perustettiin kaksikielisenä tieteellisenä seurana 5. joulukuuta 1924; Manninen 1996, 29–30.

den pohtimisen" (*tänkande öfver principerna*). Tällä hän tarkoitti olemisen, tietämisen ja toiminnan periaatteita sekä metafyyisiä, loogisia ja eettisiä peruskysymyksiä. Samalla hän totesi, ettei pitänyt soveliaana saksalaisfilosofi Friedrich Ueberwegin tunnettua määritelmää filosofiasta "periaatteiden tieteenä" (*vetenskap om principerna*). Kuten Westermarckin samanaikainen kritiikki normatiivista etiikkaa kohtaan osoitti, filosofia ei hänen mielestään voinut tarjota varmaa tietoa pohtimistaan periaatteista, sillä jo yksinomaan "filosofian" nimikin viittasi ainoastaan viisauden tavoitteluun. Tältä pohjalta hän vaati, että alkujaan filosofian piiriin kuuluneiden sosiologian ja kokemusperäisen psykologian oli itsenäistytävä omiksi erityistieteikseen siltä osin kuin ne olivat siirtyneet yleisten periaatteiden pohdinnasta empiiristen tosiasioiden selvittämiseen. Tätä näkemystä Rein ja Grotenfelt eivät hyväksyneet. Sen sijaan he tähdensivät filosofian olevan tiedettä siinä missä sosiologia ja psykologiakin, sillä myöskään viimeksi mainitut tieteenalat eivät voineet ohittaa esimerkiksi kysymystä erilaisten ilmiöiden perustana olevasta todellisuudesta tai siitä mikä oli sinänsä oikeaa.¹⁰⁷ Reinin mukaan filosofialla tuli siten olla "sama metodi kuin muillakin tieteillä" ja sen tuli sekä rakentaa niiden tuloksille että kehittää niitä edelleen.¹⁰⁸ Vaikka psykologia ja sosiologia saivatkin Suomessa omat itsenäiset oppituolinsa vasta toisen maailmansodan jälkeen, Westermarckin sosiaali antropologisen lähestymistavan kehittymisen kannalta oli kuitenkin huomionarvoista, että hän pyrki jo 1890-luvulla vapauttamaan nämä itselleen läheiset oppiaineet "filosofisesta holhouksesta".¹⁰⁹

Vaikka Westermarck oli eri mieltä Reinin ja Grotenfeltin kanssa filosofian määrittelystä sekä sen suhteesta sosiologiaan ja psykologiaan, hän oli samoilla linjoilla sen suhteen,

¹⁰⁷ SFY:n pöytäkirjat, 21.11.1896.

¹⁰⁸ SFY:n pöytäkirjat, 20.3.1903.

¹⁰⁹ SFY:n pöytäkirjat, 21.11.1896. Ihanuksen (1990, 215–216) mukaan Westermarckin filosofinen lukeneisuus ja kiinnostus pysyivät sittenkin kapealaisina, ja niitä ohjasi suuressa määrin hänen psykologinen kiinnostuksensa. Siten myös etiikka oli hänen silmissään ennen kaikkea psykologinen ja sosiologinen tiedonala.

millaista oppinutta persoonaa¹¹⁰ vakavasti otettavalta filosofilta edellytettiin. Filosofisessa Yhdistyksessä kysymys kulminoitui 1900-luvun vaihteessa kiistaan Friedrich Nietzschen tieteellisestä statuksesta. Huolimatta siitä, että tunteilla oli Westermarckin moraaliteoriassa perustava merkitys, tieteellisessä tutkimuksessa tunteet eivät hänen mukaansa saaneet olla määräävinä, vaan filosofin oli "esitettävä mitä on olemassa".¹¹¹ Kun Nietzsche sen sijaan uhkui tunteidensa vallassa nationalistista rotuvihaa ja antisemitismia, häntä voitiin pitää "kerrassaan hyperkonventionaalisenä".¹¹² Westermarckin arvioon yhtyi myös Grotenfelt, jonka mukaan Nietzsche ei varsinaisesti ollut lainkaan filosofi vaan tyyllitaituri.¹¹³ Rein puolestaan totesi yksikantaan, että "filosoofi [sic] ei ole taiteilija eikä runoilija". Hän myönsi, että Nietzscheä voitiin toki pitää suorana ja rehellisenä siinä mielessä, ettei tämä salannut ajatuksiaan ja tunteitaan. Tämä ei kuitenkaan ollut "samaa kuin rakastaa totuutta", sillä filosofin oli tieteelliseen metodiin sidottuna "aina kriittisesti tutkittava onko kukin ajatus pätevä vai ei". Kun Nietzschestä intoutunut nuoriso teki filosofiastakin pelkkää persoonallista itsetunnustusta, samalla Reinin mukaan unohtui, että "neron tuotteissa on ihmiskunnalle arvoa mikäli ne sisältävät objektiivisia aatteita".¹¹⁴

Kuten jo Lagerborgin edellä mainitun nietzscheläisen vaiheen perusteella voi arvata, hänen mielestään Nietzsche oli nero, jota ei saanut arvostella normatiivisen etiikan kannalta.¹¹⁵ Reinin kanssa *Finsk Tidskriftissä* vuonna 1901 käymässä Nietzscheä koskeneessa väittelyssä Lagerborg täsmensi näkemystään erottamalla toisistaan virkamiesmäisen tiedemiehen ja filosofin antiikin merkityksessä. Vastaavasti hän erotti toisistaan totuuden Reinin tarkoittamassa objektiivisessä ja normatiivisessa mielessä sekä toisaalta nietzscheläisenä

¹¹⁰ Käsitteen "oppinut persoona" (*scientific/scholarly persona*) ovat lanseeranneet tietehistorioitsijat Lorraine Daston ja H. Otto Sibum (2003). Sillä tarkoitetaan kollektiivisesti omaksuttua mallia tai ideaalityyppiä, jonka perusteella yksittäisten tutkijoiden tieteellistä uskottavuutta arvioidaan heidän tieteenalallaan.

¹¹¹ SFY:n pöytäkirjat, 20.3.1903.

¹¹² SFY:n pöytäkirjat, 17.4.1896.

¹¹³ SFY:n pöytäkirjat, 17.4.1896.

¹¹⁴ SFY:n pöytäkirjat, 20.3.1903.

¹¹⁵ SFY:n pöytäkirjat, 19.11.1897 ja 3.12.1897.

subjektiivisena ja esteettisenä valintana, jossa yksilö tietoisena kaikkien totuuksien suhteellisuudesta muodosti itsenäisesti oman suhteensa totuuksiin. Kuten Lagerborg asian kiteytti, Nietzsche muistutti "filosofin" käsitteen merkitsevän "viisauden rakastajaa ja arvon asettajaa, totuuden sanojaa ja esikuvaa", joka eli riippumattomana valtiosta ja yhteiskunnasta näyttäen omalla elämällään ja opeillaan, mitä halusi.¹¹⁶ Lagerborgin muuhun ajatteluun suhteutettuna näkemys voidaan tulkita jokaiselle yksilölle asetetuksi vaatimukseksi kantaa teoistaan henkilökohtainen eettinen vastuu pakene-matta sitä uskonnollisten dogmien, snellmanilaisen kansallishengen tai muiden ulkoisten moraalikäskyjen taakse. Samalla jäi kuitenkin avoimeksi, miten ihmisten "omien totuuksien" keskinäinen arvojärjestys voidaan ratkaista, jos ne ovat sovittamattomalla tavalla keskenään ristiriitaisia tai toisensa poissulkevia.¹¹⁷

Vielä varsinaisen nietzscheläisen kautensa jälkeenkin Lagerborgin näkemyksessä filosofian merkityksestä säilyi tietty kaksinaisuus. Vaikka hän piti Filosofisen Yhdistyksen kokouksessa vuonna 1919 tärkeänä logiikan ja tietoteorian sekä filosofian historian kaltaisia erityisalueita, filosofian tuli hänen mukaansa kuitenkin olla ennen kaikkea "tiede, jota voi tai pitäisi voida soveluttaa elämään". Siten hän esitti kaikille kouluasteille varsinaisen filosofian opetuksen rinnalle "moraalinopetusta", jonka hän asetti kiinteään yhteyteen sosiologian kanssa - olihan moraalilla hänelle läpeensä yhteiskunnallinen ilmiö. Samalla hän toivoi, että filosofian kannalta kiinnitettäisiin entistä enemmän huomiota eksaktien luonnontieteiden kehitykseen. Kaikkein tärkeintä oli kuitenkin edistää opiskelijoiden persoonallista ja itsenäistä ajattelua. Tässä esikuvaksi kelpasi jopa Lagerborgin kritisoima J. V. Snellman. Tämä kun oli toisinaan aloittanut luentonsa toteamalla, ettei kuulijoiden pitänyt liian herkästi uskoa, mitä hän seuraavaksi tuli sanomaan.¹¹⁸

¹¹⁶ Lagerborg 1901, 513-518.

¹¹⁷ Ks. Jalava 2005, 330, 350-351.

¹¹⁸ SFY:n pöytäkirjat, 28.11.1919; ks. myös 25.11.1910 ja 3.2.1922.

Lopuksi

Edvard Westermarck ja Rolf Lagerborg muodostivat Filosofisessa Yhdistyksessä opposition, joka yhdessä ja erikseen toimi vuosikymmenestä toiseen vastavoimana Yhdistyksen puheenjohtajille ja johtohahmoille Th. Reinille ja Arvi Grotenfeltille. Kun mukaan vielä lasketaan nuorena kuollut Hjalmar Neiglick, joka oli innostava esikuva sekä Westermarckille että Lagerborgille, nämä kolme toisinajattelijaa vastustivat Yhdistyksessä yhteensä yli kuudenkymmenen vuoden ajan idealistista filosofiaa, normatiivista etiikkaa ja luterilaista yhtenäiskulttuuria. Filosofiaan, psykologiaan ja muihin oppialoihin liittyneiden tieteellisten erityiskysymysten lisäksi väittelyn kohteena Yhdistyksessä olivat erilaiset ajankohtaiset poliittiset ja yhteiskunnalliset aiheet. Näissä kiistoissa oppositio edusti ruotsinkielistä kosmopoliittisesti suuntautunutta kulttuuriliberalismia, jonka tavoitteena oli yksilönvapauden, suvaitsevaisuuden ja moniarvoisuuden edistäminen. Rein ja Grotenfelt sen sijaan kannattivat maltillista fennomaniaa. Vaikka he halusivatkin "humanisoida" suomalaisuusliikettä sekä reformoida kristinuskoa ja luterilaista kirkkoa yksilöllisempään suuntaan, viime kädessä he olivat taipuvaisia asettamaan kansakunnan ja yhteisön oletetun yhteisen edun yksilöiden yläpuolelle.

Oppositio ei kuitenkaan muodostanut yhtenäistä tieteellistä rintamaa. Westermarck ammensi filosofisen ajattelunsa tärkeimmät vaikutteet brittiläisestä emotivismista ja Darwinin evoluutioteoriasta, kun taas Lagerborg perusti radikaalin arvorelativisminsa Friedrich Nietzscheen ja ranskalaiseen sosiologiaan, joihin hän yhdisti edelleen reaktiopsykologiaa, fenomenalismia ja behaviorismia. Vaikka Lagerborg korosti, että filosofien oli huomioitava paremmin modernin luonnontieteen tulokset, hän ei missään vaiheessa innostunut esimerkiksi darvinistisesta evoluutio-opista tai sosiobiologisesta perinnöllisyystieteestä. Vastaavasti hän ei myöskään omaksunut Westermarckille ja tämän varsinaiselle koulukunnalle ominaista vertailevaa menetelmää eikä ollut kiinnostunut ulkoeurooppalaisia kansoja koskevasta sosiaalianthropologisesta kenttätutkimuksesta. Westermarckin ja Lagerborgin tutkijapersoonat erosivat nekin huomattavasti toisistaan. Siinä missä Westermarck oli säntillinen empiristi, Lagerborg oli

kärjistyksiä kaihtamaton räiskyvä rabulisti. Heidän opettaja-oppilas -suhdettaan ja läheistä ystävyyttään voikin pitää osoituksena siitä, että he kykenivät elämään todeksi suvaitsevaisuuden ja moniarvoisuuden ihanteita myös omissa lähisuhteissaan.

Oppositioasema Filosofisessa Yhdistyksessä ja suomalaisessa yhteiskunnassa hankaloitti sekä Westermarckin että Lagerborgin akateemista uraa Suomessa. Niinpä Westermarck hävisi vuonna 1905 filosofian professorin viranhaun Arvi Grotenfeltille. Ratkaisua perusteltiin suomen kielen taitoon liittyvillä muotoseikoilla, mutta jo periaatteessa tähän ”Snellmanin ja Reinin professuuriin” haluttiin saada suomenmielinen idealistisen filosofian edustaja. Pohjimmiltaan kyse oli filosofian tieteenalan määrittelyä koskeneesta kamppailusta, jossa vastakkain olivat Grotenfeltin uskantilais-idealistentinen ja Westermarckin sosiologis-empiristinen tieteenihanne. Tapauksen symbolinen merkitys oli suuri, sillä vaikka Westermarckia varten perustettiin seuraavana vuonna käytännöllisen filosofian professuuri, idealistisesti painottunut suuntaus säilytti vielä toistaiseksi asemansa ”varsinaisena filosofiana”.¹¹⁹ Lagerborg puolestaan rämpi lähes koko uransa ajan vastoinkäymisestä toiseen, kunnes vihdoinkin sai vuonna 1933 vakinaisen professuurin Åbo Akademiä Westermarckin seuraajana. Suomen akateemisessa maailmassa hän oli ikuinen ulkopuolinen, jonka tuotanto vaipui hänen kuolemansa jälkeen nopeasti unohduksiin. Vaikka Westermarck teki häikäisevän kansainvälisen uran, toisen maailmansodan jälkeen myös hänen evolutionistista etiikkaansa ja psykologista sosiaaliantropologiaansa pidettiin teollista yhteiskuntaa käsittelevän modernin yhteiskuntatieteen näkökulmasta vanhanaikaisena.¹²⁰

Marginaalisuus ei kuitenkaan ole merkityksettömyyden synonyymi. Suomen filosofisella kentällä sekä Westermarck että Lagerborg toimivat toistuvasti uusien tieteellisten näkökulmien ja intellektuaalisten virikkeiden antajina. Silloinkin

¹¹⁹ Tästä kiistasta esim. Jalava 2005, 287–288; Nygård 2008, 39–42; Lagerpetz & Suolinna 2014, 41–43.

¹²⁰ Westermarckiin kohdistuneesta kritiikistä ja osittaisesta arvonalauksesta 1980-luvulta alkaen ks. esim. Allardt 1973, 230–231; Ihanus 1990, 238–250; Pipatti 2019, 144–147.

kun vastaanotto oli torjuvaa, he pakottivat vastapuolen syventämään omaa ajatteluaan ja perustelemaan huolellisemmin argumenttejaan. Näin esimerkiksi Lagerborgin fenomenologia vaikutti 1910–1920-lukujen taitteessa Eino Kailan ajatusmaailmaan ja sen myötä sisältöön, jonka looginen empirismi sai Suomessa Kailan vaikutuksesta. Westermarckin ja Lagerborgin merkitys ei myöskään rajoittunut vain akateemiseen maailmaan. Molempien toiminnassa keskeinen asema oli osallistuvalla filosofialla ja käytännöllisellä etiikalla, mistä yhtenä osoituksena oli heidän keskeinen roolinsa uskonnonvapauden toteuttamisessa Suomessa. Ilman heidän panostaan Filosofinen Yhdistys ei olisi ollut se dynaaminen ”ajatuksen laboratorio”, jonka keskustelupöytäkirjat inspiroivat lukijoitaan vielä yli sata vuotta myöhemmin.

Tampereen yliopisto

Lähdeluettelo

Arkistolähteet

Åbo Akademis Bibliotek, Handskriftsavdelningen (ÅAB):
 Studentföreningen Prometheus
 Protokoll 1905–1914, tidninsklipp, circular m.m., Signum E: 3.

Painetut lähteet

- Filosofisen Yhdistyksen pöytäkirjat 1873–1925 teoksessa J. Manninen ja I. Niiniluoto (toim.), *Ajatuksen laboratorio: Filosofisen yhdistyksen pöytäkirjat 1873–1925*. Helsinki: Suomen Filosofinen Yhdistys, 1996, 33–512.
- Kaila, Eino (1920) ”Filosofisia huomautuksia relativiteettiteoriaan”, *Aika* 9–10, 269–285.
- Karsten, Rafael (1915) ”Den platoniska kärleken”, *Studentbladet* 10, 92–93.
- Lagerborg, Rolf (1899) *Reform af etiken*. Quedlinburg: Carl Voges Boktryckeri.
- Lagerborg, Rolf (1900) *Moralens väsen*. Akademisk afhandling. Helsingfors: Helsingfors Centraltryckeri.
- Lagerborg, Rolf (1901) ”Th. Rein om Nietzsche. En gensaga”, *Finsk Tidsskrift* 6, I, 511–520.
- Lagerborg, Rolf (1905) *Das Gefühlsproblem. Studien zur peripherischen Mechanismus des Bewusstseinslebens*. Leipzig: Barth.
- Lagerborg, Rolf (1910) ”Ungdomen och religion”, *Framtid* 42, 1–6.

- Lagerborg, Rolf (1915a) *Den platoniska kärleken*. Stockholm: Alb. Bonniers förlag.
- Lagerborg, Rolf (1915b) "Till frågan om den Haeckelske monismen", *Nya Argus* 8, 55-56.
- Lagerborg, Rolf (1920) *Vetenskapliga vanföreställningar*. Helsingfors: Söderström & C:o.
- Lagerborg, Rolf (1922) "Psykoskologi", *Finsk Tidskrift*, 5, II, 290-307.
- Lagerborg, Rolf (1927) "Behaviorismi. Eräänlainen sielutieteellinen bolshevismi", *Ajatus: Filosofisen Yhdistyksen vuosikirja* 2, 81-97.
- Lagerborg, Rolf (1928) *Vad vi kunna veta om själen. Från spiritismen till behaviorismen*. Helsingfors: Söderström.
- Lagerborg, Rolf (1941) "När föreningen Prometheus kom till 1905-06", *Ajatus: Filosofisen Yhdistyksen vuosikirja* 10, 93-104.
- Lagerborg, Rolf (1942) *I egna ögon - och andras. En bok om att känna sig själv*. Stockholm: Bokförlaget Natur och kultur.
- Lagerborg, Rolf (1943) "Om den s.k. romantiska sjukan", särtryck ur *Svenska Läkartidningen* 27, 1-8.
- Lagerborg, Rolf (1945) *Ord och inga visor - Andras och egna. Från ett folkvälde på villovägar av "rebellen" Rolf Lagerborg*. Helsingfors: Söderström & C:o.
- Lagerborg, Rolf (1948) "Ett rektorsval med efterspel", *Ajatus: Filosofisen Yhdistyksen vuosikirja* 15, 129-151.
- Lagerborg, Rolf (1951) *Edvard Westermarck och verken från hans verkstad under hans tolv sista år 1927-39*. Helsingfors: Holger Schildts Förlag.
- Lagerborg, Rolf (1953) "The Essence of Morals. Fifty Years (1895-1945) of Rivalry between French and English Sociology", *Transactions of the Westermarck Society*, vol. II, 9-25.
- Neiglick, Hjalmar (1887) "Om exakta metoder i psykologin", *Finsk Tidskrift* 4, II, 269-281.
- Neiglick, Hjalmar (1889) "Svar [till Edvard Selander]", *Finsk Tidskrift* 3, II, 238-240.
- Rein, Thiodolf (1889) "Vastustajilleni rouva M. A:lle ja herra A. M:lle", *Valvoja* 4, 161-177.
- Rein, Thiodolf (1891) *Försök till en framställning af psykologin eller vetenskapen om själen. Senare delen*. Helsingfors: Finska Litteratur-Sällskapets tryckeri.
- Rein, Thiodolf (1892) "Om parallelteorin i psykologin", *Finsk Tidskrift* 4, 327-336.
- Rein, Thiodolf (1918) *Muistelmia elämän varrelta*. Helsinki: Otava.
- "Själsproblemet inför fysiken" (1908), *Hufvudstadsbladet*, 20.10.1908.

- Tigerstedt, Robert (1919) *Vetenskaplig kritik: Några allmänna betraktelser*. Helsingfors: Söderström.
- Westermarck, Edvard (1892) "Professor Reins kritik af den monistiska själsteorin", *Finsk Tidskrift* 1, 33–41.
- Westermarck, Edvard (1896) "Sinnesrörelserna och deras kroppsliga uttryck", *Finsk Tidskrift* 5, 338–353.
- Westermarck, Edvard (1929) *Memoirs of My Life*. Kääntänyt A. Barwell. London: George Allen & Unwin Ltd.
- Westermarck, Edvard (1933) *Moraalin synty ja kehitys*. Suomentanut E. Olsoni. Helsinki: WSOY.

Tutkimuskirjallisuus

- Aho, Jouko (1993) *Sieluun piirretty viiva. Psykologisia perinteitä suomenmielisestä sielutieteestä kokeelliseen kasvatustieteeseen*. Oulu: Kustannus Pohjoinen.
- Allardt, Erik (1973) "Naturalismi ja positivismi" teoksessa R. Alapuro, M. Alestalo ja E. Haavio-Mannila (toim.), *Suomalaisen sosiologian juuret*. Porvoo – Helsinki: WSOY, 226–268.
- Daston, Lorraine and Sibum, H. Otto (2003) "Introduction: Scientific Personae and Their Histories", *Science in Context* 16, 1–8.
- Haavio-Mannila, Elina (1973) "Etnologia ja sosiaaliantropologia" teoksessa R. Alapuro, M. Alestalo ja E. Haavio-Mannila (toim.), *Suomalaisen sosiologian juuret*. Porvoo – Helsinki: WSOY, 27–83.
- Heidegren, Carl-Göran (2004) *Det moderna genombrottet i nordisk universitetsfilosofi 1860–1915*. Göteborg: Daidalos.
- Ihanus, Juhani (1990) *Kadonneet alkuperät. Edvard Westermarckin sosiopsykologinen ajattelu*. Helsinki: Kirjayhtymä ja Suomen Antropologinen Seura.
- Ihanus, Juhani (1994) *Vietit vai henki. Psykoanalyysin varhaisvaiheet Suomessa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Jalava, Marja (2005) *Minä ja maailmanhenki. Moderni subjekti kristillis-idealismisessa kansallisajattelussa ja Rolf Lagerborgin kulttuuriradikalismissa n. 1800–1914*. Bibliotheca Historica 98. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jalava, Marja (2010) "The Earliest Extensive Receptions of Mach in the North" teoksessa Fr. Stadler & J. Manninen (toim.), *The Vienna Circle in the Nordic Countries: Networks and Transformations of Logical Empiricism*. Vienna Circle Institute Yearbook, Volume 14, 105–123.
- Kurkinen, Jorma (1991) "Th. Reinin tieteelliset katsomukset" teoksessa J. Manninen, J. Kurkinen ja M. Kallinen (toim.), *Minerva. Aate- ja oppihis-*

- torian vuosikirja*. Oulun yliopiston Historian laitoksen julkaisuja no. 2. Oulu: Oulun yliopisto, 207–334.
- Lagerspetz, Olli (2007) "Westermarck, Edvard", *Filosofia.fi* (julkaistu 26.9.2007). <<https://www.filosofia.fi/fi/ensyklopedia/westermarck-edvard>>
- Lagerspetz, Olli & Suolinna, Kirsti (2014) *Edward Westermarck: Intellectual Networks, Philosophy and Social Anthropology*. Commentationes Scientiarum Socialium 77. Helsinki: The Finnish Society of Sciences and Letters.
- Manninen, Juha (1996) "Ajatuksen laboratorio. Filosofisen yhdistyksen ensimmäinen puolivuosisata (1873–1925) dialogisen tiedonetsinnän kouluna" teoksessa J. Manninen ja I. Niiniluoto (toim.), *Ajatuksen laboratorio: Filosofisen yhdistyksen pöytäkirjat 1873–1925*. Helsinki: Suomen Filosofinen Yhdistys, 7–32.
- Manninen, Juha; Ihanus, Juhani; Jalava, Marja; ja Niiniluoto, Ilkka (2021) *A History of Philosophy and Psychology in Finland, 1809–1917*. The History of Learning and Science in Finland 19. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
- Mustelin, Olof (1966) *Hjalmar Neiglick*. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland, nr 414, levnadsteckningar 6. Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland.
- Nygård, Stefan (2008) *Filosofins renässans eller modern mystic. Bergsondebatten i Finland*. Akademisk avhandling, historia. Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Pipatti, Otto (2019) *Morality Made Visible. Edvard Westermarck's Moral and Social Theory*. Classical and Contemporary Social Theory Series. London: Routledge. DOI 10.4324/9781351169165.
- Salmela, Mikko (1998) *Suomalaisen kulttuurifilosofian vuosisata*. Helsinki: Otava.
- Salmela, Mikko (2014/2007) "Kaila, Eino", *Filosofia.fi* (julkaistu 26.9.2007, muokattu 17.9.2014). <<https://www.filosofia.fi/fi/ensyklopedia/kaila-eino>>
- Wright, Georg Henrik von (1979) "Piirteitä Edvard Westermarckin filosofisesta kehityksestä" teoksessa S. Knuuttila, J. Manninen ja I. Niiniluoto (toim.), *Aate ja maailmankuva. Suomen filosofista perintöä keskiajalta vuosisadallemme*. Helsinki: WSOY, 279–319.

Muistoja Filosofisen Yhdistyksen toiminnasta Eino Kailan puheenjohtajakaudella¹

GEORG HENRIK VON WRIGHT

Eino Kaila (1890–1958), (Ajatus XI, 1941) (CC-BY-NC 4.0).

Varhaisimmat muistoni yhdistyksemme toiminnasta ovat peräisin 1930-luvun puolivälistä. Grotenfelt oli silloin vielä puheenjohtajana aina vuoteen 1936 asti. Eino Kaila oli palannut viimeiseltä Wienin matkaltaan vuonna 1934, eli samana vuonna jona itse valmistuin ylioppilaaksi.

Ylioppilasvuosinani kävin ahkerasti Filosofisen Yhdistyksen kokouksissa. Ne pidettiin Säätötalolla porvarisäädyn is-

¹ Puhe Suomen Filosofisen Yhdistyksen 125-vuotisjuhlallisilla Svenska Klubbenilla Helsingissä 16.10.1998. Julkaistu aiemmin SFY:n vuosikirjassa *Ajatus 59* (2002) CC-BY-NC 4.0.

tuntosalissa, jonka moni läsnäolevista varmasti muistaa yhdistyksen entisenä kokoontumispaikkana.

Kovin monta mieleen painuvaa muistoa yhdistyksemme toiminnasta sotaa edeltäneinä vuosina minulla ei kuitenkaan ole. Tämä johtunee ainakin osaksi siitä, että filosofisilla harastuksillamme oli myös toinen foorumi. Yhdistyksessä ei siihen aikaan – eikä paljon myöhemminkään – käyty esitelmien pohjalta varsinaista keskustelua. Puheenjohtaja saattoi lausua pari kommentoivaa sanaa, siinä usein kaikki. Kaila ei rohkaissut ylimääräisiä puheenvuoroja ”from the floor”. Rajoitetussa seurassa tilanne oli toinen. Kenties Wienin piirissä saamistaan kokemuksista inspiroituneena hän perusti ympärilleen keskustelupiirin, joka tunnettiin nimellä Filosofinen Kerho. En muista tarkalleen minä vuonna tämä tapahtui. Kerhoon kuuluivat pari Kailan ikätoveria, Rolf Nevanlinna ja Yrjö Reenpää, heitä vähän nuorempi Gustaf Järnefelt, sekä joukko filosofiasta vakavasti kiinnostuneita nuoria, kuten Oiva Ketonen, Max Söderman, Erkki Laurila ja Kalervo Laurikainen. Minut Kaila määräsi kerhon sihteeriksi. Kokoukset pidettiin milloin Yliopistolla, milloin jonkun vanhemman jäsenen kodissa. Muistoissani on säilynyt kuva Yrjö Reenpään fysiologian professorin virka-asunnosta Siltavuorenpenke-reellä.

Mainitsemieni jäsenten nimistä ovat kaikki varmasti tuttuja – ehkä Max Södermania lukuun ottamatta. Olisin puhunut hänestä viime keväistä *Wienin piiri* -kokousta varten kirjoittamassani mutta pitämättä jääneessä esitelmässäni. Se kuitenkin tulee julkaistuksi ja olen iloinen, jos teillä on tilaisuus lukea mitä sanon tästä muistamisen arvoisesta miehestä (ks. von Wright 2002). Toistan tässä vain, että Söderman oli minua kaksi vuotta vanhempi harvinaisen monipuolinen ja loistava lahjakkuus, joka kandidaatiksi valmistuttuaan ja osallistuttuaan priimusmaisterina vuoden 1936 promootioon lähti kolmeksi vuodeksi ulkomaille, ensin Wieniin ja Prahaan tarkoituksenaan kirjoittaa väitöskirja Kailalta aiheekseen saamasta Bolzanon logiikasta. Södermanin kohtalo oli traaginen. Hän palasi kotimaahan syksyllä 1939. Talvisodassa hänen terveytensä murtui parantumattomasti ja hän kuoli keuhkotautiin vuonna 1947.

Sotavuosina sekä Yhdistyksen että Kerhon toiminta oli pitkään lamassa. Yhteydet ulkomaihin katkesivat. Uuden kir-

jallisuuden hankkiminen kävi käytännöllisesti katsoen mahdollottomaksi. Muistan, että saimme käsiimme – en tiedä mitä kautta – Quinen teoksen *Mathematical Logic* ja myös Carnapin teoksen *Introduction to Semantics*. Edellisestä Söderman piti kerhossa pari esittelevää alustusta.

Sotavuosien ajalta muistan yhdistyksen toiminnasta elävästi vain yhden ainoan tapahtuman, joka on ehdottomasti dramaattisin yhdistyksemme historiassa. Se oli vuoden 1944 vuosikokous. Saman vuoden helmikuussa Helsinkiä pommitettiin kolme kertaa. Ensimmäinen pommitus tapahtui kuu-kauden kuudentena, toinen kuudentenatoista ja kolmas kahdentenakymmenentenäkuudentena päivänä. Vuosikokous pidettiin viimeksi mainittuna päivänä Säätytalolla. Kesken kokouksen annettiin ilmahälytys ja yleisö – meitä oli ehkä kolmisenkymmentä – komennettiin pommisuojaan rakennuksen kellariin. Siellä kokous jatkui ja Kaila piti vuosikokousesitelmän aiheesta ”Logiikka ja psykofysiikka”. Kokouksen pöytäkirjassa sanotaan että ”ulkoisista häiriöistä huolimatta puheenjohtaja esitti sanottavansa keskittyneesti ja filosofisella järkkymättömyydellä”. Kokouksen jälkeenkin meidän oli pakko pysyä kellarissa. Muistan elävästi, että Kaila kertoi meille muutamista tuoreista elämyksistään kirjallisuudesta. (Kaila oli erinomainen kertoja.) Yksi niistä koski Thomas Mannin romaania *Joseph und seine Brüder* ja toinen Göran Schildtin vastailmestynyttä esikoisteosta *Önskeleken*, joka oli viehättänyt Kailaa suuresti. Schildt oli suunnitellut romaaninsa kirjoittamisen Talvisodan helvetissä, missä hän haavoittui hengenvaarallisesti. Kirja on nuoren intellektuellin toiveuni rikkaammasta ja onnellisemmasta elämästä kuin se, jota elettiin sotavuosien Suomessa.

Huomautettakoon ohimennen, että myös Schildt oli Kailan oppilaita. Jatkosodan aikana, ollessaan invalidina, hän teki Kailalle laudaturtyön värien vaikutuksesta koettuun etäisyyteen Cézannen maalauksissa.

Mutta palatkaamme vielä Säätytalon kellariin. Keskellä yötä tuli tieto, että yliopiston päärakennukseen oli osunut pommi ja että talo oli liekeissä. Rolf Nevanlinna, joka oli yliopiston silloinen rehtori ja kokouksessa läsnä, katsoi velvollisuudekseen kiirehtiä yliopistolle. Sinä yönä Päärakennuksessa tuhoutuivat Edelfeltin kuuluisat maalaukset Turun Aka-

temian vihkiäisistä ja Väinö Aaltosen meille kaikille tuttu reliefi vaurioitui pahasti.

Pommeja putosi myös muutamiin Säätöytalon viereisiin rakennuksiin. Aamuyöllä tauot pommituksessa kuitenkin pitivät ja kun aamu jo sarasti meidän sallittiin poistua. Kuljin Kailan kanssa läpi kaupungin, joka vaikutti tuhansien lasinsirpaleiden ja tyhjien ikkunoiden takia vielä raunioituneemalta kuin mitä se oli todellisuudessa. Siellä täällä raivosi vielä tulipaloja.

Minä asuin siihen aikaan Taka-Töölössä ja Kaila Välskärinkadulla. Erottuani hänestä kävelin rauhallisia katuja pitkin kotiin. Mutta perillä minua odotti yön viimeinen šokki. Talomme viereen oli pudonnut pommi ja kaikki ikkunat olivat särkyneet. Kotona odottivat vaimoni ja pikku tyttäremme. Olimme tämän jälkeen jonkin aikaa kodittomia.

Pian tämän dramaattisen yön jälkeen Oiva Ketonen väitteli tohtoriksi. Vastaväittäjänä oli Lars Ahlfors. Karonkka pidettiin Etelä-Pohjalaisen osakunnan tiloissa. Sää oli pilvinen, satoi lunta ja meteorologisen laitoksen päivystäjä vakuutti meille, ettei pommituksia ollut odotettavissa. Kaikki sujuikin rauhallisesti vaikka olimmekin hieman jännittyneitä.

Sotavuosilta on vielä yksi muisto, josta tahtoisin kertoa täällä, vaikka se ei liitykään välittömästi Filosofisen Yhdistyksen eikä Kerhon toimintaan. Max Planck vieraili Helsingissä toukokuussa 1943. Hän piti esitelmän yliopiston juhlasalissa. Kaila esitteli hänet yleisölle. Esitelmä oli luultavasti sama kuin Planckin kirjoitus "Sinn und Grenzen der exakten Wissenschaft" vuodelta 1942, josta minulla on eripainos. Mutta jos näin on, niin painetusta tekstistä puuttuu esitelmän loppuosa, joka tarjosi yllätyksen. Siinä Planck mainitsi mahdollisuudesta rakentaa pommi, jonka räjähdysvoima ylittäisi kaiken, mitä aikaisemmin oli pidetty mahdollisena. Toisin sanoen: atomipommi – vaikka tämä nimitys ei ollut vielä käytössä. (Planck käytti sanaa "*Uranmaschine*".) Vuosisatamme fysiikan nestori vakuutti kuitenkin, että tällaista pommia ei tulisi rakentamaan. Sen toteuttaminen olisi liian kallista ja monimutkaista.

Miksi Planck otti tämän asian puheeksi? Olen myöhemmin kertonut siitä myös monille aikamme johtavista fyysikoista. He ovat olleet kertomastani kiinnostuneita, mutta myös yllättyneitä. Tiedämme, että Saksalla oli omat suunnitelmansa

käyttää Otto Hahnin ja Lise Meitnerin keksimää fissio-reaktiota sotilaallisiin tarkoituksiin. Mutta asiasta oltiin kuitenkin luovuttu – ainakin osaksi sellaisten fyysikkojen neuvosta, jotka itse vastustivat natsismia. Planck, joka myös oli natsivastainen, oli tietenkin suunnitelmista perillä. En voi ymmärtää hänen sanojaan Helsingissä muutoin kuin naamioituna viestinä liittoutuneille suurvalloille.

En tiedä saavuttiko se vastaanottajaansa ja onko tulkintani oikea. Asia kiinnosti myös Kailaa – ja kun kaksi vuotta myöhemmin pommit pudotettiin Hiroshimaan ja Nagasakiin, Planckin sanat muistuiivat mieleeni välittömästi.

Sotaa seuranneilta vuosilta minulla on vain vähän muistoja siitä, mitä Filosofisessa Yhdistyksessä tapahtui. Vuosina 1947-52 olin enimmäkseen Englannissa, ensin vierailevana luennoitsijana, sitten Cambridgen yliopiston professorina. Poissaoloni aikana perustettiin se Suomen Akatemia, joka sittemmin lakkautettiin. Kailasta tuli sen jäsen ja hänen seuraajastaan filosofian professoriksi käytiin kauan katkeraa kiistaa, kunnes Oiva Ketonen sai viran.

Kailan viimeiset elinvuodet eivät olleet täysin onnelliset. Hän taisteli viimeiseen saakka luonnonfilosofisten ongelmien kanssa tavoitellen koko luonnon kattavaa monistista synteesiä. Hän suunnitteli kolmiosaista teosta, josta vain ensimmäinen ilmestyi, nimellä *Terminalkausalität in der Atomdynamik* (1956). Kaksi seuraavaa osaa, *Terminalkausalität in der Biodynamik* ja *Terminalkausalität in der Neurodynamik*, jäivät kirjoittamatta. Kahden viimeksi mainitun suunnittelussa Kailan voidaan sanoa ennakoineen biologisten tieteiden ja varsinkin aivotutkimuksen voimakasta nousua vuosisatamme viimeisten vuosikymmenien aikana. Mutta on helppoa ymmärtää, että hän katkeroitui siitä, ettei hänen sodanaikaisiin ja myöhempiin töihinsä kiinnitetty niiden ansaitsemaa huomiota kansainvälisellä kentällä.

Kaila luopui Filosofisen Yhdistyksen puheenjohtajuudesta vuonna 1952. Oiva Ketosesta tuli hänen seuraajansa myös tässä ominaisuudessa. Alko uusi aika kunnianarvoisan yhdistyksemme historiassa.

Lähdeluettelo

- Kaila, Eino (1956). *Terminalkausalität als die Grundlage eines unitarischen Naturbegriffs. Eine naturphilosophische Untersuchung.* (= *Acta Philosophica Fennica*; X), Suomen Filosofinen Yhdistys, Helsinki.
- von Wright, G. H. (2002). "Wienin piiri - henkilökohtaisia muistoja", teoksessa I. Niiniluoto & H.J. Koskinen (toim.), *Wienin piiri*, Gaudeamus, Helsinki, 197-202.

Kansainväliset suhteet sodan varjossa

LARI AHOKAS

Johdanto

Tarkastelen tässä artikkelissa Suomen Filosofisen Yhdistyksen, tuolloiselta nimeltään Filosofisen Yhdistyksen, kansainvälisten suhteiden alkutaivalta 1920-luvulta toisen maailmansodan loppuun. Tarkastelun perspektiivinä on yksi yhdistyksen historiallisen muistin tihentymä, kirjaimellisesti Helsingin suurpommitusten keskellä pidetty yhdistyksen vuosikokous 26. helmikuuta 1944. Vuosikokouksen draamaattinen näyttämö on keskeinen syy, jonka vuoksi vuosikokous sai ikimuistettavan roolin paitsi osanottajien muisteloissa, myös suomalaisessa filosofisessa kirjallisuudessa. Toisaalta vuosikokouksessa tehtiin päätöksiä, jotka paljastavat mielenkiintoisia seikkoja Filosofisen Yhdistyksen sodan aikana ylläpitämistä kansainvälisistä tiedesuhteista, niiden kytkeytymisestä kansallisen ulkopoliittikan kysymyksiin sekä niihin liittyvistä jakolinjoista yhdistyksen sisällä.¹

Helsingin suurpommitus, vuosikokous 1944 ja muistin tihentymät

Filosofinen Yhdistys kokoontui vuosikokoukseensa Säätytalolle kello 18 lauantaina 26. helmikuuta 1944.² Kokoukseen tulijat eivät vielä tieneet, että puolen tunnin kuluttua alkaisivat hälytyssireenit soida Helsingin kolmannen ja sodan aikaisista laajimman ilmapommituksen alkamisen merkiksi. Helsingin pommituksista juuri helmikuun 26. päivän 1944

¹ Artikkelini pohjautuu Suomen Filosofisen Yhdistyksen vuosikollokviiossa "Filosofia muuttuvassa suomalaisessa yhteiskunnassa" 20.1.2023 pitämäni esitelmään.

² *Hufoudstadsbladet* 25.2.1944.

kolmannesta ja suurimmasta ilmapommituksesta muodostui kansallinen tragedia, koska siinä tuhoutui eräs Suomen akateemisen sivistyneistön keskeisistä muistin paikoista ja merkitysten tihentymistä, yliopiston päärakennuksen vanha puoli juhlasaleineen. Vuosikokouksensa kautta myös Filosofinen Yhdistys kytkeytyi suoraan tähän kansallisesti koskettaneeseen tragediaan ja sen muisteluun. Filosofisen Yhdistyksen pöytäkirjassa kuvataan kokouksen kulkua näin:

Ilmahälytyksen vuoksi siirryttiin kokousta jatkamaan Säätytalon väestönsuojaan, jossa prof. Eino Kaila piti pommien putoillessa talon läheisyyteen ja järjestyttäessä ankarasti rakennusta esitelmän aiheesta ”Logiikka ja psykofysiikka”. Ulkonaisista häiriöistä huolimatta pj. esitti sanottavansa keskittyneesti ja filosofisella järkkymättömyydellä. Seuranneessa keskustelussa käyttivät aiheen johdosta puheenvuoroja professori Rolf Nevanlinna ja tohtori Kalle Sorainen. Tämän jälkeenkin keskustelu liikkui pääasiassa filosofisissa kysymyksissä. Tiedon tultua Yliopiston palosta rehtori, professori Nevanlinna, lähti pelastustoimenpiteisiin ottaen mukaansa sotilashenkilöt. Muut läsnäolleet saivat viettää ikimuistettavan yön, keskustellen filosofiasta, kirjallisuudesta, ym. sekä kuunnellen professori Kailan muistelmia ulkomaalaisista yliopistoista, väestönsuojassa aina klo 7:ään aamulla.³

Vuosikokousta ovat muistelleet myöhemmin sen osanottajista mm. Kai von Fieandt (1948), Rolf Nevanlinna⁴ ja Georg Henrik von Wright.⁵ Muisteluissa korostuvat erityisesti Kailan mielentyyneys ja päättäväisyys esitelmän läpiviemiseen sekä käsitys filosofin arvokkuudesta katastrofin edessä: von Fieandt vertaa Kailaa jopa Arkhimedeeseen Syrakusan piirityksessä. Kaila ikuisti suurpommituksen myös teoksensa *Tankens oro* (suom. *Syvähenkinen elämä*) kolmannen dialogin vinjettiin.⁶ Valinta ei ollut merkityksetön, sillä *Syvähenkinen*

³ SFY vuosikokouksen pöytäkirja 26.2.1944.

⁴ Nevanlinna 1976, 153–154.

⁵ von Wright 2002, 99.

⁶ Lehto (2001, 171) olettaa Nevanlinnan muistelmissaan (1976, 153) mainitseman Kailan kanssa Säätytalon pommisuojaan esitelmästä käymän puolen tunnin keskustelun muodostavan kehyksen kolmannelle dialogille. Nevanlinnan muistelmiinsa kirjaamat muistikuvat ovat kuitenkin epä-tarkat. Ilmahälytys kaupunkiin annettiin jo kello 18:45 (Jalovaara 2023,

elämä heijasti Kailan sodanaikaista sisäistä monologia.⁷ Kaila myös valitsi teoksensa dialogien vinjetteihin muita teoksen syntyhistorian kannalta merkityksellisiä hetkiä.⁸

Filosofisen Yhdistyksen helmikuun 1944 vuosikokous tarjoaa kuitenkin myös kokouksessa tehtyjen päätösten kautta mielenkiintoisen tarkastelukohdan Filosofisen Yhdistyksen toiminnan kehitykseen toista maailmansotaa edeltävänä aikana. Kokouksessa nimittäin äänestettiin – tietävästi ensimmäisen kerran yhdistyksen historiassa – hallituksen vaalissa yhdistyksen varapuheenjohtajasta, ja istuva varapuheenjohtaja hävisi äänestyksen.⁹

Syy siihen, jonka vuoksi äänestys yhdistyksen hallituksen kokoonpanosta oli poikkeuksellinen tapahtuma, selviää perehtymällä lähemmin yhdistyksen toimihenkilöhistoriaan. Vaikka Filosofisen Yhdistyksen historiasta nostetaan esiin yleensä kiistattomina aatteellisina johtohahmoina toimineet yhdistyksen puheenjohtajat, yhdistyksen toimihenkilöinä ja johtokunnassa, sittemmin hallituksessa, on toiminut lukuisia yhdistyksen toimintaan liittyneitä henkilöitä, joista moni on

212). Tuolloin vuosikokous keskeytyi seitsemännen pykälän kohdalla ja osanottajat siirtyivät Säätytalon pommisuojaan, missä Kaila piti esitelmänsä (SFY vuosikokouksen pöytäkirja 26.2.1944). Ensimmäiset palohälytykset yliopiston rakennuksilta tehtiin puoli yhdeksän aikoihin, jolloin esimerkiksi yliopiston kirjastonhoitaja lähti kirjastoon kuultuaan siellä palavan (Klinge 1990, 152–153). Päärakennuksen ilmoitettiin olevan ilmi-
liekeissä vasta kello 21:19 ja palokunta saapui paikalle kello 21:25 (Jalovaara 2023, 237–238). Omien muistelmiensa perusteella Nevanlinna saapui palopaikalle todellisuudessa vasta tässä vaiheessa (1976, 153). Von Wright (2001, 99) kirjoittaa viestin yliopiston palosta tulleen ”keskellä yötä”, siis verraten myöhään. Nevanlinna ehti siis todennäköisesti olla paikalla koko Kailan esitelmän ja vielä sen jälkeisen keskustelunkin ajan, lyhyen käytäväkeskustelun sijasta.

⁷ Niiniluoto 1992, 19.

⁸ Esimerkiksi toisen dialogin vinjetti ”I finska skärgården, i juli 1942” (Kaila 1944, 41; vrt. Kaila 1986, 137) ajoittui heinäkuuhun 1942, jolloin Kaila pohti intensiivisesti *Syöähenkisen elämän* rakennetta. Päivää ennen kuin Kaila teki lopullisen ratkaisunsa teoksen rakenteesta dialogimuotoisena kuunnelmana, hän teki syvän vaikutuksen tehneen päiväretken saaristoon; luontokokemus oli Kailalle yksi tärkeä innoittaja (Eino Kailan arkisto, mf 77/1985, päiväkirjat, 5.7.–2.8.1942; vrt. Niiniluoto 1986, 18, 21). Österman (2020, 84–87) ei käsittele toista vinjettiä.

⁹ SFY vuosikokouksen pöytäkirja 26.2.1944.

sittemmin päätynyt toimimaan muualla kuin filosofian alalla, niin akateemisessa maailmassa kuin muuallakin yhteiskunnassa.

Perustajansa Thiodolf Reinin aikana Filosofinen Yhdistys oli puheenjohtajavetoinen ylioppilasyhdistys, ja yhdistyksen puheenjohtajuus oli pitkään sidoksissa Helsingin yliopiston filosofian, sittemmin teoreettisen filosofian oppituoliin. Yhdistys sai ensimmäiset sääntönsä huhtikuussa 1915,¹⁰ mistä alkaen johtokunnassa oli toiminut puheenjohtajan rinnalla niin tohtoreita, maistereita kuin ylioppilaitakin. Filosofisen Yhdistyksen rekisteröityminen yleiseksi yhdistykseksi joulukuussa 1924 merkitsi yhdistyksen irrottautumista ylioppilaskunnan alaisuudesta ja kehityksen alkamista täysiveriseksi tieteelliseksi seuraksi.

Yhdistyksen luonteen muuttuessa yhdistyksen aktiivien joukko irtautui ylioppilasmaailmasta ja myös johtokunnan kokoonpano muuttui professorivaltaiseksi. Johtokuntaan tulivat jäseniksi käytännöllisen filosofian professori Rafael Karstenin lisäksi yleisen valtio-opin professori Karl Robert Brotherus, Rooman kirjallisuuden professori Edwin Flinck (sittemmin Linkomies) ja sosiologian dosentti, sittemmin henkilökohtainen ylimääräinen professori Gunnar Landtman; nuoremmat tieteenharjoittajat, maisterit ja tohtorit, toimivat yhdistyksessä lähinnä avustavissa tehtävissä, kuten sihteereinä, rahainhoitajina ja tilintarkastajina.

Yhdistyksen hallitusta leimasi 1920- ja 30-luvuilla jatkuvuus. Henkilövaihdokset sovittiin ilmeisesti yhteisymmärryksessä; mikäli viroista äänestettiin, sitä ei ainakaan pöytäkirjoihin merkitty. Myös henkilöiden osalta hallituksen kokoonpano pysyi pitkään samana. Vaikka Kaila oli noussut Grotenfeltin seuraajaksi Helsingin yliopiston teoreettisen filosofian professorin virassa jo vuonna 1930, Grotenfelt pysytteli Filosofisen Yhdistyksen puheenjohtajana vielä puolen vuosikymmenen ajan; Kaila toimi hallituksen varapuheenjohtajana.

Wienin piirin loogisen empirismin tieteiden ykseyden ohjelmaa ja modernia kokeellista psykologiaa edustavan Kailan nousu teoreettisen filosofian professoriksi oli omiaan aiheut-

¹⁰ SFY kokouksen pöytäkirja 19.3.1915, yhdistyksen säännöt (vahvistettu 1.4.1915).

tamaan jännitteitä Filosofisen Yhdistyksen hallituksen sisällä; yhdistyksen sihteeri, dosentti Jalmari Edvard Salomaa, oli ollut hänen kilpahakijansa, ja monet vanhat hallituksen jäsenet, kuten professorit Karsten ja Linkomies, olivat suosineet virantäytössä Salomaata, joka filosofian historian tutkijana sopi paremmin perinteisemmän historiallis-kielitieteellisen tutkimuksen sapluunaan. Salomaa sai vuonna 1931 Kailan entisen professuurin Turusta.¹¹

Salomaa luopui pian tämän jälkeen Filosofisen Yhdistyksen sihteerin tehtävistä, vaikka jatkoikin vielä muutaman vuoden hallituksen jäsenenä; myös Linkomies ja Karsten jättivät paikkansa yhdistyksen hallituksessa muutaman vuoden jälkeen.¹² Heidän tilalleen yhdistyksen luottamustehtäviin nousi Kailan edustaman kokeellisen psykologisen tutkimuksen edustajia. Salomaan tilalle yhdistyksen sihteeriksi ja rahastonhoitajaksi tuli Kailan oppilas, sittemmin Suomen ensimmäinen psykologian professori, maisteri Niilo Mäki.¹³ Karstenin tilalle yhdistyksen hallitukseen nousi myös Kailan tukija virantäytössä, aistihavaintojen kokeelliseen tutkimukseen suuntautunut fysiologian professori Yrjö Renqvist (sittemmin Reenpää) lääketieteellisestä tiedekunnasta.¹⁴ Myöhemmin hallitukseen nousi myös toinen Kailan tukija, Reenpään pitkäaikaisin ja läheisin ystävä,¹⁵ matematiikan professori Rolf Nevanlinna. Kailan noustessa yhdistyksen puheenjohtajaksi Grotenfeltin jälkeen vuonna 1936 Reenpäästä tuli varapuheenjohtaja. Seuraavana vuonna yhdistyksessä debytoi esitelmöitsijänä myös lupaava nuori filosofi, Kailan suojatti ja sukulainen,¹⁶ maisteri Georg Henrik von Wright;¹⁷ hänet valittiin pian nuorelle maisterille sopivaan asemaan yhdistyksen toiseksi varatilintarkastajaksi.¹⁸ Kailan aikana yhdistyksen professorivaltainen sisäpiiri muodosti oman epävirallisen klubinsa, Filosofisen Kerhon, joka kokoontui yhdistyksen kokousten välillä keskustelemaan filosofisista

¹¹ Niiniluoto 1990, 30–33.

¹² SFY vuosikokousten pöytäkirjat 19.10.1932, 21.10.1933.

¹³ SFY vuosikokouksen pöytäkirja 21.10.1933, vuosikertomus 1932–1933.

¹⁴ SFY vuosikokouksen pöytäkirja 21.10.1933.

¹⁵ Reenpää 1974, 38–40; Nevanlinna 1976, 44.

¹⁶ Niiniluoto 1992, 8.

¹⁷ SFY kuukauskokouksen pöytäkirja 20.3.1938.

¹⁸ SFY vuosikokouksen pöytäkirja 22.2.1939.

kysymyksistä.¹⁹ Professorit viettivät myös vapaa-aikaansa tiiviisti yhdessä esimerkiksi Pörssiklubilla.²⁰

Filosofisen Yhdistyksen linja sotavuosina

Helmikuussa 1944 yhdistyksen varapuheenjohtajan vaalissa olivat vastakkain yhtäältä Kailan tukija ja ystävä Reenpää, toisaalta hänen sukulaisensa, hieman aiemmin tohtoriksi väitellyt Georg Henrik von Wright. Varapuheenjohtajan vaalissa selvä enemmistö kokouksen osanottajista tuki von Wrightia, joka tuli näin valituksi.²¹ Varapuheenjohtajan vaalin häviämistä seurasi Reenpään ja Kailan välien rikkoutuminen, jota Reenpää on kuvaillut muistelmissaan *Ajateltua ja koettua seuraavasti*:

Kailan maahamme introdusoima positivismi näkyi mm. siinä, että Filosofisen yhdistyksen kokouksissa esitelmät useimmiten olivat tältä alalta; yhdistyksen toiminta yksipuolistui jossain määrin. Omaan julkaisutoimintaan loogillisella positivismilla oli myös vaikutusta, lähinnä siten, että koetin käyttää sen kehittämä eksaktista kieltä aineistoni kuvauksessa. Jouduimme Kailan kanssa erimielisyyksiin tieto-opillisen perusaineiston käytöstä; tämä johti henkilökohtaisten kontaktiemme vähenemiseen, osittain loppumiseen. Kaila luultavasti katsoi minun liiaksi sitoutuvan hänen mielestään rajoitetun aineistoni käyttöön, minä puolestani olin sitä mieltä, että Kaila sovelsi positivistista katsomustaan siihen huonosti sopiville aloille, jotka mielestäni sitä paitsi usein olivat väärin ymmärrettyjä. Erimielisyyden seurauksena erosin Filosofisen yhdistyksen johtokunnasta.²²

Onko Reenpään muistelmissaan vuonna 1974 antamaa selitystä filosofisesta erimielisyydestä välirikon syynä pidettävä luotettavana? Tämän arvioimiseksi voidaan luoda lyhyt katsaus yhtäältä Reenpään itsensä, toisaalta Filosofisen Yhdistyksen toimintaan välittömästi edeltävinä vuosina. Rajoitan katsauksen jatkosodan aikaan, sillä vielä välirauhan aikana Kailan ja Reenpään suhde oli ainakin ulkonaisesti katsoen

¹⁹ Reenpää 1974, 81.

²⁰ Esim. Niiniluoto 1992, 24; Laurikainen 1981, 42–44; Reenpää 1974, 40.

²¹ SFY vuosikokouksen pöytäkirja 26.2.1944.

²² Reenpää 1974, 82.

hyvä; Reenpää muun muassa toimi Kailan 50-vuotisjuhlakirjan toimittajana.²³

Tarkastelen ensin Reenpään tieteellistä toimintaa sodan aikana. Sodan aikana Reenpää itse palveli sotilaslääkärin ominaisuudessa puolustusministeriön lääkintöosaston päällikkönä; lisäksi hän hoiti oman toimensa ohella Ilmavoimien psykofyysillisen tutkimuslaitoksen johtajan tehtäviä. Tässä ominaisuudessa hän myös vieraili kaksi kertaa Saksassa Luftwaffen psykofyysillisessä laitoksessa, jonka yhteydessä hänelle tarjoutui tilaisuus pitää myös esitelmää Saksan yliopistoissa.²⁴ Reenpään tutkimustyö sodan aikana keskittyi näköaistin tutkimukseen havaintofysiologian alalla yhdessä Risto Niinin kanssa;²⁵ hänen sodanaikaiset esitelmänsä ja julkaisunsa liittyvät läheisesti näihin tutkimuksiin, joiden voi arvioida liittyvän myös Reenpään toimintaan sotilaslääkärin parissa.²⁶

Vielä sodanaikaisissa tutkimuksissaan ja esitelmissään Reenpää näyttää seuranneen Kailan viitoittamaa loogisen empirismin ohjelmaa pyrkimyksenään sovittaa havaintofysiologisten tutkimuksensa tulokset havainnon erotuskynnyksestä aksiomaattiseen havaintolauseiden järjestelmään Carnapiin ja Reichenbachiin nojaten. Tässä hankkeessa piili myös se ristiriita, jonka seurauksena Reenpää päätyi lopulta kääntymään Carnapin kriitikoksi, hylkäämään loogisen positivismin ja rakentamaan myöhäiskauden filosofiansa fenomenologian pohjalle. Varsinaisesti Carnapin havaintoteorian kritiikki ilmestyy Reenpään julkaisuihin kuitenkin vasta hänen myöhäistuotannossaan 1940-luvun lopulta alkaen.²⁷ Vielä sotavuosina Reenpää ei ristiriitaan puuttunut; tiettävästi en-

²³ SFY hallituksen kokous 23.5.1940.

²⁴ Tyrkkö 2004, 30; Reenpää 1974, 66–67.

²⁵ Häkkinen 2004, 70.

²⁶ Yrjö Reenpään arkisto, esitelmät, puheet ja muistiinpanot, "Das Psychophysische Problem in Sinnesphysiologischen Versuch: Vortrag in der Naturforschenden Gesellschaft zu Rostock am 3. März 1942"; vrt. "Das Psychophysische Problem in Sinnesphysiologischen Versuch: Vortrag, gehalten am 9. IV. 1942" (65–82), *Sitzungsberichte der Finnischen Akademie der Wissenschaften* 1944; "Die Schwellenregeln in die Sinnesphysiologie und das psychophysische Problem: Vortrag in der Heidelberger Akademie der Wissenschaften am 13.3.1943".

²⁷ Häkkinen 2004, 82–84; Schaffrath 2004, 96–102; vrt. Reenpää 1974, 77.

simmäisen kerran hän esitti kritiikkiä Carnapin havaintoteoriaa kohtaan vasta ensimmäisessä sodan jälkeen ilmestyneessä artikkelissaan *Wahrnehmen und Denken*, joka perustui huhtikuussa 1945 Tukholman fysiologisessa seurassa pidettyyn esitelmään ”Förhållandet mellan försinnande och tänkande”.²⁸ Vielä helmikuussa 1944 Reenpää ei ollut tehnyt pesäeroa loogiseen positivismiin.

Mitä tulee Reenpään väitteeseen Filosofisen Yhdistyksen linjan yksipuolistumisesta, toisen maailmansodan aikana yliopistojen tavoin myös Filosofisen Yhdistyksen toiminta oli useita kertoja katkoksissa. Talvisodan ajaksi yhdistyksen toiminta katkesi kokonaan; välirauhan aikana ehdittiin syksyllä 1940 palata jo lähes normaaliin kuukausittaiseen kokousrytmiin, kunnes jatkosodan alkaminen jälleen katkaisi yhdistyksen toiminnan syksyksi 1941.²⁹ Jatkosodan aikana yhdistys pystyi pitämään vuosikokousten lisäksi yhteensä kahdeksan kuukausikokousta: näiden sodanaikaisten kokousten esitelmistä suurin osa on julkaistu joko samalla tai hieman muutetulla otsikolla vuonna 1944 ilmestyneessä *Ajatuksen* 12. niteessä.³⁰

Sodanaikaisten esitelmien perusteella Filosofisen Yhdistyksen toiminnan sisältö ei ollut liukumassa yksipuolisesti kohti loogista positivismia, kuten Reenpää muistelmissaan esittää. Jatkosodan aikana Kaila piti kolme vuosikokousesitelmää.³¹ Muista sodan aikana pidetyistä esitelmistä kolme käsitteli logiikkaa (yksi Husserlin normatiivista logiik-

²⁸ Yrjö Reenpään arkisto, esitelmät, puheet ja muistiinpanot, ”Förhållandet mellan försinnande och tänkande, Föredrag i fysiologföreningen i Stockholm den 23 april 1945”; käsikirjoitus ”Wahrnehmen und Denken, Vertrag gehalten im physiologischen Verein in Stockholm am 23 April 1945”. julk. ”Wahrnehmen und Denken” (99–125), *Theoria* 9, 1946, vrt. Jauhainen 2008, 89.

²⁹ SFY kokousten pöytäkirjat 23.10.1940, 20.11.1940, 19.2.1941, 12.3.1941, 14.5.1941.

³⁰ SFY kokousten pöytäkirjat 11.12.1941, 11.2.1942, 14.10.1942, 22.4.1942, 25.11.1942, 15.12.1942, 17.2.1943, 17.3.1943, 4.5.1943, 8.11.1943, 23.11.1943, 26.2.1944; vrt. *Ajatus* 12, 1944.

³¹ SFY kokousten pöytäkirjat 11.2.1942 (”Eräs todellisuuskäsitemme perusongelma”); 17.2.1943 (”Luontaisen maailmankäsityksemme rajoista nykyisen fysiikan valossa”); 26.2.1944 (”Logiikka ja psykofysiikka”)

kaa ja kaksi matemaattista logiikkaa);³² Georg Henrik von Wright piti kaksi esitelmää filosofian historiasta ja koulujen filosofian opetuksesta.³³ Neljä esitelmistä käsitteli psykologiaa,³⁴ joista yksi evoluutiopsykologiaa³⁵ ja kolme havaintopsykologiaa. Yhden viimeksi mainituista, otsikolla "Oman ruumiin havainto invarianssi-ilmiönä", piti Reenpään läheinen kollega Eeva Jalavisto, ja esitelmä pohjautui myös Reenpään tutkimuksiin.³⁶ Saatavissa olevien tietojen perusteella vaikuttaa siis epätodennäköiseltä, että Reenpään ja Kailan välirikko olisi aiheutunut puhtaasti filosofian harjoittamiseen liittyvistä näkemyseroista.

Grotenfelt, parapsykologia ja kansainvälisten suhteiden alkutaival

Toinen merkittävä osa-alue, jolla Reenpää erosi vastaehdokkaastaan von Wrightistä, oli kansainvälisten suhteiden pääsuunta, jonka osalta tehtiin myös merkittäviä päätöksiä helmikuun 1944 vuosikokouksessa kirjeenvaihtajajäsenten kutsumisen osalta. Näiden ymmärtämiseksi on luotava katsaus Filosofisen Yhdistyksen kansainvälisen toiminnan varhaisvaiheisiin. Filosofisen Yhdistyksen kansainvälisten suhteiden kehittämisessä oli vallinnut sotaa edeltävänä aikana kaksi pääsuuntaa, Skandinavia ja saksalainen kielialue. Ystävänsä Nevanlinnan tavoin Reenpää orientoitui aitosuomalaiseen ja saksalaismieliseen suuntaan ja toimi aina sodan loppuun saakka aktiivisesti mm. Saksalais-suomalaisessa ys-

³² SFY kokousten pöytäkirjat 22.4.1942 (Erik Ahlman, "Saamisen (=luvallisuuden) kategoria"); 17.3.1943 (prof. Aarni Penttilä, "Konstanteista ja variaabeleista"); 4.5.1943 (Hilppa Kinos, "Äärettömän käsitteestä").

³³ SFY kokousten pöytäkirjat 14.10.1942 ("Georg Christoph Lichtenberg (1742-1799)"), 23.11.1943 ("Filosofian alkeiden opetus oppikoulussa").

³⁴ SFY kokousten pöytäkirjat 11.12.1941 (Niilo Mäki, "Muutamia afasiaky-symyksen probleemoja").

³⁵ SFY kokouksen pöytäkirja 15.12.1942 (Pontus Palmgren, "Människoblivandet ur zoologisk synpunkt").

³⁶ SFY kokousten pöytäkirjat 25.11.1942 (Eeva Jalavisto, "Oman ruumiin havainto invarianssi-ilmiönä"); 8.11.1943 (Otso Aalto, "Näkemisen geometriaa").

tävyysseurassa.³⁷ Von Wright puolestaan kallistui suomenruotsalaiseen skandinaaviseen suuntaan ja ylläpiti yhteyksiä Ruotsiin.³⁸

Filosofisen Yhdistyksen kansainvälisten suhteiden kehittyminen alkoi Arvi Grotenfeltin puheenjohtajakauden viimeisinä vuosina 1930-luvun lopulla; ylipäätään yhdistyksen kansainvälisestä toiminnasta voi puhua vasta ylioppilasyhdistyksen jälkeisenä aikana. Kesti kuitenkin 1930-luvulle asti, ennen kuin kansainvälisiä suhteita ryhdyttiin toden teolla kehittämään. Alkususäyksenä voi pitää vuonna 1933 ilmestynyttä *Ajatuksen* kuudetta nidettä, joka oli Arvi Grotenfeltin 70-vuotisjuhla-julkaisu. ”Julkaisun erikoisen luonteen vuoksi” oli kerätty artikkeleita muillakin kuin suomen kielellä: viisi saksankielistä, kaksi tanskankielistä ja viisi ruotsinkielistä. Aloitteentekijänä ei todennäköisesti ollut tässä tapauksessa julkaisun vastaanottaja Grotenfelt, sillä julkaisun toimittivat Eino Kaila, J. E. Salomaa ja Erik Ahlman.³⁹

Vaikka vuosikirjan monikielisestä sisällöstä huolimatta useimmat vieraskieliset artikkelit olivat suomalaisilta kirjoittajilta, ulkomaisia kirjoittajia edustivat kaksi tanskalaista filosofia, Kööpenhaminan yliopiston filosofian professorit Jørgen Jørgensen ja Victor Kuhr, sekä neljä ruotsalaista, Uppsalan yliopiston käytännöllisen filosofian professori Axel Hägerström sekä Lundin yliopiston käytännöllisen filosofian professori Efraim Liljeqvist, teoreettisen filosofian professori Alf Nyman ja vt. professori Åke Petzäll.⁴⁰ Mahdollisesti Grotenfeltin juhla-julkaisusta saatujen kokemusten innoittamana yhdistyksen hallitus esitti marraskuussa 1933 yhdistyksen kokoukselle, että yhdistys ryhtyisi julkaisemaan *Ajatuksen* lisäksi ”aikakauskirjaa”, joka sisältäisi ”suurilla kulttuurikielillä” kirjoitettuja tieteellisiä tutkimuksia filosofian alalta.⁴¹ Yhdistyksen hallitukselle annettiin päätettäväksi julkaisusarjan nimi, josta tuli *Acta Philosophica Fennica*.⁴² Sarjan ensimmä-

³⁷ Hietala 2006, 42, 65–69, 95; Saxén 2004, 8; Tyrkkö 2004, 31. vrt. Lehto 2001, 142–167, 176–178.

³⁸ Esim. Hietala 2006, 38–40.

³⁹ *Ajatus* 6, 1933.

⁴⁰ *Ajatus* 6, 1933.

⁴¹ SFY kokouksen pöytäkirja 20.11.1933.

⁴² SFY vuosikokouksen pöytäkirja 24.10.1934, vuosikertomus 1933–1934.

mäinen nide, Uuno Saarnion *Untersuchungen zur symbolischen Logik*, ilmestyi vuonna 1935.⁴³

Actan varhaisesta levinneisyydestä antaa osviittaa Eino Kailan arkistossa säilynyt tieto *Actan* toisen niteen, vuonna 1936 ilmestyneen Kailan oman teoksen *Über das System der Wirklichkeitsbegriffe* vapaakappalejakelesta. Vaikka jakelulistan taustalla olivat ensisijaisesti Kailan omat verkostot, se on myös tiettävästi varhaisin kuvaus Filosofisen Yhdistyksen julkaisusarjan kansainvälisestä vaikutuspiiristä. *Actan* toista nidettä lähetettiin ulkomaille Ruotsiin Uppsalan, Tukholman, Lundin ja Göteborgin yliopistoihin, Norjassa Oslon yliopistoon ja Tanskassa Kööpenhaminan yliopistoon. Oman tunnistettavan vastaanottajaryhmänsä muodostavat ympäri Eurooppaa hajaantuneet Wienin piirin ja muiden loogista empirismää edustaneiden ryhmien jäsenet, kuten Otto Neurath ja Carl Gustaf Hempel, sekä puolalaiset loogikot, kuten Alfred Tarski ja Jan Lukasiewicz. Saksassa teosta lähetettiin mm. Münsteriin, Berliiniin ja Leipzigiin yliopistoille, kirja-kaupoille ja kustantamoille, Italiassa Milanoon filosofisille aikakauslehdille, Iso-Britanniassa Cambridgeen ja Oxfordiin tutkijoille ja aikakausjulkaisuille sekä Yhdysvalloissa Michiganin, Harvardin, Yalen, Princetonin ja Kalifornian yliopistoihin.⁴⁴

Julkaisutoiminnan lisäksi Filosofisen Yhdistyksen kansainvälinen toiminta laajeni 1930-luvun alkuvuosina esitelmöitsijävierailuihin. Siinä missä Kailan vaikutus näkyi kansainvälisten julkaisujen varhaisissa painotuksissa, esitelmöitsijävierailuissa näkyi puolestaan Grotenfeltin puumerkki. Ensimmäinen ulkomainen esitelmöitsijä yhdistyksen tilaisuuteen tuli Saksasta, entinen professori Max Dessoir Berliinin yliopistosta, joka piti kolme esitelmää Helsingin yliopiston juhlasalissa parapsykologiasta ja estetiikasta syyskuussa 1934.⁴⁵ Parapsykologina tunnetun Dessoirin valinnassa esitelmöitsijäksi näkyikin puheenjohtaja Arvi Grotenfeltin kiinnostus parapsykologiaa kohtaan: Dessoir oli nimittäin kutsuttu sekä Filosofisen yhdistyksen että parapsykologiaan

⁴³ SFY vuosikokouksen pöytäkirja 18.10.1935, vuosikertomus 1934–1935.

⁴⁴ Eino Kailan arkisto, 80/1085 Filosofisen Yhdistyksen aineistoa, Acta II vapaakappalejakele.

⁴⁵ SFY vuosikokouksen pöytäkirja 24.10.1943, vuosikertomus 1933–1934.

keskittyneen Psykyllisen tutkimusseuran (Sällskapet för Psykisk Forskning) vierailijaksi.⁴⁶

Psykyllinen tutkimusseura oli parapsykologisten ilmiöiden tieteelliseen selittämiseen tähdännyt seura, jossa toimi akateemisten tutkijoiden lisäksi myös maallikoita. Filosofisen Yhdistyksen johtohahmoista yhdistyksessä toimivat filosofian professori Grotenfelt ja sosiologian henkilökohtainen ylimääräinen professori Gunnar Landtman, muista huomattavista filosofeista myös professori Sven Krohn.⁴⁷ Grotenfelt toimi Psykyllisen tutkimusseuran monivuotisena puheenjohtajana, mikä johti välillä sekaannuksiin Filosofisen Yhdistyksen toiminnan kanssa: ainakin kerran Grotenfeltin esimerkiksi raportointiin osallistuneen kansainväliseen parapsykologikonferenssiin Filosofisen Yhdistyksen edustajana.⁴⁸

Saksalaissuuntaus ja kansallissosialismin nousu

Saksalaisten vierailijoiden kautta nousee esille kysymys Filosofisen Yhdistyksen suhteesta nousevaan kansallissosialismiin. Aluksi suhdetta voi luonnehtia lähinnä kriittiseksi. Yhdistyksen ensimmäiset saksalaistaustaiset esitelmäitsijät, Max Dessoir sekä Leopold Silberstein, joka esitelmöi maaliskuussa 1936 tšekkoslovakialaisten valtiomiesten Tomáš Masarykin ja Edvard Benešin ajattelusta,⁴⁹ olivat molemmat nimittäin juutalaista syntyperää, minkä takia kumpikin oli joutunut jättämään akateemisen uransa Berliinin yliopistossa kansallissosialistien valtaannousun takia vuonna 1933. Professori Dessoir oli valinnut ennen aikaisen eläkkeen, mutta säilyttänyt vielä opetusoikeutensa vuoteen 1936 asti, jolloin häneltä evättiin se syntyperänsä takia lopullisesti.⁵⁰ Slavistiikkaan suuntautunut tohtori Silberstein oli puolestaan emigroitunut kesken väitöskirjan teon vuonna 1933 perheineen Prahaan, mutta ei ollut enää päässyt kiinni yliopistovirkoihin,

⁴⁶ Arvi Grotenfeltin kokoelma, Sällskapet för psykisk forskning i Finland, kirje Arvi Grotenfeltille 27.9.1934; pöytäkirja 26.9.1934.

⁴⁷ Arvi Grotenfeltin kokoelma, Sällskapet för psykisk forskning i Finland, Muistio ”tietoja Helsingin Psykyllisestä tutkimusseurasta” (19.–22.7.1937), Leskelä-Kärki 2021, 24–25, Salmela 1998, 381–383.

⁴⁸ *Helsingin Sanomat* 12.10.1927, vrt. *Hufvudstadsbladet* 13.10.1927.

⁴⁹ SFY kokouksen pöytäkirja 19.3.1936.

⁵⁰ Vrt. esim. Laurila, 1947, 105–107.

vaan jatkanut uraansa vapaana tutkijana ja kulttuurivaikuttajana osallistuvan filosofian parissa. Kansallissosialistien silmätikkuna oli myös kolmas sotaa edeltävän ajan esitelmöitsiesitelmöitsijävieras, Kailan vanha yhteistyökumppani Wienin piirin ajoilta, Wienin yliopiston psykologian professori Karl Bühler.⁵¹ Bühler kutsuttiin yhdistyksen vieraaksi syksyllä 1937, mutta vierailu oli sairastapauksen vuoksi peruttava.⁵² Utta tilaisuutta ei tullut, sillä Bühler joutui Itävallan Saksaan liittämisen jälkeen pakenemaan Itävallasta.

Saksan suunnan vaihtoehdona Filosofisen Yhdistyksen ulkosuhteiden kehityksessä sotaa edeltävinä vuosina näyttäytyi Skandinavian suunta. Tämä oli näkynyt jo Grotenfeltin juhla-julkaisun kirjoittajakunnassa, johon oli osallistunut kaksi tanskalaista ja neljä ruotsalaista filosofian professoria. Maaliskuussa 1937 yhdistyksen kokouksessa esitelmöi käytännöllisen filosofian professori Einar Tegen Lundin yliopistosta indeterminismistä nykyajan fysiikassa (*Om indeterminismen i modern fysik*).⁵³

Kansainvälisten suhteiden solmiminen katkesi toisen maailmansodan syttymisen takia, mutta sotatilan edelleen jatkuessa kansainvälisiä suhteita ryhdyttiin uudelleen lämmittämään jatkosodan aikana rintamalinjojen vakiinnutua asemasodaksi. Sodan aikana Filosofisen Yhdistyksen työkaluksi muodostui kirjeenvaihtajajäsenten kutsuminen erityisesti pohjoismaisista yliopistoista.

Helmikuussa 1943 yhdistys kutsui vuosikokouksessaan ensimmäisiksi kirjeenvaihtajajäsenikseen Kööpenhaminan yliopistosta filosofian professori Jørgen Jørgensenin sekä teoreettisen fysiikan professorin, fysiikan Nobel-palkinnon saajan Niels Bohrin, Oslon yliopiston matematiikan professori Thoralf Skolemin ja filosofian professori Arne Næssin sekä Lundin yliopistosta Tukholman korkeakouluun filosofian professoriksi siirtyneen Einar Tegenin.⁵⁴ Heistä Jørgensen oli kirjoittanut Grotenfeltin juhla-julkaisuun ja Tegen oli aiemmin esitelmöinyt Filosofisessa Yhdistyksessä.

⁵¹ Niiniluoto 1990, 33–34.

⁵² SFY toimintakertomus 1.10.1936–30.9.1937.

⁵³ SFY kokouksen pöytäkirja 16.3.1937.

⁵⁴ SFY vuosikokouksen pöytäkirja 17.2.1943.

Helmikuun 1944 vuosikokouksessa yhdistys kutsui kirjeenvaihtajajäsenikseen sekä Lundin yliopiston käytännöllisen filosofian professorin Åke Petzällin että ensimmäisenä saksalaisena Königsbergin yliopiston filosofian professorin Eduard Baumgartenin.⁵⁵ Saksalaisen ja pohjoismaalaisen kutsuminen heijastaa mielenkiintoisella tavalla ulkopoliittisten asenteiden muutosta keväällä 1944. Suomen liittosuhde Saksaan ja Saksan jännite länsimielisiin Skandinavian maihin alkoivat osoittautua keskenään yhteensovittamattomiksi Saksan tappion käydessä yhä ilmeisemmäksi toisen maailmansodan loppua kohti. Jännitteet saksalaisen ja skandinaavisen suuntauksen välillä alkoivat kärjistyä keväällä 1944, kun Suomen rauhantunnustelut alkoivat. Rauhanneuvottelujen myötä asenteet Saksaan muuttuivat: Saksan tappiota ennustavat alkoivat vähitellen irrottautua saksalaisyhteyksistä, kun taas saksalaismielisimmät Reenpään ja Nevanlinnan tavoin kiinnittyivät entistä lujemmin Saksaan.⁵⁶

Helmikuussa 1944 kutsutuista kirjeenvaihtajajäsenistä Åke Petzäll oli Lundin yliopiston käytännöllisen filosofian professori, joka oli jo aiemmin kirjoittanut Grotenfeltin juhlakirjaan. Petzällin kutsuminen kirjeenvaihtajajäseneksi liittyi hänen kutsumiseensa vierailulle Suomeen Filosofisen Yhdistyksen esitelmöitsijäksi.⁵⁷ Petzällin vierailun järjestelyistä vastasi Georg Henrik von Wright,⁵⁸ mikä näkyi vierailun luonteessa: vierailukutsun esittäjänä oli Filosofisen Yhdistyksen ohella Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan ruotsinkielinen osasto (Svenska kårsektionen), jonka varapuheenjohtajana von Wright toimi.⁵⁹ Petzäll piti myös yhden vierailuluennostaan Nylands Nationissa, jonka kuraattorina von Wright tuohon aikaan oli. Petzällin esitelmää ei lopulta kuultu yhdistyksen kuukausikokouksessa, vaan yhdistyksen järjestämänä avoimena luentona yliopiston pienessä juhlasalissa; lisäksi hän puhui Filosofiselle Kerholle eli yhdistyksen sisäpiirille keskiajan ja nykyajan filosofian yhtymäkohdista.⁶⁰

⁵⁵ SFY vuosikokouksen pöytäkirja 26.2.1944.

⁵⁶ Vrt. Lehto 2001, 176.

⁵⁷ SFY vuosikokouksen pöytäkirja 26.2.1944.

⁵⁸ G. H. von Wrightin kirjekoelma, Åke Petzällin kirje G. H. von Wrightille 14.5.1944.

⁵⁹ Klinge 1978, 229.

⁶⁰ *Uusi Suomi* 5.5.1944, 7.5.1944.

Kuka oli Petzällin kanssa helmikuussa 1944 ensimmäiseksi saksalaiseksi kirjeenvaihtajajäseneksi kutsuttu ja joulukuussa 1943 Filosofisen Yhdistyksen tilaisuudessa vierailuesitelmän pitänyt Königsbergin yliopiston professori Eduard Baumgarten? Baumgartenin vierailun taustan ymmärtämiseksi on luotava katsaus Filosofisen Yhdistyksen Saksan-suhteisiin toisen maailmansodan aikana. Saksan suunnalla Filosofinen Yhdistys oli vielä 1930-luvulla onnistunut pitämään etäisyyttä kansallissosialismiin; ennemminkin yhdistyksen saksankieliseltä alueelta kutsumat esitelmäitsijät olivat edustaneet kansallissosialistien vainoamia tutkijoita. Tilanne muuttui kuitenkin sodan puhjettua, kun Saksan tutkijayhteyksien pitäminen erossa kansallissosialistisesta politiikasta muuttui yhä vaikeammaksi.⁶¹ Tämä näkyi myös Filosofisen Yhdistyksen tutkijayhteyksien kehityksessä toisen maailmansodan aikana.

Välirauhan aikana toukokuussa 1941 Filosofisen Yhdistyksen vieraana oli psykologian professori Kurt Gottschaldt Berliinin yliopistosta, joka esitelmöi psykologisesta perinnöllisyystutkimuksesta.⁶² Gottschaldtin on yleensä katsottu pitäneen henkilökohtaista etäisyyttä kansallissosialismiin, mutta toisaalta hän toimi perinnöllisyyspsykologisen osaston johtajana Berliinin Kaiser-Wilhelm-Institutissa, joka oli yksi Saksan keskeisistä rotuhygienian tutkimuslaitoksista.⁶³

Jatkosodan aikana huhtikuussa 1943 Filosofisen yhdistyksen, Societas pro Fauna et Flora Fennican sekä Lintutieteellisen yhdistyksen vieraana Helsingissä kävi Königsbergin yliopiston eläintieteen professori, eläinten käyttäytymisen tutkija Otto Koehler, joka piti Helsingin yliopistolla kolme luentoa eläinten psykologiasta.⁶⁴ Gottschaldtin tavoin myös Koehlerin on katsottu pitäneen henkilökohtaista etäisyyttä kansallissosialismiin; toisaalta myös Koehlerin tutkimusverkostot olivat kietoutuneet syvälle kansallissosialistiseen tutkijakuntaan, sillä hänen läheisin yhteistyökumppaninsa oli avoimesti kansallissosialistinen Königsbergin yliopiston psy-

⁶¹ Hietala 2006, 130–133.

⁶² SFY kokouksen pöytäkirja 14.5.1941; *Helsingin Sanomat* 9.5.1941, 15.5.1941.

⁶³ Esim. Mastroianni 2006, 38–39, 51.

⁶⁴ SFY hallituksen kokouksen pöytäkirja 17.2.1943.

kologian professori Konrad Lorenz.⁶⁵ Sekä Kurt Gottschaldtin että Otto Koehlerin vierailut liittyivät läheisesti Eino Kailan tutkimusintresseihin, sillä Kaila viittasi psykologisissa kirjoituksissaan sekä Gottschaldtin että Otto Koehlerin kuten myös Konrad Lorenzin tutkimuksiin.

Siinä missä Gottschaldtin ja Koehlerin yhteydet kansallissosialismiin ovat jääneet epävarmoiksi, Filosofisen Yhdistyksen kirjeenvaihtajajäseneksi helmikuussa 1944 kutsuttu Eduard Baumgarten oli tunnettu aktiivinen kansallissosialistisen puolueen jäsen. Hän oli liittynyt jo 1930-luvulla paitsi kansallissosialistiseen puolueeseen, myös sen yliopistonopettajien järjestöihin, ja noussut puolueen paikallisjärjestötasolla johtoportaan, mistä hän oli saanut nostetta uralleen. Sodan jälkeen Baumgarten onnistui karistamaan kansallissosialismin leiman niskastaan pitkälti sen ansiosta, että hänen hakessaan puolueen jäsenyyttä Martin Heidegger oli ilmaissut epäilyksiä Baumgartenin kansallissosialistisen vakaumuksen aitoudesta. Heidegger piti liian vahvoina Baumgartenin yhteyksiä niin Yhdysvaltoihin kuin saksalaisiin liberaaleihin akateemisiin piireihin.⁶⁶

Riippumatta Baumgartenin kansallissosialismin ideologisuuden tai opportunistin asteesta hän oli kiistatta sodan aikana aktiivinen puolueen jäsen ja osallistui myös tiiviisti sen ideologian edistämiseen kirjoituksissaan. Königsbergin yliopistossa hänen yhteistyökumppaneinaan olivat olleet sekä Koehler että Lorenz.⁶⁷ Baumgartenin Suomen-vierailu liittyi myös suoraan Saksan sotaponnistuksiin: hän ei ollut tullut maahan tieteellisistä syistä, vaan hän oli oleskellut maassa jo lokakuusta asti pitämässä filosofian alan luentoja Lappiin sijoitetuille saksalaisille rintamajoukoille.⁶⁸ Tämä näkyi myös siinä, että siinä missä Gottschaldt ja Koehler olivat luennoineet siviileinä, Baumgarten nousi yliopiston katederiin sotilasasussa, tarkemmin sanottuna Luftwaffen kapteenin univormussa.⁶⁹ Tarkempaa syytä tähän ei ole tiedossa, mutta mahdollinen selitys univormun käytölle voi olla Baumgarte-

⁶⁵ Vrt. Koehler 1980, 310.

⁶⁶ Dahms 2019, c. 11–13, 85–87; Safranski 1997, 307.

⁶⁷ Dahms 2019, c. 90–92.

⁶⁸ Erfurth 2018, 481; vrt. *Uusi Suomi* 3.12.1943.

⁶⁹ *Uusi Suomi* 3.12.1943; vrt. *Helsingin Sanomat* 15.5.1941.

nin matkan ensisijainen suuntautuminen saksalaisten joukkojen keskuuteen.

Filosofinen Yhdistys ulkopolitiikan ristipaineissa

Tarkastelen seuraavaksi lähemmin kansainvälisen politiikan ja sotatilanteen kehitystä syksyllä 1943 ja yhteyksiä Filosofisen Yhdistyksen toimintaan. Kuten Eino Kailan päiväkirjamerkinnöistä käy ilmi, sodan kulkua seuraaville oli käynyt ilmeiseksi, että sotatilanne oli kääntynyt Saksalle tappiolliseksi vuodenvaihteeseen 1943 mennessä.⁷⁰ Vuoden 1943 kuluessa Saksan tappio alkoi näyttää yhä ilmeisemmältä, mikä johti Suomessa yhä voimistuviin ajatuksiin erillisrauhan solmimisesta. Suomi oli kuitenkin liittolaissuhteensa takia riippuvainen Saksan avusta ei vain sotilaallisesti, vaan myös koko maan elintarvikehuollon osalta. Saksalaisia suomalaisien puheet erillisrauhasta yhä vaikeammaksi käyvässä sotatilanteessa hermostuttivat, ja syksyllä 1943 Saksa pyrkiin sitomaan Suomen tiukemmin liittolaissuhteeseen kanssaan.⁷¹

Sotatilanteen heikkeneminen johti myös yhä kireämpiin kontrollitoimiin Saksan hallitsemilla alueilla; tämä oli myös se konteksti, jota vastaan saksalaiset miehittäjät aloittivat Tanskan juutalaisten joukkopidätykset syyskuussa 1943 sabotaasisyytösten turvin. Monet pakenivat maasta Ruotsiin, heidän joukossaan myös fyysikko Niels Bohr, joka ryhtyi Tukholmassa organisoimaan kansainvälistä protestia Tanskan juutalaisväestön puolesta.⁷² Kailan 5. lokakuuta *Uudessa Suomessa* ilmestynyt kirjoitus ”Tanskan juutalaisten kohtalo” liittyy juuri näihin protesteihin. Kaila, joka oli vielä sodan sytyessä monien intellektuellien tavoin pitänyt Saksaa eurooppalaisen sivistyksen etuvartiona Neuvostoliiton suuntaan, kritisoi nyt Saksan toiminnassa Tanskan juutalaisia kohtaan ilmennyttä ristiriitaa.⁷³ Sisällöllisen kysymyksen lisäksi Bohrin protesti kosketti Kailaa ja Filosofista Yhdistystä institutionaalisella tasolla myös siksi, että Bohr oli juuri ai-

⁷⁰ Eino Kailan arkisto, päiväkirjat, 1.1.1943.

⁷¹ Visuri 2018, 42–51; Manninen & Rumpunen (toim.) 254–255, 285–286, 289.

⁷² Röseberg 1987, 241–242.

⁷³ *Uusi Suomi* 5.10.1943; Niiniluoto 1992, 18–19.

emmin samana vuonna kutsuttu yhdistyksen kirjeenvaihtajajäseneksi.⁷⁴

Tanskan tilannetta oli käsitelty laajasti Suomen sanomalehdistössä, ja myös yliopiston professorina ja kansallisesti merkittävänä ajattelijana tunnetun Kailan mielipidekirjoitus huomioitiin laajalti lehdissä. Kirjoitusta siteerattiin, useimmiten myönteiseen sävyyn, niin pääkaupunkiseudun kuin maakuntienkin sanomalehdissä, viimeksi mainituissa yleensä toisen käden sitaatteina.⁷⁵ Erityisesti Kailan tueksi asettuivat Saksaan kriittisemmin suhtautuvat sosialidemokraattiset ja ruotsinkieliset lehdet, kuten *Suomen Sosialidemokraatti*, *Hufvudstadsbladet* ja *Svenska Pressen*.⁷⁶ Avointa kritiikkiä esittivät lähinnä oikeistolaiset lehdet, kuten saksalaismyönteisen Isänmaallisen Kansanliikkeen (IKL) *Ajan Suunta*, mutta myös *Uuden Suomen* sivuilla ilmestyi maantieteen professori Iivari Leiviskän saksalaisille myönteinen vastine Kailan kirjoitukseen.⁷⁷

Lisätietoja Kailan kirjoituksen herättämistä reaktioista saksalaisten puolella antaa vielä yksi lähderyhmä, nimittäin saksalaiset diplomaattipäiväkirjat, joita on säilynyt sekä Saksan Suomen-lähettiläs Wipert von Blücheriltä että erityisesti Saksan armeijan yhteysupseerina Mannerheimin päämajassa Mikkelissä toimineelta kenraali Waldemar Erfurthilta. Erfurthin päiväkirjasta ilmenee, että hänen esikuntansa lehdistöupseeri oli laatinut suomalaisissa lehdissä Tanskan tapahtumien johdosta ilmestyneistä kirjoituksista lehdistökatsauksen, joka lähetettiin tiedoksi myös Berliiniin. Erfurthin muistiinpanojen mukaan saksalaisten silmätikkuna ei kuitenkaan ollut erityisesti Kaila, vaan pikemminkin liian liberaaleina ja länsimielisinä pidetyt ruotsinkieliset lehdet, erityisesti *Hufvudstadsbladetin* konserniin kuulunut *Svenska Pressen*.⁷⁸ Sen sijaan Kailan nimi nousee eksplisiittisesti esille von Blücherin kirjaamasta keskusteluraportista Suomen ulkoministeri Henrik Ramsayn kanssa: Ramsay vahvisti von

⁷⁴ SFY hallituksen kokouksen pöytäkirja 17.2.1943.

⁷⁵ Mm. *Ilkka* 7.10.1943; *Etelä-Pohjanmaa*, *Etelä-Saimaa*, *Ilta-Sanomat*, *Karjala*, *Karjalan Maa*, *Karjalan Sanomat* 8.10.1943; *Kaleva* 10.10.1943.

⁷⁶ *Suomen Sosialidemokraatti*, *Hufvudstadsbladet*, *Svenska Pressen* 8.10.1943.

⁷⁷ *Kansallissosialisti*, *Ajan Suunta* 8.10.1943; *Uusi Suomi* 6.10.1943.

⁷⁸ Erfurth 2018, 458–459 (8.10.1943).

Blücherille, että Kailan kirjoitus vastasi Suomessa laajemmin vallitsevaa myötämielistä asennoitumista muihin Pohjoismaihin.⁷⁹

Saksan ja Suomen rakoilevan liittolaissuhteen vahvistaminen oli kuitenkin se nimenomainen konteksti, jonka takia Hitler lähetti tiukkasävyisen henkilökohtaisen kirjeen Suomen presidentti Risto Rytille lokakuussa 1943. Kirjettä ei ole tietävästi säilynyt ja siitä on säilynyt sotapäiväkirjoissa ja -muistelmissa vain toisen käden tietoja.⁸⁰ Erfurthin ja von Blücherin raportit Suomen mielialoista olivat vain yksi aihe, jota kirjeessä käsiteltiin: muut aiheet liittyivät Suomen ja Saksan liittosuhteen syventämiseen ja diplomaattisen tunnustuksen pyytämiseen Italiaan antautumisen jälkeen pystytetylle saksalaismieliselle nukkehallitukselle.⁸¹ Rytin arkistossa on

⁷⁹ Wipert von Blücherin arkisto, mf F28 päiväkirjat, 2627–2629: Unterredung mit Außenminister vom 8.10.1943. Alkuperäinen keskustelureferaatiksi kokonaisuudessaan: ” – – Nach meiner Ansicht könne niemand hier in Finnland, der nicht über übernatürliche Kräfte verfüge, mangels sicheren Materials sich ein Urteil über die verhältnisse in Dänemark erlauben. Ich möchte deshalb annehmen, dass auch der Ministerpräsident [Linkomies] nicht der schwedische Aufforderung zum Beitritt zu einer Protestdemonstration nordischer Gelehrter nachkommen werde. R[amsay] erwiderte, da er die Tatsache nicht kenne, habe er auch bisher davon abgesehen, ein eigenes Urteil abzugeben. Aber es liesse sich nicht bestreiten, dass die hierher gelangten Meldungen auf die Stimmung in Finnland drückten. Der Artikel des Professor Kaila im Uusi Suomi entspräche hier sehr verbreiteten Auffassung.” Sitaatin jälkeen von Blücher siirtyy pohdiskelemaan pohjoismaista ja saksalaista tulkintaa henkilökohtaisesta vastuusta. Von Blücher ei puhtaaksikirjoitetuissa muistelmissaan (1951, 353) mainitse Kailaa tapauksen yhteydessä.

⁸⁰ Erfurth 2018, 462–465 (14.–15.10.1943); Wipert von Blücherin arkisto, mf F28 päiväkirjat, 2637–2638, Unterredung mit dem Staatspräsidenten am 14.10.1943; Manninen & Rumpunen (toim.) 2006, 294–295. Kirjeen toi Suomeen kenraali Jodl neuvottelumatkalla Mannerheimin luokse 14.10.1943 ja sen luovutti Rytille henkilökohtaisesti lähettiläs Wipert von Blücher samana päivänä. Erfurth sai tietoja kirjeen sisällöstä ja merkitsi ne muistiin seuraavana päivänä.

⁸¹ Erfurth 2018, 465–466 (15.10.1943); Wipert von Blücherin arkisto, mf F28 päiväkirjat, 2637–2638. Niiniluoto (1992, 19, 29–30) tulkitsee, että kirjeessä mainittiin Kaila erikseen. Niiniluodon perusteena on Linkomiehen (1970, 282) muotoilu: ”Hitleriä oli erityisesti suututtanut mielenilmaisu, jonka professori Eino Kaila oli sanomalehdissä julkaissut erinäisten Tanskan

kuitenkin säilynyt Suomen hallituksen muotoilema vastauskirje,⁸² mutta koska vastaus kirjoitettiin tarkoituksella mahdollisimman ympäröyväksi, ei Kailan kirjoituksen rooli kokonaisuuden osana käy yksiselitteisesti selväksi.

Filosofisen Yhdistyksen kannalta mielenkiintoinen seikka on, että Kailan kirjoituksen lisäksi Erfurthia ja von Blücheriä työllisti syksyllä myös professori Baumgartenin vierailuluento Filosofisen Yhdistyksen kokouksessa. Erfurth merkitsi marraskuun alussa päiväkirjaansa, että Oberkommando der Wehrmacht, Saksan asevoimien ylin johtoesikunta, ei ollut aluksi suostunut antamaan lupaa Baumgartenin vierailuluennolle.⁸³ Baumgarten joutui tapaamaan marraskuun puolivälissä sekä Erfurthin Mikkelissä että von Blücherin Helsingissä, ennen kuin lupa heltisi. Erfurth vaikuttaa olleen yksityisluonteisemmassa päiväkirjassaan kiinnostuneempi Baumgartenin maailmanpolitiikkaa koskevista ajatuksista, erityisesti Yhdysvaltojen roolista sodanjälkeisessä maailmanjärjestyksessä.⁸⁴ Von Blücher puolestaan merkitsi raporttiinsa Baumgartenilta muistiin tietoja paitsi tämän omasta filosofisesta ajattelusta ja tieteellisestä toiminnasta, mielenkiintoista kyllä myös Kailan filosofiasta, jota hän kuvaili niukkasanaisesti esimerkkinä filosofian ja luonnontieteen tulosten yhteensovittamiseen pyrkivästä filosofian suuntauksesta.⁸⁵ Lähettilään ominaisuudessaan von Blücher seurasi aktiivisesti myös Suomen sivistyselämää ja oli vakiokasvo esimerkiksi saksalaisten vierailevien esitelmöitsijöiden tilaisuuksissa.

juutalaisten yliopistomiesten vainoamisen ja vangitsemisen johdosta.” Aikalaislähteistä Erfurth ja von Blücher eivät mainitse Kailaa lainkaan referoidessaan kirjettä. Risto Rytin päiväkirjoissa (toim. Manninen & Rumpunen, 2006, 294, 14.10.1943) mainitaan raivokohtauksia koskevan tiedon lähteenä lääkäri Felix Kersten ja aiheena Kailan sijaan juutalaiset. Tanner (2011, 55–57, 18.–25.10.1943) ei mainitse kirjeen sisällöstä valtioneuvoston ulkoasiainvaliokunnan käsittelyn yhteydessä.

⁸² Risto Rytin arkisto, Sotasyyllisyysoikeudenkäynti, Mappi 10, Sekalaisia asiakirjoja 3, Rauhankysymystä koskevat asiakirjat, Presidentti Rytin kirje valtakunnankansleri Hitlerille 23.10.1943.

⁸³ Erfurth 2018, 473 (1.11.1943).

⁸⁴ Erfurth 2018, 481 (17.11.1943).

⁸⁵ Wipert von Blücherin arkisto, mf F28 päiväkirjat, 2695-96: Unterredung mit Herrn Professor Baumgarten am 16. November 1943.

Baumgarten piti vierailijaesitelmänsä ”Inhimillisen toiminnan teoriasta” 1. joulukuuta Helsingin yliopiston pienessä juhlasalissa. Esitelmästä eri lähteissä säilyneiden niukkojen tietojen mukaan siinä vertailtiin psykologisia toiminnan teorioita pääosin rationalismin ja darwinistisen evolutionismin kautta, ja Baumgarten esitti oman toiminnan teoriansa, jossa vaistomaisesta kokemuksesta seurasi suora toiminta.⁸⁶

Esitelmän jälkeen kenraali Erfurth tarjosi illalliset Seurahuoneella, joihin osallistui esitelmätoimitsijän lisäksi muun muassa lähettiläs Wipert von Blücher, Saksan-lähetystön ja Erfurthin esikunnan väkeä sekä saksalainen sanomalehden toimittaja. Suomalaisia edustivat Filosofisen Yhdistyksen puheenjohtaja Kaila, varapuheenjohtaja Reenpää ja Rolf Nevanlinna, Helsingin yliopiston rehtorina mutta myös Filosofisen Yhdistyksen hallituksen jäsenenä, sekä Suomalais-saksalaisen ystävyysseuran puheenjohtaja, Teknillisen korkeakoulun professori Bernhard Wuolle.⁸⁷

Arvovaltaisessa ja saksalaismielisessä seurueessa Kaila käyttäytyi tahdikkaasti ja pidättäytyi isäntäväkeä kritisoivista kannanotoista. Erfurth piti päiväkirjansa mukaan pöytäpuheen, jonka teemana oli kynän ja miekan yhteys, sekä kohotti sotilaana maljan puhtaan tieteen kunniaksi. Erfurthin sanoin: ”Professori Kaila otti minulta pallon vastaan ja vastasi hyvin taitavasti ja kohteliaasti. Oli oikein onnistunut ilta, joka vain kesti hiukan liian pitkään. Kuitenkin kaikki symposiumin osanottajat näyttivät tyytyväisiltä.”⁸⁸

Kontrasti Kailan lokakuisten kannanottojen ja joulukuisten Seurahuoneen illallisten välillä tuntuu suurelta, kun otetaan lisäksi huomioon, että vain hieman aiemmin saksalaiset miehittäjät olivat sulkeneet Oslon yliopiston norjalaisten ylioppilaiden vastarintaliikkeen tekemän iskun jälkeen ja uutiset tästä tapauksesta levisivät päivälehdissä; seuraavina päivinä nähtiin ympäri Pohjoismaita akateemisen maailman protesteja ja yliopiston sulkemista vastaan.⁸⁹

⁸⁶ Erfurth 2018, 488 (1.12.1943); Wipert von Blücherin arkisto, mf F28 päiväkirjat, 2695–96: Unterredung mit Herrn Professor Baumgarten am 16. November 1943; *Uusi Suomi* 3.12.1943.

⁸⁷ Erfurth 2018, 489 (1.12.1943), vrt. *Uusi Suomi* 3.12.1943.

⁸⁸ Erfurth 2018, 489 (1.12.1943).

⁸⁹ Esim. Klinge 1978, 219; *Helsingin Sanomat* 1.12.1943, 3.12.1943.

Osaltaan ristiriitaa voi selittää, että Hitlerin kirjeen jälkeen Suomen valtiojohto, presidentti Ryti, marsalkka Mannerheim ja keskeiset ministerit, olivat pitäneet kriisikokouksen, jossa oli yksissä tuumin sovittu, että olisi pidättäydyttävä Suomen ja Saksan liittosuhdetta kritisoivista julkisista kannanotoista: oli pidettävä pää kylmänä ja ”turpa kiinni” (*hålla käften*).⁹⁰ Pääministeri Linkomiehelle oli annettu tehtäväksi tämän saat-taminen tiedotusvälineiden tietoon.⁹¹ Voidaan olettaa, että Linkomiehen kautta viesti oli kulkeutunut myös Kailalle, kun tiedetään, että Kaila oli antanut Linkomiehelle kirjoituksensa Tanskan juutalaisten kohtalosta luettavaksi ennen sen julkai-sua.⁹² Toisaalta myös von Blücher oli episodin seurauksena ymmärtänyt paremmin suomalaisten pohjoismaisen myötä-tunnon ja marraskuun puolivälissä merkinnyt raporttiinsa, että olisi varottava vastakkainasettelua Pohjoismaiden kans-sa.⁹³

Joulukuun 1943 kohteliasta ilmapiiriä voi siten pitää merkkinä molemminpuolisesta halusta välttää vaikeita aiheita. Eino Kailan toimintaa arvioitaessa on syytä muistaa myös sota-ajan poikkeusoloista johtuneet rajoitukset osallistuvan filosofian harjoittamiseen: hänen tapauksessaan reunaehdot kytkeytyivät suoraan myös Suomen sotilaallisiin ja poliittisiin ulkosuhteisiin, jotka syksyn 1943 kiristyneessä ilmapiirissä katsottiin mielipiteenvapautta tärkeämmiksi. Vuoden 1944 aikana tilanne oli muuttumassa Saksan tappion käydessä yhä ilmeisemmäksi. Esimerkiksi Eino Kailan päiväkirjoista ilme-nee, että Kaila suhtautui päiväkirjamerkinnöissään vuoden mittaan yhä pessimistisemmin sodan lopputulokseen ja piti jatkosotaa virheenä.

⁹⁰ Tanner 2011, 55–56 (21.10.1943).

⁹¹ Manninen & Rumpunen (toim.) 2006, 295–296 (27.10.1943).

⁹² Linkomies 1970, 282: ”Mitä tulee mainittuun professori Kailan kirjoituk-seen, näytti hän sen ennen julkaisemista minulle enkä halunnut sen ilmes-tymistä kieltää. Päinvastoin olin sitä mieltä, ettei ollut syytä estää tällaisten aivan epäpolittisessa tarkoituksessa ja ihmisystävällisessä hen-gessä kirjoitettujen lausuntojen julkaisemista sanomalehdissä.”

⁹³ Vrt. von Blücher 1951, 356; Wipert von Blücherin arkisto, mf F28 päivä-kirjat, 2687–2691, Normalisierung des Verhältnisses..., 11.11.1943.

Lopuksi

Suomen Filosofisen Yhdistyksen kansainvälisten suhteiden alkutaival oli muodostunut henkilökohtaisten suhteiden pohjalle. Sotienvälisenä aikana kansainvälisten suhteiden työkaluksi käyttöön otettu kirjeenvaihtajajäseninstituutio tuli kuitenkin päätepiesteeseensä sota-aikana. Kirjeenvaihtajajäsenten asema yhdistyksessä oli jäänyt alun perinkin heikosti määritellyksi. Sen kehitys oli törmännyt sota-ajan poikkeusoloihin, eikä kirjeenvaihtajajäsenten osallistumisesta yhdistyksen toimintaan ollut muodostunut kannustinta järjestelmän kehittämiseen.

Toisen maailmansodan jälkeen Filosofisen Yhdistyksen kansainväliset suhteet järjestettiin uudelle pohjalle kansainvälisiin järjestöihin osallistumisen kautta. Amsterdamissa 10.–18. elokuuta 1948 teemalla ”Ihminen, ihmiskunta ja ihmissyys” UNESCO:n tuella järjestetty kymmenes filosofian maailmankongressi oli ensimmäinen filosofian alan kansainvälinen kokoontuminen maailmansodan jälkeen ja samalla ensimmäinen kokonaiskatsaus kansainvälisen filosofian sodanjälkeiseen tilaan sekä maailmansodan tuomiin uusiin haasteisiin; edellisestä maailmankongressista oli kulunut sodan takia jo 11 vuotta. Filosofisen Yhdistyksen edustajana kongressiin osallistui G. H. von Wright; muita filosofi- ja Suomesta olivat Uuno Saarnio ja Raili Kauppi.⁹⁴ Kongressiin osallistuminen toi Filosofisen Yhdistyksen yhteistyöhön filosofian alan kansainvälisten kattojärjestöjen, Åke Petzällin 1937 perustaman Institut International de Philosophie (I.I.P.) sekä kongressin yhteydessä perustetun Fédération Internationale des Sociétés de Philosophie (FISP) kanssa.⁹⁵

Helsingin yliopisto

⁹⁴ von Wright 2001, 144; Koskinen 2008, 128–134.

⁹⁵ SFY vuosikokouksen pöytäkirja 23.2.1949, toimintakertomus 1948. Samassa vuosikokouksessa Filosofinen Yhdistys päätti liittymisestä I.I.P.:n jäseneksi; Kauppi sai tehtäväkseen ryhtyä toimittamaan Suomen filosofista bibliografiaa I.I.P.:n kokoamaan kansainväliseen filosofian bibliografiaan. (Vrt. Koskinen 2008, 168.)

Lähdeluettelo

Arkistolähteet

Helsingin yliopiston keskusarkisto

Yrjö Reenpään arkisto

Esitelmiä

Kansallisarkisto

Wipert von Blücherin arkisto

mf F28, Wipert von Blücherin päiväkirjat

Risto Rytin arkisto

Sotasyllisysoikeudenkäynti, Mappi 10, Sekalaisia asiakirjoja 3, Rauhan-
kysymystä koskevia asiakirjoja

Kansalliskirjasto, käsikirjoituskokoelmat

Arvi Grotenfeltin kokoelma

Coll. 62.5 Sällskapet för psykisk forskning i Finland

Coll. 62.18 Matkat, kongressit ja seminaarit 1914–1939

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, kirjallisuusarkisto

Eino Kailan arkisto

mf 77/1985, Päiväkirjamerkintöjä 1941–1945, sis. mm. Syvähenkisen
elämän luonnoksia.

mf 80/1985, Filosofisen Yhdistyksen aineistoa

Kirjallisuus

von Blücher, Wipert, 1951. *Suomen kohtalonaikojä: Muistelmia vuosilta 1935–
1944*. WSOY, Helsinki.

Dahms, Hans-Joachim, 2019. "Pragmatism in the Third Reich: Heidegger
and the Baumgarten Case" (c. 1–92), *European Journal of Pragmatism and
American Philosophy*, 11:1 (2019).

(<https://journals.openedition.org/ejppap/1524>)

Erfurth, Waldemar, 2018. *Sotapäiväkirja 1942–1943*. Toim. & suom. Pekka
Visuri. Docendo, Helsinki.

von Fieandt, Kai, 1948. "Eino Kaila – filosofiantutkimuksemme uudistaja
ja kehittäjä", *Hämeen Sanomat* 22.10.1948.

Hietala, Marjatta, 2006. "Tutkijat ja Saksan suunta" (30–142), teoksessa
Marjatta Hietala (toim.): *Tutkijat ja sota: Suomalaisten tutkijoiden kontak-
teja ja kohtaloita toisen maailmansodan aikana*. Historiallinen Arkisto 121.
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Häkkinen, Veikko, 2004. "Aistinfysiologian kokeista aistinteoriaan" (61–
87), teoksessa Yrjö Reenpää: *Kulttuurivaikuttaja ja tiedemies*. Suomen

- Kulttuurirahaston julkaisuja, Cultura 3. Suomen Kulttuurirahasto, Helsinki.
- Jalovaara, Ville, 2023. *Helsinki 1944: Taistelu pääkaupungista*. Kirjokansi 309. SKS Kirjat, Helsinki.
- Jauhiainen, Tapani (toim.), 2012. "Professori Yrjö Reenpään bibliografia" (85 -94), *Yrjö Reenpää symposiumi 8.11.2008: Fenomenaalisuus ja sen käsitteelliset tietoisuudessa, aistimuksessa ja puheessa*. Yrjö Reenpää Seura, [Helsinki].
- Kaila, Eino, 1944. *Tankens oro: Tre samtal om de yttersta tingen*. Söderströms, Helsingfors.
- Klinge, Matti, 1978. *Itsenäisen Suomen ylioppilaat: Ylioppilaskunnan historia 4, 1917-1960*. Helsingin yliopiston ylioppilaskunta, Oy Gaudeamus Ab, Helsinki.
- Klinge, Matti, 1990. *Helsingin Yliopisto 1640-1990, 3: Helsingin Yliopisto 1917-1990*. Otava, Helsinki.
- Koehler, Amélie G., 1980. "Koehler, Otto" (309-310), *Neue Deutsche Biographie*, 12. Duncker & Humblot, Berlin.
- Koskinen, Ismo, 2008. "Elämäkerta vuoteen 1963", teoksessa Ismo Koskinen (toim.): *Raili Kaupin kirjoitukset, 1: Elämäkerta vuoteen 1963, varhaiset kirjoitukset, bibliografia*. Tampere University Press, Tampere.
- Laurikainen, K. V., 1981. "Rolf Nevanlinna - opettaja ja ystävä" (38-46), teoksessa *Rolf Nevanlinna in memoriam*. Otava, Helsinki.
- Laurila, Kaarle S., 1947. "In Memory of Max Dessoir", *Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 6:2.
- Lehto, Olli, 2001. *Korkeat maailmat: Rolf Nevanlinnan elämä*. Otava, Helsinki.
- Leskelä-Kärki, Maarit, 2021. "Sällskapet för Psykisk Forskning (Suomen Psykillinen Tutkimusseura)" (24-25), teoksessa Maarit Leskelä-Kärki & Antti Harmainen (toim.): *Uuden etsijät: Salatieteiden ja okkultismin suomalainen kulttuurihistoria 1880-1930*. Kustannusosakeyhtiö Teos, Helsinki.
- Linkomies, Edwin 1970. *Vaikea aika: Suomen pääministerinä sotavuosina 1943-44*. Otava, Helsinki.
- Manninen, Ohto & Kauko Rumpunen (toim.), 2006. "*Käymme omaa erillistä sotaamme*": *Risto Rytin päiväkirjat 1940-1944*. Edita, Helsinki.
- Mastroianni, George R., 2006. "Kurt Gottschaldt's Ambiguous Relationship with National Socialism" (38-54), *History of Psychology* 9:1.
- Nevanlinna, Rolf, 1975. *Muisteltua*. Otava, Helsinki.
- Niiniluoto, Ilkka, 1986. "Ajatuksen levottomuus: Eino Kailan syvähenkinen filosofia" (9-32), teoksessa Eino Kaila, *Syvähenkinen elämä*. 3., täydennetty painos. Otava, Helsinki.

- Niiniluoto, Ilkka, 1990. "Luonto, elämä ja sielu: Eino Kaila 1910–1935" (9–38), teoksessa Ilkka Niiniluoto (toim.): *Eino Kaila: Valitut teokset*, 1, 1910–1935. Otava, Helsinki.
- Niiniluoto, Ilkka, 1992. "Syvähenkisen empiristin hahmottuva maailma: Eino Kaila 1936–1957" (7–34), teoksessa Ilkka Niiniluoto (toim.): *Eino Kaila: Valitut teokset*, 2, 1936–1957. Otava, Helsinki.
- Reenpää, Yrjö, 1946. "Wahrnehmen und Denken" (99–125), *Theoria* 9.
- Reenpää, Yrjö, 1974. *Ajateltua ja koettua*. Otava, Helsinki.
- Röseberg, Ulrich, 1987. *Niels Bohr: Leben und Werk eines Atomphysikers 1885–1962*. Akademie-Verlag, Berlin.
- Safranski, Rüdiger, 1997. *Ein Meister aus Deutschland: Heidegger und seine Zeit*. Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main.
- Salmela, Mikko, 1998. *Suomalaisen kulttuurifilosofian vuosisata*. Otava, Helsinki.
- Schaffrath, Dieter, 2004. "Sillanrakentaja luonnontieteen ja humanististen tieteiden välillä" (89–106), teoksessa Yrjö Reenpää: *Kulttuurivaikuttaja ja tiedemies*. Suomen Kulttuurirahaston julkaisuja, Cultura 3. Suomen Kulttuurirahasto, Helsinki.
- Tanner, Väinö, 2011. *Unohdetut päiväkirjat 1943–1944*. Toim. Hannu Rautkallio & Lasse Lehtinen. Kustannusosakeyhtiö Paasilinna, [Espoo].
- Tyrkkö, Jyrki, 2004. "Piirteitä Yrjö Reenpään elämästä" (11–45), teoksessa Yrjö Reenpää: *Kulttuurivaikuttaja ja tiedemies*. Suomen Kulttuurirahaston julkaisuja, Cultura 3. Suomen Kulttuurirahasto, Helsinki.
- Visuri, Pekka, 2018. "Johdanto" (9–52), teoksessa Waldemar Erfurth, *Sota-päiväkirja 1942–1943*. Toim. & suom. Pekka Visuri. Docendo, Helsinki.
- von Wright, Georg Henrik, 2002. *Elämäni niin kuin sen muistan*. Suom. Iiro Kuورانne. Otava, Helsinki.
- Österman, Bernt, 2020. "Två filosofer i 1900-talet och deras brev" (13–112), teoksessa Bernt Österman, Fredrik Hertberg & Niklas Toivakainen (toim.): *"Skriv så ofta du kan": Brevväxlingen mellan Georg Henrik von Wright och Eino Kaila 1937–1958*. Svenska Litteratursällskapet i Finland & Appell, Helsingfors & Stockholm.

Kansainvälistymisestä opiskelijaliikkeen kuohuihin – Suomen Filosofinen Yhdistys G. H. von Wrightin puheenjohtajakaudella 1962–1973

LASSI JAKOLA¹

I. Johdanto

1960- ja 1970-luku olivat suomalaisessa tiede- ja yliopistomaailmassa nopean kehityksen aikaa, jota luonnehtivat yliopistokentän laajentuminen, tieteen kansainvälistyminen ja periaatteelliset keskustelut yliopistolainsäädännöstä ja opiskelijoiden vaikutusmahdollisuuksista. Aikakauteen löi leimansa myös opiskelijaliikkeitä, ensin 1960-luvun kulttuuriradikalismina ja 1970-luvun alkupuolella yhä politisoituneemmaksi käyvänä vasemmistolaisena suuntauksena. Akateemikko Georg Henrik von Wrightin (1916–2003) pu-

¹ Artikkelin perustuu keskeisiltä osin Lari Ahokkaan vuonna 2021 digitoimiin, Kansalliskirjastossa säilyttäviin SFY:n yleiskokousten ja hallitusten kokousten pöytäkirjoihin ja niihin liittyviin lisämateriaaleihin sekä G. H. von Wrightin arkiston (Von Wright – Wittgenstein -arkisto, WWA, Helsingin yliopisto) sekä Kansalliskirjaston von Wright-kokoelman materiaaleihin. Osion IV taustoittamisessa olen lisäksi hyödyntänyt Kansan arkistossa säilyttäviä Akateemisen Sosialistiseuran (ASS) filosofian osaston arkistomateriaaleja 1970-luvun alkupuolelta. Erytiskiitos kuuluu Antti Hautamäelle, Marja-Liisa Kakkuri-Knuutille, Kimmo Sarjeelle ja Hannu Siveniukselle, jotka jakoivat kanssani muistikuvia SFY:n tapahtumista 1970-luvun alussa yhteisellä lounaalla 24.8.2023. Heidän muistikuvansa vahvistivat eräitä hypoteesejani, kumosivat toisia ja rikastuttivat kauttaaltaan arkistomateriaalien pohjalta muodostuvaa kokonaiskuva. Kiitän lisäksi kahta kirjoituksen anonyymiä vertaisarvioijaa tärkeistä tarkennuksista sekä Benedict von Wrightia ja Anita Grönberg-von Wrightia luvasta siteerata von Wrightin aiemmin julkaisemattomia kirjoituksia ja kirjeenvaihtoa.

heenjohtajakausi Suomen Filosofisen Yhdistyksen (SFY) johdossa asettuu näihin kiivastahtisiin vuosiin. von Wright valittiin yhdistyksen puheenjohtajaksi alkuvuodesta 1962 ja hän toimi positiossa yhdentoista vuoden ajan vuoden 1973 vuosikokoukseen saakka.

Oiva Ketonen (1913–2000), Rafael Olin, valokuva (1960-l.). SLS / Rafael Olins fotosamling. Finna.fi (CC-BY 4.0).

Tämä artikkeli pureutuu SFY:n vaiheisiin von Wrightin puheenjohtajakaudella. Käsittelyä pohjustetaan osiossa II, jossa luodaan katsaus yhdistyksen toiminnan yleispiirteisiin Oiva Ketosen (1913–2000) puheenjohtajakaudella 1950-luvulla, von Wrightin intellektuaaliseen profiiliin ja suomalaisen yliopisto- ja tiedepolitiikan päälinjoihin 1960-luvulla ja 1970-luvun alkupuolella. Jälkimmäiseen aihepiiriin liittyvät kehityskulut muodostavat tärkeän historiallisen taustan tämän artikkelin tarkasteluvälin loppupuolen vaiheille, joissa SFY joutuu mukaan ajan poliittiseen kuohuntaan. Osiossa III esitellään SFY:n toiminnan muotoja ja kehitystä lähinnä järjestöhistorian näkökulmasta. Tärkeä kehityslinja liittyy SFY:n rooliin osana Suomen kansainvälistyvää tiedemaailmaa: 1960-luvulta alkaen SFY esiintyi sekä julkaisusarjojensa että yhdistyksen järjestämien konferenssien myötä toimijana myös filosofian kansainvälisillä areenoilla. Samaan aikaan ryhdyttiin yhdistyksen piirissä järjestämään aktiivisesti myös kansallisia, yliopistojen välisiä tutkijatapaamisia.

Osio IV rikastaa SFY:n toiminnasta muodostuvaa kuvaa tuomalla mukaan yhteiskunnallisia ja poliittisia aihepiirejä,

jotka nousivat esiin opiskelijoiden aktivoitumisena ja uusien filosofisten virtausten esiinmarssina 1970-luvun alkuvuosina ja kärjistyivät lopulta vuoden 1973 vuosikokouksessa, jossa puheenjohtajuudesta vetäytyvän von Wrightin seuraajaehdokas Jaakko Hintikka (1929–2015) koki tappion SFY:n puheenjohtajaäänestyksessä opiskelijaryhmittymien tukemalle dosentti Lauri Routilalle (1933–2020). Erittelen tekijöitä ja voimakenttiä, jotka johtivat Routilan valintaan. Artikkelii päättyy osioon V, jossa vedetään yhteen artikkelin teemoja ja tutustutaan vuoden 1973 vuosikokouksen jälkimainingeissa käytyyn keskusteluun siitä, tulisiko Suomen Filosofisen Yhdistyksen ensisijaisesti palvella filosofian tutkijoita vai filosofisen harrastuksen laajempaa kenttää.

II. Historiallinen tausta ja konteksti

Oiva Ketosen vuosikymmen (1952–1962)

Filosofisen Yhdistyksen puheenjohtajana toimi vuosina 1952–1962 Helsingin yliopiston teoreettisen filosofian professoriksi 1951 valittu Oiva Ketonen. Ketosen kaudella yhdistyksen toiminta noudatti yleisesti ottaen jo Eino Kailan (1890–1958) puheenjohtajuuden aikana (1936–1952) vakiintunutta kaavaa, jossa aktiviteetit keskittyivät yhtäältä yliopistojen kevät- ja syyslukukausien aikana Helsingissä pidettyjen esitelmätilaisuuksien ympärille ja toisaalta julkaisutoimintaan.

Ketosen aikana esitelmätilaisuuksia järjestettiin vuosittain n. 6–8 kappaletta. Puhujat olivat tyypillisesti suomalaisia, jo meritoituneita filosofian tai lähialojen tutkijoita – saattoipa sama henkilö pitää useitakin esitelmiä saman lukukauden aikana. Ajoittain SFY:ssä esitelmöi myös Jørgen Jørgensenin (1894–1969, Kööpenhaminan yliopisto, esiintyi 28.10.1953), Norman Malcolmin (1911–1990, Cornell, 30.11.1960) ja C. D. Broadin (1887–1971, Cambridge, 26.8.1961) kaltaisia kansainvälisiä vieraita. Lisäksi yhdistys tuki ajoittain myös yliopistolla luennoivien ulkomaisten tutkijoiden vierailuja.² Esitelmäohjelmaan mahtui toisinaan myös varhaisemman uravaiheen filosofeja: esimerkiksi vastikään tohtorintutkintonsa suoritta-

² Esim. toukokuussa 1953 yhdistys osallistui kuuluisan matematiikan filosofin L. E. J. Brouwerin (1881–1966) luentovierailun järjestämiseen. Brouwerin vierailusta ks. myös von Wright 2002, 194.

nut 25-vuotias Jaakko Hintikka – yhdistyksen tuleva varapuheenjohtaja – debytoi 27.10.1954 kartoittamalla ”Loogisen kielentutkimuksen näköaloja”. Yksittäisten tilaisuuksien osallistujamäärä – sikäli kuin sen säilyneiden pöytäkirjamerkintöjen perusteella tiedämme – pyöri tyypillisesti muutamassa kymmenessä kuulijassa, mutta saattoi vaihdella runsaastikin. Esimerkiksi vuoden 1957 esitelmien osallistujamäärän vaihteli 15 ja 45 välillä keskiarvon asettuessa noin 27 kuulijaan.³ Myös yhdistyksen jäsenmäärä pysyi Ketosen puheenjohtajakauden ajan suhteellisesti vakioisena, noin 130 ja 150 jäsenen välillä.⁴

Toiminnan vakiintumisesta filosofian tutkijoiden ympärille kieli myös se, että seuran varsinaiseen vuosikokoukseen osallistui tyypillisesti vain pieni määrä ihmisiä. Esimerkiksi vuoden 1952 varsinaiseen vuosikokoukseen, jossa Ketonen valittiin yhdistyksen puheenjohtajaksi, osallistui ainoastaan 14 seuran jäsentä.⁵ Oletettavasti vuosikokouksiin osallistuneet jäsenet muodostivat yhdistyksen toiminnan ja päätöksenteon – ja todennäköisesti myös hallituksen – ydinjoukon. Yhdistyksen hallitus koostui 1950-luvulla tyypillisesti filosofian ja lähialojen professoreista ja dosenteista. Esimerkiksi vuonna 1961 – Ketosen viimeisenä puheenjohtajavuonna –

³ Vuoden 1957 kahdeksasta esitelmästä seitsemän pöytäkirjat ovat säilyneet.

⁴ Ketosen kauden alkupuolella, vuoden 1953 lopussa, jäseniä oli 153 (Toimintakertomus 1953). 1950-luvun mittaan jäsenmäärä oli pikemminkin hienoisessa laskussa kuin nousussa: vuoden 1957 lopussa jäseniä oli 147 (Toimintakertomus 1957). Tarkkaa jäsenmäärää ei ilmoiteta kauden loppupuolen toimintakertomuksissa. Jäsenmaksunsa maksaneiden vuosijäsenten määrä vuonna 1961 – Ketosen kauden lopussa – oli kuitenkin oletettavasti 134, sillä 400 markan jäsenmaksulla jäsenmaksutulaja saatiin yhteensä 53 600 markkaa. (Toimintakertomus 1961).

⁵ Yhdistyksen pöytäkirja 7.2.1952. Vuonna 1953 vuosikokouksen osallistujia oli 12; 1955 16; 1956 vain 10; 1958 14 ja 1960 n. 20 jäsentä. (Yhdistyksen vuosikokouksen pöytäkirjat 25.2.1953; 23.2.1955; 29.2.1956; 26.2.1958 ja 22.2.1960). Osallistujamäärää ei ole indigoitu kaikissa säilyneissä vuosikokousten pöytäkirjoissa, mutta äänestyslippujen määrästä päätellen esim. 1957 kokoukseen osallistui 13 ja 1959 kokoukseen vain 9 jäsentä. (Pöytäkirjat 27.2.1957 ja 25.2.1959). Jos Filosofisen Yhdistyksen hallitukseen kuului tuolloin – varajäsenet mukaan lukien – 9 henkilöä, ja oletamme heidän osallistuneen vuosikokoukseen, näyttää yhdistyksen toimintaa pyöriineen suppea piiri hallituksen aktiivijäseniä.

varsinaisen hallituksen muodostivat professorit G. H. von Wright, Jaakko Hintikka, Rolf Nevanlinna (1895–1980), Ohto Oksala (1905–1984) sekä dosentti – ja tuleva professori – Jussi Tenkku (1917–2005). Näistä filosofian lähialoja edustivat matemaatikko Nevanlinna ja psykologi Oksala. Tämän perusteella Filosofinen Yhdistys edusti 1950-luvulla korostuneesti meritoituneita akateemisia tutkijoita.

Filosofisen Yhdistyksen julkaisusarjoista *Ajatus* ilmestyi 1950-luvulla säännöllisesti, vaikkakaan ei aivan vuosittain: Ketosen kaudella ilmestyi seitsemän *Ajatuksen* nidettä osat XVII (1952) – XXIII (1960). Näistä ensimmäinen, vol. XVII (1952) sisälsi kokoelman syksyllä 1952 kuolleelle käytännöllisen filosofian professori Erik Ahlmanille (1892–1952) omistettuja kirjoituksia.⁶ Nide XXI (1958) sisälsi puolestaan artikkeleiden sijaan Eino Kailan suomenkielisen monografian *Einstein-Minkowskin invarianssiteoria*; *Ajatus* XXIII (1960) olikin jo omistettu kesällä 1958 kuollen Eino Kailan muistolle. Nide sisälsi kolmen Kailan postuumisti julkaistun kirjoituksen ohella Ketosen, Martti Haavion ja von Wrightin Kailan tutkijapersoonallisuutta ja hänen viimeisiä teoksiaan koskevat artikkelit sekä Veli Valpolan laatiman Kaila-bibliografian. Muuten *Ajatuksissa* julkaistiin tyyppillisesti alkujaan Yhdistyksen kokouksessa pidettyjä suomen- ja ruotsinkielisiä esitelmiä, mutta myös muita, kotimaisten kielten ohella toisinaan myös englannin tai saksan kielellä laadittuja filosofisia artikkeleita.

Ketosen puheenjohtajakauden aikana yhdistyksen monografiasarjassa *Acta Philosophica Fennica* ilmestyi kahdeksan nidettä, osat VI (1953) – XII (1960). Julkaisuohjelmaan kuului *Actassa* pääosin filosofian tai lähialojen englannin- ja saksankielisiä väitöskirjoja, kuten suomalaisen filosofian nousevan tähden Jaakko Hintikan *Distributive Normal Forms in the Calculus of Predicates* (fasc. VI, 1953) ja kreikkalaisessa filologiassa väitelleen, tulevan Åbo Akademin professori Rolf Westmanin (1927–2017) *Plutarch gegen Kolotes* (fasc. VII, 1955). Väitöskirjojen ohella mukana oli myös Eino Kailan terminaalikausaliitteitä käsittelevä saksankielinen monografia (fasc. X, 1956) ja

⁶ Alkujaan nide oli määrä omistaa Ahlmanille hänen 60-vuotispäivänsä johdosta.

Jaakko Hintikan englanninkielinen nide, joka sisälsi kaksi erillistä loogista tutkielmaa (fasc. VIII, 1955).

Filosofisen Yhdistyksen toiminnan kannalta Ketosen puheenjohtajakauden kenties merkittävin uudistus oli kuitenkin se, että yhdistys sai uudet, ajanmukaiset säännöt. Säännöt hyväksyttiin vuoden 1961 vuosikokouksessa ja rekisteröitiin yhdistysrekisteriin helmikuussa 1962.⁷ Uusissa säännöissä entisen Filosofisen Yhdistyksen nimeksi tarkentui nykyäänkin käytössä oleva Suomen Filosofinen Yhdistys – Filosofiska Förening i Finland – Societas Philosophica Fennica. Uusien sääntöjen pykälässä § 5 määriteltiin, että yhdistyksen asioita hoitaa vuosikokouksessa valittu hallitus, jonka muodostaa puheenjohtaja ja seitsemän muuta jäsentä, joiden keskuudesta hallitus valitsee varapuheenjohtajan, sihteerin, rahainhoitajan ja yhdistyksen julkaisujen toimittajat. Tämä kirjaus merkitsi pientä muutosta vanhaan käytäntöön, jonka mukaan vuosikokouksessa oli äänestetty erikseen puheenjohtajasta, varapuheenjohtajasta sekä hallituksen varsinaisista jäsenistä ja varajäsenistä. Pykälässä 1 todetaan, että yhdistyksen tarkoituksena on

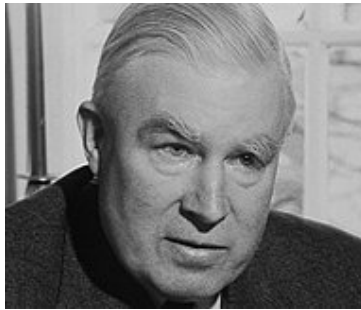
herättää ja ylläpitää harrastusta filosofiseen ajatteluun sekä edistää filosofian ja sen lähimpien sukulaisalojen tieteellistä tutkimusta maassamme. Näitä tarkoituksia se pyrkii toteuttamaan järjestämällä esitelmä- ja keskustelutilaisuuksia, toimittamalla julkaisuja, avustamalla tutkijoita ym. samantapaisilla keinoilla.

Helmikuun viimeisenä päivänä 1962 järjestetty SFY:n vuosikokous oli ensimmäinen, jossa hallitus valittiin uusien sääntöjen mukaan. Tässä kokouksessa yhdistys sai – ilman dramatiikkaa ja yksimielisen äänestyksen tuloksena – uudeksi puheenjohtajakseen tuoreen Suomen Akatemian jäsenen, tuolloin 45-vuotiaan Georg Henrik von Wrightin.⁸

⁷ Vuosikertomus 1961, kohta 5.

⁸ SFY:n vuosikokouksen pöytäkirja 28.2.1962.

Georg Henrik von Wrightin profiili 1960-luvulla

G. H. von Wright profiloitui 1960-luvulta alkaen kriittisenä yhteiskunnallisena keskustelijana, mm. Vietnamin sodan kriitikkona, kuten tässä Yleisradion to-haastattelussa vuodelta 1972.

Tulleessaan SFY:n puheenjohtajaksi alkuvuodesta 1962 Georg Henrik von Wright oli jo pitkään kuulunut yhdistyksen sisäpiiriin. Hän oli osallistunut yhdistyksen esitelmätilaisuuksiin syyslukukaudesta 1934 alkaen; itse hän esiintyi ensimmäistä kertaa maaliskuussa 1938 – 22 vuoden iässä – aiheesta ”Kunskapsteoriens senaste utveckling”. Yhdistyksen hallituksessa von Wright oli ollut mukana liki yhtäjaksoisesti vuodesta 1944 alkaen – pois lukien vuodet 1949–51, jolloin hän toimi Cambridgen yliopiston professorina. Vuodesta 1953 von Wright oli ollut yhtäjaksoisesti yhdistyksen varapuheenjohtaja. Vuoteen 1962 mennessä hän oli ehtinyt pitää yhdistyksen kokouksissa jo yhdeksän esitelmää.⁹ Näistä historiallisesti ehkä kiinnostavimmat olivat syksyllä 1952 pidetyt kaksi esitelmää, joista ensimmäinen esitteli von Wrightin filosofisen mentorin Ludwig Wittgensteinin (1889–1951) elämää ja varhaisfilosofiaa, toinen Wittgensteinin – tuolloin vielä julkaisemattoman – myöhäisteoksen *Philosophische Untersuchungen* (1953, suom. *Filosofisia tutkimuksia*, 1981) sisältöä. Nämä esitelmät toivat yhdistykseen esimakua niistä kansainvälisistä suunnista, joita kohti von Wright olisi 1960-luvun mittaan laajentava yhdistyksen toimintaa.

⁹ ”Anteckningar om Filosofiska föreningen sådan jag minns den från åren 1934-1973”, 31.3.1973 (WWA: Wri-SF-054c). Viitataan jatkossa tähän dokumenttiin lyhenteellä ”Anteckningar om Filosofiska föreningen”.

Vuonna 1962 Georg Henrik von Wright oli monella tavalla akateemisensa uransa huipulla. Hän oli asemansa vakiinnuttanut Suomen Akatemian jäsen, joka nautti sekä kansallista että kansainvälistä tunnustusta. Hän oli väitellyt tohtoriksi keväällä 1941 24-vuotiaana, ja vuonna 1946 hänet oli valittu Helsingin yliopiston ruotsinkielisen filosofian oppituolin haltijaksi. Ajankohtaan nähden hänen kansainväliset verkostonsa ulottuivat poikkeuksellisen laajalle: oltuaan 1948–51 Wittgensteinin välitön seuraaja Cambridgen yliopiston filosofian professorina von Wright oli tehnyt 1950-luvun mittaan useampia pidempiä akateemisia vierailuja Yhdysvaltoihin. Hänet oli myös kutsuttu Skotlannin St. Andrewsiin pitämään vuoden 1959 ja 1960 maineikkaat Gifford-luennot, jotka muodostivat pohjan 1963 julkaistuille teoksille *Norm and Action* ja *The Varieties of Goodness*.¹⁰ Kun von Wright loppukesästä 1961 valittiin Suomen Akatemian jäseneksi, hän vapautui Helsingin yliopiston oppituoliin liittyvistä opetusvelvollisuuksista: tämä vapautti ajallisia ja henkisiä resursseja muille aktiviteeteille. 1960-luvulla von Wrightin pidemmät ulkomaanmatkat kohdistuivat ennen muuta Yhdysvaltoihin, jossa hän toimi mm. UCLA:n, Pittsburghin ja Cornellin yliopistojen vierailevana professorina.¹¹ Nämä ulkomaan kokemukset ja kontaktit olivat epäilemättä stimuloivia. Ne tarjosivat tuoreita aineksia paitsi filosofisiin ajatuskulkuihin myös von Wrightin yliopisto- ja tiedepoliittiseen ajatteluun. Epäilemättä von Wrightin kansainvälinen, etupäässä anglosaksiin maihin kohdistunut kansainvälinen profiili tulee esiin myös Filosofisen Yhdistyksen aktiviteeteissa 1960-luvulla ja 70-luvun alkupuolella.

Tämän kirjoituksen puitteissa ei ole mahdollista tarjota kattavaa esitystä von Wrightin kansainvälisistä suhteista ja niiden merkityksestä hänen intellektuaaliseen kehitykseensä 1960-luvulla. Tässä yhteydessä on syytä korostaa, että vuosikymmenen loppupuolella von Wrightin ajattelussa on havait-

¹⁰ von Wright 1963a ja 1963b.

¹¹ UCLA:ssa von Wright vieraili 9/1963–1/1964 (von Wright 2003, 247); kolmen kuukauden vierailu Pittsburghiin ajoittui vuoden 1966 alkupuolelle (ibid., 252); Cornellin yliopiston vierailevana professorina (Professor-at-Large) hän toimi puolestaan 1965–1977. Säännölliset vierailut Cornelliin mahdollistivat samalla amerikkalaisen yliopistomaailman kehityksen seuraamisen pidemmällä aikajänteellä.

tavissa varsin merkittävä taitekohta.¹² 1960-luvun alkupuolen kokemukset Yhdysvaltojen akateemisesta elämästä vaikuttavat olleen valtaosin positiivisia. Ne saivat von Wrightin innostumaan angloamerikkalaisen yliopistomaailman tehokkuudesta ja uusista, erityisesti poikkitieteellisistä ja eksaktien menetelmien merkitystä painottavista ajattelutavoista.¹³ Tämä vaikutuksen taso näkyy paitsi von Wrightin pyrkimyksissä levittää uusia ajattelutapoja Suomen tieteelliseen maailmaan¹⁴ myös eräissä julkisissa ulostuloissa, joissa hän kritisoi ulkomaankokemustensa perusteella suomalaista akateemista järjestelmää ja siihen pesiytyneitä käytäntöjä.¹⁵ Vuosikymmenen loppupuolella keskiöön nousivat kuitenkin kriittisemmät sävyt ja uudet, sosiaalipoliittiset aihepiirit: oleskellessaan Cornellissa syksyllä 1967 von Wright pääsi todistamaan aitiopaikalta varhaisia opiskelijamellakoita ja Vietnamin sodan vastaisia protesteja. Näiden vaikutteiden ja paikallisten kollegoiden kanssa käytyjen keskusteluiden innoittamana hän laati Cornellissa kriittisen artikkelin ”Kriget mot Vietnam”, joka julkaistiin marras-joulukuussa 1967

¹² Tämä taitekohta, jota von Wright itse kuvasi siirtymäksi rationaalistieteellisestä humanismista sosiaalisesti ja poliittisesti osallistuvaan humanismiin, asettuu vuoden 1967 loppupuolelle (von Wright 2002, 305). Alkuvuodesta 1967 pitämässään esitelmässä hän vetosi vielä yhdysvaltalaisen yliopistoiden esikuvallisuuteen (*Hufvudstadsbladet* 15.1.1967). Ks. myös Volanen 2020, joka antaa elävän kuvan 1960-luvun lopun kulttuuri-kontekstista.

¹³ Ks. erityisesti von Wright 2002, 246–247.

¹⁴ Omaelämäkerrassaan von Wright mainitsee erityisesti eksaktien menetelmien käyttöä käyttäytymistieteissä käsittelevän poikkitieteellisen seminaarisarjan, joka perustettiin Helsingin yliopistoon hänen aloitteestaan (von Wright 2002, 252).

¹⁵ *Hufvudstadsbladet* 15.1.1967 ja haastattelu *Hufvudstadsbladet* 12.5.1967, jossa von Wright valitteli tieteellisen jälkikasvun puutetta ja pitkiä tutkintoaikoja, toivoen samalla asennemuutosta professorien puolelta ja painottaen tutkijoiden ja korkeakoulujen välisen yhteistyön merkitystä. Erityisesti von Wright ehdottaa, että professorien valtaa tulisi vähentää ja yliopistojen rakenne uudistaa – Englannin ja USA:n mallin mukaisesti – laitoksiksi, jossa myös assistenteilla ja alemmilla tutkijoilla on mahdollisuuksia vaikuttaa. Haastattelu herätti paljonkin huomiota, ja joukko yliopistoihmisiä kommentoi ehdotuksia *Hufvudstadsbladetissa* 17.5.1967.

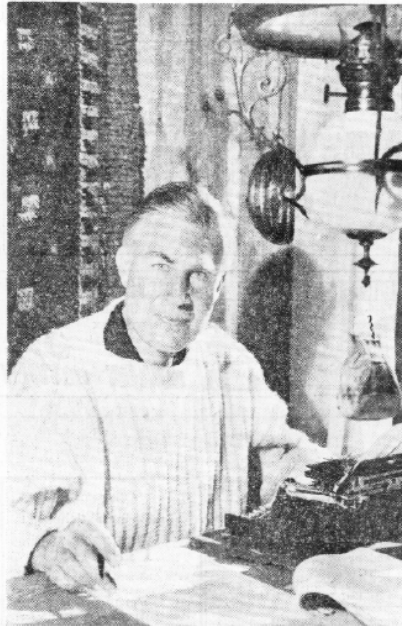
useissa pohjoismaisissa sanomalehdissä.¹⁶ Artikkelin myötä von Wright astui esiin Yhdysvaltojen politiikan julkisena kriitikona. Palaan näiden ulostulojen ja erityisesti Vietnam-artikkelin merkitykseen osiossa IV.

Nytänkande av nöden i stelnad uni-värld

Det är hög tid för våra universitet att rycka upp sig, lämna gammal barlast överbord och ändra på systemet så att resurserna av studie hög och forskarbegränsning kan tas effektivare till vara. Dela upp de ohanterliga fakulteter na i ämnesavdelningar! Ordna med en koncentrerad, systematisk forskarutbildning! Place ra inte forskare i elffenbenstorn! Skapa ett närmare samarbete högskolorna emellan! Reformera kursförordningarna och förkorta den skandalösa långa studietiden för magistergraden! Blyt professorernas "snäkungsmentalitet" och mjuka upp den stela byråkratien som nu prä glar universiteten!

Som synes ligger mycket besök kritik inbakad i de positiva propä ger Georg Henrik von Wright har att scivera våra universitet. Rätteligen borde dessa sällva i sina grundvalar och raskt ta till med att göra bot och bättring: kritiken kommer ju inte från någon rabulistik vem som helst utan från en erkänt insiktsfull och balanserad bedömare.

Vår världskände filosof har verkligen satt sig grundligt in i frågan om Finlands akademiska system och dess sätt att fungera. Den analys av läget och de reformförslag han framlade vid kulturkonferensen i Vasa i vintnas väckte också berättigad uppmärksamhet. Sedermera fick han gott fränkstöd på fmsket höll av prof. Pekka Tarjanne, som i sitt installationsföredrag helhjärtat underskrev de von Wrightska synpunkterna och påpekade att det inte räcker med — Se sid. 19 spalt 3 —

Filosofen som vill ruska om vårt akademiska system: Georg Henrik von Wright.

De villkor och arbetsförhållanden som dagens samhälle erbjuder vår vetenskapliga återväxt har blivit punktblasta i Hbt:s nys avslutade serie av intervjuer med unga forskare. En sammanfattande kommentar återstår: den levereras från akademiledamotens upphöjda position av professor Georg Henrik von Wright, som här låter ljuskaglan svepa över hela fältet, i en kritisk värdering med vårt akademiska systems brister och skevheter.

G. H. von Wrightin kritiikki suomalaisen yliopistomaailman käytäntöjä kohtaan Hufoudstadsbladetissa 12.5.1967 (n:o 107) herätti debattia yliopistomaailmassa.

¹⁶ Ks. *Helsingin Sanomat* 28.11.1967, *Hufoudstadsbladet* 28.11.1967, *Dagens Nyheter* 28 & 30.11.1967 ja *Information* 23–24.12.1967 & 27.12.1967.

Suomen Filosofisen Yhdistyksen 1960-luvun vaiheiden kannalta on myös merkityksellistä, että vuosikymmenen kuluessa von Wrightistä kehittyi vaikutusvaltainen toimija suomalaisessa, ajoittain hyvinkin kuohuvassa tiede- ja yliopistomaailmassa. Hän toimi Suomen Tiedeseuran esimiehenä 1966–67, vuodesta 1968 alkaen kahden viisivuotiskauden ajan Åbo Akademin kanslerina, ja 1968–1969 Suomen (nk. ”vanhan”) Akatemian esimiehenä. Ja kun hänen edeltäjänsä SFY:n peräsimmä, Oiva Ketonen, toimi samaan aikaan aktiivisesti Suomen korkeakoulujärjestelmän uudistusta pohtivissa valtiollisissa toimikunnissa,¹⁷ olivat SFY:n avainhenkilöt ajan korkeakoulu- ja tiedepolitiikan etulinjassa. Koska SFY:n toiminnassa 1960-luvulla on havaittavissa kehityskulkuja, jotka heijastelevat monin tavoin aikakauden keskeisistä tiede- ja korkeakoulupoliittisia kysymyksenasetteluita ja ristiriitotajakin, on syytä luoda lyhyt katsaus suomalaiseen 60-luvun tiedepolitiikkaan.

*1960-luvun tiede- ja yliopistopolitiikan suuntaviivoja*¹⁸

1960-luku oli suomalaisessa yhteiskunnassa ja yliopistomaailmassa suurten murrosten aikaa. Vuosikymmenen alkupuolella vahvistui keskusjohtoinen yliopistopolitiikka, jonka myötä yliopistoinstituution yhteiskunnallinen asema muuttui nopeasti ja toiminta laajeni uusille alueille. 1966 säädettiin *laki*

¹⁷ Ketonen oli toiminut sihteerinä jo 1952–1956 toimineessa Korkeakoulukomiteassa ja esitelmöinyt SFY:n kuukausikokouksissa mm. otsikolla ”Oppikoulukysymys ajankohtaisena kulttuuripoliittisena ongelmana” (29.5.1957, ks. Toimintakertomus 1957) ja ”Tutkimus ja yliopisto-opetus: eräitä näkökohtia” (Vuosikokouksen pöytäkirja 28.2.1962). 1960-luvun puolivälissä hän johti yliopistojen ja korkeakoulujen kehittämistyön työryhmää ja toimi jonkin aikaa myös opetusministeriön korkeakoulu- ja tiedeosaston osastopäällikkönä. Huomattava osa Ketosen julkaisuista koskeekin yliopisto- ja korkeakoulupolitiikka, ks. Ketonen 1964, 1967, 1971, ja osin omaelämäkerrallinen 1986.

¹⁸ Tämä osio perustuu keskeisiltä osin *Helsingin yliopiston historian* 3. osan lukuun ”Politiikka ja korkeakoulupolitiikka” (= Klinge 1990), jossa näitä kehityskulkuja eritellään seikkaperäisemmin. Tiivis esitys suomalaisen yliopistopolitiikan historiasta löytyy Lampisen (2003, 24–) opetusministeriölle laatimasta selvityksestä.

korkeakoululaitoksen kehittämistä vuosina 1967–1981,¹⁹ jossa maan korkeakouluja käsiteltiin yhtenä kokonaisuutena. Tässä laissa yliopistoille asetettiin kehitystavoitteita esim. opettaja- ja tutkintomääristä, opintoajoista sekä opettajien ja opiskelijoiden määrällisestä suhteesta. Tämä kehityskulku merkitsi siirtymistä keskitettyyn, valtion ohjaamaan koulutuspolitiikkaan ja vähensi Helsingin yliopiston perinteisesti vahvaa korkeakoulupoliittista valta-asemaa. 1960-luvun aikana perustettiin Suomen aluekeskuksiin uusia yliopistoja ja entisiä yksityisistä korkeakouluja muutettiin valtion rahoittamiksi yliopistoiksi.²⁰ Vuosikymmenen loppupuolella sodan jälkeen syntyneet suuret ikäluokat tulvivat yliopistoihin ja opiskelijamäärät kasvoivat nopeasti.²¹ Tämä synnytti tarpeen myös muille kuin professoritason korkeakouluopettajille: apulaisprofessoreiden ja assistenttien määrä lisääntyikin huomattavasti 1960-luvun aikana ja 1970-luvun alkuvuosina.²²

Tätä taustaa vasten ei ole ihme, että 1960-luvulla käytiin niin yliopiston piirissä kuin laajemmassakin julkisuudessa vilkasta keskustelua yliopistojen asemasta ja roolista osana yhteiskuntaa. Yhtäältä opetusministeriölle valtaa siirtävä keskusjohtoisuus ja suunnitelmallisuus uhkasivat yliopistoyhteisön perinteistä autonomiaa. Toisaalta nuoremman polven keskuudessa kritiikkiä herätti Helsingin yliopiston perinteinen hallintomalli, jossa valta oli keskittynyt vakina-

¹⁹ Laki 228/1966, ks. Ketonen 1986, liite 2 (s. 198–199).

²⁰ Oulun yliopisto perustettiin 1959, Helsingistä 1960 Tampereelle siirtynyt yksityinen Yhteiskuntatieteellinen korkeakoulu muodosti perustan 1966 perustetulle Tampereen yliopistolle ja Jyväskylän Kasvatusopillinen korkeakoulu sai yliopistotatuksen samana vuonna. Joensuuhun, Kuopioon ja Lappeenrantaan päätettiin lisäksi perustaa korkeakouluja, jotka ovat myöhemmin saaneet yliopistotatuksen.

²¹ Gustafsson 1984, Kuvio 2: "Korkeakouluopiskelijoiden määrän kasvu vuodesta 1959 vuoteen 1982": Kun vuonna 1960 Suomessa oli noin 25 000 korkeakouluopiskelijaa, oli vastaava luku vuonna 1970 jo yli 60 000. Kasvu kohdistui ennen kaikkea uusiin korkeakouluihin, mutta Helsingin yliopistossakin opiskelijamäärä liki tuplaantui vuoden 1960 13 600:sta vuoden 1970 24 300:aan.

²² Klingen (1990, 252–253) ilmoittamien lukujen mukaan apulaisprofessorien määrä liki viisinkertaistui vuodesta 1959 (34) vuoteen 1975 (163); vastaavasti assistenttien määrä liki kolminkertaistui välillä 1960 (200) ja 1975 (577).

sesta professorikunnasta koostuvalle nk. suurelle konsistorille. Opiskelijapiireissä päädyttiinkin asteittain kannattamaan yliopiston demokratisointia ja nk. ”mies ja ääni” -periaatetta, jonka mukaan kullakin yliopistoyhteisön jäsenellä – niin professorikunnalla, assistenteilla, tutkijoilla kuin opiskelijoillakin – olisi yhtäläinen äänioikeus suunnitellun yliopistovaltuuston vaaleissa.²³ Filosofian opiskelijoiden vuonna 1967 perustettu ainejärjestö *Dilemma* asettui kannattamaan vielä perusteellisempaa, laitostason suoraa yliopistodemokratiaa.²⁴ 1960-luvun loppupuolella ja 1970-luvun alkupuolella valmisteltiin pitkään uutta, maan kaikki yliopistot kattavaa korkeakoululakia, jota ei kuitenkaan saatu säädetyksi. Lainsäädännön valmistelussa keskeinen kiistakysymys koski juuri opiskelijoiden roolia yliopistohallinnossa: erilaisia lakiluonnoksia laadittiin toinen toisensa perään ja aiheesta debatoitiin ja osoitettiin mieltä erittäin aktiivisesti 1970-luvun alkuvuosina.²⁵

Hallintouudistukseen liittyvät kehityskulut kärjistyivät ”uuden” opiskelijasukupolven ja ”vanhan” yliopistollisen *establishmentin* (erityisesti professorikunnan) välistä vastakkainasettelua. Vuosikymmenen alkupuolella opiskelijapiireissä elettiin korostuneen politisoitunutta aikaa. Ajalle tyypillinen piirre oli vasemmistolaisten opiskelijaliikkeiden nousu. 1970-luvun alkuvuosina Helsingin yliopiston opiskelijoiden keskuudessa vaikutusvaltaiseksi toimijaksi nousi Sosialistisen Opiskelijaliiton (SOL) opiskelijajärjestö Akateeminen Sosialistiseura (ASS), jolla oli läheiset yhteydet Suomen Kommunistiseen Puolueeseen ja erityisesti sen nk. vähemmistö- tai ”taistolaisiipeen”. ASS:n toiminnan erityis-

²³ Klinge (1990, 304) toteaa, että ”Mies ja ääni” -periaate hyväksyttiin tavoitteeksi SYL:n liittokokouksessa 16–17.11.1968. Hallinnonuudistuskustelua kuvaa yksityiskohtaisemmin Kolbe (1996, 365–398). 1960-luvun yliopistokeskustelun vaiheista ja asteittaisesta politisoitumisesta saa kuvan ylioppilaskunnan piirissä syntyneistä teoksista *Korkeakoulukysymys* (= Haavio 1965), *Huomenta, yliopisto* (= Tyynilä 1968) ja *Johdatus Uuteen yliopistoon* (= Aarnio [et al.] 1971).

²⁴ Martikainen & Luostari 2017, 19.

²⁵ Klinge 1990, 320–326. Monien ehdotusten jälkeen yleistä korkeakoululakia ei koskaan säädetty, mutta vuodesta 1969 lähtien eri ehdotukset nostattivat kärkevääkin polemiikkia ja mielenosoituksia suuntaan ja toiseen.

piirre olivat aineryhmittäiset osastot tai solut, jotka toimivat tavallaan yliopisto-opiskelun ruohonjuuritasolla. Helsingin yliopistolle perustettiin ASS:n filosofian osasto syksyllä 1970.²⁶ ASS ei koskaan noussut valta-asemaan HYY:n edustajistossa, mutta osastojensa kautta se saattoi olla hyvinkin vaikutusvaltainen lokaalisti. Matti Klingen mukaan aktiivisimmat ASS-osastot pitivätkin ”hallussaan monia ainejärjestöjä ja huolehtivat niiden puitteissa sekä toiminnasta laitoksilla että varsinkin uusien ylioppilaiden rekrytoimisesta liikkeen riveihin”.²⁷ ASS:n piirissä kannustettiin opiskelijoita marxilais-leninistisen tiede- ja yhteiskuntateorian opintoihin, edistettiin siihen perustuvaa tieteelliseksi väitettyä maailmankatsomusta ja vaadittiin aktiivisesti uusia sisältöjä myös yliopisto-opetukseen.²⁸

Näin ollen 1960-luvun alkujaan formaalit kysymykset yliopistohallinnon rationaalisesta järjestämisestä saivat 1970-luvulle tultaessa yhä vahvempia puoluepoliittisia värityksiä ja nivoutuivat samalla yhteen – erityisesti humanististen ja sosiaalitieteiden saralla – myös sisällöllisten tieteellisten kysymysten kanssa. Nämä ajalle tyypilliset piirteet tulevat selvästi esiin myös SFY:n vaiheissa 70-luvun alkupuolella: niihin palataan osiossa IV. Sitä ennen tarkastelemme SFY:n toimintaa järjestöhistorian näkökulmasta.

III. SFY:n toiminnan vanhat muodot ja uudet tuulet 1962–1972

von Wrightin astuessa SFY:n peräsimeen yhdistyksen toiminta oli vakiintunut muotoon, joka keskittyi kuukausiesitelmien ja julkaisutoiminnan ympärille. 1960-luvun puolivälin säilyneiden hallituksen pöytäkirjojen perusteella seuran toiminta aktivoitui von Wrightin puheenjohtajuuden myötä. Jo 1963 tehtiin toimenpiteitä yhdistyksen julkaisujen markkinoinnin ja levikin edesauttamiseksi ja laitettiin alulle mm. yhdistyk-

²⁶ ”Filosofian ASS-osaston toimintakertomus ja -kritiikki” (*Kansan arkisto*: 1D4, Akateeminen sosialistiseura, kansio 22). Klinge 1990, 328–329.

²⁷ Klinge 1990, 335.

²⁸ Klinge (1990, 337) mainitsee marxilais-leninististen yhteiskunta- ja historia-analyysien ottamisen mukaan kurssien osiksi valtiotieteellisillä ja historiallisilla aloilla.

sen vanhojen pöytäkirjojen kerääminen ja arkistointi.²⁹ Oletettavasti yhdistyksen toiminnan dokumentoimiseen panostettiin vastedes aiempaa paremmin, sillä vuodesta 1963 alkaen yhdistyksen pöytäkirjoissa on selvästi vähemmän aukkoja kuin edellisinä vuosikymmeninä. Myös yhdistyksen hallituksen kokousten pöytäkirjoja on säilynyt aiempaa enemmän.

Vaikka SFY:n perustoiminta pysyi von Wrightin puheenjohtajakauden alkupuolella jokseenkin ennallaan, saivat vanhat toiminnan muodot asteittain rinnalleen uusia aktiviteetteja, joista tärkeimmät olivat kansainväliset konferenssit ja suomalaisten yliopistojen väliset jatko-opinto- ja tutkijaseminaarit. Toisaalta vanhan toimintamallin sisällä pyrittiin löytämään uusia painotuksia ja mahdollisuuksia: seuran molempia julkaisusarjoja kehitettiin ja markkinoitiin aktiivisesti, ja kuukausiesitelmätilaisuuksissa kokeiltiin 1970-luvun alkupuolella uusia formaatteja. 1960-luvun mittaan – ja erityisesti 1970-luvun alkuvuosina – niin yhdistyksen jäsenmäärä kuin esitelmätilaisuuksien osallistujamäärätkin nousivat nopeaa tahtia, kun suurten ikäluokkien edustajat löysivät tiensä yliopisto- ja tiedemaailmaan. Käsittelen alla erillisessä osiossa IV jälkimmäiseen kehityskulkuun liittyviä tapahtumia, jotka johtivat lopulta vallanvaihtoon vuoden 1973 vuosikokouksessa.

Esitelmätilaisuudet

Välillä 1962–1972 SFY järjesti edelleen vuosittain 6–9 esitelmätilaisuutta, joissa filosofian (tai jonkin lähialan) tutkija piti alustuksen, jonka pohjalta käytiin keskustelua. Aiemman mallin mukaisesti puhujat olivat – etenkin tarkasteluvälin alkupuolella – pääosin professoreita, dosentteja tai muuten meritoituneita suomalaisia tiedemiehiä.³⁰ Ajan mittaan puhujien joukossa oli kuitenkin enenevässä määrin myös akateemista jälkikasvua eli vastikään väitelleitä tai vielä

²⁹ Hallituksen kokouksen pöytäkirja 20.2.1963. Aiempia pöytäkirjoja jouduttiin keräämään yhdistyksen entisiltä sihteereiltä. Osa niistä oli olemassa ainoastaan käsin kirjoitettuna versioina. Sidottu kokoelma pöytäkirjoja valmistui yhdistyksen 100-vuotisjuhlan aikoihin 1973 (Hallituksen kokouksen pöytäkirja, §2, 24.10.1973).

³⁰ Esim. vuoden 1962 ja 1965 esitelmätilaisuuksista kaikki olivat dosentteja tai professoreja.

väitöskirjaansa laativia nuoria tutkijoita. Vuonna 1963 esitelmän piti vastikään väitellyt Reijo Wilenius (1930–2019), 1964 liseniaatti Märten Ringbom (1934–2012), ja 1967 ääneen pääsivät fil. kand. Juhani Pietarinen (1938–2018) ja fil. lis. Lauri Routila – molemmat tulevia professoreja. Tämä kehitys huipentui vuonna 1972, jolloin valtaosa SFY:n kokousten puhujista edusti nuorempaa polvea.³¹ Tämä painotusero selittyy tosin osittain sillä, että syksyllä 1972 kokeiltiin esitelmätilaisuuksissa uutta formaattia, jossa samasta aihepiiristä pidettiin kaksi lyhyempää alustusta ja kommenttipuheenvuoroja. Muutenkin 1970-luvun alkuvuosina opiskelijoiden ja varhaisemman vaiheen tutkijoiden edustus SFY:n jäsenistössä ja toimielimissä nousi voimakkaasti (ks. osio IV).

Kuten aiemminkin, yhdistys tuki myös ulkomaisten tutkijoiden esitelmävierailuja. Ulkomaisten puhujien joukossa oli mm. C. D. Broad (Cambridgen yliopisto, esiintyi 26.9.1963), Wolfgang Stegmüller (1923–1991, München, 29.9.1965), Konrad Marc-Wogau (1902–1991, Uppsala, 23.4.1969) ja John Searle (1932–, Berkeley, 17.11.1971).³² Ulkomaisten puhujien suhteellinen osuus ei kuitenkaan koskaan noussut kovin suureksi yhdistyksen varsinaisissa kuukausikokouksissa: vieraita oli harvemmin enempää kuin 1–2 vuoden aikana. Usein ulkomaisten vieraiden esitelmät olivatkin formaatiltaan nk. yhteistilaisuuksia, joissa SFY tuki ja mainosti esitelmää, vaikka se pidettiin esimerkiksi yliopiston tutkijaseminaarin yhteydessä.

Millaisia SFY:n kokoukset sitten olivat von Wrightin puheenjohtajakaudella? – SFY:n säilyneiden pöytäkirjojen merkinnät esitelmätilaisuuksista ja niiden kulusta ovat 1960-luvulla varsin lyhytsanaisia. Tyypillisesti pöytäkirjoissa mainitaan vähintään esitelmäitsijän nimi, esitelmän otsikko, istunnon puheenjohtaja ja kuulijamäärä sekä nimetään esitelmän pohjalta virinneeseen keskusteluun osallistuneet henkilöt. Eri sihteerit noudattivat pöytäkirjoissaan hieman erilaisia konventiota: Jussi Tenkku (sihteerinä 1962–63), Reijo Wilenius (sihteerinä 1964–65) ja Tauno Nyberg (sihteerinä

³¹ 1972 ääneen pääsivät assistentti Seppo Miettinen, fil. lis. Ilkka Niiniluoto, fil. lis. Matti Juntunen, fil. lis. Lindfors, hum. kand. Antti Hautamäki ja hum. kand. Sirpa Rossi.

³² Ks. mainittujen päivien kokouspöytäkirjat.

1966–1969) sisällyttivät pöytäkirjaan tyypillisesti mainittujen perustietojen lisäksi muutaman lauseen mittaisen tiivistelmän esitelmän sisällöstä.³³ Vuonna 1970 sihteeriksi valitun Ilkka Niiniluodon (1946–) laatimat pöytäkirjat ovat tyypillisesti monisanaisempia ja sisältävät paikoittain sivun-parin mittaisia selostuksia esitelmien sisällöstä. Niiniluodon sihteerikaudelta on myös säilynyt myös jonkin verran erillisiä esitelmien käsikirjoituksia tai tiivistelmiä. Hauskana yksityiskohtana voidaan mainita, että koko von Wrightin puheenjohtajakauden sihteerikauden laajin, liki parisivuinen pöytäkirjatiivistelmä koskee 22.3.1972 pidettyä esitelmätilaisuutta, jossa fil. lis. Ilkka Niiniluoto debytoi SFY:n kuukausiesitelmän pitäjänä otsikolla ”Teoreettisten käsitteiden roolista tieteessä”. Kokouksen sihteerinä toimi – kukapa muu kuin Niiniluoto itse!³⁴

Osa SFY:n kuukausiesitelmistä julkaistiin luonnollisesti jälkikäteen *Ajatuksessa* tai jossain muussa formaatissa. Nämä huolitellumpaan muotoon laaditut kirjoitukset eivät tietenkään anna kuvaa siitä, mitä itse esitelmätilaisuuksissa tapahtui. Värikkäämpiä luonnehdintoja on löydettävissä toisinaan muista lähteistä. Hyvän esimerkin pöytäkirjojen niukan ja toteavan tyylin ja subjektiivisten impressioiden kontrastista tarjoaa vuoden 1965 vuosikokouksessa 24. helmikuuta pidetty Turun yliopiston professori Sven Krohnin (1903–1999) esitelmä. Wileniuksen laatiman pöytäkirjan mukaan

Professori Sven Krohn piti esitelmän aiheesta ”Valinnan vapaus ja vastuu”. Esitelmäsihteerinä käsittelee ensin erilaisia filosofian historiassa esiintyneitä käsityksiä valinnan vapaudesta, determinististä ja indeterminististä kantaa, ja esitteli sitten erityisesti englantilaisen [C.D.] Broadin käsityksiä. Broad selittää, että sellaiset käsitteet kuin ”velvollisuus” ja ”velvoitus” edellyttävät jonkinlaista valinnan vapautta. Valinnan vapaus taas edellyttää

³³ Vuodesta 1967 alkaen Nybergin parafraasit käyvät lyhemmiksi tai katoavat kokonaan, joskin esim. 19.11.1969 pidetystä Jaakko Hintikan esitelmästä ”Leibniz, Plenitude and Relations” on laadittu tavallista pidempi, liki sivun mittainen tiivistelmä (Kokouksen pöytäkirja, 19.11.1969).

³⁴ Kokouksen pöytäkirja 22.3.1972.

tahtomusten vaihdettavuutta: Se prosessi, johon ihmisen tahtomukset kuuluvat, ei ole determinoitu.³⁵

G. H. von Wright kommentoi tuoreeltaan samaa esitelmää ulkomailla vuosikokouksen aikaan olleelle varapuheenjohtaja Jaakko Hintikalle:

Yhdistyksen vuosikokouksessa esitelmöi Sven Krohn. Aihe "Vapaus ja vastuu" oli vetänyt paljon yleisöä, mutta esitelmä, minun täytyy sanoa, oli odottamattoman(kin) heikko. Muutenkin kokous oli kiusallinen; Tri. Ukkola käytti useita ikäviä puheenvuoroja, valittaen että yhdistyksen toiminta oli lamassa ja syyttäen sen puheenjohtajaa diktaattorimaisesta käyttäytymisestä esitelmöitsijöiden kutsumisessa, jne.³⁶

SFY:n jäsenistöstä löytyi siis myös kriittisiä ääniä von Wrightin puheenjohtajuutta kohtaan. Arkistomateriaalien perusteella Ukkolan arvio yhdistyksen "lamatilasta" ei kuitenkaan varsinaisesti vaikuta uskottavalta. Esitelmätoiminta oli vähintään yhtä vilkasta kuin 1950-luvulla. Ja 1960-luvun alun mitaan yhdistys oli jo ryhtynyt laajentamaan toimintaansa uusiin suuntiin.

Kansainväliset yhteydet ja konferenssit

Keskeinen uusi piirre SFY:n toiminnassa 1960-luvun alkupuolelta eteenpäin oli orientoituminen kansainvälisiin yhteyksiin. Ottaen huomioon sekä 60-luvun kansainvälistyvän

³⁵ Vuosikokouksen pöytäkirja 24.2.1965. Tämä Wileniuksen laatima pöytäkirjamerkintä edustaa keskitien ratkaisua esitelmän sisällön referoimisen laajuuden suhteen.

³⁶ G. H. von Wright - J. Hintikka, 1.3.1965 (*Kansalliskirjasto*: coll. 714.89-92). Kirjeessä mainitaan teologi ja filosofi Helge Ukkola (1921-1993), joka oli väitellyt 1971 Søren Kierkegaardin ajattelusta. J. E. Salomaan (1891-1960) oppilas Sven Krohn oli puolestaan varhaisia suomalaisia fenomenologeja, jonka väitöskirjassa (Krohn 1949) kritisoitiin Eino Kailan Suomeen tuomaa loogista empirismää. Krohn oli hävinnyt kilpailun Helsingin yliopiston käytännöllisen filosofian professorista Hintikalle 50-luvun loppupuolella; von Wright oli toiminut virantäytössä yhtenä asiantuntijoista (ks. Österman 2020, 101-). Vuotta myöhemmin Krohn sai professorin Turun yliopistosta, tällä kertaa von Wright asetti hänet hakijoista ensimmäiselle sijalle ("Turun Yliopiston Humanistiselle Tiedekunnalle", WWA: Wri-Sf-052).

tiedemaailman, puheenjohtaja von Wrightin kansainvälisen tutkijaprofiilin että tuohon aikaan varapuheenjohtajana toimineen Jaakko Hintikan kiinteät yhteydet Yhdysvaltoihin, vaikuttaa tämä kehityskulku itse asiassa varsin luonnolliselta laajennukselta Filosofisen yhdistyksen aktiviteetteihin. Pyrkimys kansainvälisiin yhteyksiin näkyy SFY:n toiminnassa kahdella tasolla, yhtäältä konferenssitoiminnassa ja toisaalta yhdistyksen sarjojen julkaisupolitiikassa tapahtuneissa muutoksissa.

1960-luvun alkupuolelta alkaen yhdistys osallistui aktiivisesti Suomessa järjestettävien kansainvälisten filosofi-konferenssien organisoimiseen. von Wrightin puheenjohtajakauden aikana SFY oli järjestäjänä mukana seuraavissa kansainvälisissä konferensseissa:³⁷

- 23–26.8.1962 järjestettiin Helsingin Hankenissa International Union of History and Philosophy of Science -järjestön (IUHPS) sponsoroima *Colloquium on Non-Classical Logics*. Konferenssin esitelmät julkaistiin vuonna 1963 *Acta* niteessä XVI: *Proceedings of a Colloquium on Modal and Many-Valued Logics*. Kokoelman kirjoittajat edustivat ehdotonta kansainvälistä huippua filosofisen logiikan saralla.³⁸ Konferenssin saaminen Suomeen perustui keskeisesti von Wrightin kansainvälisiin yhteyksiin: hän oli IUHPS:n pitkäaikainen ja aktiivinen jäsen, ja Helsingin konferenssin yhteydessä hänet valittiin järjestön logiikan, metodologian ja tieteenfilosofisen jaoston puheenjohtajaksi kolmivuotiskaudeksi 1963–1965.³⁹ SFY:n ja unionin yhteistyö saikin pian jatkoa, sillä

- 30.9–2.10.1965 SFY järjesti yhteistyössä IUHPS:n kanssa Helsingin yliopistolla tapahtuman *International Symposium on Confirmation and Information*. Kahdeksan tässä tapahtumassa pidetystä kahdestatoista esitelmästä julkaistiin myöhemmin

³⁷ Seuraava lista kokoontumisista pohjautuu kyseisten vuosien toimintakertomuksiin ja von Wrightin tiivistelmään ”Anteckningar om Filosofiska föreningen”, 31.3.1973 (WVA: Wri-SF-054c).

³⁸ Kirjaan osallistuivat suomalaisten kirjoittajien ohella mm. Alan Anderson, Peter Geach, Saul Kripke, Ruth Barcan Marcus Richard Montague ja Arthur Prior.

³⁹ von Wright 2002, 303 ja 310.

Jaakko Hintikan ja Patrick Suppesin 1966 toimittamassa niteessä *Aspects of Inductive Logic*.⁴⁰ Edelleen,

- 19-20.11.1969 järjestettiin Helsingissä - vuosikertomuksen mukaan taas IUHPS:n ”suojelemana” - *Symposium on Modal and Tense-Logic*,⁴¹ jonka esitelmät muodostavat pohjan aikakauslehti *Theoria* joulukuussa 1970 julkaistulle, loogikko Arthur Priorille omistetulle erikoisnumerolle 36:3. Julkaisumuotoon selittää se, että aikalogiikan uranuurtaja Priorin oli määrä osallistua Helsingin symposiumiin, mutta hän kuoli yllättäen Norjassa 6. lokakuuta.⁴²

- 24-27.8.1970 järjestettiin Helsingissä *Institut International de Philosophie:n* (I.I.P.)⁴³ tietoteoriaa käsittelevä symposion, jonka paikallisena isäntäorganisaatioina toimi SFY. Symposionin järjestämistä varten saatiin rahallista tukea Opetusministeriöltä ja Oskar Öflundin säätiöltä. Tapahtuman järjestäminen juuri Helsingissä liittyi von Wrightin asemaan I.I.P:n varapuheenjohtajana - IUHPS:n ohella I.I.P. on toinen merkittävä kansainvälinen filosofinen toimija, jonka kanssa SFY päätyi yhteistyöhön juuri von Wrightin yhteyksien ansiosta. Esitelmöitsijät olivat aikansa filosofian kärkinimiä kuten Bernard Williams (1929-2003), A. J. Ayer (1910-1989) ja Paul Ricoeur (1913-2005), jotka houkuttelivatkin paikalle runsaasti yleisöä.⁴⁴ von Wright piti itse esitelmän vastikään julkaisemansa Wittgenstein-edition *Über Gewissheit* (1969, suom. *Varmuudesta*, 1975) perusideoista: ”Wittgenstein on Certainty” oli ensimmäisiä Wittgensteinin filosofian myöhäisintä, 1950-luvun taitteen kautta koskevia esityksiä. Symposionin

⁴⁰ Ks. Hintikan ja Suppesin (1966) esipuhe teokseen.

⁴¹ Vuosikertomus 1969.

⁴² Ks. editorien huomautus *Theoria* 36:3:n alkusivuilla.

⁴³ I.I.P. on 1937 perustettu, Pariisissa majaansa pitävä kansainvälinen ja kutsuperiaatteella toimiva filosofijärjestö (ks. www.i-i-p.org; vierailtu 21.9.2023). von Wright kutsuttiin instituutin jäseneksi jo 1950-luvulla; 1975-1978 hän toimi järjestön puheenjohtajana (von Wright 2003, 312-313). Sittemmin I.I.P:n suomalaisia jäseniä ovat olleet mm. SFY:n puheenjohtajat Ilkka Niiniluoto (jäsen 1988-) ja Sami Pihlström (jäsen 2016-), joiden aikana von Wrightin initioima SFY:n ja I.I.P.:n välinen yhteistyö on saanut jatkoa.

⁴⁴ SFY:n toimintakertomus 1970; konferenssijulkaisun (von Wright 1972) esipuheen mukaan esitelmien yleisössä oli keskimäärin 100 kuulijaa.

esitelmät julkaistiin vuonna 1972 von Wrightin editoimassa teoksessa *Problèmes de la théorie de la connaissance*.

- 26–29.3.1971 järjestettiin yhteistyössä Helsingin ja Turun filosofian laitosten kanssa kaksiosainen kollokviokokonaisuus "The Method of Verstehen and the Idea of a Social Science" (Helsinki, 26–27.3), ja "Action, Meaning and Interpretation" (Turku, 28–29.3). Tämä kollokviokokonaisuus esitteli taustoiltaan poikkeuksellisen rikkaan paletin filosofeja, jotka kuitenkin työskentelivät saman tematiikan parissa: angloamerikkalaisen filosofian wittgensteinilaista siipeä edusti Peter Winch (1926–1997), saksalaista nykyfilosofiaa Karl-Otto Apel (1922–2017), ranskalaista hermeneutiikkaa Ricœur ja jugoslaviaalaista uusmarxilaisuutta Mihailo Marković (1923–2010). Kotimaisista filosofeista olivat mukana von Wright ja nuoremmat Lars Hertzberg (1943–) ja Lauri Routila ynnä sosiologian professori Erik Allardt (1925–2020).⁴⁵ Osa kollokvion esitelmistä julkaistiin suomenkielisinä käännöksinä *Sociologia* -lehden numerossa 3/1971.⁴⁶

- 10–11.3.1972 järjestettiin Helsingissä "Colloquium on Linguistic Theory and Philosophy of Language". Tapahtuma oli poikkitieteinen ja siihen osallistui sekä filosofeja että lingvistejä Saksasta, Sveitsistä, Yhdysvalloista ja muista Pohjoismaista. Opetusministeriön ohella tämän kollokvion rahoittamiseen osallistui myös IUHPS.⁴⁷

von Wrightin puheenjohtajakauden kansainvälisten kollokvioiden sarjan huipentumana voidaan pitää syksyllä 1973 järjestettyä SFY:n 100-vuotiskonferenssia. Havainnon filosofiaa käsitellyt *Aisthesis*-symposion järjestettiin Helsingissä 24–26.9.1973. Myös tämän tapahtuman järjestämiseen saatiin ylimääräistä valtionapua, joka kattoi sen järjestämisestä aiheutuneet kulut.⁴⁸ Vaikka konferenssi järjestettiin Lauri Routilan jo tultua helmikuussa 1973 seuran puheenjohtajaksi, oli von Wright osaltaan mukana valmisteluissa ja käytännön

⁴⁵ "Kansainvälinen filosofinen kollokvio, alustava ohjelma", liitettynä SFY:n kokouksen pöytäkirjaan 18.3.1971; Toimintakertomus 1971.

⁴⁶ *Sociologia* 3/1971. Numeron toimittajina olivat Juha Manninen ja Jaakko Blomberg.

⁴⁷ Toimintakertomus 1972.

⁴⁸ Toimintakertomus 1973, osio "kertomus rahainhoidosta".

järjestelyissä.⁴⁹ Hän sai suhteidensa kautta kutsutuksi konferenssiin monia nimekkäitä akateemisia vieraita ja järjesti konferenssin yhteydessä kotonaan Laivurinkadulla kutsut yhdistyksen ulkomaisille vieraille.⁵⁰ Konferenssin esitelmät julkaistiin myöhemmin vuosikirja *Ajatuksen* niteessä 36 (1976). Tämä monikielinen nide on takuulla kirjoittajakuntansa puolesta kansainvälisin ja saattaa hyvin olla sisällöltään korkeatasoisin kokonaisuus, jota SFY:n vuosikirjassa on koskaan julkaistu. Nide sisältää opetusministeri Ulf Sundqvistin tervehdyksen 100 vuotta täyttävälle yhdistykselle ja sarjan artikkeleita sellaisilta eri perinteitä ja kielialueita edustavilta filosofeilta kuin Elizabeth Anscombe (1919–2001, Englanti), Igor Narski (1920–1993, Neuvostoliitto), Dagfinn Føllesdal (1931–, Norja / USA), Karl-Otto Apel (Saksan liittotasavalta) ja Rudolf Haller (1929–2014, Itävalta). Suomalaisista ovat mukana Jaakko Hintikka, Lauri Routila, S. Albert Kivinen (1933–2021) ja psykologian professori Kai von Fieandt (1909–2000). Osallistujakunnaltaan *Aisthesis*-kollokvio jatkoi siis sitä kieli- ja koulukuntarajoja ylittävää linjaa, joka oli luonnehtinut jo eräitä aikaisempia SFY:n järjestämiä kansainvälisiä kollokvioita. – Ehkä ajankohdalle tyypillisesti nide pyrki ylittämään vielä yhden kielellis-kulttuurisen raja-aidan: se sisältää kaikkien artikkeleiden *venäjänkieliset* tiivistelmät!

On perusteltua sanoa, että tukemalla kansainvälisiä konferensseja ja niiden pohjalta toimitettavia tieteellisiä julkaisuja, Suomen Filosofinen Yhdistys löysi 1960-luvulla uuden tavan toteuttaa tarkoitustaan ”edistää filosofista ja sen lähimpien sukulaisalojen tieteellistä tutkimusta” Suomessa (yhdistyksen säännöt 1962, § 1). Koska tapahtumia järjestettiin yleensä yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa ja järjestämiseen saatiin lisäksi tyypillisesti ulkoista tukea Opetusministeriöltä tai muista lähteistä, ei kollokvioiden järjestäminen vaikuta aiheuttaneen yhdistykselle merkittäviä taloudellisia ongelmia,

⁴⁹ Hallituksen pöytäkirjan 24.2.1971 mukaan von Wright oli kokouksessa valitussa vuosijuhlan suunnittelukomiteassa. Sen sijaan hän ei ollut mukana konferenssia suunnittelevassa toimikunnassa, jota johti Routila (Hallituksen pöytäkirja 14.3.1972).

⁵⁰ Sarja kopioita von Wrightin 1972 loppupuolella ulkomaisille vieraille lähettämistä kutsukirjeistä on säilynyt (WVA: Wri-SF-053a). Kotona järjestetyistä kutsuista ks. L. Routila – G. H. von Wright 30.10.1973 (*Kansalliskirjasto*: coll. 714.203).

vaikka tapahtumien järjestäjille asiasta epäilemättä aiheutui-kin lisävaivaa. Jälkikatsannossa ei ole syytä aliarvioida näiden kansainvälisten tapahtumien merkitystä erityisesti nuorempien filosofipolven kansainvälistymisen edistäjänä aikana, jolloin kansainvälinen yhteydenpito ja kontaktien saaminen oli nykyistä huomattavasti haastavampaa.⁵¹ Näiden yhteyksien avaajana korkeata kansainvälistä arvovaltaa nauttivalla von Wrightilla oli epäilemättä keskeinen rooli. Itse asiassa eräät edellä mainituista vierailijoista – esim. Broad, Anscombe ja Malcolm – olivat von Wrightin läheisimpiä filosofisia ystäviä ja yhteistyökumppaneita. Kuten todettua, von Wrightilla oli merkittäviä vastuuasemia sekä IUHPS:n että I.I.P:n piirissä.

Edellä mainituista kansainvälisistä kollokvioista on mainittava vielä yksi silmiinpistävä seikka. Jos 60-luvun alkupuolen kollokviot keskittyivätkin logiikkaan ja analyyttisen filosofian aiheisiin, luonnehti 1970-luvun alkupuolella järjestettyjä tapahtumia pyrkimys ylittää kieli-, koulukunta- ja oppialarajoja.⁵² Voisikin ajatella, että tämän piirteen seurauksena SFY:n kansainvälisissä konferensseissa muutkin kuin suomalaiset osallistujat olivat ns. saamapuolella: tapahtumat tarjosivat kansainvälisille vieraille mahdollisuuksia muodostaa yhteyksiä muihinkin kuin suomalaisiin kollegoihin. Ehkäpä geografisesti hieman periferinen Suomi oli sopivan ulkopuolinen ja neutraali paikka, joka sopi hyvin kohtaamispaikaksi erilaisten filosofisten perinteiden edustajille.⁵³ Tässä yhteydessä on ehkä syytä mainita, että 31.1.1973 – aivan puheenjohtajakautensa lopussa – pitämässään alustuksessa ”Filosofian edellytykset ja tavoitteet Suomessa”, von Wright sivusi tätä aihepiiriä.

⁵¹ Esim. dosentti Arto Siitonen kertoi minulle (suullinen kommunikaatio) tutustuneensa Karl-Otto Apeliin juuri SFY:n järjestämässä kollokviossa: tämä yhteys vei Siitosen myöhemmin stipendiaatiksi Saksan Saarbrückeniin, jossa Apel toimi professorina.

⁵² Vrt. myös vuonna 1970 Weilin-Göösien Prisma-tietokirjasarjassa julkaistu, yleisesitykseksi nykyfilosofian kentästä tarkoitettu teos *Filosofian tila ja tulevaisuus*. Teoksen toimittajat toteavat kirjan esipuheessa, että ”[v]iime vuosina filosofisten suuntien vastakohtaisuus näyttää kuitenkin lieventyneen”, ja toteavat pyrkineensä olemaan ”korostamatta eri suuntien vastakohtaisuutta” (Hintikka & Routila 1970, 8).

⁵³ Analogia vuoden 1975 ETYK-kokoukseen Helsingissä ei välttämättä ole kaukaa haettu.

Hän esitti, että jako ”kolmeen filosofisen pääsuuntaan: analyttinen, fenomenologinen ja marxilainen alkaa olla vanhentunut”, ja ehdotti, että olisi valaisempaa puhua ”kolmesta filosofisesta voimakentästä: lännen, idän ja Euroopan”. von Wright uumoili, että lähivuosina laajamittaiset tutkimuskontaktit Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välillä tulevat laajentumaan ja että tämä kehitys kulku ”avaa mielenkiintoisia näkymiä myös Suomen filosofiselle tutkimukselle”.⁵⁴

von Wrightin puheenjohtajakauden jälkeen kansainväliset konferenssit ovat saaneet pysyvän sijan SFY:n toimintamuotojen joukossa.

Ajatus etsii muotoaan

Välillä 1962–1973 SFY julkaisi totutusti kahta julkaisusarjaa, lyhyempiä kirjoituksia sisältävää *Ajatus*-vuosikirjaa ja kansainvälisillä kielillä julkaistavaa sarjaa *Acta Philosophica Fennica*. Vuosikymmenen aikana molempia sarjoja pyrittiin kehittämään uusiin suuntiin. Nämä kehityspyrkimykset voidaan luontevasti nähdä osana edellisessä osiossa kuvattua prosessia, jossa SFY pyrki puhuttelemaan kotimaan ohella myös kansainvälistä yleisöä. Julkaisurintamalla tämä kehitys tulee esiin erityisesti *Ajatuksen* kohdalla.

Välillä 1962–1973 julkaistiin *Ajatuksen* niteet XXIV–XXXV, eli yhteensä 12 nidettä, yksi jokaista vuotta kohti.⁵⁵ Vuosikirjan julkaisu oli siis säännöllisempää kuin edellisellä vuosikymmenellä. Tarkasteluvälin alkupuolella olivat niteet vielä pääosin perinteisiä vuosikirjoja: artikkelikokoelmia, joiden kirjoituksista osa perustui SFY:n kokouksissa pidettyihin esitelmiin. Suurin osa artikkeleista oli edelleen kirjoitettu kotimaisilla kielillä, mutta joukossa oli enenevässä määrin myös

⁵⁴ Lainaukset *Helsingin Sanomissa* 1.2.1973 julkaistusta tiivistelmästä, vrt. myös liite SFY:n kokouksen pöytäkirjaan 31.1.1973. Tapahtuman esitelmät, ml. Lauri Routilan esitys ja Matti Juntusen, Ilkka Niiniluodon ja Jyrki Uusitalon keskustelupuheenvuorot, julkaistiin sarjan *Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja* niteenä No 1 1973 (= von Wright *et al.*, 1973). Tähän esitelmätilaisuuteen palataan alla osiossa IV.

⁵⁵ Usein kunkin vuoden niteen julkaisussa oli pientä viivettä, eli se saatettiin varsinaisesti julkaista vasta seuraavan vuoden puolella.

englannin- ja saksankielistä aineistoa.⁵⁶ *Ajatuksella* ei näytä tässä vaiheessa olleen selkeää kielipolitiikkaa, vaan julkaistavaksi otettiin artikkeleita sekä kotimaisilla että kansainvälisillä kielillä. Formaartiltaan poikkeavia olivat kaksi nidettä: Vuoden 1963 *Ajatus* XXV oli Jussi Tenkun suomenkielinen monografia *Oikeus ja elämän arvo. Aatehistoriallinen tutkimus 1600-luvun oikeusfilosofiasta*. Vuoden 1966 nide XXVIII muodosti puolestaan eräässä mielessä uuden avauksen: se oli Åbo Akademin Kreikan kielen ja kirjallisuuden professori Rolf Westmanin toimittama teemanumero ”Aristoteles’ uppfattning om individ och samhälle”, joka perustui Turun Henrik Gabriel Porthan-instituutissa 1964 järjestettyyn symposiumiin nimeltä ”Klassillista antiikkia yhteiskunnallisessa valossa”.⁵⁷ Tämän numeron erikoispiirre on, että kaikki kokoelman artikkelit ovat ruotsinkielisiä. Niteeseen on myös sisällytetty tiivistelmät esitelmien pohjalta käydyistä keskusteluista, ja osasta artikkeleista on lisäksi saksankielinen tiivistelmä. Näin ollen nide välittää varsin eläväisen tilannekuvan eräästä 60-luvun alkupuolen suomalaisesta filosofitapaamisesta, jossa oli mukana myös nimekkäitä kansainvälisiä vieraita. – 1960-luvun lopulla antiikin filosofian tutkimus vaikuttaa olleen ajankohtaista, sillä myös *Ajatus* XXIX on ”Antiikin filosofian näköaloille” omistettu teemanumero.

Vuosikymmenen loppupuolella *Ajatuksen* profiilissa tapahtui kuitenkin selvä muutos, joka ilmeni vuoden 1969 niteessä XXXI. Numeron toimittamisen oli aloittanut Juhani Pietarinen, mutta julkaisun vei loppuun vuoden 1970 puolella valt. lis. Jaakko Blomberg (1942–), jonka käsialaa uudistunut *Ajatus* pitkälti on. Blomberg valittiin 5.3.1970 pidetyssä SFY:n hallituksen kokouksessa *Ajatuksen* toimittajaksi, ja hän toimittikin lehteä aina vuoden 1973 numeroon XXXIV saakka.⁵⁸ Mainittua kokousta varten Blomberg oli laatinut muistion,

⁵⁶ Niteessä XXIV (1962) yksi kahdeksasta artikkelista oli englanninkielinen; niteessä XXVI (1964) englanninkielisiä oli jo neljä kuudestatoista, kolmen ollessa saksankielisiä.

⁵⁷ Tämän temaattisen avauksen jatkona voidaan nähdä 1970-luvun loppupuolen *Ajatukset* alkaen numerosta 37 (1978) eteenpäin.

⁵⁸ Blombergistä tuli keväällä 1973 SFY:n varapuheenjohtaja ja hän ilmoitti joutuvansa lopettamaan *Ajatuksen* toimittajana (Hallituksen kokouksen pöytäkirja 28.3.1973). Myöhemmin Blomberg teki menestyneen uran ulkoasianministeriössä.

jonka otsikkona oli "Näkökohtia *Ajatuksen* kehittämistä". Muistiossa esitetään kaksi kehitysehdotusta. Ensimmäinen on, että markkinoinnin ja julkaisusta ulospäin annettavan kuvan kannalta tulisi *Ajatukselle* asettaa toimituskunta, joka tarvittaessa avustaisi toimittajaa ja ottaisi kantaa artikkeleiden julkaisuun. Blombergin mukaan toimituskunnan "olemassaolo on edellytys [julkaisun] tason jatkuvan ylläpitämisen kannalta". Muistiossa on havaittavissa myös kriittisiä sävyjä, sillä Blomberg viittaa aiemmin toimittamisessa oletettavasti noudatettuun "ylimalkaiseen" sääntöön, "että kaikki tarjottu aineisto julkaistaan". Toinen, ensimmäistä kauaskantoisempi ehdotus koski puolestaan lehden kieli-
politiikkaa:

Esitän harkittavaksi *Ajatuksen* muuttamisen yksinomaan englannin- ja saksankieliseksi (ynnä kenties ruotsi) Finnish Yearbook of Philosophy'ksi. Tähän suuntaan voitaisiin kenties pyrkiä vähitellen kääntämällä artikkeleita yhä enemmän ja enemmän.⁵⁹

Ehdotusta perustellaan viittaamalla Helsingin yliopiston filosofian laitoksella perustettavaan monistesarjaan – tällaisten pienempien julkaisusarjojen oli ilmeisesti määrä vastata suomenkielisestä julkaisusta.⁶⁰ Blombergin rohkea visio oli siis kehittää *Ajatuksesta* kansainvälisen tason ja kansainväliset kriteerit täyttävä tieteellinen julkaisukanava.⁶¹ Niinpä *Ajatus* XXXI sai uuden, tyylikkään värillisen kannen, jossa tekstin "Suomen Filosofisen Yhdistyksen vuosikirja" alle oli painettu hieman pienemmällä fontilla "Yearbook of the Philosophical

⁵⁹ "Näkökohtia *Ajatuksen* kehittämistä". Liite hallituksen pöytäkirjaan 5.3.1970.

⁶⁰ Sarja *Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja* perustettiin vuonna 1970. Sen ensimmäinen nide sisälsi G. H. von Wrightin esitelmän "Tieteen filosofian kaksi perinnettä", joka oli pidetty esitelmänä Turussa 8.5.1970. Tässä sarjassa julkaistiin kuitenkin myös englanninkielisiä kirjoituksia, kuten sarjan No. 2., Hintikan "Two Studies on Probability" osoittaa. Sarjan tarkoitus lienee ollut samaan aikaan sekä pedagoginen että tieteellinen.

⁶¹ Verrokkeina voidaan mainita kansainvälisillä kielillä julkaisevat Klassillis-filologisen yhdistyksen *Arctos – Acta philologica fennica* ja Uusfilologisen Yhdistyksen *Neuphilologische Mitteilungen*, joista molemmat ovat suomalaisten tieteellisten seurojen julkaisuja.

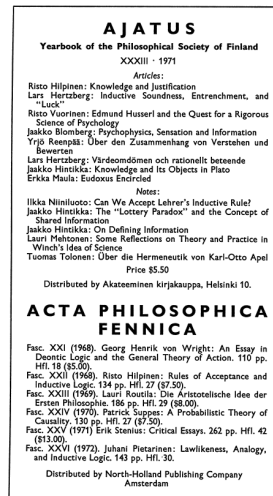
Society of Finland”. Nimilehdellä mainitaan ensimmäistä kertaa toimittajan (Blomberg) ohella lehden toimituskunta/editorial board.⁶² Kielipolitiikaltaan numero on eräänlainen kompromissi: kahdeksasta artikkelista viisi on englanninkielisiä, kun taas kolmeen suomenkieliseen artikkeliin on liitetty englanninkieliset tiivistelmät.⁶³ Sama politiikka jatkui myös vuoden 1970 numerossa XXXII. Vasta *Ajatus* XXXIII (1971), XXXIV (1972) ja XXXV (1973) noudattivat Blombergin alkuperäistä visiota: nämä kolme nidettä eivät sisällä yhtään suomenkielistä artikkelia.⁶⁴ Sama pätee myös edellisessä osiossa mainittuun, tosin jo Juha Mannisen toimitamaan ja ulkoasultaan taas päivitettyyn *Ajatus* 36:een, jossa julkaistiin *Aisthesis*-konferenssin esitelmät.⁶⁵ *Ajatus* 36 voidaan kuitenkin nähdä eräänlaisena huipentumana Blombergin alkuvuodesta 1970 visioimasta *Ajatuksen* kansainvälisestä kaudesta.

⁶² Toimituskuntaan valittiin Jaakko Hintikka, Juhani Pietarinen, Lauri Routila, Reijo Wilenius ja Georg Henrik von Wright.

⁶³ 5.3.1970 pidetyssä kokouksessa SFY:n hallitus hyväksyi Blombergin ensimmäisen ehdotuksen ja päätti harkita kohtaa 2. (Hallituksen pöytäkirja 5.3.1970.)

⁶⁴ Näistä kolmesta numerosta XXXII ja XXXIV sisältävät normaaleiden artikkeleiden lisäksi osion ”Notes”, jossa julkaistiin lyhyempiä kommentteja. *Ajatus* XXXV on puolestaan Oiva Ketosen kunniaksi julkaistu kokolelma, joka koostuu yksinomaan artikkeleista.

⁶⁵ *Ajatus* 36:ssa siirryttiin roomalaisista numeroista arabialaisten numeroiden käyttöön niteiden numeroinnissa.

*SFY:n julkaisujen kansainväliseen levitykseen suunnattu mainos
1970-luvun alusta.*

Jaakko Blombergin kaudella *Ajatusta* myöskin markkinoitiin määrätietoisesti. Helmikuussa 1971 Blomberg laati suunnitelman lehden myyntikampanjaksi.⁶⁶ Suunnitelman mukaisesti päätettiin *Ajatus* XXXII:sta valmistaa painettu esite, jota lähetettiin n. 400 kappaletta koti- ja ulkomaisiin kirjastoihin ja yliopistoihin.⁶⁷ Englanninkielisen mainoskirjeen luonnoksen perusteella voidaan päätellä, että lehteä pyrittiin mainostamaan englanninkielisenä filosofisena julkaisukanavana, joka, vaikka julkaiseekin pääosin suomalaisten tutkijoiden töitä, ottaa vastaan myös ulkomaisten kirjoittajien artikkeleita.⁶⁸ 1970-luvun alun niteissä dominoivatkin suomalaiset tutkijat. Ilmeisesti transformoituneesta *Ajatuksesta* haluttiinkin ensisijaisesti tehdä suomalaisten filosofien ja heidän

⁶⁶ Liite vuosikokouksen 1971 aineistoon, "Suunnitelma AJATUKSEN myyntikampanjaksi".

⁶⁷ Toimintakertomus 1971.

⁶⁸ Liite vuosikokouksen 1971 aineistoon, kirjelunnon "To the Departments and Libraries of Philosophy".

työnsä näyteikkuna maailmalle.⁶⁹ Tammikuun alkupuolella 1972 hallitus terävöitti *Ajatuksen* julkaisulinjaa tekemällä päätöksen, ettei *Ajatus* ole velvoitettu julkaisemaan nk. resptiittielipätevöitymistöitä, vaan kaikki tarjotut kirjoitukset arvioidaan samoin kriteerein.⁷⁰ Saman vuoden kesäkuussa julkaistiin *Ajatus* XXXIII:n mainos maineikkaan *The Philosophical Review* -lehden heinäkuun numerossa.⁷¹ Mainostuksesta huolimatta *Ajatuksen* paino- ja toimituskuluineen tuntuu olleen 1970-luvun alkupuolelle yhdistykselle taloudellinen taakka. Erääksi ongelmaksi nähtiin, että mainostuksesta huolimatta lehdeltä puuttui toimiva, kansainvälinen jakeluverkko.⁷² Nousseiden kustannusten takia jouduttiin vuonna 1972 päättämään, että *Ajatus* XXXIV julkaistaan aiempia numeroita suppeammassa formaatissa.⁷³

Kaikesta kehitystyöstä huolimatta *Ajatuksen* uuteen linjaan ei yhdistyksen piirissä oltu kaikin osin tyytyväisiä. Taloudellisten kysymysten ohella esiin nousi kysymys suomen- ja ruotsinkielisen julkaisemisen asemasta: nythän yhdistyksellä ei ollut enää lainkaan kotimaisilla kielillä julkaistavaa sarjaa. Ilmeisesti toiveet, joita Blombergin kevään 1970 muistiossa asetettiin laitosten monistesarjoihin, eivät olleet toteutuneet. Niinpä helmikuussa 1973 esitettyssä, yhdistyksen toiminnan yleisiä suuntaviivoja kartoittavassa kehitysraportissa todettiin, ettei raportin laatinut toimikunta pidä "*Ajatusta* nykyisessä muodossaan onnistuneena". Pääongelmaksi mainittiin, että "yhdistyksen tulisi vaalia myös suomeksi tapahtuvan

⁶⁹ Tässä mielessä *Aisthesis* -konferenssi julkaisu *Ajatus* 36, jonka kirjoittajista valtaosa oli ulkomaalaisia, muodostaa poikkeuksen.

⁷⁰ Hallituksen kokouksen pöytäkirja 12.1.1972.

⁷¹ *The Philosophical Review* 81:3 (July 1972), "Back Matter". Päätös kokosivun mainoksesta tehtiin SFY:n hallituksen kokouksessa 21.2.1972.

⁷² Ks. 15.8.1973 päivätty selvitys, s. 2. *Ajatukselle* kyllä etsittiin kansainvälistä jakelijaa (ks. esim. G. H. von Wright - Simon Silverman (Humanities Press), 26.2.1971, WVA: Wri-SF-053a), mutta sellaista ei yrityksistä huolimatta löytynyt.

⁷³ Hallituksen kokouksen pöytäkirja 14.3.1972. Vrt. myös "Anteckningar om Filosofiska föreningen", 31.3.1973 (WVA: Wri-SF-054c), jonka mukaan *Ajatus*, markkinointiyrityksistä huolimatta, "förblev dock en stor ekonomisk börda för föreningen". Niteessä on (kannet mukaan luettuna) 180 sivua, aiempien kahden *Ajatuksen* n. 290 sivun sijaan.

filosofisen keskustelun ja tutkimuksen viljelyä”.⁷⁴ Koska uuden formaatin *Ajatus* kuitenkin oli jo saanut jalansijaa kansainvälisessä keskustelussa, päädyttiin raportissa ehdottamaan, että yhdistys perustaisi *kolmannen*, kaksi kertaa vuodessa ilmestyvän ja profiililtaan populaarimman julkaisusarjan, työnimeltään *Filosofia*. Tällöin *Ajatus* voisi säilyä ”suurilla sivistyskielillä ilmestyvänä vuosikirjana”. Raportissa myös ehdotettiin, että *Ajatuksessa* voisi jatkossa julkaista enemmän temaattisia numeroita ja korostettiin, että *Ajatuksen* tulisi edelleen julkaista pääosin suomalaisten filosofien kirjoituksia, ellei kyseessä ole SFY:n järjestämän konferenssin pohjalta laadittu julkaisu.⁷⁵

Ehdotettua populaaria *Filosofia* -sarjaa ei kuitenkaan perustettu. (Voisi ajatella, että sen paikan täytti myöhemmin 1990 luvulla *Eurooppalaisen filosofian seuran* julkaisema kvartaalijulkaisu *Niin & Näin*, joka on monella tapaa osoittautunut menestystarinaksi suomenkielisenä filosofisena julkaisuna.) Uuden, elokuussa 1973 valmistuneen toimikuntaraportin perusteella yhdistys päätti kuitenkin perustaa suomenkielisen kirjasarjan, joka sittemmin toteutui Gaudeamuksen kanssa yhteistoimin julkaistavan *Filosofian kirjaston* muodossa.⁷⁶ *Ajatus* puolestaan julkaistiin kansainvälisillä kielillä aina 1980-luvun alkupuolelle saakka, vaikkakaan 70-luvun loppupuolella julkaisu ei ollut säännöllistä. Vuoden 1983 *Ajatus* 40 sisälsi jälleen – ja itse asiassa yksinomaan – suomeksi ja ruotsiksi julkaistuja tekstejä. Niinpä *Ajatuksen* yli kymmen-

⁷⁴ ”Suomen Filosofisen Yhdistyksen hallitukselle”, liite Hallituksen pöytäkirjaan 28.2.1973. Toimikunnan jäseninä olivat mietinnön mukaan dosentit Lauri Routila, Reijo Wilenius, Matti Juntunen, Marja-Liisa Kakkuri-Ketonen ja Hannu Sivenius. On kiinnostavaa, että *Ajatuksen* toimittaja Jaakko Blomberg ei osallistunut mietintöön.

⁷⁵ ”Suomen Filosofisen Yhdistyksen hallitukselle”, liite Hallituksen pöytäkirjaan 28.2.1973.

⁷⁶ Tämän 1973 perustetun komitean, jonka jäseniä olivat Juha Manninen, Jyrki Uusitalo ja Sirpa Rossi, seitsemänsivuinen raportti valmistui 15.8.1973. Raportissa kannatettiin *Ajatuksen* säilyttämistä kansainvälisenä julkaisuna ja suositeltiin lisäksi suomenkielisen kirjasarjan ja neljästi vuodessa ilmestyvän populaarin julkaisun perustamista. Kirjasarja toteutui nopeasti, mutta toisesta julkaisusta tehtiin lisäselvityksiä eikä ehdotusta koskaan toteutettu. (Toimintakertomus 1973 ja Hallituksen pöytäkirja 27.2.1974.)

vuotinen *odysseia* kansainvälisenä tieteellisenä aikakauslehtenä päätyi lopulta paluuseen lehden alkuperäiseen formaattiin: kotimaisilla kielillä toimivaksi filosofiseksi vuosikirjaksi.⁷⁷

Acta Philosophica Fennica kansainväliseen jakeluun

Ajatuksen vaiheisiin verrattuna yhdistyksen monografiasarja *Actan* profiilissa ei tapahtunut radikaaleja kokeiluita tai muutoksia. Totuttuun tapaan sarjassa julkaistiin edelleen englannin- ja saksankielisiä monografioita ja – tässä vaiheessa vielä harvemmin – artikkelikokoelmia.⁷⁸ Verrattuna edelliseen vuosikymmeneen julkaisutahti oli hieman aiempaa tiheämpi: välillä 1962–1973 julkaistiin fasc. XIV–XXVI, eli yhteensä 13 nidettä.⁷⁹ Mukana oli niin väitöskirjoja, meritoituneempien filosofien tutkielmia kuin kolme artikkelikokoelmaakin, joista fasc. XVI (1963) oli yhdistyksen 1962 järjestämän modaalilogiikkakonferenssin julkaisu (ks. edellä), fasc. XVIII (1965) seura-aktiivin, matematiikan professori Rolf Nevanlinnan kunniaksi koottu juhlakirja ja fasc. XXV (1971) kokoelma Helsingin yliopiston ruotsinkielisen filosofian professori Erik Steniuksen (1911–1990) artikkeleita. Nyt mukana oli myös muutamia ulkomaisia kirjoittajia: fasc. XVII (1965) sisälsi puolalaislogikko Andrzej Mostowskin (1913–1975) logiikan historiaa käsittelevän tutkimuksen *Thirty Years of Foundational Studies. Lectures on the Development of Mathematical Logic and the Study of the Foundations of Mathematics in 1930–1964*. 1970 julkaistiin puolestaan Patrik Suppesin (1922–2014) *A Probabilistic Theory of Causality* (fasc. XXIV). Molemmat teokset poh-

⁷⁷ Vrt. Grotenfelt 1926, 5.

⁷⁸ Oletettavasti hallituksen piirissä käytiin ajoittain keskustelua siitä, voidaanko alun perin monografiasarjaksi perustetussa *Actassa* julkaista artikkelikokoelmia. 7.3.1962 pidetyn hallituksen kokouspöytäkirjaan kirjattiin, että ”useampia julkaisuja” voidaan sisältää samaan niteeseen. 10 vuotta myöhemmin hallitus kirjasi 12.1.1972 päivättyyn pöytäkirjaan, että *Actan* ”niteitä voidaan myös koota useista eri kirjoituksista”. Myöhemmissä vaiheissa kokoomaniteet ovat muodostaneet merkittävän osan *Actan* niteistä.

⁷⁹ *Actan* niteitä koskevaa kirjeenvaihtoa, myyntitilastoja ja sopimuksia vuosilta 1965–1972 on säilynyt von Wrightin arkistossa kokoelmassa WWA: Wri-SF-053a.

jautuivat kuitenkin Suomessa pidettyihin luentoihin. On ehkä huomionarvoista, että sarjan ulkomaiset kirjoittajat olivat lähöisin eri puolilta rautaesirippua.

Actassa julkaistiin von Wrightin puheenjohtajakaudella neljä väitöskirjaa. Niiden kirjoittajat edustivat jo nuorempaa, 1930- ja 40-luvulla syntynyttä filosofipolvea – varsinainen suurten ikäluokkien esiinmarssi tapahtui vasta 1970-luvulla. Vuonna 1964 julkaistiin Reijo Wileniuksen *The Social and Political Theory of Francesco Suárez* (fasc. XV), 1968 Risto Hilpisen (1943–) *Rules of Acceptance and Inductive Logic* (fasc. XXII), 1969 Lauri Routilan *Die Aristotelische Idee der ersten Philosophie* (fasc. XXIII) ja 1972 Juhani Pietarisen *Lawlikeness, Analogy, and Inductive Logic* (fasc. XXVI). Näistä neljästä kirjoittajista – joista erityisesti Wilenius ja Routila olivat aktiivisia filosofisen yhdistyksen toiminnassa – oli kaikista myöhemmin tuleva professoreita maan yliopistoihin.⁸⁰ Mainitut väitöskirjat toimivat esimerkkinä siitä, miten yhdistys pystyi *Acta*-sarjansa kautta tukemaan akateemisen uransa alkupuolella olevia jäseniänsä – onhan Suomen yliopistoissa perinteisesti ollut pakollista painattaa väitöskirja jo ennen väitöstilaisuutta.⁸¹

Jos *Actan* sisältöpolitiikassa ei tapahtunutkaan mainittavia muutoksia, tehtiin sarjan julkaisun ja levittämisen puolella sarja uudistuksia. Jo keväällä 1962 – ensimmäisessä SFY:n hallituksen kokouksessa, jossa von Wright toimi seuran puheenjohtajana – päätettiin sarjaa mainostaa ulkomaisille filosofisille seuroille.⁸² Helmikuussa 1963 päätettiin julkaista mainokset *Mind*-lehdessä ja painaa mainoslehtinen, jota levi-

⁸⁰ Hilpinen nimitettiin Turun yliopiston teoreettisen filosofian professoriksi 1972 ja Pietarinen saman yliopiston käytännöllisen filosofian professoriksi 1976. Reijo Wileniusesta tuli 1973 Jyväskylän yliopiston filosofian professori. Routila toimi SFY:n puheenjohtajana 1973–1975 ja sai nimityksen Jyväskylän yliopiston taidekasvatuksen professoriksi 1985.

⁸¹ Vuonna 1968 Helsingin yliopistossa väittelevän tuli tarjota yliopistolle väitöskirjastaan niinkin paljon kuin 325 ilmaiskappaletta (G. H. von Wright – M. D. Frank, 6.11.1968, *WVA*: Wri-SF-053a.) Vaikka *Acta* tarjosi väitöskirjoille julkaisupohjan, väitöskirjojen painokustannukset tulivat tyypillisesti väittelevien maksettavaksi.

⁸² Hallituksen kokouksen pöytäkirja 7.3.1962.

tettiin mm. Association of Symbolic Logic -seuran jäsenille.⁸³ Julkaisun jakeluun ja sen tehostamiseen kiinnitettiin myös aiempaa enemmän huomiota. Sarjan jakelu oli aiemmin ollut – *Ajatuksen* tavoin – Akateemisen Kirjakaupan ja julkaisu- vaihdosta huolehtivan Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun (vuodesta 1966 yliopisto) kirjaston vastuulla.⁸⁴ Nyt sarjan niteille päätettiin hakea aktiivisesti ulkomaisia levittäjiä. Tämä vaikuttaa sikäli luonnolliselta askeleelta, että tekniäkin tutkimuksia julkaisevan ja kansainvälisillä kielillä operoivan monografiasarjan pääasiallinen kohdeyleisö oli selvästi kansainvälinen. Edellä mainitulle Mostowskin niteelle XVII saatiinkin tehtyä erillissopimus oxfordilaisen kustantamo Basil Blackwellin kanssa, jolle lähetettiin myytäväksi 2000 kappaletta kirjan painoarkkeja.⁸⁵ Blackwell ei kuitenkaan osoittanut kiinnostusta muiden *Acta*-niteiden jakeluun, vaikka kustantamolle tarjottiinkin aktiivisesti esim. klassillisen filologi Holger Thesleffin (1924–2023) tutkielmaa *Studies in the Styles of Plato* (Fasc. XX, 1967).⁸⁶ Seuran varapuheenjohtaja Jaakko Hintikan neuvottelema, kattava jakelusopimus saatiin solmituksi kesällä 1968 amsterdamilaisen North-

⁸³ Hallituksen kokouksen pöytäkirja 20.2.1963. En ole kuitenkaan löytänyt vuoden 1963 tai 1964 julkaistuista *Mind*-niteistä SFY:n sarjojen mainosta, joten edellistä päätöstä ei ilmeisesti pantu täytäntöön.

⁸⁴ Ks. esim. Toimintakertomus 1965. Jyväskylän kirjasto hoiti myös julkaisu- vaihdon, johon *Actaa* lähetettiin 1960-luvulla noin 25 kappaletta.

⁸⁵ Vuosikertomus 1965 ja hallituksen kokouksen pöytäkirja 27.10.1965; von Wrightin kirjeenvaihdossa Blackwellin kanssa tarkaksi luvuksi mainitaan 2080. Blackwell satoi ja kansitti kirjan toimitetuista arkeista (H. Schollick – G. H. von Wright 20.8.1965, WWA: Wri-Sf-053a). von Wright käytti tässä yhteydessä hyväkseen läheisiä suhteitaan Basil Blackwellin kustantamoon, jotka hän oli solminut jo 1950-luvun alkupuolella. Kustantamo julkaisi Wittgensteinin kirjallisesta jäämistöstä toimitettuja julkaisuja, joita von Wright toimitti yhteistyössä Elizabeth Anscomben ja Rush Rheesin kanssa (ks. Wallgren 2023).

⁸⁶ Myöhempi Helsingin yliopiston kreikkalaisen filologian henkilökohtainen ylimääräinen professori Thesleff edusti *Actan* kirjoittajissa filosofian lähialoja. von Wright ehdotti Thesleffin kirjan jakelua Blackwellille 8.11.1966, mutta kustantamo ei odottanut kirjalle olevan riittävästi kysyntää (G. H. von Wright – H. Schollick, 8.11.1966 ja H. Schollick – G. H. von Wright, 14.11.1966, WWA: Wri-SF-053a).

Holland Publishing Companyn kanssa.⁸⁷ von Wrightin lyhyt monografia *An Essay in Deontic Logic and the General Theory of Action* (Fasc. XXI, 1968) oli ensimmäinen North-Hollandin jakelema *Acta*-nide. Kirja osoittautuikin myyntimenestykseksi: teoksesta otettiin 1700 kappaleen painos, josta 1315 lähetettiin jaettavaksi ulkomaille. Teos myytiin loppuun vuoteen 1972 mennessä, jolloin siitä otettiin 500 kappaleen näköispainos.⁸⁸ North-Hollandin kanssa solmittu sopimus johti pieniin muutoksiin sarjan ulkoasussa – *Acta* sai mm. nykyisinkin käytössä olevan vaalean vihreän kannen. Alkuaikoina sopimus oli myös taloudellisesti edullinen, sillä yhdistykselle tilitettiin 60 % myytyjen kirjojen nettotuotosta. von Wrightin oman arvion mukaan jakelusopimus paitsi tehosti olennaisesti sarjan niteiden kansainvälistä leviämistä myös merkitsi sitä, että *Actan* painokulut saatiin käytännössä kokonaan katettua myyntituloilla.⁸⁹ North-Hollandin kanssa tehtyä sopimusta päivitettiin myöhemmin useaan otteeseen, kunnes 1980-luvulla palattiin kotimaiseen jakeluun.⁹⁰

⁸⁷ Toimintakertomus 1968. WWA:n materiaalien perustella sopimusneuvotteluita North-Hollandin kanssa kävi aluksi Hintikka (WWA: Wri-SF-053a: kirjeet A. Reidel – J. Hintikka 16.2.1967 ja M. D. Frank – J. Hintikka 4.9.1967). Sopimusneuvotteluita jatkettiin von Wrightin johdolla loppuvuodesta 1967. Samalla kirjoittajien ja Jyväskylän yliopiston vaihtotarkoituksiin saamien vapaakappaleiden määrää vähennettiin. (WWA: Wri-SF-053a.)

⁸⁸ E. Fredriksson – G. H. von Wright, 22.3.1972 (WWA: Wri-Sf-053a). North-Hollandille lähtettyjen kirjojen määrä sovittiin jatkossa nidekohtaisesti odotetun myynnin perusteella, ks. von Wrightin kirjeenvaihto jakelijan kanssa (WWA: Wri-SF-053a). Vuodesta 1972 yhteydenpidosta North-Hollandin kanssa vastasi *Actan* toimittajaksi valittu Jaakko Hintikka.

⁸⁹ "Anteckningar om Filosofiska föreningen", s. 4, 31.3.1973 (WWA: Wri-SF-054c). Vuonna 1969 julkaisujen myynnistä tilitettiin SFY:lle liki 16 000 markkaa, kun edellisvuotena summa oli jäänyt alle 4 000 markkaan. Seuran julkaisujen yhteenlasketut painatuskulut olivat vastaavasti n. 27 500 mk (1969) ja n. 16 500 mk (1968). Vuonna 1971 saatiin myyntituloja 15 200 mk painatuskulujen ollessa hieman yli 23 000. Näiden lukujen valossa jakelusopimus merkitsi olennaista parannusta yhdistyksen tuloihin. (Kertomukset rahainhoidosta 1968, 1969 ja 1971.)

⁹⁰ Vuodesta 1976 alkaen *Actaa* julkaistiin journal-mallisena, jossa kukin nide koostui neljästä numerosta. Sopimus North-Hollandin kanssa sanottiin irti loppuvuodesta 1980 ja jakelijaksi tuli jälleen Akateeminen Kirjakauppa (Hallituksen kokouksen pöytäkirja 26.10.1980 ja 31.8.1981).

Siirtyminen kansainväliseen jakeluun ei kuitenkaan sujunut aivan kitkatta. North-Hollandin asiakkaat olivat pääosin maissa, joissa luettiin englanninkielistä filosofista kirjallisuutta. Vuonna 1969 julkaistu Lauri Routilan väitöskirja *Die Aristotelische Idee der ersten Philosophie* (fasc. XXIII) – kolmas North-Hollandin jakeluun menevä *Acta*-nide – oli kuitenkin saksankielinen, kuten itse asiassa oli ollut myös valtaosa *Actan* alkupään numeroista. Kustantamon edustaja suhtautui kuitenkin korostuneen pessimistisesti saksankielisen kirjan menestysmahdollisuuksiin ja totesi kirjeenvaihdossa von Wrightille, ettei oikeastaan ole lainkaan oikea julkaisija tällaiselle teokselle.⁹¹ Routilan tutkimusta lähetettiinkin ulkomaanjakeluun huomattavasti pienempi määrä kuin sarjan englanninkielisiä niteitä, ja vastaavasti sen myynti jäi näitä vaatimattomammaksi.⁹² Ehkä yllätyksenä seuran johtoportaalille siirtyminen North-Hollandin jakeluun nostattikin 1970-luvun taitteessa SFY:n piirissä kielipoliittisen keskustelun seuran sarjojen julkaisuprofiilista. Aikalaistodistajien mukaan Routila oli pettynyt jakelijan puolelta tulevaan kielipoliittiseen painostukseen: hän puolusti kansainvälisen tiedejulkaisun kentällä monikielistä julkaisufilosofiaa North-Hollandin englantikeskeisen linjan sijaan.⁹³ – Oli syy mikä tahansa, on joka tapauksessa selvää, että 1960-luvun mittaan suomalaisen

⁹¹ M. D. Frank – G. H. von Wright, 11.11.1969, jossa kustantaja myös totesi olevansa pettynyt huomattavasti, että *Acta* ylipäänsä julkaisee muitakin kuin englanninkielisiä teoksia. Vastauksessaan (24.11.1969) von Wright totesi haluavansa jättää tilaa saksan- ja ranskankielisille julkaisuille sarjassa, mutta uskovansa tulevien niteiden olevan pääosin englanninkielisiä. (WWA: Wri-SF-053a.)

⁹² von Wrightin teosta oli lähetetty jakeluun 1315 kappaletta, Hilpisen 1015 ja Suppesin 1500, mutta Routilan teosta lähetettiin kustantamon pyynnöstä ainoastaan 500 kappaletta (”Actan myynti North-Hollandin tilitysten mukaan”, WWA: Wri-Sf-053a). von Wright ehdotti alkujaan 800 kappaleen erää, mutta kustantamon toiveesta määräksi tuli 500. (G. H. von Wright – M. D. Frank, 6.11.1969 ja M. D. Frank – G. H. von Wright, 11.11.1969. WWA: Wri-Sf-053a.)

⁹³ Antti Hautamäen, Marja-Liisa Kakkuri-Knuutilan, Kimmo Sarjeen ja Hannu Siveniuksen haastattelu 24.8.2023. En ole löytänyt arkistolähteitä, jotka suoraan vahvistaisivat tämän arvion. Koska osa haastateltavista toimi Routilan kanssa SFY:n hallituksessa 1973–74, ei minulla ole mitään syytä epäillä arviota.

filosofisen julkaisemisen painopiste siirtyi vahvasti englannin kieleen: itse asiassa Routilan monografia jäi viimeiseksi 1900-luvulla julkaistuksi täysin saksankieliseksi niteeksi *Acta Philosophica Fennicassa*.

Ajatuksessa tehtyjen muutosten mukaisesti vuonna 1972 *Actalle* nimettiin erikseen sarjan toimittaja ja toimituskunta, joiden tiedot vastedes painettiin sarjan niteiden nimikesivulle. Tuolloin toimittajaksi valittiin Jaakko Hintikka ja toimituskunnan jäseniksi Risto Hilpinen, Lauri Routila ja von Wright.⁹⁴ Hintikka jatkoi *Actan* toimittajana vuoden 1980 alkuun saakka, jolloin toimittajuus siirtyi Ilkka Niiniluodolle.⁹⁵

SFY ja kansallinen yhteistyö

Kansainvälisten ulottuvuuksien ohella SFY:n toiminta sai uusia muotoja myös kansallisella tasolla. Vuoden 1962 sääntöuudistuksessa entisestä *Filosofisesta Yhdistyksestä* oli siis tullut virallisesti *Suomen Filosofinen Yhdistys*. Nimenmuutos voidaan nähdä myös symbolisena eleenä, jossa seura jo nimensä tasolla julistautuu koko maan, ei pelkästään helsinkiläisen filosofian edustajaksi. Vaikka yhdistys oli jo 1925 periaatteessa muuttunut yleiseksi ja koko kansalle avoimeksi tieteelliseksi yhdistykseksi, oli se taustaltaan juuri Helsingin yliopiston filosofian oppitulojen ja niiden opetuskäytänteiden ympärille kasvanut akateeminen yhteisö, jonka toiminta oli käytännössä pitkään rajoittunut Helsinkiin.⁹⁶ Kuten osiossa I todettiin, 1960-luvun myötä suomalainen korkeakoulumaantiede muuttui nopeasti ja Helsingin yliopiston asema heikkeni alueellisten yliopistojen synnyn ja valtiojohtoisen korkeakoulu-

⁹⁴ Ennen vuotta 1967 päätettiin molemmille julkaisusarjoille yhteiset toimittajat, jotka olivat tyypillisesti seuran puheenjohtaja, varapuheenjohtaja ja mahdollisesti joku kolmas henkilö. 1967 valittiin *Ajatukselle* erilliseksi toimittajaksi Reijo Wilenius, kun *Actan* toimittamista jatkoivat von Wright, Ketonen ja Hintikka yhdessä. 1970 *Actaan* ei nimetty laisinkaan erillistä toimitusta, vaan todettiin, että ”sarjan julkaisujen toimittamisesta vastaavat tekijät itse tai erikseen valittavat henkilöt” (Hallituksen pöytäkirja 5.2.1970). Toimituksen rakenteessa *Ajatus* vaikuttaa tähän aikaan olleen vuoden tai pari *Actaa* edellä.

⁹⁵ Toimintakertomus 1980.

⁹⁶ Yhdistyksen varhaisvaiheista ks. Lauri Kallion artikkeli tässä teoksessa ja Juha Mannisen johdanto teoksessa Manninen & Niiniluoto (1996).

politiikan myötä. Tällä kehityksellä oli vaikutuksensa myös akateemisen filosofian maantieteelliseen distribuutioon. Turussa filosofian oppituleja oli toki jo ollut sekä 1918 perustetussa Åbo Akademiassa että 1920 perustetussa Turun yliopistossa, ja Jyväskylän kasvatustieteellisessä korkeakoulussa oli toiminut useita filosofi- ja teoreettisen kasvatustieteen (ja sittemmin filosofian) professuurissa. 1960-luvulla uusia filosofian virkoja saatiin Turun yliopistoon, jonne perustettiin 1965 käytännöllisen filosofian oppitule, ja vuonna 1966 Tampereen yliopistoon, joka oli vastikään saanut yliopistotatuksen. 1968 Helsingin valtiotieteelliseen tiedekuntaan perustettiin lisäksi yhteiskuntatieteiden filosofian ja metodiatian oppitule, joka täytettiin alkuvuodesta 1971.⁹⁷ Kohonneiden opiskelijamäärien myötä oli puute myös professoritasoa alemmista filosofian korkeakoulu- ja yliopistopettajista ja assistenteista.

Näiden kehityskulkujen myötä akateemista filosofiaa harjoitettiin 1960-luvun kuluessa yhä enenevässä määrin myös muualla kuin pääkaupunkiseudulla. Nämä suomalaisen (akateemisen) filosofian maantieteellisessä kuvassa tapahtuneet muutokset asettivat myös Suomen Filosofisen Yhdistyksen toiminnalle uusia haasteita. Olivatko Helsingissä pidetyt kuukausiesitelmät yhä riittävä ja ajanmukainen tapa edistää suomalaisen filosofian asiaa? – Vaikuttaa siltä, että SFY:n piirissä kuunneltiin näitä korkeakoulupoliittisia kehityskulkuja herkällä korvalla: kuten todettua, sekä entinen puheenjohtaja Oiva Ketonen että von Wright olivat aktiivisia keskustelijoita ajan yliopisto- ja tiedepoliittisessa keskustelussa. Vaikka SFY:n jäsenistöstä ehdoton enemmistö olikin edelleen helsinkiläisiä,⁹⁸ pyrittiin yhdistyksen piirissä 1960-luvun puolivälistä alkaen edistämään suomalaisten filosofien yhteyksiä ja yhteistyötä maan rajojen sisäpuolella.

⁹⁷ Virantäyttöprosessi herätti paljon julkista keskustelua. Ks. osion IV alaviitteet 164 ja 166.

⁹⁸ Vielä vuoden 1968 jäsenluettelossa eritellään Helsingissä ja ”maaseudulla” asuvat vuosijäsenet omiin ryhmiinsä. Helsinkiläisiä jäseniä oli 125, Helsingin ulkopuolisia 63, joista vielä huomattava osa asui nykyisellä pääkaupunkiseudulla. Kiinnostavana anekdoottina ulkomaisia jäseniä oli tasan kaksi kappaletta: Carl Lesche Tukholmasta ja Dagfinn Føllesdal Oslost (WVA: Wri-Sf-054k).

Syyskuussa 1966 SFY:n hallitus päätti laatia selvityksen Suomessa tehtävän filosofisen tutkimuksen asemasta ja kehitysmahdollisuuksista. Asiaa määrättiin hoitamaan von Wright, Hintikka ja yhdistyksen sihteerinä toiminut Tauno Nyberg.⁹⁹ Selvitys toteutettiin lähettämällä ”kaikille tiedossa oleville filosofisen tutkimuksen ja korkeakouluopetuksen piirissä” toimiville henkilöille kysely. Kyselyn tuloksia esiteltiin Jaakko Hintikan laatimassa ja vuoden 1967 *Ajatuksessa* julkaistussa selonteossa ”Suomen filosofisen tutkimuksen tila ja tavoitteet”. Viitaten opiskelijamäärien kasvuun ja filosofian opetuksen laajenemiseen uusiin korkeakouluihin selonteossa todettiin opettajavoimien riittämättömyys ja valitettiin puutetta alan nuoremmista tutkijoista ja dosenttitason edustajista. Artikkelissa suositeltiin, että tilanteessa ”tulisi kiinnittää erityisen suurta huomiota tutkijakoulutukseen ja nuorten tutkijoiden ohjaamiseen tutkijan ja yliopisto-opettajan uralle”.¹⁰⁰ Vastauksissa oli nousut esiin myös toive yliopistojen välisistä liseniaattiseminaareista.¹⁰¹

Lokakuussa 1967 järjestettiin Tampereella SFY:n tukema, mutta yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa järjestetty kollokvio otsikolla ”Filosofian asema ja opetus Suomessa”.¹⁰² Oletettavasti tämän tapahtuman pohjalta toimitettiin 1970 julkaistu ja myöhempien vuosikymmenten opiskelijoiden käsissä kulunut, Hintikan ja Routilan toimittama kokoomateos *Filosofian tila ja tulevaisuus*, jossa esitellään yllättävänkin laajasti aikalaisfilosofian kenttää ja kehitysmahdollisuuksia.

⁹⁹ Hallituksen kokouksen pöytäkirja 21.9.1966.

¹⁰⁰ Hintikka 1967, 144. Tutkijakoulutuksen järjestäminen oli eräs 1960-korkeakoulupolitiikan keskeisistä kysymyksistä. Myös von Wright nosti aiheen esiin alkuvuodesta 1967 pitämässään esitelmässä ”Vetenskapens villkor i dagens Finland” (*Hufvudstadsbladet* 15.1.1967).

¹⁰¹ Osa artikkelissa esiin tuoduista näkemyksistä on Hintikan omia. Raportissa käsitellään myös kirjastoja, kansainvälisiä yhteyksiä ja julkaisukanavia.

¹⁰² Toimintakertomus 1967. von Wrightin arkistossa säilyneen ohjelman mukaan puheenvuoroja pidettiin tutkijakoulutuksesta (Hintikka), filosofian opetuksesta oppikouluissa (Krohn) ja yliopistoissa (paneelikeskustelu) ja filosofian suhteista erityistieteisiin (Nevanlinna). Tapahtuma oli Tampereen yliopiston, SFY:n, turkulaisen Filosofian ja fenomenologisen tutkimuksen seuran ja tamperelaisen Filosofinen seura Logoksen yhteisesti järjestämä. (WVA: Wri-SF-054m)

sia.¹⁰³ Tampereen tapahtuman yhteydessä asetettiin myös komitea, jonka tehtävänä oli valmistella maan yliopistojen yhteisiä filosofiaseminaareja.¹⁰⁴ Kevästä 1968 alkaen SFY osallistui aktiivisesti kansallisten tutkijatapaamisten ja jatko-opintoseminaarien järjestämiseen.¹⁰⁵ Vuosina 1968–1972 järjestettiin seuraavat tutkija- ja jatkokoulutuskollokviot:¹⁰⁶

9–10.2.1968 Antiikin filosofia, Helsinki

5–6.4.1968 Teon ja toiminnan filosofia, Turku

29–30.11.1968 Selittäminen, Helsinki

28–29.3.1969 Psykologian filosofia ja metodologia, Turku

11–12.12.1969 Filosofia ja yleinen kielitiede, Helsinki

8–9.5.1970 Hermeneutiikka ja strukturalismi, Turku

6–7.11.1970 Marx ja marxismi, Tampere

10–11.12.1971 Oikeustieteen tieteenfilosofia, Helsinki

Nämä tapahtumat toivat merkittävän lisän SFY:n toimintaan. Tapahtumien järjestäminen aiheutti toki lisätöitä niitä järjestäneille aktiiveille. von Wrightin raportin mukaan hän kantoi puheenjohtajana pääasiallisen vastuun tutkijatapaamisten järjestämisestä 60- ja 70-luvun taiteessa.¹⁰⁷ Myöhemmissä

¹⁰³ Teoksen esipuheessa toimittajat mainitsevat, että heidät valittiin ”eräillä suomalaisten filosofien neuvottelupäivillä tekemään jotain sen puutteen korjaamiseksi”, että suomeksi ei ollut olemassa ”kätevää esitystä nykyfilosofian keskeisistä pyrkimyksistä” (Hintikka & Routila 1970, 7). Pidän liki varmana, että viite on juuri Tampereen syksyn 1967 kokoukseen.

¹⁰⁴ von Wrightin ”Anteckningar om Filosofiska föreningen” 31.3.1973, s. 3 (WWA: Wri-SF-054c). Komitean jäseneksi valittiin von Wrightin ohella Raili Kauppi (Tampere), Jussi Tenkku (Jyväskylä), Lauri Routila (Turku) ja Risto Hilpinen (Helsinki).

¹⁰⁵ Toimintakertomus 1968.

¹⁰⁶ Esitetty lista perustuu von Wrightin dokumenttiin ”Anteckningar om Filosofiska föreningen”, 31.3.1973 (WWA: Wri-SF-054c) ja kyseessä olevien vuosien toimintakertomuksiin.

¹⁰⁷ Raportissaan von Wright toteaa valittelevaan sävyyn, että ”det är ingen överdrift att säga, att ansvaret för dessa kollokvier bars i huvudsak av mig allena”. (”Anteckningar om Filosofiska föreningen”, s.3., 31.3.1973, WWA: Wri-SF-054c.

muistelmissaan hän kuitenkin toteaa valoisaan sävyyn, että ”uudella kokousten tyypillä” oli ”yhdistävä vaikutus Suomen filosofiaan”, sillä aiempi eristyneisyys oli myös edistänyt ”filosofisen ilmapiirin yksipuolisuutta maantieteellisesti erillään olevissa ympäristöissä”.¹⁰⁸ Sama positiivinen vaikutelma tulee, tietysin varauksin, esiin myös keväällä 1970 Jaakko Hintikalle kirjoitetussa kirjeessä, jossa sivutaan Turun kevään 1970 Hermeneutiikka ja strukturalismi -kollokviota:

Turussa pidettiin välittömästi kotiintuloni jälkeen yliopistojen yhteinen tutkijaseminaari, tällä kertaa temana hermeneutiikka. Pelkäsin etukäteen tilaisuutta, mutta se onnistui odotettua paremmin. Luulen, että tämä oli varsin yleinen käsitys. Helsingistä oli runsaasti osanottajia tällä kertaa. Alustusten taso oli tietenkin vaihteleva, mutta muutamat olivat oikein hyviä. Vaikuttaa siltä, että filosofinen kenttämme on laajentunut ja monipuolistunut tuntuvasti ilman että sitä uhkasi – ainakaan toistaiseksi – hajoamisen vaara.¹⁰⁹

Yliopistojen välisten yhteyksien lisäksi seminaarit näyttävät tosiaan laajentaneen kiinnostusta myös totuttujen filosofisten aihepiirien ulkopuolelle. Kollokvioiden otsikoista käykin ilmi, että vielä 1960-luvun alkupuolella hyvinkin loogis-analyttisesti painottuneessa suomalaisfilosofiassa kartoitettiin 70-luvun taitteessa yhteyksiä paitsi erikoistieteisiin (psykologia, yleinen kielitiede, oikeustiede), myös toisiin filosofisiin traditioihin (hermeneutiikka, strukturalismi, marxismi). – Kuten edellä tuotiin esiin, sama suuntaus kävi ilmi myös SFY:n järjestämien kansainvälisten tapahtumien teemoissa.

IV. Jännitteitä ja koulukuntakiistoja: tapaus 1973

Edellisessä osiossa on käsitelty SFY:n toiminnan muotoja ja monipuolistumista 1960-luvun kuluessa ja 1970-luvun alkupuolella lähinnä yhdistyksen toiminnan näkökulmasta. Olen nostanut esiin aktiviteettien laajentumisen kansainvälisiin ja kansallisiin piireihin sekä 1970-luvun alun toiminnassa korostuvan ”ekumeenisen hengen”, jossa pyrittiin ylittämään kan-

¹⁰⁸ von Wright 2002, 302.

¹⁰⁹ G. H. von Wright – J. Hintikka, 22.5.1970. *Kansalliskirjasto*: coll. 714.89–92.

sallisia ja koulukunnallisia rajoja. Tämä kehityskulku on kuitenkin liian helppoa nähdä kehityksenä kohti avointa moniäänisyyttä, tasapainoa ja harmoniaa. Tämä olisi virhe. On mahdollista, että SFY:n toiminnan monipuolistuminen on itse asiassa pikemminkin *oire* siitä, että 1970-luvun alussa puhalisivat uudet tuulet, ja että pinnan alla kyti monenlaisia jännitteitä. Muutamia kriittisiä ääniä on jo tullut esiin: muistamme Ukkolan kritiikin SFY:n puheenjohtajaa kohtaan vuosikokouksessa 1965, Routilan saksankielisen julkaisun kohtalon 1969 ja myös von Wrightin varoituksen suomalaisen filosofian kentän hajoamisesta kirjeessä Hintikalle 1970. – Itse asiassa vaikuttaa siltä, että 1970-luvun politisoituneina alkuvuosina monet kiistakysymykset lomittuivat toisiinsa ja nousivat pintaan. Näinä vuosina SFY joutui mukaan ajan yliopistopoliittisiin kuohuihin. Tämä vaihe kulminoitui yhdistyksen vuoden 1973 vuosikokouksessa, jolloin von Wright luopui SFY:n puheenjohtajuudesta. Käsittelen tätä episodtia ja sen taustoja tässä erillisessä osiossa, sillä aihepiiri piirtää hienolla tavalla esiin sen, että SFY:n toiminta on – filosofian abstraktista luonteesta huolimatta – osa historiallista, poliittista ja ennen kaikkea *inhimillistä* todellisuutta.

Lauri Routilasta SFY:n puheenjohtaja

Omaelämäkerrassaan *Elämäni niin kuin sen muistan* (2002) von Wright muistelee helmikuun 28. päivänä 1973 järjestetyn SFY:n vuosikokouksen tapahtumia:

Viimeistä puheenjohtajavuottani leimasi epämiellyttävä kapinatunnelma. Olin toivonut eroavani tehtävästä kymmenen vuoden jälkeen [vuosikokouksessa 1972], mutta minut suostuteltiin jäämään vielä yhdeksi vuodeksi. Kun erosin vuonna 1973, politisoituneet radikaalit käyttivät tilaisuutta hyväkseen tehdäkseen vallankaappauksen. Minä olin toivonut näkeväni Hintikan seuraajanani. Siitä ei tullut mitään.¹¹⁰

Vuoden 1973 vuosikokoukseen osallistui pöytäkirjan mukaan n. 80 osallistujaa, mikä on poikkeuksellisen suuri osallistuja-

¹¹⁰ von Wright 2002, 304.

määrä.¹¹¹ Vuosikokouksessa äänestettiin yhdistyksen historiassa ensimmäistä kertaa puheenjohtajavaalissa kahden kandidaatin välillä. Valituksi tuli turkulaisen Matti Juntusen (1943–1979) ehdottama dosentti Lauri Routila – yhdistyksen vuoden 1972 varapuheenjohtaja –, joka sai vaalissa 46 ääntä. von Wrightin ajama ja Erik Steniuksen puheenjohtajaksi ehdottama Hintikka sai ääniä ainoastaan 20, eikä häntä valittu myöskään yhdistyksen hallitukseen.¹¹² Lopputulos oli ilmeisesti katkera arvovaltatappio von Wrightille. Päivää kokouksen jälkeen Hintikalle kirjoittamassaan kirjeessä – oletettavasti Hintikka ei ollut paikalla kokouksessa – von Wright totesi, dramaattiseen sävyyn, olevansa ”syvästi onneton”, että hänen pitkä aikansa ”Suomen filosofisen yhdistyksen puheenjohtajana päättyi tällä tavalla”.¹¹³ Kirjeen perusteella von Wright oli suhtautunut luottavaisesti siihen, että kilpailevia puheenjohtajaehdokkaita ei ilmenisi ja yhdistys taipuisi Hintikan kannalle.

1973 vuosikokouksen myötä SFY:ssä saatettiin loppuun sukupolvenvaihdos, jonka myötä opiskelijakunnan ja nuoremman filosofipolven edustus seuran hallituksessa lisääntyi huomattavasti. Hallitukseen valittiin Routilan lisäksi valt. lis. Jaakko Blomberg, fil. lis. Matti Juntunen, fil. lis. Ilkka Niiniluoto, fil. yo. Hannu Sivenius, hum. kand. Tuomas Tolonen, valt. yo. Jyrki Uusitalo ja prof. Reijo Wilenius. Lisäksi ääniä jakautui kahdeksalle muulle ehdokkaalle.¹¹⁴ Hallituksen jäsenistä opiskelijoita edustivat Sivenius, Tolonen ja Uusitalo, nuorempia opettajia ja tutkijoita Blomberg, Niiniluoto ja Juntunen. Vanhempaa akateemista polvea edusti oikeastaan vain 1960-luvun alkupuolella väitellyt ja vastikään Jyväskylän yliopiston professoriksi valittu Reijo Wilenius.

Muutos tähän suuntaan oli tosin alkanut jo muutamaa vuotta aiemmin. Erityisesti vuoden 1972 vuosikokouksessa,

¹¹¹ Vrt. alaviitteessä 5 mainitut osallistujamäärät 1950-luvun vuosikokouksissa.

¹¹² Vuosikokouksen pöytäkirja 28.2.1973, §10.

¹¹³ G. H. von Wright – J. Hintikka 1.3.1973 (*Kansalliskirjasto*: coll. 714.89–92). Vielä kuukausi tapahtuman jälkeen kirjoittamissaan muistiinpanoissa von Wright totesi, että ”min sorti från Filosofiska föreningen upplevde jag obeskrivligt smärtsamt” (”Anteckningar om Filosofiska föreningen”, 31.3.1973. WWA: Wri-Sf-054.)

¹¹⁴ Vuosikokouksen pöytäkirja 28.2.1973, §9.

jossa äänet hallituksen jäsenten vaalissa jakautuivat, valittiin hallitukseen jo neljä uutta, nuorempaa polvea edustavaa jäsentä.¹¹⁵ Kuten edellä siteeratusta passuksesta käy ilmi, von Wright olisi halunnut luopua puheenjohtajuudesta ja nähdä Hintikan seuraajanaan jo 1972, mutta tässä vaiheessa hänet suostuteltiin vielä jatkamaan.¹¹⁶ Kokouksessa myös hylättiin von Wrightin ehdotus vuosittaisen Eino Kailan muistoluennon perustamisesta.¹¹⁷ Vuosi 1972 muodostuikin eräänlaiseksi välivaiheeksi SFY:n vallanvaihdossa. Puheenjohtaja ei vaihtunut, mutta hallitus oli osittain uudistunut. Yhdistyksen toiminnassa kokeiltiin myös uusia muotoja: kuukausikokouksia kehitettiin keskustelutilaisuuksien suuntaan, ja yhdistyksen hallituksen toiminta hajautettiin itsenäisiin toimikuntiin.¹¹⁸ Pöytäkirjoihin merkittyjen osallistujamäärien

¹¹⁵ Vuonna 1972 uusia hallituksen jäseniä olivat dos. Lauri Routila, lis. Matti Juntunen, fil. kand. Marja-Liisa Kakkuri-Ketonen (myöh. Kakkuri-Knuuttila) ja fil. yo. Hannu Sivenius. Muut hallituksen jäsenet olivat von Wrightin lisäksi Hintikka, Wilenius ja Niiniluoto. (Vuosikokouksen pöytäkirja 23.2.1972.)

¹¹⁶ Myös ennen 1972 vuosikokousta von Wright vaikuttaa olleen luottavainen Hintikan valinnasta. Hänen arkistostaan löytyy nimittäin luonnos vuoden 1972 vuosikokouksen loppusanoiksi, jossa hän kiittää SFY:tä kymmenvuotisesta luottamuksesta ja toteaa tuntevansa ”suurta tyydytystä” siitä, että jättää paikkansa ”seuraajalle, jonka tieteelliset ansiot ja erinomaiset kansainväliset kontaktit antavat hänelle ihanteelliset edellytykset kunnialla ja menestyksellisesti toimia Filos[osofisen] yhdistyksen ja Suomen filosofian hyväksi”. (Käsikirjoitettu muistiinpano ”Fil. Yhd. Vuosikok. 23.2. klo 19”, WVA: Wri-Sf-054f. Viittaus voi tuskin olla muuhun kuin Hintikkaan.)

¹¹⁷ Ehdotuksen mukaan Kaila-luento perustettaisiin kunnioittamaan Kailan elämäntyötä Suomen filosofian hyväksi ja pidettäisiin kerran vuodessa toimikunnan ehdottaman koti- tai ulkomaisen filosofin toimesta. Esitelmät suunniteltiin myös julkaistavaksi. (Liite SFY:n hallituksen kokouksen pöytäkirjaan 12.1.1972.) Tuossa vaiheessa Kailan nimi liitettiin todennäköisesti nuoremman polven kritisoimaan positivismiin. Kun ehdotus herätti vuosikokouksessa vastustusta, veti hallitus esityksensä pois (SFY:n vuosikokouksen pöytäkirja 23.2.1972.)

¹¹⁸ Syksyllä 1972 ja keväällä 1973 pidettiin kuukausitapaamisissa kaksi samaan aihepiiriin liittyvää alustusta ja niihin liittyvät kommenttipuheenvuorot. Toimikuntia oli kuusi: *Ajatus*, *Acta*, Kehittämistoimikunta, 100-vuotisjuhlatoimikunta, *Dialektiikka*-kollokvion järjestelytoimikunta ja

perustella vaikuttaa siltä, että uudistusmielisillä oli ääni-enemmistö jo vuoden 1972 vuosikokouksessa. Ilmeisesti opiskelijapiirit olivat – ainakin vielä tässä vaiheessa – tyytyväisiä avarakatseisena pidetyn von Wrightin puheenjohtajuuteen.

Vuoden 1972 ja 1973 vuosikokousten kulku asettuu joka tapauksessa voimakkaaseen kontrastiin edellisten vuosikymmenten vuosikokousten kanssa (ks. edellä osio I), joissa osallistujamäärä oli tyypillisesti varsin alhainen ja joissa puheenjohtajasta ja hallituksen kokoonpanosta päätettiin tyypillisesti yksimielisesti eli käytännössä edellisen hallituksen esityksen mukaisesti. Kuten todettua, SFY:tä pyöritettiin 1950- ja 1960-luvulla pitkään melko suppean, yliopistollisen ja tieteellisen sisäpiirin voimin. Hallituskin koostui, erityisesti 50-luvulla ja 60-luvun alkupuolella, lähinnä filosofian tai lähialan professoreista ja jo meritoituneista tutkijoista. Kuvaaavaa on, että vielä vuonna 1969 hallitus oli koostunut liki yksinomaan professorikunnasta, jota edustivat von Wright (pj.), Hintikka (vpj.), Ketonen, Oksala, Stenius ja Tenkku. Myös kahdesta ei-professorijäsenestä Reijo Wilenius oli jo dosentti ja sihteerinä toimiva Tauno Nyberg arvoltaan valtiotieteen lisensiaatti.

Kuinka tähän uuteen, tulehtuneeseen tilanteeseen sitten oli päädytty? – Hieman yksinkertaistava vastaus on nähdäkseni, että Lauri Routilan valinnan taakse asetui kolme osittain päällekkäistä ryhmittymää, joilla kaikilla saattoi olla eri syitä toiminnalleen: (i) nuoremman polven lisensiaatit tai jo väittelleet filosofit, jotka vastustivat analyyttisen filosofian kasvavaa dominanssia Suomessa; (ii) filosofista monipuolisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia kaipaavat opiskelijat; ja (iii) marxilaisista ajattelua edistämään pyrkivät vasemmistolaispiirit (etunenässä Akateemisen Sosialistiseuran filosofian osaston jäsenet). Pyrkimys akateemisen demokratian lisäämiseen ja perinteisen professorikeskeisyyden vastustamiseen lienee vaikuttanut kaikkiin näihin ryhmiin. On lisäksi liki varmaa, että vahvasti USA:han ja loogis-analyyttiseen filosofiaan suuntautunut puheenjohtajakandidaatti Jaakko Hintikka herätti vastustusta monissa piireissä. Kyse ei ollut pelkästään

Tieteen arvosidonnaisuus -kollokvion järjestelytoimikunta. Ks. muistiinpano toimikunnista WWA: Wri-Sf-054a.

Routilan kannattamisesta, vaan ehkä ennen kaikkea Hintikan ja hänen edustamansa linjan vastustamisesta.

Routilan tausta ja profiili

Vuonna 1973 puheenjohtajaksi valittu dosentti Lauri Routila edusti nuorempaa, mutta jo akateemiset kannuksensa saanutta suomalaista filosofipolvea. Tämän lisäksi hän edusti filosofista vähemmistöä: Routila oli Sven Krohnin oppilas ja entinen assistentti Turun yliopistosta ja kuului Krohnin ympärille 1960-luvun kuluessa muodostuneeseen, fenomenologiasta kiinnostuneeseen filosofipiiriin, jonka muita jäseniä olivat mm. Matti Juntunen, Tuomas Tolonen ja Lauri Mehtonen.¹¹⁹ Routilan Aristoteleen ensimmäisen filosofian käsitettä käsittelevä väitöskirja oli julkaisu *Actan* niteenä XXIII (1969) – tämän saksankielisen niteen herättämä kielipoliittinen keskustelu mainittiin jo edellä. Tämän lisäksi Routila oli kirjoittanut myös Platonista, Leibnizista sekä Husserlin ja Heideggerin ajattelusta¹²⁰ – ja itse asiassa tutustunut Heideggeriin itseensä ollessaan stipendiaattina Freiburgin yliopistossa vuonna 1961.¹²¹ SFY:n toimintaan Routila tuli mukaan jo 1960-luvun loppupuolella. Varhainen kirjeenvaihto von Wrightin ja Routilan välillä antaa kuvan varsin hyvästä ja arvostavasta suhteesta,¹²² ja vuosikymmen lopulla Routila kollaboroi myös Hintikan kanssa toimittaen tämän kanssa jo edellä mainitun kokoomateoksen *Filosofian tila ja tulevaisuus* (1970). Vuodesta 1970 lähtien Routila toimi *Ajatuksen* toimitusneuvoston jäsenenä ja – kuten todettua – vuodesta 1972 myös SFY:n hallituksen jäsenenä ja varapuheenjohtajana.¹²³ Tätä taustaa vasten olisi ehkä ollut odotettavissa, että Routila olisi voinut hyvinkin tukea Hintikan puheenjohtajuutta ja

¹¹⁹ Ks. Routilan haastattelu, *Niin&Näin* 3/2007, 107. Krohnin piirin ympärille syntyi 1963 Filosofian ja fenomenologisen tutkimuksen seura. Ks. myös sff.fi/historiaa.html (vierailtu 21.10.2023).

¹²⁰ Ks. Routila 1968, 1970a ja 1970b.

¹²¹ Routilan haastattelu, *Niin&Näin* 3/2007, 107–8.

¹²² Ks. säilynyt kirjeenvaihto G. H. von Wright – L. Routila (*Kansalliskirjasto*: coll. 714.203). Jo 1965 von Wright arveli kirjeessään Hintikalle, että Routila tulisi pian olemaan ”varteenotettava tekijä Suomen filosofiassa” (G. H. von Wright – J. Hintikka 21.4.1965. *Kansalliskirjasto*: coll. 714.89–92)

¹²³ Toimintakertomus 1970 ja Vuosikokouksen pöytäkirja 23.2.1972.

kieltäytyä itse ehdokkuudesta. Itse asiassa von Wrightin kirjeenvaihdon ja muistiinpanojen perusteella on selvää, että Routila oli vielä ennen kokousta ainakin antanut ymmärtää, ettei olisi suostumassa ehdolle, jos häntä pyydetäisiin yhdistyksen puheenjohtajaksi.¹²⁴

Emme varmuudella tiedä, millaiset keskustelut olivat edeltäneet Routilan suostumusta asettua SFY:n jäsenistön ehdotamaksi puheenjohtajaehdokkaaksi von Wrightin tukemaa Hintikkaa vastaan. Vaikka onkin mahdollista, että päätös syntyi vasta varsinaisen vuosikokouksen aikana,¹²⁵ pitäisin epätodennäköisenä, että Routila olisi ollut täysin tietämätön hankkeesta ehdottaen häntä puheenjohtajaksi. Luultavasti ratkaisuun vaikutti kuitenkin se, että Routila edusti fenomenologina filosofista vähemmistöä suomalaisessa filosofiassa. Lisäksi hän oli vuonna 1971 hävinnyt kisan Turun teoreettisen filosofian professorista täpärästi Hintikan oppilaalle Risto Hilpisele: Hilpisen valinta oli lisännyt analyyttisen filosofian dominanssia Suomessa, sillä viran edellinen haltija oli ollut Krohn.¹²⁶ Lisäksi von Wright oli kirjoittanut Turun professorista asiantuntijalausunnon ja asettanut – joskin hiuksenhienolla marginaalilla – Hilpisen Routilan edelle.¹²⁷ Luultavasti siis Routilan ja hänen lähipiirinsä – häntä ehdotti puheenjohtajaksi Turun kollega, assistentti Matti Juntunen – motivaatio paikantuu ainakin osittain tällaisiin koulukunnallisiin ja henkilöhistoriallisiin seikkoihin. Luultavasti Krohnin piirin edustajat kokivat, että heidän harrastamalleen filosofialle oli yhä vähemmän tilaa suomalaisissa yliopistoissa.

¹²⁴ "Anteckningar om Filosofiska föreningen", 31.3.1973 (WVA: Wri-Sf-054c). G. H. von Wright – J. Hintikka, 17.2.1973 ja 1.3.1973 (*Kansalliskirjasto*: coll. 714.89–92).

¹²⁵ Näin von Wright kertoo Hintikalle Routilan antaneen hänen ymmärtää (G. H. von Wright – J. Hintikka, 1.3.1973 *Kansalliskirjasto*: coll. 714.89–92).

¹²⁶ Päätöksen julkistamisen jälkeisiä pettyneitä tunnelmia tulee ilme mm. kirjeessä L. Routila – G. H. von Wright, 31.12.1971 (*Kansalliskirjasto*: coll. 714.203).

¹²⁷ 12.12.1970 päivätyssä lausunnossaan von Wright antaa tosin Routilan työstä hyvinkin positiivisen kuvan korostaen tämän monipuolisuutta ja todeten tämän olevan "ilmeinen filosofinen lahjakkuus" (WVA: Wri-Sf-043 [48], s. 8). Virantäytöstä ks. myös G. H. von Wright – J. Hintikka 3.2.1971 (*Kansalliskirjasto*: coll. 714.89–92).

Opiskelijajäsenistön nousu ja merkitys

Ainoastaan "Turun fenomenologien" tuella Routilasta ei kuitenkaan koskaan olisi tullut SFY:n puheenjohtajaa.¹²⁸ SFY:n 70-luvun alkupuolen kokouksissa kuninkaantekijöitä olivat seuran opiskelijajäsenet. Opiskelijajäsenten merkitys seuran toiminnassa oli kasvanut nopeasti 1970-luvun taitteessa. Seuran toimintaan oli itse asiassa jo 60-luvun loppupuolelta alkaen aktiivisesti houkuteltu opiskelijoita. Vuonna 1967 seuraan kuului 180 jäsentä eikä osallistuminen kokouksiin ollut kovinkaan vilkasta. Samana vuonna tehdyssä selvityksessä yhdistyksen toiminnan tehostamiseksi ehdotettiin, että opiskelijoita houkuteltaisiin aktiivisesti mukaan seuran jäseniksi.¹²⁹ Toiveissa oli, että tällä tavoin yhdistys "voisi arvokkaalla tavalla toimia yliopistossamme hajanaisen filosofian opetuksen yhdyselimenä sekä jossain määrin korvata ylemmän asteen opiskelusta puuttuvia seminaareja ja keskustelutilaisuuksia".¹³⁰ 1970-luvun taitteessa yhdistyksen jäsenmäärä kasvoikin erittäin voimakkaasti niin, että 20.2.1973 päivättyssä jäsenluettelossa oli jo 379 jäsentä: kuudessa vuodessa jäsenmäärä oli siis yli kaksinkertaistunut. 1.1.1972 jäseniä oli vielä vain 226,¹³¹ mutta yksin 1972 vuosikokousta edeltävässä hallituksen kokouksessa hyväksyttiin uusia jäseniä jopa 86 kappaletta.¹³² Suurin osa näistä uusista jäsenistä oli opiskelijoita. SFY:n omat mainoskampanjat ja opiskelijoiden yleisen määrän kasvu eivät missään tapauksessa yksin selitä tällaista jäsentulvaa. Jo numeroiden perusteella on selvää, että opiskelijoita värvättiin seuran jäseneksi aktiivisesti – tässä vaiheessa todennäköisesti ennen kaikkea Helsingin filosofian

¹²⁸ Tässä mielessä Niiniluodon (1995, 509) toteamus, että hävityn Turun professuurikisan jälkeen "Routilan kannattajat nostivat hänet kahdeksi vuodeksi Suomen Filosofisen Yhdistyksen puheenjohtajaksi" on liian yksinkertaistava – ellei "Routilan kannattajilla" sitten tarkoiteta kaikkia henkilöitä, jotka – syystä tai toisesta – äänestivät Routilaa puheenjohtajavaaleissa!

¹²⁹ "Ehdotuksia Filosofisen Yhdistyksen toiminnan tehostamiseksi", 3 sivua, (WVA: Wri-Sf-054n).

¹³⁰ *Ibid.* Tämä ehdotus heijastelee, ehkä laatijan asiaa tietämättä, yhdistyksen alkuperäistä funktiota Helsingin yliopiston opiskelijaseminaarina.

¹³¹ Toimintakertomus vuodelta 1971.

¹³² Hallituksen kokouksen pöytäkirja 23.2.1972.

opiskelijoiden ainejärjestö Dilemman ja ASS:n filosofian osaston toimesta. Ottaen huomioon 1972 ja 1973 vuosikokouksien poikkeuksellisen runsaan osallistujamäärän, on ilmeistä, että opiskelijat (erityisesti opiskelijajärjestöt) pyrkivät näinä vuosina aktiivisesti saamaan äänensä kuuluviin SFY:n toiminnassa.¹³³ Tämä käy ilmi myös von Wrightin 1.3.1973 päivästä kirjeestä Hintikalle, jossa hän kertoo opiskelijoiden edustaja Hannu Siveniuksen – vuoden 1972 Dilemman puheenjohtajan ja ASS-aktiivin, joka nautti tuohon aikaan merkittävää vaikutusvaltaa ajan filosofian opiskelijoiden piirissä – käyneen hänen puheillaan päivää ennen dramaattista vuosikokousta:

Hänen asiansa ilmeisesti vain oli ilmoittaa, että Dilemassa toivottiin kolme turkulaista ja kaksi dilemmalaista uuteen hallitukseen.¹³⁴ Selitin, etten pitänyt tällaista ajatusta lainkaan hyvänä. Viittasin hallituksen pienuuteen ja ehdotuksen epäkäytännöllisyyteen. S. oli täysin ymmärtämätön ja keskustelu oli ikävänluontoinen. S. ei itse ottanut puheeksi kysymystä puheenjohtajuudesta. Ilmoitin hänelle tarkoitukseni erota ja toivomukseni seuraajasta. Sain käsityksen, että S. ja he, joiden puolesta hän puhui, tulisivat mukautumaan tällaiseen muutokseen. *Sanallakaan hän ei viitannut siihen, että minut olisi toivottu jääväni puheenjohtajan paikalle.*¹³⁵

Kun Sivenius ja von Wright tapasivat päivää ennen vuosikokousta, olivat opiskelijajärjestöt ilmeisesti käytännössä jo päättäneet, että seuran uudeksi puheenjohtajaksi nostettaisiin Routila, ei von Wrightin suosikkia Hintikkaa. Hannu Siveniuksen muistikuvien mukaan asioita oli järjestetty etukäteen

¹³³ Antti Hautamäen mukaan Dilemma ja ASS-osasto rekrytoivat ihmisiä vuosikokoukseen, jotta äänestyksiin saatiin opiskelijaenemmistö (sähköpostikommunikaatio 10.8.2023). Hannu Sivenius muistelee, että opiskelijoita ja tuttuja värvättiin aktiivisesti liittymään SFY:n jäseniksi (keskustelu Antti Hautamäen, Marja-Liisa Kakkuri-Knuutilan, Kimmo Sarjeen ja Hannu Siveniuksen kanssa 24.8.2023.)

¹³⁴ Tämä tavoite toteutui: Routila, Juntunen ja Tolonen olivat Turusta ja Helsingin nuorempaa polvea edustivat Sivenius ja Uusitalo. Tavallaan Dilemman piiriin kuului myös hallituksessa vuodesta 1970 toiminut Niiniluoto.

¹³⁵ G. H. von Wright – J. Hintikka, 1.3.1973 (*Kansalliskirjasto*: coll. 714.89–92).

Turun nuoremman polven filosofeja edustavien Matti Juntusen ja Lauri Mehtosen kanssa, jotka mobilisoivat seuraavan päivän kokoukseen paikalle bussilastillisen turkulaisia filosofian opiskelijoita.¹³⁶ Turun filosofian opiskelijoiden ainejärjestö *Dialectica* oli mukana suunnitelmassa. Voidaan siis sanoa, että SFY:n 1973 vuosikokouksessa oli kyse varsin hyvin organisoidusta, mutta kuitenkin SFY:n sääntöjen puitteissa tapahtuneesta, opiskelijademokraattisesta vallankaappauksesta.

Mutta mikä oli opiskelijoiden motiivi, ensinnäkin aktivoitua SFY:n asioissa ja toiseksi asettautua Routilan puolelle puheenjohtajakysymyksessä? – Ehkä keskeisin taustatekijä liittyy kysymykseen opiskelijoiden vaikutusmahdollisuuksista akateemisessa filosofiyhteisössä. 1970-taitteessa vireillä ollut korkeakoululaki oli herättänyt toiveita yliopistodemokratiasta ja yhtäläisestä äänioikeudesta yliopistovaltuuston ja mahdollisesti myös laitostason vaaleissa (ks. Osio I). Yliopiston hallintouudistus määrittikin noina vuosina keskeisesti opiskelijajärjestöjen toimintaa.¹³⁷ Kun opiskelijapiireissä kannatettu vuoden 1969 lakiehdotus ei toteutunut, kasvoivat opettajakunnan ja opiskelijoiden väliset jännitteet. Von Wrightin kirje Hintikalle keväältä 1970, jolloin lakialoite oli kariutunut, antaa hienon aikalaiskuvan tunnelmista Helsingin yliopiston filosofian laitoksella:

Täällä on ollut *paha aika*. [...] Suurin ikävä asia on tietenkin ollut yliopistojen hallintouudistuskysymys. Mielialat ovat olleet erittäin katkeria. Näytelmän loppu-osa [sic] oli myös masentava spektaakkeli,¹³⁸ mutta sillä oli ainakin se hyvä tulos, että nyt ollaan taas nolla-pisteessä [sic]. Ehkä on toiveita, että kun uusi kierros alkaa päästään parempaan tulokseen ja yhteisymmärrykseen. Mutta enteet eivät ole edullisia.

¹³⁶ Keskustelu Antti Hautamäen, Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttilan, Kimmo Sarjeen ja Hannu Siveniuksen kanssa 24.8.2023.

¹³⁷ Ks. Rovamon muistelmä (2017, 28) ja aikalaisdokumenttina esim. Engestöm, Mieltinen & Solantaus (1972, 66–).

¹³⁸ Tämä on oletettavasti viite lakiuudistuksen käsittelyn pitkittämiseen opposition toimesta mm. pitkitettyjä puheita pitämällä niin, että lakiesityksestä ei ehditty päättää ennen 15.–16. maaliskuuta 1970 järjestettyjä eduskuntavaaleja. Näiden viivytyspuheenvuorojen laatimiseen osallistui uudistusta vastustavia yliopiston professoreita; ks. Rainio (2020, 291).

Vaikka olenkin vain sivullinen tarkkailija, niin ei ole jäänyt minulta huomaamatta, että mieliala filosofian laitoksen piirissä on huonontunut. Professorien dominoiva tunne tuntuu olevan nuorempien opettajien ja opiskelijoiden pelko. Tästä seuraa paljon väärinkäsityksiä ja virhereaktioita. Yksi tällainen on minusta ollut Ketosen kovin epäpsykologinen kielteinen suhtautuminen nuorempien aikeisiin ryhtyä julkaisemaan filosofista monistesarjaa. Minusta tuntuu, että tällainen sarja olisi paikallaan ja tarpeellinenkin – myös ”psykologiasta” riippumatta.¹³⁹

Kirjeessään von Wright toteaa myös, että ”sama ilmapiirin jännittyneisyys tuli esille myös Filosofisen Yhdistyksen [vuoden 1970] vuosikokouksessa”, jossa hallituksen jäsenten vaaleissa tuli merkittävää hajontaa. Mm. Hintikka putosi tuolloin hallituksesta.¹⁴⁰ Kirjeestä käy myös ilmi, että yliopiston jännitteet olivat ennen kaikkea professorikunnan ja alempien yliopistolaisten eli nuorempien opettajien ja opiskelijoiden välillä. Helsingin filosofian opiskelijoiden piireissä oltiinkin noihin aikoihin tyytymättömiä Oiva Ketosen tapaan johtaa filosofian laitosta. Vaikka laitoksella olikin vuodesta 1969 alkaen toiminut laitosneuvosto, jossa myös opiskelijat olivat edustettuna, oli varsinainen päätösvalta edelleen professoreiden käsissä. ASS:n vuoden 1972 monisteessa ihmeteltiinkin, miksi laitoksen esimiehenä on ”mies kuin Ketonen, joka jarruttaa minkä jaksaa ja esimiesvaltuuksinsa kykenee demokraattisia uudistuksia”.¹⁴¹

¹³⁹ G. H. von Wright – J. Hintikka, 21.3.1970 (*Kansalliskirjasto*: coll. 714.89–92). Helmikuussa 1970 oli Helsingin yliopistolla osoitettu aktiivisesti mieltä ja toteutettu yliopistolakko (Kolbe 1996, 377–378). On ehkä kiinnostavaa, että von Wrightin analyysin mukaan se, minkä opiskelijat *kokivat* epädemokraattiseksi vallankäytöksi, saattoi perustua pelkoon ja psykologisen pelitajun puutteeseen professoreiden puolelta.

¹⁴⁰ Hallitukseen valittiin tällöin von Wrightin lisäksi Oiva Ketonen, Erik Stenius ja Reijo Wilenius sekä uusina jäseninä Ilkka Niiniluoto, S. Albert Kivinen ja Juha Manninen, jotka edustivat nuorempaa polvea. Hintikka, Ohto Oksala ja Tauno Nyberg menettivät paikkansa (Vuosikokouksen pöytäkirja 1970). Vuoden 1970 vuosikokoukseen osallistui pöytäkirjan mukaan n. 40 henkeä, joten osallistujamäärä oli jo kasvussa.

¹⁴¹ ASS-informaatio, vuodelta 1972. *Kansan arkisto*: 1D4, Akateeminen sosialistiseura II, 22 Jm Filosofian ASS-osasto. Ketosen penseä suhtautuminen uudistuksiin ja ehdotuksiin tuli esiin myös 24.8.2023 käydyssä

Tätä taustaa vasten vaikuttaakin todennäköiseltä, että opiskelijoiden nouseva kiinnostus SFY:n toimintaan perustui keskeisesti siihen, että – toisin kuin ajan yliopisto – SFY oli säännöiltään demokraattisesti toimiva tieteellinen yhdistys, jossa jokaisella jäsenellä oli yhtäläinen äänioikeus yhdistyksen puheenjohtajan ja hallituksen vaaleissa. Kun toiveet yliopistodemokratiasta kariutuivat, kanavoitui opiskelijoiden vaikuttamistarve luonnollisesti niihin kanaviin, jossa vaikuttaminen oli mahdollista.¹⁴² Voisi siis sanoa, että 1970-luvun alkuvuosina SFY toimi nuoremmalle filosofikunnalle eräänlaisena akateemisen vaikuttamisen varoventtiilinä.

Erityisesti ASS:n piirissä yleinen pyrkimys tiede- ja yliopistopoliittiseen vallankumoukseen lienee ollut tärkeä tekijä. ASS:n filosofian osaston informaatiomonisteissa painotettiin, että järjestö on osa vallankumouksellista työväenliikettä ja osallistuu luokkataisteluun yliopistolla.¹⁴³ ASS:n lähestymistapaan kuuluva järjestäytyminen oppiaineosastoihin ja yhtenä, kurinalaisena ryhmänä toimiminen vaikuttivat epäilemättä siihen, että opiskelijoiden kriittinen massa saatiin mobilisoitua tehokkaasti ensin liittymään Suomen Filosofiseen Yhdistykseen, sitten osallistumaan sen kokouksiin, ja lopulta käyttäytymään määrättyllä tavalla äänestyksissä.

Filosofian uudet virtaukset ja analyyttisen filosofian ylivalta

Toinen opiskelijakuntaa liikuttanut tekijä liittyy filosofisiin koulukuntakysymyksiin. Kuten todettua, 1960-luvun loppupuolella opiskelijaliikkeessä päätään nostanut vasemmistolaisuus toi mukanaan uuden kiinnostuksen marxilaista filosofiaa ja vasemmistolaista poliittista ajattelua kohtaan. Vuonna 1970 perustetun Helsingin yliopiston ASS:n filosofian osasto järjesti aktiivisesti marxilaiseen ajatteluun liittyviä lukupiirejä. Vuoden 1972 aikana ASS-taustaiset opiskelijat esittivät SFY:n johdolle ponnin eli toimenpidealoitteen, jossa

keskustelussa Antti Hautamäen, Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttilan, Hannu Siveniuksen ja Kimmo Sarjeen kanssa.

¹⁴² SFY:stä demokraattisesti toimivana yhdistyksenä keskusteltuun mm. ASS:n kokouksessa helmikuussa 1973.

¹⁴³ ASS-Informaatio ”Filosofia on aina luokkasidonnaista” (päiväämätön). *Kansan Arkisto*: 1D4 Akateeminen sosialistiseura II, 22 Jm Filosofian ASS-osasto.

ehdotettiin jonkun kansainvälisesti tunnetun marxilaisen filosofin kutsumista Suomeen ja marxilaista ajattelua käsittelevän kollokvion järjestämistä vuonna 1973. Ponsiehdotuksessa todettiin, että tällaiset aktiviteetit kohottaisivat yhdistyksen arvovaltaa nuorempien tutkija- ja opiskelijapiirien keskuudessa ja edistäisivät tieteellistä yhteistyötä sosialististen maiden kanssa.¹⁴⁴ Marxilaisuutta kohtaan koetun vedon ohella 70-luvun alkupuolen opiskelijat olivat aktiivisesti kiinnostuneita myös muista filosofisista perinteistä kuten fenomenologiasta, strukturalismista ja hermeneutiikasta.¹⁴⁵ Vaikka ASS oli merkittävä tekijä myös Helsingin opiskelijajärjestö Dilemman toiminnassa, Dilemman piirissä oli tilaa myös muille filosofisille suuntauksille kuin puhtasoppiselle marxilaisuudelle.¹⁴⁶ Dilemma järjesti 70-luvun alkuvuosina lukuisia lukupiirejä ja kesäseminaareja eri filosofisista aihepiireistä: esim. vuonna 1972 järjestettiin ”virikeluentosarja”, joka käsiteli mm. marxismia, saksalaista idealismia ja Popperin filosofiaa.¹⁴⁷ Myös yksityisiä opinto- ja lukupiirejä järjestettiin ahkerasti. Koska moniin näistä virtauksista liittyi myös positivististen ja teknokraattisten ajattelutapojen kritiikkiä, jotka molemmat edelleen yhdistettiin analyttiseen filosofiaan, olivat monet (muutkin kuin marxilaiset) opiskelijat epäilemättä

¹⁴⁴ Ponsialoite Suomen Filosofisen Yhdistyksen johtokunnalle, liite hallituksen pöytäkirjaan 26.4.1972.

¹⁴⁵ Ks. Rovamon muistelu (2017, 29); saman kuvan vahvistaa myös Antti Hautamäki (sähköpostikirjeenvaihto 10.8.2023). Myöhemmin pitkän uran Kansalliskirjastossa tehnyt Olli Oinas (1948–2018) järjesti ”hermeneutiikkaryhmän”, joka keskittyi mannermaiseen filosofiaan (muistokirjoitus HS, 11.3.2018). Keskustalaisaktiivi ja hieman vanhempaa polvea edustava Risto Volanen (2020) kertoo puolestaan ajan kiinnostuksesta uushumanismia ja nk. analyttistä hermeneutiikkaa kohtaan vaihtoehtona marxilaisuudelle ja ankaran linjan analyttiselle filosofialle.

¹⁴⁶ ASS:n 10.7.1972 päivätyssä lausunnossa ”ASS:n filosofian osaston jäsenet demokraattisissa joukkojärjestöissä” korostettiin, että demokraattiset ainejärjestöt eivät voi (ASS:n tavoin) olla ideologisesti monoliittisiä toimijoita ja ilmaistiin halu kunnioittaa Dilemman ”järjestöllistä itsenäisyyttä demokraattisena opiskelijoiden etujärjestönä”. *Kansan arkisto*: 1D4, Akateeminen sosialistiseura II, 22 Jm Filosofian ASS-osasto. (Katkelma lausunnosta julkaistu myös Martikaisen & Luostarin artikkelissa [2017, 23]).

¹⁴⁷ Martikainen & Luostari 2017, 27.

tyytymättömiä analyyttisen filosofian alati kasvavaan domnanssiin suomalaisessa yliopistomaailmassa.

Niinpä vaikuttaakin luontevalta, että erilaiset opiskelijaryhmät ryhmittivät ”Turun fenomenologeja” edustavan Routilan taakse. Vaikka tämä ei varsinaisesti edustanutkaan ajan (äännekkäimmän) opiskelijaenemmistön suosimaa marxilaista suuntausta, oli hänen valintansa ikään kuin hyvä kompromissi.¹⁴⁸ Opiskelijapiireissäkin ajateltiin, että SFY:n johtoon tarvittiin akateemisesti meritoitunut henkilö, jollainen dosentti ja professoriksikin päteväksi todettu Routila epäilemättä oli.¹⁴⁹ Näin ollen sekä ASS:n marxilaisjäsenistö että analyyttisen filosofian hegemonian maltillisemmatkin kriitikot pystyivät yhtä lailla edistämään omia intressejään tukemalla Routilaa Hintikkaa vastaan. Tärkeintä oli, että suomalaisen filosofian uusien virtausten – ja nuoremman polven – ääni saatiin kuuluviin. Ja täytyy muistaa, että SFY:n hallitukseen saatiin toki samalla valituksi myös marxilaista näkökulmaa edustavia jäseniä.

Tähän asetelmaan liittyen on valaisevaa nostaa esiin tammi-kuun viimeisenä päivänä 1973 järjestetty SFY:n kuukausikokous aiheesta ”Filosofian edellytykset ja tavoitteet Suomessa”. (Tilaisuuden esitelmät on julkaistu Helsingin yliopiston filosofian laitoksen monistesarjan niteessä 1/1973.) Tilaisuuden pääpuhujat olivat von Wright – jonka esitelmää sivusin jo edellä – ja Routila; kommenttipuheenvuoroista vas-

¹⁴⁸ Tämän tulkinnan vahvistavat myös aikalaistodistajat (keskustelu Antti Hautamäen, Marja-Liisa Kakkuri-Knuutilan, Kimmo Sarjeen ja Hannu Siveniuksen kanssa 24.8.2023). On kuitenkin selvää, että kovan linjan marxilaisessa valossa esim. fenomenologian ja hermeneutiikan suuntaukset edustivat ”porvarillisia” filosofisia traditioita (ks. esim. Uusitalo 1973, 51). Hannu Sivenius muistelee, että Pertti ”Lande” Lindfors jopa luonnehti vasemmistolaisopiskelijoiden ja Routilan tukijoiden yhteistyötä filosofian ja fasismin liitoksi, sillä Lindfors piti hermeneutikkoja fasisteina (keskustelu 24.8.2023). Vuoden 1972 vuosikokouksen jälkeen Routila korosti puolueettomuuttaan ja irtisanoutui lehdistössä esitetyistä väitteistä, että hän olisi ollut ”vasemmistoradiaalien suosikki” SFY:n hallitukseen (*Uusi Suomi* 27.2.1972).

¹⁴⁹ Hannu Sivenius vahvistaa, että Routilan valinta sopivana kompromissiehdokkaana perustui juuri tämänkaltaisiin pohdintoihin (Antti Hautamäen, Marja-Liisa Kakkuri-Knuutilan, Kimmo Sarjeen ja Hannu Siveniuksen haastattelu 24.8.2023).

tasivat nuoremmat Matti Juntunen, Ilkka Niiniluoto ja Jyrki Uusitalo. Jos von Wright korosti esityksessään diplomaattisesti filosofian koulukunnallisten ja kansallisten raja-aitojen lientymistä, Lauri Routila yhtyi puheenvuorossaan von Wrightin näkemykseen filosofian alan kansainvälistymisestä, mutta asetti poleemisesti vastakkain ajan filosofian kaksi pääsuuntausta: *formalismin* ja *sisällyksellisen filosofian* eli *informalismin*. (Formalismi-informalismi-jaottelun oli määrä korvata vanhentuneeksi katsottu analyttinen-mannermainen-jaottelu.) Jos formalismi kattoi Routilan mukaan lähinnä loogis-analyttisen filosofian, oli informalistisen filosofian määrä sisältää iso joukko toisiinsa palautumattomia аспектеja, joista Routila mainitsi erikseen transsendentaalisen, fenomenologisen, marxilaisen ja hermeneuttisen näkökulman. Kun samassa esitelmässä viitattiin Turussa 1960-luvulla Sven Krohnin ympärille kehittyneen informalistisen (lähinnä fenomenologisen) suuntauksen kohtaloon, formalistisen filosofian domnanssiin Suomessa ja esitettiin vielä epäsuorasti pelkoja, että suomalaisen filosofian ilmapiiriä uhkaa "aatteiden köyhyys", asemoi Routila esitelmässään itseään tavallaan koko aspektirikkaan informalistisen suuntauksen – siis myös sen marxilaisen aspektin – asiamieheksi.¹⁵⁰ Koska tämän keskustelutilaisuuden sisältöä käsiteltiin myös ASS:n filosofian osaston kokouksessa 7.2.1973 – siis muutama viikko ennen SFY:n vuosikokousta –, on hyvin mahdollista, että kokouksessa esitetyt puheenvuorot vaikuttivat ASS:n omaksumaan kantaan SFY:n puheenjohtajakysymyksessä.¹⁵¹

Tammikuun 1973 keskustelutilaisuudessa marxilaiset äänenpainot tulivat esiin Juntusen ja erityisesti Uusitalon puheenvuoroissa.¹⁵² Uusitalo – ASS:n jäsen loppuvuodesta 1971 alkaen¹⁵³ – totesi marxilaisen historianäkemyksen perspektii-

¹⁵⁰ Routila (teoksessa von Wright *et al.*, 1973), 14; 16–17; 21–22. Puheenvuorossaan Niiniluoto (teoksessa von Wright *et al.*, 1973), 41–) osoittaa vakuuttavasti, että jaottelu on turhankin skemaattinen, sillä myös analyttisen filosofian sisällä tehdään sisällöllistä filosofiaa.

¹⁵¹ Ks. Filosofian ASS-osaston pöytäkirja 7.2.1973. *Kansan arkisto*: 1D4, Akateeminen Sosialisiseura 2, 22 Jm Filosofian ASS-osasto, pöytäkirjat.

¹⁵² Juntunen (teoksessa von Wright *et al.*, 1973), erit. 29–31; Uusitalo (teoksessa von Wright *et al.*, 1973).

¹⁵³ Filosofian ASS-osaston pöytäkirja 17.12.1971. *Kansan arkisto*: 1D4, Akateeminen sosialistiseura II, 22 Jm Filosofian ASS-osasto.

vistä, että yhteiskunnallinen kehitys (lue: käynnissä oleva globaali siirtymä kapitalismista sosialismiin) asettaa tiettyjä ehtoja filosofiselle tutkimukselle. Erityisesti Uusitalo huomautti, että ”kehittyvä objektiivinen todellisuus tunkee sel- laisten vanhentuneiden tieteenkäsitteiden ja kategoriain lävitse, joiden puitteissa edelleen operoidaan”; objektiivisen todellisuuden ”oman luonteen mukaisiksi” tieteenkäsitteyk- seksi hän näki puolestaan ajan nousevat marxilaisen yhteis- kuntatieteen suuntaukset.¹⁵⁴ Vaikka nämä huomiot koskivat lähinnä tietenteoriaa, on tästä ajatuksesta kohtalaisen lyhyt askel tieteellisten paradigmojen sekä tieteen instituutioiden rakenteiden uudistamiseen marxilaisen historianfilosofian valossa. Uudistamisen tematiikka oli joka tapauksessa yleisemminkin ilmassa 1960-luvun lopun ja 1970-luvun korkea- koulupoliittisten keskusteluiden myötä.¹⁵⁵

Tilannetta määrittäneet filosofiset koulukuntakysymykset ja yliopistopolitiikan teemat yhdistyvät 1972 laaditun *Valtion humanistisen toimikunnan runko-ohjelman* herättämässä keskustelussa. Runko-ohjelma oli virkamiestyönä laadittu, humanis- tisia aloja koskeva tiedepoliittinen suunnitteluohjelma, joka edusti 1960-luvun ylhäältäpäin johdettua ja suunnitelmallista yliopistopolitiikkaa.¹⁵⁶ Selonteon filosofiaa käsittelevässä osi- ossa suositeltiin panostamaan aloille, jossa Suomessa oli saa- vutettu ”läpimurron omaisia oivalluksia”. Menestyksellisinä erikoisaloina mainittiin lähinnä logiikka, tieteenfilosofia ja ”sekä formaalisti että väljemmin” ymmärretty arvo- ja normi- filosofia. Täten myös humanistinen toimikunta tavallaan tuli suositelleeksi sellaista painopisteajattelua, joka oli omiaan vahvistamaan loogis-analyyttisen filosofian asemaa. Tammi- kuun 1973 keskustelutilaisuuden puheenvuoroissa otettiinkin kriittisesti kantaa tämän runko-ohjelman ehdotuksiin.

¹⁵⁴ Uusitalo (teoksessa von Wright *et al.*, 1973), 48.

¹⁵⁵ Sosialistisen opiskelijaliiton (SOL) piirissä asetettiin tyypillisesti vastustamaan niin perinteistä professorijohtoista sivistysyliopistoa, 1960-luvun teknokraattista ja valtiojohtoista yliopistouudistusta kuin perinteisen opiskelijaliikkeen pohjalta nousevia ehdotuksiakin. Marxilais- leninistinen vaihtoehto oli yliopiston *kansandemokrattinen* uudistaminen kollektiivisen joukkoliikkeen kautta. Ks. Engeströmin selonteko 1971.

¹⁵⁶ Kopio selonteosta säilynyt von Wrightin arkistossa: WWA: Wri-Sf-053a. SFY:ltä oli pyydetty runko-ohjelmasta lausuntoa, ja asiaa käsiteltiin syksyllä 1972 (hallituksen pöytäkirja 7.8.1972).

Erään keskeisen mielipiteitä jakaneen aihepiirin muodostivat lisäksi SFY:n julkaisupolitiikka ja erityisesti siihen kytkeytyvät kielikysymykset. Kuten edellä esitin, SFY:n kansainvälisiin yhteyksiin tähtäävän linjan mukaisesti *Ajatuksesta* kehitettiin 1970-luvun taitteessa englanninkielistä vuosikirjaa ja *Acta* siirrettiin North-Hollandin kansainväliseen jakeluun. Kun North-Hollandin edustaja oli vieläpä suhtautunut penseästi saksan- ja ranskankielisiin *Acta*-niteisiin, olivat seuran molemmat julkaisut käytännössä muuttumassa nopeasti englanninkielisiksi julkaisukanaviksi. Tämä kehityskulku korosti filosofisen julkaisemisen tieteellistä puolta ja suosi vieläpä angloamerikkalaisen filosofian edustajia – paitسیون olivat jäämässä niin kotimaisilla kielillä laaditut, laajempaa yleisöä puhuttelevat julkaisut kuin mannereurooppalaiseen kontekstiin tähtäävät tieteelliset kirjoituksetkin.¹⁵⁷ On syytä muistaa, että *Actan* kielikysymys oli noussut esiin juuri saksaksi operoivan Lauri Routilan väitöskirjan tiimoilta.

Äärimmäistä kantaa SFY:n julkaisupolitiikkaan edusti ASS-aktiivi Pertti Rovamon Sosialistisen Opiskelijaliiton (SOL) julkaisemaan *Soihduun* laatima, marxilaisesta näkökulmasta kirjoitettu katsaus vuosikirja *Ajatuksen* tilaan keväältä 1973:

Lehteä ovat hallinneet samat positivistit, jotka ovat määränneet koko akateemisesta filosofiasta. Lehti on toiminut lähinnä filosofiemme kansainvälisten meriittitutkimusten julkaisukanavana, ja on suuntautunut ennen kaikkea kansainvälisille filosofian areenoille länsimaissa. *Ajatuksen* sisältö on muodostunut suurimmilta osin epäajankohtaisesta ja laajempaa tieteellistä mielenkiintoa tavoittamattomasta aineistosta. Se on jäänyt suppeiden piirien lehdeksi, jonka käyttö edes filosofian tutkintovaatimuksissa ja opetuksessa on ollut mitätöntä.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Sähköpostikommunikaatio Kimmo Sarjeen kanssa 14.8.2023 ja Antti Hautamäen, Marja-Liisa Kakkuri-Knuutilan, Kimmo Sarjeen ja Hannu Siveniuksen haastattelu 24.8.2023. Ks. myös vuonna 1973 laadittu SFY:n julkaisupoliittinen selvitys, jossa kiinnitetään huomiota etenkin suomenkielisen julkaisukanavan puutteeseen, ks. alaviite 76.

¹⁵⁸ *Soihdu* 3/1973, 97.

Rovamon katsaukseen liittyvässä toimituksen kommentissa viitataan vastikään pidettyyn SFY:n vuosikokoukseen 1973 ja todetaan toiveikkaasti, että yhdistys "sai äskettäin yleisdemokraattisen hallituksen, minkä pitäisi mahdollistaa hintikkalaisten talutusnuorassa kulkeneen ja loogiseen empirismiin juuttuneen *Ajatus*-lehden kehityksen käynnistymisen".¹⁵⁹ – Näin poleemisissa ja poliittisissa sävyissä SFY:n toiminnasta ja suomalaisen filosofian tilasta kirjoitettiin siis vuoden 1973 vuosikokouksen jälkimainingeissa.

"Hintikkalaisuuden" kritiikki

Edellä käsiteltyjen aihepiirien lisäksi vaikuttaa siltä, että eräs keskeinen motivaatio nostaa Routila puheenjohtajaksi piili itse asiassa vastaehdokas Jaakko Hintikassa ja hänen vastustamisessaan. 1970-luvun alussa Hintikka oppilaineen edusti monien aikalaisten silmissä kovan linjan analyyttistä filosofiaa, joka oli rationalistisella 1960-luvulla vakiintunut suomalaisen filosofian valtavirraksi. Muiden näkökulmien edustajat kokivat monin paikoin olevansa yhä enemmän "formalistien armoilla", kuten Routila tammikuun 1973 esitelmässään asian muotoili.¹⁶⁰ Lisäksi Hintikka oli selvästi orientoitunut Yhdysvaltoihin. Itse asiassa koko 1960-luvun loppupuolen Hintikka oli jakanut aikansa Helsingin yliopiston käytännöllisen filosofian oppituolinsa ja Stanfordin välillä. Edellä siteeratusta von Wrightin kirjeestä keväältä 1970 käy itse asiassa ilmi, että Hintikkaan suhtauduttiin SFY:n piirissä torjuvasti ainakin osittain sen takia, että hän vietti niin paljon aikaa ulkomailla. Tällä perusteella oli SFY:n vuosikokouksessa esitetty epäilyjä, ettei Hintikka voisi osallistua kunnolla yhdistyksen hallituksen toimintaan.¹⁶¹ Aikalaistodistajien mukaan ajateltiin, että Hintikan puheenjohtajuuden myötä ongelmalliseksi koettu

¹⁵⁹ *Soihtu* 3/1973, 85. Rovamon mukaan ajankohtaisia ja keskeisiä filosofisia kysymyksiä olisivat "materialistisen filosofian ja tieteen välttämättömyys, tieteen arvovapaus - arvosidonaisuus -problematiikka, puolueettomuus - puoluekantaisuus -problematiikka, jne." On selvää, että *Soihtu* ja Rovamo arvioivat *Ajatus* ja sisällön mielenkiintoisuutta erittäin voimakkaasti omasta marxilais-leninistisestä perspektiivistään käsin.

¹⁶⁰ Routila (teoksessa von Wright *et al.*, 1973), 11.

¹⁶¹ G. H. von Wright - J. Hintikka, 21.3.1970 (*Kansalliskirjasto*: coll. 714.89-92). Kirjeestä ei ilmene, kuka tämän huomautuksen esitti.

anglo-amerikkalainen suuntaus yhdistyksen profiilissa ja sen julkaisupolitiikassa vahvistuisi ennestään. Lisäksi Hintikan eräitä kannanottoja hallintouudistuskysymykseen pidettiin ongelmallisina.¹⁶²

Joka tapauksessa ainakin ajan radikaaleimmille vasemmistolaisille Hintikan kiinteät yhteydet Yhdysvaltoihin ja sen kapitalistis-porvarilliseksi koettuun tiedemaailmaan olivat punainen vaate.¹⁶³ Tätä reaktiota vahvisti epäilemättä se, että positivistiksi leimattu Hintikka oli vastikään monessa yhteydessä kritisoinut marxilaiseksi ja positivistisen ajattelun kriitikoksi tunnustautuneen Yrjö Ahmavaaran (1939–2015) kyberneettisen yhteiskuntatieteen filosofian perusteesejä.¹⁶⁴ Aikalaistodistajan mukaan Hintikka oli antanut ajatuksen- vaihdossa Ahmavaaran kanssa itsestään arrogantin kuvan, ja häneen liitettiin – todellisia tai kuviteltuja – valtapyrkimyks-

¹⁶² Antti Hautamäen, Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttilan, Kimmo Sarjeen ja Hannu Siveniuksen haastattelu 24.8.2023.

¹⁶³ *Dilemman* historiategoksessa 1970-luvun alusta kirjoittaneet Martikainen ja Luostari (2017, 24) toteavat, että ASS:n piireissä pidettiin Helsingin yliopiston laitoksella harjoitettua filosofiaa porvarillisena ja positivistisena ja siten vastakohtana toivotulle 'tieteelliselle marxismille'; Jaakko Hintikan nimen mainitaan – joskin ilman lähdeviitettä – olleen näissä piireissä "kirosana".

¹⁶⁴ Ahmavaaran *Yhteiskuntatieteen kyberneettinen metodologia* julkaistiin 1969. Hintikka kritisoi teosta *Sociologia*-lehden kahdessa artikkelissa 1970, 1971, ks. myös Ahmavaaran vastine 1970. Vuonna 1971 Hintikka otti myös aktiivisesti kantaa Ahmavaaran ja Raimo Tuomelan väliseen kisaan Helsingin yliopiston yhteiskuntatieteiden filosofian ja metodiikan professuureista: ks. Hintikan koko sivun kirjoitus *Helsingin Sanomissa* 14.2.1971, johon Ahmavaaran vastasi 16.2.1971. Laajemmassa, 14.3.1971 julkaistussa vastineessa Ahmavaara esittää, että Hintikka olisi kyseenalaisin keinoin edesauttanut oppilaansa valintaa professoriksi; Tuomela ja Hintikka vastasivat syytöksiin 21.3.1971. Keskusteluun osallistui myös muita, ks. mm. HS 7.3.1971, jossa Kakkuri-Ketonen, Miettinen ja Tuominen tuovat esiin Hintikan puheenvuoron yliopisto- ja tiedepoliittisia oletuksia. Anekdoottina on mainittava, että saman päivän numerossa HS:n toimitus julkaisi Kaarlo Hirvosen käännöksen antiikinaikaisesta Lukianoksen satiirikirjoituksesta otsikolla "Kertomus hintikoiden ja ahmavaarojen virkaveljistä: filosofian oppituolista kiisteltiin kovin sanoin jo muinaisessa Ateenassa"!

siä.¹⁶⁵ Valtapyrkimyksiin liittyen oli tuolloin toki tuoreessa muistissa, että 70-luvun taitteessa Hintikan oppilaat olivat miehittäneet monia avoimena olleita filosofian oppituleja Suomessa (vrt. *Soihdun* viittaukset ”hintikkalaisiin” ja akateemista filosofiaa määrittäviin ”positivisteihin”, edellä). Edellä mainitun Turun teoreettisen filosofian oppituolin tapauksen ohella oli Helsingissä juuri Ahmavaara jäänyt toiseksi kilvassa Valtiotieteellisen tiedekunnan yhteiskuntatieteiden filosofian ja metodiikan professuurista. Virkaan valittiin Hintikan oppilas Raimo Tuomela (1940–2020). Tapauksen paljon julkisuutta saaneessa jälkipyykissä Ahmavaara esitti asian poliittisessa valossa.¹⁶⁶ Professorivalinnan (oletettua) poliittista luonnetta tuotiin esiin myös ASS:n piirissä, jossa Ahmavaaraa pidettiin tuolloin ”etevänä marxilaisena tiedemiehenä”.¹⁶⁷ – Tähän asetelmaan liittyy myös ASS:sta riippumattoman, hieman vanhemman marxilaisen Pertti ”Lande” Lindforsin (1927–2007) vuoden 1972 lopussa SFY:n hallitukselle lähettämä kirjelmä, jossa SFY:n puheenjohtajaksi ehdotettiin juuri Ahmavaaraa ja todettiin, ettei puheenjohtajaksi tulisi ”missään olosuhteissa” valita Jaakko Hintikkaa. Syyksi mainittiin Hintikan yhteydet eräisiin oikeistolaisiin liikkeisiin ja henkilöihin sekä se, että Hintikka oli Lindforsin näkemyksen ”syyllistynyt toistuvasti nimityspoliittisiin törmäilyihin”.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Sähköpostikommunikaatio Kimmo Sarjeen kanssa 10.8.2023. Valtapyrkimyssyytteet voivat perustua ainakin osittain edellisessä alaviitteessä mainittuun Ahmavaara-debattiin.

¹⁶⁶ Ks. edellä mainittu HS 16.2.1971, jossa Ahmavaara julistautui Helsingissä valitsevan ”subjektivistisen arvofilosofian” ja ”idealistisen tieteenfilosofian” kriitikoksi ja vihjasi, että hänen kilpailunsa oppituolista Hintikan oppilaan kanssa ”oli tappioksi tuomittu” sen jälkeen, kun Ahmavaara oli tunnustautunut ”marxilaisen tieteenfilosofian kannattajaksi”.

¹⁶⁷ Kannanotto ”ASS:n filosofian osaston jäsenet demokraattisissa joukkorajestyksissä”, päiv. 10.7.1972. *Kansan arkisto*: 1D4, Akateeminen sosialistiseura II, 22 Jm Filosofian ASS-osasto.

¹⁶⁸ Pertti Lindforsin kirje ”Suomen Filosofisen Yhdistyksen Hallitukselle”, 14.12.1972. Kirjeessä nostetaan erityisesti esiin Hintikan (väitetysti) läheinen yhteys Kullervo Rainioon (1924–2020), Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian professoriin, joka toimi vuodesta 1972 alkaen Kokoomuksen kansanedustajana. Rainio oli yliopistokeskustelussa vastustanut aktiivisesti mies ja ääni -periaatetta sekä taistolaista opiskelijaliikettä ja – ainakin

von Wrightin virhearvio

Jos Hintikka siis herätti vastustusta, on ehkä paikallaan kysyä, miksi von Wright puolestaan näyttää nauttineen opiskelijapiirien luottamusta ainakin vielä vuonna 1972. Olihan von Wright Hintikan opettaja, joka oli vaikuttanut merkittävästi analyttisen filosofian nousuun Suomessa. Sitä paitsi hän edusti maan tiedeyhteisön korkeinta valtakerrostumaa. Lisäksi hän ajoi Hintikkaa voimakkaasti seuraajakseen SFY:n johdossa. Kuinka siis on mahdollista, että von Wright pitkälti onnistui välttämään nuoremman sukupolven kritiikin ja positivismisyytökset?

Eräs tekijä on epäilemättä von Wrightin diplomaattinen ja polemiikkia välttämään pyrkivä luonne. Mutta ehkä merkittävämpää on, että von Wright oli juuri 1960-luvun loppupuolella profiloitunut uudelleen niin poliittisesti kuin filosofisesti (ks. osio I): erityisesti marraskuussa 1967 julkaistu Vietnam-artikkeli oli tehnyt hänestä Yhdysvaltojen ulkopolitiikan julkisen kriitikon. *Yliopistolehteen* 15.12.1967 kirjoittanut nimimerkki "Vasara" totesikin, että von Wright teki artikkelillaan "ehkä syvemmälle vaikuttavan teon kuin saattoi etukäteen kuvitellakaan" ravistelemalla vanhakantaiseksi koetun Suomen Akatemian perinteistä, antikommunistiseksi ja isänmaalliseksi koettua linjaa.¹⁶⁹ Oli myös tiedossa, että von Wright suhtautui 60-luvun lopulla uteliaan myönteisesti nuoremman polven yliopistoaktivismiin.¹⁷⁰ Itse asiassa hän oli 1960-luvun loppupuolella tukenut 1967 perustetun

omaelämäkertansa mukaan – joutui juuri 1970-luvun alkuvuosina "taistolaisen silmätikuksi" (ks. Rainio 2020, 286–). Omaelämäkerrassaan Rainio muistelee myös hänen ja Hintikan perheiden yhteistä työ-/lomamatkaa Israeliin 1967 (ibid., 254–256). Oikeistolaisista liikkeistä Lindfors mainitsee Hintikan yhteydet MRA:aan, joka oletettavasti viittaa kommunisminvastaiseen ja länsimyönteiseen Moral Re-Armament -liikkeeseen.

¹⁶⁹ *Ylioppilaslehti* 15.12.1967.

¹⁷⁰ Ks. esim. G. H. von Wright – J. Hintikka 11.5.1968 (*Kansalliskirjasto*: coll. 714.89–92), jossa von Wright, viitaten Pariisin opiskelijamielenosoituksiin, toteaa, ettei voi niitä paheksua, vaan on pikemmin "niitä sydämessäni kannattamassa". 5.12.1968 päivätyssä – siis yliopistolevottomuuksien jo rantauduttua Suomeen – kirjeessään Jaakko Blombergille von Wright toteaa, että opiskelijanuorison aktivoituminen on tehnyt häneen "syvän vaikutuksen". (*Kansalliskirjasto*: coll. 714.25)

Helsingin Yliopiston filosofian opiskelijoiden ainejärjestö Dilemman toimintaa ja hänet oli jo 1968 kutsuttu järjestön kunniajäseneksi.¹⁷¹ Lisäksi hän oli eräissä muissa yhteyksissä kritisoinut julkisesti professorien ylivaltaa yliopiston hallinnossa.¹⁷²

Näiden poliittisten ulostulojen lisäksi von Wright oli profiloitunut uudestaan myös omassa filosofiassaan. 1970-luvun taitteessa hän etsi aktiivisesti yhteyksiä hermeneuttiseen perinteeseen ja länsieurooppalaiseen uusmarxilaisuuteen, mikä käy ilmi mm. 1971 julkaistusta *Explanation and Understanding*-teoksesta. Opiskelijoille ehkä läheisempi julkaisu oli kirjan 1. luvun kanssa paralleeli, vuonna 1970 julkaistu kirjoitus *Tieteen filosofian kaksi perinnettä*. Näissä kirjoituksissa von Wright teki pesäeroa tieteenfilosofiseen monismiin ja kannatti (ymmärtävien) ihmistieteiden autonomiaa suhteessa (selittäviin) luonnontieteisiin. Vielä laajemmalle yleisölle von Wright poseerasi *Suomen Kuvalehden* tammikuun 1972 numeron kansikuvassa vieressään mainoslause ”Marxilaisuudessa kuohuu: G. H. von Wright kertoo mistä on kysymys”. Näin von Wright ei ollut lainkaan otollinen kohde positivismisyytöksille. Toisaalta on muistettava, että von Wright oli akateemikon eräässä mielessä ulkopuolinen suhteessa yliopiston päivänpoliittisiin vastakkainasetteluihin ja dispuutteihin, joista etenkin Helsingin yliopiston professoreina tuolloin toimineet Hintikka, Ketonen ja Stenius saivat enemmän kuin osansa.¹⁷³

Kaiken kaikkiaan vaikuttaa siltä, että von Wright onnistui 1970-luvun alussa profiloitumaan nuoremman sukupolven silmissä aidosti aikaansa kuuntelevaksi ajattelijaksi, joka ei myöskään pelännyt muuttaa katsantokantojaan ja tunnustella yhteyksiä muihin filosofisiin perinteisiin. Jälkikatsannossa on kuitenkin todettava, että yhdessä asiassa von Wrightin tilanearvio petti. Ajatellessaan voivansa – ehkä osin omalla arvovallallaan – nostaa Hintikan SFY:n puheenjohtajaksi

¹⁷¹ Martikainen & Luostari 2017, 18.

¹⁷² Ks. alaviite 15 edellä.

¹⁷³ Esim. ASS:n filosofian osaston informaatio-lehtisessä (luultavasti 1972-vuoden puolivälistä) mainitaan, viitaten Steniukseen ja Ketoseen, turhautumisesta laitosneuvoston toimintaan ja vaikeuksista edistää vireillä olleita tutkintovaatimusten uudistuksia. *Kansan arkisto*: 1D4 Akateeminen sosialistiseura II, 22 Jm Filosofian ASS-osasto.

vuoden 1973 kokouksessa von Wright aliarvioi ajan opiskelijaliikkeiden ja analyyttisen filosofian katveesta esiin nousevien uusien filosofisten virtausten kumouksellisen voiman. Va-Varoitukset olivat kyllä ilmassa. Ehkä häntä johti harhaan idea, että SFY:n puheenjohtajaksi olisi saatava henkilö, joka – von Wrightin tavoin – edustaisi ajan ”huippututkimusta” ja kansainvälistä tiedemiestyyppiä. Tästä näkökulmasta Hintikka olikin epäilemättä ylivoimaisesti paras vaihtoehto. Mutta Hintikka ei sittenkään ollut von Wright, jonka akateemista profiilia luonnehti myös avarakatseinen humanismi ja arvostus eurooppalaista sivistystraditiota kohtaan. On selvää, että ruohonjuuritasolla SFY:n profiiliin kaivattiin 1970-luvun alussa korjausliikettä, jonka seurauksena yhdistys palvelisi laajempaa filosofista ja yhteiskunnallista kenttää.

V. Epilogi: SFY:n perimmäisestä tarkoituksesta

Tämän artikkelin aiheena on ollut Suomen Filosofisen Yhdistyksen toiminta ja vaiheet G. H. von Wrightin puheenjohtajakaudella 1962–1973. Noin vuoteen 1970 saakka kautta voidaan luonnehtia varsin dynaamiseksi ja nopeatempoiseksi vaiheeksi, jossa toiminta saa aktiivisen puheenjohtajansa ja muuttuvien yhteiskunnallis-tiedepoliittisten suhdanteiden myötä monia uusia muotoja. Kuten olen esittänyt, johtoaatteita tässä kehityskulussa olivat pyrkimys kansainvälisiin konteksteihin ja kansallisen yhteistyön edistämiseen akateemisen filosofian saralla. von Wrightin kauden loppupuolta, eli aikaa vuoden 1970 vuosikokouksesta Routilan valintaan puheenjohtajaksi kolme vuotta myöhemmin, luonnehtii puolestaan tiedepoliittisten jännitteiden kasvu. Etenkin jälkimmäinen kehityskulku muodostaa kiehtovan vaiheen paitsi yhdistyksen myös yleisemmin suomalaisen tiedemaailman historiassa.

Vaikka von Wrightin puheenjohtajakausi – ja tämän artikkelin varsinainen tarkasteluväli – päättyy tavallaan 28. helmikuuta 1973 järjestettyyn vuosikokoukseen, haluan lopuksi nostaa esiin yhden keskustelulinjan Routilan kaksivuotisen puheenjohtajakauden alkupuolelta. Keskustelu auttaa ymmärtämään paremmin myös von Wrightin kauden loppuajkojen tapahtumia. Keskustelun aiheena on – ei enempää eikä

vähempää – kuin SFY:n olemassaolon perimmäinen tarkoitus.

Olen esittänyt, että vuoden 1973 vallanvaihdossa oli kyse ennen kaikkea opiskelijaliikkeiden demokratialiikkeestä, jonka kanssa ei-poliittinen, mutta filosofista vähemmistöä edustava Routila taustajoukkoineen päätyi yhteistyöhön. Tämä yhteistyö ei kuitenkaan ollut kaikilta osin kestävällä pohjalla. Voisikin sanoa, että Routilan valinta ei poistanut SFY:n sisäisiä jännitteitä, vaan painotti niitä uudella tavalla. Jos pelko analyttisen filosofian dominanssista olikin hetkeksi syrjäytetty, nousi nyt pintaan jännite SFY:n nuoremman, yhteiskunnallisesti ja poliittisesti orientoituneen siiven ja yhdistyksen tutkijajäsenistön välillä. Tässä jaossa uusi puheenjohtaja ja opiskelijoiden edustajat olivat vastakkaisilla puolilla. Tämä käy ilmi jo keväällä 1973 käydyistä keskusteluista liittyen yliopistojen hallintouudistuslakiin – siis opiskelijoiden kannalta aivan keskeiseen aiheeseen. Jo 28.3.1973 pidetyssä SFY:n kuukausikokouksessa tuotiin päätettäväksi hallituksen opiskelijajäsenen Jyrki Uusitalon laatima kannanotto korkeakoulujen hallintouudistukseen.¹⁷⁴ Tässä kannanotossa SFY:n oli määrä asettua tieteellisenä yhdistyksenä tukemaan hallinnonuudistuksen edistämistä ja erityisesti opiskelijoiden vaatiman yhtäläisen äänioikeuden ulottamista sekä keskus- että laitoshallinnon tasolle.¹⁷⁵ Kokouksessa puheenjohtaja Routila ehdotti kuitenkin, että yhdistyksen ei pitäisi ottaa kantaa (poliittisiin) asioihin, jotka eivät suoraan liity filosofiaan. Puheenjohtajan kanta hävisi äänestyksessä ja päätöslauselma hyväksyttiin äänin 18–3. Eriävän mielipiteen jättivät pöytäkirjaan merkittäväksi prof. Erik Stenius, lis. Seppo Kivinen, prof. Jussi Tenkku ja tri. Heikki Heiskanen – kuvaavaa on, että myös Routila ja hänen vaimonsa olivat allekirjoittaneet eriävän mielipiteen, mutta heidän nimensä oli sittemmin viivattu yli.¹⁷⁶ Uuden puheenjohtajan ja hallituksen poliittisemmin suuntautuneiden jäsenten yhteistyö alkoi siis jokseenkin onnettomissa merkeissä.

¹⁷⁴ SFY:n hallituksen kokouksen pöytäkirja 28.3.1973.

¹⁷⁵ "Suomen filosofisen yhdistyksen kannanotto korkeakoulujen hallinnonuudistukseen (ehdotus tekstiksi)." Liite SFY:n kokouksen pöytäkirjaan 28.3.1973.

¹⁷⁶ SFY:n kokouksen pöytäkirja 28.3.1973 liitteineen.

Myös entinen puheenjohtaja reagoi SFY:n hallinnonuudistusta koskevaan päätöslauselmaan julkaisemalla avoimen kirjeen *Hufvudstadsbladetissa*, joka oli uutisoanut lauselmasta 8.4.1973. von Wrightin 11.4.1973 julkaistussa kirjeessä todetaan, ettei SFY:n uusi hallitus hänen mukaansa ”edusta sitä monipuolista, vilkasta ja osittain korkeatasoista filosofista tutkimusta, jota on harjoitettu ja harjoitetaan” Suomessa, ja väitetään, ettei päätöslauselma edusta seuran enemmistön kantaa.¹⁷⁷ Viitaten lauselman julkaisuun von Wright toteaa, että

[s]ellainen temppu on yhdistyksen hyvän nimen ja tieteellisen maineen väärinkäyttöä. Jos tämän kiusanteon annetaan jatkua, ei tätä perinnerikasta yhdistystä, joka on toiminut tasan sadan vuoden ajan, voida enää pitää suomalaisen filosofisen tieteenharjoittamisen näyttämönä.¹⁷⁸

Jos von Wright muuten antoikin kohteliaasti tilaa SFY:n uudelle hallitukselle, niin vastikään sivuun astuneen puheenjohtajan kirjeenä tämä lausunto oli poikkeuksellisen ankara kannanotto ja epäluottamuslause. Kirjeen sanavalinnat ovat kuitenkin paljastavia. von Wright viittaa kahdesti filosofiseen tutkimukseen ja tieteenharjoittamiseen. Vaikuttaakin siltä, että von Wrightin silmissä SFY:n päätehtävä oli toimia filosofian alan *tieteellisen tutkimuksen* forumina Suomessa. Tästä näkökulmasta poliittisluonteisten lausuntojen esittäminen ei kuulu seuran profiiliin *tieteellisenä* seurana. Tästä asiasta Routila – ja kokouksessa 28.3. eriävän mielipiteen jättäneet SFY:n jäse-

¹⁷⁷ Tämä väite on ongelmallinen: lauselmasta äänestettiin seuran kokouksessa ja päätös oli demokraattinen. Toinen kysymys on tietenkin, mikä äänestyksen lopputulos olisi ollut, jos *kaikki* seuran jäsenet olisivat äänestäneet. Kuten todettua, opiskelijat muodostivat kylläkin suuren osan seuran jäsenistöstä 1970-luvun alkuvuosina. Tässä mielessä lauselman olisi hyvinkin saattanut saada jäsenistön enemmistön kannatuksen.

¹⁷⁸ *Hufvudstadsbladet* 11.4.1973. Käännös LJ, alkuperäisteksti: ”Tyvärr måste man konstatera, att den nya styrelsen som valdes inte är representativ för den mångsidiga, livliga och delvis högstående filosofiska forskning som bedrivits och bedrivs hos oss.” [...] ”Ett sådant tilltag är missbruk av föreningens goda namn och vetenskapliga anseende. Om ofoget tillåts fortsätta, kan den traditionsrika föreningen, som verkat i jämnt ett hundra år, inte längre betraktas som ett forum för den filosofiska vetenskapen i Finland.”

net – olivat ilmeisesti samaa mieltä. Samaan rintamaan asetui huhtikuussa 1973 myös puheenjohtajavaalissa hävinnyt Hintikka. 25.4.1973 päivätyssä, SFY:n hallitukselle laatimaansa kirjeessään hän painotti, että eräs yhdistyksen ”tärkeimmistä funktioista on toimia maamme aktiivisten filosofian tutkijoiden forumina sekä edustaa heidän käsityksiään ja etujaan”. Hintikka jatkoi toteamalla, että ”yhdistyksen viimeaikaiset tapahtumat ovat saaneet useat aktiivisimmista filosofian tutkijoistamme epäilemään” yhdistyksen halua ja kykyä suorittaa tätä tehtävää. Hintikka korosti, että julkaisuissa ja kokouksissa tulisi pitää silmillä ensi sijassa tieteellistä tasoa ja tieteellisiä periaatteita.¹⁷⁹ Ja kun yhdistyksessä myöhemmin saman vuonna käynnistettiin sääntöjen uudistushanke, Hintikka nosti panoksiaan ja ehdotti 4.10.1973 päivätyssä kirjeessään varsin radikaalia sääntöuudistusta, jossa tehtiin ero seuran normaalien vuosijäsenten ja tutkijajäsenten välille. Ehdotuksen mukaan jälkimmäisiä voisi olla seurassa vähintään 10, mutta enintään 25. Tutkijajäsenille olisi kuitenkin varattu kymmenjäsenisessä hallituksessa kuusi paikkaa.¹⁸⁰ Käytännössä Hintikan ehdotus olisi siis tarkoittanut luopumista yhdistyksen vuoden 1962 sääntöjen yhtäläisestä äänioikeudesta ja taannut tutkijajäsenten muodostamalle filosofiselle eliitille jatkuvan enemmistön seuran hallituksessa. Kaikille osallisille oli varmasti selvää, että tällainen uudistus olisi tehnyt vuosikokouksessa 1973 tapahtuneen kaltaisen demokraattisen kumouksen käytännössä mahdottomaksi. On helppo kuvitella, ettei Hintikan ehdotus ollut lainkaan yhtäläistä äänioikeutta ajaneiden nuoremman polven hallituslaisten mieleen.

Hintikan radikaalit ehdotukset eivät luonnollisesti päätyneet yhdistyksen uusiin sääntöihin, jotka hyväksyttiin tammikuussa 1974. Sääntöuudistusta valmisteli toimikunta, johon kuuluivat Jaakko Blomberg, Ilkka Niiniluoto, Tuomas Tolonen ja Hannu Sivenius. Alustavien luonnosten perusteella sääntöihin kaavailtiin tuolloin itse asiassa muutoksia mm.

¹⁷⁹ J. Hintikka – SFY:n hallitus, 25.4.1973. Liite SFY:n hallituksen pöytäkirjaan 25.4.1973.

¹⁸⁰ J. Hintikka – SFY:n hallitus, 4.10.1973. Liite SFY:n hallituksen pöytäkirjaan 12.10.1973.

hallitusten jäsenten toimikausien pituuteen.¹⁸¹ Lopulta muutokset olivat kuitenkin varsin pieniä. Merkittävin muutos oli, että uusissa säännöissä hallituksen jäsenten määrä nousi kymmeneen ja puheenjohtajasta päätettiin nyt hallituksen sisäisesti, ei erillisellä jäsenäänestyksellä vuosikokouksessa. Pienenä kädenojennuksena Hintikan suuntaan lisättiin uusiin sääntöihin kohta, jonka mukaan seuran julkaisusarjojen toimituskunnat ja tieteellisiä kokouksia valmistelevat työryhmät koostuvat filosofian tutkijoista.¹⁸²

Vaikuttaa siis siltä, että 1973 vuosikokouksen jälkimainingeissa SFY:n piirissä nousi pintaan uusi jännite, joka koskee – ei enemmän eikä vähemmän – kuin koko yhdistyksen tarkoitusperää. von Wrightin ja Hintikan katsannossa yhdistys oli eräänlainen filosofian akateemisten tutkijoiden äänitorvi (eräänlainen ”ammattiliitto”). Uuden hallituksen nuorisosaoston silmissä SFY:n oli puolestaan määrä edustaa filosofiaa laajemmassa mielessä niin, että mukaan tulevat myös filosofian harjoittamiseen liittyvät yhteiskunnallis-poliittiset kysymykset. SFY:n ”tieteellinen siipi” ja ”poliittis-osallistuva siipi” antoivat siis eri vastauksen perustavaan kysymykseen siitä, ketä Suomen Filosofinen Yhdistys ensisijaisesti palvelee. Tämä kysymys on nähdäkseni filosofisestikin kiinnostava – ja sitä paitsi yhdistyksen toiminnan kannalta olennaisen tärkeä. Jos tarkastelemme SFY:n historiaa pidemmällä aikavälillä, on painotus vaihtunut moneen otteeseen: yhdistys oli alkujaan lähinnä ylioppilasyhdistys, ja 1900-luvun alkupuolen kokouksissa puhuttiin hyvinkin paljon ajankohtaisista aihepiireistä. Akateemista eliittiä ja tutkijoita painottava painotus oli oikeastaan syntynyt vasta Kailan ja Ketosen puheenjohtajakausien myötä.

Jälkikäteen voisi todeta, että *molemmille* positioille olisi oltava tilaa yhdistyksessä, jonka tehtävänä – niin vuoden 1962 kuin vuoden 1974 sääntöjenkin mukaan – on ”herättää ja ylläpitää harrastusta filosofiseen ajattelun *sekä* edistää filosofian

¹⁸¹ Ehdotus Suomen Filosofisen Yhdistyksen sääntöjen muuttamiseksi, § 5. Liite SFY:n hallituksen pöytäkirjaan 27.11.1973. Jos tämä uudistus olisi toteutunut, olisi SFY:n historia vuodesta 1975 alkaen näyttänyt varsin erilaiselta, sillä Niiniluodon pitkä puheenjohtajakausi ei olisi ollut sääntöjen puitteissa mahdollinen.

¹⁸² SFY:n säännöt 1974, § 3.

ja sen lähimpien sukulaisalojen tieteellistä tutkimusta” (kursiivi lisätty).¹⁸³ Yhdistyksen säännöt sisältävät siis viittaukset sekä filosofian tieteelliseen puoleen että filosofian laajemman harrastuksen edistämiseen. Nämä pyrkimykset voivat olla jännitteisessä suhteessa toisiinsa, mutta periaatteessa kyseessä ei voi olla joko-tai-asia, vaan oikean painotuksen löytäminen sekä-että-asiassa. Ehkäpä 1970-luvun alun nuoren filosofisukupolven liikehdinnän suurimpana opetuksena voidaankin pitää oivallusta, että joskus filosofisen harrastuksen herättäminen ja ylläpito vaativat myös luonteeltaan *poliittisia* ulostuloja.

Helsingin yliopisto ja Suomen Ateenan-instituutti

Lähdeluettelo

Julkaisemattomat arkistomateriaalit ja haastattelut

Viittaukset Suomen Filosofisen Yhdistyksen pöytäkirjoihin päivämäärän perusteella. Materiaalit sijaitsevat Kansalliskirjastossa.

Viittaukset *Kansalliskirjaston* von Wrightin kirjekokoelmaan kokoelma-numerolla *Coll: 714*, kirjeen vastaanottajan / lähettäjän nimellä, päivämäärän mukaisesti ja kirjekokoelman numerolla.

Viittaukset *von Wright ja Wittgenstein -arkiston* (WWA) materiaaleihin arkiston katalogin signum-numeroiden mukaisesti.

Viittaukset *Kansan arkiston* materiaaleihin arkiston katalogin tunnusten mukaisesti.

Viittaukset kirjoittajan tekemiin haastatteluihin, keskusteluihin ja kirjeenvaihtoon spesifioitu alaviitteissä päivämäärän ja haastattelun / kirjeenvaihtokumppanin nimen mukaan.

¹⁸³ SFY:n säännöt 1962 ja 1974, § 1. On mahdollisesti merkittävää, että vuonna 1974 § 1 jälkiosa muutettiin muotoon: ”Näitä tarkoituksia se pyrkii toteuttamaan järjestämällä esitelmä- ja keskustelutilaisuuksia ja tieteellisiä kokouksia, harjoittamalla julkaisutoimintaa sekä muuten edistämällä filosofista ajattelua ja tutkimusta maassamme.” Vuoden 1962 säännöissä kursivoimani osio oli kuulunut ”toimittamalla julkaisuja, avustamalla tutkijoita ym. samantapaisilla keinoilla”. Muotoilujen ero on hiuksenhieno, mutta aiempien sääntöjen viittaus ”samantapaisiin keinoihin” voidaan nähdä sisällöltään rajoittavammaksi kuin uusien sääntöjen muotoilu ”muuten edistämällä”. Joka tapauksessa on selvää, että pykälään lisätty viittaus tieteellisiin kokouksiin nosti von Wrightin introdusoimat kansainväliset ja kansalliset filosofitapaamiset seuran agendalle myös säännöstön tasolla.

Sanoma- ja aikakauslehdet

Viittaukset sanoma- ja aikakauslehtiartikkeleihin julkaisukanavan nimen, kirjoittajan ja julkaisupäivämäärän mukaan.

Julkaistut lähteet

- Aarnio, Pekka, Mikael Böök, Antti Kasvio, Kari Toikka & Matti Viikari (1971). *Johdatus uuteen yliopistoon*. Helsinki: Kansankulttuuri.
- Ahmavaara, Yrjö (1969). *Yhteiskuntatieteen kyberneettinen metodologia*. Helsinki: Tammi.
- Engeström, Yrjö (1971). "SOL:n lähiajan tehtävät taistelussa demokraattisen yliopistopolitiikan puolesta". *Soihtu* 2/1972, s. 4–20.
- Engeström, Yrjö, Reino Miettinen & Juhani Solantaus (1971). "Korkeakoulukamppailun peruskysymykset I". *Soihtu* 4/1972, s. 64–85.
- Gustafsson, Kyllikki (1984). "Opiskelijat – suoritettut tutkinnot – opettajat". Teoksessa *Helsingin yliopisto sanoin ja kuvin*. Toim. Martti Häikiö, Leila Teräsalmi-Sovijärvi & Pertti Suvanto.
- Grotenfelt, Arvi (1926). "Alkusana", *Ajatus* 1. s. 5–6.
- Haavio, Martti (toim.) 1965. *Korkeakoulukysymys*. Porvoo – Helsinki: WSOY.
- Hintikka, Jaakko (1967). "Suomen filosofisen tutkimuksen tila ja tavoitteet". *Ajatus* XXIX. s. 140–155.
- Hintikka, Jaakko & Routila, Lauri (toim.) (1970). *Filosofian tila ja tulevaisuus*. Helsinki: Weilin+Göös.
- Hintikka, Jaakko & Suppes, Patrick (toim.) (1966). *Aspects of Inductive Logic*. Amsterdam: North-Holland.
- Ketonen, Oiva (1964). *Valkolakista väitöskirjaan. Korkeakoulupolitiikan näköaloja*. Porvoo – Helsinki: WSOY.
- Ketonen, Oiva (1967). *Yliopistopolitiikkaa tutkimassa*. Helsinki: Sanomapaino.
- Ketonen, Oiva (1971). *Yliopiston tie*. Helsinki: Otava.
- Ketonen, Oiva (1986). *Arvovallan politiikkaa. Suomalainen korkeakoulu ja korkeakoulupolitiikka*. Porvoo – Helsinki – Juva: WSOY.
- Klinge, Matti (1990). "Politiikkaa ja korkeakoulupolitiikkaa". Teoksessa Matti Klinge, Rainer Knapas, Anto Leikola & John Strömberg, *Helsingin yliopisto 1917–1990*. Helsinki: Otava, s. 188–349.
- Kolbe, Laura (1996). *Eliitti, traditio, murros: Helsingin yliopiston ylioppilaskunta 1960–1990*. Helsinki: Otava.
- Krohn, Sven (1949). *Der logische Empirismus: eine kritische Untersuchung*. 1. Teil. Turun yliopiston julkaisuja, sarja B, Humaniora, 31. Turku: Turun yliopisto.

- Lampinen, Osmo (2003). *Suomalaisen korkeakoulutuksen uudistaminen. Reformeja ja innovaatioita*. Opetusministeriön julkaisuja 2003:25.
- Manninen, Juha & Ilkka Niiniluoto (toim.) (1996). *Ajatuksen laboratorio: Filosofisen Yhdistyksen pöytäkirjat 1873–1925*. Helsinki: Suomen Filosofien Yhdistys.
- Martikainen, Joonas S. & Luostari, Riku (2017). "1967–1979: 'Mehän oltiin Marxin ja Coca-Colan lapsia'". Teoksessa "Ja sanomista tuli: 50 vuotta Dilemmaa". Helsinki: Dilemma ry.
- Niiniluoto, Ilkka (1999). "Filosofia Suomessa". Teoksessa Svante Nordin: *Filosofian historia*. Oulu: Pohjoinen, s. 491–546.
- Rainio, Kullervo (2020). *Polkuja ja risteysiä. Kirjailija-psykologi-politiikkofilosofin omaelämäkerta*. Helsinki: Ajatuspaja Libera.
- Routila, Lauri (1968). "Zur Überwindung der 'klassischen' Modalbegriffe bei Leibniz". Teoksessa *Studia Leibnitiana Suppl. I: Metaphysik und Monadenlehre*. Wiesbaden, Frank Steiner. s. 241–252.
- Routila, Lauri (1970a). "Agrapha Dogmata – Katsaus Platonin esoteeriseen filosofiaan ja sen tutkimuksen nykyvaiheeseen". *Ajatus XXXI*, s. 1–31.
- Routila, Lauri (1970b). "Husserl ja Heidegger". Teoksessa Hintikka & Routila (toim.), s. 77–96.
- Rovamo, Pertti (1973). "Ajatus". *Soihdu* 3/1973, s. 96–97.
- Rovamo, Pertti (2017). "ASS:n filosofian osasto ja 'ajan henki'". *Kulttuuri-viikot* 1/2017, s. 28–29.
- Tyynilä, Markku (toim.) (1968). *Huomenta, yliopisto. Mielipiteitä Helsingin yliopiston järjestäytyneen ylioppilaskunnan satavuotisjuhlan merkeissä*. Helsinki: Otava.
- Volanen, Risto (2020). "Georg Henrik von Wright aikalaisen matkaoppaana". Teoksessa *Georg Henrik von Wright. Modernin ajan ajattelija*. Toim. Johan Strang ja Thomas Wallgren. Helsinki: Gaudeamus, s. 245–274.
- Wallgren, Thomas (toim.) (2023). *The Creation of Wittgenstein*. London: Bloomsbury Academic.
- Wittgenstein, Ludwig (1953). *Philosophical Investigations / Philosophische Untersuchungen*. Oxford: Basil Blackwell.
- Wittgenstein, Ludwig (1969). *On Certainty / Über Gewißheit*. Oxford: Basil Blackwell.
- von Wright, Georg Henrik (1963a). *The Varieties of Goodness*. London: Routledge and Kegan Paul.
- von Wright, Georg Henrik (1963b). *Norm and Action*. London: Routledge and Kegan Paul.
- von Wright, Georg Henrik (1970). "Tieteen filosofian kaksi perinnettä". *Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja* 1/1970. Helsinki: Hel-

- singin yliopisto. Julkaistu uudelleen teoksessa *Georg Henrik von Wright. Modernin ajan ajattelija*. Toim. Johan Strang ja Thomas Wallgren. Helsinki: Gaudeamus, s. 285–312.
- von Wright, Georg Henrik (1971). *Explanation and Understanding*. Ithaca: Cornell University Press.
- von Wright, Georg Henrik (toim.) (1972). *Problèmes de la théorie de la connaissance. Institut international de philosophie entretiens de Helsinki 24–17 aout 1970*. La Haye: Nijhoff.
- von Wright, Georg Henrik (2002). *Elämäni niin kuin sen muistan*. Helsinki: Otava.
- von Wright, Georg Henrik, Lauri Routila, Matti Juntunen, Ilkka Niiniluoto & Jyrki Uusitalo (1973). *Keskustelu filosofian edellytyksistä ja tavoitteista Suomessa*. Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja 1/1973. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Österman, Bernt (toim.) (2020). *”Skriv så ofta du kan”. Brevväxling mellan Georg Henrik von Wright och Eino Kaila 1937–1958*. Helsingfors: SLS / Appell.

Suomen Filosofinen Yhdistys tiedepoliittisen vaikuttamisen kohteena 1970-luvun alun murroskautena

LARI AHOKAS

Johdanto

Suomen Filosofisen Yhdistyksen historiaa on perinteisesti jäsennetty puheenjohtajakausien, puheenjohtajan ajattelun, filosofisen näkemyksen sekä persoonan avulla.¹ Vaikka tämä jäsennostapa onkin havainnollistava etenkin yhdistyksen 150-vuotisen toiminnan ensimmäiselle puoliskolle leimansa antaneiden pitkien puheenjohtajakausien, kuten Thiodolf Reinin (1873–1900),² Arvi Grotenfeltin (1905–1936) tai Eino Kailan (1936–1952) osalta – tai viime vuosikymmeniltä yhdistyksen pitkäaikaisimman puheenjohtajan Ilkka Niiniluodon (1975–2016) kaudelta – voi jäsennostä pitää vähemmän havainnollisena, mitä lyhyempi tarkasteltava ajanjakso on.

Tässä artikkelissa tarkastelen 1970-luvun alkuvuosia Suomen Filosofisen Yhdistyksen murroskautena, kahden selväpiirteisemmän aikakauden välisenä vaihtumisen ajanjaksona, jolle on ominaista vaihtoehtoisten kehityskulkujen ja lopputulosten avonaisuus. Kyseinen murroskausi ajoittuu osaksi Lauri Routilan lyhyen puheenjohtajakauden (1973–1975) ajalle ja kytkeytyy sen taustatekijöihin, mutta kuten artikkelissani esitän, Routilan puheenjohtajakautta voi pitää enemmänkin murroskauden oireena kuin sen syynä.

¹ Vrt. esim. Sorainen 1948, 178–179.

² Thiodolf Reinin puheenjohtajakauden tarkkaa loppumisajankohtaa on vaikea määrittää tuon ajan pöytäkirjojen puuttumisen takia. Myös Grotenfelt 1918, 248–249, puhuu aiheesta epäselvästi – kenties tarkoituksellisesti, sillä Reinin toiminta yliopiston sijaiskanslerina oli Suomen suuriruhtinaskunnan poliittisiin oloihin liittyvistä syistä tauolla 1903–1906.

1970-luvun alkuvuosina niin suomalainen yhteiskunta kuin korkeakoulu- ja tiedemaailmakin olivat voimakkaan muutoksen tilassa, joka vaikutti suoraan tieteellisten seurojen toimintaympäristöön, niin korkeakouluihin kohdistuvien uudistuspainneiden kuin tiedepoliittisen ohjaus- ja rahoitusjärjestelmän uudelleenjärjestelyn kautta. 1970-luvun alkuvuosina Suomen Akatemian uudelleenorganisoinnin yhteydessä yliopistojen ja tieteellisten keskusseurojen nimitysvaltaa vähennettiin. Tiedepoliittisesti keskeiseen asemaan nousivat valtion tieteelliset toimikunnat, joiden nimittämisessä poliittisten toimijoiden valtaa lisättiin. Nämä tekijät johtivat uudelleenlaiseen valtakamppailuun tiedepoliitiikan linjan määrittelystä, joka alkuvaiheessaan kärjistyi kysymyksiin tieteen ja politiikan suhteesta, etenkin tiedeyhteisön itseohjautuvuudesta ja tiedepoliittisesta ohjauksesta sekä tieteen ja politiikan toimijoiden välisistä alliansseista.³

Tässä jännitteisessä tilanteessa myös Suomen Filosofisen Yhdistyksen kaltaiseen tieteelliseen seuraan kohdistui eri tahoilta uudennaisia intressejä. Tässä artikkelissa Suomen Filosofiseen Yhdistykseen kohdistuneita tiedepoliittisia intressejä ja vaikuttamista käsitellään erityisesti vasemmistoon asemoituvien opiskelija- ja tutkijajärjestöjen näkökulmasta. Näkökulma on sikäli perusteltu, että Suomessa, jossa ei ollut yhtä vahvaa akateemisen marxilaisuuden perinnettä kuin muualla länsimaissa, marxilaisuus nousi 1970-luvun tiedepoliittiseen debattiin puoluepoliittisen opiskelija- ja tutkijaliikkeen nousun kautta, mikä vaikutti taustalla kysymyksen hahmottumiseen tieteen ja politiikan väliseksi.⁴

Artikkeli muodostaa vastinparin Lassi Jakolan artikkelin ”Kansainvälistymisestä opiskelijaliikkeen kuohuihin: G. H. von Wright Suomen Filosofisen Yhdistyksen puheenjohtajakaudella 1962–1973” ja erityisesti sen neljännen osan ”Jännitteitä ja koulukuntakiistoja: tapaus 1973” kanssa. Poikkeukselliseen käsittelyyn on päädytty kirjoittajien keskinäisessä yhteisymmärryksessä kirjoitukseen käytettävissä olleet aikaresurssit huomioon ottaen, sillä kumpikin kirjoittaja on lähestynyt aihetta omasta suunnastaan käsin ja myös

³ Immonen 1995, 47–49, 100–101, 115–119, 198–205, 308–309; Lind 1998, 46–47.

⁴ Immonen 1995, 307; Lind 1998, 38–44.

osin eri aineistoja käyttäen: siinä missä Jakola lähestyy aihetta keskeisten toimijoiden, erityisesti väistyvän puheenjohtaja Georg Henrik von Wrightin näkökulmasta, tässä artikkelissa tavoitteena on etenkin järjestöarkistojen avulla muodostaa kuva siitä, miltä Suomen Filosofisen Yhdistyksen linjasta käyty debatti näyttäytyi ja mitä eri toimijoiden motiiveista voidaan sanoa aikalaislähteiden perusteella.⁵ Vaikka tiettyjen keskeisten aiheiden kaksinkertaiselta käsittelyltä ei voidaakaan välttyä, tarkoituksena on, että tämä kaksoisvalotus antaisi myös lukijalle uusia perspektiivejä yhdistyksen linjasta 1970-luvulla käydyn keskustelun tiede- ja järjestöpoliittiseen kontekstiin.

Tausta: Virantäytöstä koulukuntakiistaan

Suomen Filosofisen Yhdistyksen murrosvaiheeseen johtanut tapahtumasarja sai alkusysäyksen debatista, joka syntyi Turun yliopiston teoreettisen filosofian professorin viran suuntautumisesta ja hakijoiden filosofisista painotuksista professori Sven Krohnin jäädessä eläkkeelle vuonna 1970. Kärkihakijoina olivat Jyväskylän yliopiston filosofian professori Risto Hilpinen, Turun yliopiston filosofian dosentti Lauri Routila ja Tampereen yliopiston filosofian professori Raili Kauppi. Virantäyttöprosessi herätti etenkin Turun filosofian oppiaineen sisällä huolta professuurin painotuksen muuttumisesta: kärkihakijoista Routila oli ainoa hakija oppiaineen sisältä ja Krohnin oppilaana edusti Turun oppiaineen fenomenologisen tradition jatkuvuutta, kun taas loogikot Hilpinen ja Kauppi edustivat pikemminkin analyttisen filosofian traditiota. Virantäytössä nähtiin siten olevan kyse paitsi oppiaineen linjan jatkuvuudesta, myös kahden suuren filosofisen tradition keskinäisestä asemasta Turun yliopiston teoreettisen filosofian oppituolissa – vuonna 1965 perustetun käytännöllisen filosofian professuuriin oli vasta vuonna 1969 saatu professoriksi Jussi Tenkku. Syyskuussa 1971 avatut asiantuntijalausunnot asettivat ensimmäiselle sijalle Risto Hilpi-

⁵ Artikkelin puitteissa ei ole valitettavasti ollut mahdollista tutkia Turussa sijaitsevia arkistoja, vaan artikkeli on tehty Helsingissä säilytettävien arkistojen perusteella.

sen, kun taas Routila jäi toiselle sijalle ja Kauppi kolmannelle.⁶

Lauri Routila (1934–2020) toimi Hampurin yliopiston filosofian professorina 1978 ja Jyväskylän yliopiston taidekasvatuksen professorina 1985 alkaen.

Kysymyksessä fenomenologisen filosofian tradition jatkuvuudesta Turun yliopiston teoreettisen filosofian oppiaineessa oppiaineen opiskelijat sekä ainejärjestö Dialectica ry. ryhmittäytyivät virantäyttöprosessissa Lauri Routilan tueksi. Asiantuntijalausuntojen seurauksena julkaistussa yhteiskannanotossa, jonka olivat allekirjoittaneet Dialectican ja Turun filosofisen yhdistyksen lisäksi Helsingin yliopiston filosofian opiskelijoiden ainejärjestö Dilemma sekä Turun yliopiston yhteiskuntatieteiden opiskelijoiden ainejärjestö Indeksi ja historian opiskelijoiden ainejärjestö Kritiikki, vaadittiin Routilan valitsemista Hilpisen sijasta professoriksi tiedepoliittisin perustein, turkulaisen fenomenologisen filosofian tradition jatkuvuuden ja suomalaisen filosofian monipuolisuuden nimissä. Myös virantäytön asiantuntijoiden painottumista analyttisen filosofian puolelle kritisoitiin, mutta kiivain debatti syntyi koulukuntaeroista.⁷

Opiskelijoiden kiinnostus Krohnin oppituolin virantäyttöä kohtaan oli aktivoitunut syksyn 1971 aikana niin Turussa kuin Helsingissäkin. Laajempaa julkisuutta opiskelijapiireissä virantäyttöä kohtaan toi ylioppilaslehdissä, sekä *Turun*

⁶ Toivonen 2014, 272–273; Toivonen 2011b, 14; Salmela 1998, 389.

⁷ *Ylioppilaslehti* 24/71 (30.9.1971).

Ylioppilaslehdessä että Helsingin *Ylioppilaslehdessä*, syksyn mittaan siitä käyty poikkeuksellisen laaja keskustelu. Tiiviimmin aihetta piti alkuvaiheessa esillä Helsingin *Ylioppilaslehti*, joka käsitteli sitä useissa artikkeleissa ja mielipidekirjoituksissa pitkin syksyä 1971;⁸ *Turun ylioppilaslehdessä* puolestaan debatin jälkimainingit jatkuivat pidempään keväällä 1972.⁹ 1970-luvun puoluepoliittisointuneessa opiskelijamaailmassa, jossa useimmat ilmaisivat aktiivisesti puoluekantansa, *Ylioppilaslehdessä* aktiivisuuteen liittyi myös puoluepoliittinen ulottuvuus: Routila oli puoluekannaltaan keskustalainen,¹⁰ kuten myös *Ylioppilaslehdessä* toimitus tuohon aikaan.¹¹ Virantäyttöä lehdessä pääasiallisesti käsitellyt korkeakoulupoliittinen toimittaja Raimo Ruottu oli aktiivinen keskustalainen opiskelijapoliitikko.¹² *Turun ylioppilaslehti* oli porvarien hallussa,¹³ ja vaikka tapausta ei käsitelty lehdessä yhtä laajasti kuin Hel-

⁸ Toivonen 2011b, 14; Toivonen 2014, 273, 275. Syksyllä 1971 *Ylioppilaslehti* käsitteli virantäyttöä kaikkiaan viidessä numerossa ilmestyneissä laajoissa taustoittavissa haastatteluartikkeleissa ja mielipidekirjoituksissa (24/71 (30.9.1971), 25/71 (7.10.1971), 26/71 (14.10.1971), 27/71 (21.10.1971), 30/71 (11.11.1971)), *Turun ylioppilaslehti* taas pienimuotoisemmin neljässä numerossa yhdessä pääkirjoituksessa, mielipidekirjoituksissa ja uutisissa (23/71 (24.9.1971), 27/71 (22.10.1971), 28/71 (29.10.1971), 29/71 (5.11.1971)).

⁹ *Turun ylioppilaslehti* 1/72 (14.1.1972), 2/72 (21.1.1972), 3/72 (28.1.1972), 10/72 (17.3.1972), 11/72 (24.3.1972), 13/72 (19.4.1972), 16/72 (28.4.1972). *Ylioppilaslehti* ei nimityskysymykseen enää tässä vaiheessa aktiivisesti puuttunut.

¹⁰ "Teoreettisen filosofian professuuri Turussa 1973". *Filosofi taiteen tutkijana – taiteen tutkija filosofina: Lauri Olavi Routila 70 vuotta*. Filosofian ja fenomenologisen tutkimuksen seura SFFS ry:n verkkonäyttely. 2004. (<https://web.archive.org/web/20080621172010/http://www.villasylvia.fi/70v/turunprof.html>); Toivonen 2014, 277.

¹¹ Kolbe 1996, 398. Vrt. *Ylioppilaslehdessä* henkilökunta 1913–2013 (https://ylioppilaslehti.fi/wp-content/uploads/2013/02/Ylioppilaslehti_matrikkeli.pdf).

¹² Kolbe 1996, 432; *Ylioppilaslehti* 24/71 (30.9.1971), 25/71 (7.10.1971), 26/71 (14.10.1971). Ruottu valittiin vuonna 1972 Suomen tiedepoliittinen yhdistys Tiepo ry:n hallitukseen "edistyksellisenä keskustalaisena". Ruottu toimi Tiepon hallituksessa 1972–1974. (Tiepon arkisto, 4 Ca Pöytäkirjat 1970–1975, jäsenkirje 25.1.1972; hallituksen kokouksen pöytäkirja 8.2.1973; vuosikokouksen pöytäkirja 2.12.1973.)

¹³ Toivonen 2014, 277.

singin *Ylioppilaslehdessä*, esimerkiksi lehden päätoimittaja Heikki Vuohelainen otti silti kantaa Rutilan ja filosofisten koulukuntien monipuolisuuden puolesta porvarillisen moniarvoisuuden nimissä pääkirjoituksessaan.¹⁴ Lehtien painotusero ei vaikutakaan kuvastavan *Turun ylioppilaslehdessä* negatiivista asennetta kysymystä kohtaan, vaan poliittisia suhdanteita: *Ylioppilaslehdessä* sosialidemokraattinen toimitus ei kysymystä enää keväällä 1972 aktiivisesti seurannut.¹⁵

SFY nousee agendalle

Turun yliopiston teoreettisen filosofian professorin virantäytöstä liikkeelle lähtenyt kehityskulku huipentui Suomen Filosofisen Yhdistyksen vuosikokouksessa 1972, kun yhdistykseen liittyi juuri vuosikokouksen alla ennätysmäärä uusia jäseniä, jotka äänestivät vuosikokouksessa yhdistyksen hallituksen kokoonpanon uuteen uskoon. Eri järjestöarkistoissa säilyvien pöytäkirjojen sisältämien tietojen niukkuuden vuoksi aikalaislähteiden perusteella piirtyvä kuva jää osin luonnosmaiseksi, joskin muutamia havaintoja kehityskulusta on mahdollista tehdä.

Filosofian opiskelijoiden ainejärjestöjen, Helsingin yliopiston Dilemman ja Turun yliopiston Dialectican, syyskuun lopussa virantäytöstä julkaiseman yhteiskannanoton jälkeen seuraavat merkit Turun virantäytöstä mainitaan lokakuun puolivälissä Helsingin yliopiston Filosofian ASS-osaston (FASS) osastonkokouksen pöytäkirjassa.¹⁶ Filosofian ASS-osasto oli kansandemokraattisen puolueen vähemmistösiipeen lukeutuvan poliittisen opiskelijajärjestön Akateemisen Sosialistiseurun (ASS) Helsingin yliopiston filosofian opiskelijoiden keskuudessa toimiva osasto. ASS oli 1970-luvun alussa yliopiston hallinnonuudistustaistelun siivellä laajentunut voimakkaasti Helsingin yliopiston ylioppilaskunnassa ja perustanut oppiainekohtaisia alaosastoja useimmille laitoksille rinnakkaisorganisaationa tiedekunta- ja ainejärjestöille, joiden

¹⁴ Esim. *Turun ylioppilaslehti* 27/71 (22.10.1971).

¹⁵ Toisin kuin Toivonen (2014, 277) arvelee. Vrt. *Ylioppilaslehdessä* henkilökunta 1913–2013 (https://ylioppilaslehti.fi/wp-content/uploads/2013/02/Ylioppilaslehti_matrikkeli.pdf).

¹⁶ ASS:n arkisto, 22 Jm Filosofian ASS-osasto, osastonkokouksen pöytäkirja 14.10.1971.

toimintaan se pyrki vaikuttamaan.¹⁷ Filosofian ASS-osasto oli perustettu syksyllä 1970 ja se oli hallitsevassa asemassa ainejärjestö Dilemmassa jo vuodesta 1971 alkaen.¹⁸ Filosofian ASS-osasto yritti saada muun muassa Helsingin yliopiston filosofian laitoksen yleiskokousta ottamaan kantaa nimitysasiassa Routilan puolesta, mutta kannanotto jäi äänestyksessä pöydälle ja laitosneuvoston valmisteluun, minkä jäljälkeen kannanotosta ei enää kuulunut enempää.¹⁹

Suomen Filosofisesta Yhdistyksestä ei löydy lainkaan mainintoja osaston kokousten pöytäkirjoissa yhdistyksen helmikuun 1972 vaalikokouksen alla. Suomen Filosofisen Yhdistyksen kaltainen tieteellinen seura ei ollut sen ensisijainen kohde, sillä ASS:n mielenkiinto suuntautui ensisijaisesti yliopiston hallintoon ja opetukseen. Filosofian ASS-osasto oli kuitenkin jo syksyllä 1971 alkanut kiinnostua tiedepoliittisista kysymyksistä tieteenanalyysin muodossa, jonka tarkoituksena oli selvittää yliopiston opettajien ja oppikirjojen ideologista suuntautumista, erityisesti analyyttisen filosofian piiloporvarillisuutta. Tieteenanalyysin nähtiin muodostavan perustan tiedepoliittisille kannanotoille.²⁰ Vaikka vielä tammikuussa 1972 FASS:n osastokokous piti laitos- ja tiedepoliittista toimintaa rinnakkaisina, FASS silti määritteli ensisijaiseksi toimintapiirikseen yliopiston.²¹

Kytkös Turun yliopiston teoreettisen professorin virantäytön ja Suomen Filosofiseen Yhdistykseen vaikuttamisen välillä löytyy ensimmäisen kerran Helsingin yliopiston filosofian opiskelijoiden ainejärjestö Dilemma ry:n hallituksen pöytäkirjoista. Pöytäkirjojen puutteellisen säilymisen vuoksi kuva jää vajavaiseksi, mutta silti voi havaita, että yhteiset kannanotot Routilan puolesta merkitsivät Dilemman ja Dialectican välisen yhteistyön tiivistymistä muillakin rintamilla. Pöytäkirjoista löytyy useampia mainintoja ainejärjestön edus-

¹⁷ Virtanen 2002, 309–314; Tirkkonen 1987, 5–15.

¹⁸ Rovamo 2017, 28; Martikainen & Luostari 2017, 21–24.

¹⁹ ASS:n arkisto, 22 Jm Filosofian ASS-osasto, osastonkokouksen pöytäkirja 14.10.1971.

²⁰ ASS:n arkisto, 22 Jm Filosofian ASS-osasto, osastonkokouksen pöytäkirjat 10.9.1971, 14.9.1971, 17.9.1971, 14.10.1971, 28.10.1971, 26.11.1971, 2.12.1971, 17.12.1971. Vrt. Martikainen & Luostari 2017, 24–26.

²¹ ASS:n arkisto, 22 Jm Filosofian ASS-osasto, osastonkokouksen pöytäkirja 26.1.1972.

tajien Turun-matkoista, joiden asialistalla oli paitsi ainejärjestöjen välinen yhteistyö, myös Turun professorinviran täyttöön vaikuttaminen: esimerkiksi marraskuun 1971 pöytäkirjassa säilyneestä selostuksesta löytyy filosofian opiskelijoiden kattojärjestösuunnitelmien ja järjestölehtien vaihdon ohella maininta ”rohkaistiin Routilaa”,²² joka oli tuolloin tekemässä valitusta virantäytöstä.²³ Ainejärjestöt vaikuttavat hahmottaneen kiistan etenkin koulukuntakysymyksen kautta: esimerkiksi Dilemman ja Dialectican filosofisen kesäseminaarin iskulauseena elokuussa 1972 oli ”Demokratian, tieteen ja sosialististen maiden filosofisen tutkimuksen ja toiminnan sekä täällä syrjittyjen filosofisten koulujen tunnetuksi tekemisen puolesta!”²⁴

Seuraava säilynyt selostus on Turun-matkasta loppiaisaattona 1972, ja tässä yhteydessä mainitaan ainejärjestöjen edustajien tapaamisessa käsiteltyjen teemojen joukossa ensi kertaa myös Suomen Filosofinen Yhdistys.²⁵ Dilemman virallisten pöytäkirjojen tiedot ovat varsin niukkoja, mutta muiden pöytäkirjojen säilyneistä konsepteista käy ilmi, että Suomen Filosofisen Yhdistyksen asioita on käsitelty Dilemman kokouksissa laajemmin kuin esityslistoihin tai pöytäkirjoihin on kirjattu.²⁶ Joka tapauksessa käsillä olevat tiedot kertovat, että viimeistään vuodenvaihteessa 1972 filosofian opiskelijoiden ainejärjestöjen välisen yhteistyön agendalle nousee myös Suomen Filosofinen Yhdistys Turun yliopiston teoreettisen filosofian professuurin täyttöön vaikuttamisen lisäksi. Vaikka tieto on kirjattu filosofian opiskelijoiden ainejärjestö Dilemman pöytäkirjoihin, poliittiset opiskelijajärjestöt olivat läsnä jo henkilöyhteyksien kautta: Dilemman aktiiveista suurin osa oli poliittisesti aktiivisia, etenkin Filosofian ASS-osastossa.²⁷

²² Dilemman arkisto, Cb 1, Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1969–1978, pöytäkirjat 1971, hallituksen kokous 1.11.1971.

²³ *Turun ylioppilaslehti* 29/71 (5.11.1971).

²⁴ *Dilemma-tiedote* 2/72, tekijä Jyrki Uusitalo.

²⁵ Dilemman arkisto, Cb 1, Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1969–1978, pöytäkirjat 1972, hallituksen kokous 18.1.1972.

²⁶ Vrt. esim. Dilemman arkisto, Cb 1, Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1969–1978, pöytäkirjat 1973, hallituksen kokous 23.2.1973; vrt. esityslista, konsepti ja puhtaaksikirjoitettu pöytäkirja SFY:n vuosikokousta 28.2.1973 koskien.

²⁷ Martikainen & Luostari 2017, 21–24.

Esimerkiksi Dilemman vuoden 1972 puheenjohtaja Hannu Sivenius, joka selosti Turun-matkaa tammikuussa, oli Filosofian ASS-osaston aktiiveja, vuonna 1972 osastonvastaava (puheenjohtaja).²⁸ Samoin myös Dialectican hallituksen jäsenistä moni kuului Turun Akateemiseen Sosialistiseuraan.²⁹

Vaikka Suomen Filosofisen Yhdistyksen vuoden 1972 vuosikokouksesta ei löydykään mainintoja Filosofian ASS-osaston pöytäkirjoista vuosikokousta edeltävältä ajalta, kokouksen päätöksiä selostettiin osastonkokouksessa tuoreeltaan heti kokousta seuraavana päivänä.³⁰ Mainintojen puuttumista vuosikokousta edeltävältä ajalta ei voikaan tulkita osaston välinpitämättömyydeksi yhdistystä kohtaan. Pikemminkin voi tulkita, että koska SFY:n vuosikokousvaikuttamista käsiteltiin samojen henkilöiden voimin jo Dilemman kokouksissa, päällekkäiselle käsittelylle Filosofian ASS-osastossa ei ollut erityistä tarvetta.

Käännekohtana vuosi 1972

Suomen Filosofinen Yhdistys kokoontui vuosikokoukseensa poikkeuksellisissa merkeissä 23. helmikuuta 1972. Siinä missä yhdistyksen vuosikokoukset olivat perinteisesti houkutelleet paikalle parhaimmillaankin vain muutaman kymmenen jäsentä, nyt paikalle Säätytalolle oli saapunut 108 henkeä.³¹ Vuosikokoukseen tulijat eivät olleet saapuneet ensisijaisesti kuuntelemaan Suomen Akatemian tutkijaprofessori Jaakko Hintikan esitelmää "Todellisuuden esittäminen modernissa kuvataiteessa ja modernissa filosofiassa", vaan osallistumaan äänestykseen: vuosikokouksessa suoritettua hallituksen vaa-

²⁸ Vrt. Hautamäki & Hautamäki 1999, 42–43.

²⁹ TuASS:n arkisto, 9 CF Pöytäkirjat 1970–1980, Dialectica kevät 1973 – syksy 1973.

³⁰ ASS:n arkisto, 22 Jm Filosofian ASS-osasto, osastonkokousten pöytäkirjat, osastonkokous 24.2.1972.

³¹ Vrt. SFY vuosikokousten pöytäkirjat 20.2.1963 (n. 30 jäsentä), 26.2.1964 (n. 60), 24.2.1965 (n. 50), 23.2.1966 (n. 50), 22.2.1967 (n. 50), 28.2.1968 (n. 80), 26.2.1969 (n. 40), 25.2.1970 (n. 40), 24.2.1971 (n. 40). Von Wrightin puheenjohtajakauden vuosikokouksissa oli siis keskimäärin ollut noin 46 jäsentä.

lissa annettiin yhteensä 690 ääntä, mikä tarkoittaa vähintään 99 äänensä antanutta.³²

Juuri kokouksen alla yhdistyksen jäsenyyttä oli anonut ennätyksmäiset 86 uutta jäsentä,³³ siinä missä aiempina vuosina jäsenhakemuksia oli tullut kerrallaan korkeintaan parikymmentä.³⁴ Kun helmikuussa 1972 vuosikokouksen alla uusien jäsenten luetteloa verrataan yhdistyksen osoitteistoon,³⁵ voidaan havaita, että uusista jäsenistä huomattavan suuri osa – 35 henkeä eli kaksi viidestä – asui Turun seudulla. Tämä oli myös poikkeuksellista, sillä yhdistyksen toiminta oli keskittynyt voimakkaasti Helsinkiin, ja Helsingin ulkopuolelta oli aiemmin tullut lähinnä yksittäisiä jäsenhakemuksia. Alkuvuoden 1972 jäsentulva Suomen Filosofiseen Yhdistykseen oli siis selvästi poikkeuksellinen paitsi laajuudeltaan, myös koostumukseltaan.

Poikkeuksellisia olivat myös vuosikokouksen päätökset. Puheenjohtajasta ei äänestetty, sillä akateemikko Georg Henrik von Wright valittiin jatkamaan puheenjohtajana yksimielisesti ilman vastaehdokkaita. Muistelmissaan von Wright toteaa, että hän olisi itse ollut valmis luopumaan puheenjohtajuudesta kymmenen vuoden jälkeen, mutta hänet suostuteltiin jatkamaan vielä yhdeksi vuodeksi; Wright olisi mielellään nähnyt Hintikan seuraajanaan.³⁶ Sen sijaan hallituksen jäsenistä käytiin äänestys, jossa hallituksen kokoonpano muuttui perusteellisesti. Hallitukseen valittiin neljä uutta jäsentä, dosentti Lauri Routila ja filosofian lisensiaatti Matti Juntunen Turusta sekä filosofian kandidaatti Marja-Liisa Kakkuri-Ketonen ja filosofian ylioppilas Hannu Sivenius Helsingistä. Vanhoista hallituksen jäsenistä peräti kolme putosi äänestyksessä, heidän joukossaan yhdistyksen entinen puheenjohtaja

³² SFY vuosikokouksen pöytäkirja 23.2.1972.

³³ SFY hallituksen kokouksen pöytäkirja 21.2.1972.

³⁴ SFY hallituksen kokousten pöytäkirjat 7.3.1962 (15 uutta jäsentä), 20.2.1963 (11), 26.2.1964 (3), 19.2.1965 (5), 18.2.1966 (5), 26.2.1967 (5), 28.2.1968 (5), 26.2.1969 (9), 25.2.1970 (9). Vuoteen 1970 asti jäseniä oli hyväksytty vain vuosikokouksen alla. Vuoden 1970 aikana yhdistykseen liittyi yhteensä 41 uutta jäsentä (5.3.1970: 7; 9.5.1970: 4, 28.10.1970: 11; 24.2.1971: 19), vuoden 1971 aikana ennen vuosikokousta oli liittynyt 28 uutta jäsentä (6.10.1971: 22; 12.1.1972: 6).

³⁵ SFY Bb 4 jäsenluettelot, jäsenluettelot 1971, 1973.

³⁶ Von Wright 2002, 303–304.

ja Helsingin yliopiston filosofian laitoksen esimies, teoreettisen filosofian professori Oiva Ketonen; toiset pudonneet olivat hallitukseen pari vuotta aiemmin nousseita nuorempia tutkijoita, filosofian lisensiaatti Seppo (Albert) Kivinen ja filosofian kandidaatti Juha Manninen; vanhasta hallituksesta Helsingin yliopiston filosofian ruotsinkielisen oppituolin professori Erik Stenius ei edes asettunut ehdolle. Vanhoista jäsenistä hallituksessa jatkoivat vain tutkijaprofessori Jaakko Hintikka, dosentti Reijo Wilenius ja filosofian lisensiaatti Ilkka Niiniluoto.³⁷

Vuoden 1972 vaalikokous merkitsi SFY:n hallituksen kokoonpanon nuortumista ja monipuolistumista. Von Wrightin puheenjohtajakaudella yhdistyksen hallituksen kokoonpano oli pysynyt 1960-luvun loppuun asti professorivaltaisena ja staattisena: hallituksen jäsenten vaihtuvuus oli vähäistä, ja hallituksen jäsenet olivat myös toimineet yhdistyksen hallituksessa jo pitkään.³⁸ Ensimmäistä kertaa yli 50 vuoteen hallitukseen valittiin jälleen opiskelija, kun hallituksen jäseneksi tuli Dilemman puheenjohtaja, ylioppilas Hannu Sivenius. Edellisen kerran Filosofisen Yhdistyksen johtokunnassa oli istunut tutkintoa suorittamaton opiskelija ylioppilasyhdistyksen aikoihin 1920-luvun alussa, kun johtokunnan jäsenenä toimi vuosina 1920–1921 ylioppilas E. S. Seppälä.

Toinen muutos oli sukupuolten tasa-arvon kannalta vieläkin huomattavampi, kun hallitukseen valittiin ensimmäisenä naispuolisena jäsenenä kandidaatti Marja-Liisa Kakkuri-Ketonen. Naisia oli toiminut Filosofisen Yhdistyksen luottamustehtävissä jo pitkään, mutta heidän roolinsa oli rajoittunut aiempina vuosikymmeninä seremoniallisiin tilintarkastajan tehtäviin. Vuosina 1927–1937 tilintarkastajana oli

³⁷ SFY vuosikokouksen pöytäkirja 23.2.1972.

³⁸ Vuoteen 1969 hallituksessa olivat toimineet G. H. von Wrightin (synt. 1916, hallitukseen ensimmäisen kerran 1944) lisäksi mm. professorit Yrjö Reenpää (s. 1894, hallitukseen 1933), Ohto Oksala (s. 1905, hallitukseen 1939) ja Jussi Tenkku (s. 1917, hallitukseen 1959). Professoreista nuorin oli Jaakko Hintikka (s. 1929), mutta hänkin oli noussut hallitukseen jo 1959. Uudempaa toimijapolvea edusti dosentti Reijo Wilenius (s. 1930, hallitukseen 1964). Vasta vuonna 1970 hallitus oli kokenut nuorennusleikkauksen filosofian lisensiaatti Seppo (Albert) Kivisen (s. 1933) sekä filosofian kandidaattien Juha Mannisen (s. 1945) ja Ilkka Niiniluodon (s. 1946) myötä.

toiminut myöhempi yliopiston aktuaari Katri Sola,³⁹ vuosina 1936–1947 historian tutkija, kansanedustaja Aina Lähteenoja ja vuosina 1949–1975 maisteri, sittemmin Tampereen yliopiston filosofian professori Raili Kauppi. Hallituksen miesvaltaisuus kuvastaa paitsi hallituksen professorivaltaisuutta, myös naisten vähäistä määrää ja hidasta nousua akateemisiin virka-asemiin filosofian alalla. Kuvaavaa on, että Raili Kauppia oli ehdotettu hallitukseen jo maisterina 1957 ja uudelleen dosenttina 1965, mutta hän ei ollut tullut valituksi äänestyksessä.⁴⁰ Kauppi nousi hallitukseen vasta professorina vuonna 1975, lasikaton jo murruttua.⁴¹

SFY:n hallituksen kokoonpano muuttui myös puoluepoliittisen jakauman osalta. Vuoden 1972 vaalikokous merkitsi hallituksessa selvää siirtymää puoluepoliittisella kartalla vasemmalle. Hallituksen uusilla jäsenillä oli selviä kytköksiä kansandemokraattisiin opiskelijajärjestöihin: esimerkiksi Hannu Sivenius toimi Helsingin yliopiston Akateemisessa Sosialistiseurassa (ASS),⁴² Matti Juntunen puolestaan Turun Akateemisessa Sosialistiseurassa (TuASS).⁴³ Porvarillinen *Uusi Suomi*, joka seuraili poliittisten ryhmien kannatusta eri järjestöjen henkilövaaleissa, luonnehtikin Routilaa tuoreeltaan "vasemmistoradikaalien suosikiksi". Vastineessaan *Uuden Suomen* toimitukselle Routila kiisti vaalin puoluepoliittisuuden ja ylipäätään katsoi hallitukseen valittujen edustavan puoluekantojen sijasta filosofisia koulukuntia; Routilan vastineeseen yhtyi myös Reijo Wilenius.⁴⁴ Vaikka Routila tuoreeltaan kiistikin kannattajiensa vasemmistoyhteydet, kolme vuosikymmentä myöhemmin 70-vuotispäivähaastattelussaan hän muisteli monien turkulaisten fenomenologien olleen "poliittisesti sitoutuneita vasemmistolaisia", jopa siinä määrin, että fenomenologia ja marxilaisuus samais-tettiin toisiinsa.⁴⁵

³⁹ Blomstedt, Petänen & Autio 1977, 339.

⁴⁰ SFY vuosikokousten pöytäkirjat 27.2.1957, 24.2.1965.

⁴¹ SFY yhdistyksen kokouksen pöytäkirja 24.9.1975.

⁴² Hautamäki & Hautamäki 1999, 42–43.

⁴³ Toivonen 2010, 8–9; Toivonen 2011a, 156.

⁴⁴ *Uusi Suomi* 27.2.1972; 10.3.1973.

⁴⁵ "Teoreettisen filosofian professuuri Turussa 1973". *Filosofi taiteen tutkijana – taiteen tutkija filosofina: Lauri Olavi Routila 70 vuotta*. Filosofian ja fenomenologisen tutkimuksen seura SFFS ry:n verkkonäyttely. 2004.

Koska vuoden 1972 uusista hallituksen jäsenistä tai heidän kannattajistaan ei ole säilynyt tietoa, että he olisivat esiintyneet avoimesti puoluepoliittisin tunnuksin, vaan pikemminkin he kiistivät tällaisen luokittelun, viittaen heihin tästä lähin SFY:n uusina toimijoina; ero SFY:n vanhoihin toimijoihin on useimmiten yksiselitteinen. Tuolloisessa poliittisessä kielenkäytössä Routilan ympärille ryhmittynyttä joukkoa voisi luonnehtia käsitteellä ”yleisdemokraattinen”, jolla viitattiin vasemmisto- (sosialidemokraatit ja kansandemokraatit) ja keskiryhmien (keskusta, liberaalit ja ruotsalainen kansanpuolue) sekä sitoutumattomien muodostamaan liittoon. Yleisdemokraattinen yhteistyö kukoisti juuri noihin aikoihin ylioppilaspolitiikassa ja opiskelijajärjestöissä.⁴⁶

Kysymystä vuoden 1972 vuosikokouksen voimasuhteista voidaan kuitenkin tarkastella kokouksen poikkeuksellisten olosuhteiden takia. Routilan vastineesta käy ilmi, että Hintikka ehdotti hallitukseen Routilaa; kaikki muut hallitukseen valitut olivat nimettömäksi jäävän ”filosofian opiskelijajärjestöjen edustajan” ehdottamalta listalta.⁴⁷ Äänestystuloksesta käy ilmi, että äänestykseen osallistuneista vähintään 72 kokouksen osanottajaa eli vähän vajaa kolme neljäsosaa kaikista äänesti ”opiskelijajärjestöjen edustajan” listan mukaisesti uusia tulokkaita; sitä vastoin vanhoista hallituksen jäsenistä alimmalla äänimäärällä hallitukseen valittiin Hintikka, joka sai äänistä hieman yli puolet.⁴⁸

Vuosikokouksen osanottajista ei ole säilynyt tarkempia tietoja. Toisaalta vuosikokouksessa annettujen äänten määrät sekä kokouksen kynnyksellä yhdistykseen liittyneiden määrä antavat aiheen olettaa, että tuoreet jäsenet olivat vuosikokouksessa hyvin edustettuina. Vuosikokouksen kynnyksellä liittyneiden mielipidejakaumasta voi saada tarkempia tietoja vertaamalla uusien jäsenten tietoja sekä helsinkiläisten että turkulaisten vasemmistolaisten opiskelijajärjestöjen arkistoista ilmeneviin tietoihin järjestöjen aktiiveista ja jäsenistöstä.

(<https://web.archive.org/web/20080621172010/http://www.villasylvia.fi/70v/turunprof.html>).

⁴⁶ Kolbe 1996, 430–431; Ahokas 2020, 33.

⁴⁷ *Uusi Suomi* 27.2.1972.

⁴⁸ SFY vuosikokouksen pöytäkirja 23.2.1972. Uusista tulokkaista Routila sai 93 ääntä, Kakkuri-Ketonen 75, Sivenius 73 ja Juntunen 72 ääntä. Hintikka sai puolestaan 55 ääntä.

Uuden Suomen luonnehdinta osuikin siinä mielessä oikeaan, että vuoden 1972 vuosikokouksen alla liittyneistä varsin moni oli aktiivisia vasemmistolaisia. Yleistasoisen tarkastelun perusteella voidaan todeta, että noin kaksi viidesosaa yhdistykseen helmikuussa 1972 liittyneistä sekä helsinkiläisistä että turkulaisista voidaan tunnistaa kansandemokraattisten opiskelijajärjestöjen, Helsingissä Akateemisen Sosialistiseuran (ASS) Filosofian osaston sekä Turussa vaikuttaneen Turun Akateemisen Sosialistiseuran (TuASS) ja siitä vuonna 1972 eronneen vähemmistösiiven muodostaman Turun Marxilaisten Opiskelijoiden (TuMO) yhteiskuntatieteiden osastojen aktiivien joukosta. Prosenttiosuudellaan kansandemokraattisten opiskelijajärjestöjen aktiivien voi arvioida muodostaneen, ellei enemmistöä, niin ainakin selkeästi suurimman ryhmän yhdistykseen liittyneiden opiskelijoiden joukosta, minkä ansiosta heillä oli joukossa selvästi johtava asema.

Helsingin ja Turun osalta on havaittavissa joitakin eroja vuosikokouksen 1972 kynnyksellä liittyneiden uusien jäsenten kokoonpanossa. Helsingissä suurin tunnistettava ryhmä ovat Filosofian ASS-osastossa vaikuttaneet filosofian opiskelijat, kun taas Turusta Routilan tueksi lähti sekalaisempi joukko filosofian opiskelijoita ja eri vasemmistoryhmien aktiiveja myös muista oppiaineista kuin filosofiasta, aina lääketiedettä myöten. Kansandemokraattien lisäksi turkulaisten aktiivien joukosta on tunnistettavissa myös muutamia sosialidemokraatteja. Turun kansandemokraateista suurin osa edusti ilmeisesti vähemmistösiipeä, sillä TuASS:n jakautumisen jälkeen syksyllä 1972 suurin osa filosofeista vaikuttaa siirtyneen kansandemokraattien enemmistösiiven käsiin jääneestä TuASS:sta vähemmistösiiven perustamaan TuMO:on.⁴⁹

⁴⁹ ASS:n arkisto, B Jäsenkortistot 1970–1980, Filosofian ASS-osasto; TuASS:n arkisto, 9 CF Pöytäkirjat 1970–1980, *Dialectica* kevät 1973 – syksy 1973; TuMO:n arkisto, 17 Jf Eri osastojen aineistoja, yhteiskuntatieteiden osasto. Vrt. Tirkkonen 1982, 34–41. *Turun ylioppilaslehti* 12/71 (2.4.1971), 10/72 (17.3.1972); *Ylioppilaslehti* 29/71 (4.11.1971). SFY:n osoitteistojen perusteella on pääteltävissä, että liittyneiden joukkoa kasvattamaan oli rekrytoitu niin Helsingistä kuin Turustakin tunnistettavien aktiivien perheenjäseniä ja muita asuintovereita. – Henkilötasolle tarkastelua ei valitettavasti voi viedä, mutta päätelmät ovat todennettavissa arkistoaineistojen perusteella.

Vasemmistolaisten opiskelijajärjestöjen näkyvästä panoksesta huolimatta vuoden 1972 vuosikokouksessa tapahtunut ”vallankumous” ei vaikuta olleen poliittisten opiskelijajärjestöjen keskustasolla organisoitu hanke, toisin kuin esimerkiksi Helsingin yliopiston osakuntien valtaushankkeet, joita käsiteltiin ASS:n osastovastaavien kokouksissa pitkin syksyä 1971. Viikoittainen osastovastaavien kokous oli tuolloin ASS:n keskeinen toimeenpaneva elin ja tärkein tiedonvälityskanava ASS:n keskusjohdon ja osastojen välillä. Sen kokouksissa käsiteltiin muun muassa osastojen kuulumiset sekä kaikki tilaisuudet, joihin tarvittiin jäsenistön mobilisointia. Sitä vastoin Suomen Filosofista Yhdistystä ei mainita esimerkiksi ASS:n osastovastaavien kokousten pöytäkirjoissa kertaakaan syksyn 1971 ja kevään 1972 aikana.⁵⁰

”Viimeistä puheenjohtajavuottani leimasi epämiellyttävä kapinatunnelma”

Georg Henrik von Wright, *Elämäni niin kuin sen muistan*⁵¹

Helmikuun 1972 vuosikokous merkitsi siis pinnan alla tapahtunutta käännettä Suomen Filosofisen Yhdistyksen toiminnassa. Päällisin puolin saattoi vaikuttaa siltä, että yhdistys jatkoi vielä entisellä urallaan: Georg Henrik von Wright jatkoi puheenjohtajana, ja hallituksessa voimasuhteet vanhojen ja uusien jäsenten välillä menivät tasan. Yhdistyksen toiminnan dynamiikka kuitenkin muuttui olennaisesti, kun hallitukseen tuli vahva vasemmiston edustus, jonka turvin etenkin Filosofian ASS-osaston aktiivit Hannu Sivenius ja Jyrki Uusitalo ryhtyivät päättäväisesti muuttamaan yhdistyksen toimintakulttuuria. Heti järjestäytymiskokouksessaan hallitus asetti yhdistyksen sääntöjen uudistamista ja toiminnan yleisiä suuntaviivoja selvittämään toimikunnan, joka koostui suurimmaksi osaksi uusista tulokkaista, ainoana vanhasta hallituksesta dosentti Reijo Wilenius.⁵²

Huhtikuun 1972 kuukausikokouksessa Uusitalo esitti opiskelijoiden laatiman ponsiehdotuksen, jossa esitettiin sekä

⁵⁰ ASS:n arkisto, 22 Jc osastovastaavien kokousten pöytäkirjat 1971–1972. Vrt. Ahokas 2020, 31–40.

⁵¹ Von Wright 2002, 303.

⁵² SFY hallituksen kokouksen pöytäkirja 14.3.1972.

”yhden tai kahden kansainvälisesti tunnetun ja tunnustetun, sosialistisessa maassa toimivan marxilaisen filosofin ja marxismin tutkijan kutsumiseksi Suomeen” pitämään vierailuluentoja marxilaisesta filosofiasta sekä laajemman marxilaisen tieteenfilosofian kollokvion järjestämistä.⁵³ Ponsiehdotusta käsiteltiin toukokuussa hallituksen kokouksessa. Hallituksen kokoonpanon vaikutus yhdistyksen linjaan kävi ilmeiseksi, sillä vanhojen hallituksen jäsenten Niiniluodon ja Hintikan poissaolon takia uusilla jäsenillä oli kokouksessa tilapäinen enemmistö – myöhemmissä vuoden 1972 hallituksen kokouksissa ei tällaisia enemmistöjä enää syntynyt, vaan uusien ja vanhojen hallituksen jäsenten osuus läsnäolevista meni aina tasan.⁵⁴ Hallitus hyväksyiikin molemmat ponsiehdotukset ja asetti kollokviota valmistelemaan toimikunnan, jossa uusilla hallituksen jäsenillä oli jälleen enemmistö.⁵⁵

Samassa hallituksen kokouksessa tehtiin myös yhdistyksen kuukausikokousten – joista uudet hallituksen jäsenet käyttivät systemaattisesti termiä ”yleiskokous”⁵⁶ – luonteen periaatteellisesti vaikuttaneita päätöksiä edellä mainitun järjestäytymiskokouksessa asetetun kehittämistoimikunnan raportin perusteella. Ensinnäkin kokousten tarkoituksiin lisättiin tiedepoliittisen keskustelun herättäminen filosofiasta, mikä merkitsi mahdollisuutta käydä tiedepoliittista aikalaisdebattia suomalaisen filosofian suunnasta osana yhdistyksen toimintaa. Toiseksi päätettiin säännöllisestä kokousajasta, minkä lisäksi selvitettiin mahdollisuutta siirtää yhdistyksen säännöllinen kokouspaikka Säätötalolta Helsingin yliopiston tiloihin, minkä voi nähdä opiskelijoiden osallistumista helpottavaksi.⁵⁷

Käsite ”yleiskokous” on myös tässä yhteydessä merkityksellinen, sillä kaikille avoimet yleiskokoukset olivat ASS:n

⁵³ SFY yleiskokouksen pöytäkirja 25.4.1972.

⁵⁴ SFY hallituksen kokousten pöytäkirjat 10.5.1972, 7.9.1972, 29.11.1972, 31.1.1973.

⁵⁵ SFY hallituksen kokouksen pöytäkirja 10.5.1972.

⁵⁶ SFY hallituksen kokouksen pöytäkirja 10.5.1972, yleiskokouksen pöytäkirja 26.4.1972; vrt. esim. yhdistyksen kokousten pöytäkirjat 22.3.1972, 7.9.1972, 25.10.1972, 29.11.1972.

⁵⁷ SFY hallituksen kokouksen pöytäkirja 10.5.1972. – Käsite ”yleiskokous” säilyi pöytäkirjoissa kuukausikokousten merkityksessä aina vuoteen 1991 asti (vrt. SFY yleiskokouksen pöytäkirja 20.11.1991).

keskeinen työkalu suoran demokratian hyödyntämiseksi tavoitteidensa ajamiseksi etenkin yliopistojen hallinnonuudistuksessa: yliopistojen hallintomalleissa edustuksellisilla hallintoelimillä oli tuohon aikaan useimmiten vain epävirallinen ja neuvoa-antava rooli, varsinkin Helsingin yliopistossa. Käsitteellisen siirtymän lisäksi päätöksistä voikin tulkita uusien hallituksen jäsenten pyrkimyksen kehittää SFY:n kuukausikokouksia ensisijaisesti esitelmä- ja keskustelutilaisuuksista jäsenistöä ja varsinkin opiskelijoita päätöksentekoon, kuten tiedepoliittisiin kannanottoihin osallistavan suoran jäsendemokratian suuntaan.

Kolmanneksi järjestäytymiskokouksessa asetetun kehittämistoimikunnan – jonka enemmistö siis oli uusia hallituksen jäseniä – esityksestä päätettiin, että kuukausikokousten aiheiden tulisi olla ”laajempia näkyviä avaavia, eikä fragmentaarisia esityksiä” ja pohjustaa teemaltaan yhdistyksen tulevia kollokvioita. Esitelmien pitäjien ja aiheiden valinta, joka perinteisesti oli ollut pitkälti puheenjohtajan harkinnassa, kytkettiin nyt tulevien kollokvioiden ohjelmaan ja siirrettiin niitä valmisteleville toimikunnille, esimerkiksi syksyn 1972 esitelmien osalta juuri asetetun dialektiikkakollokvion järjestelytoimikunnalle, jossa uusilla hallituksen jäsenillä oli enemmistö. Myös esitelmien muotoa avattiin dialogisemmaksi mahdollistamalla myös kahden esitelmöitsijän malli.⁵⁸

Syksyn 1972 esitelmissä dialektiikan teemaa käsiteltiinkin voittopuolisesti marxilaisen filosofian näkökulmasta, kun lokakuussa Pertti Lindfors esitelmöi modernista marxilaisesta filosofiasta ja Antti Hautamäki marxilaisen ja formaalisen logiikan suhteesta sekä marraskuussa Sirpa Rossi Marxin Hegel-kritiikistä; vain marraskuun toinen esitelmä, Lauri Routilan esitelmä Hegelin logiikasta, vaikuttaa jääneen otsikon perusteella varsinaisen marxilaisen filosofian ulkopuolelle.⁵⁹ Vastaava valmisteluprosessi ja lopputulos oli nähtävissä myös Turussa keväällä 1973 tieteen arvosidonnaisuudesta järjestetyn seminaarin kohdalla.⁶⁰

⁵⁸ SFY hallituksen kokouksen pöytäkirja 10.5.1972.

⁵⁹ SFY yhdistyksen kokousten pöytäkirjat 25.10.1972, 29.11.1972.

⁶⁰ SFY hallituksen kokousten pöytäkirjat 10.5.1972, 29.11.1972, 31.1.1973, 28.2.1973.

Pysyvän merkkipaalun Suomen Filosofisessa Yhdistyksessä vuonna 1972 vallinneista näkemyseroista jätti yhdistyksen tammikuun kuukausikokouksessa 1973 järjestetty keskustelu filosofian tavoitteista ja edellytyksistä Suomessa, joka julkaistiin myös Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisusarjassa. Keskustelu koostui yhdistyksen puheenjohtaja G. H. von Wrightin ja varapuheenjohtaja Lauri Routilan alustuksista sekä yhtäältä Ilkka Niiniluodon sekä toisaalta Matti Juntusen ja Jyrki Uusitalon kommentteista.

Keskustelun tausta oli kahtalainen: yhtäällä taustalla olivat hallituksessa vallitsevat näkemyserot vuonna 1972 lausunto kierrokselle tulleesta valtion humanistisen toimikunnan runko-ohjelmasta, toisaalta ”filosofiaa harrastavien opiskelijapiireissä ilmennyt kulttuuripoliittisen mielipiteenvaihdon tarve”.⁶¹ Filosofian alalla runko-ohjelma suositti filosofian tutkimuksen keskittymistä muutamiiin painopiste-alueisiin, joilla suomalaiset filosofit olivat jo saavuttaneet kansainvälistä menestystä: näitä olivat logiikka ja tieteenfilosofia sekä filosofian historian osa-alueista mm. antiikin filosofian ja Wittgensteinin tutkimus. Tätä linjaa edustivat muun muassa von Wright ja Jaakko Hintikka. Päinvastaista linjaa edusti varapuheenjohtaja Lauri Routila, joka kannatti sisällöllisesti monipuolista mutta silti korkeatasoista ohjelmaa filosofian tutkimuksessa ja opetuksessa.⁶²

SFY:n hallituksen kokouksessa yhdistyksen lausuntoluonnoksen laatiminen runko-ohjelmasta oli annettu sihteeri Ilkka Niiniluodon tehtäväksi sekä puheenjohtaja von Wrightin ja varapuheenjohtaja Routilan tarkastettavaksi.⁶³ Lausuntoluonnoksen linja yhtyi pääosin runko-ohjelman yleisiin linjauksiin filosofisen tutkimuksen eli painopistealoille keskittymisen osalta puheenjohtaja von Wrightin linjan mukaisesti. Tiedepoliittisena kädenojennuksena etenkin uusien hallituksen jäsenten suuntaan esitettiin, että filosofista tutkimusta tulisi hyödyntää enemmän poikkitieteellisissä yhteiskunnallisissa tutkimusprojekteissa, joista esimerkkinä mainittiin Valtion yhteiskuntatieteellisen toimikunnan vuonna 1973 käynnistämä tutkimusprojekti Demokratia ja tasa-

⁶¹ Von Wright ym. 1973, I.

⁶² Salmela 1998, 465, 530.

⁶³ SFY hallituksen kokouksen pöytäkirja 7.9.1972.

arvo suomalaisessa yhteiskunnassa. Lisäksi esitettiin ”maasamme viime aikoina virinneen uuden ontologiaa ja marxilaista filosofiaa tarkastelevan tutkimuksen” tukemista muiden painopisteiden rinnalla.⁶⁴

Puheenjohtaja von Wrightin linjaa myötäilevä lausuntonuonnos ei selvästikään sopinut uusille hallituksen jäsenille. Yhden lausunnon sijasta hallitus päätyikin esittämään yhdistyksen lausuntona runko-ohjelmasta tammikuun kokouksessa sekä von Wrightin että Routilan pitämät alustukset suomalaisen filosofian tavoitteista ja edellytyksistä.⁶⁵ Ratkaisu kuvastikin paitsi näkemysten jakautumista hallituksen sisällä, toisaalta myös sitä, että käytännön asioissa voitiin löytää näkemyserot huomioon ottavia ratkaisuja. ”Voitaneen kuitenkin todeta, että tästä vastakohtaisuudesta huolimatta on olemassa pitkälle ulottuva yksimielisyys alustajien ja kommentaattorien kesken filosofiamme monipuolisuuden säilymisen ja tutkimustason kehittämisen ehdoista”, todettiin esipuheen lopuksi sovinnolliseen sävyyn.⁶⁶

Toimijat ja motiivit

Vaikka Turun yliopiston teoreettisen filosofian professorin virantäytöstä alkanut ja Suomen Filosofisen Yhdistyksen hallituskokoonpanon vaihtumiseen johtanut tapahtumasarja oli aluksi henkilöitynyt dosentti Lauri Routilaan ja Routila valittiin myöhemmin yhdistyksen puheenjohtajaksi, varsin nopeasti kävi myös ilmi, että SFY:n tapauksessa kyse ei ollut ensisijaisesti Routilasta. Routilan tukijoukot olivat keväällä 1972 tehneet vetoituksen niin Opetusministeriölle kuin Turun yliopiston rehtorillekin Routilan nimittämisestä henkilökohtaiseen professuuriin Turun yliopistoon. Vetoituksen allekirjoittajina oli mittava joukko järjestöjä: Helsingin ja Turun filosofian opiskelijoiden ainejärjestöjen Dilemman ja Dia-

⁶⁴ SFY kirjeistö 1972–1973, päiväämätön lausuntonuonnos humanistiselle toimikunnalle, merkinnällä ”ei lähetetty”. Yhteiskuntatieteellisen toimikunnan käynnistämät demokratian ja tasa-arvon tutkimusprojektit TANDDEM ja DETA olivat 1970-luvun tiedepoliitikassa vasemmistolaisesti ja oikeistolaisesti asennoituneiden keskeinen kiistakapula (vrt. Immonen 1995, 174–185, 201–246; Pohls 2005, 239–246).

⁶⁵ SFY hallituksen kokouksen pöytäkirja 31.1.1973.

⁶⁶ Von Wright ym. 1973, II.

lectican lisäksi Turun yliopiston aine- ja tiedekuntajärjestöistä historian opiskelijoiden Kritiikki, psykologian opiskelijoiden Fobia, suomen kielen opiskelijoiden Kanta, yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan opiskelijoiden Indeksi, oikeustieteen opiskelijoiden tiedekuntajärjestö Lex, humanistisen tiedekunnan opiskelijoiden tiedekuntajärjestö TYHTY, Turun yliopiston ylioppilaskunta ja kaikki sen poliittiset opiskelijayhdistykset sekä ”vastaavia yhdistyksiä Helsingistä” sekä lisäksi Suomen ylioppilaskuntien liitto. Tieteellisistä ja tiedepoliittisista järjestöistä allekirjoittajina mainitaan ainoastaan sosiologien Westermarck-seura ja Suomen tiedepoliittinen yhdistys (Tiepo).⁶⁷

Huomiota herättää erityisesti Suomen Filosofisen Yhdistyksen puuttuminen allekirjoittajien joukosta, sillä filosofian alan tieteellisen seuran kannanottoa ei olisi jätetty mainitsematta. Myöskään SFY:n kevään 1972 pöytäkirjoissa mitään kannanottoa Routilan professuurista ei mainita, joten todennäköisesti sitä ei koskaan esitetty yhdistykselle päätösasiana. Vaikka Routilan professuuri ja sitä kautta fenomenologisen filosofian asema Turun yliopistossa sekä välillisesti koko Suomessa olivat yksi keskeisimpiä vuoden 1972 vuosikokoukseen johtaneen tapahtumaketjun julkilausuttuja syitä ja Routilan tukijoukot olivat saaneet vuosikokouksen seurauksena vahvan jalansijan yhdistyksessä, he eivät kuitenkaan toimineet tässä olennaisessa kysymyksessä millään tavalla, josta olisi jäänyt jälkiä. Tästä voi havaita, että paitsi Routilan, myös fenomenologisen tutkimuksen tukemisen lisäksi yhdistyksen vallanvaihdoksessa vaikutti taustalla myös muita motiiveja.

Akateeminen Sosialistiseura (ASS) oli aktivoitunut 1970-luvun alussa yliopistojen hallinnonuudistuskysymyksen noustessa pinnalle. Tämä määräiti sen toiminnan suuntautumista järjestökentällä siten, että ASS tähtäsi vaikuttamiseen ennen kaikkea aine- ja tiedekuntajärjestöissä sekä muissa opiskelijajärjestöissä, ei niinkään Suomen Filosofisen Yhdistyksen kaltaisissa tieteellisissä seuroissa. Vuosina 1972–1973 ASS:n näkemys järjestön paikasta järjestökentässä oli vielä

⁶⁷ *Argumentti* 5/72. *Argumentti* oli alun perin Turun yliopiston Varsinais-suomalaisen Osakunnan (TVO) julkaisema lyhytikäinen kulttuuripoliittinen mielipidelehti 1970-luvun alussa.

jäsentymätön, ja ASS:n järjestöjaosto asettikin tavoitteeksi sen pikaisen määrittelyn. Vuonna 1973 järjestöjaoston toimintasuunnitelmassa potentiaalisesti kiinnostavien järjestöjen joukossa mainitaan opiskelijajärjestöjen ohella ”tiedejärjestöt”, mutta esimerkkinä näistä järjestöistä mainitaan lähinnä linjataan yleisdemokraattinen Suomen tiedepoliittinen yhdistys Tiepo ry.; varsinaisista tieteellisistä seuroista ei ole mainintaa. 1970-luvun puolivälissä ASS:n kiinnostus muihin järjestöihin kuin opiskelijajärjestöihin hävisi vähitellen, ja se keskittyi vuosikymmenen loppua kohti entistä tiiviimmin ydinalueelleen aine- ja tiedekuntajärjestöihin.⁶⁸

Tiedepoliittinen vaikuttaminen, joka ASS:n ohjelmasta puuttui, kuului järjestöjen keskinäisessä työnjaossa Suomen tiedepoliittisen yhdistyksen toimintakenttään. Suomen tiedepoliittinen yhdistys Tiepo ry. oli monessa mielessä ASS:n rinnakkaisjärjestö tutkijoiden keskuudessa, jollaiseksi sitä myös kaavailtiin järjestön varhaisissa ohjelmaluonnoksissa.⁶⁹ Tiepo oli saanut alkunsa kevään 1970 yliopistojen hallinno uudistustaistelun yhteydessä yliopistopaikkakunnilla nuorempien tutkijoiden piirissä seuranneesta järjestäytymisestä samalla tavoin kuin ASS oli kokenut oman nousunsa. Valtakunnalliseksi yhdistykseksi Tiepo oli järjestäytynyt toukokuussa 1971. Toimintansa alkuvaiheessa Tiepo oli pitkälti kansandemokraattien käsissä ja ohjelmaltaan julkilausutusti sosialistinen.⁷⁰ Vasta keskustalaisten mukaantulo vuodenvaihteessa 1971–1972 muutti järjestön määritelmän yleisdemokraattiseksi eli tuon ajan kielenkäytössä keskustalaisvasemmistolaiseksi.⁷¹

Varhaisista ohjelmaluonnoksista alkaen Tiepon tavoitteisiin kuului vaikuttaminen valtion tutkimuspoliittiseen ohjauksen ja rahoituksen järjestelmään yhteiskunnallisesti relevanttimman tutkimuksen tukemiseksi. Tässä välineenä oli

⁶⁸ ASS:n arkisto, 11 Jc järjestöjaosto 1972–1978, toimintasuunnitelmat, -kertomukset ja -arviot 1972–1977, 1979: toimintasuunnitelmaluonnokset 1973, toimintasuunnitelman järjestöosa 1974; vrt. joukkojärjestötyön toimintasuunnitelma 1976.

⁶⁹ Tiepon arkisto, 6 Dd Muistiinpanot, Tiepon tavoitteet, tehtävät, kontaktit 1970–1975.

⁷⁰ Erti 1975, 80.

⁷¹ Tiepon arkisto, 4 Ca pöytäkirjat 1970–1975, Pöytäkirjat 1970–73, vuosikokouksen pöytäkirja 5.11.1971. Vrt. Pohls 2005, 87.

erityisesti vaikuttaminen valtion tieteellisten toimikuntien kokoonpanoon alemmaa opettajakuntaa ja nuorempia tutkijoita paremmin edustaviksi toimikuntiin jäseniä esittävien instituutioiden, kuten yliopistojen ja tieteellisten seurojen hallinnon demokratisoinnin kautta. Tieteellisten seurojen hallinnon demokratisointi tähtäsi siis samaan kuin yliopistojen hallinnonuudistus: professorivallan vähentämiseen valtion tiedepoliittisessa ohjauksessa.⁷² Tieteellisten seurojen osalta ensisijaisiksi kohteiksi nähtiin sellaiset tieteelliset seurukset, jotka ottivat henkilöjäseniä avoimesti eivätkä itseään täydentäen ja jotka eivät asettaneet jäsenkriteereitä esimerkiksi tieteellisen toiminnan perusteella.⁷³ Tällaisiin seuroihin lukeutui juuri Suomen Filosofinen Yhdistys.

Suomen Filosofisen Yhdistyksen toimijoista Tiepo ry:n jäseniä oli lukumäärällisesti vähän, mutta monet heistä toimivat yhdistyksessä keskeisissä asemissa. Yhdistyksen hallituksen uusista jäsenistä useimmat olivat tiepolaisia: esimerkiksi Jyrki Uusitalo toimi vuosina 1972–1973 ensin Tiepon, sitten SFY:n hallituksen jäsenenä.⁷⁴ Tiepolaisiin kuului myös Matti Juntunen, joka valittiin Tiepon ehdokkaana toiselta ehdokassijalta valtion humanistiseen toimikuntaan vuonna 1974.⁷⁵ Tiepon jäsenistöön kuului myös Suomen Filosofisen Yhdistyksen puheenjohtaja Lauri Routila.⁷⁶

”Tieteellisten seurojen vuosisataista Ruususen unta aiomme aivan kohta häiritä”⁷⁷

Suomen Filosofisen Yhdistyksen vuosikokous 28. helmikuuta 1973, jossa Lauri Routila valittiin yhdistyksen puheenjohtajaksi, ei siis muodostanut merkittävää katkosta, vaan käänne

⁷² Tiepon arkisto, 6 Dd Muistinnanpanot, Tiepon tavoitteet, tehtävät, kontaktit 1970–1975, Osmo Jussila, ”Valtion tieteellisistä toimikunnista” [1970]. Vrt. Immonen 1995, 237.

⁷³ Tiepon arkisto, 6 Dd Muistinnanpanot, Tiepon tavoitteet, tehtävät, kontaktit 1970–1975, ”Valtion tieteellisistä toimikunnista”, luonnos.

⁷⁴ Tiepon arkisto, 4 Ca Pöytäkirjat 1970–1975, vuosikokouksen pöytäkirja 5.11.1971.

⁷⁵ Tiepon arkisto, 3 Bd Seminaarikutsulistat, ehdokkaat tieteellisiin toimikuntiin.

⁷⁶ Tiepon arkisto, 2 Ba Jäsenluettelot, Turku.

⁷⁷ Suomen tiedepoliittinen yhdistys Tiepo ry., jäsenkirje 14.2.1973.

yhdistyksessä oli tapahtunut jo edellisvuonna. Sekä kokouksen osanottajamäärä että äänestysaktiivisuus jopa laskivat hieman edellisvuodesta.⁷⁸ Kokousta ennen ei ollut edellisvuoden kaltaista poikkeuksellista jäsenhakemusten piikkiä, jonka avulla kokouksen voimasuhteita voisi arvioida. Tiedetään kuitenkin, että kansandemokraattiset opiskelijajärjestöt mainostivat vuosikokousta aktiivisesti omissa kokouksissaan, Filosofian ASS-osasto Helsingissä⁷⁹ ja TuMO:n yhteiskuntatieteellinen osasto Turussa.⁸⁰ Myös Tiepon jäsenkirjeessä vihjattiin vuosikokouksen alla muutoksista tieteellisten seurojen asemaan tämän luvun otsikon sitaatin sanoin.⁸¹ Filosofian ASS-osasto oli mainostanut jo syksyllä 1972 marxilaista filosofiaa käsitelleitä yhdistyksen esitelmiä sekä keskustelutilaisuutta filosofian edellytyksistä ja tavoitteista tammikuussa 1973.⁸²

ASS:n kokousvalmisteluista saa tietoa myös Dilemma ry:n hallituksen pöytäkirjasta, josta käy ilmi, että turkulaiset olivat ajatelleet SFY:n hallituksen kokoonpanoksi kahdesta nimilistasta koostuvaa ehdotusta: yhden listan muodostivat vanhat hallituksen jäsenet G. H. von Wright, Ilkka Niiniluoto ja Jaakko Hintikka, toisen listan taas dilemmalaisista Hannu Sivenius ja Jyrki Uusitalo sekä turkulaisista Lauri Routila sekä Matti Juntunen ja Tuomas Tolonen tai Sirpa Rossi. Puheenjohtajasta ehdotuksessa ei ollut mainintaa, minkä voi tulkita, että ehdotuksen tekijät tarkastelivat kysymystä ensisi-

⁷⁸ SFY vuosikokouksen pöytäkirja 28.2.1973. Kokoukseen osallistui pöytäkirjan mukaan noin 80 henkilöä. Puheenjohtajan vaalissa ääniä annettiin 67, hallituksen jäsenten vaalissa keskimäärin 55.

⁷⁹ ASS:n arkisto, 22 Jm Filosofian ASS-osasto, pöytäkirjat 1971–1974, 1978: osastonkokouksen pöytäkirja 20.2.1973.

⁸⁰ TuMO:n arkisto, 17 Jf Eri osastojen aineistot, Yhteiskuntatieteellinen osasto, TuMO:n yhteiskuntatieteellisen ryhmän kokous 20.2.1973.

⁸¹ Tiepon arkisto, 4 Ca Pöytäkirjat 1970–1975, Jäsenkirje 3/72, Osmo Jussila, ”Tiedepoliittinen tilannekatsaus” 14.2.1973. Tiepon jäsenkirjeessä ei suoranaisesti mainittu Suomen Filosofista Yhdistystä tai sen vuosikokousta, mutta vahvasti sen suuntaan viittaavat maininta seurojen sadan vuoden iästä ja jäsenkirjeen julkaisuajankohta vuosikokouksen alla.

⁸² ASS:n arkisto, 22 Jm Filosofian ASS-osasto, pöytäkirjat 1971–1974, 1978: osastonkokousten pöytäkirjat 18.10.1972, 22.11.1972, 24.1.1973.

jaisesti hallituksen kokoonpanon kautta.⁸³ Mikäli vuoden 1972 vaalin jälkipuinnissa Routilan mainitsema seikka, että vuoden 1972 hallituksen jäsenet valittiin ”opiskelijoiden esittämän listan mukaisesti”, pitää paikkansa, tämä tarkoittaa, että vuonna 1973 hallituksen valinnassa turkulaisten ehdotuksen taustalla oli pyrkimys muodostaa vastaavanlainen vaalisopu, jossa yhdistyksen vanhat toimijat olisivat saaneet kuitenkin tasajaan sijasta yhden hallituspaikan vähemmän.

Turkulaisten kaavailujen vastaisesti von Wright kuitenkin kieltäytyi vuosikokouksessa asettumasta enää ehdolle puheenjohtajan vaalin yhteydessä, joten puheenjohtajuudesta tuli Hintikan ja Routilan välillä äänestys, jonka Routila voitti. Hintikka asettui ehdolle myös hallituksen vaaliin, mutta putosi myös hallituksen kokoonpanosta, mitä voi pitää viimeistään osoituksena turkulaisten sopuehdotuksen pettämisestä.⁸⁴ Vaikuttaakin siltä, että viime kädessä von Wrightin kieltäytyminen puheenjohtajuudesta johti turkulaisten ehdotuksen kariutumiseen ja siten myös Routilan nousuun yhdistyksen puheenjohtajaehdokkaaksi.⁸⁵ Routilan nousua puheenjohtajaksi selittää ennen muiden syiden ohella ennen muuta se, että hän oli dosenttina uusista hallituksen jäsenistä akateemisesti ansioitunein: esimerkiksi sosiologien Westermarck-seurassa oli vuonna 1971 päädytty valitsemaan puheenjohtaja

⁸³ Dilemman arkisto, Cb 1, Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1969–1978, pöytäkirjat 1973, Dilemman hallituksen kokous 23.2.1973, kokousmuistiinpanot. Turkulaisten edustus hallituksessa ei käy täysin yksiselitteisesti ilmi muistiinpanoista. Hallituksen kokoonpanosta (puheenjohtaja mukaan lukien) turkulaisille tuli ehdotuksessa kolme paikkaa. Juntusen ja Tolosen nimet on erotettu vinoviivalla ikään kuin viitaten näiden vaihtoehtoisuuteen, mutta Tolosen nimi on yliviivattu ja korvattu Rossin nimellä.

⁸⁴ SFY vuosikokouksen pöytäkirja 28.2.1973.

⁸⁵ Vrt. Jakolan artikkelissa (tässä teoksessa) von Wrightin kirjeessä Hintikalle 1.3.1973 mainittu tieto, että Sivenius ei ottanut puheenjohtajuutta esille von Wrightin kanssa, mistä Jakola tulkitsee opiskelijoiden kannattaneen Routilaa puheenjohtajaksi jo tuolloin. Koska turkulaisten ehdotuksessa von Wrightille oli vielä varattu paikka hallituskokoonpanossa, tämän voi tulkita myös tarkoittaneen, että opiskelijat odottivat von Wrightin ilmoitusta aikeistaan ennen kantansa lukitsemista.

peräti toiselta tieteenalalta, tiedotusopin professori Kaarle Nordenstreng.⁸⁶

Hallituksen vaalin seurauksena Suomen Filosofisen Yhdistyksen hallituksen kokoonpano muodostui turkulaisten ehdotuksen mukaiseksi. Vanhoista jäsenistä hallituksessa jatkoivat Ilkka Niiniluoto ja Reijo Wilenius. Lisäksi mukaan valittiin *Ajatuksen* toimittajana vuodesta 1970 toiminut Helsingin yliopiston filosofian laitoksen assistentti Jaakko Blomberg. Vaikka Blomberg oli sosialidemokraatti ja ollut 1960-luvulla radikaali sadankomitealainen, hän oli vuonna 1973 kiinnittymässä valtakoneistoon presidentti Urho Kekkosen ulkoasiainhallintoon henkilökohtaisesti rekrytoimana.⁸⁷ Edellisvuonna hän oli joutunut Filosofian ASS-ryhmän epäsuosiin, koska oli heidän mielestään suosinut professoreita toimiessaan filosofian laitoksen laitosneuvoston kokousten puheenjohtajana.⁸⁸ Muutoin hallituksen kokoonpano meni turkulaisten ehdotuksen mukaisesti: Dilemmasta valittiin Sivenius ja Uusitalo, Turusta Routilan lisäksi Juntunen ja Tolonen; Rossi ei asettunut ehdolle.⁸⁹

Ylioppilaslehti tervehti valitun hallituksen kokoonpanoa "demokraattisen linjan etenemiseksi", jossa "sekä marxilais-leniniläiset että eräisiin porvarillisiin filosofian käsityksiin sitoutuvat tutkijat, opettajat ja opiskelijat" toimivat yhteistyössä demokraattisen tiede- ja tutkimuspolitiikan puolesta. Esimerkkeinä tulevasta yhteistyöstä mainittiin mm. yhteistyö muiden demokraattista linjaa edustavien tieteellisten seurojen kanssa sekä suhteiden vahvistaminen filosofian ja yhteiskuntatieteiden alalla Neuvostoliittoon sekä muihin sosialistisiin maihin, josta esimerkkinä mainittiin myös yhdistyksen kollokvio marxilaisesta tieteenkäsityksestä. Artikkelissa katsottiin Suomen Filosofisen Yhdistyksen kehitys osana tieteellisten seurojen demokratisoitumista ja niiden toiminnan kehitystä kohti tieteellisesti ja yhteiskunnallisesti merkittäviä kysymyksiä.⁹⁰

⁸⁶ Suolinna & Lagerspetz 1994, 11.

⁸⁷ Suomi 1998, 435–437, 731.

⁸⁸ ASS:n arkisto, 22 Jm Filosofian ASS-osasto, Kirjeenvaihto, lennäkät, "L'institut, c'est moi!" [maalis-huhtikuu 1972].

⁸⁹ SFY vuosikokouksen pöytäkirja 28.2.1973.

⁹⁰ *Ylioppilaslehti* 15.3.1973.

Vuosi 1973 merkitsi jakolinjojen syvenemistä uusien ja vanhojen toimijoiden välillä. Esimerkiksi juuri ennen hallituksen kokousta huhtikuussa 1973 tutkijaprofessori Jaakko Hintikka lähetti hallitukselle kirjeen, jossa hän muistutti yhdistyksen merkityksestä Suomen filosofian tutkijoiden edustajana ja ilmaisi huolensa yhdistyksen edustavuudesta tässä roolissa esimerkiksi julkaisutoimintaan saadun valtionavun vastaanottajana tai filosofisten seurojen kansainvälisen kattojärjestö FISP:n (*Fédération Internationale des Sociétés de Philosophie*) jäsenenä. Hintikka ehdottikin, että yhdistyksen luonne tutkijoiden edunvalvojana oli taattava ja sen toiminnan tieteellisen tason takaamiseksi ohjelman ja julkaisujen suunnittelu oli tehtävä tieteellisten ansioiden pohjalta; lisäksi hän huomautti, että yhdistyksen nimissä ei tule esittää kannanottoja, jotka eivät ole aktiivisten tutkijoiden käsitysten tai etujen mukaisia.⁹¹

Hintikan ehdotuksissa voi nähdä yhtymäkohtia yhdistyksen tuoreisiin päätöksiin. Ohjelmaehdotuksen taustalla voi kuulla kaikuja vuoden 1972 kuukausikokousten ohjelman suunnittelusta. Kaksi muuta ehdotusta puolestaan liittyivät maaliskuussa hallituksen järjestäytymiskokouksessa ja kuukausikokouksessa ilmi tulleisiin seikkoihin: ulkoasiainhallintoon valittu *Ajatuksen* toimittaja, lisenasiaatti Jaakko Blomberg ei voinut enää jatkaa tehtävässään, ja toimittajan valinta oli siirretty huhtikuun kokoukseen. Toisaalta Jyrki Uusitalon aloitteesta yhdistyksen maaliskuun kuukausikokous oli ottanut kantaa yliopistojen hallinnonuudistusta koskevan lakiesityksen kiirehtimiseksi yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden periaatteen mukaisesti. Hallinnonuudistuskannanotto oli herättänyt poikkeuksellisen voimakasta kritiikkiä yhdistyksen sisällä: jopa Lauri Routilan tukijat kääntyivät uutta puheenjohtajaansa vastaan, kun puheenjohtaja Routila ehdotti pidättyymistä kannanotoista, jotka eivät liity filosofiaan, mutta puheenjohtajan ehdotus hävisi äänestyksen äänin 19–15 ja kannanotto hyväksyttiin äänin 18–3.⁹²

⁹¹ SFY hallituksen kokouksen pöytäkirja 25.4.1973, Jaakko Hintikan kirje yhdistyksen hallitukselle 25.4.1973.

⁹² SFY yhdistyksen kokousten pöytäkirjat 28.2.1973, 28.3.1973, hallituksen kokouksen pöytäkirja 28.3.1973. Harvinaislaatuksen eriävän mielipiteen päätökseen jätti Seppo (Albert) Kivinen ja siihen yhtyivät Erik Stenius,

Hallitus katsoi voivansa yhtyä esittämiin periaatteisiin ja ehdotus siirrettiin yhdistysten sääntöjen muuttamista valmistelleelle toimikunnalle.⁹³ Hintikka lisäsi vaatimuksiaan lokakuussa lausunnossaan yhdistyksen julkaisutoiminnan kehittämistä koskevaan muistioon: ennen kuin julkaisutoiminnan kehittämisestä voitaisiin puhua, tieteellisen tason säilyttämiseksi tutkijoiden asema yhdistyksessä olisi taattava luomalla sääntömuutoksella erityinen tutkijajäsenten kategoria, josta myös hallituksen enemmistö valittaisiin.⁹⁴ Hintikan alkuperäisestä ehdotuksesta yhdistyksen sääntöihin lisättiin lopulta maininta, jonka mukaan julkaisujen toimittajien sekä toimituskunnan tuli olla filosofian tutkijoita; lisäksi tieteellisten kokousten suunnittelutoimikunnissa enemmistön tuli olla tutkijoita. Toinen sääntömuutoshankkeen yhteydessä yhdistyksen sääntöihin tehty keskeinen muutos koski hallituksen kokoonpanoa: puheenjohtajaa ei enää valittu vuosikokouksessa erillään muusta hallituksesta, vaan nyt kymmenjäseniseksi laajennettu hallitus valitsi järjestäytymiskokouksessa puheenjohtajan keskuudestaan, mikä varmisti tehokkaammin, että puheenjohtaja edusti hallituksen enemmistön linjaa. Uusien sääntöjen mukainen hallitus valittiin vuosikokouksessa 1974.⁹⁵

Debattia yhdistyksen sisällä herättivät myös yhteistyöhankkeet muiden järjestöjen kanssa. Esimerkiksi lokakuussa 1973 Jyrki Uusitalo osallistui yhdistyksen edustajana Yhteiskuntasuunnittelun seuran (nyk. Yhdyskuntasuunnittelun seura) ja Suomen Demokraattisten Lakimiesten kutsumaan neuvottelukokoukseen, jossa päätettiin Demokraattisten asiantuntijoiden ja tutkijoiden kesätapahtuman järjestämisestä kesällä 1974; tapahtuma oli jatkoa kyseisten yhdistysten vuonna 1973 järjestämälle Demokraattisen suunnittelun vii-

Jussi Tenkku ja Heikki Heiskanen. Nimensä eriävän mielipiteen alle kirjoittivat myös Lauri Routila ja hänen puolisonsa, mutta heidän nimensä on jälkikäteen yliviivattu.

⁹³ SFY hallituksen kokouksen pöytäkirja 25.4.1973, 8.5.1973.

⁹⁴ SFY hallituksen kokousten pöytäkirjat 10.10.1973 ja 24.10.1973, Jaakko Hintikan kirje yhdistyksen hallitukselle 4.10.1973.

⁹⁵ SFY hallituksen kokousten pöytäkirjat 8.5.1973, 24.10.1973, 27.11.1973, 13.12.1973 ja 9.1.1974, yhdistyksen kokouksen pöytäkirja 30.1.1974, vuosikokouksen pöytäkirja 27.2.1974. Parillisella jäsenmäärällä vuoden 1972 kaltainen pattitilanne oli tosin edelleen mahdollinen.

kolle.⁹⁶ Kesätapahtuman järjestely siirtyi Demokraattisten asiantuntijoiden ja tutkijoiden yhteisjärjestön (DATY) vastuulle, jonka jäseneksi Suomen Filosofinen Yhdistys myös kutsuttiin. Ehdotus yhteisjärjestöön liittymisestä tuotiin vuosikokoukseen helmikuussa 1974, mikä herätti jäsenistön piiristä myös varauksellisempia kannanottoja: esimerkiksi psykiatri Armo Hormia katsoi yhteisjärjestöön, jonka jäsenenä oli avoimesti poliittisia järjestöjä, liittymisen merkitsevän poliittista sidonnaisuutta, jota hän piti pitkällä tähtäimellä haitallisena filosofisen tutkimuksen vapaudelle.⁹⁷ Yhteisjärjestön toimintaan osallistuneista tieteellisistä seuroista Westermarck-seura oli kääntynyt avoimesti marxilaiselle linjalle vuodesta 1971 alkaen.⁹⁸ Myös Suomen Psykologisen Seuran historia viittaa vastaavansuuntaiseen käänteeseen.⁹⁹

Suomen Filosofisen Yhdistyksen vuosikokous helmikuussa 1974 päätti liittymisestä Demokraattisen asiantuntijoiden ja tutkijoiden yhteisjärjestöön koeäänestyksen jälkeen.¹⁰⁰ Kovin paljon näkyviä vaikutuksia jäsenyydestä ei yhdistyksen toimintaan kuitenkaan jäänyt. Kenties näkyvimmäksi seuraukseksi jäivät Kesäneuvokki-nimellä järjestetyt seminaarimuotoiset kesätapahtumat, joiden kautta yhdistys oli yhteisjärjestöön liittynytkin. Joensuussa kesäkuussa 1974 järjestetyssä Kesäneuvokki-74 -tapahtumassa Matti Sintonen osallistui Suomen Filosofisen Yhdistyksen edustajana tieteel-

⁹⁶ SFY hallituksen kokouksen pöytäkirja 24.10.1973.

⁹⁷ SFY hallituksen kokouksen pöytäkirja 27.2.1974, Armo Hormian kirje 21.2.1973. Hormia itse oli poliittiselta taustaltaan keskustalainen (*Helsingin Sanomat*, muistokirjoitus 26.10.1988). DATY:n jäsenjärjestöt olivat vuonna 1974 SFY:n lisäksi Demokraattiset Koulutyöntekijät, Demokraattiset metsämiehet, Keskustan Terveysliitto, Liikennepoliittinen yhdistys Enemmistö, Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen yhdistys, Sosialistinen terveysrintama, Suomen Demokraattiset Lakimiehet, Suomen luonnonsuojeluliitto. Suomen Psykologinen Seura, Suomen Tiedepoliittinen yhdistys Tiepo, Teknisten Sosialistinen yhdistys, The Westermarck Society, Yhteiskuntasuunnittelun seura ja Yrittäjädemokratiayhdistys. (Tiepon arkisto, 10 Hc Demokraattisten asiantuntijoiden ja tutkijoiden kesäneuvokki 1974 Joensuu.)

⁹⁸ Lind 1998, 33; Suolinna & Lagerspetz 1994, 11–12.

⁹⁹ Vrt. Haapasalo 2017/1978, 184–185; Arinen 2017/1978, 266.

¹⁰⁰ SFY vuosikokouksen pöytäkirja 27.2.1974.

listen seurojen paneelikeskusteluun.¹⁰¹ Seuraavana vuonna yhdistys sai muiden jäsenjärjestöjen tavoin oman edustajansa yhteisjärjestön hallitukseen, mutta yhteistyön lisääntymisenä tämä ei näkynyt: yhdistyksen hallituksessa keskusteltiin kesä-tapahtumaan osallistumisesta, mutta Seinäjoen Kesäneuvokki-75 -tapahtumassa SFY oli nähtävästi enää vain järjestävien tahojen joukossa, ilman omaa ohjelmaa tai edustajaa.¹⁰² Tämän jälkeen ei merkkejä Demokraattisten asiantuntijoiden ja tutkijoiden yhteisjärjestön toimintaan osallistumisesta Suomen Filosofisen Yhdistyksen pöytäkirjoissa ole, vaikka toimintakertomusten perusteella yhdistys pysyi yhteisjärjestön jäsenenä vuoteen 1977 asti.¹⁰³

Huolimatta siitä, että uudet hallituksen jäsenet olivat läheneet tarmokkaasti muuttamaan yhdistyksen toimintaa, monien muutosten toteutuminen osoittautui hitaaksi, myös yhdistyksen toimijoista riippumattomista syistä. Sosialistisista maista kutsuttavien esitelmöitsijöiden ja vierailuluennoitsijoiden kutsumista haittasi ennen kaikkea vierailujen järjestämiseen liittyvä byrokratia. Esimerkiksi Jyrki Uusitalon toukokuussa 1972 esittämä aloite marxilaista filosofiaa edustavan vierailuluennoitsijan kutsumisesta ja dialektiikka-aiheisen kollokvion järjestämisestä lykkääntyivät järjestyksessä ensin keväeseen 1973,¹⁰⁴ minkä jälkeen kollokvion järjestäminen lykkääntyi uudelleen keväeseen 1974;¹⁰⁵ kansainvälisten vierailijoiden aikataulujen takia dialektiikkaa käsittelevä kollokvio lykkääntyi jälleen syksyyn 1974, minkä jälkeen se jaettiin kahtia dialektiikkaa sekä marxilaista tieteenkäsitystä ja tieteellis-teknistä edistystä käsitteleviin kollokvioihin, jotka saatiin järjestettyä viimein syys- ja

¹⁰¹ SFY hallituksen kokouksen pöytäkirja 25.9.1974; Tiepon arkisto, 10 Hc Demokraattisten asiantuntijoiden ja tutkijoiden kesäneuvokki 1974 Joensuu.

¹⁰² SFY hallituksen kokousten pöytäkirjat 4.11.1974, 27.11.1974, 13.1.1975; Tiepon arkisto, 10 Hc Demokraattisten asiantuntijoiden ja tutkijoiden kesäneuvokki 1975 Seinäjoki: ohjelmat, alustukset, muistiinpanot; kannanotot, raportit.

¹⁰³ SFY toimintakertomukset 1974–1977.

¹⁰⁴ SFY hallituksen kokousten pöytäkirjat 10.5.1972, 7.9.1972, 29.11.1972, 31.1.1973.

¹⁰⁵ SFY hallituksen kokousten pöytäkirjat 21.8.1973, 12.9.1973, 24.10.1973, 27.11.1973, 27.2.1974.

marraskuussa 1974.¹⁰⁶ Myös neuvostoliittolainen tutkijavierailu toteutui vasta toukokuussa 1974.¹⁰⁷

Epilogi

Turun yliopiston teoreettisen filosofian professorin virantäyttö ja siitä seurannut keskustelu tiedepolitiikasta ja Suomen filosofian koulukuntien asemasta syksyllä 1971 olivat *cause célèbre*, laajaa julkista mielenkiintoa ja debattia herättänyt tapahtuma, jonka taakse oli saatavissa laaja joukko filosofian ja lähialojen opiskelijoita. Routilan tukijoiden passiivisuus Suomen Filosofisessa Yhdistyksessä keväällä 1972 Routilan henkilökohtaisen professuurin puolesta käydyssä kampanjassa kuitenkin osoittaa, että aloitteen olivat ottaneet käsiinsä vasemmistolaiset filosofian opiskelijat ja tutkijat, jotka näkivät tapauksen sopivana tilaisuutena oman agendansa tuomiseksi Suomen Filosofisessa Yhdistyksessä käytävään keskusteluun, etenkin marxilaisen filosofian asemasta Suomessa.

Filosofian koulukuntakiistat eivät kuitenkaan tarjoa täydellistä tulkintaa Suomen Filosofiseen Yhdistykseen vaikuttaneista motiiveista, vaan tulkinnassa on otettava laajemmin huomioon 1970-luvun tiedepolitiikan puoluepoliittinen murros. Tieteellisten seurojen toimintaan vaikuttaminen ei kuulunut ASS:n järjestöllisiin tavoitteisiin, mutta sen sijaan Suomen tiedepoliittisen yhdistyksen tavoitteisiin se kuului. Alun perin Tiepon perimmäinen päämäärä tieteellisten seurojen hallinnon demokratisoinnissa oli ollut valtiolliseen tiedepolitiikkaan vaikuttaminen valtion tieteellisten toimikuntien nimitysten kautta, mutta kun tieteellisten toimikuntien nimitysprosessi avattiin tiedepoliittisille järjestöille kaudella 1974–1976, tieteellisten seurojen hallinta menetti välillisen merkityksensä suoran nimitysoikeuden myötä.¹⁰⁸

Tiedepoliittisen aspektin lisäksi voidaan löytää muitakin tekijöitä 1970-luvun alun murroskauden päättymiselle Suomen Filosofisessa Yhdistyksessä. Yhdistyksen toimintakult-

¹⁰⁶ SFY hallituksen kokousten pöytäkirjat 27.3.1974, 4.11.1974, 27.11.1974.

¹⁰⁷ SFY hallituksen kokousten pöytäkirjat 13.5.1974, 15.8.1974, 25.9.1974, 4.11.1974.

¹⁰⁸ Vrt. Immonen 1995, 308–309; Pohls 2005, 87–88.

tuurin muuttaminen oli vaivalloista, jopa ilman yhdistyksen sisäisiä jännitteitä, kuten esimerkit marxilaista filosofiaa käsittelevän tutkijakollokvion järjestämisen vaikeuksista osoittavat. Filosofian ASS-osaston pöytäkirjoista ilmeneekin välillä osaston edustajien turhautuminen yhdistyksen toimintakulttuurin muuttamisen hitauteen.¹⁰⁹ Von Wrightin sanoin ”ne, jotka olivat tehneet vallankumouksen, alkoivat kyllästyä uuteen järjestykseen, jonka olivat mananneet esiin.”¹¹⁰

Eräs huomionarvoinen tekijä liittyi myös keskeisten toimijoiden elämänuraan ja sen vaiheisiin. Lauri Routila ilmoitti ennen vuoden 1975 vuosikokousta, ettei asetu enää ehdolle puheenjohtajaksi akatemiaturkijan virkansa työmäärään vedoten.¹¹¹ Vuoden 1975 hallituksen vaalissa myös hallitukseen vuoden 1972 jälkeen nousseesta uudesta polvesta suurin osa jäi valitsematta; hallitukseen palasivat sellaiset vanhemman polven edustajat kuin professorit Jaakko Hintikka ja Jussi Tenkku.¹¹² Osaltaan murroskauden päättymistä auttaa ymmärtämään myös se, että Risto Hilpisen professuurin myötä Turun fenomenologisen koulukunnan edustajat hajaantuivat Turun yliopistosta eri puolille Suomea, esimerkiksi Matti Juntunen Jyväskylään ja Jyrki Hilpelä Joensuuhun, mistä etenkin pitkät välimatkat tekivät osallistumisen Suomen Filosofisen Yhdistyksen toimintaan mahdottomaksi.¹¹³

Lauri Routilan jälkeen yhdistyksen puheenjohtajaksi valittiin dosentiksi noussut Ilkka Niiniluoto, jota jo von Wright oli pyytänyt yhdistyksen sihteeriksi¹¹⁴ ja joka oli nauttinut niin yhdistyksen vanhojen kuin uusienkin toimijoiden luottamusta: 1970-luvun alkuvuosien jakolinjoista huolimatta Niiniluoto oli toistuvasti valittu hallitukseen suurimmalla äänimäärällä, useimmiten kokouksen lähes yksimielisellä kannatuksella.¹¹⁵ Vaikka Niiniluoto teki yhdistyksessä, von

¹⁰⁹ ASS:n arkisto, 22 Jm Filosofian ASS-osasto, Pöytäkirjat 1971–1974, osastonkokouksen pöytäkirja 1.11.1973.

¹¹⁰ Von Wright 2002, 304.

¹¹¹ SFY hallituksen kokouksen pöytäkirja 19.2.1975.

¹¹² SFY vuosikokouksen pöytäkirja 28.2.1975.

¹¹³ Toivonen 2010, 8, 12–13; Toivonen 2011[a], 156, 162; Toivonen 2014, 279; SFY hallituksen kokouksen pöytäkirja 13.1.1975.

¹¹⁴ Niiniluoto 2010, 37.

¹¹⁵ Vrt. SFY vuosikokousten pöytäkirjat 25.2.1970 (läsnä n. 40 jäsentä; hallituksen vaalissa keskimäärin 20 äänestänyttä; Niiniluoto 19 ääntä),

Wrightin sanoin, ”paljon sen tasapainon palauttamiseksi, joka 1970-luvun ensi vuosina oli uhannut tuhoutua”,¹¹⁶ Niiniluodon nousu puheenjohtajaksi ei silti muodostanut jyrkkää katkosta 1970-luvun alun murrosvuosiin, vaan monet käytännöt saivat jatkaa ennallaan, kunnes ne oli aika uudistaa.¹¹⁷

Helsingin yliopisto

Lähdeluettelo

Arkistolähteet

Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan arkisto

Dilemma ry:n arkisto

Kansan arkisto

1D4 Akateemisen sosialistiseuran arkisto (ASS II)

11 Jc Järjestöjaosto 1972–1978

22 Jm Filosofian ASS-osasto

28 C Osastovastaavien kokousten pöytäkirjat 1971–1972

1D4 Turun akateemisen sosialistiseuran (TuASS) arkisto

9 CF Pöytäkirjat 1970–1980

1D4 Turun marxilaisten opiskelijoiden (TuMO) arkisto

17 Jf Eri osastojen aineistot

1F9 Suomen tiedepoliittisen yhdistyksen (Tiepo) arkisto

3 Bd Seminaarikutsulistat, ehdokkaat tieteellisiin toimikuntiin

4 Ca Pöytäkirjat 1970–75

6 Dd Muistiinpanot

10 Hc Demokraattisten asiantuntijoiden ja tutkijoiden kesäneuvokki

24.2.1971 (läsnä n. 40; keskimäärin 37; Niiniluoto 36), 23.2.1972 (108; 99; 98), 28.2.1973 (n. 50; 55; 55), 27.2.1974 (n. 100; 76; 86), 28.2.1975 (n. 50; 49; 48).

¹¹⁶ Von Wright 2002, 304.

¹¹⁷ Esimerkkeinä jatkuvuudesta Niiniluodon puheenjohtajakauden alkuvuosina voidaan mainita mm. aiemmin todetut yhdistyksen toimintakulttuuriin ja järjestöllisiin suhteisiin vaikuttaneet seikat. Yhdistyksen hallituksen kokoonpano nuoreni ja monipuolistui pysyvästi vuoden 1972 uusien tulokkaiden jälkeen. Myös Niiniluodon kauden alussa hallituksessa vaikutti monia Routilan tukijoihin tai Filosofian ASS-ryhmään kuuluneita, kuten Antti Hautamäki (vrt. Hautamäki & Hautamäki 1999, 42.)

Kirjallisuus

- Ahokas, Lari: *Aatteita ja osakuntahenkeä: Hämmäläis-Osakunnan historia 3, 1970–2020*. Kirjokansi 111. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2020.
- Arinen, Pekka: "Psykologian alan yhteistyöstä Suomen ja Neuvostoliiton välillä" (264–268), *Psykologia* 52:2–3, 2017 (repr., *Psykologia* 13:4, 2–8, 1978).
- Blomstedt, Yrjö, Jukka Petänen & Veli-Matti Autio: *Helsingin yliopisto: opettajat ja virkamiehet 1939–1968. Helsingfors universitet: lärare och tjänstemän 1939–1968*. WSOY, Helsinki 1977.
- Erti, Ari: "TIEPO - tutkijoiden demokraattisen liikkeen organisaattori" (80–82), *Soihdu* 1/1975.
- Grotenfelt, Arvi: "Thiodolf Rein Filosofisessa Yhdistyksessä" (240–253), *Juhlajulkaisu omistettu Th. Reinille hänen täyttäänsä 80 vuotta 28 p. helmikuuta 1918. Festskrift tillägnad Th. Rein på 80-årsdagen den 28 februari 1918*. Otava, Helsinki 1918.
- Immonen, Kari: *Suomen Akatemia suomalaisessa tiedepoliitikassa 1970-luvulla*. Otava, Helsinki 1995.
- Haapasalo, Seija: "Suomen Psykologinen Seura 1935–1977" (181–185), *Psykologia* 52:2–3, 2017 (repr., *Psykologia* 13:1, 37–41, 1978).
- Hautamäki, Antti & Irmeli Hautamäki: "Hannu, Antti ja minä 70-luvulla" (41–51), Niko Aula, Ari Hirvonen & Sami Santanen (toim.): *Totuuden raivo: Hannu Siveniuksen 50-vuotisjuhlakirja 19.7.1999*. Loki-kirjat, Helsinki 1999.
- Lind, Kimmo: *Radikalismista aikalaisanalyysiin: Tutkijaliiton kehitys 1970-luvulta 1990-luvulle*. JYY:n Julkaisusarja 45. Kampus Kustannus, Jyväskylä 1998.
- Martikainen, Joonas S., & Riku Luostari: "1967–1979: Mehän oltiin Marxin ja Coca-Colan lapsia" (14–39), teoksessa Mäki-Tuuri, Hanna (toim.): *Ja sanomista tuli: 50 vuotta Dilemmaa*. Dilemma ry., Helsinki 2017.
- Niiniluoto, Ilkka: "Matematiikasta filosofiksi" (35–40), teoksessa Markku Roinila (toim.): *Miten meistä tuli filosofian tohtoreita*. Suomen Filosofinen Yhdistys, Helsinki 2010.
- Pohls, Maritta: *Suomen Akatemian historia, II: 1970–1988: Yhteiskunta ja tutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2005.
- Rovamo, Pertti: "ASS:n filosofian osasto ja ajan henki" (28–29), *Kulttuurivihkot* 2017:1.
- Salmela, Mikko: *Suomalaisen kulttuurifilosofian vuosisata*. Otava, Helsinki 1998.

- Sorainen, Kalle: "Filosofinen Yhdistys 75 vuotta" (177-216), *Ajatus* 15, 1948.
- Suolinna, Kirsti & Lagerspetz, Olli: "Två kriser inom finländsk sociologi" (3-20), *Sociologisk forskning* 31:1, 1994.
- Suomi, Juhani: *Liennytyksen akanvirrassa: Urho Kekkonen 1972-1976*. Otava, Helsinki 1998.
- Tirkkonen, Jarko: *Kadonnutta joukkoliikettä etsimässä: Poliitiikan vuosikymmen Turun yliopiston ylioppilaskunnassa*. Turun yliopiston ylioppilaskunnan julkaisuja. Turun yliopiston ylioppilaskunta, Turku 1982.
- Tirkkonen, Jarko: *Vapaasta radikalismista Sosialistiseen Opiskelijaliittoon*. Pro gradu -tutkielma, poliittinen historia, Turun yliopisto, Turku 1987.
- Toivonen, Timo: "Matti Juntunen - Hämeenportin filosofi par excellence" (8-13), *Agon* 26 (2:9), 2.6.2010 (<http://agon.fi/pdf/AGON-26-2010-2.pdf>).
- Toivonen, Timo: *Hämeenportin tarinoita: Ihmisiä ja elämää Turun ravintola Hämeenportin tienoilta*. Turbator, Turku 2011.[a]
- Toivonen, Timo: "Kamppailu filosofian suunnasta Turun yliopistossa 1960- ja 1970-lukujen taitteessa" (14-18), *Agon* 31 (3:10), 17.10.2011 (<http://agon.fi/pdf/AGON-31-2011-3.pdf>).[b]
- Toivonen, Timo: *Varovainen kapinallinen Turun yliopistossa 1963-1972: valkolakista tohtorin hattuun*. Turbator, Turku 2014.
- Virtanen, Matti: *Fennomanian perilliset: Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 831. SKS / Sosiaalialan kehittämiskeskus Stakes, Helsinki 2002.
- von Wright, G. H., Lauri Routila, Matti Juntunen, Ilkka Niiniluoto & Jyrki Uusitalo: *Keskustelu filosofian edellytyksistä ja tavoitteista Suomessa*. Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja 1:1973. Helsingin yliopisto, Helsinki 1973.
- von Wright, Georg Henrik: *Elämäni niin kuin sen muistan*. Suom. Iiro Kuuranne. Otava, Helsinki 2002.

Filosofiakäsitykset ja koulukunnat Suomen Filosofisen Yhdistyksen historiassa

TIIA-MARI HOVILA

Johdanto

Tässä artikkelissa selvitän Suomen Filosofisessa yhdistyksessä, SFY:ssä, vuosina 1920–2000 esitettyjä filosofian luonnetta ja koulukuntia koskevia kannanottoja¹. Kohdistan historiallisen katsauksen yhtäältä SFY:n kokouspöytäkirjoihin² ja toisaalta *Ajatuksen* vuosikertoihin. Kokouspöytäkirjoista ja *Ajatuksen* vuosikerroista tehtyjen löydösten tueksi olen hyödyntänyt myös SFY:ssä toimineiden keskeisten henkilöiden muita kirjoituksia niiden ollessa aiheen syventämisen kannalta relevantteja. Lisäksi olen haastatellut tutkimusta varten kahta SFY:ssä pitkään toiminutta filosofia: Ilkka Niiniluotoa ja Leila Haaparantaa. Etenkin tultaessa lähemmäs nykypäivää haastattelujen avulla on mahdollista sekä rikastaa kirjallisesta aineistosta saatua tulkintaa yhdistyksen toiminnasta että selvittää, millä tavalla uransa filosofian parissa toimineet henkilöt avaavat omia tutkimuksellisia sitoumuksiaan.

1900-luvun suomalaisen filosofian koulukuntia tarkasteltaessa nousee yksi suuntaus muita useammin esille: analyytii-

¹ Käytän sekä ilmaisua ”filosofinen suuntaus” että ”filosofinen koulukunta”. ”Koulukunta”-sanaa ei 1900-luvun alkupuolella suomalaisessa filosofiassa käytetty, vaan puhuttiin ”oppijärjestelmistä” ja ”suuntauksista”. Koulukunta viittaa yhtenäiseen ajatteluperinteeseen, jonka osapuolet jakavat yhteiset metodit ja tieteen tekemisen säännöt. Filosofinen suuntaus on laiveampi käsite ja antaa tilaa samansuuntaisesti ajattelevien filosofien välillä oleville eroille. Toisaalta se ei laveutensa vuoksi tavoita ajatusta yhteisesti jaetuista säännöistä. (Ks. myös Leinonen 2008, 44–53.)

² SFY:n kokouspöytäkirjoissa annetaan yleinen katsaus kokouksien yhteydessä käydyistä filosofisista puheenvuoroista. Nämä selonteot osoit-tautuivat hyödylliseksi lähteeksi filosofisia sitoumuksia selvittäessä.

nen filosofia ja sen edustama filosofiakäsitys, jossa painottuvat käsiteanalyysi ja filosofian tieteellisyys. Analyyttiseen filosofiaan kytkeytyvä tutkimus onkin runsaasti edustettuna myös yhdistyksen esitelmissä ja julkaisuissa. Suomalaista analyttistä filosofiaa on jo tutkittu kattavasti (ks. esim. Niiniluoto 1999; Haaparanta ja Niiniluoto 2003; Leinonen 2008). Tämän artikkelin tarkoituksena on teemoitella yhdistyksessä esitetyjä metafilosofisia kannanottoja luokittelematta niitä lähtökohtaisesti minkään koulukunnan alle.

Tutkimusprosessi sisälsi viisi vaihetta. Ensin kävin läpi yhdistyksen digitoidut kokouspöytäkirjat ja liitteet sekä *Ajatus*-vuosikirjan aiheet kirjaten ylös kaikki koulukuntiin ja filosofian luonteeseen liittyvät huomiot. Runsaan aineiston vuoksi rajasin tutkimusta keskittymällä erityisesti vuosikymmeniin välillä 1920–1970 – muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Toiseksi ryhmittelin huomiot ja rakensin artikkelin osiot näiden ryhmien varaan. Tässä vaiheessa etsin lisäksi SFY:n keskeisten henkilöiden muista teoksista lisämateriaalia koulukuntiin ja filosofiakäsityksiin liittyvillä hakusanoilla. Kolmannessa vaiheessa rakensin haastattelukysymykset löydöksieni perusteella sekä pidin haastattelut. Neljännessä kirjoitusvaiheessa etsin aineistosta sekä tulkintojani tukevia että niitä vastustavia löydöksiä varmistuakseni tulkintojen pätevydestä. Viidennessä vaiheesta kokosin havainnot yhteen.

Artikkeli jakautuu neljään lukuun: 1) Filosofiset koulukunnat SFY:n historiassa, 2) Filosofiakäsitykset SFY:n historiassa, 3) Haastattelut ja 4) Filosofiakäsitysten taustatekijät. Haastattelujen antia on hyödynnetty myös artikkelin muissa luvuissa soveltuvien osien. Seuraavassa esittelen lyhyesti luvun sisällöt.

1) Ensimmäisessä luvussa käsitelen kolmea aineistosta esiin noussutta aihealuetta liittyen *filosofian koulukuntiin*. Ensimmäinen teema on yhdistyksen jäsenten omat koulukuntaluokitukset. Toisen ja kolmannen teeman muodostavat yhdistyksessä tehdyt kannanotot siitä, miten filosofit ovat määritelleet tutkimustaan vertaamalla filosofiaa yhtäältä tieteesiin ja toisaalta logiikkaan. 2) Olen purkanut myös *filosofiakäsityksen* kolmeen aihealueeseen: miten filosofi koettelee tutkimaansa (evidenssi), millä tavalla filosofista tutkimusta tehdään (tutkimusmetodi) sekä mitä filosofia tutkii (tutki-

muskohde). Kukin aihe muodostaa yhden alaluvun artikkelin toisessa osassa.

3) Kolmannessa luvussa Niiniluodon ja Haaparannan haastattelut muodostavat kumpikin omat osionsa. Molemmat haastattelut pohjasivat samaan haastattelurunkoon, joka sisälsi yhtäältä SFY:n historiaan liittyviä kysymyksiä ja toisaalta haastateltavien omaan filosofiakäsitykseen keskittyvän osion. Kyseessä oli puolistrukturoitu haastattelu, eli keskustelimme valmisteltujen kysymysten lisäksi haastattelun aikana esiin nousevista aiheista. 4) Neljännessä ja viimeisessä luvussa käsitelen tutkijoiden persoonallisuuteen, sosiaalisuuteen ja yliopistoinstituutioon liittyviä tekijöitä, jotka voivat toimia taustavaikuttajina tutkijan muodostaessa omaa filosofiakäsitystään ja näkemystään filosofian koulukunnista.

1. Filosofiset koulukunnat SFY:n historiassa

1.1. Kannanottoja filosofisista koulukunnista

Tässä luvussa esittelen SFY:ssä toimineiden keskeisten henkilöiden esittämiä kannanottoja filosofisista koulukunnista.

Teoksessa *Nykyajan filosofeja* (1924) Jalmari Edvard Salomaa esittää aikalaisanalyysin filosofian oppirakennelmista 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun filosofiassa. Hänen tulkintansa mukaan filosofia voidaan jakaa yhtäältä irrationalistiseen elämänfilosofiaan ja toisaalta rationalistisiin koulukuntiin. Suurimmaksi osaksi Salomaa pidättäytyy itse identifioitumasta mihinkään koulukuntaan, eikä hän myöskään aseta omaa tutkimustaan sen paremmin irrationalismin kuin rationalisminkaan kentälle. Kuitenkaan hänen teoksensa ei ole vailla tutkimuksellisia sitoumuksia. Esimerkiksi teoksen johdannossa Salomaa esittää, että metafysiikka on välttämätön osa filosofiaa. Salomaa (1924, 12) korostaa, että ”kaikkien aikojen syvin filosofia on aina tähdännyt” nimenomaan metafysiikkaan. Metafyysinen tutkimus on siis Salomaa mukaan filosofian ydintehtävä.

Salomaa jatkaa metafysiikan puolustusta *Ajatuksen* vuosikerrassa vuonna 1927 julkaistussa artikkelissa ”Metafyysikan mahdollisuudesta”. Artikkelin alussa hän huomauttaa, että melkein kaikki hänen aikansa filosofit ovat hylänneet metafyyssisen tiedon mahdollisuuden. Metafyysiikka ei itsessään ole

filosofinen koulukunta, mutta joillekin filosofian perinteille on tunnusomaista epäillä metafysiikan harjoittamisen mielekkyyttä. Näin ollen puolustaessaan metafysiikkaa Salomaa irtisanoutuu edellä mainituista filosofisista koulukunnista. (Salomaa 1927, 42–44; Haaparanta 2003, 502–504.)

Maisteri A. Setälä piti 1921 yhdistyksen kokouksessa esitelmän otsikolla ”tieteellisistä metodeista”, jossa hän esitteli kaksi filosofian historiassa havaittavaa metodologista suuntaa, idealistisen ja naturalistisen. Esityksen mukaan kaikki filosofiset ”oppirakennelmat” voidaan jaotella jommankumman metodologian alle. Esitelmässään Setälä esittää oppirakennelmien erojen palautuvan menetelmällisiin eroihin. Valitettavasti pöytäkirja ei tarjoa tarkempaa kuvausta Setälän argumentin sisällöstä. (Manninen ja Niiniluoto [toim.] 1996, 481–482.) Ilkka Niiniluodon tutkimuksessa kuitenkin selviää, että Suomessa 1900-luvun alkupuolella idealistista filosofiaa edustivat Arvi Grotenfelt sekä hänen oppilaansa J. E. Salomaa, Erik Ahlman ja Sven Krohn. Naturalistista filosofiaa puolestaan harjoittivat muun muassa Hjalmar Neiglick ja Edvard Westermarck. (Niiniluoto 1999, 494–495.) Idealismin ja naturalismin ero näkyy esimerkiksi kyseisten ajattelijoiden tavoissa tutkia etiikan aiheita. Siinä missä Westermarck kehitti empiirisiä menetelmiä moraalin kehittymisen tutkimiseen (naturalismi), Ahlman puolusti intuition metodologista roolia moraalityönteiden tutkimuksessa (idealismi).³

Ensimmäinen kokouspöytäkirjojen viittaus analyttiseen filosofiaan löytyy norjalaisen tutkijan esitelmän otsikosta 24. päivä lokakuuta vuonna 1951.⁴ Vierailleva puhuja, Arne Næss, piti tuolloin yhdistyksen kokouksessa alustuksen otsikolla ”Forekomstanalyse som metode i analytisk filosofi”. 1900-luvun alkupuolella puhuttiin yksinomaan analyttisestä metodista, ei analyttisestä filosofiasta koulukuntana (Haaparanta 2023). Peter Hackerin (2002, 3) historiallisen selvityk-

³ On kuitenkin syytä huomioda, että sekä Westermarck että Ahlman ovat kirjoittaneet monipuolisesti filosofisista aiheista, eikä heidän kirjoituksiinsa kokonaisuudessaan ole mielekästä luokitella naturalismin tai idealismin koulukuntiin, vaikka etiikan aiheisiin liittyen kyseinen jako voidaankin tehdä.

⁴ Päivämäärillä merkatut viitteet ovat peräisin julkaisemattomista SFY:n hallituksen ja yhdistyksen pöytäkirjoista, jotka digitoitiin vuosina 2021–2022.

sen perusteella termi "analyyttinen filosofia" on esiintynyt ensimmäistä kertaa vasta vuonna 1949 Arthur Papin teoksessa *Elements of Analytic Philosophy*. Analyyttisesti suuntautuneita filosofeja on vierailut SFY:n yhdistyksen kokouksissa jatkossakin. Esimerkiksi 29. syyskuuta 1965 kokouksessa vieraili Wolfgang Stegmüller, jonka von Wright esitteli "analyyttisen filosofian huomattavimpana edustajana".

Filosofian jakaminen luonteeltaan toisistaan eroaviksi järjestelmiksi on herättänyt myös kiivasta vastustusta SFY:n historiassa. Eino Kaila (1921) kirjoittaa jo varhaisessa vaiheessa, että huolimatta jatkuvasti syntyvistä uusista filosofisista oppirakennelmista ja järjestelmistä:

Filosofisten järjestelmien aika on ollut ja mennyt se on vakaumukseni, jota ei muuta se tosi seikka, että niitä joka vuosi syntyy uusia. Ainoa "filosofinen järjestelmä", jonka vakavuus ja kestävyys on ehdoton, on itse tieteiden kokonaisuus, tuo valtava rakennus, jonka lukemattomat sukupolvet ovat kuin jonkun henkisen Kölnin tuomiokirkon pystyttäneet. (Kaila 1921.)

Iltalehdessä julkaistussa suurelle yleisölle suunnatussa kirjoituksessaan Kaila korostaa, että filosofiset järjestelmät eivät ole enää relevantteja, sillä filosofian tulee omaksua tieteellisen ajattelun kriteerit, jolloin kaikki filosofinen tutkimus muuttuu empiirisesti perusteltavissa olevaksi tutkimukseksi. Toisin sanoen Kailan antamien kriteerien perusteella koulukunnista luopuminen tarkoittaisi filosofiakäsitysten yhdenmukaistamista - ja näin ollen monista filosofiakäsityksistä luopumista.

Samassa kirjoituksessa Kaila tuo esille filosofisten koulukuntien mielekkyyden, mikäli niitä tarkastellaan historian tutkimuksen tai psykologian näkökulmasta. Kailan sanoin "psykologisina ja historiallisina ilmiöinä ovat filosofiset järjestelmät mitä mielenkiintoisinta tutkittavaa" (Kaila 1921; ks. myös Leinonen 2008, 107). Ajatuksena on, että filosofiset järjestelmät heijastelevat yhtäältä yhteiskunnan poliittishistoriallista tilannetta ja toisaalta tutkijoiden psykologisia tarpeita. Toisin sanoen Kaila implikoi, että tutkijan persoonallisuus ja ympäröivä yhteiskunta vaikuttavat siihen, minkälaista filosofiakäsitystä ja mitä koulukuntaa tämä pitää uskottavana. Tähän aiheeseen palataan artikkelin neljännessä luvussa.

Myös Salomaa esittää myöhemmissä teoksissaan kriittisiä huomioita filosofian koulukuntajaotteluista, joskin hänen kri-

tiikkensä sisältö on erilainen kuin Kailalla. Salomaa kirjoittaa teoksessa *Filosofian historia II* (1936), että minkä tahansa filosofisen suunnan omaksuminen sellaisenaan tarkoittaisi omasta filosofisesta asenteesta luopumista. Filosofin ei Salomaan mukaan tulisi ulkoistaa omaa arvostelukykyään, ja filosofisten järjestelmien riskinä on, että niiden omaksuminen turruttaa filosofiaa harjoittavan itsenäisen ajatustyön. Itsenäisen ajattelun kehittäminen on erityisen haastavaa aloittelevalle filosofille, jolle valmiiden ajatusrakennelmien omaksuminen näyttäytyy suurena houkutusena. Salomaa korostaa, että "[j]okaiseen filosofiseen maailmankäsitykseen pyrkivän täytyy kyetä *itsenäisesti* tekemään selkoa maailmasta, saattamaan ne sopusointuun luonnon- ja hengentieteiden tulosten kanssa ja esittämään ne loogisesti ristiriidattomassa muodossa" (Salomaa 1936, 306, korostukset lisätty). Ajatuksena on, ettei yhtenäisen maailmankäsityksen rakentaminen onnistu, mikäli ajattelija omaksuu valmiiksi jäsennetyt näkemykset valitsemaltaan koulukunnalta.

Vuonna 1973 yhdistyksessä käytiin kiivasta keskustelua filosofian nykytilasta: sen ehdoista ja tavoitteista. Koulukunnat nousivat yhdeksi keskustelun keskeiseksi teemaksi. Puheenvuorossaan von Wright esittää, että filosofia on aiemmin jaettu analyyttiseen, fenomenologiseen ja marxilaiseen suuntaukseen. Heti tämän perään hän toteaa, ettei kyseinen jako enää tavoita filosofisen tutkimuksen luonnetta. Von Wright ehdottaa uutta jaottelua, jonka hän nimeää "kvasi-maantieteelliseksi". Hän kuvailee jakoa:

Voi puhua "läntisestä" filosofiasta, jonka keskuksia ovat Yhdysvalloissa, "itäisestä", joka kukoistaa Neuvostoliitossa ja Euroopan sosialistisissa maissa, sekä "mannermaisesta", jonka alue on idän ja lännen välillä. Ensimmäinen on perinteellisesti ja voittopuolisesti analyyttinen, toinen marxilainen. Kolmas on kirjavin ja sen johdosta ehkä myös kiinnostavin. Siinä voidaan erottaa fenomenologinen ydin, jota Marxilta ja nytemmin myös Wittgensteinilta saadut virikkeet ovat voimakkaasti elvyttäneet ja muokanneet. (von Wright 1973, 3.)

Von Wrightin tulkinnan mukaan kolme filosofista "voimakenttää" – läntinen, itäinen ja mannermainen – pyrkivät enenevässä määrin yhteistyöhön keskenään (1973, 3). Von Wrightin esittämä jaottelu saa muilta yhdistyksen jäseniltä

sekä kyseenalaistusta että varovaista kannatusta. Esimerkiksi Lauri Routila (1973, 17) tarjoaa kvasimaantieteellisen jaotteen tilalle jakoa formalistiseen ja sisällölliseen filosofiaan: formalistinen filosofia antaa muodollisia välineitä filosofian tekemiseen ja sisällöllinen käsittelee itse sisältöjä. Routilan mukaan puhe filosofian voimakentistä "on ollut omiaan piilottamaan eri voimakenttien sisäisiä jännitystiloja ja filosofisesti merkitseviä kehitystendenssejä" (1973, 15). Hän kuvailee formalismin ja informalismin eroavan toisistaan sen suhteen, millä kriteereillä ne koettelevat argumenttejaan. Formalismin kriteerit ovat Routilan mukaan "matemaattisluontoiset" kun taas informalismi nojaa "tutkijavaistoon" ja "hyvään makuun", jolla Routila tuntuu tarkoittavan tutkimustyön myötä tapahtuvaa arvostelukyvyn kehittymistä. (1973, 18-19.) Omassa puheenvuorossaan Ilkka Niiniluodon mukaan Routila liioittelee formalistisen ja sisällöllisen filosofian välisen jaon läpileikkaavuutta ja tiedepoliittista merkitystä suomalaisessa filosofiassa (Niiniluoto 1973, 41). Haastattelussa Niiniluoto arvioi, että vuonna 1973 käydyllä keskustelulla oli vaikutusta yhdistyksen toimintaan (Niiniluoto 2023).

1980-luvulta noston esille muutamia filosofian koulukuntiin liittyviä esitelmiä, joita käsiteltiin yhdistyksen kokouksissa. Esa Itkonen esitelmöi ranskalaisesta filosofiasta ja tieteen historiasta maaliskuussa 1984 otsikolla "Miten Foucault kirjoittaa tieteen historiaa?" (28.3.1984). Myös tieteen- ja taiteenfilosofian välisiä totuuskäsityseroja käsiteltiin yhdistyksen kokouksessa Veikko Rantalan toimesta 31.10.1984. Marraskuun 30. vuonna 1985 Matti Sintonen puolestaan piti yhdistyksen kokouksessa esitelmän otsikolla "Mitä oli positivismi?". Jo otsikon mennyt aikamuoto antaa ymmärtää, että positivismi on koulukuntana muuttunut merkittävästi historiansa aikana, vaikka ei olisikaan täysin tyrehtynyt. Pöytäkirjan mukaan Sintonen kuitenkin esitti, että Michael Dummett ja Bas van Fraassen edustavat nykyhetken (1985) positivistista filosofiaa. Valitettavasti pöytäkirja ei täsmennä, millä perusteella Sintonen kyseisen luokittelun teki.

Väitöskirjassaan *Tieteellinen ajattelu ja filosofian rikkaruohot* Mikko Leinonen esittää tulkinnan 1900-luvun suomalaisen filosofian merkittävistä koulukunnista. Leinonen nostaa esille 1930-luvulta vaikuttaneen loogisen empirismin lisäksi perinteisen filosofian, jota hän kuvaa "inklusiivis-tolerantiksi".

Hän viittaa ilmaisullaan filosofiakäsitykseen, joka lähtökohdaisesti hyväksyy useiden erilaisten koulukuntien olemassaolon. Leinonen yhtyy usein esitettyyn näkemykseen siitä, että analyttisen filosofian asema on korostunut suomalaisessa filosofiassa etenkin 1950-luvun jälkeen. Kuitenkin esimerkiksi Ilkka Niiniluodon haastattelun perusteella suomalaisen filosofian ja SFY:n toiminnan luokittelu leimallisesti analyttiseksi antaa yksinkertaistetun kuvan sekä SFY:n että laajemmin suomalaisen filosofian historiasta. Esimerkiksi von Wrightin ja Routilan 1970-luvulla käydyt tiedepoliittisestikin merkittävät kiistat havainnollistavat, että eri perinteistä tulevien välillä käytiin yhdistyksessä julkista keskustelua. (Niiniluoto 2023; Leinonen 2008, 276.)

1.2. Filosofisia suuntauksia jäsennetään suhteessa tieteisiin

Filosofisen yhdistyksen alkuvuosilta on säilynyt pöytäkirjoja yhdistyksessä käydyistä metafilosofisista keskusteluista koskien filosofian ja tieteen välisiä yhteyksiä ja eroja, minkä lisäksi aiheesta on kirjoitettu *Ajatuksessa*. Kun näkemykset tieteen ja filosofian suhteesta tuodaan yhteen, voidaan SFY:n alkuvuosilta erottaa ainakin kaksi filosofista suuntausta: 1) suuntaus, jossa filosofialle ja tieteelle asetetaan samanlaiset kriteerit ja filosofialta edellytetään erontekoa tutkijan persoonallisuutteen, ja 2) suuntaus, jossa filosofialle luodaan tietees- tä poikkeavat kriteerit muun muassa tuomalla tutkijan persoonallisuus filosofian harjoittamisen keskiöön.

Thiodolf Reinin esitelmä yhdistyksen kokouksessa 1903 on esimerkki varhaisesta metafilosofisesta puheenvuorosta, joka ilmentää ensin mainittua filosofista suuntausta. Filosofian tehtäviä käsittelevässä esitelmässään hän argumentoi, että "[t]ieteessä on tarkoituksena koettaa nähdä edes vilahdus siitä, miten asiat todella ovat ja oma persoona on unohdettava" (Manninen ja Niiniluoto [toim.] 1996, 350). Tiede näyttäytyy Reinin kuvaamana toimintana, jossa tutkijan persoonan vaikutus pyritään minimoimaan käyttäen tieteellisiä menetelmiä. Vaatimus menetelmien käytöstä ja persoonallisuuden asettamisesta sivuun koskee Reinin mukaan myös filosofiaa: "Filosofian tarkoitus on oppia tuntemaan todellisuutta, vieläpä suuremmassa laajuudessa kuin muiden tieteiden. Filosofi ei ole taiteilija eikä runoilija. Hän on sidottu tieteelliseen me-

todiin ja hänen on aina kriittisesti tutkittava, onko kukin ajatus pätevä vai ei” (Manninen ja Niiniluoto [toim.] 1996, 350). Puheenvuorosta seurasi keskustelu, jossa Arvi Grotenfelt puolusti persoonallisuuden merkitystä filosofialle, ja Edvard Westermarck puolestaan yhtyi Reinin näkemykseen, jonka mukaan filosofin on pysyttävä objektiivisen välimatkan päässä tutkimuskohteestaan.

Erik Ahlman (1892–1952), Sté Paris, valokuva vuoden 1919 promootiosta. (Olli Lagerspetzin albumi).

Grotenfeltin tavoin Erik Ahlman käsittelee kirjoituksissaan filosofian persoonakytköstä. Teoksessa ”Ajatuksia filosofisesta tarpeesta” (1925) Ahlman esittää oman näkemyksensä filosofian suhteesta yhtäältä tieteisiin ja toisaalta uskontoon. Siinä missä tiedettä ja filosofiaa yhdistää ymmärryksen kirkastaminen ja hämäryyden poistaminen, filosofiaa ja uskontoa puolestaan yhdistää ”persoonallisuutta kokoava tunne” (Ahlman 1925, 19). Toisin sanoen Ahlmanin mukaan filosofialla on yhtymäkohtia sekä tieteiden että uskonnon kanssa. Tieteiden kanssa filosofialla on yhteistä muun muassa ajattelun kirkkaus. Uskontoa ja filosofiaa puolestaan yhdistää tavoite ymmärtää maailmaa ottaen huomioon perusteltavissa olevien tosiasioiden lisäksi henkilökohtaiset tuntemukset. Ajatuksena on, että harjoittaessaan uskontoa ja filosofiaa ihminen nimenomaan kehittää persoonaansa. Persoonan merkitys on yksi keskeinen tekijä, joka erottaa filosofian tieteistä:

Ei tarvitse kovinkaan paljon lukea filosofista kirjallisuutta, ennen kuin huomaa, että täällä persoonallisuudella on paljon tärkeämpi asema kuin puhtaassa tieteessä. Varsinaisessa tieteessä tutkija voi peittyä usein asioitten taa, jäädä eräänlaiseksi abst-

raktumiksi, ja voinee sanoa, että on etu, jos asiat täydellisesti itse puhuvat puolestaan. Mutta näin ei koskaan ole filosofiassa. Se johtuu jo yksin siitä seikasta, että filosofi kuvaillessaan ja selittäessään maailmaa viimekädessä kuvailee ja selittelee sitä maailmaa, mikä hänelle on annettu hänen omassa tajunnansisällössään. [...] Hän on samalla kertaa sekä itse oma aineistonsa, että tämän aineiston järjestelijä ja selvittäjä. (Ahlman 1925, 17.)

Lainauksessa ilmenee ajatus filosofian reflektiivisestä luonteesta. Ahlmanin mukaan filosofi on siis itse oma tutkimuskohteensa siinä mielessä, että omaa tajuntaansa refleктоimalla filosofi voi tutkia tajunnan mahdollisuuksia yleisesti. Toisin sanoen Ahlman muotoilee kirjoituksessaan filosofisen suuntauksen, jonka mukaan filosofian työ eroaa tieteistä siinä, että filosofia vaatii persoonallisuuden luotettavuutta ja persoonan kehittämistä.

Myös Grotenfelt puolustaa filosofisen työn persoonalähtöisyyttä, mutta hän ei ole valmis irrottamaan filosofiaa tieteistä. Sen sijaan hän kritisoi Ahlmania irrationalistisesta filosofiakäsityksestä, koska Ahlman ei Grotenfeltin mukaan ilmaise filosofista ajattelua riittävän formaalissa muodossa. (Grotenfelt 1926, 253; ks. myös Leinonen 2008, 87.) Verrattessa Reinin kannanottoa Ahlmanin lausuntoihin voidaan huomata lähestulkoon vastakkaiset näkemykset siitä, missä määrin filosofin tulisi päästää omaa persoonaansa mukaan tutkimuksen tekemiseen.

Tieteiden persoonallisuuskytköstä on käsitelty myös myöhemmin yhdistyksen kokouksissa. Esimerkiksi Simo Knuutila pitää 1979 esitelmän otsikolla ”Totuus ja objektiivisuus humanistisissa tieteissä”, jossa hän Gadamerin ajattelua hyödyntäen esittää, että humanististen tieteiden metodin objektiivisuus perustuu tutkijan sivistykselle. Esitelmä implikoi, että filosofia kuuluu humanistisiin tieteisiin. Leila Taiminen [nykyinen Haaparanta] referoi esitelmää yhdistyksen pöytäkirjaan:

Oikea tapa suhtautua humanistisen tutkimuksen tuloksiin on *sivistyä*. Tutkijan ei tule sulkeistaa persoonallista ennakkokäsitystään. Pyrkimyksenä on olemassaolon ymmärtäminen; tutkijaa ohjaa eksistentiaalinen intressi. [...] Esitelmäitsijä [Knuutila] oli kuitenkin sillä kannalla, että humanistisessa tutkimuksessa hy-

väksytään joka tapauksessa jossain mielessä luonnontieteiden objektiivisuuden kriteeri. [...] Tutkija ei saa hylätä niitäkään lähteitä, jotka sotivat hänen ennakkokäsityksiään vastaan, ja hänen on pyrittävä rationaaliseen argumentaatioon. Humanistisessa tieteessä voidaan erottaa tutkimuskohde ja maailmankuva. Tietty objektiivisuus on mahdollista, vaikkakin käsitykset hypoteesien merkittävydestä vaihtelevat ja samoja lähteitä voidaan käyttää erilaisten hypoteesien tukemiseen. (31.1.1979)

Pöytäkirjan mukaan Knuuttila korostaa persoonallisuuden roolia humanististen tieteiden tekemisessä. Kuitenkin kummankin tieteellisen suuntauksen on pyrittävä objektiivisuuteen, vaikka humanististen tieteiden on lisäksi otettava huomioon persoonalliset ennakkokäsitykset. Yhteenvetona voidaan todeta, että suomalaisessa filosofiassa on kaksi suuntausta, joista toinen korostaa filosofisen työn yhteyttä persoonallisuuteen ja toinen asettaa pyrkimykseksi tieteellisen etäisyyden.

Tämän osion lopuksi on syytä huomioda, että etenkin yhdistyksen virallisen toiminnan ensimmäisinä vuosikymmeninä 1920–1970-luvuilla yhdistyksessä esiintyi huomattavan laaja kirjo puhujia eri tieteenaloilta. Yhdistyksessä on käsitelty laajasti muun muassa psykologian aiheita: esimerkiksi kaksostutkimuksia Arvo Lehtovaaran toimesta (27.11.1935) ja afasiatutkimusta Niilo Mäen alustamana (11.12.1941). Psykologian laaja edustus on odotettavaa ottaen huomioon, että yhdistyksen pitkäaikainen puheenjohtaja Eino Kaila arvioi psykologian olevan merkittävin filosofisen tutkimuksen haara (Kaila 1990 [1921], 308).⁵ Psykologia oli pitkään osa teoreettista filosofiaa, ja oppiaine itsenäistyi Helsingissä vasta 1948 Kailan siirtyessä Suomen Akatemiaan (Niiniluoto 2023). Psykologian lisäksi SFY:n kokouksissa on kuultu puheenvuoroja muun muassa kirjallisuuden tutkimuksen (Rafael Koskimies

⁵ Myös erityistieteiden, kuten psykologian, kohdalla *Ajatuksen* vuosikerrassa nähdään metatieteellisiä puheenvuoroja. Esimerkiksi Kalle Sorainen (*Ajatus* 1938, 233) selvittää Höffdingin persoonallisuus-psykologian metodologisia sitoumuksia, joista hän kirjaa auki kuvailevan, analyttisen, geneettisen, vertailevan ja kokeellisen. Todenmukaisin kuva persoonallisuudesta saadaan Soraisen mukaan hyödyntämällä kaikkia edellä mainittuja menetelmiä eli noudattamalla metodologista pluralismia.

8.12.1937), kasvatusopin (Kalle Sorainen 22.3.1939), sosiologian (Erik Allardt 29.11.1968) ja biologian (Sulo Toivonen 24.1.1945) aloilta. Tässä artikkelissa keskitytään kuitenkin nimenomaan yhdistyksen historiassa esiintyneisiin filosofia-käsityksiin ja filosofisiin koulukuntiin.

1.3. *Logiikan ja filosofian suhde*

Kolmas SFY:n aineistosta esiin nouseva metafilosofinen teema on filosofian suhde logiikkaan. Monet yhdistyksessä toimineet jäsenet ovat muodostaneet käsitystään filosofian luonteesta joko samastamalla filosofian ja logiikan tai irrottamalla ne toisistaan. Näiden kahden näkemyksen voidaan nähdä muodostavan toisistaan eroavat filosofiset suuntaukset. Seuraavassa syvennytään tähän aiheeseen.

Vuonna 1926 tohtori Hermann Friedmann pitää SFY:n kokouksessa esitelmän nimellä "Die Welt der Formen". Kokouksen pöytäkirjassa referoidaan esitelmää seuraavasti: "esitelmöijä pitää teostaan johdantona tieteellisten menetelmien selittämiseen, loogillisten virheiden poistamiseen" (6.5.1926). Monissa *Ajatuksen* julkaisuissa toistuu näkemys, jonka mukaan nimenomaan logiikka tekee filosofiasta tieteellistä. Esimerkiksi artikkelissaan "Logiikan nykyinen kehitysvaihe" Uno Saarnio (1936) esittää vastavanlaisen väitteen logiikan tieteellisyydestä, ja jatkaa vielä Friedmannia pidemmälle argumentoimalla, että logiikalla on olennainen metodologinen merkitys filosofialle. Saarnio kirjoittaa:

Uusi logiikka on tullut varsinkin filosofiassa erittäin tärkeäksi, kun sitä on sovellettu tietoteorian alalle, jossa se on osoittautunut hedelmälliseksi tieteelliseksi metodiksi. [...] Nykyinen symbolinen logiikka osoittautuu siis sovellutuksissaan erikoistieteissä uudeksi tieteelliseksi metodiksi, jonka mukaan käsitteitä voidaan yhdenmukaisesti analysoida, systeemoida ja määritellä. Tämä tulos on sinänsä filosofinen saavutus, sillä siten on huomattavasti lievennetty esim. sitä vastakkaisuutta, minkä on ajateltu vallitsevan luonnon- ja hengentieteiden välillä. (Saarnio 1936, 202–203.)

Edellisessä luvussa käsiteltiin luonnontieteiden ja humanististen alojen eroja. Saarnio puolestaan esittää, että logiikan metodeja hyödyntäen luonnon- ja hengentieteet voidaan tuo-

da lähemmäs toisiaan. Ajatuksena on, että logiikka tarjoaa tieteellisesti pätevän metodin filosofialle. Saarnio toteaaakin jo kirjoituksensa alussa näyttävän siltä, ”että logistiikka on muodostumassa erääksi filosofian keskeisimmistä tutkimushaaroista” (Saarnio 1936, 195). Tässä puheenvuorossa Saarnio asettaa ”logistiikan”⁶ filosofian yhdeksi tutkimussuunnaksi ennakoiden sen merkityksen nousevan tulevaisuudessa entistä tärkeämmäksi. Saarnio käyttää käsitteitä ”logistiikka” ja ”symbolinen logiikka” synonyymeinä.

SFY:n kokouksissa on tuotu esille myös lähes päinvastainen näkemys logiikan merkityksestä filosofialle. Maaliskuussa vuonna 1938 von Wrightin esitelmän jälkimainingeissa käytiin keskustelu esitelmöitsijän, matemaatikko Rolf Nevanlinnan ja puheenjohtaja Eino Kailan välillä. Pöytäkirjaan tiivistetty kuvaus keskustelusta ilmentää kahta erilaista näkemystä logiikan menetelmällisestä funktiosta tieteissä ja filosofiassa.

Keskustelussa prof. Rolf Nevanlinna huomauttaa, että monilla tahoilla liioitellaan logistiikan merkitystä. Tieteen menetelmänä sillä ei ole saavutettu sanottavia tuloksia muuta kuin alkeellisimmassa matematiikassa. Puheenjohtaja [Kaila] huomauttaa, että logistiikalla on varsin suuri merkitys filosofisena kritiikkinä taistelussa metafysiikkaa vastaan, väitteitä vastaan, joita ei voida verifioida eikä falsifioida. (20.3.1938.)

Sekä von Wright että Kaila puolustavat logiikan merkitystä tieteelle ja etenkin filosofialle, kun taas Nevanlinna arvioi logiikan roolin tieteissä huomattavasti suppeammaksi. Matemaatikko Nevanlinnan mukaan logiikka ei ole tieteellinen menetelmä itsessään: ainoastaan matematiikan alkeissa sitä voidaan hyödyntää. On huomionarvioista, että ainoa keskusteluun osallistunut matemaatikko tuo esille logiikan metodologiset rajoitukset.

Kailan puheenvuoro yhdistyksen kokouksessa on linjassa hänen samana vuonna *Ajatuksessa* julkaistun ”Vähäsen logis-

⁶ Logisismilla puolestaan voidaan viitata ainakin kahteen eri oppiin. Ensinnäkin psykologismin kanssa vastakkain asettuvaan logisismiin, jonka mukaan on olemassa ”abstraktien olioiden maailma”, jonka lainalaisuuksia on mahdollista selvittää logiikan keinoin. Toisekseen logisismi voi tarkoittaa pyrkimystä palauttaa aritmeettiset totuudet loogisiin totuuksiin. (Haaparanta 1999, 392.) Saarnion näkemys logistiikasta näyttää sisältävän piirteitä näistä kummastakin logismin oppisuunnasta.

tiikasta” -kirjoituksen kanssa. Kailan käsitteitä käyttäen siirtymä logiikasta ”metalogiikkaan” on tuonut filosofiselle tutkimukselle merkittävää edistystä. Metalogiikalla Kaila tarkoittaa tutkimusta, joka selvittää logiikassa käytettyjä merkkejä ja niiden ehtoja – syntaksia. Kaila viittaa erityisesti Tarskin metalogiseen tutkimukseen *Der Wahrheitsbegriff in den formalisierten Sprachen* (1936), jossa Kailan mukaan Tarski tarjoaa ristiriidattoman selvityksen siitä, mitä totuus on. Kaila kirjoittaa:

Minkälaisen valtavan askeleen filosofinen tutkimus on logistiikan kautta astunut eteenpäin, se käy kouraantuntuvaaksi, kun vertaamme Tarskin antamaa ”totuuden” analyysia niihin ylenpalttisiin, nyt avuttomilta tuntuviin, sekaviin ja itse asiassa tuloksettomiin pohdintoihin, joita aikaisemmin on pelkästään koululogiikan pohjalta ”totuuden” käsitteestä suoritettu. (Kaila 1938, 26.)

Filosofisen tutkimuksen edistymisen kytkeminen logiikan kehittymiseen on linjassa Kailan aiempien lausuntojen kanssa. Kaila kirjoittaa eksplisiittisesti, että tutkimus ”jota nimitetään logiikaksi [...] on samaa kuin filosofia tieteenä” (Kaila, 1938,17). Eli Kailan mukaan sikäli kuin filosofia on tiedettä, filosofia on logiikkaa. Kailan lausunto jättää kuitenkin avoimeksi kysymyksen, onko olemassa ei-tieteellistä filosofiaa, jonka ei tarvitse perustua logiikalle.

1950–1960 luvuilla Raili Kauppi otti merkittäväällä tavalla osaa suomalaiseen logiikan tutkimukseen, ja hänen kirjoituksiaan julkaistiin muun muassa *Ajatuksessa*. Kauppi oli myös ensimmäinen Suomessa filosofiasta väitellyt nainen. Hänen Leibnizin logiikasta työstämänsä väitöskirja *Einführung in die Theorie der Begriffssysteme (Johdatus käsitejärjestelmien teoriaan, 1967)* herätti laajasti kiinnostusta sekä Suomessa että ulkomailla. (Koskinen 2007.) Kauppi osallistui aktiivisesti SFY:n hallituksen kokouksiin hoitaen monia luottamustehtäviä.

Myös Leila Haaparannan haastattelussa nousee esille filosofian suhde logiikkaan. Haaparanta kertoo selvittäneensä filosofian ja logiikan välisiä suhteita tutkiessaan filosofian koulukuntia. Haaparanta nostaa esille kaksi filosofista traditiota, joissa filosofian ja logiikan välinen suhde hahmotetaan hyvin eri tavoin: hermeneuttisessa fenomenologiassa logiikka perustuu fundamentaaliontologialle heideggerilaisessa mer-

kityksessä. Analyttisessä filosofiassa puolestaan logiikan nähdään usein olevan filosofisen tutkimuksen ensisijainen tutkimusväline. Haastattelussa Haaparanta kuitenkin toteaa, että tämä jaottelu on murtunut 1900-luvun jälkipuoliskolla, eikä esimerkiksi analyttinen filosofia ole enää puhtaasti logiikan avulla tapahtuvaa kielen analyysiä, jos se on tiukasti sellaista koskaan ollutkaan. Haaparanta korostaa, että viimeisten vuosikymmenten aikana koulukuntien suhteen on tapahtunut suuria muutoksia. Tähän aiheeseen palataan artikkelin kolmannessa osassa. (Haaparanta 2023.)

2. Filosofiakäsitykset SFY:n historiassa

2.1. Filosofisesta evidenssistä

Filosofiakäsitykset eroavat toisistaan muun muassa sen suhteen, millä tavalla filosofisia väitteitä perustellaan eli mikä toimii filosofisen tutkimuksen evidenssinä. Kartoitin SFY:ssä toimineiden henkilöiden metafilosofisia huomioita ja löysin Kailalta, Ahlmanilta ja Salomalta⁷ kannanottoja liittyen filosofiseen evidenssiin. Lisäksi tarkastelen Niiniluodon ja Haaparannan näkemyksiä aiheesta.

Ahlman tutkii kirjoituksessaan ”Emotionaalisesta evidenssistä” (1941) filosofiakäsitystä, jossa sisäisillä tuntemuksilla – emotionaalisella evidenssillä – on mahdollista perustella filosofisia väitteitä. Emotionaalisen evidenssin käyttökelpoisuus edellyttää Ahlmanin mukaan, että tunteiden ajatellaan voivan toimia perusteena oikean ja väärän erottamiselle (Ahlman 1941, 10). Kaikki tunteet eivät luonnollisesti ole filosofisesti merkitsevää evidenssiä. Ahlman kirjoittaa, että aidon ja epäaidon emotionaalisen evidenssin erottaminen toisistaan on haastavaa, mutta ei mahdotonta: ero perustuu ajattelijan persoonan luotettavuuteen (Ahlman 1941, 14; ks. myös Salmela 1998, 301). Suomalaista filosofiaa tutkinut Mikko Salmela kuvaa Ahlmanin evidenssikäsitystä:

Evidenssi on arvostelmaan kytkeytyvä varmuuden elämys, joka osoittaa, että arvostelman kohteella on arvostelijasta ja tämän

⁷ Pitkäaikaisen puheenjohtajan Kailan lisäksi myös Ahlman ja Salomaa ovat toimineet SFY:n luottamustehtävissä: Salomaa sihteerinä ja rahastonhoitajana 1920-luvulla ja Ahlman sihteerinä 1930-luvulla.

hetkellisestä mielentilasta riippumatta se arvo-olemus, jonka arvostelma liittyy kohteeseen. Varmuus on tae, että arvostelman kohde on yhdenmukainen siitä saadun intuition kanssa. Evidenssielämys perustelee näin arvostelman pätevyyden. (Salmela 1998, 299.)

Salmela kuitenkin jatkaa tulkintaansa huomauttamalla, että monissa kirjoituksissa Ahlman käsittelee evidenssielämyksen luotettavuuteen liittyviä ongelmia, kuten itsepetosta. Selvää kuitenkin on, että tieteen menetelmillä ei Ahlmanin mukaan ole mahdollista päästä varmuuteen arvojen pätevyydestä, sillä arvot ovat tavoitettavissa ainoastaan persoonallisuutta refleктоimalla, ei objektiivisen etäisyyden päästä (Ahlman 1926, 9).

Verrattuna Ahlmanin kirjoituksiin Salomaan teoksista saa hyvin erilaisen vastauksen filosofian evidenssikysymykseen. Salomaan mukaan ”älyllisistä erittelyistä, mitä arvofilosofia voi antaa, arvotajuntamme voi ammentaa ohjeita, mutta se *ei voi saada* niistä *perustusta*. Sellaisen se voi saada vain alkupe- räisestä arvokokemuksesta” (1926, 29, kurssiivit lisätty). Alku- peräinen arvokokemus ei Salomaan mukaan toimi tieteellisesti pätevänä filosofisena evidenssinä oikeasta ja väärästä. Filosofi voi toki antaa lausuntoja arvoihin liittyen, mutta tällöin filosofi toimii tieteilijän sijaan julistajan roolissa. Näin ollen Salomaa tekee selväksi, että ”arvojen luominen ei ole filosofiaa sanan varsinaisessa merkityksessä” (1926, 29).

Kaila puolestaan vaatii filosofialta koeltavuuden periaatetta, jolla hän tarkoittaa, että filosofin on kyettävä verifioimaan argumenttinsa empirian avulla. (Kaila 1926, 271; ks. myös Leinonen 2008, 116). Ahlmanin ottaa Kailan tavoin kantaa filosofisen tiedon kokemukseperäisyyteen, mutta näiden kahden ajattelijan lopputulokset eroavat toisistaan täysin. Ahlman kirjoittaa: ”Tiede voi monessa tapauksessa kokemuksen kautta verifioida sen mitä se väittää; filosofia ei koskaan” (Ahlman 1925, 14). Ahlmanin korostaa, ettei filosofinen tieto voi perustua empiirisesti tutkittavaan kokemukseen, vaan emotionaaliseen evidenssiin ja intuition. Kailan mukaan puolestaan verifikaatioperiaate on yksi filosofin tärkeimmistä ohjenuorista (Kaila 1926, 280).

Kirjoituksessa ”Filosofia Suomessa” Niiniluoto selvittää, miten toisistaan eroavat näkemykset filosofiassa hyväksyttävistä evidenssistä näkyvät lopulta koulukuntaeroina. Niini-

luodon mukaan esimerkiksi analyyttisen filosofian koulukunta on merkittävältä osin perustunut näkemykseen, että kaikki väitteet on pystyttävä perustelemaan kokemuserustaisesti. Niiniluodon mukaan 1900-luvun filosofiassa esimerkiksi "[v]erifikaatioteesi [...] johtaa kriittiseen ohjelmaan, jossa suuri osa klassisesta filosofiasta paljastuu mieltä vailla olevaksi metafysiikaksi" (Niiniluoto 1999, 501). Niiniluoto viittaa tällä kriittisellä ohjelmalla nimenomaan tietyn analyyttisen filosofian syntyyn.

Tätä kirjoitusta varten tehdyssä haastattelussa Leila Haaparanta erittelee, mitä evidenssilähteitä voidaan löytää filosofian eri metodien taustalta. Käsiteanalyysissä argumentin evidenssinä on kielellinen intuitio, kun taas kokemuksen analyysi perustuu kokemukselliseen intuitioon. Loogisessa argumentaatiossa nojataan yhteisiin logiikan päättelysääntöihin. Niiden ajatellaan toimivan sekä keskustelijoiden yhdessä hyväksyminä, usein julkilausumattomina periaatteina, mutta ne voidaan tarpeen vaatiessa nostaa myös esiin ja muistuttaa siitä, että niiden perusteella esitetty väite on joko hyväksyttävä tai hylättävä. Neljäntenä Haaparanta mainitsee tekstuaalisen evidenssin, jota filosofiassa käytetään lähes riippumatta filosofisesta suuntauksesta. Teksteihin viitattaessa viitataan tietenkin aina johonkin tulkintaan, ja usein on tarpeen arvioida myös vaihtoehtoisia tulkintoja. Lisäksi todistajalausunnat ovat yksi evidenssin lähde. Esimerkiksi todistajalausunnon käyttämisestä Haaparanta antaa erityistieteilijöiden lausuntojen käyttämisen filosofisessa tutkimuksessa. Filosofit varsin harvoin tekevät itse empiiristä tutkimusta. Siksi hänen evidenssinsä on toisen käden evidenssiä, ja erityistieteiden tutkimustuloksiin nojaaminen on samalla nojaamista auktoriteetteihin. Tällöin filosofin tehtävä on arvioida, mitkä lähteet soveltuvat auktoriteeteiksi. (Haaparanta 2023.)

Lopuksi on syytä huomioda, että joidenkin filosofiakäsityksien mukaan filosofiaa ei tulisi lainkaan luonnehtia evidenssin perusteella. Haaparanta nostaa haastattelussa esille, että kysymys filosofisesta evidenssistä olettaa filosofian tuotavan väitelauseita, jotka ilmaisevat propositionaalista tietoa. Kuitenkin Haaparanta huomauttaa, etteivät kaikki filosofit jaa tätä näkemystä, ja filosofian luonteen selvittäminen on itsessään filosofinen tehtävä. Esimerkiksi jos filosofian ajatellaan olevan tietoa sijaan taitoaine, ei filosofiassa käytös-

sä oleva evidenssi välttämättä nouse samalla tavalla mielekkääksi kysymykseksi.⁸ (Haaparanta 2023; Haaparanta 2003, 15.)

2.2. *Kaila ja Salomaa metodin roolista filosofian tutkimukselle*

Käsittelen filosofian metodeja yhden SFY:n kannalta merkittävän tapausesimerkin kautta. Vuonna 1930 Eino Kailalle myönnettiin filosofian professuuri – virka, johon haki myös Jalmari Edvard Salomaa. Salomaa laati kirjallisen valituksen valinnasta, johon Kaila vastasi kirjallisella vastineella (Kaila 1930). Kailan ja Salomaan välillä käyty debatti oli tiedepoliittinen, mutta siihen kytkeytyi olennaisella tavalla heidän toisistaan poikkeavat näkemyksensä filosofian luonteesta ja erityisesti filosofian metodista.

Vastineessaan Kaila erottaa filosofian ”traditionaalisen” metodin ”uudesta” metodista. Hän sanoo itse edustavansa jälkimmäistä ja nimeää Salomaan traditionaalisen filosofian harjoittajaksi (Kaila 1990 [1930], 534). Olennainen ero traditionaalisen ja uuden metodin välillä Kailan mukaan on, että siinä missä traditionaalisisessa filosofiassa filosofi muodostaa oman kokonaisnäkemyksensä aiemmasta filosofiasta, uutta metodologia hyödyntäen on mahdollista tuottaa kokonaan uutta tietoa. Traditionaalinen metodi toisin sanoen luo yhä uusia kokonaisesityksiä jo tutkituista aiheista, kun taas uusi metodi lähtee liikkeelle analysoimalla tutkimuskohteesta tehtyä uusia erityistieteellistä tutkimusta. Kaila havainnollistaa traditionaalisen ja uuden metodin eroja antamalla esimerkin hengen ja aineen välisen suhteen tutkimuksesta:

Olכון tehtävänä selvittää ”hengen ja aineen suhde”. Traditionaalisen metodin mukaan tehtävä ratkaistaan seuraavasti: ”hengen olemuksesta” ja ”aineen olemuksesta” samoin kuin niiden keskinäisestä suhteesta on olemassa suuri joukko erilaisien filosofianhistoriallisten koulukuntien mielipiteitä ja teorioita, pääasia on siis tutustua näihin teorioihin ja ottaa niihin oma

⁸ Leila Haaparanta johti vuosina 2000–2006 Suomen Akatemian rahoittamaa ”The Nature of Philosophical Knowledge” -hanketta. Hankkeessa oli mukana jäseniä sekä Tampereen että Helsingin yliopistoista, ja he julkaisivat projektin aikana muun muassa teoksen *Filosofinen tieto ja filosofin taito* (2003).

kanta. "Uuden metodin" mukaan on ennen kuin ruvetaan "hengestä ja aineesta" puhumaan, otettava selko siitä, mitä asinomainen empiirinen tutkimus on saavuttanut, siis katsottava mitä hengentieteet, erityisesti psykologia, opettavat meille "hengestä" ja mitä luonnontieteet, erityisesti fysiikka, opettavat meille "aineesta"; näin saatuja tuloksia on sitten loogillisesti ja tietokriittisesti analysoitava ja tähän analyysiin tulos perustettava, jolloin on varsin mahdollista, että tätä tulosta ei ensinkään voida alistaa jonkun traditionaalisen, filosofian historiasta saadun etiketin varaan. (Kaila 1990 [1930], 536.)

Suurin puute filosofian historiallisessa tutkimuksessa Kailan mukaan on, ettei se tuota lainkaan uutta tietoa. Jatkaessaan erontekoa traditionaaliseen ja uuteen metodiin Kaila esittää, että siihen mihin traditionaalisen filosofian historiallinen selonteko päättyy, uuden metodin harjoittaminen vasta alkaa. Kuitenkaan Kailan antamasta "uuden metodin" esittelystä ei selviä, mitä hengen- ja luonnontieteiden loogillinen analyysi tarkalleen ottaen pitää sisällään, ja mikä tekee analyysistä filosofista.

Vain kaksi vuotta Kailan esittämän vastineen jälkeen Salomaa korostaa artikkelissaan "Hegelin filosofian merkityksestä nykyajalle", ettei filosofeja tulisi arvioida pelkästään heidän käyttämiensä metodien perusteella. Tulkintani mukaan on varsin mahdollista, että kyseisellä huomiolla Salomaan artikkeli vastaa epäsuorasti Kailan 1930-vuonna laatimaan vastineeseen. Siirrytään katsomaan Salomaan artikkelin sisältöä hieman tarkemmin.

Kuvatessaan Hegelin filosofista metodia Salomaa toteaa, ettei Hegelin dialektista metodia voi hyödyntää sellaisenaan. Tämä ei kuitenkaan Salomaan mukaan tee Hegelin filosofias-ta merkityksetöntä nykypäivälle. Metodien sijaan Hegelin tutkimuksissa on Salomaan sanoin arvokasta ajattelijan persoonallisuus, missä Hegelin tapauksessa ilmenee jatkuva pyrkimys ymmärtää henkeä sen eri muodoissa. Salomaa kirjoittaa:

Suurta tutkijaa, liikkui hän sitten millä alalla tahansa, ei voida ajatella pelkkänä metodikkona. On näet vaikeata kuvitella suurta tiedemiestä, jonka suoritukset eivät olisi jollakin tavalla yhteydessä hänen persoonallisuutensa - ja siinä hänen

mielensuuntansa kanssa. Mutta filosofiassa mielensuunnalla on vielä suurempi merkitys kuin tieteissä. (Salomaa 1932, 139–140.)

Salomaa ei tarkenna, mitä hän ”mielensuunnalla” oikeastaan tarkoittaa, mutta vaikuttaa, että hän viittaa tutkijan pyrkimykseen, jotka ilmentävät ajattelijan tajuntaa – ei siis hänen käyttämäänsä metodiin ja aineistoon. Persoonallisuudella on Salomaan mukaan suurempi merkitys filosofiassa kuin tieteissä. On huomionarvoista, että Salomaa selvästi näkee metodin olevan tutkijasta erillinen työkalu, jota kuka tahansa voi käyttää. Metodi on siis Salomaan määritelmän mukaan jokin persoonallisuudesta irrallista.

Jo ennen Kailan ja Salomaan välistä virantäyttöä Salomaa kirjoittaa filosofian ja tieteen menetelmien suhteesta. Hän esittää, ettei filosofia tule toimeen ilman tieteellisiä menetelmiä, mutta samalla hän argumentoi, etteivät pelkät tieteen menetelmät riitä filosofian harjoittamiseen. Hänen mukaansa filosofian erityisluonteen säilyttämiseksi on filosofia pidettävä erillään tieteistä. (Salomaa 1926, 37–40.) Huomaamme tässä, että Kailan ja Salomaan välinen filosofian menetelmistä käyty keskustelu jatkaa luvussa 1.2. käsiteltyä aihetta filosofian tieteellisyydestä ja persoonallisuuskytköksestä.

Kaila vuorostaan kritisoi jo vuonna 1916 ”spekulatiivista metodikäsitystä”, jonka edustajiksi hän lukee muun muassa Henri Bergsonin ja Ernest Renanin. Hänen mukaansa Bergson ja Renan ovat väärässä sanoessaan, ettei käsitteillä ole mahdollista kuvata todellisuutta. Kaila kirjoittaa: ”Kokemustiedolle sen sijaan tätä vaikeutta [kuvata todellisuutta käsitteillä] ei esiinny; todellisuus, jossa se liikkuu ja elää, luo sille tarpeen tullen aina uusia käsitteitä”. Kaila kohdistaa kritiikkinsä nimenomaan spekulatiivisen filosofian *metodiin*. Hänen ajatuksenaan on, että mikäli tutkimuskohteita lähestytään ”kokemustiedon” menetelmin, ei todellisuuden käsitteellisestä kuvaamisesta koidu ongelmia, koska mille tahansa uudelle – aiemmin nimeämättömälle – ilmiölle voidaan yksinkertaisesti kehittää uudet käsitteet. (Kaila 1990 [1916], 132–133.)

Kailan ja Salomaan tutkimusmetodeihin liittyvät erimielisyydet näkyivät 1930-luvun jälkeen institutionaalisella tasolla Turun ja Helsingin filosofian oppiaineiden koulukuntasitoumuksissa. Niinluoto esittää haastattelussa, että Turussa harjoitettiin filosofian historiaa (Salomaa) ja fenomenologiaa (Krohn), kun taas Kaila ja hänen oppilaansa

rakensivat Helsinkiin analyyttisen filosofian keskittymän. Kahtiajako ei kuitenkaan Niiniluodon mukaan ollut ehdoton, vaan näkyi pikemminkin painotuseroina. (Niiniluoto 2023.)

2.3. *Filosofian tutkimuskohde*

SFY:n kokouspöytäkirjoista ja *Ajatuksen* artikkeleista löytyi Kailan, Salomaan ja Ahlmanin tekemiä kannanottoja liittyen filosofian tutkimuskohteisiin.

Artikkelissaan "Filosofian käsitteestä" Salomaa korostaa, että on yritettävä löytää ne piirteet, jotka yhdistävät erityyppisiä filosofioita. Hän ehdottaa, että yhdistävä piirre löytyy niistä ongelmista, joita filosofit ovat päätyneet vuosisadoista toiseen käsittelemään. Salomaa esittää, että "[f]ilosofia ottaa tutkiakseen ne yleisimmät periaatteet, joita toiset tieteet käyttävät ilman muuta" (1926, 36). Filosofialle on siis luonteenomaista tutkia niitä periaatteita ja lähtökohtia, joiden varaan muut tieteet rakentuvat. Tästä näkemyksestä seuraisi, että kaikelle filosofialle yhteistä on nimenomaan niiden tutkimuskohde⁹: ajattelun periaatteet. Salomaan sanoin, ajattelun perusperiaatteja tutkimalla filosofi kykenee rakentamaan yhtenäisen kokonaiskuvan kaikesta "olevaisesta", ja tämän kokonaiskuvan luominen onkin näin ollen filosofian tärkein tehtävä.

Kirjoituksessaan Salomaa luettelee kaksi filosofialle ominaislaatuista piirrettä. Ensimmäinen on pyrkimys totuuteen – ei siis totuuden saavuttaminen, vaan nimenomaan jatkuva pyrkimys siihen on filosofialle ominaista. Toinen on pyrkimys tietoon riippumatta siitä, onko tiedosta käytännöllistä hyötyä tai vastaako se ihmisten toiveita. Salomaan mukaan käytännöllisen ja teoreettisen filosofian ero on näiden tutkimuskohteissa, ei niiden "suhtautumistavassa", joka on molempien kohdalla väistämättä teoreettista. (Salomaa 1926, 24–25.)

Toisin kuin Salomaa, Kaila asettaa yhtenäisen maailmankäsityksen muodostamisen kyseenalaiseksi artikkelissaan "Totuudellisuuden tieteellisestä ja metafyyillisestä selittämi-

⁹ Salomaa käyttää tutkimuskohteesta sanaa "tutkimusesine". Suomenkielisen filosofian sanastossa ei vielä 1920-luvun puolessavälissä ollut yleisessä käytössä sanaa "tutkimuskohde".

sestä". Kailan (1926, 287) mukaan "ihmisajatuksen pyrkimys yhtenäiseen maailmanselitykseen" on jotakin, joka "ei koskaan saavuta päämääräänsä". Maailmaselitys ei ole Kailan (1926, 274–275) mukaan mahdollista, koska yhtenäisen kokonaisnäkemyksen muodostamista ei voida todentaa kokemuseräisesti. Näin ollen yhtenäinen metafyyssinen näkemys jää parhaimmillaankin vain hypoteesiksi, jota ei voida verifioida. Sen sijaan filosofian tulee Kailan mukaan tutkia pelkästään asioita, joita on mahdollista koetella havainnon ja niistä tehtyjen todennäköisyyslaskelmien avulla. Näin ollen Kaila asettaa koko joukon filosofian tunnetuista aiheista hypoteeseiksi, joihin ei ole mahdollista saada uskottavia vastauksia.¹⁰

Ahlman vertaa filosofiaa tieteisiin ja arvioi, että "filosofiasa ei voida samalla tavoin [kuin tieteissä] rajoittaa tutkimuksen kohdetta. Filosofiasa pidetään alati silmällä kokonaisnäkökohtaa ja viime kädessä kaiken olevaisen kokonaisuutta" (Ahlman 1937, 35). Tosin sanoen filosofialle ei voi Ahlmanin mukaan määrätä tarkkaa tutkimuskohdetta johtuen siitä, että filosofian tehtävä on luoda "kokonaisnäkemys" todellisuudesta. Kokonaiskuvan muodostaminen voi onnistua ainoastaan, jos tutkimuskohdetta ei rajoiteta ennalta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei filosofian tutkimuskohteelle voida asettaa mitään kriteereitä. Ahlmanin antaa havainnollistaa filosofisen tutkimuksen kohdetta esimerkin kautta:

Filosofinen tietoteoria esim. tutkii sitä, mikä on yhteistä kaikelle tietämiselle, niitä yleisimpiä edellytyksiä, joiden tulee olla täytettyinä, jotta saavutettaisiin pätevää tietoa, tietämisen yleisiä muotoja, siis sellaista, mitä esiintyy kaikissa tieteissä, olipa niiden kohde mikä tahansa, sitä, mikä tekee tieteistä yhden suuren kokonaisuuden. (Ahlman 1937, 36.)

Ahlman pohtii esimerkissään, mikä on filosofisen tietoteorian tutkimuskohde. Yllä olevasta lainauksesta käy ilmi, että tietoteoria tutkii Ahlmanin mukaan kaiken tietämisen yhteisiä edellytyksiä – niitä periaatteita, joille kaikki tieteet rakentuvat. Toisin sanoen ainakin tietoteorian suhteen Ahlmanin nä-

¹⁰ Esimerkiksi Schopenhauerin ajattelusta Kaila toteaa, että "sikäli kuin tämä metafyyssillinen runoelma [Schopenhauerin teos *Die Welt als Wille und Vorstellung*] esiintyy filosofiana, siis tieteenä, lankeaa se loogillisen kritiikin alaiseksi" (1926, 276).

kemys filosofian tutkimuskohteesta tulee lähelle Salomaan käsitystä, jonka mukaan filosofia tutkii yleisiä perinsiipejä.

3. Haastattelut

Tässä osiossa tarjoan historiallinen selvityksen yhdistyksessä tehdyistä metafilosofisista kannanotoista 1960-luvun lopulta 2000-luvun alkuun. Aineistona käytän Ilkka Niiniluodon ja Leila Haaparannan haastatteluja. Lisäksi kysyin haastateltavilta, 1) minkälaista metodia he yleensä käyttävät filosofista tutkimusta tehdessä, 2) mihin koulukuntaan – jos mihinkään – he identifioituvat ja 3) millä perusteella he ovat valinneet yhtäältä metodit ja toisaalta koulukunnan. Lähtöoletukseni on, että tutkijan edustama filosofiakäsitys metodeineen on vahvasti kytköksissä siihen sosiaaliseen ympäristöön, jossa ajattelija työtään harjoittaa. Siksi on olennaista selvittää, minkälainen filosofia on SFY:n kokouksissa ja puheenvuoroissa saanut hyväksyvää vastakaikua ja mikä ei: mitkä ajattelutavat ovat olleet valtavirtaa ja mitkä jääneet vähemmistöön.

3.1. Ilkka Niiniluodon haastattelu

Ilkka Niiniluoto on liittynyt Suomen Filosofisen Yhdistyksen jäseneksi vuonna 1968, hänet valittiin sihteeriksi vuonna 1970. Niiniluoto toimi yhdistyksen puheenjohtajana vuodesta 1975 vuoteen 2016. Haastattelussa nousi esille, että 1970-luvulla yhdistyksessä käytiin poikkeuksellisen paljon metafilosofisia debatteja filosofisista koulukunnista. Niiniluoto tarjoaa kaksi selitystä, minkä takia juuri tuolloin tuli tarpeelliseksi keskustella filosofian luonteesta.

1) Vanha Suomen Akatemia lakkautettiin vuonna 1969, jolloin Akatemia muuttui tiedepoliittiseksi rahoitusorganisaatioksi ja alkoi Niiniluodon sanoin ”harjoittaa aktiivista tiedepoliittista suunnittelua”. Tämän seurauksena myös SFY:lle lähetettiin humanistisen toiminnan runko-ohjelma, jossa otettiin kantaa siihen, miten filosofiaa tulisi kehittää Suomessa. Vaikka yhdistys ei päässyt yksimielisyyteen kannanotostaan (Routila 1973, 13), sitä valmisteltaessa käytiin merkittäviä filosofian luonnetta koskevia keskusteluja. 2) Suomen yliopistoissa tehtiin filosofian tulevaisuuden kannalta keskeisiä virantäyttöjä, jotka nostivat esille hakijoiden toi-

sistaan eroavat filosofiakäsitykset. 1970-luvun alussa Sven Krohnin virka Turun yliopistossa laitettiin hakuun, ja paikkaa hakivat Krohnin oppilas Lauri Routila sekä Hintikan oppilas Risto Hilpinen. Hilpinen voitti viranhaun, mikä Niiniluodon mukaan näkyi myös yhdistyksen toiminnassa ja oli omiaan kiristämään jännitteitä analyyttistä filosofiaa ja filosofian historiaa harjoittavien ajattelijoiden välillä.

Koulukuntien välinen jännite näkyi Niiniluodon mukaan myös vuonna 1972, kun von Wright ehdotti, että yhdistys perustaisi Kailan nimelle omistetun muistoluennon. Kokouksessa Lauri Routila teki vastaehdotuksen, että Kailan sijaan muistoluento rakennettaisiin J. V. Snellmanin nimen ympärille. Vastaehdotuksen taustamotivaationa voidaan nähdä vastakkainasettelu saksalaisen idealismin ja analyyttisen filosofian välillä. Seuraavana vuonna von Wright oli jäämässä pois SFY:n puheenjohtajan roolista ja hän ehdotti seuraajakseen Jaakko Hintikkaa. Niiniluodon kuvauksen mukaan Turusta saapui suuri joukko filosofian edustajia, jotka mitä todennäköisimmin äänestivät Routilan puolesta. Routila sai puheenjohtajuuden, ja hän toimi luottamustehtävissä kaksi vuotta 1973–1975. Filosofian ja fenomenologisen tutkimuksen seurassa Routila puolestaan oli vuosikymmeniä puheenjohtajana.¹¹

Niiniluodon mukaan koulukuntakeskustelut vähenivät tultaessa kohti 1980-lukua, johtuen osittain poliittisen latauksen heikkenemisestä. Yhdistyksessä alettiin myös tehdä aktiivisesti töitä monipuolisen filosofiakuvan säilyttämiseksi. Tätä tavoitetta ilmentää SFY:n järjestämä ”yhden sanan kollokvio”¹², jonne kutsuttiin monipuolisesti eri filosofisia traditioita edustavia puhujia (ks. myös Niiniluoto 1999, 539). Lähitieteiden edustajia ei enää istunut hallituksessa Niiniluodon puheenjohtajakautena, mutta yhden sanan kollokviossa saattoi olla kutsuttuna erityistieteilijöitä.

Siirrytään Niiniluodon omaan filosofiakäsitykseen. Niiniluoto selvittää, että hänen tutkimuksensa metodologinen pe-

¹¹ Filosofian ja fenomenologisen tutkimuksen seuran lisäksi Suomessa on toiminut SFY:n kanssa samanaikaisesti Luonnonfilosofian seura. Neljäs filosofisen keskustelun kannalta merkittävä toimija on Eurooppalaisen filosofian seura, joka julkaisee *niin&näin* -lehteä.

¹² Katso Ilkka Niiniluodon artikkeli tässä teoksessa.

rusta nojaa Sokrateelta peräisin olevaan kolmijakoon: filosofiaa tehdään kyseenalaistamalla, eksplikoimalla ja argumentoimalla. Niiniluoto kuvaa omia filosofisia sitoumuksiaan seuraavasti:

Filosofisen tutkimuksen kohde voi olla melkein mikä tahansa, mutta siinä täytyy osata muotoilla filosofisia kysymyksiä. Analysoimme erilaisia käsitteitä, joita näihin kysymyksiin liittyy, ja sitten argumentoimme erilaisten käsitysten ja kannanottojen välillä. Filosofia on tämän näkemyksen mukaan sekä käsiteanalyysiä että katsomusanalyysiä.

Niiniluoto sanoo identifioituvansa omassa tutkimustyössään analyyttiseen filosofiaan. Kuitenkin hän toteaa, että toimissaan eri rooleissa, kuten SFY:n puheenjohtajana tai historiallisen tekstin kirjoittajana, tämä sitoumus ei ohjaa hänen työtään. Toisena esimerkkinä Niiniluoto nostaa esille filosofian opettajan tehtävän, jossa täytyy pystyä esittelemään myös sellaisia aiheita, joihin ei itse ole sitoutunut.

3.2. Leila Haaparannan haastattelu

Leila Haaparanta liittyi mukaan SFY:n toimintaan vuonna 1978. Hän on toiminut sekä sihteerinä että rahastonhoitajana, ja myöhemmin useissa eri luottamustoimissa, kuten tilintarkastajana ja julkaisujen toimittajana. Haaparanta on saanut koulutuksensa Helsingin yliopiston filosofian laitoksella, jossa analyttinen filosofia on ollut korostunut verrattuna muihin filosofian traditioihin. Kuitenkin hän mainitsee olleensa onnekas saadessaan opetusta esimerkiksi myöhäisestä Wittgensteinista ja Husserlistä, minkä lisäksi Haaparanta mainitsee oma-aloitteisesti opiskelleensa filosofiaa laajasti.

Haastattelussa Haaparanta muistelee, että 1980-luvulla SFY:ssä ei käyty huomattavissa määrin metafilosofisia keskusteluja filosofian menetelmistä. Yhdistyksessä ei esiintynyt isompia väittelyitä, ja toiminta oli koulukuntanäkökulmasta katsottuna ”väljää”. Dialogia eri koulukuntien välillä kuitenkin esiintyi etenkin analyttisen filosofian ja fenomenologian välillä. Haaparanta arvioi, että yhdistys saattoi koota yhteen sellaisia filosofian harjoittajia, joilla oli ”silmit auki” moniin filosofisiin perinteisiin. Haaparannan mukaan yhdistykseen haettiin laajasti filosofiasta kiinnostuneita ajattelijoita. Kui-

tenkin hän korostaa, että olisi tärkeää kysyä esimerkiksi dekonstruktiota tutkineiden filosofien tai Heidegger-tutkijoiden kokemuksia yhdistyksen toiminnasta, koska he saattoivat kokea olevansa altavastaajan asemassa yhdistyksessä.

Haastattelun alkupuolella keskustelimme ”metafilosofian” käsitteen käytöstä. Haaparanta huomauttaa, että metafilosofian juuret ovat sellaisessa analyyttisen filosofian haarassa, jonka mukaan filosofia on kielen analyysiä. Kyseisessä perinteessä esimerkiksi normatiivisen etiikan tai metafysiikan tutkimusta sellaisenaan ei pidetä mahdollisena. Kyseisessä analyyttisessä filosofiassa metaetiikkaa ja metametafysiikkaa pidetään ainoina vaihtoehtoina filosofille tutkia etiikan ja olemisen kysymyksiä. Todettuaan tämän Haaparanta kuitenkin korostaa, että metafilosofia voidaan erottaa filosofian historiallisesta painolastista ja ymmärtää se yksinkertaisesti ”keskusteluksi filosofiakäsityksistä” (ks. myös Haaparanta 2003, 12).

Kysymykseen filosofian metodeista Haaparanta vastaa tuomalla esiin kaksi filosofian historiassa esiin nousevaa menetelmällistä linjaa: analyysin ja synteessin. Haaparanta arvioi, että filosofian eri perinteet ovat eri tavoin tulkinneet analyysin ja synteessin roolia – nostaten jommankumman menetelmällisen periaatteen toisen edelle tai pitäen molempia esillä. Esimerkiksi ensin tehdään analyysiä, jonka jälkeen kirjoitessa rakennetaan synteessin avulla kokonaisuus. On kuitenkin mahdollista, ettei kaikki filosofia ole jaettavissa analyysin ja synteessin menetelmiin. Haastattelussa nousi esiin dekonstruktio vastaesimerkkinä, jossa analyysin ja synteessin välinen yhteys ei ole selvä.

Siirryttäessä puhumaan filosofian tutkimuskohteista, Haaparanta erittelee, että filosofian eri perinteistä voidaan löytää tiettyjä linjoja liittyen niiden tutkimuskohteisiin. Esimerkiksi varhaisen analyyttisen filosofian lähtökohtana on, että filosofia analysoi *kieltä*. Martin Heideggerin hermeneuttisessa fenomenologiassa filosofian tutkimuskohteeksi asetetaan *maailma*, tosin maailmalla tarkoitetaan Daseinin maailmaa, ei maailmaa siten kuin se ymmärretään vaikkapa tieteellisessä realismissa. Edmund Husserlin fenomenologiset tutkimukset puolestaan selvittävät *kokemuksen rakentumista*. Kuitenkaan Haaparannan mukaan ”mitään koulukuntaa ei pysty määrittelemään tiettyjen tutkimuskohteiden kautta”, koska vasta-

esimerkkejä löytyy liikaa. Esimerkiksi analyyttiseen perinteeseen luokiteltu G. E. Moore tutkii kokemusta eikä pelkästään kieltä, kun taas mannermaiseen filosofiaan asetettu dekonstruktiiivinen tutkimus tutkii kieltä, mutta hyvin eri tavalla kuin niin sanottu analyyttinen filosofia. Keskustelussa käy ilmi, että koulukuntien sijaan voisikin olla uskottavampaa ajatella, että eri perinteet *painottavat* eri tutkimuskohteita.

Kuvaillessaan menetelmiä, joita hän itse käyttää tutkimuksessa, Haaparanta erittelee kahta filosofiassa käytettävää tekstin tulkittamisen menetelmää: hypoteettis-deduktiivisen ja hermeneuttisen. Haaparanta kertoo käyttävänsä tekstien tulkinnassa molempia, vaikka käsitteet itsessään perinteisesti liitetään eri koulukuntiin.¹³ Näin ollen Haaparannan mukaan olisi parempi käyttää termiä ”hypoteesin metodi” hypoteettis-deduktiivisen sijaan, sillä ensin mainittua menetelmää käytettäessä pikemminkin verrataan eri tekstikohtia hypoteesiin kuin johdetaan hypoteesista sen seurauksia. Haaparanta tarkentaa:

On myös hyvä pohtia, mikä on se aineisto, ”data”, jolla hypoteesia testataan. Aineisto ei voi koostua merkityksettömistä merkeistä, vaan sen täytyy olla jollakin tavoin tulkittua. Siksi voi kysyä, mikä on se hypoteesista riippumaton tulkinta, jolla tulkitsija testaa hypoteesiaan. Näiden ongelmien vuoksi on hyvä yhdistää hypoteesin metodin käyttöön myös ideoita, jotka ovat lähtöisin hermeneuttisesta perinteestä. (Haaparanta 2023)

Käsiteanalyysi on niin ikään yksi Haaparannan käyttämä menetelmä, mutta se ei hänen mukaansa kerro niinkään koulukuntasitoumuksista, vaan tutkijan persoonallisuudesta:

Pidän huolta käsiteanalyysistä ja pidän huolta argumentaatiosta, mutta en miellä sitä koulukuntakysymyksenä, vaan ajattelen, että se on persoonallisuuskysymys, että millä tavalla kirjoittaa tekstiä. Olen käyttänyt tästä ilmaisua ”analyyttinen mielenlaatu” [...] Minulle oikeastaan analyyttisyys ja argumentatiivisuus on sitä, että pyrin ottamaan huomioon lukijan ja kuulijan – että tulisin ymmärretyksi. (Haaparanta 2023).

Haaparannan oman filosofiakäsityksen mukaan filosofia on taustaoletusten purkamista: ”Onko se nyt sitten jonkinlaista

¹³ Ks. Haaparanta ja Niiniluoto 2016, 114–119.

genealogiaa – en tiedä – mutta se menee yli näiden koulukuntarajojen.” Taustaoletusten purkaminen vaatii reflektiota, jota voi Haaparannan mukaan harjoittaa dialogin avulla. Yksinkertaistettuna dialogi etenee teesin esittämisestä teesin epäilemiseen, minkä jälkeen muodostetaan uusi paranneltu ehdotehdotus. Tästä myös sokraattisessa dialogissa on kyse.

Filosofian koulukunnista puhuttaessa Haaparanta huomauttaa, että hän on törmännyt myös näkemyksiin, joissa koulukuntaeroja pidetään moraalivalintoina. Esimerkiksi voidaan esittää seuraavanlainen argumentti: ”Jos filosofit eivät pysty sanomaan mitään ihmisenä olemisesta, niin se ei ole hyvää filosofiaa” (Haaparanta 2023). Tätä on Haaparannan mukaan käytetty kritiikkinä analyttistä filosofiaa vastaan.

Haaparanta korostaa Niiniluodon tavoin filosofian erilaisia rooleja ja tehtäviä. Viitaten Maria-Liisa Nevalan teokseen *Sain roolin, johon en mahdu* (1989), Haaparanta ajattelee, että ”filosofia levittäytyy paljon yli akateemisen filosofian” (Haaparanta 2023). Yliopistossa tehty akateeminen filosofia on sidottu tieteen konventioihin, mikä sekä rajoittaa ajattelua että mahdollistaa tutkimuksen tekemisen. Haaparanta tuo esille, että perinteinen analyttinen filosofia saattaa sopia luonteeltaan sujuvammin nykyiseen akateemiseen ympäristöön kuin muut filosofiset perinteet. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei muita perinteitä tulisi harjoittaa ja kehittää edelleen. Filosofiaa voi myös luonnehtia eri tavoilla, jotka kertovat puhujan metafilosofisista sitoumuksista. Haaparanta antaa kaksi esimerkkiä erilaisista filosofian luonnehdinnoista: Yhtäältä voidaan korostaa, että filosofia on tieteiden äiti, ja siten kiinnittää huomiota filosofian ja tieteiden yhteyteen. Toisaalta taas voidaan painottaa, että filosofia on yhteydessä arkiajatteluun, jossa siinäkin näkemyksiä arvioidaan ja korjataan; filosofia pyrkii kuitenkin olemaan arkiajattelua täsmällisempää ja järjestelmällisempää. Haaparannan näkemyksen mukaan filosofialla on yhtymäkohtia sekä tieteiden että arkiajattelun kanssa – ollakseen filosofiaa, on ajattelun pyrittävä älylliseen rehellisyyteen ja merkityksellisyyteen.

4. Filosofiakäsitysten ja koulukuntien taustatekijät

Tässä luvussa kartoitan, millä tavalla yhtäältä institutionaaliset ja toisaalta persoonalliset ja sosiaaliset tekijät voivat vai-

kuttaa siihen, mitä filosofiakäsityksiä ja koulukuntia tutkija omaksuu. Luvussa erittelen SFY:ssä toimineilta henkilöiltä löytyneitä kannanottoja siitä, millä muilla kuin tutkimuksen sisäisillä perusteilla filosofit muodostavat filosofiakäsityksiään ja valitsevat koulukuntasitoumuksiaan.

Institutionaaliset tekijät. Vanhan Akatemian lakkauttamisen jälkeen, 1970-luvun alussa, poliittisten päätösten vaikutus tutkimuksen tekemiseen alkoi korostua aiempaa vahvemmin. Suomen Filosofisen Yhdistyksen aktiivijäsenet ottivat vuonna 1973 kantaa tähän muutokseen SFY:n järjestämässä keskustelutilaisuudessa¹⁴. Puheenvuorossaan hallituksen silloinen puheenjohtaja von Wright nostaa esille yhteiskunnassa tehtyjä tiedepoliittisia päätöksiä, jotka ajavat tutkimusprojekteja ennakoimaan tutkimuksen tuloksia ja niiden hyötyjä (von Wright 1973, 2). Todettuaan suunnitelmallisen budjetoinnin olevan ymmärrettävää von Wright huomauttaa, että sekä filosofian tutkimustuloksia että niiden mahdollista sovellettavuutta on poikkeuksellisen hankala ennustaa. Tämän vuoksi filosofia ei helposti sovellu samoihin tiedepoliittisiin raameihin ”positiivisten tieteiden” kanssa. Von Wright kirjoittaa:

Tieteistä ehkä herkin reagoimaan sen spontaanista kasvua sääteleviä pyrkimyksiä vastaan on filosofia. [...] Filosofian tarkoituksena on pikemminkin ihmisen tietoisuuden avartaminen, uusien näkökulmien löytäminen, joista elämää ja todellisuutta voi tarkastella, kuin positiivisen tietomäärän lisääminen ja soveltaminen käytäntöön. Filosofian suunta on arvaamattomampi kuin positiivisten tieteiden. Sen luonteeseen kuuluu, että se joko kapinoo tai erehtyy, jos se alistetaan palvelemaan vallitsevia yhteiskuntavoimia ja jo legitimoituja intressejä. (von Wright 1973, 2.)

Tutkimuksen ennustettavuutta ja sovellettavuutta korostavat tiedepoliittiset muutokset 1970-luvulta tähän päivään ovat mitä todennäköisimmin olleet omiaan lujittamaan filosofisten koulukuntien välisiä eroja. Von Wrightin ajatuksena on, että etenkin pienissä laitoksissa on ollut järkevää panostaa tiettyyn filosofiseen perinteeseen, jotta tutkimuksen edistymisellä olisi parhaat mahdolliset edellytykset.

¹⁴ Olen käsitellyt kyseistä keskustelutilaisuutta tässä artikkelissa luvuissa 1.1. ja 3.1.

Filosofisen Yhdistyksen jäsen Jyrki Uusitalo osallistuu filosofian edellytyksiä ja tavoitteita käsittelevään keskusteluun toteamalla, että yhteiskunnan vaikutus tutkimuksessa tehtäviin päätöksiin on itsestään selvää. Uusitalo korostaa, ettei filosofian ole mahdollista irtaantua tiede- ja tutkimuspolitiikan asettamista raameista. Uusitalo kirjoittaa:

Tahdomme tai emme, yhteiskunnallinen kehitys asettaa teoreettiselle työlle nykyään ikään kuin "ulkoapäin" tehtäviä, jotka ulottuvat filosofiankin alueelle. Filosofisen tutkimuksen "vapaus" ei voikaan olla mitään kuviteltua vapautta tiede- ja tutkimuspoliittisen suunnittelun välttämättömyydestä. Se on tietoista sopeutumista tähän välttämättömyyteen. (Uusitalo 1973, 48.)

Toisin sanoen Uusitalon mukaan ei ole järkevää jäädä pohtimaan, minkälainen ala filosofia voisi olla irrotettuna yhteiskunnan asettamista ehdoista. Myös Niiniluoto kirjoittaa omassa puheenvuorossaan, että filosofian tulisi pyrkiä monipuolisuuteen, mutta monipuolisuuden ylläpitäminen tapahtuu aineellisten ja henkisten resurssien asettamisessa rajoissa. Niiniluodon mukaan kyseessä "on optimointitehtävä, johon mitään yksinkertaista ratkaisua tai reseptiä ei ole olemassa." (Niiniluoto 1973, 39.)

Filosofisen Yhdistyksen jäsen Matti Juntunen¹⁵ kritisoi omassa puheenvuorossaan alan taipumusta jakaa filosofian koulukunnat maantieteellisin perustein. Hän esittää strategisten linjausten ohjaavan filosofisten koulukuntien rakentumista sisällöllisiä syitä vahvemmin. Juntunen esittää, että maantieteelliset koulukuntajaot ovat väistämättä väärällä tavalla yleistäviä. Jakojen sijaan filosofien tulisi pyrkiä luomaan yhteisiä sisällöllisiä kriteereitä filosofialle. Juntunen arvioi, ettei von Wrightin kvasimaantieteellisen jaottelun¹⁶ tarkoituksena ole antaa todenmukaista kuvaa filosofian jakolinjoista, vaan oikeuttaa filosofian keskittyminen loogis-analyttiseen filosofiaan. Juntunen sanoi:

On tärkeätä nähdä, että vaikka von Wrightin kvasimaantieteellinen jako pikemminkin sekoittaa kuin valaisee itse asiaa, se tar-

¹⁵ Yhdistyksen pöytäkirjojen mukaan Matti Juntunen toimi filosofian lissensiaattina Turun yliopistossa.

¹⁶ Kvasimaantieteellinen jaottelu esitelty luvussa 1.1.

joaa samalla Suomen oloja ajatellen strategisesti edulliset asemat niille, joita ennen vanhaa sanottiin loogis-analyyttisen pääsuunnan edustajiksi. (Juntunen 1973, 29.)

Ajatuksena on, että yhteisten periaatteiden puute estää filosofien keskinäisen yhteistyön tekemisen. Toisin sanoen, mikäli käsitykset filosofian luonteesta ja relevanteista filosofisista kysymyksistä eroavat toisistaan täysin, ei yhteistyö näiden välillä ole mahdollista. Juntunen korostaa tilanteen mahdottomuutta toteamalla itsestäänselvyyden: "Yhteisten asioiden ääreen voi kokoontua vain, jos on sellaisia asioita" (1973, 32). Juntusen puheenvuorossa on kehäpäätelmän vaara. Hän näyttää esittävän, että filosofit tarvitsevat yhteiset periaatteet tehdäkseen yhteistyötä, mutta samalla korostaa, ettei yhteisiä periaatteita voida löytää, koska ei ole yhteistyötä.

Persoonalliset erot ja sosiaaliset tekijät. Myös Lauri Routila korostaa omassa filosofian edellytyksiä ja tavoitteita käsittelevässä puheenvuorossaan, että filosofit tarvitsevat enenevässä määrin yhteistyötä eri koulukuntien välillä. Samalla hän kuitenkin toteaa, että "eri filosofeja inspiroivat eräät näkökohdat ja oivallukset enemmän kuin toiset ja että he tuntevat kontaktin tarvetta eräisiin suuntiin enemmän kuin toisiin" (Routila 1973, 20). Routilan mukaan nämä erot tutkijoiden persoonallisuuksissa vaikuttavat siihen, että "filosofiassa tulee aina esiintymään jopa drastisiakin periaateerimielisyyksiä" (1973, 20). Ajatuksena on, että nimenomaan filosofien eriävät inspiraatiot ja oivallukset – heidän eriävät intuiotensa – pitävät yllä suurestikin toisistaan eroavia koulukuntia.¹⁷

Myöskään filosofiakäsitysten omaksuminen sosiaalisesta viitekehyksestä ei välttämättä tapahdu suoraviivaisesti. Varhaisessa kirjoituksessaan Eino Kaila kirjoittaa, etteivät tutkijat useinkaan omaksu yleisimpiä ja tässä mielessä "muodissa olevia" aatesuuntauksia. Kailan tulkinnan mukaan tutkijat ovat pikemminkin taipuvaisia suhtautumaan epäluuloisesti niihin ajatuksiin, joita enemmistö pitää uskottavina. Kailan sanoin:

¹⁷ Routilan hypoteesin pätevyyttä olisi mahdollista koetella myös nykypäivänä tieteen sosiologisesta viitekehyksestä käsin. Esimerkiksi tutkimalla, kuinka paljon tutkijoiden persoonalliset erot vaikuttavat siihen, mitä koulukuntia ja ajatteluperinteitä he pitävät uskottavina.

Jos ryhtyisimme tutkimaan kunkin aikakauden syvimpien tutkijoiden yleisiä filosofiluontoisia käsityksiä ja uskomuksia ja vertaisimme niitä päivän "aatesuuntaan", tulisimme monissa tapauksissa varmasti verrattain yllättävään tulokseen. [...] [S]yvimmillä tutkijahengillä on usein ikään kuin vaistomainen vastaan väittämisen halu. Heissä herää helposti epäluulo sellaisia "totuuksia" kohtaan, jotka äkkiä ovat päässeet suureen huuutoon. (Kaila 1990 [1919], 173.)

Kailan arvion mukaan filosofiakäsityksiä ei useinkaan valita sen mukaan, mille ajatuksille on löydettävissä parhaat perustelut. Pikemminkin tutkija "vaistomaisesti" hakeutuu etsimään yleisesti hyväksytyihin aatteisiin verraten päinvastaisia käsityksiä ja uskomuksia. Kaila ei perustele väitettään, mutta arvio on joka tapauksessa kiinnostava, sillä se pyrkii ymmärtämään tutkijan toimintaa sosiaalisesta ja psykologisesta lähtökohdasta käsin.

Lopuksi

Suomen Filosofisen Yhdistyksen jäsenet ovat kuluneen sadan vuoden aikana tehneet runsaasti metafilosofisia kannanottoja ja sitoutuneet erilaisiin filosofisiin periaatteisiin. Tässä luvussa kokoaan yhteen historiallisen katsauksen tuloksia.

Yhdistyksen jäsenet ovat jaotelleet filosofiaa muun muassa erottamalla toisistaan irrationalistisen ja rationalistisen filosofian (Salomaa 1924). Niin ikään on tehty jakolinja idealistista ja naturalistista metodologiaa hyödyntäviin oppirakennelmiin (Manninen ja Niiniluoto [toim.] 1997, 481–482.). Filosofian jakamista koulukuntiin on kuitenkin myös vastustettu. Eino Kaila on korostanut, että filosofialle tulisi etsiä yhteiset kriteerit, jolloin koulukuntia ei enää tarvittaisi (Kaila 1921) J. E. Salomaan koulukuntakritiikki on luonteeltaan toinen: hänen mukaansa doktriinien seuraaminen häiritsee filosofin itsenäisen ajattelun kehittymistä (Salomaa 1936, 306).

SFY:n aineistosta löytyi kolme tekijää, joiden perusteella filosofisia suuntauksia on luokiteltu. Ensinnäkin on käyty keskustelua siitä, onko filosofia tiede ja jos ei ole, niin mitä filosofia sitten on. Toisaalta yhdistyksessä on sekä puolustettu että vastustettu filosofin työn persoonallisuuslähtöisyyttä. Monesti samat henkilöt, jotka ovat halunneet irrottaa filosofisen ajattelun filosofin persoonallisuudesta, ovat esittäneet

filosofian eroavan luonteeltaan tieteellisestä ajattelusta. Kolmanneksi yhdistyksessä on keskusteltu siitä, onko filosofialla erityistä kytköstä logiikkaan ja jos on, mitä kytkös kertoo filosofian luonteesta.

SFY:ssä on nostettu esiin metafilosofisia huomioita liittyen filosofiseen evidenssiin, metodiin ja tutkimuskohteeseen. Kuitenkin kyseiset näkemykset perustuvat SFY:n jäsenien yksittäisiin kirjoituksiin, eikä niiden perustella voida tehdä päätelmiä kyseisten ajattelijoiden kokonaisnäkemystensä. Monet ovat saattaneet esimerkiksi muuttaa käsitystään elämänsä aikana tai nostaa erilaisia argumentteja keskiöön riippuen käsillä olevasta aiheesta.

Erik Ahlman tutkii teoksissaan tunneperustaisen "emotio-naalisen evidenssin" filosofista käyttökelpoisuutta. Salomaa sen sijaan esittää, että arvotajunta voi antaa vain ohjeita muttei filosofisesti päteviä perusteluja. Eino Kaila muotoilee teoksissaan koeteltavuuden periaatteen, "verifikaatioteesin", jota on hänen mukaansa käytettävä filosofisia ajatuksia testattaessa. Sen sijaan Ahlman ajattelee filosofian väitteiden olevan luonteeltaan sellaisia, ettei niitä voi empiirisesti verifioida. Ilkka Niiniluodon ja Leila Haaparannan haastattelut tuovat uusia näkökulmia evidenssi-aiheeseen. Niiniluoto esittää, että monien filosofian koulukuntien voidaan nähdä muodostuneen sen pohjalta, mikä on hyväksytty filosofisesti päteväksi evidenssiksi. Haaparanta puolestaan korostaa, että joidenkin filosofiakäsitysten mukaan filosofia ei ole luonteeltaan tietopohjaista, eikä näiden käsitysten valossa kysymys evidenssistä nouse keskiöön.

Kailan ja Salomaan välillä käyty debatti 1930-luvun ha-vainnollistaa kahta toisistaan eroavaa menetelmäkäsitystä. Kaila erittelee kaksi menetelmällistä suuntaa filosofiassa: "traditionaalisten metodien" tehtävänä on luoda olemassa olevasta filosofiasta kokonaisnäkemystä, kun taas "uusi metodi" hyödyntää erityistieteitä ja noudattaa verifikaation periaatetta. Salomaan mukaan metodin sijaan filosofiassa olennaista on ajattelijan persoonallisuudesta lähtöisin oleva mieluinen suunta. Näin metodikeskustelu linkittyy luvussa 1.2. käsiteltyyn aiheeseen filosofian persoonallisuuskytköksistä. Salomaan mukaan filosofin on kehitettävä omaa persoonallisuuttaan tehdäkseen hyvää tutkimusta, kun taas Kaila ajattelee filosofian olevan tieteellistä ainoastaan, jos tutkimustieto

pystyään perustelemaan empiirisesti¹⁸. Salomaa korostaa, että filosofin on varottava samastamasta filosofiaa tieteisiin, sillä seurauksena olisi filosofian katoaminen. Tässä artikkelissa käsitellyissä lähteissä Kailan voidaan katsoa edustavan suuntausta, jossa filosofia hyödyntää tieteiden metodeja, kun taas Salomaan muotoilema suuntaus korostaa filosofian persoonaktyöstä, mikä nimenomaan erottaa filosofian tieteistä.

Se, mitä menetelmiä filosofi käyttää ja minkälainen tieto hyväksytään perusteluksi vaikuttaa olennaisesti siihen, mitä filosofia voi tutkia – mikä on filosofisen tutkimuksen kohde. Salomaan mukaan filosofian perimmäisenä tutkimuskohteena ovat kaikkia tieteitä yhdistävät periaatteet (Salomaa 1926). Ahlman puolestaan korostaa, ettei filosofian tutkimuskohdetta voi ennalta rajoittaa, sillä filosofin tehtävänä on muodostaa kokonaiskuva maailmasta (Ahlman 1937). Sen sijaan Kaila esittää, ettei kokonaiskuvan muodostaminen maailmasta ole mahdollista (Kaila 1926). Haaparanta tuo haastattelussa esille filosofian eri ajatteluperinteiden tyyppillisiä tutkimuskohteita: näitä on muun muassa kieli, maailma ja kokemuksen rakentuminen.

Ilkka Niiniluoto kertoo haastattelussa säätelevänsä filosofia sitoumuksiaan riippuen kulloisestakin tilanteesta. Esimerkiksi SFY:n puheenjohtajana hän on pyrkinyt edistämään filosofian perinteiden välistä dialogia. Sen sijaan omaa tutkimusta tehdessään Niiniluoto sanoo perehtyneensä erityisesti ajattelijoihin, jotka yleisesti luokitellaan analyyttiseen traditioon kuuluviksi. Haaparanta puolestaan kertoo aktiivisesti pyrkivän omassa tutkimuksessaan ajatteluun, joka ei sitoudu mihinkään yhteen koulukuntaan. Lisäksi Haaparanta korostaa, että filosofia ulottuu luonteensa vuoksi yli akateemisen ympäristön ja tieteellisten konventioiden.

Viimeisessä luvussa käsitelin SFY:ssä toimineiden henkilöiden pohdintoja institutionaalisten ja sosiaalisten tekijöiden sekä persoonallisuuden vaikutuksesta filosofisen tutkimuksen tekemiseen. Luokittelin nämä aiheet taustatekijöiksi, jotka osaltaan vaikuttavat siihen, minkälaisia tutkimuksellisia sitoumuksia filosofi tekee. 1970-luvun yhdistyksessä keskusteltiin valtion asettamasta vaatimuksesta, jonka mukaan tutkimuksen tuloksien pitäisi olla ennakoitavissa. Yhdistyk-

¹⁸ Kailan sanoin ”kokemuksellisesti”.

sessä kirjoitettiin siitä, että institutionaaliset muutokset ajavat filosofiä keskittymään tiettyihin koulukuntiin sen sijaan, että tuettaisiin vahvasti toisistaan eroavia filosofiakäsityksiä ja käytäisiin dialogia niiden välillä. Eräs tutkimuksen tekemiseen vaikuttava sosiaalinen tekijä on se, että filosofit usein hakeutuvat sellaisten ajatusten pariin, jotka poikkeavat siitä, mitä suurin osa yhteiskunnassa ajattelee. Kyse saattaa olla tietynlaisesta opportunistisesta ajattelusta, joka ei välttämättä perustu siihen, mikä tutkimussuunta olisi kaikista uskottavin ja parhaiten perusteltu. Lopulta persoonalliset taipumukset voivat ajaa filosofiä tiettyjen filosofiakäsitysten pariin puhtaasti siitä syystä, että erilaiset ajatukset inspiroivat eri ihmisiä.

Lopuksi voidaan todeta, että SFY:n aineistosta löytyneet institutionaalisiiin sosiaalisiiin ja persoonallisiiin tekijöihin liittyvät huomiot eivät perustuneet tutkimukseen, vaan ovat pikemminkin kyseisten ajattelijoiden henkilökohtaisia havaintoja ja niistä tehtyjä hypoteeseja. Ne kuitenkin muodostavat selkeän filosofian sosiologisen aiheen, johon olisi tulevaisuudessa syytä paneutua tarkemmin.

Jyväskylän yliopisto

Lähdeluettelo

Painetut lähteet (SFY:n omat julkaisut)

Ajatus: Suomen Filosofisen Yhdistyksen vuosikirja vuodesta 1926 lähtien.
Manninen, Juha & Niiniluoto, Ilkka (toim.) (1996) *Ajatuksen laboratorio: Filosofisen Yhdistyksen pöytäkirjat 1873–1925*. Helsinki: Suomen Filosofisen Yhdistys.

Julkaisemattomat lähteet

SFY:n arkisto: SFY:n kokousten ja hallituksen kokousten pöytäkirjat vuosikertomus-, lehtileike- ym. liitteineen vuodesta 1926 alkaen.
Ilkka Niiniluodon haastattelu. 16.3.2023
Leila Haaparannan haastattelu 31.3.2023

Kirjallisuus

- Ahlman, Erik (1992/1925) "Ajatuksia filosofisesta tarpeesta", *Teoria ja todellisuus. Teokset II*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 7–20.
- Ahlman, Erik (1926) "Arvioinnit 'ymmärtämisen' perustana", *Ajatus*, 7–18.
- Ahlman, Erik (1992/1937) "Filosofian tehtävästä", *Artikkeleita (2). Teokset IX*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 101–109.
- Ahlman, Erik (1941) "Emotionaalisesta evidenssistä", *Ajatus*, 7–14.
- Grotenfelt, Arvi (1926) "Kirjallisuuskatsaus", Kirja-arvostelu teoksesta Erik Ahlman: *Teoria ja todellisuus, Valvoja-aika*.
- Haaparanta, Leila (1999) "Moderni logiikka", teoksessa P. Korkman ja M. Yrjönsuuri (toim.), *Filosofian historian kehityslinjoja*. Tampere: Gaudeamus, 383–399.
- Haaparanta, Leila (2003) "Finnish Studies in Phenomenology and Phenomenological Studies in Finland: Interfaces of Analytic Philosophy and Phenomenology", teoksessa L. Haaparanta ja I. Niiniluoto (toim.), *Analytic Philosophy in Finland*. Amsterdam: Rodopi, 491–509.
- Haaparanta, Leila (2003) "Johdanto", teoksessa P. Räsänen ja M. Tuohimaa (toim.), *Filosofinen tieto ja filosofin taito*. Tampere: Tampere University Press, 11–24.
- Haaparanta, Leila ja Niiniluoto, Ilkka (2016) *Johdatus tieteelliseen ajatteluun*. Helsinki: Helsinki University Press.
- Hacker, Peter M. S. (2002) "Analytic Philosophy: What, Whence, and Whither?", teoksessa A. Biletzki ja A. Matar (toim.), *The Story of Analytic Philosophy*. New York: Routledge, 3–36.
- Kaila, Eino (1990/1916) "Renan ja Bergson", teoksessa I. Niiniluoto (toim.), *Kailan valitut teokset*. Helsinki: Otava, 126–134.
- Kaila, Eino (1990/1919) "Piirteitä nykyajan hengestä. Prof. Tigerstedtin 'Vetenskaplig kritik' teoksen johdosta", teoksessa I. Niiniluoto (toim.), *Kailan valitut teokset*. Helsinki: Otava, 173–177.
- Kaila, Eino (1921) "Filosofian opinnoista ja opetuksesta", *Iltalehti*. 23.5.1921.
- Kaila, Eino (1926) "Totuudellisuuden tieteellisestä ja metafyyillisestä selittämisestä", *Valvoja-aika*. No 7–8, 268–287
- Kaila, Eino (1990/1930) "Vastine J.E. Salomaalle", teoksessa I. Niiniluoto (toim.), *Kailan valitut teokset 1*. Helsinki: Otava, 527–560.
- Kaila, Eino (1938) "Vähäsen logiikasta", *Ajatus*, 17–27.
- Koskinen, Ismo (2007) "Kauppi, Raili", *Logos-ensyklopedia*, toim. Eurooppalaisen filosofian seura ry. <https://filosofia.fi/fi/ensyklopedia/kauppi-raili> (29.8.2023).

- Leinonen, Mikko (2008) *Tieteellinen ajattelu ja filosofian rikkaruohot: Filosofian identiteetistä suomalaisen filosofian ongelmana ja filosofiakäsitykset Eino Kailan ja Erik Ahlmanin tuotannossa*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Nevala, Marja-Liisa (1989) *Sain roolin johon en mahdu: suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*. Helsinki: Otava.
- Niiniluoto, Ilkka (1999) "Filosofia Suomessa" teoksessa S. Nordin, *Filosofian historia: Länsimaisen järjen seikkailut Thaleesta postmodernismiin*, 491–543.
- Saarnio, Uuno (1936) "Logiikan nykyinen kehitysvaihe", *Ajatus*, 195–203.
- Salmela, Mikko (1998) *Suomalaisen kulttuurifilosofian vuosisata*. Helsinki: Otava.
- Salomaa, Jalmari E (1924) *Nykyajan filosofeja*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Salomaa, Jalmari E (1926) "Filosofian käsitteestä", *Ajatus*, 19–42.
- Salomaa, Jalmari E. (1927) "Metafysiikan mahdollisuudesta", *Ajatus*, 42–71.
- Salomaa, Jalmari E (1932) "Hegelin filosofian merkityksestä nykyaajalle", *Ajatus*, 135–151.
- Salomaa, Jalmari E. (1936) *Filosofian historia II. Uusi aika*. Porvoo: WSOY.
- Sorainen, Kalle (1938) "Typologisia piirteitä Hoffdingin persoonallisuudenpsykologiassa", *Ajatus*, 232–264.
- von Wright, Georg Henrik (toim); Routila, Lauri; Uusitalo, Jyrki; Niiniluoto, Ilkka ja Juntunen, Matti (1973) *Keskustelu filosofian edellytyksistä ja tavoitteista*. Helsinki: Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja. No 1.

Naiset, filosofia ja tasa-arvo¹

MARIA HÄMEEN-ANTTILA

Filosofisen Yhdistyksen toiminnassa on jo sen alkuajoilta asti ollut aina mukana naisia – myös aikana, jolloin naisilla ei ollut vielä yleistä oikeutta suorittaa ylioppilastutkintoa. 150 vuoden aikana ovat tasa-arvonäkymät Suomessa ja filosofiasa muuttuneet paljon: naiset pääsivät yliopistolle varhain, mutta tutkijanuran alku koettelee vieläkin erityisesti naisia ja vähemmistöjä. Filosofia, toisin kuin valtaosa humanistisista aloista, on pitkään pysynyt miesvaltaisena, ja vielä nykypäivänäkin naisten osuus filosofian vakinaisten tehtävien haltijoista on pieni. On siis edelleen tärkeää kysyä, mikä saa naiset väistymään filosofiselta urapolulta ja minkä on muututtava, jotta maamme filosofinen kaanon saa joukkoonsa myös suurnaisia.

SFY:n panos tasa-arvon edistymiseen filosofian alalla perustuu historiallisesti useille eri tekijöille. Yhdistys on tukenut aktiivisesti jo ensimmäisiä suomalaisia naisfilosoifeja. Sen tavoite moninaiseen ja monialaiseen keskusteluun, joka tuo yhteen sekä vanhemmat että nuoremmat tieteenharjoittajat ja myös opiskelijat, on toisaalta itsessään auttanut tuomaan esiin sekä nuorempia naistutkijoita että erityisesti naisten edustamia filosofisia aloja. Useat Yhdistyksessä vaikuttaneista naisfilosoifeista ovat myös olleet sillanrakentajia, jotka ovat työssään pyrkineet kuromaan kiinni koulukuntarajojen väliin muodostuneita halkeamia. SFY on lisäksi toiminut 1800-luvulta asti aika ajoin yhteiskunnallisen ja yliopistollisen tasa-

¹ SFY:n mittavien arkistojen lisäksi olen hyötynyt paljon myös Yhdistyksen viimeaikaisten toimijoiden tiedosta ja kokemuksista. Kiitän lämpimästi Leila Haaparantaa, Sara Heinämaata, Eero Kailaa, Ilkka Niiniluotoa, Kristina Rolinia ja Päivi Seppälää korvaamattomasta avusta tämän tekstin kirjoittamisessa.

arvokeskustelun foorumina. Siten se ei ole vaikuttanut ainoastaan tasa-arvon toteutumiseen omassa toiminnassaan vaan toiminut suunnannäyttäjänä myös filosofian sisällä tapahtuvalle tasa-arvotyölle.

Naisemansipaatiota yliopistolla

22. helmikuuta 1884 esitti professori Thiodolf Rein kokouksen puheenaiheeksi teesiä: ”Jos naiset yleisesti vaativat itselleen valtiollisia oikeuksia, ei niitä pidä heiltä kieltää, ainakaan ei naimattomilta.” Rein asetti keskustelunalaiseksi toisenkin teesin (”Myöskin monarkillisessa valtiossa pitää kansan olla korkeimman vallan lähteenä, ja hallitsijan kansantahdon edustajana”), mutta keskustelu ensimmäisestä aiheesta ylti niin vilkkaaksi, ettei toista aihetta ehditty käsitellä. Enemmistö keskustelun osapuolista piti naisia henkisiltä ominaisuuksiltaan miehen veroisina, joskin epäilyä syntyi siitä, kykenisikö ruumiinvoimiltaan heikompi nainen samaan työsuoritukseen kuin mies. Kysyttiin myös, miksei naimisissa oleva nainen voisi saada itselleen samoja oikeuksia kuin naimaton nainen. Rein vastaa uskovansa ”tulevaisuudessa näin voivan käydä kuin naidun vaimon taloudellinen ja yhteiskunnallinen asema tulee vapaammaksi, itsenäisemmäksi”. Jos naisia oli paikalla, heidän panostaan keskusteluun ei tallennettu pöytäkirjaan.

Kysymys naisen valtiollisista oikeuksista oli tuolloin yhteiskunnallisesti merkittävä. 1880-luku oli Suomessa aktiivista aikaa uusien liikkeiden synnylle, ja työväen- ja raittiusliikkeen kanssa samoihin aikoihin myös naisasialiikkeen nosti ensi kertaa päätään. Ensimmäinen naisasiaa ajanut järjestö, Suomen Naisyhdistys, perustettiin vuonna 1884. Kahdeksan vuotta myöhemmin, vuonna 1892, sai alkunsa Naisasialiitto Unioni, joka halkesi Naisyhdistyksestä kielipoliittisten erimielisyyksien vuoksi. Liikkeen keskeiset taistelut liittyivät koulutukseen ja työhön sekä yhdenveroisempiin kansalaisoikeuksiin. Yksi suurimpia tavoitteista oli äänioikeuden laajentaminen naisiin. Suomen naiset saivat äänioikeutensa Euroopan ensimmäisinä vuonna 1906; samana vuonna mahdollistettiin myös naisten asettuminen ehdoille vaaleissa.

Vaikka yliopiston julkiset luennot eivät koskaan ole olleet naisilta kiellettyjä, ylioppilastutkinnon suorittaminen vaati naisilta "erivapautusta sukupuolestaan" ennen vuotta 1901. Marie Tschetschulinista tuli vuonna 1870 ensimmäinen suomalainen (ja pohjoismainen) naisylioppilas, mutta hän ei kuitenkaan jatkanut opintojaan pidemmälle. Häntä seurasi vuonna 1873 Emma Irene Åström, joka tunnetaan myös Suomen ensimmäisenä naismaisterina. Åström, jonka kunnianhimo suuntautui enemmän tieteeseen, ei liiemmin osallistunut naisasialiikkeeseen sinänsä² eikä yhdistystoimintaan yleensä - lukuun ottamatta Filosofista Yhdistystä (Åström 1933, 139-140). Åström muistelee Reinin suhtautuneen häneen ja naisten kouluttautumiseen sekä ammatinharjoittamiseen yleisestikin kannustavasti, mikä yllätti häntä ja muita Reinin luennoilla istuneita naisia, jotka olivat pitäneet Reiniä "patavanhoillisena naisasiassa" (ibid., 139). Kannustusta opintoihinsa Åström sai muutenkin laajalti. Suomen ensimmäistä naismaisteria juhlittiin vuoden 1882 promootiossa erityisesti (Klinge 1989, 648).

Naisten siirtyminen yliopistolle oli yleisesti suhteellisen kivuton. Naisylioppilaiden määrä nousi nopeasti, kun erivapausasetus oli kumottu, ja 1920-luvulla jo kolmannes Helsingin yliopiston opiskelijoista oli naispuolisia. Historiallis-kielitieteellisessä osastossa oli tuolloin jo naisenemmistö. Valtiolliset virat eivät sen sijaan olleet avoinna naisille ilman erivapautta ennen vuotta 1926. Naimisissa oleva nainen oli lain silmissä aviomiehensä edusmiehisyyden alainen vuoteen 1930 asti, vaikka hän sai jo 1922 ottaa vastaan työtä ilman aviomiehensä suostumusta. Suomen ensimmäisen naisprofessorin, vuonna 1927 virkaan astuneen Alma Söderhjelmin, akateeminen urapolku oli ohdakkeita täynnä (kts. Engman 1996).

Jo 1800-luvulla Filosofisen Yhdistyksen toimintaan osallistui kourallinen naisia. Åströmin lisäksi paikalla tiedetään kokouksissa käyneen ainakin Tekla Hultinin, Edla Freudenthalin, Mathilda Aspin, Hanna Heikelin ja Sanny Federleyn. Hultin, Suomen ensimmäinen naispuolinen filosofi-

² Hän oli tosin aktiivinen tyttöjen koulutusta koskevassa keskustelussa ja oli mukana vuoden 1882 hankkeessa perustaa Suomeen tyttölyseo (Jaliloina 1983, 32-33).

an tohtori, oli 1880- ja 1890-luvuilla aktiivinen Filosofisen Yhdistyksen kokouksissa ja alusti myös kahdesti vuosina 1889 (aiheella "Medför en ökad kultur tillskott i mänslighetens lycka?") ja 1892 ("Nykyajan valtion tehtävä"). Hultin oli jo opiskeluaikoinaan naisasia-aktiivi ja teki myöhemmin moninaisen uran politiikassa. Myös Freudenthal ja Heikel olivat aktiivisia toimijoita naisasialiikkeessä: molemmat kuuluivat ensin Naisyhdistykseen ja olivat sen jälkeen mukana perustamassa Unionia.

Naisasialiikkeen uranuurtajana on toiminut myös Yhdistyksessä 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa toiminut filosofi ja sosiologi Edvard Westermarck. Westermarck tutki teoksissaan moraalin ja uskonnon lisäksi avioliiton historiaa sekä seksuaalisuutta. Hän piti yllä suhteita naisasia-aktivisteihin ja toimi aktiivisesti naisasiayhdistyksissä Suomessa ja ulkomailta. Westermarck kannatti jo varhain yhdenvertaista avioliittolakia³ ja kritisoi kristillisen moraalin vaikutusta avioliittoinstituutioon ja naisen asemaan yhteiskunnassa. On erityisen huomattavaa, että Westermarck oli ensimmäisiä tutkijoita, jotka argumentoivat homoseksuaalisuuden dekriminialisointia puolesta (ks. Timosaari 2017). Westermarck puhui avioliiton ja perheen varhaishistoriasta jo helmikuussa 1889 Yhdistyksen kokouksessa; lokakuussa 1891 käytiin vilkas keskustelu juuri valmistuneesta *The History of Human Marriage* -teoksesta. Myös Westermarckin oppilas Rolf Lagerborg oli vanhoillisen seksuaalimoraalin radikaali kriitikko, joka kävi taistelua muun muassa siviiliavioliiton puolesta. Lagerborg oli aktiivinen Yhdistyksessä 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella.

Ensimmäisinä vuosikymmeninä Filosofinen Yhdistys olikin seminaarin lisäksi myös yhteiskunnallisen keskustelun foorumi, ja sikäli myös ajalle tyypillisistä tasa-arvokysymyksistä väiteltiin kokouksissa. Esimerkiksi Ibsenin *Nukkekohti*-näytelmästä, joka sai ensiesityksensä Suomessa helmikuussa 1880, keskusteltiin saman vuoden maaliskuussa; toukokuussa 1881 taas keskusteltiin "naisemancipationista"

³ Yhdenvertaisuudella tarkoitetaan tässä aviomiehen ja vaimon oikeuksien yhdenmukaistamista. 1800-luvun lopulla naimisissa olevan naisen aviomies sai hallita sekä vaimonsa omaisuutta että tämän henkilökohtaista ja valtiollista toimintaa.

yleensä. Myös yleinen äänioikeus oli keskustelunalaisena sekä vuonna 1881 että ratkaisevana vuonna 1906. Keskustelua käytiin laajalti muuallakin yliopistollisissa piireissä, kuten esimerkiksi Reinin toimittamassa *Valvoja*-julkaisussa, johon Rein kirjoitti itsekin aiheesta muutamia esseitä.

Koska 1880-luvun alussa Yhdistyksen toimintaan ei juuri-kaan osallistunut naisia – naisten puheenvuoroja on ryhdytty kirjaamaan pöytäkirjoihin vasta 1880-luvun loppua kohden – keskustelu tasa-arvo-asioista jäi toki ainoastaan miesten käytäväksi. Esimerkiksi vuoden 1881 emansipaatiokeskustelussa esitti alustaja, silloinen ylioppilas Hjalmar Basilier, että naisen ja miehen välinen ero ei ole luonnollinen vaan historiallisen kehityksen tuotos. Tämän vuoksi naisen tulisi saada samat mahdollisuudet koulutukseen ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Ajatusta luonnollisten erojen puutteesta kritisoitiin vahvasti. Keskusteluun yhtyi myös Rein, jonka moderaattikanta oli, että emansipaatiokysymyksessä on ”menty yksipuolisuuteen”: ”naiset ylipäättään edustavat keinottoman tunteellisuuden puolta ihmiskunnan elämässä, miehet sitä vastoin enemmän järjellisen (loogillisen) ajatuksen.”

On kuitenkin huomattava, että omista filosofisista ja aatteellisista näkökulmistaan huolimatta Rein arvosti filosofisten näkökulmien moninaisuutta ja kriittistä ajattelua. Hän myös kannusti opiskelijoitaan osallistumaan väittelyyn. Westermarck mainitsee (Westermarck 1927, 30) Reinin nauttineen väittelyistä, joissa ”arvo ja ikä unohdettiin” ja käsiteltävää aihetta tarkasteltiin kaikin puolin. Reinin halu pitää seminaarin keskusteluaiheet moninaisina ja sen ilmapiiri myös nuorempia opiskelijoita kohtaan mukaan ottavana ovat piirteitä, jotka ovat helpottaneet myös naisten osallistumista Yhdistyksen toimintaan.

Kun 1900-luvun alussa naiset tulivat jo suuremmissa joukoin yliopistolle, Yhdistyksen kokoukset olivat edelleen suhteellisen miesvaltaisia. Se, että naisten osuus kokoontumisissa pysyi hyvin pienenä käytännössä aina 1970-luvulle asti, johdunee osittain siitä, että filosofianopiskelijoiden sukupuolijakauma on perinteisesti ollut muita humanistisia aloja miesvaltaisempi. Osasyynä on myös ollut se, että Yhdistys oli hiljalleen muuttumassa seminaarista tieteelliseksi seuraksi, jolloin opiskelijoiden osallistuminen toimintaan jäi vaihtelevammaksi. 1900-luvun ensimmäisillä vuosikymmenillä ko-

kouksissa oli mukana myös kaksi naisesitysmöijää: maisteri Ingrid Johansson esitysmöi 12.3.1909 aiheesta ”Egoismi – caritas” sekä 28.4.1911 Valfrid Vaseniuksen *Väg till harmoni*-teoksesta, ja Aina Lähteenoja puhui 7.4.1916 Ellen Keyn uskonnollisesta kannasta.

Lähteenoja väitteli sittemmin filosofian tohtoriksi ja teki uran poliitikkona sekä historiantutkijana. Hän oli tämän lisäksi aktiivinen naisasianainen, joka toimi sekä Suomen Naisyhdistyksessä että Akateemisten Naisten Liitossa, joka perustettiin 1922. Lähteenoja mainitaan ensimmäisen kerran pöytäkirjoissa vuonna 1916 – keskustelun aiheena oli tuolloin ”Naisen suhde filosofiaan”⁴ – ja hän näkyy osallistuneen Yhdistyksen toimintaan 1940-luvulle asti. Hän toimi myös Yhdistyksen tilintarkastajana vuodesta 1939 vuoteen 1947. Lähteenoja kirjoitti myös *Ajatukseen* sen perustamisesta vuonna 1925 vuoteen 1933 asti. Tilintarkastajaksi on merkitty vuosina 1927–1939 myös maisteri Katri Sola, joka ei tehnyt tutkimuksellista uraa vaan siirtyi yliopiston keskushallintoon aktuaariksi vuonna 1944. Yhdistyksen kokouksissa on käynyt 1920-luvulla myös kuvataiteilija ja Naisasialiitto Unionin perustajajäsen Venny Soldan-Brofeldt.

Suomen varhaiset naisfilosofit

1900-luvun alkua voidaan pitää tietynlaisen siirtymän aikana Suomen filosofisessa perinteessä. Reiniä puheenjohtajana (ja

⁴ Pöytäkirjan 11.2.1916 mukaan alustaja, tuolloinen sihteeri Heikki Lehmusto, esitti, että ”nainen ei yleensä ole halukas ajatusmaailmassa tunkeutumaan erittäin syvälle, hän ei tahdo tietää viimeisiä syitä. Persoonallisuudentunne sensijaan naisella on korkeasti kehittynyt; persoonallisuutta nainen pitää mitattavana ja mittana; se kuuluukin hänen luonteensa perusominaisuuksiin. Mies tavallisesti ajattelee itse totuutta semmoisenaan ja tahtoo päästä mahdollisimman syvälle. Naisluonteen mukaista on myös, ettei hän halua eikä voikaan keskittää ajatuskykyänsä yhteen ainoaan, mitä tieteellinen filosofia kieltämättä vaatii harrastajaltaan. Taiteen aloilla nainen kyllä on päässyt ihmeen pitkälle, vaan ei tieteiden, esim. juuri filosofian.” Alustajan kanta sai kritiikkiä muilta osanottajilta. Lähteenojan kommentti on merkitty ensimmäiseksi: ”Usein ollaan taipuvaisia panemaan liiaksi painoa naisen subjektiiviselle ja toisaalta miehen objektiiviselle puolelle; tällöin unhoitetaan, etteivät suurmiehet ole subjektiivisuudetta. Muuten ero on miehessä ja miehessä, naisessa ja naisessa.”

teoreettisen filosofian professorina) seurannut Arvi Grotenfelt oli myös idealistisen filosofian edustaja, mutta vuonna 1936 puheenjohtajaksi tulleen Eino Kailan edustama looginen empirismi muuttui pian dominoivaksi. Tämä näkyö erityisesti Filosofisen Yhdistyksen kokouksissa, joiden aihepiiri on Kailan ajoilta lähtien keskittynyt vahvemmin juuri logiikkaan, tieteenfilosofiaan ja psykologiaan. Kaila kutsui myös usein muiden alojen tutkijoita, erityisesti luonnontieteilijöitä, puhumaan Yhdistyksen kokouksissa. Ketonen seurasi Kailaa puheenjohtajana vuonna 1952, mutta loogis-analyttinen perinne jäi vielä pitkäksi aikaa dominoivaksi sekä Yhdistyksessä että suomalaisessa filosofiassa.

Yksi tämän siirtymän seurauksista oli yhteiskunnallisten aihepiirien, joita Yhdistyksen alkuajan kokouksissa usein käsiteltiin, jääminen vähemmälle huomiolle. Naisasia ei tosin ollut myöskään enää yhteiskunnallisen keskustelun piirissä sota-aikoina ja niiden jälkeisinä vuosikymmeninä samalla tapaa kuin 1800- ja 1900-luvun taitteessa. On vaikeaa sanoa, olisiko naisia ollut toiminnassakaan mukana enemmän, jos filosofinen painopiste olisi ollut toinen. Filosofian yleisestä miesvaltaisuudesta huolimatta esimerkiksi fenomenologiassa on 1900-luvun alusta alkaen ollut naisilla enemmän näkyvyyttä kuin vaikkapa logiikan tai luonnontieteiden alalla. Kailan itsensä ei tiedetä olleen erityisen myöntämielinen naisten tieteenharjoitusta kohtaan, mutta hän näkyö suhtautuneen kannustavasti moniin naispuolisiin opiskelijoihinsa (Koskinen 2008, 84).

Toimintaan osallistuikin Kailan puheenjohtajakaudella aktiivisesti myös pieni kourallinen naisia: Eeva Jalavisto, Hilppa Kinos ja Raili Kauppi. Jalavisto oli lääketieteen tohtori ja sittemmin fysiologian professori, jonka erikoisalana oli vanhenemisen tutkimus. Hän oli 22.4.1942 ensimmäinen naisesitysmöitsijä sitten Aina Lähteenojan aiheenaan "oman ruumiin havainto invarianssi-ilmiönä". Jo vuoden päästä esitysmöi Kinos äärettömän käsitteestä. Hilppa Kinos oli aloittanut opintonsa Helsingissä 1936 ja istunut myös Kailan luennoilla. Hänestä tuli filosofian maisteri vuonna 1946. Sekä Jalavisto että Kinos julkaisivat useita artikkeleita *Ajatuksessa*.

Tärkeä tekijä Kinoksen ja Kaupin suuntautumiselle filosofiaan oli Uuno Saarnion pitämä filosofian kirjastokerho (ks. Koskinen 2008, luku 5). Saarnio oli omaleimainen filosofi,

jonka työ keskittyi yhtäältä sana- ja arvoteoriaan sekä etiikkaan ja toisaalta matemaattiseen logiikkaan. Kirjastokerho, joka kokoontui ensimmäisen kerran helmikuussa 1942, ilmensi Saarnion demokraattista ajatusta kansalaiskasvatuksesta ja kirjaston roolista tässä vapaassa sivistystyössä. Kinos oli tutustunut Saarnioon vuonna 1939 tämän ollessa Tampereen kaupunginkirjaston johtajana. Saarnio oli tuolloin palkannut Kinoksen kirjastolle töihin, ja Kinos seurasi seuraavana vuonna Saarniota Helsinkiin, jossa hän tutustui kirjastokerhossa myös Raili Kauppiin.

Raili Kauppi (1920–1995). Valokuva vuodelta 1960 (Raili Kaupin arkisto, Tampereen yliopisto)

Kauppi oli aloittanut opintonsa historian alalla vuonna 1938, mutta Kailan luennoilla käyminen oli herättänyt hänessä kasvavan kiinnostuksen filosofiaan. Kirjastokerhossa Kauppi tutustui Saarnioon, joka järjesti hänelle työn kirjastoharjoittelijana toukokuussa 1942. Sekä Kinos että Kauppi osallistuivat myös Filosofisen Yhdistyksen kokoontumisiin 40-luvun aikana, mutta Kinos siirtyi pian maisteriksi valmistumisensa jälkeen Tukholmaan, jossa hän omistautui psykoanalyysin opinnoilleen. Kauppi pysyi nähtävästi seuraavina vuosikymmeninä suhteellisen aktiivisesti mukana Yhdistyksen toiminnassa: vuonna 1949 Yhdistyksen liittyessä filosofisten seurojen kansainväliseen kattojärjestö FISPiin (*Fédération Internationale des Sociétés de Philosophie*) hän otti esimerkiksi hoidettavakseen vuosittaisen bibliografian laatimisen, josta

hänelle maksettiin palkkio. Hän esitelmöi kokouksissa kolmesti vuosina 1956, 1958 ja 1967 liittyen intensionaaliseen logiikkaan, Leibnizin identiteetin käsitteeseen ja universaalitieteen ajatukseen.

Kaupin kirjastoura jatkui kaksi vuosikymmentä ja hän yleni lopulta apulaiskirjastonjohtajaksi. Hän teki lisensiaatintutkimansa intensionaalisesta logiikasta ja keskittyi väitöskirjassaan (*Über die Leibnizsche Logik mit besonderer Berücksichtigung des Problems der Intension und der Extension*) Leibnizin logiikkaan. Vuonna 1960 hän väitteli ensimmäisenä suomalaisena naisena filosofian alalta. Kaupista tuli Suomen sekä Pohjoismaiden ensimmäinen naispuolinen filosofian professori vuonna 1969, jolloin hän otti vastaan viran Tampereen yliopistolla.

Filosofit muuttuvassa yhteiskunnassa

Yhdistyksen piiriin ei näytä liittyneen juurikaan lisää naisia 1950-luvulla.⁵ Raili Kauppi oli ylipäätään filosofian kentällä naisena suhteellisen yksin. Vaikka kirjastokerhossa oli ollut enemmän naisosallistujia kuin Yhdistyksen piirissä ja vaikka Helsingin yliopiston historiallis-kielitieteellisen osaston opiskelijakunta oli erityisesti sotavuosista lähtien naisvaltainen, ammattifilosofia pysyi pitkälti miesten harrasteena. 1960-luvun puolivälissä tehty tasa-arvoselvitys (Tuohinto 1965) osoitti myös, että naisia putosi akateemisen portaikon jokaisella askeleella. Vaikka opintojen sisäänotossa sukupuolijakauma oli suhteellisen tasainen, oli väittelijöistä tuolloin vain alle kymmenen prosenttia ja professorikunnasta 2,5 prosenttia naisia. Humanistisilla aloilla tilanne oli yleisesti paras, mutta filosofia muistutti sukupuolijakaumansa suhteen enemmän luonnontieteitä, joissa naisväittelijöitä oli monella alalla ollut vain yksittäisiä. Vaikka hän ei koskaan asiaa julkisesti kommentoinut, lienee selkeää, että Kaupin asema naisfilosofina Suomessa ei varmasti ollut aina helppo.

Se, että tasa-arvoasioihin ylipäätään kiinnitettiin huomiota, kertoo toki muutoksesta yhteiskunnallisessa ympäristössä.

⁵ Poikkeuksena on mainittava historioitsija Pirkko Rommin pitämä luento Yhdistyksen kokouksessa 29.4.1959. Jalavisto julkaisi joitain artikkeleita *Ajatuksessa* 40-luvulta 60-luvulle, viimeisen kerran kaksi vuotta ennen kuolemaansa, vuonna 1964.

1960-luvun loppu ja 1970-luku olivat murrosaikaa, jolloin suuret ikäluokat rupesivat aloittamaan opintojaan yliopistolla ja aktivoitumaan poliittisesti. 60-luvulla esiin nousseisiin yhteiskunnallisiin teemoihin kuuluivat sekä sukupuolten välinen tasa-arvo että seksuaalivähemmistöjen oikeudet. Vaikka 1960-luvulla Suomessakin herännyt uusvasemmistolainen liike oli kiinnostunut myös sukupuoleen liittyvistä kysymyksistä, nämä kysymykset eivät päässeet yliopistolla yhteiskunnallisen keskustelun keskiöön. Vuonna 1962 Oiva Ketosta Yhdistyksen puheenjohtajana seurannut G. H. von Wright oli 60-luvulta alkaen aktiivinen aikalaiskriitikko, joka kirjoitti kriittisesti muun muassa Vietnamin sodasta ja ydinvoimasta. Von Wrightin on mainittu tukeneen naispuolisia opiskelijoita yhtä paljon kuin miespuolisia, mutta hän ei julkisissa teksteissään käsitellyt sukupuolten välisen tasa-arvon kysymystä.⁶

1970-luvun alussa uusvasemmistoa suuremmaksi ja äännekkäämmäksi Helsingin yliopistolla nousi kovan linjan vasemmisto, jota edusti erityisesti Akateeminen Sosialistiseura (ASS) ja jolla oli vahvat yhdistyksensä myös muissa Suomen yliopistoissa. Helsingin filosofian opiskelijoiden yhdistyksen Dilemman piiriin perustettiin jo vuonna 1970 ASS:n filosofian osasto, ja filosofian opiskelijat halveksuivat yleisesti filosofian laitoksella harjoitettua "positivismia" ja vaativat yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta yliopistolla (ks. Martikainen ja Luostari 2017). Vasemmistoliikehdintä näkyi myös lyhyesti Filosofisen Yhdistyksen – jonka nimi oli virallisesti muuttunut Suomen Filosofiseksi Yhdistykseksi vuonna 1961 – toiminnassa, mutta yhteiskunnallisten aiheiden nouseminen esityslistalle ei johtanut keskusteluun naisten asemasta ja sen parantamisesta. Tuon ajan marxilais-leniniläinen ja yleisemminkin marxilainen näkökulma redusoi naisen kokeman sorron kapitalismin yleisongelmaan, jolloin sen käsitteleminen erillisenä ilmiönä on hankalaa: lääke sukupuolten väliseen tasa-arvoon, kuten muuhunkin tasa-arvoon, on kommunist-

⁶ Von Wrightin tytär, Anita von Wright-Grönberg, oli sen sijaan perustamassa Marxistfeministerna-feministiryhmää vuonna 1973 ja Kääntöpiirikustantamoa, joka julkaisi erityisesti kehityksistä tulevaa naisten kirjoittamaa kirjallisuutta suomeksi, vuonna 1988. Sikäli von Wright kyllä tunsi aihepiirin.

min toteutumisen. Ehkä tämän vuoksi yliopistolla ei tuolloin vasemmistopiireissä juuri sukupuolesta keskusteltukaan.

Filosofinen Yhdistys oli siis hyvin miesvaltainen vielä 1970-luvun alussa. Tästä kertoo myös Ilkka Niiniluodon muisto vuoden 1970 vuosikokouksesta, jossa hän liittyi von Wrightin pyynnöstä Yhdistyksen hallitukseen sihteeriksi. Kokoukselta jatkettiin Pörssiklubille, jonne naisilla ei luonnollisesti ollut asiaa. Perinne lienee muodostunut jo Kailan aikoina, eikä muutospainetta järin ollut noussut, koska hallitus oli pysynyt naisvapaana Yhdistyksen alkuajoista lähtien.

Lähes sata vuotta Yhdistyksen perustamisen jälkeen valittiin kuitenkin Marja-Liisa Kakkuri-Ketonen (nykyinen Kakkuri-Knuutila) hallituksen jäseneksi vuonna 1972. Hänestä tuli myös ensimmäinen naispuolinen virkailija, koska hän toimi Yhdistyksen sihteerinä Ilkka Niiniluodon ollessa kevätkesän ajan Stanfordin yliopistossa. Hän vetäytyi hallituksesta seuraavana vuonna mutta jatkoi aktiivisena toimijana Yhdistyksessä. Kakkuri-Knuutila oli tehnyt matematiikasta gradu työnsä ja suuntautunut 1960-luvun lopulla filosofiaan juuri Marxin kautta. Tätä kautta hän löysi Hegelin, jonka työtä hän tutki lisensiaatintutkielmassaan, ja viimein Aristoteleen dialektiikan (Halttunen-Riikonen ja Tienaho, 2015). Hänestä tuli vuonna 1973 filosofian lehtori ja vuonna 2006 professori Helsingin Kauppakorkeakoulussa.

Hallituksen kokoonpano muuttui useamman kerran 1970-luvun alkupuoliskolla, mutta vuonna 1978 siinä oli jo kolme naista. Raili Kauppi oli tullut valituksi yksimielisesti hallitukseen vuonna 1976, ja vuonna 1978 valittiin samalla kertaa hallituksen uusiksi jäseniksi Lilli Alanen ja Leila Taiminen (nykyinen Haaparanta). Sorbonnessa ja Helsingissä opiskellut Alanen valmisteli lisensiaatintyönsä Helsingissä vuonna 1976 ja liittyi seuraavana vuonna Yhdistyksen jäseneksi. Alanen puolusti väitöskirjaansa *Studies in Cartesian Epistemology and Philosophy of Mind* vuonna 1982. Hän siirtyi vuonna 1997 professoriksi Uppsalaan. Haaparanta aloitti yliopisto-opintonsa hieman myöhemmin, vuonna 1973, mutta liittyi Filosofiseen Yhdistykseen jo muutaman vuoden päästä. Hänestä tuli heti hallitukseen tultuaan Yhdistyksen sihteeri sekä rahainhoitaja ja hän hoiti näitä toimia vuoteen 1982 asti. Haaparannan väitöskirja, *Frege's Doctrine of Being* (1985), käsitteli Fregen logiikan filosofista perustaa. Hän aloitti vuonna 1998 filosofian

professorina Tampereen yliopistolla, jossa Kauppi oli ollut virassa vuoteen 1985 asti. Sekä Alanen että Haaparanta toimivat myöhemmin myös *Ajatuksen* toimituskunnassa ja Haaparanta lisäksi *Acta Philosophica Fennican* toimituskunnassa ja myöhemmin päätoimittajana.

Leila Haaparanta (1954-), kuva: Heikki J. Koskinen.

Yhdistyksen toiminnan ilmapiiri oli siis kokenut aika suuria muutoksia alle kymmenen vuoden aikana. Alanen ja Haaparanta edustivat kuitenkin pientä vähemmistöä: vielä 80-luvullakin väitellyt naisfilosofi oli erikoislaatuinen ilmiö. Alanen oli toinen Suomessa filosofiasta väitellyt nainen Kaupin jälkeen. Häntä ennen, vuonna 1977, väitteli tosin historian puolelta Armi Värilä aiheenaan William Jamesin filosofian swedenborgilainen tausta. Alasen jälkeen seuraavana naisena väitteli Irma Korte Turun yliopistossa vuonna 1984 ja tämän jälkeen Haaparanta. Korte, joka teki väitöksensä jälkeen uran tietokirjailijana, osallistui myös useasti SFY:n tilaisuuksiin. 70-luvun lopulla Yhdistykseen liittyneistä oli noin neljä viidennestä miehiä, eikä tilanne 80-luvun lopulla ollut juurikaan erilainen.

Filosofian naisnäkökulma, feministinen filosofia ja naistutkimus

Poliittisten jännitteiden aikakausi yliopistolla oli 70-luvun loppua kohden enimmäkseen ohi, ja muut yhteiskunnalliset asiat kuten luonnonsuojelu ja naisasiat rupesivat saamaan uutta huomiota. Feministinen filosofia rantautui Suomeen 1980-luvun alussa. Ensimmäinen suomenkielinen aihepiiriä

koskeva kirja oli Esa Saarisen ja Sara Heinämaan *Oleminen nainen* (1983), joka otettiin kiinnostuksella vastaan myös mediassa. Suomen ensimmäinen naistutkimuksen laitos perustettiin jo vuonna 1986 Åbo Akademiin. Vuonna 1991 sai alkunsa Helsingin yliopiston Kristiina-instituutti, jossa myös filosofian opiskelijat saattoivat suorittaa sivuaineopintoja naistutkimuksen alalta. Vuonna 1995 perustettiin erityisesti Päivi Setälän onnistuneen kampanjoinnin vuoksi naistutkimuksen professuurit Helsinkiin, Tampereen yliopistoihin ja Åbo Akademiin.

Naistutkimuksen syntyyn Helsingissä oli vaikuttamassa vahvasti myös tuolloin teoreettisen filosofian professori ja dekaani sekä Yhdistyksen puheenjohtajana vuodesta 1975 toiminut Ilkka Niiniluoto. Niiniluoto oli tietoinen naistutkijoiden vähemmistöasemasta yliopistolla ja ajoi jo 80-luvulla yliopistolle tasa-arvosuunnitelmaa, joka muotoilisi konkreettisia toimia naistutkijoiden määrän lisäämiseksi yliopistolla. Tarkoitus oli, että naistutkimuksen alan opetus keskitettäisiin Kristiina-instituuttiin, mutta opintopisteet palaisivat laitoksille. Myös filosofian tutkinto-ohjelmaan kuului naistutkimuksen alan opintojaksoja, joiden tenttejä ottivat vastaan eri vaiheissa ainakin Haaparanta, Heinämaa ja 90-luvun loppupuolelta alkaen Yhdistyksessä aktiivisena ollut Kristina Rolin.

Filosofisen yhteisön suhtautuminen feministiseen filosofiaan ja naistutkimukseen oli jakautunutta. Erityisesti Sandra Hardingin tuolloin edustamaa *standpoint*-filosofiaa kritisoitiin vahvasti, ja Hardingin ja Merrill B. Hintikan toimittama *Discovering Reality* -kirja (1983) sai osakseen arvostelua. Naistutkimuksen oppiaineen perustaminen nosti kritiikkiä myös naispuolisilta tutkijoilta, jotka pelkäsivät sen jäävän ”naisten slummiksi”, jonne kaikki naiseutta koskeva tutkimus saisi jäädä steriiliin eristykseen muista tieteistä. Toisaalta tarve naistutkimukselle ja naisnäkökulmalle filosofiassa sai myös ymmärrystä.

Samasta tarpeesta ottaa sukupuoli ja naiseus filosofiseen käsittelyyn sai alkunsa myös *Nainen, järki ja ihmisarvo* (1986). Ajatus kokoelmateoksesta, jossa käsiteltäisiin filosofian klassikoiden naiskäsitteitä, sai alkunsa Lilli Alasen ja Ilkka Patoluodon keskusteluista, ja kirjaa toimittamaan lähtivät Alasen lisäksi Haaparanta sekä Terhi Lumme (sittemmin Kiiskinen), joka oli myös liittynyt Yhdistykseen 70-luvulla. Kirjoittajaksi

saatiin useita filosofian tutkijoita; esimerkiksi Erik Stenius halusi erityisesti päästä osallistumaan kirjaprojektiin. Teosta kiiteltiin, vaikkakin se kohtasi myös hieman kritiikkiä, koska toiset pitivät miesfilosofien naiskäsitusten tarkastelua jonkinlaisena miehisen järjen hyväksyntänä.

On varmasti loukkaavaa sanoa, että Hilppa Kinos ja Raili Kauppi harjoittivat ”miehistä järkeä” intensiivisissä matemaatiikan lukupiireissään; yhtä lailla olisi loukkaavaa sanoa, että he olisivat harjoittaneet ”naisen logiikkaa”. Voidaan kuitenkin nähdä, että Suomen filosofinen perinne on usein ottanut paremmin vastaan ne naistutkijat, jotka harjoittavat sen alaan sopivaa filosofiaa, kuin ne, joiden tutkimus ei sovi yhtä saumattomasti tähän perinteeseen. Merkittävä osa feministisestä filosofiasta ja filosofisesti orientoituneesta naistutkimuksesta on jo aihepiirinsä osalta kuulunut jälkimmäiseen kategoriaan. Tälle marginaaliin jäävälle tutkimukselle on vaikeampaa onnistua oikeuttamaan itsensä vakavasti otettavana filosofiana (Elmgren 2016, 117–118) ja siitä kiinnostuneiden tutkijoiden on vaikeaa sijoittua pienen kotimaansa eri tavalla profiloituneisiin tutkimusinstituutioihin (ibid., 122–123). Feminististä filosofiaa edustavat naistutkijat saattavat myös saada vähemmän tukea urallaan, jos he eivät koekaan suoraa vastustusta. Esimerkiksi fenomenologian ja feministisen filosofian alalla menestynyt Sara Heinämaa aloitti tutkijanuransa 1980-luvulla Helsingin teoreettisen filosofian laitoksella, jossa vallinnut kielikeskeinen tutkimusparadigma jätti eksistentiaalisista ja ruumiinfenomenologiasta kiinnostuneen nuoren tutkijan suhteellisen yksin (ks. Heinämaa 2018).

Monet Suomen filosofiniaisista ovat kuitenkin olleet sillanrakentajia, joiden tutkimus on rikkonut koulukuntarajoja. Esimerkiksi Raili Kauppi tunsikin hyvin saksalaista filosofiaa ja kirjoitti esimerkiksi Karl Jaspersin filosofiasta. Lilli Alanen oli taas kiinnostunut monista sukupuoleen liittyvistä teemoista. Ollessaan Uppsalassa hän oli muun muassa järjestämässä kansainvälistä konferenssia *Reconsidering the Canon: Feminist Work on the History of Philosophy* (ks. Alanen ja Witt 2004). Leila Haaparanta on työssään tutkinut sekä analyyttisen filosofian että fenomenologian varhaisvaiheita. Myös hän on kirjoittanut suomeksi sukupuoleen liittyvistä kysymyksistä. 1900-luvun koulukuntakiistat ovat jääneet paljolti miesten taisteluiksi, joissa Suomen harvoilla naisfilosofeilla ei ole ollut

vahvaa roolia. Toisinaan miesten väliset kiistat ovat voineet asettaa siltoja rakentavat naiset hankaliin asemiin: esimerkiksi Kauppi oli 50-luvulla jännitteisessä tilanteessa pitäessään yllä välejä yhtäältä Saarnioon ja toisaalta Ketosen johtamaan Filosofiseen Yhdistykseen (Koskinen 2008, 156).

Filosofinen Yhdistys oli kenties yleisesti ottaen filosofian yliopistoyhteisöjä vastaanottavampi paikka sekä nais- että feministifilosoifeille. 80-luvulla feministinen filosofia ei juuri näkynyt kokousesitelmissä tai tapahtumissa, mutta ala oli vielä nuori ja tuohon aikaan ruvettiin esitelmöitsijöiksi kutsumaan vain väitelleitä tutkijoita. Naisten määrä Yhdistyksen piirissä oli kääntynyt kasvuun, joka lähti kiihtymään 90-luvulla. Alasen ja Haaparannan lisäksi oli 80-luvun lopulta alkaen aktiivisesti toiminnassa mukana tuolloinen valtiotieteiden lisensiaatti, soveltavan etiikan tutkija ja oikeusfilosofi Heta Häyry (sittemmin Gylling), joka valittiin hallitukseen vuonna 1989. Gylling toimi SFY:n hallituksessa yhtäjaksoisesti aina vuoteen 2016 asti. Alasen jäädessä pois hallituksesta vuonna 1990 hänen tilalleen tuli fenomenologiaa ja feminististä filosofiaa tutkinut Sara Heinämaa. Vuosina 1995–2001 hallituksessa istui myös hermeneutiikan tutkija, filosofian lisensiaatti Erna Oesch.

Osasyys siihen, että naisia on ollut hallituksessa vuodesta 1976 vähintään yksi, on tietoinen pyrkimys. Jo aiemmin Yhdistyksessä oli ollut tavoitteena muodostaa hallitus niin, että se edustaisi alueellisesti laajemmin maamme yliopistoja ja kieliryhmiä. Esimerkiksi André Mauryn lähtiessä hallituksesta vuonna 1978 tuli hänen tilalleen ruotsinkielistä filosofiaa edustamaan Lilli Alanen. Sukupuolesta tuli luontevasti yksi uusi moninaisuuden kriteeri.

Vuonna 1980 alkaneet ”yhden sanan kollokviot” ovat myös olleet naisten osallistumista helpottava tekijä. Kollokviot kiersivät suomalaisten yliopistojen välillä ja niiden teeman muodosti yksittäinen sana, kuten ”Minä” (vuonna 1986), ”Valta” (1999) tai ”Kuva” (2007).⁷ Kollokvioissa pääsivät esitelmöimään myös väitöskirjatutkijat, joiden joukossa oli

⁷ Sanaa ”sukupuoli” on ehdotettu yhden sanan kollokvioksi säännöllisesti 90-luvulta alkaen, mutta Sukupuoli-kollokvio toteutui vasta vuonna 2015 Jyväskylässä. Sukupuolitematiikan lähellä olevia aiheita kuten ”rakkaus” (1983) on kyllä yhden sanan kollokvioissa jo aiemminkin käsitelty.

enemmän naisia kuin väitelleiden tutkijoiden. Lisäksi kollokvioiden kautta SFY on onnistunut jalkautumaan säännöllisesti Suomen yliopistoihin ja tavoittanut siten helpommin myös niiden opiskelijoita. Kollokvioiden ja vanhempien tieteenharjoittajien kannustuksen – tietävästi ainakin Esa Saari-
nen ja Leila Haaparanta patistelivat seminaariryhmiään Sää-
Säätytalolle 80-luvulla – merkitys onkin ollut juuri siinä, että
nuorempi, naisvaltaisempi filosofisukupolvi on saanut ää-
nensä kuuluviin Yhdistyksen toiminnassa.

90-luvulla kuultiin Yhdistyksen kokouksissa jo useita esi-
telmiä liittyen feministiseen filosofiaan. Esimerkiksi vuoden
1997 seitsemästä esitelmästä neljä oli naispuolisia, ja
heidän joukossaan olivat Heinämaa (”Pinnan liikettä: Luce
Irigarayn ajatus naisellisesta tyylistä”) ja Tuija Pulkkinen
(”Identiteetti ja ei-identiteetti: Michel Foucault'n ja Judith But-
lerin politiikka”). Lokakuussa 1999 puhui Kristina Rolin ai-
heesta ”Tiedeyhteisön normit ja tiedollinen luotettavuus”.
Naisesiintyjien määrän yllättävä nousu johtui siitä, että naisia
oli viimein päässyt enemmän tutkijauran ensimmäisen por-
taan yli. Yhdistyksessä oli nimittäin 80-luvulta muotoutunut
perinne kutsua kaikki vastikään väitelleet filosofit kokousten
puhujiksi. Perinteestä jouduttiin 2000-luvulla luopumaan,
koska väittelijöitä oli jo liikaa, mutta 90-luvulla se piti hyvin
huolta siitä, että nuoret naistutkijat olivat alasta riippumatta
edustettuina Yhdistyksen toiminnassa.

Nainen ammattifilosofina

80- ja 90-luvuilla aloittaneet naisopiskelijat eivät olleet aivan
yhtä yksin kuin 70-luvun sisarensa, mutta tämä ei tarkoita
sitä, että heidän tiensä tutkijoiksi olisivat olleet vaivattomia.
Vaikka tilastojen tasolla Suomen yliopistoissa kuljettiin kohti
suurempaa tasa-arvoa, ei sopeutuminen suurempaan mää-
rään naisopiskelijoita tapahtunut automaattisesti. 60- ja 70-
luvun liberaalissa hengessä opiskelleet vanhemmat tutkijat ja
opettajat kokivat tasa-arvon monessa mielessä itsestäänsel-
vyydeksi, mutta tämä ainakin teorian tasolla jaettu liberaali
arvopohja ei tarkoittanut, ettei naisen sijoittumisessa filosofi-
seen tutkijayhteisöön ilmennyt ongelmia.

Naisopiskelijoille ilmenevät esteet olivat vain pieniltä osin
avoimen vihamielisiä kommentteja tai suoraa ulossulkemista,

vaikka sitäkin on vielä 80-luvulla sanottu tapahtuneen, kuten myös seksuaalisuudestaan avoimien seksuaalivähemmistöjen suoraa syrjintää.⁸ Sen sijaan ne nousivat esimerkiksi seminaaritulanteista, joissa naisten oli vaikeaa saada puheenvuoroa tai joissa heidän tutkimusaihettaan tai -tuloksiaan vähäteltiin. Miespuoliset filosofianopiskelijat olivat pääsääntöisesti enemmistö, joka määritteli keskustelutilanteen raamit. Filosofian opiskelun ja tutkimuksen hiljaisista, piilevistä ongelmista oli erityisesti naisfilosofien keskuudessa tietoisuutta 80- ja 90-luvuilla, mutta niistä ei juuri keskusteltu julkisella tasolla. Kaikki miehet eivät kenties ole kokeneet esimerkiksi samoja seminaaritulanteita itselleen ahdistaviksi. Viime aikoina naisten vaietut hankaluudet yliopistofilosofiassa ovat kuitenkin saaneet huomiota.⁹ Esimerkiksi Halttunen-Riikosen (2014) tekemä selvitys nostaa esiin juuri kilpailullisen keskustelukulttuurin, joka palkitsee usein miekkataistelumaista näpäytelyä vastavuoroisen keskustelun sijaan.

Vuosituhanneen alussa selkeämmin näkyvä ongelma oli naisfilosofien urakehityksen pysähtyminen, vaiva joka kuritti kansainvälisesti erityisesti Pohjoismaita. Täysin tasaiseen sukupuolijakaumaan ei sisään otettujen opiskelijoiden suhteen vielä ollut päästy, ja jokaisella koulutustasolla putosi opiskelijoiden joukosta enemmän naisia (ks. Reuter 2015). Post-doc-vaiheeseen edenneillä naisilla oli edessään vielä kivikkosempi tie. Suomalaisten naisfilosofien keskuudessa tiedostettiin yleisesti naisten vähäinen edustus filosofian alan viroissa ja siitä myös esitettiin keskustelunavauksia. Vuonna 1996, kolmannen pohjoismaisen naisfilosofien symposiumin (*Body,*

⁸ Tämä ei tarkoita, ettei myös naiseen kohdistuvaa suoraa seksuaalista häirintää tapahtuisi edelleen yliopistoissa. Seksuaalinen häirintä on myös akatemiassa todellinen ongelma, jonka kohteena naiset ovat lähes poikkeuksetta miehiä useammin (ks. esim. Bondestam ja Lundqvist 2020).

⁹ Erika Ruonakosken tuore kirja (Ruonakoski 2023) erittelee selkeästi filosofian alalla opiskeleviin naiseen kohdistuvia syrjinnän muotoja sekä kansainvälisessä yhteisössä että myös kotimaassamme. Filosofiaa opiskelevien ja tutkivien naisten kokemuksia on julkaistu englanniksi esim. *What is it like to be a woman in philosophy?* -blogissa, <https://beingawomaninphilosophy.wordpress.com/>. Suomalaisten naisopiskelijoiden yliopistolla kohtaamista samankaltaisista ongelmista antaa osviittaa Helsingin valtio-opin laitoksella 2000-luvun alussa tehty tasa-arvotutkimus (Kantola 2005).

Difference and Wonder) aloituspuheessa Lilli Alanen nostaa esimerkiksi ongelmasta hänen, Haaparannan ja Häyryn aiempien assistenttuurien täyttämisen miespuolisilla hakijoilla:

Syynä siihen, että tilallemme ei ole otettu naisia, ei uskoakseni suinkaan ole ollut pätevien naishakijoiden puute. Vakavinta ei ole se, että päteviä naishdokkaita olisi sivuutettu, vaan se, että tilanteen epäoikeudenmukaisuutta ei ole edes otettu huomioon tai tunnustettu. (Alanen 1997, 7)

Toisin kuin Ruotsissa ja Norjassa, jossa kirjattiin lakiin tasa-arvoistavia toimenpiteitä yliopistoilla, tilanteeseen ei Suomessa millään ylemmällä tasolla juuri reagoitu (*ibid.*, 6).

Yhdistyksessä naisten edustus kuitenkin parani hiljalleen 2000-luvulla. Sara Heinämaan tilalle Yhdistyksen hallitukseen valittiin vuonna 2000 Kristina Rolin. Rolin edustaa Suomessa pitkän perinteen omaavaa tieteenfilosofiaa, mutta hänen tutkimusintressinsä ovat olleet toisaalta vahvasti sosiaalisessa tietoteoriassa sekä feministisessä filosofiassa. Vuonna 2007 mukaan liittyi matematiikan filosofiaan ja historiaan erikoistuva Mirja Hartimo. Hartimo väistyi hallituksesta vuonna 2016 ja Rolin vuonna 2018. Rolin oli vuosina 2016–2017 myös Yhdistyksen historian ensimmäinen naispuolinen varapuheenjohtaja. Eetikko Nora Hämäläinen toimi hallituksessa vuodesta 2014 vuoteen 2016 ja antiikin filosofian tutkija Miira Tuominen vuodesta 2016 vuoteen 2020 (myös varapuheenjohtajana). Lisäksi vuosina 2017–2019 hallituksessa oli myös Yrsa Neuman. Vuoden 2023 hallituksessa naisjäseniä ovat Päivi Seppälä (vuodesta 2015), Inkeri Koskinen (vuodesta 2018) ja Sara Heinämaa (uudestaan vuodesta 2021, varapuheenjohtajana).¹⁰

Yhdistyksen kokoukset ja tapahtumat edustivat lisäksi naisfilosoifeja monilta eri filosofian aloilta sekä myös filosofian ulkopuolelta. 2000-luvulla on kokouksesitelmissä puhuttu muun muassa filosofisesta metodista Descartesilla, Husserlilla ja Merleau-Pontyalla (Martina Reuter), Wittgensteinista (Hanne Appelqvist), feministisestä filosofiasta (Johanna Oksala), Gödelistä (Juliette Kennedy), Lagerborgin kulttuuriradikalismista (Marja Jalava), Heideggerin *fysis*-käsitteestä

¹⁰ Vuonna 2015 oltiin siis myös siinä historiallisesti ennennäkemättömässä tilanteessa, että puolet hallituksen jäsenistä oli naisia!

(Susanna Lindberg), sotilasruumiillisuudesta (Virpi Lehtinen), osallistavan tutkimuksen objektiivisuudesta (Inkeri Koskinen) ja lajikadosta (Elisa Aaltola Simo Kyllösen kanssa). Vuonna 2015 Jyväskylässä järjestetyssä Sukupuolikollokviossa käsiteltiin sukupuolisuutta moninaisista kulmista psykoanalyysista queer-teoriaan ja tieteenfilosofiaan.

Erityisesti 2010-luvun toisella puoliskoilla tasa-arvo- ja moninaisuuskeskustelusta oli tullut suomalaisille arkipäivää. Vuonna 2016 Niiniluotoa seurasi hallituksen puheenjohtajana Sami Pihlström, joka piti edeltäjänsä tapaan tärkeänä toiminnan monipuolisuutta ja rakentavaa keskustelua hallituksen sisällä. Yhteiskunnalliset ilmiöt peilautuivat 2010-luvun loppupuoliskolla myös Yhdistyksen toimintaan. Esimerkiksi maaliskuussa 2018 järjestettiin Yhdysvalloissa syntyneen #MeToo-liikkeen hengessä Helsingissä keskustelutilaisuus yhdessä Suomen Nais- ja Feministifilosofien Yhdistyksen (NFY) kanssa. NFY:n perustivat vuonna 2012 juuri nuoret naistutkijat, jotka olivat havainneet ylläkin mainitut yliopistofilosofiassa edelleen ajankohtaiset epäkohdat (ks. Hacklin ym. 2014). ”#MeToo – filosofit äänessä” veti tilavan luentosalin täyteen, koska mitään vastaavaa ei aiemmin ollut järjestetty. Keskustelussa sanoitettiin erityisesti niitä hiljaisia ongelmia ja epätasa-arvoistavia käytäntöjä, joita niin opiskelijat kuin nuoret tutkijatkin olivat kohdanneet yliopistoyhteisössä. Kuulijoiden joukossa oli opiskelijoita ja tutkijoita kaikilta eri uraportailta.

Yhteistyötä muiden yhdistysten kanssa jatkettiin kahdessa muussa tasa-arvoa käsitelleessä tapahtumassa. Ensinnäkin lokakuussa 2019 järjestettiin NFY:n ja Suomen Oppihistoriallisen Seuran kanssa luentotilaisuus aiheella ”Hiljainen historia – naisfilosofit Suomessa”. Tilaisuudessa puhuttiin sekä historiallisista epäkohdista että myös suomalaisten naisfilosofien töistä. Marraskuussa 2021 Yhdistys järjesti taas yhdessä NFY:n ja helsinkiläisen TINT-huippuyksikön kanssa englanninkielisen tilaisuuden ”Breaking the glass-ceiling: Gender in science and philosophy”. Aihe oli ajankohtaisempi kuin pitkään aikaan, koska naisprofessorien ja -lehtorien viimeaikaisten eläköitymisten tai ulkomaille muuttamisten vuoksi oli Suomen filosofian viidestätoista professuurista enää kaksi naisten hallussa; vastaavasti neljästätoista lehtorisista kaksi oli naisia. 2020-luvun alussa miehillä oli siis vakitui-

sisä tehtävissä filosofian alalla noin yhdeksänkymmenen prosentin edustus.

Se, että kaikki kolme tilaisuutta vetivät yleisöä opiskelijoista professoreihin kertoo siitä, että keskustelulle tasa-arvokysymyksistä on tarvetta – ja että sille on viimein myös hakkuutta muuallakin kuin naisfilosofien keskinäisissä sananvaihoissa. Ongelmien yhteinen tiedostaminen on hyvä lähtökohhta niiden ratkaisemiseen. Voi olla, että filosofian alalla ei nähdä tasapainoista sukupuolijakaumaa vielä aivan lähitulevaisuudessa, mutta viime vuosikymmeninä on otettu jomonia askelia kohti tasa-arvoisempaa tutkijayhteisöä.

Loppusanat: moninaisempaan kaanoniin

Filosofiaa voi tutkimusalana kutsua luonteeltaan henkilökeskeiseksi – tai suurmieskeskeiseksi, koska leijonanosa suomalaisenkin historian klassikkofilosofeista on miespuolisia. Keskustelussani Leila Haaparannan kanssa hän mainitsi filosofiassa, kuten muuallakin, väistämättä rakentuvan kaanoneita, joiden muodostuminen ei itsessään ole patologista. Säveltäjien miesvaltaisessa kaanonissamme näyttää kuitenkin Kaija Saariaho muista eriävältä. Katsoessamme aiempia kaanoneita saattaisimme ajatella, ettei nainen voi ollenkaan olla säveltäjä. Kaanonista muodostuu ongelma, jos se rupeaa ohjaamaan sitä, millaiset ihmiset kokevat ylipäättään voivansa kuulua siihen.

Oma filosofinen perintemme ei ole ainoastaan täynnä suurmiehiä, vaan myös miehiä, jotka edustavat monin tavoin homogeenistä sosiaalista luokkaa. Mitä enemmän kaanonimme moninaistuu, sitä tervetulleemmaksi myös tulevaisuuden nuoret tutkijat tuntevat itsensä filosofisessa yhteisössä. Moninaistaminen tapahtuu osin orgaanisesti, kun nais- ja vähemmistötutkijoiden määrät yliopistolla nousevat. Toisaalta voimme myös jo nyt katsoa historiaa ja löytää sieltä halutessamme jokaiselta filosofian alalta naisia ja useiden vähemmistöjen edustajia. Heidän äänensä ei ole ehkä kuulunut meille niin vahvana vallitsevan perinteen asettamien tutkijan henkilöä koskevien odotusten takia, mutta heidän työnsä on meidän löydettävissämme ja käytettävissämme.

Kuten tämä teksti osoittaa, Yhdistyksessä toimineet Suomen naisfilosofit edustavat monia filosofian aloja ja jo useita

sukupolvia. Suurin osa heistä on myös tieteellisen työnsä ohella aktiivisesti osallistunut julkiseen keskusteluun naisen asemasta ja tasa-arvosta tieteellisessä yhteisössä. He ovat tulevaisuuden naisfilosofeille esikuvia, jotka mahdollistavat sen, että filosofian kaanoniin liittyy myös naisia. Heinämaa (2003, 190–192) kirjoittaa Virginia Woolfia lainaten, että yksi ehto ”naisten kaanonin” syntymiseen on, että naisfilosofit rakentavat myös toistensa työn päälle. Voimme toki listata tilastoja ja nostaa sieltä esimerkiksi yksittäisiä naisia, mutta edistys tuottaa eniten hedelmää silloin, kun se tapahtuu koko yhteisön toimesta. Sama pätee luonnollisesti kaikkiin muihin vähemmistöihin, jotka eivät ole edustettuina Suomen filosofian monissa perinteissä.

Filosofinen Yhdistys on 150-vuotisen historiansa aikana muodostanut pienen yhteisön, jossa sekä naiset että nais- ja tasa-arvoasiat ovat tulleet edustetuiksi. Yhdistyksen toiminnalle muodostaa kontekstin tietenkin yliopisto- ja tiedeyhteisö, jossa filosofia-alat ovat läpi historian kamppailleet monien tasa-arvo-ongelmien kanssa. Yhdistyksen vaikutusmahdollisuudet ovat kohdistuneet niihin aiheisiin, joita se on tuonut maamme filosofiseen keskusteluun, ja niihin tutkijoihin, joiden äänille se on antanut tilaa.

Yhdistys on tuonut Suomen naisfilosofeja yhteen myös aikana, jolloin heitä ei ole ollut kuin kourallinen. Thiodolf Reinin periaate Yhdistyksen nuoruusvuosina oli, että keskustelujen on oltava monialaisia ja sisällettävä monia näkökulmia ja että nuorten tutkijoiden on voitava osallistua niihin kuten vanhojenkin. Suurimman osan Yhdistyksen historiassa tämä tasa-arvoistava tavoite on toteutunut – toteutukoon se jatkossa edelleenkin ja ottakoon piiriinsä myös kaikki ne tutkijat, joita klassisen filosofian kaanonit eivät vielä kuvasta.

Helsingin yliopisto

Lähdeluettelo

- Alanen, Lilli (1997). ”Pohjoismaiset naiset filosofiassa: sisä- vai ulkopuolella?” *Niin&Näin* 3/97, 6–8.
- Alanen, Lilli, Leila Haaparanta ja Terhi Lumme (1986). *Nainen, järki ja ihmisarvo: esseitä filosofian klassikoiden naiskäsitteistä*. Helsinki: WSOY.

- Alanen, Lilli ja Charlotte Witt (2002). *Feminist reflections on the history of philosophy*. The New Synthese Historical Library 55, Dordrecht: Kluwer.
- Bondestam, Fredrik ja Maja Lundqvist (2020). "Sexual harassment in higher education - a systematic review". *European Journal of Higher Education* 10(4), 397-419.
- Elmgren, Heidi (2016). "Naiset filosofiassa: Tilaa distinktiolle?" Teoksessa K. Rolin, O.-P. Moisio, M. Reuter ja M. Tuominen, *Sukupuoli ja filosofia. SoPhi* 131, Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 112-125.
- Engman, Marja (1996). *Det främmande ögat: Alma Söderhjelm i vetenskapen och offentligheten*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Hacklin, Saara, Virpi Lehtinen, Erika Ruonakoski ja Sanna Tirkkonen (2014). "NFY:n toiminnan lähtökohdista". *Niin&Näin* 1/14, 108-109.
- Halttunen-Riikonen, Elina (2014). "Kilpailun vai keskustelun tähden? Naisten kokemuksia filosofian opiskelusta." *Niin&Näin* 1/14, 107-110.
- Halttunen-Riikonen, Elina ja Noora Tienaho (2015). "Vuoropuhelun puolustaja - haastattelussa Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttila". *Niin&Näin* 4/15, 12-15.
- Harding, Sandra ja Merrill B. Hintikka (toim.) (1983). *Discovering reality: Feminist Perspectives on Epistemology, Metaphysics, Methodology, and Philosophy of Science*. Dordrecht: D. Reidel.
- Heinämaa, Sara (2003). "Naisia filosofiassa!" Teoksessa S. Heinämaa, M. Reuter & M. Yrjönsuuri (toim.), *Spiritus animalis: Kirjoituksia filosofian historiasta*. Helsinki: Gaudeamus, 180-196.
- Heinämaa, Sara (2018). Sara Heinämaa. Teoksessa F. Léon ja J. Taipale (toim.), *Phenomenology: 5 Questions*. Kööpenhamina: Automatic Press/VIP, 101-108.
- Heinämaa, Sara ja Esa Saarinen (1983). *Olennainen nainen*. Porvoo: WSOY.
- Jallinoja, Riitta (1983) *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet*. Porvoo: WSOY.
- Kantola, Johanna (2004). *Mykät, kuurot ja kadotetut: Sukupuolten välinen tasa-arvo Helsingin yliopiston valtio-opin laitoksella*. Acta Politica 29, Helsinki: Helsingin yliopisto, yleisen valtio-opin laitos.
- Koskinen, Ismo (2008). *Raili Kaupin kirjoitukset 1: Elämäkerta vuoteen 1963, Varhaiset kirjoitukset, Bibliografia*. Tampere: Tampere University Press.
- Klinge, Matti (toim.) (1989). *Helsingin yliopisto 1640-1990, osa II: Keisarillinen Aleksanterin Yliopisto 1808-1917*. Helsinki: Otava.
- Martikainen, Joonas S. ja Riku Luostari (2017). 1967-1979: "Mehän oltiin Marxin ja Coca-Colan lapsia". Teoksessa *Ja sanomista tuli - 50 vuotta Dilemmaa*. Tallinna: Dilemma ry, 14-39.

- Reuter, Martina (2015). "Varför så få kvinnor? Könsdelningen inom den akademiska filosofin." *Tidskrift för politisk filosofi* 3/2015, 5–19.
- Ruonakoski, Erika (2023). *Sisters of the Brotherhood: Alienation and Inclusion in Learning Philosophy*. Cham: Springer.
- Timosaari, Niina (2017). *Edvard Westermarck – totuuden etsijä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Tuohinto, Aino (1965). *Suomalainen nainen ja tieteellinen työ: painettuihin lähteisiin pohjautuva selvitys*. Helsinki.
- Westermarck, Edvard (1927). *Minnen ur mitt liv*. Helsingfors: Schildts.
- Åström, Emma Irene (1933). *Elämäni ja ystäväni*. Porvoo: WSOY.

Suomen Filosofisen Yhdistyksen kansainvälisen julkaisu- ja konferenssitoiminnan kehityksestä

SAMI PIHLSTRÖM

Suomen Filosofinen Yhdistys (Filosofiska föreningen i Finland) on ollut perustamisestaan lähtien kansainvälinen siinä mielessä, että sen keskeiset toimihenkilöt ovat aina seuranneet tarkoin filosofian alan tutkimuksen kansainvälisiä kehityskulkuja sekä luoneet ja ylläpitäneet yhteistyösuhteita ulkomaisiin kollegoihinsa. Kuten esimerkiksi Lauri Kallion artikkeli tässä teoksessa osoittaa, SFY:n¹ varhaisvaiheen avaintoimijat, erityisesti yhdistyksen perustaja Thiodolf Rein ja hänen jälkeensä pitkäaikaisena puheenjohtajana toiminut Arvi Grotenfelt (joka oli Reinin seuraaja filosofian professorina Keisarillisessa Aleksanterin yliopistossa eli myöhemmässä Helsingin yliopistossa), hakivat filosofisia esikuviaan ja verkostojaan ensisijaisesti Saksasta. Vastaavasti Edvard Westermarck, yksi Suomen kaikkien aikojen kansainvälisesti tunnetuimpia tieteenharjoittajia, joka oli myös yhdistyksen varapuheenjohtaja, suuntautui vahvasti brittiläiseen maailmaan ja vaikutti erityisesti Lontoossa – muttei toki missään erityisessä mielessä SFY:n edustajana.² Eino Kaila puolestaan loi myöhemmän suomalaisen akateemisen filosofian kansainvälisten yhteyksien perustaa eräänlaisena Wienin piiriin

¹ Käytän kirjoituksessani epävirallista lyhennettä SFY myös viitatessani aikaan, jolloin yhdistyksen nimi oli vielä Filosofinen Yhdistys (tai Filosofillinen Yhdistys; vrt. Manninen 1996, 8). Vasta G.H. von Wrightin puheenjohtajakauden alkaessa vuonna 1962 nimi muutettiin Suomen Filosofiseksi Yhdistykseksi.

² Ks. Marja Jalavan artikkelia Westermarckista ja Rolf Lagerborgista tässä teoksessa. Suomalaisen filosofian kansainvälisistä yhteyksistä 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa ks. myös Manninen ym. 2021.

ulkojäsenenä, mutta kun hänen kontaktinsa Wieniin ja muihin eurooppalaisiin loogisen empirismin keskuksiin muotoutuivat 1920-30-lukujen taitteessa, hän ei vielä ollut SFY:n puheenjohtaja.³ Luonnollisesti yhdistyksen avainhenkilöillä oli kosketuspintaa myös muihin pohjoismaisiin filosofeihin.

Nämä ulkomaiset kontaktit ja verkostot, niin merkittäviä kuin ne suomalaisen filosofian kehitykselle olivatkin, eivät siis varsinaisesti olleet vielä Suomen Filosofisen Yhdistyksen kansainvälistä toimintaa ”yhdistyksenä”. Tällainen institutionaalisemmin kansainvälinen toiminta käynnistyi toden teolla vasta myöhemmin Kailan puheenjohtajakaudella 1930-luvulla. Voitaneen sanoa, että SFY:n aktiivisen esitelmä- ja kokoustoiminnan merkitys 1870-luvulta aina 1930-luvulle oli pääasiassa kansallinen. Yhdistys elävöitti ”ajatuksen laboratoriona” (vrt. Manninen & Niiniluoto 1996) suomalaista filosofista ja laajemmin akateemista keskustelua ja toimi yhtä lailla perustajansa Reinin ”seminaarina” kuin yleisempää kulttuurikeskustelua edistävänä instituutionakin.⁴ Vaikka keskusteluihin haettiin jatkuvasti vaikutteita filosofian kansainvälisistä tuulista ja monet esitelmät käsittelivät ajan huomattavien filosofien ajatuksia, yhdistyksen oma toiminta pysyi lähes täysi kotimaisena.

³ Kailan suhteesta Wienin piiriin ja loogiseen empirismiin sekä aikansa kansainvälisiin filosofisiin virtauksiin yleisemmin ks. esim. Niiniluoto ym. 1992; Niiniluoto & Pihlström 2012; Niiniluoto 2017; Manninen ym. 2021, 319-329. Kailan kansainvälisistä verkostoista ongelmallisimmat liittyvät luonnollisesti natsi-Saksaan (ks. Manninen 2007), mutta niitäkään hänen ei voida suoranaisesti sanoa kehittäneen SFY:n puheenjohtajan asemastaan käsin, vaikka hän toki oli Hitlerin valtakaudella ja Suomen ja Saksan aseveljeyden aikana yhdistyksen puheenjohtaja ja vieraili Saksassa.

⁴ Juha Manninen (1996, 21) esittää *Ajatuksen laboratorion* eli yhdistyksen vanhojen pöytäkirjojen julkaisun johdantoartikkelissaan osuvan tulkinnan Filosofisesta Yhdistyksestä nimenomaan Reinin ”seminaarina” - aikana, jona seminaari-instituutio ei vielä ollut nykymuodossaan vakiintunut yliopisto-opetuksessa. Yhdistyksen varhaisten vuosikymmenten toimintaympäristöä leimasi myös Suomen asema Venäjän imperiumiin kuuluneena suuriruhtinaskuntana, jossa filosofisen keskustelun ja yliopistollisen opetuksen vapautta oli merkittävästi rajoitettu; Reinin perustama yhdistys toimi tässä eräänlaisena henkireikänä (ibid., 27). Yhdistyksen varhaisista vuosikymmenistä ks. myös Manninen ym. 2021, 367-373.

Käsittelen tässä artikkelissa lyhyesti SFY:n kansainvälisen julkaisu-, esitelmä- ja konferenssitoiminnan kehittymistä Eino Kailan puheenjohtajakauden alusta eli 1930-luvun puolivälistä Ilkka Niiniluodon puheenjohtajakauden loppuun eli vuoteen 2016. Tämän noin 80 vuoden ajanjakson kuluessa yhdistys on vakiinnuttanut asemansa keskeisenä valtakunnallisena filosofisena seurana, jonka avainhenkilöt ja toiminnan perusmuodot ovat laajalti tunnettuja sekä Suomessa että ulkomailla. En tietenkään voi yhdessä artikkelissa juurikaan tarkastella yhdistyksen kansainvälisen toiminnan sisältöjä (kuten sitä, mistä yhdistyksen ulkomaiset esitelmä- ja konferenssvieraat oikeastaan puhuivat); kyse on SFY:n instituutionaalisen historian kehityslinjojen hahmottamisesta.⁵ Kirjoitukseni keskittyy näiden kansainvälisten kehityskulkujen kuvailuun, ei niinkään selittämiseen. En esimerkiksi ryhdy spekuloidaan toimijoiden intentioilla, vaan lähinnä nostan esiin muutamia huomionarvoisia ja dokumentoitavissa olevia vaihteita ja tapahtumia vuosien varrelta.

Kailan kausi: 1930-40-luku

Ensimmäisiä Suomen Filosofisen Yhdistyksen ulkomaisia esitelmävieraita oli mitä ilmeisimmin Max Dessoir, josta todetaan lukuvuoden 1933-1934 vuosikertomuksessa näin: "Yhdistyksen kutsumana piti Berliinin yliopiston ent. professori Max Dessoir Yliopiston juhlasalissa syysk. 21, 22 ja 24 päivänä kolme esitelmää parapsykologian ja estetiikan alalta."⁶ Samassa tuolloisen sihteerin Erik Ahlmanin allekirjoit-

⁵ Päälähteitä tässä tarkastelussa ovat luonnollisesti yhdistyksen julkaisusarjat *Ajatus* ja *Acta Philosophica Fennica* sekä yhdistyksen vuonna 2021 digitoidut arkistot, jotka sisältävät laajan aineiston yhdistyksen vuosi- ja kuukausikokousten sekä hallitusten kokousten pöytäkirjoja (ja kokouskutsuja) liitteineen. Ks. erityisesti Lari Ahokkaan tähän teokseen sisältyvää artikkelia, joka käsittelee yksityiskohtaisemmin muun muassa eräitä tässä kirjoituksessa mainitsemiani yhdistyksen kansainvälisiä esitelmävieraita ja heidän vierailujensa konteksteja.

⁶ SFY:n vuosikertomus toimintavuodelta 18.10.1933 - 30.9.1934 (SFY:n kokousten ja hallituksen kokousten pöytäkirjat; viitataan pöytäkirjoihin jatkossa mainiten kokouksen luonteen ja ajankohdan). Dessoir oli sikäli kansainvälisesti merkittävä vieras, että Wikipedian mukaan hän oli ensimmäisenä ottanut vuonna 1889 käyttöön termin "parapsykologia"

tamassa vuosikertomuksessa todetaan näin: ”Yhdistys on päättänyt ryhtyä julkaisemaan aikakauskirjaa, joka sisältäisi suurilla kulttuurikielillä kirjoitettuja tutkimuksia filosofian alalta. Julkaisusarjan nimeksi on yhdistyksen hallitus pannut ’Acta philosophica Fennica’.”⁷

SFY:n kansainvälisen toiminnan historiallisesti merkittävimpiä ratkaisuja oli juuri tämä päätös julkaisusarjan *Acta Philosophica Fennica* perustamisesta Grotenfeltin pitkän puheenjohtajakauden loppuvaiheessa.⁸ Sen ensimmäinen nide oli Uno Saarnion väitöskirja *Untersuchungen zur symbolischen Logik I: Kritik des Nominalismus und Grundlegung der logistischen Zeichentheorie (Symbolologie)*, joka ilmestyi vuonna 1935. Seuraavana vuonna puheenjohtajana aloitti Eino Kaila, jonka teos *Über das System der Wirklichkeitsbegriffe: Ein Beitrag zum logischen Empirismus* ilmestyi Acta-sarjan toisena niteenä

(https://en.wikipedia.org/wiki/Max_Dessoir). Viittaus häneen ”entisenä” professorina perustuu siihen, että kansallissosialistit kielsivät häntä opettamasta yliopistossa vuodesta 1933 lähtien. Jo vuonna 1936 saatiin seuraava ulkomainen puhujavieras, kun tohtori Leopold Silberstein saapui Prahasta pitämään esitelmän, joka käsitteli muun muassa Tshekkoslovakian ensimmäisen presidentin T. G. Masarykin filosofiaa (SFY:n kokous 19.3.1936, pöytäkirja).

⁷ Vuosikertomus 1933–1934 (ks. edellinen viite). Seuraavan vuoden vuosikertomuksessa 1934–1935 mainitaankin sitten jo ensimmäisen niteen ilmestymisestä.

⁸ Ks. <https://www.filosofinenyhdistys.fi/toiminta/acta-philosophica-fennica/>. SFY:n vuosina 2017–2019 toteuttaman julkaisusarjojen digitointihankkeen myötä suuri osa *Actan* vanhoista niteistä löytyy digitoituina Kansalliskirjaston portaalista:

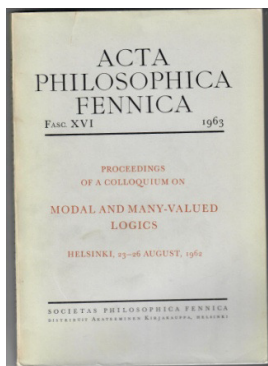
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/search?title=series-1306&orderBy=DATE> SFY:n julkaisu- ja muun toiminnan digitalisoitumisesta 2000-luvulla ks. Päivi Seppälän ja Eero Kailan epilogia tässä teoksessa. Yhdistyksen kotimaisia kieliä käyttävä vuosikirja *Ajatus* oli aloittanut toimintansa jo vuosikymmenen Acta-sarjaa aiemmin eli vuonna 1926 (ks. Pihlström 2006). *Ajatuksessa* ilmestyi pohjoismaisten filosofien (Axel Hägerström, Jørgen Jørgensen, Åke Petzäll) ruotsin- ja saksankielisiä artikkeleja jo niteessä 6 eli Grotenfeltin 70-vuotisjuhla-julkaisussa vuonna 1933, siis ennen *Actan* perustamista. (Palaan *Ajatuksen* myöhempään ”kansainväliseen kauteen” tuonnempana.) Sekä *Actan* että *Ajatuksen* kansainvälisestä julkaisuvaihdosta ulkomaisten yhteistyötahojen kanssa löytyy tietoja yhdistyksen hallitusten kokousten pöytäkirjoista ja toimintakertomuksista vuosien varrelta; näihin yksityiskohtiin en tässä voi paneutua.

(1936). Raskaina sotavuosina julkaisutoiminta ei ymmärrettävästi ollut kovin aktiivista, mutta vuonna 1941 ilmestyi silti kaksikin nidettä eli Georg Henrik von Wrightin väitöskirja *The Logical Problem of Induction* (von Wright ehti väitellä välirauhan aikana juuri ennen jatkosodan syttymistä) ja Kailan *Über den physikalischen Realitätsbegriff*. Tämän jälkeen sarja joutui pitämään taukoa käytännössä koko 1940-luvun. *Actan* viides osa, jälleen Kailan oma teos *Zur Metatheorie der Quantenmechanik*, näki päivänvalon vasta vuonna 1950, ja kuudes nide olikin jo von Wrightin tähtioppilaan Jaakko Hintikan väitöskirja *Distributive Normal Forms in the Calculus of Predicates* (1953).

Aluksi *Acta Philosophica Fennica* -sarjaa siis julkaistiin – tuon ajan eurooppalaisen akateemisen maailman tavanomaisten käytäntöjen mukaisesti – pääosin saksaksi, ja vielä 1960-luvulla ilmestyi muutamia saksankielisiä niteitä, mutta 1900-luvun jälkipuoliskon edetessä julkaisukieleksi vakiintui englanti. Sarjassa on sittemmin julkaistu lukuisia kokoomateoksia, erityisesti yhdistyksen järjestämiin (tai muuten Suomessa järjestettyihin) kansainvälisiin konferensseihin perustuvia artikkelikokoelmia (ks. jäljempänä), mutta myös suuri määrä lähinnä suomalaista – mutta korkeaan kansainväliseen tasoon tähtäävää – filosofista tutkimusta edustavia monografioita. Moni suomalaisfilosofi on julkaissut kansainväliselle akateemiselle yleisölle suunnatun väitöskirjansa *Actassa*, varhaisimpina näistä von Wrightin ja Hintikan lisäksi Veli Valpola (1955), Jussi Tenkku (1956), Raili Kauppi (1960), Reijo Wilenius (1963) ja Risto Hilpinen (1968).⁹ Tämä oli melko yleistä aina 2000-luvun alkuun asti, jolloin nykyinen tapa julkaista väitöskirjat yliopistojen verkkojulkaisuihin vahvistui. Myös varsin tunnettuja ulkomaisia *Actassa* monografioita julkaisseita filosofeja löytyy, esimerkiksi Patrick Suppes (1970) ja

⁹ Jo näiden varhaisten *Acta*-niteiden temaattinen moninaisuus osoittaa, ettei SFY ole ollut yksinomaan suomalaisen analyttisen filosofian foorumi vaan avoin erilaisille suuntauksille – vaikka onkin kiistatonta, että SFY:n (ja sen kansainvälisten suhteiden) historia kietoutuu erottamattomasti suomalaisen analyttisen filosofian historiaan (vrt. Haaparanta & Niiniluoto 2003).

Wolfgang Lenzen (1978).¹⁰ Ensimmäinen merkittävä kansainvälinen konferenssinide oli vuoden 1963 *Proceedings of a Colloquium on Modal and Many-Valued Logics* (vrt. jäljempänä).

Acta Philosophica Fennica alkoi ilmestyä 1935.

Vuosina 1969–1981, yhdistyksen voimakkaan kansainvälistymisen aikana Jaakko Hintikan ollessa *Actan* toimittajana,¹¹ julkaisusarjan kustantajana toimi alankomaalainen North-Holland Publishing Company,¹² mutta hinnoittelupolitiikkaan liittyneiden erimielisyyksien vuoksi yhdistys palasi 1980-luvun alussa käyttämään kotimaisia painotaloja (ks. Niiniluoto 2016b). Tuolloin *Actan* toimittajaksi siirtyi yhdistyksen puheenjohtajana vuonna 1975 aloittanut Ilkka Niiniluoto, joka jatkoi toimittajana aina vuoteen 2020 eli pitkän puheenjohtajakautensa yli, kunnes tehtävä siirtyi nykyiselle toimittajalle Leila Haaparannalle (jonka omakin väitöskirja on ilmestynyt samassa sarjassa vuonna 1985). Ainakin 1980-luvulla *Actaa* myös mainostettiin tunnetuilla kansainvälisillä

¹⁰ En sisällytä tämän artikkelin bibliografiaan näitä teoksia erikseen. Tietoja kaikista *Actan* niteistä löytyy yhdistyksen verkkosivuilta ja Kansalliskirjaston tietokannasta (ks. viite 8 edellä).

¹¹ Hintikka ei koskaan ollut SFY:n puheenjohtaja, mutta erityisesti *Acta*-sarjan toimittajana ja kansainvälisten konferenssien ahkerana järjestäjänä hän oli vuosikymmeniä, etenkin 1970-luvulla mutta muutenkin, keskeisessä roolissa yhdistyksen kansainvälisten suhteiden kehittämisessä.

¹² Ks. SFY:n hallituksen kokous 12.9.1968, pöytäkirja; vrt. vuoden 1968 toimintakertomus.

foorumeilla, kuten lehdessä *The Journal of Philosophy* 81:1 (1984).¹³

Vuonna 2012 perustettu Tieteellisten Seurain Valtuuskunnan kansallinen Julkaisufoorumi, jota hyödynnetään opetus- ja kulttuuriministeriön rahoitusmallissa yliopistoille, luokittelee *Acta*-sarjan vertaisarvioituna tieteellisenä julkaisusarjana ”perustasolle” 1. Hieman paradoksaalisesti yhdistyksen kotimaisia kieliä käyttävä vuosikirja *Ajatus* on luokiteltu korkeammalle tasolle 2, mutta tämä johtuu Julkaisufoorumissa toteutetusta kotimaisia kieliä suosivasta politiikasta, jonka tarkoituksena on tukea suomea ja ruotsia tieteellisen julkaisemisen kielinä. Julkaisufoorumin rankingista riippumatta on kiistaton historiallinen tosiseikka, että *Acta Philosophica Fennica* niteisiin sisältyy Kailan, von Wrightin ja Hintikan kaltaisten kotimaisten hahmojen ohella jopa sellaisten 1900-luvun jälkipuoliskon kansainvälisesti johtavien filosofien kuin Saul Kripke, Ruth Barcan Marcus, Patrick Suppes ja Richard Rorty kontribuutioita, kuten myös Timothy Williamsonin tapaisten 2000-luvun kärkinimien kirjoituksia.

Vaikka *Acta Philosophica Fennica* siis aloitti julkaisuutoimintansa jo ennen toista maailmansotaa, yhdistyksen toiminta – ja erityisesti sen orastava kansainvälinen toiminta – eli luonnollisesti säästöliekillä sotavuosien läpi.¹⁴ Suomen tiedeelämän suuntautuminen Saksaan näkyi myös Filosofisen Yhdistyksen toiminnassa. Väli rauhan aikana yhdistys kutsui vierailijaksi Kurt Gottschaldtin, joka piti 14.5.1941 esitelmän psykologisesta perinnöllisyystutkimuksesta: ”Berliiniläisen professori Gottschaldtin vierailu, joka tapahtui Yhdistyksen kutsusta ja suurimmaksi osaksi sen kustannuksellakin muodostui erittäin hedelmälliseksi; paitsi edellämainittua suurelle yleisölle pidettyä laajaa esitelmää, esiintyi prof. Gottschaldt

¹³ Tästä mainostamisesta ks. yhdistyksen hallituksen pöytäkirjoja vuodelta 1984. Actan vaiheista von Wrightin puheenjohtajakaudella ks. tarkemmin Lassi Jakolan artikkelia tässä teoksessa.

¹⁴ Omanlaistaan erikoistapausta yhdistyksen ”kansainvälisistä suhteista” edustaa Helsingin pommitus yö 26.-27.2.1944, jolloin SFY:n vuosikokousta jouduttiin neuvostopommikoneiden aiheuttaman ilmahälytyksen vuoksi jatkamaan Säätytalon kellarissa ja jonka jälkeisenä aamuna ainakin Kaila ja von Wright riensivät auttamaan Helsingin yliopiston pahasti vaurioituneen päärakennuksen pelastus- ja sammutustöissä. (Tapauksesta kertoo mm. von Wright 2002, 99; ks. myös vuosikokouksen 26.2.1944 pöytäkirja.)

myös pienemmässä tutkijapiirissä, missä syntyi antoisaa ajatustenvaihtoa; Yhdistys järjesti esitelmöitsijävieraansa kunniaksi juhlaillalliset. Matkansa prof. Gottschaldt ulotti Jyväskylään saakka esitelmöiden sielläkin kahdessa tilaisuudessa.”¹⁵

Hallituksen kokous 17.2.1943 linjasi saksalaisyhteistyötä edelleen. Professori Otto Koehlerille (Königsberg) päätettiin maksaa 2000 markan esitelmäpalkkio, ja hänen esitelmänsä toteutuikin (yhdistyksen pöytäkirjojen liitteenä olevan lehtileikkeen mukaan) huhtikuussa 1943: ”Königsbergin yliopiston eläintieteen professori Otto Koehler piti 8.4.1943 Yliopiston pienessä juhlasalissa Filosofisen Yhdistyksen ja Lintutieteellisen Yhdistyksen yhdessä järjestämässä tilaisuudessa esitelmän aiheesta ’Versuche an Kohlkraben und Graupapagei’.”

Myöhempi kuukausikokous 8.11.1943 kirjasi toisesta königsbergiläisvieraasta näin: ”Edelleen päätettiin kutsua Suomessa vieraileva Königsbergin yliopiston filosofian professori Eduard Baumgarten luennoimaan Yhdistyksen järjestämässä tilaisuudessa joulukuussa.” Kuukausikokouksessa 23.11.1943 vierailu oli täsmentynyt: ”Königsbergin yliopiston filosofian professori Eduard Baumgarten tulee Yhdistyksen kutsusta pitämään 1 p. jouluk. Yliopiston pienessä juhlasalissa esitelmän aiheesta ’Theorie des menschlichen Handelns’.” Tästäkin vierailusta on arkistoitu lehtileikkeitä. *Uusi Suomi* selosti laajasti Baumgartenin Suomen-vierailua 3.12.1943, ja lehden kuvassa Baumgarten näyttää poseeraavan natsiunivormussa. Hän lieneekin ollut SFY:n sota-ajan saksalaisvieraista natsi-kytköstensä vuoksi epäilyttävin. Hän tuli *Uuden Suomen* mukaan Suomeen suoraan luentomatkalta ”eturintamalta” ja jatkoi Helsingin esitelmiensä jälkeen Lappiin luennoimaan saksalaisille joukoille. Tämän vierailun isännöinti ei liene

¹⁵ Vuoden 1941 toimintakertomus, vuosikokouksen 11.2.1942 pöytäkirja. Wikipedian mukaan Gottschaldtilla oli sen verran vaikeuksia natsien kanssa, ettei hänestä tullut Berliiniin varsinaista (ordinarius) professoria; sodan jälkeen hän työskenteli Itä-Berliinissä Humboldt-yliopistossa, kunnes siirtyi myöhemmin Länsi-Saksaan (https://de.wikipedia.org/wiki/Kurt_Gottschaldt). Vierailun ajankohdasta huolimatta hän ei siis ollut SFY:n kannalta kovin arveluttava ”natsivieras”, vaikka hänen suhteestaan kansallissosialismiin on myöhemmin kiisteltykin.

kunniakkaimpia SFY:n kansainvälisen toiminnan historian hetkiä. Baumgarten kutsuttiin myös yhdistyksen kirjeenvaihtajajäseneksi.¹⁶

Pommitusyon vuosikokous 26.2.1944 kiteyttää toimintakertomuksessa nämä vierailut menneen vuoden eräänlaisina kohokohtina: "Paitsi varsinaisia kokouksia on Yhdistys vuoden kuluessa järjestänyt kaksi esitelmätilaisuutta, joissa vierailevat ulkomaalaiset tiedemiehet ovat pitäneet esitelmää. Königsbergin yliopiston eläintieteen professori Otto Koehler, joka saapui maahan Helsingin Yliopiston ja eräiden yhdistysten kutsumana, piti 8.4. Filosofisen Yhdistyksen ja Lintutieteellisen Yhdistyksen yhteisesti järjestämässä tilaisuudessa esitelmän aiheesta 'Versuche an Kohlkraben und Graupapagei. Zur Frage des Erlebens unbenannter Anzahlen'. - Königsbergin yliopiston filosofian professori Eduard Baumgarten esitelmöi Filosofisen Yhdistyksen kutsumana 1.12. aiheesta 'Theorie des menschlichen Handelns'."

Sodanaikainen kansainvälinen yhteistyö merkitsi myös "kirjeenvaihtajajäsenten" kutsumista. Hallitus totesi 17.2.1943 seuraavasti: "Filosofisen Yhdistyksen ry. kirjeenvaihtajajäseniksi päätettiin kutsua seuraavat henkilöt: Professori Jörgen Jörgensen Kööpenhaminasta / Professori Nils [sic] Bohr Kööpenhaminasta / Professori Th. Skolem Oslostasta / Professori Arne Ness [sic] Oslostasta / Professori Einar Tegen Tukholmasta." Vuosikokous samana päivänä vahvisti kirjeenvaihtajajäsenten valinnan. Tegen ei kuitenkaan jostakin syystä ottanut kutsua vastaan.¹⁷ Samana vuonna Eino Kaila julkaisi itse Hitlerin suututtaneen Saksa-kriittisen kirjoituksensa

¹⁶ Ks. vuosikokous 26.2.1944, pöytäkirja. Baumgarten liittyi natsipuolueen jäseneksi vuonna 1937, ja hänestä tuli Königsbergin yliopiston varsinainen professori vuonna 1940. Hänet kuitenkin rehabilitoitiin jo pian sodan jälkeen, koska kävi ilmi, ettei itse Martin Heidegger ollut pitänyt häntä "kunnon kansallissosialistina" ja oli yrittänyt estää hänen urakehitystään 1930-luvulla. (Nämäkin tiedot perustuvat tässä saksalaisvieraiden taustojen selvittelyssä vapaasti hyödyntämäni Wikipediaan: https://de.wikipedia.org/wiki/Eduard_Baumgarten.) Baumgartenin natsiyhteyksiä ja Heidegger-suhdetta on melko äskettäin kattavasti ja kiinnostavasti käsitelty (Suomi-kytköksiä mainitsematta) myös hänen rooliaan amerikkalaisen pragmatismien saksalaisessa reseptiossa tarkastelevassa tutkimuksessa: ks. Dahms 2019.

¹⁷ SFY:n kokous 23.11.1943, pöytäkirja.

”Tanskan juutalaisten kohtalo” (ks. esim. Manninen 2007), joten pohjoismaisellakin yhteistyöllä oli kytköksensä ongelmalliseen Saksa-aseveljeyteen.

Uusi Suomi raportoi myös toukokuussa 1944 vierailleesta Åke Petzällistä, Lundin yliopiston professorista, joka oli vuodesta 1937 Ranskassa toimineen Institut International de Philosophie -järjestön (I.I.P.; ks. jäljempänä) perustajia. Päätös Petzällin kutsumisesta ja määrärahan myöntämisestä hänen matkaansa tehtiin juuri legendaarisessa vuosikokouksessa 26.2.1944, jota jatkettiin ilmahälytyksen vuoksi koko yö Säätytalon pommisuojoissa.¹⁸ Petzäll ja edellä mainittu Baumgarten päätettiin myös kutsua kirjeenvaihtajajäseniksi samassa vuosikokouksessa, ja vuoden 1944 toimintakertomuksessa heidän todetaan ottaneen kutsut vastaan. Seuraava kirjeenvaihtajajäsenkutsu lähti niin ikään ruotsalaiselle Gunnar Aspelinille, joka päätettiin hallituksen kokouksessa 20.2.1946 myös kutsua esitelmöitsijäksi ja joka esitelmöikin Helsingissä jo 3.4.1946 eli melko pian Suomen selviytyttyä hauraaseen rauhaan.¹⁹

Ymmärrettävästi esitelmöitsijävieraiden kutsumisen kaltaisessa kansainvälisessä yhteistyössä oli nyt luontevaa suuntautua Pohjoismaihin Saksa-yhteyksien väistämättä lakattua. Voidaan spekuloida, että toisenlaisessa historiallisessa tilanteessa kansainväliset suhteet olisivat saattaneet muotoutua aivan erilaisiksi. Erityisesti Kailan jo 1920-30-luvuilla muodostamat kontaktit Wienin piirin loogisiin empiristeihin olisivat voineet johtaa arvokkaisiin tutkija- ja esitelmävierailuihin, elleivät suomalaiset olisi olleet sodan rintamalinjan eri puolella. SFY ei (käytettävissä olevan evidenssin perusteella) tehnyt instituutiona yhteistyötä Rudolf Carnapin, Moritz Schlickin tai Hans Reichenbachin kaltaisten filosofien kanssa, vaikka Kaila oli pitänyt heihin yhteyttä. Kun sodanaikaiset saksalaisvieraat tulivat Helsinkiin, nuo paljon kuuluisimmat filosofit olivat joko siirtyneet Yhdysvaltoihin (Carnap, Reichenbach) tai kuolleet (Schlick).

¹⁸ Petzällin vierailusta kerrotaan myös vuosikokouksen 21.2.1945 hyväksymässä vuoden 1944 toimintakertomuksessa.

¹⁹ Ks. myös vuosikokouksen 27.2.1946 pöytäkirja; vrt. vuoden 1946 toimintakertomus, vuosikokouksen 17.2.1947 pöytäkirja.

Yksi välittömästi sodan jälkeen jatkuneen erityisesti pohjoismaisen vuorovaikutuksen huippuhetkistä oli Ingemar Hedeniuksen juhlaesitelmä yhdistyksen 75-vuotisjuhla-kokouksessa 18.10.1948, jota sihteeri Ohto Oksala kuvasi vuosikertomukseen sisällytetyssä selostuksessaan näin: "Ennen varsinaista esitelmäänsä prof. Hedenius toi Yhdistykselle Uppsalan Filosofisen Yhdistyksen – joka on melkein yhtä vanha – tervehdysten ja ojensi kukkakimpun prof. Kailalle, 'Skandinavian johtavalle filosofille'. Prof. Hedeniuksen esitelmän aiheena oli 'Om moraliska normer'."

Noihin aikoihin, siis varsin pian sodan jälkeen, koettiin merkittävää – ja institutionaalisempaa – aktivoitumista SFY:n kansainvälisissä suhteissa, joskin *Actan* julkaiseminen seisahtui lähes vuosikymmeneksi. 1940-luvun lopulla suomalaisen filosofian tuolloin vielä nouseva kansainvälinen voimahahmo von Wright, joka oli juuri siirtymässä Ludwig Wittgensteinin seuraajaksi Cambridgen yliopiston professorina vuosiksi 1948–1951,²⁰ osallistui filosofian maailmankongressiin, joka järjestettiin Amsterdamissa elokuussa 1948 (ks. esim. von Wright 2002, 144–145). Hän lähti Amsterdamiin eräänlaisena Suomen Filosofisen Yhdistyksen lähettämänä virallisena edustajana, koska Kailan ja von Wrightin vuonna 2020 julkaistu kirjeenvaihto sisältää keskustelua asiasta.²¹ Kongres-

²⁰ Ks. Lassi Jakolan artikkelia tässä teoksessa von Wrightin valtavasta merkityksestä SFY:n historiassa. Yhdistyksen pöytäkirjat 1930-luvun lopulta lähtien ovat täynnä mainintoja von Wrightin kokousesitelmistä ja muusta aktiivisesta osallistumisesta (muun muassa varapuheenjohtajana Kailan puheenjohtajakaudella).

²¹ Kirjeenvaihto sisältää muutakin SFY:n historian kannalta kiinnostavaa, muun muassa lokakuussa 1948 mainintoja yhdistyksen 75-vuotisjuhlien järjestämisestä (Österman 2020, 215–216). Juhlakokouksen esitelmöitsijäksi kutsutun Hedeniuksen ohella muitakin pohjoismaisia vieraita kaavailtiin (ks. hallituksen kokous 19.1.1948, pöytäkirja). Vuosi 1948 oli SFY:n kansainvälisyyden kannalta merkittävä myös sikäli, että silloin julkaistussa *Ajatuksen* niteessä 15 ilmestyivät vuosikirjan ensimmäiset englanninkieliset artikkelit (von Wright, Anders Wedberg). (Vrt. Pihlström 2006, 61.) Ilmeisesti tuohon *Ajatukseen* oli kuitenkin suunniteltu laajempaa pohjoismaista panosta: "Sen johdosta, että Yhdistys seuraavassa lokakuussa tulee toimineeksi 75 vuotta, katsottiin asianmukaiseksi julkaista silloin Ajatuksen juhlanide, jonka laajuus voi olla n. 160 sivua. Päätettiin pyytää seuraavilta Skandinavian filosofian edustajilta artikkelit, jotka saisivat olla

siin valmistautuessaan von Wright kirjoitti Kailalle 7.7.1948 Pariisista näin:

Bla. har jag inte tagit någon kontakt med [Åke] Petzälls vän Bayer och hans internationella institut och hoppas jag inte därmed försummat att bevaka några intressen, som Filosofiska föreningen ville omhulda. Eventuella skador kunna ju ännu repareras på kongressen i Amsterdam den 11-18 augusti. (Österman 2020, 207.)

Jatkona kirjeeseensä hän kirjoitti vielä erikseen samana päivänä toivovansa, että Filosofinen Yhdistys voisi virallisesti valtuuttaa hänet (tai vaihtoehtoisesti kongressiin ilmeisesti myös osallistuneen Uno Saarnion) kongressiedustajaksi: "Jag tror det vore bra, om Filosofiska föreningen kunde befullmäktiga mig (eller Saarnio) att representera sig vid kongressen. Detta att döma av ett meddelande från Amsterdam, som jag just mottagit." (von Wright Kailalle 7.7.1948; *ibid.*, 208.) Kailan vastauksessa vajaa kolme viikkoa myöhemmin todetaan, että valtuutus on liitteenä – ja että siihen sisältyy myös väärennetty nimikirjoitus: "Ja kanske jag bör tillfoga, att jag inte fått tag i Oksala,²² så att jag förfalskat hans namn på fullmakten." (Kaila von Wrightille 26.7.1948; *ibid.*, 208-209.) Tämän tunnustuksen pohjalta historialliseksi tosiseikaksi näyttää jäävän, että von Wrightin valtuutus osallistua nimenomaan SFY:n edustajana vuoden 1948 maailmankongressiin oli vain osittain legitiimi – vaikkei asialla tietenkään käytännön merkitystä olekaan.²³

Kyseessä ei ollut mikä tahansa konferenssi, koska juuri Amsterdamin maailmankongressissa kesällä 1948 perustettiin

korkeintaan 2 painoarkin pituisia: Petzäll, Aspelin, Skolem, Jörgensen, Nils Bohr, Marc-Wogau, Wedberg, Tegen, Nyman, Segerstedt, Naess ja Hedenius." (Hallituksen kokouksen 19.1.1948 pöytäkirja.) Suurin osa näistä henkilöistä ei siis ilmeisesti kirjoittanut heiltä pyydettyä kontribuutiota (tai sitten kaikki pyynnöt eivät lähteneet).

²² Kaila tarkoittaa SFY:ssä tuohon aikaan sihteerinä toiminutta Ohto Oksalaa, oppilastaan, josta tuli psykologian professori.

²³ Vuoden 1953 maailmankongressiin ja FISP:n kokoukseen valittiin jo virallisemmin yhdistyksen edustajaksi (hallituksen kokouksen 11.2.1953 pöytäkirjan mukaan) jälleen von Wright. Samoin esimerkiksi vuonna 1968 Wienin maailmankongressiin osallistui virallisena edustajana SFY:n hallituksen kokouksen 12.9.1968 pöytäkirjan mukaan von Wright.

Fédération Internationale des Sociétés de Philosophie eli FISP, filosofisten yhdistysten kansainvälinen kattojärjestö, jonka perustajajäseniin Filosofisen yhdistyksen voidaan näin ollen von Wrightin osallistumisen myötä katsoa kuuluvan ja jonka aktiivinen jäsen SFY edelleen on.²⁴ Kongressin jälkeen von Wright raportoi Kailalle 21.8.1948 (saavuttuaan jo Cambridgen eli valmistautuessaan ensimmäiseen lukukauteensa Cambridgen yliopiston professorina) FISP:n ilmeisen sekavasta perustamiskokouksesta näin:

Vid de ytterst förvirrade förhandlingar, som fördes vid kongressen, antogs bifogade stadgar för den internationella samslutningen av filosofiska föreningar. Några smärre ändringar gjordes, av vilka den viktigaste beträffade uppbörderna av en avgift av medlemsföreningarna. Denna avgift är inte, som ursprungligen avsetts, obligatorisk, om jag nu förstod saken rätt. Hur som helst: på något sätt bör väl Filosofiska föreningen kunna klara sig undan kostnader.²⁵ Jag fick också uppfattningen att vi, sedan vi varit representerade vid det konstituerande mötet, automatiskt tillhöra federationen, men ej heller om detta är

²⁴ FISP:n perustamisesta, historiasta ja merkityksestä filosofian kansainvälisellä kentällä ks. laajemmin Agazzi 2003. (FISP:n verkkosivulta löytyvässä Agazzin artikkelissa SFY mainitaan kansallisten filosofisten seurojen luettelossa – perustamisvuoden 1873 kera.) Myöhemmissä vaiheissa suomalaisista filosofeista ovat von Wrightin ohella FISP:n johtokuntaan kuuluneet Jaakko Hintikka ja Ilkka Niiniluoto, joista jälkimmäinen isännöi Helsingissä FISP:n johtokunnan kokousta vuonna 2005 (sekä SFY:n puheenjohtajan että tuolloin Helsingin yliopiston rehtorin roolissaan). Vrt. Niiniluoto 2016b. (Jo vuonna 1973 Niiniluoto osallistui SFY:n edustajana FISP:n yleiskokoukseen Varnassa pidetyn maailmankongressin yhteydessä; ks. SFY:n vuosikertomus 1973.) Kuten von Wrightin ja Kailan kirjeenvaihdon maininnoista käy ilmi, vuonna 1937 perustetun (kirjeissä "[Åke] Petzällin kansainvälisenä instituuttina" mainitun) I.I.P.:n (ks. jäljempänä) rooli FISP:n perustamisessa oli merkittävä. Näillä järjestöillä on se olennainen ero, että I.I.P. kutsuu jäsenikseen yksilöitä, kun taas FISP:n jäseniä ovat nimenomaan filosofiset seurat ja yhdistykset – sekä SFY:n kaltaiset eri maiden kansalliset seurat että temaattisesti profiloituneet jotakin filosofian osa-aluetta tai suuntausta edustavat yhdistykset. Alussa tuo ero ei liene ollut aivan kirkas.

²⁵ Nykyisinkin SFY maksaa säännöllisesti vuosittain FISP:n jäsenmaksun, johon yhdistys on saanut tukea Tieteellisten Seurain Valtuuskunnan kautta jaetusta valtionavustuksesta.

jag alldeles övertygad. Förhandlingarna bestod mest i att en hemsk figur, som heter Bayer, orerade; det sista mötet var jag inte i tillfälle att närvara vid. (Ibid., 210.)

FISP:n tärkein tehtävä on järjestää viiden vuoden välein filosofian maailmankongresseja, joista viimeisin toteutui Pekinissä vuonna 2018 ja seuraava on määrä pitää (erityisesti koronaviruspandemian vuoksi kuusi vuotta edellistä kongressia myöhemmin) Roomassa vuonna 2024. Perustajajäsenenä SFY on omalla vaatimattomalla kontribuutiollaan mukana maailmankongressien sarjan toteuttamisessa, mutta itse kongressin järjestäminen Suomessa olisi luultavasti pienelle maallemme tarpeettoman suuri ponnistus.

Alkuun FISP:n ja Petzällin perustaman I.I.P.:n välinen suhde oli kuitenkin ilmeisen epäselvä (vrt. myös Agazzi 2003), koska SFY:n hallitus päätti 18.2.1949 esittää vuosikokoukselle liittymistä I.I.P.:n (ei FISP:n) jäseneksi: "Päätettiin esittää vuosikokoukselle, että Yhdistys liittyisi Institut International de Philosophien jäseneksi ja että menoarvioon otettaisiin jäsenyyden edellyttämä 10 markan (= 5 % jäsenmaksusta) suuruinen vuosimaksu jäsentä kohti tälle kansainväliselle järjestölle." Ja näin vuosikokous 23.2.1949 sitten päättikin: "Päätettiin, että Yhdistys liittyy Institut International de Philosophien jäseneksi ja suorittaa tälle järjestölle vuosittain 5% jäsenmaksuistaan eli 10 mk. jäseneltä. - Myönnettiin hallitukselle oikeus Yhdistyksen varoilla teetättää vuoden aikana ilmestyneen suomalaisen filosofisen kirjallisuuden bibliografia mainitun järjestön toimittamaan suureen kansainväliseen filosofiseen bibliografiaan."²⁶

Vuoden 1948 toimintakertomus (samassa vuosikokouksessa 23.2.1949 esitetty) kuvaa I.I.P.-yhteistyön muotoutumista näin: "Yhdistys on joutunut yhteistyöhön Parisissa toimivan Institut International de Philosophien kanssa, jonka jäseneksi liittymistä hallitus esittää vuosikokoukselle. Tämä suuri Unescon kanssa yhteistoiminnassa oleva järjestö julkaisee mm. laajaa kansainvälistä filosofista bibliografiaa, jonka Suomen osastosta Yhdistys on ottanut huolehtiakseen; sen on valmistanut neiti Raili Kauppi. - Edellämainittua instituuttia ylläpitävä järjestö 'Federation Internationale des Societes de

²⁶ SFY:n hallituksen kokous 18.2.1949 ja vuosikokous 23.2.1949, pöytäkirjat.

Philosophie' piti kongressinsa viime kesänä Amsterdamissa; siellä edusti Yhdistystä prof. G.H. von Wright."²⁷ Tuolloin 1940-luvun lopulla siis joka tapauksessa muotoutui toimintamalli, jossa SFY:n keskushahmot olivat mukana edistämässä suomalaisen filosofian kansainvälistä näkyvyyttä FISP:n ja I.I.P.:n kaltaisten yhdistysten kontekstissa. Nämä suhteet oli alun perin pohjustanut Kaila, mutta niiden kehittäminen jäi myöhemmin erityisesti von Wrightin vastuulle.

Ketosen ja von Wrightin kaudet: 1950-60-luku

Siinä missä Kailan puheenjohtajakautta (1936–1952) leimasi – kansainvälisen toiminnan aloittamisen kannalta – muutamien kiinnostavien (ja ehkä hiukan ongelmallistenkin) ulkomaisten puhujavieraiden ohella erityisesti *Acta*-sarjan käynnistyminen ja Oiva Ketosen kautta (1952–1962) sodasta selviytyminen ja muun muassa *Actan* vakiintuminen 1950-luvun kuluessa säännölliseksi julkaisufoorumiksi myös suomalaistutkijoiden kansainvälisillä kielillä kirjoitetuille väitöskirjoille, von Wrightin vuonna 1962 alkaneella puheenjohtajakaudella alkoi yhdistyksen sittemmin erittäin aktiivinen kansainvälinen konferenssitoiminta.

Kansainvälisiä puhujavieraita varten varattiin matkarahaa – kuten jo Kailan aikanakin oli tehty – ja esimerkiksi vuonna 1952 eli Ketosen kauden alussa suunniteltiin kutsuttaviksi kaksi tuon ajan filosofian kansainvälistä merkkihahmoa: L. E. J. Brouwer ja C. D. Broad.²⁸ Vuosikymmenen alkuvuosina

²⁷ Vuosikokouksessa 14.2.1951 yhdistys ilmoitti toimintakertomuksessaan vuodelta 1950 olevansa edelleen I.I.P.:n jäsen, ja sama ilmoitus toistui useana vuonna. Bibliografian kokoaminen oli I.I.P.:n keskeisiä toimintamuotoja aina nykyisiin aikoihin asti – eli kunnes internet-hakujen kehittyminen teki painettujen bibliografioiden julkaisemisen tarpeettomaksi. Vasta vuoden 1961 tulo- ja menoarviossa (hallituksen kokous 17.2.1961, pöytäkirja) vuosittainen jäsenmaksuun varattu summa oli muuttunut FISP:lle maksettavaksi.

²⁸ SFY:n hallituksen kokous 20.2.1952, pöytäkirja. Tuo olikin viimeinen Kailan kauden hallituksen kokous. Vuosikokouksessa 27.2.1952 valittiin Oiva Ketonen Kailan seuraajaksi puheenjohtajana. Brouwerin vierailu toteutui, joskaan SFY ei ollut sen varsinainen järjestäjä: "Lisäksi [yhdistyksen varsinaisten kokousten ulkopuolella] olivat yhdistyksen jäsenet kutsutut kuulemaan esitelmiä, jotka prof. L. E. J. Brouwer (Amsterdamis-

vieraita oli (esimerkiksi sotavuosiinkin verrattuna) melko vähän, mutta utrechtlainen D. J. van Lennep piti esitelmän 7.5.1953 yhdessä Suomen Psykologisen Seuran kanssa järjestetyssä tilaisuudessa,²⁹ ja Jørgen Jørgensen Kööpenhaminasta esitelmöi refleksiivistä relaatioista 28.10.1953.³⁰ Konrad Marc-Wogau puolestaan puhui Axel Hägerströmin filosofiasta kokouksessa 27.4.1955.³¹ Pääosin Ketosen puheenjohtama 1950-luku oli kuitenkin kansallisen toiminnan aikaa. Vuosikymmenen päätyttyä eli vuonna 1960 esitelmöitsijänä vieraili tosin tuolloin Fulbright-stipendiaattina Suomessa oleskellut Norman Malcolm (Cornell Universitysta), jonka esitelmä G. E. Mooresta ilmestyi myöhemmin *Ajatuksessa*.³² Seuraavana vuonna, 29.3.1961, yhdistyksessä esiintyi jo toinen yhdysvaltalaisvieras, Henry W. Johnstone Pennsylvania State Universitysta; hän piti esitelmän Charles Peircen filosofiasta.³³ Norjalainen Knut Erik Tranøy puolestaan esitelmöi moraalin ja uskonnon suhteesta saman vuoden lokakuussa.³⁴

Akateemikko von Wright muisteli omaelämäkerrassaan puheenjohtajakautensa alussa vuonna 1962 käynnistyneen yhdistyksen kansainvälisen konferenssitoiminnan varhaisvaihteita näin:

Suomi oli myös ensimmäistä kertaa kansainvälisten filosofi-kongressien isäntänä. Aloitukset oli korkeatasoinen: tieteiden historian ja filosofian kansainvälisen unionin (IUHPS)³⁵ alainen

ta) piti Suomessa vieraillessaan, nim. 20.5, 'Wendungen in den Beziehungen zwischen Logik und Mathematik' ja 22.5, 'Die Ordnung im Kontinuum'." (Yhdistyksen toimintakertomus vuodelta 1953.) Broadin vierailun toteutumisesta vielä tuolloin ei ole merkintöjä, mutta hän vieraili vuonna 1962.

²⁹ SFY:n kokouksen pöytäkirja 7.5.1953.

³⁰ SFY:n kokouksen pöytäkirja 28.10.1953. Molemmat vuoden 1953 puhujavieraat noteerataan myös vuoden toimintakertomuksessa.

³¹ Ks. SFY:n vuoden 1955 toimintakertomus.

³² SFY:n kokouksen 30.11.1960 pöytäkirja.

³³ SFY:n kokouksen 29.3.1961 pöytäkirja. Ks. myös vuoden 1961 toimintakertomus (vuosikokous 28.2.1962). Aiempi tutkimus pragmatismien perinteen reseptiosta Suomessa ei ole ollut tietoinen Johnstonen vierailusta; Peirce-esitys olisi tuossa kontekstissa ansainnut tulla mainituksi. (Vrt. Pihlström 2001.)

³⁴ SFY:n kokouksen 25.10.1961 pöytäkirja.

³⁵ International Union of the History and Philosophy of Science.

logiikan, metodologian ja tieteenfilosofian jaosto (DLMPS)³⁶ piti kokouksen Helsingissä. Puolalais-amerikkalainen Alfred Tarski Berkeleysta, Stephen Kleene Wisconsinista, Richard Montague UCLA:sta, Ruth Barcan Marcus Yalesta ja nouseva tähti Saul Kripke Princetonista olivat osallistujien joukossa. Esitelmät koottiin yhdeksi osaksi sarjaan Acta Philosophica Fennica otsikolla *Essays in Modal and Non-Classical Logic*.³⁷ Sillä on nykyään alueellaan klassikon asema. (von Wright 2002, 303.)

von Wright lisäsi, että yliopisto oli antanut DLMPS:n hallinnollista kokousta varten käyttöön ”suuren konsistorialisinsa, komeat puitteet, joita ulkomaalaisetkin arvostivat”, ja että hän tuli itse valituksi jaoston uudeksi puheenjohtajaksi seuraavaksi kolmivuotiskaudeksi (ibid.). Tämä elokuussa 1962 järjestetty tapahtuma oli merkittävä osoitus SFY:n kansainvälisten suhteiden kehittymisestä korkeimmalle tasolle.

Vajaa vuosikymmen myöhemmin järjestettiin yhdistyksen ”omalla johdolla”, osin Helsingin yliopiston pienessä juhlasalissa, toinen (von Wrightin sanoin) ”muistoisa kansainvälinen kokous, joka liittyi filosofiamme uuteen suuntautumiseen 1960-luvun loppupuolella ja jolla oli yhteys ajan rauhatuomuteen”.³⁸ Tässä konferenssissa vierailivat puhujina mui-

³⁶ Division of Logic, Methodology and the Philosophy of Science.

³⁷ Tässä von Wright muistaa niteen otsikon väärin. Tämän vuonna 1963 Acta-sarjassa ilmestyneen teoksen oikea otsikko on *Modal and Many-Valued Logic* (ks. edellä). Kirja sisältää mm. Kripken kuuluisan varhais työn ”Semantical Considerations of Modal Logic”. Tarskin artikkelia teokseen ei sisälly, mutta mukana on von Wrightin mainitsemien ohella kuuluisia kirjoittajia, kuten Peter Geach, A.N. Prior ja Nicholas Rescher. Outoa kyllä, kyseisessä Acta-niteessä ei mainita niteen toimittajia, mutta voitaneen olettaa, että toimitustyöstä vastasi esipuheessa todettu konferenssin järjestelytoimikunta: von Wright, Ketonen ja Hintikka.

³⁸ Ilkka Niiniluoto (2016a, 147-148) muistelee avustaneensa (tuolloin SFY:n sihteerinä ja rahastonhoitajana) puheenjohtajana toiminutta von Wrightiä tämän konferenssin ”The Method of *Verstehen* and the Idea of a Social Science” järjestämisestä vuonna 1971 Helsingissä ja Turussa. Niiniluoto mainitsee samat ulkomaiset pääpuhujat kuin von Wright. Konferenssi pidettiin siis samana vuonna, jona von Wrightin klassikkoteos *Explanation and Understanding* (1971) ilmestyi, mutta se oli rakennettu erityisesti Wittgenstein-vaikutteisesta ihmistieteiden filosofiastaan tunnetun Peter Winchin Suomen-vierailun ympärille. Konferenssin järjestelyistä ja puhujista ks. SFY:n hallituksen kokous 28.10.1970, pöytäkirja, sekä 26.-29.3.1971

den muassa ”englantilainen Peter Winch, saksalainen Karl-Otto Apel, ranskalainen Paul Ricoeur ja jugoslavialainen Mihailo Markovic”, ja ”yleisön tulva oli valtava”. (Ibid.) Konferenssijulkaisua ei kuitenkaan tällä kertaa toimitettu *Acta Philosophica Fennicaan*. Hieman myöhemmin 10.-11.3.1972 yhdistys järjesti Helsingissä kollokvion ”Linguistic Theory and Philosophy of Language”, jonka puhujina oli jälleen arvostettuja filosofejia ja tieteilijöitä, muiden muassa Henri Lauener (Bern), Yehoshua Bar-Hillel (Jerusalem) ja Stig Kanger (Uppsala).³⁹

Yhdistyksen vuosikirja *Ajatus* eli niin ikään ”kansainvälistä kauttaan” von Wrightin (ja myöhemmin Niiniluodon) puheenjohtajakaudella 1960-luvun lopulta 1980-luvun alkuun.⁴⁰ Osan tuosta ajasta vuosikirjaa toimitti Juha Manninen, sittemmin Juhani Pietarinen ja Jaakko Blomberg. Jo aiemmin kirjoittajina oli vierailut merkittäviä ulkomaisia filosofejia: esimerkiksi Norman Malcolmin (SFY:n kokouksessa pidettyyn esitelmään perustunut) kirjoitus G. E. Mooren elämäntyöstä julkaistiin *Ajatuksessa* 24 (1962), ja Knut Erik Tranøyn artikkeli analyttisen ja mannermaisen filosofian suhteesta ilmestyi *Ajatuksessa* 26 (1964). Vahvemmin vuosikirja kansainvälistyi 1960-luvun viimeisinä vuosina ja 1970-luvun alussa, jolloin sitä toimitti Jaakko Blomberg – filosofiasta merkittävälle diplomaattiuralle siirtynyt tuleva suurlähettiläs.⁴¹ Monilla 1970-luvun englanniksi julkaistuilla *Ajatuksilla* oli jokin erityinen teema. Kansainvälisesti merkittävin vuosi-

järjestetyn konferenssin ohjelmaluonnos. Ks. myös vuoden 1971 toimintakertomus, josta käy ilmi, että konferenssin esitelmiä julkaistiin suomen-
nettuina *Sosiologia*-lehdessä 3/1971.

³⁹ Ks. SFY:n toimintakertomus vuodelta 1972 (vuosikokous 28.2.1973, pöytäkirjan liite).

⁴⁰ Nojaudun tässä *Ajatuksen* kansainvälisten vaiheiden tarkastelussa artikkeliini Pihlström 2006. Huomattakoon, että 9.1.1974 SFY:n hallitus päätti perustaa *Ajatuksen* ”liitteenä” julkaistavaksi tarkoitetun ”Monograph Series” -sarjan, mutta tämä suunnitelma ei ilmeisesti toteutunut.

⁴¹ Kun Blomberg valittiin *Ajatuksen* toimittajaksi (hallituksen kokous 5.3.1970, pöytäkirja), hän esitti (pöytäkirjan liitteenä olevan) suunnitelman vuosikirjan muuttamisesta täysin kansainväliseksi, lähinnä englanniksi ja saksaksi ilmestyväksi Finnish Yearbook of Philosophy -julkaisuksi. Vuoden 1970 *Ajatuksen* osalta Blomberg suunnitteli myös kansainvälistä mainoskampanjaa, jonka materiaaleja on SFY:n pöytäkirjojen liitteinä.

kirja lienee ollut nide 36 (1976), jossa julkaistiin yhdistyksen 100-vuotisjuhlakollokvion (1973) *Aisthesis* havainnon filosofi-aa käsitteleviä esitelmiä.⁴² Kirjoittajina oli useita maailmanluokan filosofeja, jotka edustivat – kaiketi suurelta osin von Wrightin merkittävän sillanrakennustyön ansiosta – filosofian eri traditioita, muiden muassa G. E. M. Anscombe, Marx Wartofsky, Dagfinn Føllesdal,⁴³ Karl-Otto Apel ja Mikel Dufrenne (joista viimeksi mainittu kirjoitti konferenssijulkaisuun luultavimmin *Ajatuksen* historian ainoan ranskankielisen artikkelin). Heistä Apel kontribuoi vielä toisenkin kerran *Ajatukseseen* (nide 38, 1980). Viimeinen englanninkielinen *Ajatus*, nide 39, ilmestyi vuonna 1983 (teemana ajan hengen mukaisesti dialektiikka ja marxilainen teoria), ja tämän jälkeen vuodesta 1984 lähtien vuosikirjaa on jälleen julkaistu lähes yksinomaan suomen- ja ruotsinkielisenä.

Näin yhdistyksen kotimainen ja kansainvälinen julkaisu-toiminta on pidetty selvästi erillään *Ajatuksen* ja *Acta*-sarjan erilaisina profiileina – mutta omalta osaltaan *Ajatuksen*kin englanninkielinen kausi on keskeinen vaihe SFY:n kansainvälisen toiminnan historiassa. ”Kansainvälistyneen” *Ajatuksen* suhteesta *Actaan* ja yhdistyksen julkaisutoiminnan kehittämisestä kansainvälisissä ja kotimaisissa muodoissaan keskustel-

⁴² Kokoelmaan sisältyvät myös tuolloin opetusministerinä toimineen Ulf Sundqvistin alkusanat. Tämänkin tapahtuman suunnittelu alkoi von Wrightin puheenjohtajakaudella, kuten Niiniluoto (2016a, 148) muistelee. Konferenssin järjestämisestä 25.–26.9.1973 mainitaan muun muassa SFY:n vuoden 1973 toimintakertomuksessa, josta käy ilmi myös sellainen kiinnostava yksityiskohta, että saman vuoden toukokuussa (8.5.1973) esitelmoi SFY:n ja Helsingin yliopiston vieraana professori Jürgen Habermas aiheesta ”Theories of truth”. (Habermas mainitaan myös hallituksen pöytäkirjassa samalta ajalta.) Yhdistyksen kokouksen 24.10.1973 pöytäkirjassa on myös mielenkiintoinen kansainvälisiin yhteyksiin liittyvä merkintä 100-vuotisjuhlavuoden yhteydessä: ”Puheenjohtaja [tuolloin Lauri Routila] ilmoitti, että yhdistys on saanut 100-vuotisjuhlastaan onnittelet seuroilta Allgemeine Gesellschaft für Philosophie in Deutschland ja Leibniz Gesellschaft.”

⁴³ On kiinnostava yksityiskohta, että hallituksen kokouksen 26.2.1964 pöytäkirjan mukaan Føllesdal hyväksyttiin tuolloin yhdistyksen jäseneksi. Suomalaisfilosofien pitkäaikainen yhteistyökumppani Føllesdal oli kutsuttu yhdistyksen 150-vuotisjuhlavuoden konferenssiin lokakuussa 2023, mutta hänen esitelmänsä peruuntui korkean iän aiheuttaman esteen vuoksi.

tiin vilkkaasti erityisesti SFY:n hallituksen kokouksissa – ja myös eri tahoilta saatujen lausuntojen muodossa – 1970-luvun puolivälin tienoilla eli von Wrightin ja Niiniluodon puheenjohtajakausien välisellä Lauri Routilan lyhyellä kaudella, ja suunnitteilla oli myös suomenkielisen aikakauslehden perustaminen.⁴⁴ Kaikki ideat eivät kuitenkaan toteutuneet.

Puheenjohtajakautensa loppupuolella, vuonna 1970, von Wright järjesti – edelleen SFY:n puheenjohtajan asemassa – edellä mainitun, ennen toista maailmansotaa Pariisissa perustetun Institut International de Philosophie -järjestön (I.I.P.) vuosikonferenssin Helsingissä, aiheena tietoteoria (*“Théorie de la Connaissance”*) (ks. von Wright 2002, 312–313). SFY:n vuoden 1970 toimintakertomus selostaa konferenssia näin:

Elokuun 25–27 päivinä yhdistys toimi Helsingissä järjestetyn Institut International de Philosophie (I.I.P.) kokouksen ja kongressin paikallisena järjestäjänä. Tätä tarkoitusta varten yhdistys sai avustuksena Opetusministeriöltä 4000,- markkaa ja Oskar Öflundin säätiöltä 1500,- markkaa. I.I.P.:n kokoukseen otti osaa 60 filosofia 14 eri maasta. Kokouksen yhteydessä pidettiin tietoteorian alalta esitelmä- ja keskustelutilaisuuksia, joihin yhdistyksen jäsenillä oli tilaisuus ottaa osaa. Esitelmöitsijöinä olivat professori B.O. Williams, I.I.P.:n presidentti A. J. Ayer, professori E. J. Furlong, professori E. Nicol, professori A. Mercier, professori P. Ricoeur, professori G. H. von Wright ja Mr. B. F. McGuinness.⁴⁵

Ayer, Ricoeur ja Williams lukeutuvat varmasti kaikilla standardeilla merkittävimpiin Suomessa vierailleisiin filosofiin. von Wright itse oli valittu I.I.P.:n jäseneksi jo 1950-luvulla, ja myöhemmin (tosin vasta SFY-puheenjohtajakautensa jälkeen) hän toimi myös I.I.P.:n presidenttinä (1975–1978). Suomalaisfilosofien aktiivinen toiminta I.I.P.:n jäsenenä on myös omalta osaltaan SFY:n kansainvälistä toimintaa. Vuoden 1995 Helsingissä järjestetty filosofian ja filosofian historian metodologiaa käsitellyt I.I.P.-konferenssi ei tosin ollut virallisesti SFY:n toimintaa (paikallisena järjestäjänä toimi Helsingin yliopisto

⁴⁴ Ks. arkistoituja SFY:n hallituksen pöytäkirjoja liitteineen vuosilta 1973–1974.

⁴⁵ SFY:n toimintakertomus vuodelta 1970, vuosikokouksen 24.2.1971 liite.

ja sen filosofian laitos), mutta vuonna 2019 I.I.P. kokoontui jälleen Helsingissä, tällä kertaa nimenomaan SFY:n isännöimänä, teemana *Normativity*.⁴⁶ I.I.P.:n toistuvat kokoukset Suomessa ovat myös osoitus kansainvälisestä tunnustuksesta SFY:n toiminnalle.

Ilkka Niiniluoto tiivistää lyhyessä SFY:n historiakatsauksessaan von Wrightin kaudella alkaneen kansainvälisen konferenssitoiminnan oman puheenjohtajakautensa loppuun asti näin:

Huomattavia kansainvälisiä kongresseja on järjestetty mm. eiklassisesta logiikasta (1962), informaatiosta ja konfirmaatiosta (1965),⁴⁷ aika- ja modaalikäsitteiden logiikasta (1969), havainnosta (100-vuotisjuhlan yhteydessä 1973), selittämisestä ja ymmärtämisestä (1975),⁴⁸ tieteellisestä muutoksesta (1977), Snellmanista (1981), oikeusfilosofiasta (1984), dialektiikasta (1984), musiikin filosofiasta (1987), keskiajan filosofiasta (1987), Hobbesista (1987), kielifilosofiasta (1989), Eino Kailasta (1990, 2010), idealisaatiosta (1993), Descartesista (1996), logiikan historiasta (1998), Hintikan filosofiasta (1999) ja G. H. von Wrightistä

⁴⁶ Näiden kansainvälisten konferenssien julkaisuista ks. Knuuttila & Niiniluoto 1996; Niiniluoto & Pihlström 2020. (Myös vuoden 1995 konferenssin julkaisu ilmestyi siis SFY:n kautta eli *Acta*-sarjassa.)

⁴⁷ Tämän konferenssin ohjelmasta ja järjestelyistä ks. SFY:n hallituksen kokous 27.10.1965, liite. Tämän konferenssin esitelmät julkaistiin teoksessa Hintikka & Suppes 1966 (ei siis *Acta*-sarjassa). Hintikka ja Patrick Suppes olivat tuolloin kollegoja Stanfordin yliopistossa, ja kuten edellä on mainittu, Suppesin oma teos probabilistisesta kausaatiosta ilmestyi *Acta*-sarjassa 1970.

⁴⁸ Saattaa vaikuttaa hämmäntävältä, että Niiniluoto mainitsee tätä teemaa käsitelleen konferenssin järjestämisvuotena vuoden 1975, vaikka hän omassa von Wrightin kanssa tekemänsä yhteistyötä koskevassa muistelussaan (Niiniluoto 2016a, 147–148) toteaa samaa aihepiiriä käsitelleen konferenssin järjestetyn vuonna 1971 (ks. edellä). Oletettavasti kyse on kuitenkin kahdesta erillisestä SFY:n järjestämästä kansainvälisestä konferenssista. Vuonna 1974 järjestettiin yhdistyksen hallituksen pöytäkirjojen (1973–1974) mukaan myös selittämistä ja ymmärtämistä käsitellyt konferenssi. Niiniluoto ei tässä luettelossaan mainitse syyskuun alussa 1974 järjestettyä ”Dialectics”-kollokviota, jossa vieraili puhujia rautaesiripun molemmilta puolilta, sekä Itä- että Länsi-Saksasta kuten myös Puolasta ja Tshekkoslovakiasta. Tosin hän mainitsee vuonna 1984 järjestetyn dialektiikka-aiheisen konferenssin.

(2004). SFY järjesti 15. kansainvälisen logiikan, metodologian ja tieteentilosophian kongressin (CLMPS) kesällä 2015 Helsingissä. (Niiniluoto 2016b.)⁴⁹

Useimmat näistä konferensseista – ja listaa voidaan täydentää esimerkiksi von Wrightin 100-vuotismuistokongressilla (2016) ja edellä mainitulla normatiivisuutta käsitelleellä I.I.P.-kokouksella (2019) – ovat johtaneet *Acta*-sarjassa julkaistuihin korkeatasoisiin kansainvälisiin artikkelikokoelmiin, mutta SFY:n konferensseja järjestäneet ovat julkaisseet näihin tapahtumiin perustuneita kokoomateoksia muillakin foorumeilla, myös muiden kansainvälisten kustantamojen kautta.⁵⁰ Viime vuosina on myös ollut tavanomaista, että SFY on toiminut yhteistyökumppanina ja paikallisena osajärjestäjänä (”co-organizer”, ”co-sponsor”) – ilman taloudellisia sitoumuksia – monille suomalaisfilosofien omien verkostojensa puitteissa järjestämille kansainvälisille konferensseille. Tämä on merkittävästi rikastuttanut suomalaisen filosofian kansainvälistä toimintaa tarjotessaan myös SFY:n jäsenistölle näyteikkunoita filosofian eri osa-alueiden kansainväliseen tutkimukseen.

SFY:n arkistoituja kokouspöytäkirjoja selailtaessa käy hyvin ilmi, että 1960-luvulla ja etenkin 1970-luvulla yhdistyksen vuosi- ja kuukausikokouspuhujiksi kutsuttiin entistä useammin ulkomaisia vieraita. (Toisin kuin edellä, suurinta osaa näistä ei voida tässä enää erikseen todeta; mainitsen vain muutamia esimerkkejä.) Heti von Wrightin kauden alussa 26.9.1962 hänen entinen Cambridgen-kollegansa C. D. Broad piti esitelmän otsikolla ”Obligations, ultimate and derived”.⁵¹ Saksa-yhteydetkin palautuivat (ensin DDR-vieraan muodossa), kun Karl Schröter Humboldt-yliopistosta Berliinistä piti esitelmän matemaattisesta logiikasta 4.12.1963.⁵² Toinen brittivieras nähtiin, kun W. H. Walsh Edinburghista esitelmöi aiheesta ”Moral authority and moral choice” 1.10.1964.⁵³

⁴⁹ Kaikista näistä tapahtumista löytyy järjestelyihin liittyviä tietoja ja päätöksiä yhdistyksen arkistoiduista kokouspöytäkirjoista (joiden liitteinä on toimintakertomuksia ja -suunnitelmia) sekä hallituksen pöytäkirjoista.

⁵⁰ Edellä mainittu teos Hintikka & Suppes 1966 on varhainen esimerkki tästä.

⁵¹ SFY:n kokouksen pöytäkirja 26.9.1962.

⁵² SFY:n kokouksen pöytäkirja 4.12.1963.

⁵³ SFY:n kokouksen pöytäkirja 1.10.1964.

Münchenin yliopiston professori Wolfgang Stegmüller alusti 29.9.1965 otsikolla "Kants Metaphysik der Erfahrung".⁵⁴ Merkittävä yhdysvaltalaisfilosofi Isaac Levi vieraili ilmeisesti ensimmäisen kerran Suomessa 26.10.1966 ja piti esitelmän "Epistemic Utilities",⁵⁵ ja norjalainen Dagfinn Føllesdal puhui fenomenologiasta noin vuotta myöhemmin.⁵⁶ James J. Gibson (Cornell University) piti havainnon filosofiaa käsitelleen esitelmän 2.10.1968,⁵⁷ ja brittifilosofi David Miller ja yhdysvaltalainen Charles S. Osgood olivat vuorossa huhti-toukokuussa 1970.⁵⁸ Hallituksen kokouksen 6.10.1971 pöytäkirja mainitsee useita kansainvälisiä vieraita – muun muassa puheenjohtajan eli von Wrightin tapaaman Osakan yliopiston professorin Takeda Hiromitsin sekä vieraaksi kutsuttavan John Searlen, jolle budjetoitiin matkakuluja; Searle pitikin esitelmän marraskuussa 1971 otsikolla "Further Thoughts on Ought and Is".⁵⁹ Toukokuussa 1973 totuusteorioita käsitelleellä esitelmällä vierailleen Jürgen Habermasin (ks. edellä) lisäksi nimekkäitä ulkomaisia puhujia vuosina 1974–1975 olivat muiden muassa ruotsalainen Hjalmar Wennerberg (24.4.1974) ja jälleen Norman Malcolm (10.9.1975). Lukuisia muitakin kansainvälisiä vieraita mainitaan yhdistyksen kokouspöytäkirjoissa, ja vaikka kokouspuhujista suurin osa on aina ollut kotimaisia, ulkomaisia esitelmäitsijöitä on kutsuttu aika ajoin edelleen.

Neuvostoliitto-yhteistyö näyttää olleen melko vähäistä, mutta hallitus katsoi kuitenkin 29.11.1967 parhaaksi päättää "suhtautua myötämielisesti Suomen ja Neuvostoliiton välisen kulttuurivaihtokomitean pyyntöön saada viisi kappaletta Ajatuksen ja Acta Philosophica Fennica -sarjan kutakin vastedes ilmestyvää nidettä luovutettaviksi Neuvostoliiton tärkeimpiin tieteellisiin kirjastoihin". Jyrki Uusitalon nimissä esitettiin huhtikuussa 1972 yhdistykselle "ponsialoite" mar-

⁵⁴ Ks. toimintakertomus vuodelta 1965, SFY:n vuosikokous 23.2.1966.

⁵⁵ SFY:n kokouksen 27.10.1966 pöytäkirja.

⁵⁶ SFY:n kokouksen 4.10.1967 pöytäkirja. Føllesdal oli tuolloin Hintikan kollega Stanfordissa.

⁵⁷ SFY:n kokouksen 2.10.1968 pöytäkirja.

⁵⁸ SFY:n kokousten 10.4.1970 ja 13.5.1970 pöytäkirjat; ks. myös vuoden 1970 toimintakertomus.

⁵⁹ SFY:n kokouksen 17.11.1971 pöytäkirja; ks. myös vuoden 1971 toimintakertomus.

xismin ja marxilaisen filosofian aseman vahvistamisesta yhdistyksen toiminnassa. Hallitus reagoi aloitteeseen 10.5.1972 näin: "Keskusteltiin yleiskokouksessa 26.4. esitetystä ponsiehdotuksesta. Päätettiin ryhtyä toimenpiteisiin neuvostoliittolaisen filosofin Igor Narskin kutsumiseksi pitämään luentosarja marxilaisesta filosofiasta. Puheenjohtaja lupasi ottaa hoitaakseen asian. Päätettiin järjestää keväällä 1973 kollokvio teemana 'Dialektiikka'."⁶⁰ Vuoden 1972 lopulla puheenjohtaja - edelleen von Wright - ilmoitti, että neuvostoliittolaisiin filosofeihin ja loogikoihin pyritään jatkossa muodostamaan kontakteja "Suomen Akatemian kautta".⁶¹

On helppoa päätellä, ettei YYA-Suomen ulkopoliittisista linjanvedoista huolimatta ollut mitenkään itsestään selvää, että esimerkiksi SFY:n tilaisuuksiin olisi ryhdytty aktiivisesti kutsumaan neuvostoliittolaisia puhujia. Yhdistyksen avainhenkilöt mitä ilmeisimmin kokivat olennaisen tärkeäksi pitää yhdistyksen toiminnan mahdollisimman vahvasti akateemisenä - ideologisten valta-asetelmien sijasta - ja akateeminen filosofia oli luonnollisesti pääasiassa länsimaihin orientoitunutta. Myöhemmästä historiallisesta näkökulmasta tarkasteltuna on arvokasta, että yhdistys onnistui pysymään vakavana tieteellisenä seurana läpi vaikeiden sodanjälkeisten vuosien ja vuosikymmenten korostaessaan kansainvälisissä suhteissaan filosofisen tutkimuksen korkeaa laatua poliittisten pyrkimysten sijaan.

Niiniluodon kausi: 1970-luvulta nykyaikaan

Ikka Niiniluodon puheenjohtajakausi alkoi 1970-luvun puolivälissä - Lauri Routilan lyhyeksi jääneen puheenjohtajuuden eli yhdistyksen parin vuoden hieman epäselvän vaiheen jälkeen⁶² - voimakkaan kansainvälistymisen jatkuessa. Kuten

⁶⁰ SFY:n hallituksen kokous 10.5.1972, pöytäkirja. Dialektiikkakonferenssista ks. edellä.

⁶¹ SFY:n hallituksen kokous 29.11.1972, pöytäkirja. Asia mainitaan myös hallituksen kokouksen 31.1.1973 pöytäkirjassa.

⁶² Vuoden 1973 kuohunnasta ks. von Wright 2002, 304; Niiniluoto 2016a, 148. (Vrt. myös vuoden 1973 vuosikokouspöytäkirjaa ja toimintakertomusta.) Tähän liittyvistä koulukuntakiistoista ks. Lassi Jakolan, Lari Ahokkaan ja Tiia-Mari Hovilan artikkeleita tässä teoksessa.

todettu, myös *Ajatusta* haluttiin kansainvälistää samoihin aikoihin 1970–80-luvuilla, jolloin ilmestyi useita pääosin englanninkielisiä vuosikirjaniteitä. Sitten vuosikirjassa palatettiin kuitenkin kotimaisiin kieliin, ja kielellinen työnjako *Actan* ja *Ajatuksen* välillä on jo vuosikymmeniä ollut selkeä. *Acta*-sarjassa julkaistiin merkittäviä kansainvälisiä artikkelikokoelmia heti Niiniluodon kauden alussa (Hintikan toimiesassa *Actan* toimittajana), esimerkiksi von Wrightin 60-vuotispäivän kunniaksi toimitettu *Essays on Wittgenstein (Acta Philosophica Fennica 28:1–3, 1976)* sekä Niiniluodon ja Raimo Tuomelan toimittama SFY:n joulukuussa 1977 järjestämään konferenssiin perustunut *The Logic and Epistemology of Scientific Change (30:2–4, 1978)*, jonka kirjoittajiin (ja teoksen taustalla olleen konferenssin puhujiin) lukeutui paitsi yhdysvaltalainen Richard Rorty, yksi 1900-luvun jälkipuoliskon merkittävimmistä filosofeista, myös sellaisia laajalti tunnettuja hahmoja kuin Wolfgang Stegmüller, Graham Oddie, Wolfgang Balzer, Peter Gärdenfors ja Isaac Levi. Sitten on julkaistu lukuisia eri teemoja käsitteleviä, monia merkittäviä kansainvälisiä kirjoittajia yhteen keränneitä *Acta*-sarjan niteitä, joiden sisällön yksityiskohtainen selostaminen tässä olisi mahdotonta.

Myös Niiniluodon kaudella yhdistyksen kokouksiin kutsuttiin aika ajoin puhujiksi tunnettuja ulkomaisia filosofeja, nimekkäimpinä (jälleen) Columbia Universityn Isaac Levi, joka esitelmöi hieman epätavallisesta aiheesta eli ydinvoimailoiden riskeistä 23.4.1980, wittgensteinilaisen perinteen keskeinen edustaja Peter Winch (esitelmä "asenteesta sieluun") 24.9.1980, itävaltalaisen filosofian voimahahmo Rudolf Haller 25.3.1981, yhdistyksessä jo pitkältä ajalta tuttu Føllesdal (esitelmä geneettisestä manipulaatiosta) 24.11.1982, Lundin yliopiston Peter Gärdenfors 26.1.1983, vaikutusvaltainen yhteiskuntafilosofi Steven Lukes (esitelmä marxilaisuudesta) 25.3.1987 ja myöhempi salaliittoteoreetikko (mutta tuolloin vielä ilmeisesti respektaabeli filosofi) James Fetzer 28.11.1990. Aina nykypäivään saakka on kuuluisia kansainvälisiä puhujavieraita riittänyt. Esimerkiksi vuosikokouksessa 28.2.2007 alusti Friedrich Stadler Paul Feyerabendista ja 25.2.2009 Mar-

tin Kusch Wittgensteinin *Varmuudesta*-teoksen mittaamiseen liittyvistä käsityksistä.⁶³

Actan niteenä 35 vuonna 1982 ilmestynyt intensionaalista logiikkaa käsitellyt kokoomateos (toimittajina Niiniluoto ja Esa Saarinen) perustui vuonna 1979 Moskovassa pidettyyn suomalais-neuvostoliittolaiseen logiikan symposiumiin, joita noihin aikoihin järjestettiin säännöllisesti. Näitä konferensseja järjestämällä SFY:kin mukautui omalla tavallaan ajan henkeen eli neuvostoyhteistyöhön, jota nykynäkökulmasta (joskin jälkiviisaasti) joku saattaisi kritisoida totalitaarisen diktatuurin tiedepolitiikan myötäilynä.⁶⁴ Toisaalta yhteistyö suomalaisten tutkijoiden kanssa saattoi tarjota neuvostoliittolaisille loogikoille kurkistusikkunoita läntiseen akateemiseen maailmaan ja siten merkittävästikin edistää alan tutkimusta. Voidaan myös sanoa, että yhdistys onnistui menestyksellä välttämään monia niitä paineita, joita sen toimintaan etenkin 1970-luvun alkupuolella kohdistui sosialististen opiskelija- ja muiden yhteiskunnallisten liikkeiden piiristä. Yhdistyksen ei nähdäkseen voida katsoa ”suomettuneen” ainakaan enempää kuin suomalaisten instituutioiden keskimäärin. Vakavimpana vaarana olisi – ainakin jälkikäteen tarkasteltuna – ollut jopa yhdistyksen toiminnan alistuminen marxilaista ideologiaa edustaneille jyrkän linjan sosialisteille. Eräänlaisena jatkona 1970–80-lukujen logiikan symposiumeille Helsingin yliopistossa järjestettiin vuonna 2010 vielä suomalais-venäläinen filosofian symposiumi, jonka kaikki venäläispuhujat tulivat keskitetysti Venäjän tiedeakatemiasta Moskovasta ja jolle myös alustavasti suunniteltiin jatkoa. Tästä kokouksesta ei kuitenkaan toimitettu julkaisua, vaikka SFY oli tapahtuman järjestämisessä keskeisessä roolissa.⁶⁵ SFY on

⁶³ Stadler ja Kusch ovat esimerkkejä SFY:n kokouspuhujista, jotka toi Suomeen tutkimuskausi Helsingin yliopiston tutkijakollegiumissa. Samaa tapaan esimerkiksi syyskuun 2009 esitelmöitsijä Gereon Wolters oli tuolloin tutkijana kollegiumissa. SFY:n ja tutkijakollegiumin yhteistyötä on kehitetty myös 2000-luvulla Martha Nussbaumin kanssa järjestettyjen säännöllisten konferenssien muodossa. Stadler esitelmöi SFY:n 150-vuotisjuhlakonferenssissa lokakuussa 2023.

⁶⁴ Hallituksen vuoden 1982 pöytäkirjojen mukaan yhdistys osallistui myös vuoden 1983 suomalais-neuvostoliittolaisen logiikan symposiumin järjestelyihin.

⁶⁵ Ks. SFY:n vuoden 2010 toimintasuunnitelma.

siis onnistunut säilyttämään akateemisen identiteettinsä erilaisten totalitarismien ja turmiollisten ideologioiden (natsismi, kommunismi) ulkoisesta paineesta huolimatta.

Yhdistys toimi myös pienessä roolissa Helsingin yliopiston järjestäessä toukokuussa 1984 luentosarjan *The Tanner Lectures on Human Values*, joiden luennoitsijana oli G.H. von Wright. Samana vuonna järjestettiin syyskuun alussa Helsingissä *Societas Hegelianan* suuri kansainvälinen konferenssi, jossa yhdistyksellä oli edustus järjestelytoimikunnassa. Pääpuhujien joukossa oli Hilary Putnam, yksi vuosisadan merkittävimpiä filosofejia. Myös pohjoismaisen filosofisen instituutin (*Nordic Institute of Philosophy*) konferensseja järjestettiin vähintään yhteistyökumppanina.⁶⁶ Vastaavasti esimerkiksi kesällä 1990 Helsingin yliopistossa järjestetty suuri kansainvälinen logiikan kollokvio oli jälleen SFY:lle tilaisuus tehdä yhteistyötä kansainvälisten kumppanien kanssa.⁶⁷

Niiniluodon edellä lainatussa tekstissä mainitsemien SFY:n tapahtumien lisäksi hänen puheenjohtajakautensa loppupuolella *Acta Philosophica Fennica* päättyi julkaisufoorumiksi monille kansainvälisille kokoomateoksille, joista kaikki eivät perustuneet SFY:n ainakaan pääjärjestäjänä isännöimiin tapahtumiin. Näiden julkaisujen temaattinen moninaisuus osoittaa suomalaisen filosofian ja sen kansainvälisten yhteistyösuhteiden laaja-alaisuutta 2000-luvulle tultaessa. Artikkelikokoelmia on julkaistu muun muassa Charles Taylorin filosofiasta, esteettisestä kokemuksesta, moraalirealismista, luonnonoikeusteorian historiasta, Wittgensteinin filosofiakäsitteistä, David Armstrongin metafysiikasta, pragmatismista⁶⁸ sekä rationaalisuuden eri ulottuvuuksista.⁶⁹

⁶⁶ Yhdistyksen roolista näissä konferensseissa ks. jälleen arkistoituja hallituksen pöytäkirjoja (1984). Pohjoismaisen instituutin konferenssisarjan (ainakin toistaiseksi) viimeinen konferenssi oli niin ikään yhdistyksen paikallisena järjestäjänä toteuttama *Science – a Challenge to Philosophy?* (2004). (Tästä ks. tuon vuoden ja vuoden 2003 hallituksen pöytäkirjoja.)

⁶⁷ Ks. hallituksen pöytäkirjat vuosilta 1989 ja 1990.

⁶⁸ Kesäkuussa 2008 Helsingissä järjestetty ensimmäinen pohjoismainen pragmatismikonferenssi oli yhdistyksen vuoden 2008 toimintasuunnitelman mukaan nimenomaan yhdistyksen järjestämä. Vastaavia yhdistyksen yksin tai yhteistyössä muiden tahojen kanssa järjestämiä kansainvälisiä tapahtumia on viime vuosilta runsaasti. Esimerkiksi vuoden 2011 toimin-

Niiniluodon kauden eräänlainen loppuhuipentuma oli kansainvälinen Congress of Logic, Methodology and Philosophy of Science (CLMPS 2015), kaiketi suurin Suomessa koskaan järjestetty filosofinen konferenssi, johon kokoontui elokuussa 2015 noin 700 osallistujaa. SFY toimi tapahtuman paikallisena järjestäjänä Helsingin yliopistossa. Myös Niiniluodon kauden jälkeen on pyritty aktiiviseen konferenssi- ja julkaisutoimintaan, josta yksi esimerkki on edellä mainittu I.I.P.-konferenssi *Normativity* Helsingissä vuonna 2019 (ja sen julkaisu *Acta*-sarjassa seuraavana vuonna). Heti Niiniluodon puheenjohtajakauden päätyttyä vuonna 2016 järjestettiin von Wrightin 100-vuotismuistokonferenssi, jonka julkaisu niin ikään koottiin *Actaan* (Niiniluoto & Wallgren 2017).⁷⁰

Kohti nykypäivää

Suomen Filosofinen Yhdistys toimii nykyisin tieteellisenä seurana täysin kansainvälistyneessä tiedemaailmassa. Yksi osoitus tästä on se, että yhdistyksen vuonna 1980 käynnistyneet, yli 35 vuotta säännöllisesti jatkuneet niin kutsutut ”yhden sanan kollokvioit” uudistettiin vuodesta 2018 lähtien niin, että pari kertaa on pidetty kansainvälinen kotimaan ”talvi-konferenssi”.⁷¹ Tammikuussa 2020, juuri ennen koronaviruspandemiaa, tätä konferenssia kutsuttiin leikkimielisesti ”FiPhi2020” (”Finnish Philosophy 2020”) -tapahtumaksi. Näidenkin kansainvälisten kokousten satoa on julkaistu korkeatasoisina vertaisarvioituina artikkelikokoelmina *Acta Philosophica Fennica* -sarjassa yhdistyksen nuoremman sukupolven aktiivisten toimijoiden Jaakko Kuorikosken, Inkeri Koskisen ja Teemu Toppisen toimittamina niteinä 94 ja 97 vuosina 2018 ja 2021. Vertaisarviointimenettelyä on käytetty

tasuunnitelman mukaan SFY osallistui tuona vuonna viiden kansainvälisen konferenssin järjestelyihin.

⁶⁹ Ks. jälleen <https://www.filosofinenyhdistys.fi/toiminta/acta-philosophica-fennica/>. Myös muutamat vuosikymmenten varrella *Actassa* julkaistut suomalaisfilosofien juhkakirjat ovat osoituksia kansainvälisen yhteistyön monimuotoisuudesta.

⁷⁰ Näihin viime vuosien konferensseihin liittyviä SFY:n hallituksen kokousten ja yleiskokousten pöytäkirjoja ei vielä ole arkistoituina julkistettu.

⁷¹ ”Yhden sanan kollokvioiden” historiasta ja merkityksestä SFY:n toiminnassa ks. Ilkka Niiniluodon artikkelia tässä teoksessa.

näissä konferensseissa sekä esitelmien valinnassa alkuperäisen ”call for papersin” pohjalta että lopulta julkaistavaksi hyväksytyjen artikkelien valinnassa. Vuonna 2023 Acta-sarjassa on ilmestynyt Acta-sarjaan yhdistyksen sihteerin Eero Kailan, Henri Petterssonin ja Jani Sinokin toimittama artikkelikokoelma, joka perustuu Oulun yliopistossa kesäkuussa 2022 järjestetyn kollokvion kansainväliseen osuuteen. Mainittakoon myös, että yhdistys julkaisi vuoden 2022 lopulla *Acta Philosophica Fennica* -niteenä valikoiman Ilkka Niiniluodon koottuja kirjoituksia – suurin osa niistä hänen SFY-puheenjohtajakautensa ajalta.

Kansainvälinen konferenssi- ja julkaisutoiminta on nykyisin olennainen osa kaikkien Suomen Filosofisen Yhdistyksen aktiivihenkilöiden työnkuvaa, joten ei ole enää perusteltua puhua kansainvälisyydestä tai kansainvälisestä toiminnasta ikään kuin yhtenä SFY:n toiminnan osa-alueena; pikemminkin kansainvälisyys läpäisee kaikkea toimintaa ja kaikkien SFY:n kehittämiseen osallistuvien akateemista elämää.⁷² SFY järjestää tietenkin edelleen säännöllisesti kansallisia filosofisia tapahtumia, kuten noin kerran kuussa pidettäviä esitelmä- ja keskustelutilaisuuksia, joissa yleensä puhutaan suomea, ja noin joka toinen vuosi myös kotimaiselle (laajahkelle) yleisölle tarkoitettuja kollokvioita, joihin pohjautuen usein toimitetaan myös suomenkielinen artikkelikokoelma. Suomen yliopistoissa on kuitenkin myös yhä enemmän taustaltaan ei-suomalaista filosofian alan henkilökuntaa, joten jatkossa lieenee harkittava, missä määrin yhdistyksen perustoimintojakin on muutettava yhä kansainvälisemmiksi. Toisaalta kotimaisten kielten käyttämistä tieteellisinä julkaisu- ja kokouskielinä on myös pidettävä yllä. Näin SFY:n kansainvälisen toiminnan kehittämistä on jatkossakin arvioitava koko ajan muuttuvassa ja oletettavasti tulevaisuudessa aiempaa merkittävästi monikulttuurisemmassa toimintaympäristössä.

Koska yhdistyksen keskeiset toimijat ovat lähtökohtaisesti täysin kansainvälisiä omassa filosofisessa työssään ja rakentavat yhteistyöverkostojaan itsenäisesti, voidaan ehkä sanoa,

⁷² Mainittakoon vielä erikseen – yhdistyksen kansainvälisen toiminnan erityismuotona – osallistuminen UNESCO:n nuorille järjestämien kansainvälisten filosofiaolympialaisten toteuttamiseen. Tämäkin toimintamuoto alkoi Niiniluodon kaudella.

ettei SFY:llä ole enää samanlaista asemaa suomalaisfilosofien kansainvälisten kontaktien ytimenä kuin sillä on menneinä vuosikymmeniä saattanut olla. Yhdistyksen jäsenet ja toimihenkilöt keskittyvät kehittämään ja ylläpitämään kansainvälisiä verkostojaan "suoraan" omien tutkimusalojensa kansainvälisten järjestöjen ja laajojen tutkimushankkeiden kautta pikemmin kuin SFY:n välityksellä, eikä esimerkiksi aivan viime vuosilta voida luetella yhtä laajaa joukkoa kansainvälisen filosofian johtavia nimiä kuin yhdistyksen voimakkaan kansainvälistymisen vuosilta 1970–80-luvuilta. Tieteellisten seurojen merkitys ylipäänsä on jatkuvassa murroksessa. Myös SFY pitää yllä laajempien harrastajapiirien mielenkiintoa filosofiaan akateemisten ydintoimintojensa ohella. Oletettavasti jatkossakin kansainvälisen tutkijayhteisön toiminnan tuominen suomalaisten filosofien ulottuville pysyy yhdistyksen keskeisenä pyrkimyksenä. Tätä tavoitetta toteutetaan muun muassa osallistumalla edelleen aktiivisesti erilaisten kansainvälisten konferenssien järjestämiseen – paljon useammin yhteistyökumppanina (esimerkiksi jonkun suomalaisen tutkijan tai hänen edustamansa ulkomaisen, esimerkiksi jollekin filosofian erityisalalle tai johonkin tiettyyn perinteeseen suuntautuneen seuran tai tutkijaverkoston toimiessa pääjärjestäjänä) kuin varsinaisena *primus motorina*.

Vas. SFY:n puheenjohtaja Ilkka Niiniluoto tervehtii akateemikko Georg Henrik von Wrightiä yhdistyksen 125-vuotisjuhlassa Svenska Klubbenilla lokakuussa 1998. Oik. SFY:n puheenjohtaja Sami Pihlström tervehtii akateemikko Ilkka Niiniluotoa yhdistyksen 150-vuotisjuhlassa Svenska Klubbenilla lokakuussa 2023. Kuvat: Risto Vilkkö.

Toki SFY edelleenkin järjestää myös omia kansainvälisiä tapahtumiaan, joista tuorein oli yhdistyksen 150-vuotista historiaa juhlistanut kansainvälinen konferenssi suomalaisen filosofian historiasta lokakuussa 2023.⁷³

Yksi yhdistyksen viimeaikaisia kansainvälisiä tapahtumia oli maaliskuussa 2022 verkkoyhteyksin järjestetty ”pyöreän pöydän keskustelu”, joka käsitteli tiedeyhteisön ja tutkijoiden roolia sodassa ja kansainvälisessä kriisissä. SFY ei ole muotoillut virallista kannanottoa helmikuussa 2022 alkaneesta Ukrainan sodasta – toisin kuin esimerkiksi I.I.P. ja FISP – mutta jokaiselle sen jäsenelle ja toimijalle voidaan odottaa olevan itsestään selvää, että Vladimir Putinin Venäjän rikollista hyökkäyssotaa on vastustettava kaikin keinoin. Yhdistyksen on niin kansainvälisessä kuin kansallisessakin toiminnassaan edistettävä perustavien länsimaisten arvojen, kuten ihmisoikeuksien, demokratian ja oikeusvaltion, säilymistä niihin kohdistuvia hyökkäyksiä vastaan, ja tällaisten arvojen ilmentämä vahva kiinnittyminen läntiseen sivistysmaailmaan näkyy toivottavasti yhdistyksen kaikessa toiminnassa tulevaisuudessakin. Tämä lähtökohta asettaa reunaehdoja SFY:lle tällä hetkellä mahdolliselle kansainväliselle toiminnalle – ainakaan Venäjän valtiollisten instituutioiden tai sotaa sympatisoivien tai edes siihen välinpitämättömästi suhtautuvien venäläisfilosofien kanssa ei voida tehdä mitään yhteistyötä. Voitaneen kuitenkin toivoa, että luovittuaan läpi myrskyisän historian, jossa suomalaisen akateemisen maailman kansainvälisille yhteyksille ovat omia painajaismaisia haasteitaan asettaneet muiden muassa natsi-Saksa ja Neuvostoliitto, SFY pystyy jatkamaan työtään filosofian hyväksi nykyisessäkin jännitteisessä ja räjähdysherkässä maailmantilanteessa.⁷⁴

Helsingin yliopisto

⁷³ Juhlavuoden tapahtumista ks. SFY:n verkkosivuja: www.filosofinenyhdistys.fi/150-vuotisjuhlavuosi/

⁷⁴ Kiitän lämpimästi kahta anonymia arvioijaa heidän artikkelin aiemmasta versiosta esittämistään hyödyllisistä kommentteista.

Lähdeluettelo

Painetut lähteet (SFY:n omat julkaisut)

Acta Philosophica Fennica vuodesta 1935 lähtien.

Ajatus: Suomen Filosofisen Yhdistyksen vuosikirja vuodesta 1926 lähtien.

Manninen, Juha & Niiniluoto, Ilkka (toim.) (1996). *Ajatuksen laboratorio: Filosofisen Yhdistyksen pöytäkirjat 1873 – 1925*. Helsinki: Suomen Filosofinen Yhdistys.

Julkaisemattomat lähteet

SFY:n arkisto: SFY:n kokousten ja hallituksen kokousten pöytäkirjat vuosikertomus-, lehtileike- ym. liitteinen vuodesta 1926 alkaen.

Kirjallisuus

Agazzi, Evandro (2003). "A Short History of the International Federation of Philosophical Societies". Saatavilla: <https://www.fisp.org/history>. (Luettu 31.12.2022.)

Dahms, Hans-Joachim (2019). "Pragmatism in the Third Reich: Heidegger and the Baumgarten Case". *European Journal of Pragmatism and American Philosophy* 11:1, <https://journals.openedition.org/ejpap/1524>.

Haaparanta, Leila & Niiniluoto, Ilkka (toim.) (2003). *Analytic Philosophy in Finland*. Poznan Studies in the Philosophy of Science and the Humanities. Amsterdam & New York: Rodopi.

Hintikka, Jaakko & Suppes, Patrick (toim.) (1966). *Aspects of Inductive Logic*. Amsterdam: North-Holland.

Knuuttila, Simo & Niiniluoto, Ilkka (toim.) (1996). *The Methods of Philosophy and the History of Philosophy*. Acta Philosophica Fennica 61. Helsinki: The Philosophical Society of Finland.

Manninen, Juha (1996). "Ajatuksen laboratorio: Filosofisen yhdistyksen ensimmäinen puolivuosisata (1873-1925) dialogisen tiedonetsinnän kouluna". Teoksessa Manninen & Niiniluoto 1996, 7-32.

Manninen, Juha (2007). "Eino Kaila ja kolmas valtakunta". *Tieteessä tapahtuu* 4/2007, 29-40.

Manninen, Juha, Ihanus, Juhani, Jalava, Marja & Niiniluoto, Ilkka (2021). *A History of Philosophy and Psychology in Finland, 1809 – 1917*. The History of Learning and Science in Finland 1828 – 1918, vol. 19. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.

Niiniluoto, Ilkka (2016a). "My Journey with Georg Henrik". Teoksessa Georg Meggle & Risto Vilkkö (toim.), *Georg Henrik von Wright's Book of*

- Friends*. Acta Philosophica Fennica 92. Helsinki: The Philosophical Society of Finland, 145-151.
- Niiniluoto, Ilkka (2016b). "Suomen Filosofinen Yhdistys". Saatavilla: <https://www.filosofinenyhdistys.fi/yhdistys/historia/>. (Luettu 31.12.2022.)
- Niiniluoto, Ilkka (2017). "Eino Kaila and the Vienna Circle". Teoksessa Sami Pihlström, Friedrich Stadler & Niels Weidtmann (toim.), *Logical Empiricism and Pragmatism*. Cham: Springer.
- Niiniluoto, Ilkka & Pihlström, Sami (toim.) (2012). *Reappraisals of Eino Kaila's Philosophy*. Acta Philosophica Fennica 89. Helsinki: The Philosophical Society of Finland.
- Niiniluoto, Ilkka & Pihlström, Sami (toim.) (2020). *Normativity: The 2019 Entretiens of Institut International de Philosophie*. Acta Philosophica Fennica 96. Helsinki: The Philosophical Society of Finland.
- Niiniluoto, Ilkka, Sintonen, Matti & von Wright, Georg Henrik (toim.) (1992). *Eino Kaila and Logical Empiricism*. Acta Philosophica Fennica 52. Helsinki: The Philosophical Society of Finland.
- Niiniluoto, Ilkka & Wallgren, Thomas (toim.) (2017). *On the Human Condition: Philosophical Essays in Honour of the Centennial Anniversary of Georg Henrik von Wright*. Acta Philosophica Fennica 93. Helsinki: The Philosophical Society of Finland.
- Pihlström, Sami (2001). *Filosofin käytännöt: Pragmatismen perinteen vaikutus suomalaisessa filosofiassa 1900-luvulla*. Kuopio: UNIPress.
- Pihlström, Sami (2006). "80 vuotta Ajatuksia: Poimintoja Suomen Filosofisen Yhdistyksen vuosikirjan historiasta". *Ajatus* 63, 53-75.
- Societas Philosophica Fennica [toimittajia ei mainittu] (1963). *Proceedings of a Colloquium on Modal and Many-Valued Logics, Helsinki, 23-26 August, 1962*. Acta Philosophica Fennica 16. Helsinki: Societas Philosophica Fennica.
- von Wright, Georg Henrik (2002). *Elämäni niin kuin sen muistan*. Suom. Iiro Kuuranne. Helsinki: Otava. (Ruotsinkielinen alkuteos: *Mitt liv som jag minns det*, 2001.)
- Österman, Bernt (toim.) (2020). "*Skriv så ofta du kan*": *Brevväxlingen mellan Georg Henrik von Wright och Eino Kaila 1937 - 1958*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Appell.

Yhden sanan kollokviot

ILKKA NIINILUOTO

Taustaa

Kun 1873 perustettu Filosofinen yhdistys sai ensimmäiset sääntönsä 1915, sen tarkoitukseksi määriteltiin ”herättää ja ylläpitää harrastusta filosofiseen ajatteluun akateemisen nuorison keskuudessa”. Kymmenen vuotta myöhemmin Filosofinen Yhdistys - Filosofiska Föreningen rekisteröitiin tieteellisenä seurana, jonka tarkoitus on ”herättää ja ylläpitää harrastusta filosofiseen ajatteluun sekä edistää filosofian ja sen lähimpien sukulaisalojen tieteellistä tutkimusta maassamme”. Olennaisesti sama määrittely kansallisesta tehtävästä toistuu, kun vuonna 1962 nimeksi muutettiin Suomen Filosofinen Yhdistys (SFY).

Tehtävien laajentaminen tieteeseen ja koko Suomeen olivat luonnollista seurausta filosofian uudistuvasta asemasta maassamme. Yhdistyksen ensimmäisinä vuosikymmeninä Suomessa oli vain yksi yliopisto ja yksi tai kaksi filosofian professoria. Vuonna 1925 oli Helsingin yliopiston rinnalle ehditty perustaa filosofian oppituolit uusiin yliopistoihin Turussa: Åbo Akademi 1918 ja Turun suomenkielinen yliopisto 1920. Näitä seurasivat Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu 1935 (myöhemmin Jyväskylän yliopisto) ja Tampereen yliopisto 1966. Filosofian opintoja on tarjottu myös Itä-Suomen yliopistossa (Kuopio ja Joensuu), Vaasan yliopistossa ja Oulun yliopistossa. Lähimpiä sukulaisaloja ovat mm. uskonnonfilosofia, oikeusfilosofia, kasvatustieteologia, estetiikka sekä aate- ja oppihistoria.

Filosofisen Yhdistyksen perinteisiä toimintamuotoja ovat olleet kuukausikokoukset ja julkaisutoiminta. Lisääntynyt kansainvälinen toiminta johti 1960-luvun alusta siihen, että maassamme ryhdyttiin järjestämään ajankohtaisista filosofisista tutkimusaiheista englanninkielisiä konferensseja, joihin

saapui osanottajia monista maista.¹ Samalla lisääntyi tarve järjestää kotimaisia tutkijoiden ja jatko-opiskelijoiden tapauksia eri yliopistokeskuksissa. Lokakuussa 1967 järjestettiin Tampereen yliopistolla symposio aiheesta "Filosofian opetus ja asema Suomessa". Seuraavina vuosina SFY tuki Turussa ja Tampereella pidettyjä yliopistojenvälisiä lisensiaatti- ja tutkijaseminaareja. Toukokuussa 1970 yliopistojen yhteinen filosofian kollokvio järjestettiin Turussa aiheesta "Hermeneutiikka ja strukturalismi", marraskuussa 1970 Tampereella aiheesta "Marx ja marxismi". Näitä jatkoivat "Oikeustieteen tietenteoria" (joulukuu 1971 Helsingissä), "Tieteen arvosidonnaisuus" (maaliskuu 1973 Turussa) sekä "Estetiikka ja taiteen filosofia" (toukokuu 1973 Jyväskylässä).

Kun keväällä 1975 valitun uuden puheenjohtajan Ilkka Niiniluodon² johdolla tehtiin toimintasuunnitelmia, kokouksen osanottajat pohtivat vilkkaasti kotimaisten kollokvioiden tarpeellisuutta. Pöytäkirjaan merkittyjä ehdotettuja aiheita olivat filosofinen estetiikka, tieteellis-tekninen vallankumous, Hume sekä filosofia ja erityistieteet. Keskustelu jatkui keväällä 1978, jolloin ehdotettiin luonnontieteiden filosofiaa ja biologian filosofiaa. Syksyllä 1980 järjestettiin Turussa Eino Kailaa käsitellyt symposio sekä Helsingissä seminaari kielitieteen ja filosofian suhteesta, ja 30.9.1981 kuukausikokouksen yhteydessä kuuden osanottajan keskustelu sosiobiologiasta. Laajakantoisin ratkaisu oli kuitenkin yhdistyksen hallituksen päätös järjestää tammikuussa 1980 Helsingissä kotimainen filosofinen tutkijakollokvio aiheesta "Totuus", mistä alkoi 37 vuoden mittainen "yhden sanan kollokvioiden" kausi SFY:n historiassa.

Yksi sana, laaja filosofinen näköala

Miksi yhden sanan ympärille rakennettu kollokvio osoittautui hedelmälliseksi konseptiksi, jota kannatti jatkaa useita vuosikymmeniä? Filosofian erityisluonteeseen nojautuvia perusteita voi löytää useitakin.

Ensinnäkin voi huomata, että monilla tieteenaloilla järjestetään vuosittaisia tutkijatapaamisia, mutta kaikkein tyypillisin on eriytyvä malli. Esimerkiksi valtakunnallisilla sosiologipäi-

¹ Ks. Sami Pihlströmin kirjoitusta tässä niteessä.

² Puhun tässä kirjoituksessa itsestäni kolmannessa persoonassa.

villä pidetään Westermarck-seuran vuosikokous ja muutama yleisesitelmä, mutta muuten tutkijat hajaantuvat kiinnostuksensa mukaan pariinkymmeneen työryhmään (talous-sosiologia, terveys-sosiologia, uskontososiologia, ympäristö-sosiologia jne.). Vastaavaa eriytyvää kehitystä on tapahtunut filosofiassa, kun huippuyksiköt, tutkimusryhmät ja oppiaineet ovat alkaneet järjestää omista aiheistaan tutkijaseminaareja – vastakohtana akateemikko G. H. von Wrightin Helsingissä aikanaan johtamalle tutkijaseminaarille, jossa vieraat ja omat tutkijat käsitelivät kaikkia mahdollisia aihepiirejä. SFY:n vuosittaisen kollokvion olisi voinut organisoida sosiologipäivien tapaan siten, että loogikot, tieteenfilosofit, eetikot ja yhteiskuntafilosofit jne. istuvat kukin oman porukansa kanssa keskinäisiä kysymyksiä käsitellen. Pienessä maassa, jossa on suhteellisen vähän filosofian tutkijoita, on kuitenkin mahdollista luoda integroivia malleja, joissa kaikille annetaan tilaisuus kokoontua yhteen.³

Toiseksi integroivan tapaamismallin ytimeksi sopii hyvin ratkaisu, jossa kollokvion teema määritellään yhden tärkeän filosofisen käsitteen avulla. Esikuvan tähän antavat Platonin dialogit, joissa Sokrates käy terävää keskustelua filosofisista avaintermeistä ja niiden määritelmäyrityksistä, kuten oikeudenmukaisuus (*Valtio*), rakkaus (*Pidot*), tieto (*Theaitetos*), arvostelukyky (*Kharmides*), hyvä (*Gorgias*) ja urheus (*Lakhes*). Yhteen sanaan kietoutuva ohjelma on sikäli yleiskatsauksellinen ja ongelmakeskeinen, ettei se sulje pois ketään filosofian harjoittajaa – samaan kuin vaikkapa spesialisteille sopivat Hume'n uskontokritiikki, Hegelin idealismi, marxismi tai tieteellisten teorioiden rakenne.

Kolmanneksi kaikki filosofian koulukunnat voivat olla samaa mieltä, että filosofinen menetelmä on tavalla tai toisella tekemisissä käsitteiden kanssa – vaikka käsitehistoriallinen kuvaus, analyttisten filosofien suorittama looginen eksplikaatio ja jälkistrukturalistien dekonstruktio toimivatkin eri tavoilla. Kaikilla filosofisilla ajattelijoilla on potentiaalisesti jotain sanomista totuudesta, vapaudesta tai kauneudesta. Täl-

³ Tosin tämä integroiva ihanne alkoi hieman rapautua, kun suuren suosion takia yhden sanan kollokviossa turvaututtiin rinnakkaisiin sessioihin eri saleissa. Filosofisten näkökulmien moninaisuus on sen sijaan toteutunut toivotulla tavalla.

lainen puolueettomuus koettiin tärkeäksi vuonna 1980, kun maamme filosofian kenttää olivat 1970-luvun alussa repineet koulukuntien väliset kiistat virantäytöistä tai SFY:n suuntauksista.⁴ Yhden sanan kollokviot tarjosivat filosofian kaikkien perinteiden edustajille yhteisen foorumin, jonka toteuttamisessa päädyttiin yksikön koolla painotettuun maantieteelliseen tasapuolisuuteen: kollokvio pidettiin joka toinen vuosi Helsingissä, joka toinen vuosi joko Turussa tai Tampereella. Alun perin oli tarkoitus, että Jyväskylä olisi vastaavalla tavalla tässä kierrossa mukana, mutta vuosien 1982 ja 1997 pitkä väli johtui henkilöistä.⁵

Kollokvioiden aiheiksi sopivia filosofisia käsitteitä oli runsaasti. Niistä käytiin tavallisesti vilkasta keskustelua toimintasuunnitelman vahvistamisen yhteydessä yleiskokouksessa, ja myös paikallisen järjestäjän mielipidettä kysyttiin, mutta lopullisen päätöksen teki aina yhdistyksen hallitus. Kutakin kollokviota varten hallitus asetti järjestelytoimikunnan, jossa oli mukana paikallinen edustus. Alkuvaiheessa toimikunta saattoi suunnitella koko ohjelman, johon puhujat kutsuttiin. Yhdistyksen puheenjohtajana Ilkka Niiniluoto avasi kaikki kollokviot avaussanoilla, joista vuosien varrella muotoutui pienoistutkielmia sanan etymologiasta ja filosofisesta sisällöstä. Myöhemmin vuosituhannen vaihteesta lähtien vakiintui käytäntö, jonka mukaisesti kutsuttavina oli kaksi pääesitelmöitsijää, jotka saattoivat olla myös sukulais- ja lähialojen edustajia (mukaan lukien esimerkiksi matematiikka, fysiikka, biologia, psykologia, taidekasvatus, elokuvatutkimus, oikeustiede, sosiologia ja taloustiede), minkä lisäksi jäsenille lähetettiin Call for Papers eli avoin esitelmäkutsu. Lopullisen ohjelman vahvisti järjestelytoimikunta. Esitelmät olivat joko historiallisia tai systemaattisia. Puhujina oli professoreiden ja dosenttien lisäksi jatko-opiskelijoita, joille näin saattoi avautua ensimmäinen tilaisuus esiintyä yleisön edessä. Ahkerimpia osanottajia olivat Niiniluoto (esitelmä jokaisessa 37 kollokviossa), Sami Pihlström (17 esitelmää) ja Simo Knuutti-

⁴ Ks. Niiniluoto (2000) sekä Tiia-Mari Hovilan ja Lassi Jakolan kirjoitukset tässä niteessä.

⁵ Kyseessä oli Jyväskylän professori Reijo Wileniuksen loukkaantuminen siitä, miten suomalaiset asiantuntijat kohtelivat häntä täytettäessä käytännöllisen filosofian professuuria Helsingissä 1981.

la (16 esitelmää). Pääkieliä olivat suomi ja ruotsi, poikkeuksellisesti englanti. Kollokvioiden yhteydessä oli säännöllisesti myös yhteinen illanvietto. Järjestäjät pitivät kunnia-asiana, että kaikkien kollokvioiden esitelmistä valmistettiin julkaisu, jonka toimittajat olivat tavallisesti järjestelytoimikunnan jäseniä. Osa niistä on SFY:n omia julkaisuja tai vuosikirjan *Ajatus* erityisnumeroita, mutta osa toteutui yliopistollisten tai kaupallisten kustantajien toimesta tai verkkojulkaisuina.

Ennen luetteloa yhden sanan kollokvioiden julkaisuista käyn niistä läpi kunkin sisällön valikoiduin esimerkein valaistuna.

Totuus (1980)

Helsinki 14.-15.1.1980. Järjestelytoimikunta Ilkka Niiniluoto, Lilli Alanen ja Ingmar Pörn. Teoksen toimittajat Ilkka Niiniluoto ja Leila Taiminen (myöh. Haaparanta) aloittavat katsauksella perinteisiin totuusteorioihin. Avaussanoissa Niiniluoto korostaa aiheen merkitystä maassamme vilkkaasti harjoitetun tutkimuksen esittelynä. Klassikoista käsitellään Descartes (Lilli Alanen), Spinoza (Seppo Sajama), Engels (Antti Hautamäki) ja Frege (Leila Taiminen), nykyfilosofeista Tarski (S. Albert Kivinen, Erik Stenius), Davidson (Lars Hertzberg), Dummett (Matti Sintonen), Austin (Esa Saarinen) ja Gadamer (Simo Knuuttila). Niiniluoto puolustaa Peircen ja Popperin ajatusta totuuden lähestymisestä. Kirjoittajina ovat myös G. H. von Wright, Raili Kauppi, Ingmar Pörn, André Maury, Lauri Mehtonen ja Ilkka Patoluoto.

Arvo (1981)

Jyväskylä 8.-9.5.1981. Järjestelytoimikunta Juhani Aaltola, Timo Airaksinen, Ilkka Niiniluoto, Ilkka Patoluoto ja Reijo Wilenius. Toimittajat Aaltola ja Patoluoto arvelevat, että suomalaisen arvofilosofian tila on "hajanainen ja lukijaa hämmentävä", mutta Niiniluoto korostaa - ilmeisesti Erik Ahlmaniin viitaten - kunniakkaita perinteitä Jyväskylässä. Tähän traditioon liittyvät Sven Krohnin esitelmä ydinihmisestä ja objektiivista arvoista sekä Unto Tähtisen esitys Intian hindulaisesta moraaliopista. Niiniluoto puolustaa teesiä arvoista ihmisen konstruoimina Popperin maailma 3:n oliona.

Aiheina ovat mm. Westermarck (Lars Hertzberg), Weil (Juha Teräväinen, myöh. Varto) ja Winch (Lauri Mehtonen).

Rakkaus (1983)

Tampere 14.–15.1.1983. Järjestelytoimikunta Lilli Alanen, Ilkka Niiniluoto ja Esa Saarinen. Esipuheen mukaan kollokvio on uusi aluevaltaus Suomessa, sillä rakkauden filosofiaa on meillä kaihdettu tai kainosteltu. Suomalaisista esillä ovat Westermarck (Jussi Tenkku) ja Lagerborg (Kimmo Sarje), muista klassikoista Platon (Juhani Pietarinen), skolastikot (Simo Knuuttila), Descartes (Lilli Alanen), Spinoza (Raili Kauppi), Kierkegaard (Helge Ukkola), Hegel (Markku Mäki), Rousseau ja Marx (Juha Manninen), Peirce (Ilkka Niiniluoto), Freud ja Nietzsche (Matti Luoma), Dostojevski (Terhi Lumme), McTaggart (S. Albert Kivinen) ja Sartre (Esa Saarinen).

Olio (1984)

Helsinki 11.–12.1.1984. Järjestelytoimikunta Ilkka Niiniluoto, Esa Saarinen ja Leila Haaparanta. Olion käsite johdattaa ontologian perusongelmiin, jotka koskevat olemassaoloa ja todellisuutta. Kiinnostavasti erilaisia vastauksia ovat antaneet Duns Scotus (Simo Knuuttila), Bradley (Timo Airaksinen), Meinong (Seppo Sajama) ja Frege (Leila Haaparanta). Erityisaiheita ovat Popperin maailma 3:n oliot (Ilkka Niiniluoto), matemaattiset oliot (Jouko Väänänen), myyttiset oliot (Irma Korte) ja fiktiiviset oliot (Ilkka Patoluoto). Mukana olivat myös Oiva Ketonen, Sven Krohn, Raili Kauppi ja Lauri Rauhala.

Vapaus (1985)

Turku 25.–26.1.1985. Järjestelytoimikunta Timo Airaksinen, Ilkka Patoluoto, Juhani Pietarinen ja Seppo Sajama. Pääpuhujana G. H. von Wright tekojen vapaudesta. Klassikkoina esillä Locke (Ilkka Patoluoto, S. Albert Kivinen), Rousseau (Hannu Sivenius) ja Heidegger (Martin Kusch). Erityisaiheina tahdon vapaus (Ingmar Pörn, Ghita Holmström), omantunnonvapaus (Simo Knuuttila), poliittinen vapaus (Eerik Lagerspetz) ja tieteen vapaus (Ilkka Niiniluoto).

Minä (1986)

Helsinki 13.-14.1.1986. Järjestelytoimikunta Timo Airaksinen, Ilkka Niiniluoto ja Esa Saarinen. Minän ongelma on mielenfilosofian erityisaihe, jossa pohditaan ihmisen kykyä tiedostaa itsensä minuutena. Minän ongelmaa ovat ratkoneet Aristoteles (Simo Knuuttila), Kant (Raili Kauppi), C. D. Broad (S. Albert Kivinen), Popper (Ilkka Niiniluoto), MacIntyre (Martin Kusch), Lacan (Hannu Sivenius) ja postmodernistit (Thomas Wallgren). Tietokoneen minuutta tarkastelee Antti Hautamäki.

Kauneus (1987)

Tampere 16.-17.1.1987. Järjestelytoimikunta Markus Lammenranta ja Veikko Rantala. Filosofisen estetiikan klassikkoja käsitellään lähtien Platonista (Juha Varto) ja Plotinoksesta (Jaakko Lounela) päätyen Schopenhaueriin (Raili Kauppi), Leevi Madetojaan (Erkki Salmenhaara), Heideggeriin (Martin Kusch) ja Goodmaniin (Markus Lammenranta). Yrjö Sepänmaa, Arto Haapala ja Veikko Rantala pohtivat kauneusarvostelmia, Ilkka Niiniluoto informaatioestetiikkaa, Kari Kurkela musiikin kauneutta, Martti Honkanen auton kauneutta, Lauri Mehtonen ja Esa Sironen Frankfurtin koulun kulttuuriteollisuuden kritiikkiä. Lopuksi Sven Krohn viittaa veljensä Eino Krohnin objektivistiseen estetiikkaan päättäen esityksensä runoon "Utopia".

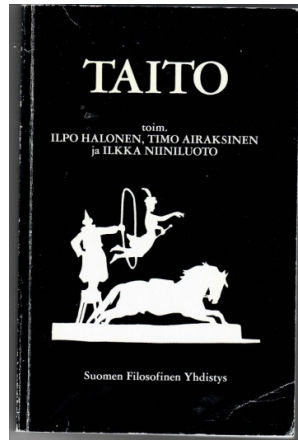
Muutos (1988)

Helsinki 14.-15.1.1988. Järjestelytoimikunta Ilkka Niiniluoto, Ilpo Halonen, Heta Häyry ja Esa Saarinen. Muutos-kollokvio jatkaa Olio-kollokvion ontologisia teemoja dynaamisesta näkökulmasta. Klassikoista esitellään Herakleitos (Juha Varto), Aristoteles (Simo Knuuttila), Brentano (Tuomo Aho), Whitehead (Raili Kauppi), Gentile (Matti Häyry) ja Habermas (Thomas Wallgren). Leila Haaparanta analysoi identiteetin käsitettä, Ilkka Niiniluoto luonnon ja kulttuurin evoluutiota.

Intentio (1989)

Turku 12.-13.1.1989. Järjestelytoimikunta Juhani Pietarinen, Lilli Alanen, Seppo Sajama ja Ilkka Niiniluoto. Avauksessa

Ilkka Niiniluoto luonnehtii intentiota 1900-luvun filosofian avainkäsitteeksi, joka yhdistää fenomenologiaa ja 1950-luvun jälkeistä analyyttistä filosofiaa (Anscombe, von Wright, Hintikka). Klassikkoina esitellään Pufendorf (Ilkka Patoluoto), Brentano (Tuomo Aho), Husserl (Lauri Rauhala, Leila Haaparanta) ja Jaspers (Raili Kauppi). Muita aiheita ovat sosiaaliset me-intentiot (Raimo Tuomela) ja ehdolliset intentiot (Ilkka Niiniluoto).

Yhden sanan kollokvioiden esitelmäjulkaisujen ulkoasu on vaihteleva, sillä esitelmiä julkaistiin paitsi Ajatuksen erikoisnumeroina ja SFY:n erillisjulkaisuina, myös yliopistojen julkaisusarjoissa ja ulkopuolisilla kustantajilla. Kuvassa Taito (toim. Halonen, Airaksinen & Niiniluoto, SFY 1992) (CC-BY-NC 4.0)

Taito (1990)

Helsinki 11.-12.1.1990. Järjestelytoimikunta Ilkka Niiniluoto, Timo Airaksinen ja Ilpo Halonen. Avauksessa Ilkka Niiniluoto toteaa, että filosofian historiassa taito-oppi (kreikan *tekhne*) on jäänyt tieto-opin (kreikan *episteme*) varjoon. Mutta taidon käsitteestä on käyty kiinnostavaa keskustelua jo antiikin filosofiassa (Juha Sihvola) liittyen argumentaatioon (Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttila) ja logiikkaan (Leila Haaparanta). Taito liittyy myös taiteeseen (Matti Häyry, Lauri Mehtonen),

tekniikkaan (Timo Tuomivaara), politiikkaan (Thomas Wallgren) ja elämäntaitoon (Maija-Riitta Ollila).

Merkitys (1991)

Tampere 14.-15.1.1991. Järjestelytoimikunta Sara Heinämaa, Ilkka Niiniluoto ja Veikko Rantala. Merkityksen teorian lähtökohtina ovat käsitteet (S. Albert Kivinen), symbolit (Raili Kauppi) ja semiotiikka (Veikko Rantala). Klassikkoina esiin tulevat Brentano (Seppo Sajama) ja Frege (Leila Haaparanta), nykykeskustelijoina Fodor (Sara Heinämaa), Sellars (Lilli Alanen) ja Ricoeur (Erna Oesch).

Luonto (1992)

Helsinki 13.-14.1.1992. Järjestelytoimikunta Matti Häyry, Ilkka Niiniluoto ja Thomas Wallgren. Luonto-kollokvio liittyy perinteisen luonnonoikeuden (Kaarlo Tuori) ja luonnonfilosofian (Paavo Pylkkänen Bohmin holismista) ohella ihmisen ja luonnon väliseen suhteeseen. Ekologista kriisiä ja ympäristöfilosofiaa tarkastelevat Thomas Wallgren, Leena Vilkkä ja Markku Oksanen, ekofeminismiä Maija-Riitta Ollila.

Tunne (1993)

Turku 14.-15.1.1993. Järjestelytoimikunta Ilkka Niiniluoto, Juhani Pietarinen, Ingmar Pörn ja Juha Räikkä. Avauksessa Ilkka Niiniluoto toivottaa sydämellisesti rationaaliset viisauttieteilijät jatkamaan Rakkaus-kollokvion teemoja ja muistuttaa, että Eino Kailan syvähenkisyyden käsite kuuluu suomalaisiin tunneteorioihin. Elokuvatutkija Veijo Hietala tarkastelee tunteita taiteessa. Klassikoista esillä ovat mm. Hobbes (Timo Airaksinen), Hume (Heta ja Matti Häyry), Kierkegaard (Heidi Liehu) ja Lagerborg (Jouko Aho).

Järki (1994)

Helsinki 13.-14.1.1994. Järjestelytoimikunta Timo Airaksinen, Ipo Halonen ja Ilkka Niiniluoto. Järjen filosofiseen historiaan kuuluu mm. Spinoza (Vesa Oittinen) ja valistukseen Diderot (Timo Kaitaro). Esillä ovat myös eläimet (Leena Vilkkä), tekoäly (Tere Vadén), diskurssietiikka (Thomas Wallgren) ja kuluttajan rationaalisuus (Liisa Uusitalo).

Tahto (1995)

Tampere 12.-13.1.1995. Järjestelytoimikunta Ilkka Niiniluoto, Matti Sintonen ja Tere Vadén. Tahto-filosofian klassikoista käsitellään mm. Augustinusta (Heikki Kirjavainen), Occamia (Taina Holopainen), Spinozaa (Juhani Pietarinen), Nietzscheä (Jarkko Tuusvuori), Jamesia (Sami Pihlström) ja Ahlmania (Mikko Salmela). Ilkka Niiniluoto puolustaa tahdon vapautta.

Tieto (1996)

Helsinki 11.-12.1.1996. Järjestelytoimikunta Sirkku Hellsten, Markus Lammenranta ja Ilkka Niiniluoto. Tieto-opin klassikoihin kuuluvat antiikin skeptikot (Juha Sihvola), Duns Scotus (Mikko Yrjönsuuri), Spinoza (Olli Koistinen), Kant (S. Albert Kivinen) ja Dewey (Sami Pihlström). Uusia näkökulmia tarjoaa kognitiotiede (Veikko Rantala). Eerik Lagerspetz arvostelee Popperin argumenttia tulevaisuustiedon mahdottomuudesta. Ilkka Niiniluoto tarkastelee tieto-termin vesittämistä tietoyhteiskuntaa koskevassa keskustelussa.

Yhteisö (1997)

Jyväskylä 13.-14.1.1997. Järjestelytoimikunta Jussi Kotkavirta, Eerik Lagerspetz ja Ilkka Niiniluoto. Avauksessa Ilkka Niiniluoto tervehtii Jyväskylän paluuta SFY-yhteistyöhön. Pääesitelmiin kuuluu Raimo Tuomelan ja Pekka Mäkelän sosiaalisen toiminnan filosofia. Teemoja ovat mm. pyhien yhteisö (Reijo Työrinoja), naisyhteisö (Tuija Pulkkinen), tiedeyhteisö (Petri Ylikoski) ja asuinyhteisö (Kimmo Lapintie).

Oppi (1998)

Helsinki 8.-9.1.1998. Järjestelytoimikunta Timo Airaksinen, Sara Heinämaa ja Katri Kaalikoski. Oppimisen teema antaa tilaisuuden esitellä suomalaisia filosofeja kansan oppimestarina (Mikko Salmela), aate- ja oppihistoriaa (Juha Manninen), filosofian opettamista (Jussi Kotkavirta) ja elämäkatsomustietoa (Pekka Elo). Oppineita naisia käsittelevät Heta Häyry, Tuija Takala ja Martina Reuter.

Valta (1999)

Turku 11.-12.1.1999. Järjestelytoimikunta Heta Häyry, Juha Räikkä ja Kirsti Härkönen. Avauksessa Ilkka Niiniluoto muistuttaa Ingmar Pörnin kehittämästä vallan logiikasta. Esitelmät käsittelevät vallan erilaisia esiintymismuotoja kansanvallassa (Eerik Lagerspetz, Kaisa Herne), kulttuurissa (Marjaana Kopperi), tiedeyhteisössä (Kristina Rolin), biopolitiikassa (Sirkku Hellsten) ja ympäristöfilosofiassa (Markku Oksanen). Sara Heinämaa ja Johanna Oksala analysoivat Foucault'n ja Husserlin suhteita, Thomas Wallgren filosofien valtaa.

Aika (2000)

Helsinki 10.-11.1.2000. Järjestelytoimikunta S. Albert Kivinen, Sami Pihlström, Arto Siitonen ja Risto Vilkkö. Avauksessa Ilkka Niiniluoto toivottaa filosofit uudelle vuosituhannelle. Pääpuhujana on matematiikan professori Raimo Lehti (aika suhteellisuusteoriassa ja kosmologiassa). Teemoihin kuuluvat ajan ontologia (S. Albert Kivinen), aikalogiikka (Tero Tulenheimo), ajassa matkustaminen (Ilpo Halonen), nykyhetken solipsismi (Sami Pihlström) ja menneisyyden todellisuus (Ilkka Niiniluoto).

Kokemus (2001)

Tampere 8.-9.1.2001. Järjestelytoimikunta Leila Haaparanta, Ilkka Niiniluoto ja Erna Oesch. Klassikkojen kokemusteemoista esillä mm. Avicenna (Simo Knuuttila), Dilthey (Erna Oesch), Husserl (Leila Haaparanta), Dewey (Pentti Määttänen) ja Merleau-Ponty (Martina Reuter), nykyfilosofeista Derrida (Marika Tuohimaa) ja Nussbaum (Floora Ruokonen). Aiheina myös uskonnollinen kokemus (Heikki Kirjavainen, Seppo Sajama), esteettinen kokemus (Veikko Rantala), ylevän kokemus (Lauri Mehtonen) ja kokemustieto (Markus Lammenranta).

Käytäntö (2002)

Helsinki 10.-11.1.2002. Järjestelytoimikunta Timo Airaksinen, Sami Pihlström, Kristina Rolin ja Floora Ruokonen. Pääpuhujina olivat sosiaalipsykologi Klaus Helkama ja Eerik Lager-

spetz (poliittinen teoria). Käytännön käsite on ollut erityisesti marxismin ja pragmatismien suosiossa, kuten osoittavat Olli-Pekka Moisio, Mats Bergman, Erkki Kilpinen ja Pentti Määttä.

Persoona (2003)

Jyväskylä 13.–14.1.2003. Järjestelytoimikunta Jussi Kotkavirta, Petteri Niemi ja Ilkka Niiniluoto. Minä-kollokvion luontevana jatkona on persoonan käsite, johon liittyy ajallisesti jatkuva identiteetti ja moraalinen vastuullisuus. Pääpuhujina olivat Simo Knuuttila (jumalalliset persoonat) ja psykoanalyttikko Turo Reenkola. Muita aiheita ovat Snellman (Vesa Oittinen), Kailan syvähenkisyys (Mikko Salmela), Iris Murdoch (Anu Kuusela), Charles Taylor (Arto Laitinen) ja kollektiiviset persoonat (Ilkka Niiniluoto).

Kielto (2004)

Helsinki 8.–9.1.2004. Järjestelytoimikunta Heta Gylling (ent. Häyry), S. Albert Kivinen ja Risto Vilkkö. Pääpuhujina olivat Jaakko Hintikka ja rikosoikeuden professori Raimo Lahti. Esitelmät käsittelivät filosofian historiaa (Juha Sihvola jumalan kieltämisestä), logiikkaa ja kielifilosofiaa (Ahti-Veikko Pietarinen ja Gabriel Sandu peliteoreettisen semantiikan kiellostasta), morali- ja oikeusfilosofiaa (Eerik Lagerspetz vapaudesta kieltojen puuttumisena) ja systemaattista nykyfilosofiaa (Leila Haaparanta kiellon fenomenologiasta).

Elämä (2005)

Turku 10.–11.1.2005. Järjestelytoimikunta Jussi Haukioja, Kristina Rolin ja Juha Räikkä. Pääpuhujiin kuului biologian professori Kari Lagerspetz. Aiheen historian lisäksi esillä oli biologian filosofiaa ja elämänfilosofiaa, kuten geenietiikka (Veikko Launis), geneettinen determinismi (Petri Ylikoski), elämän itseisarvo (Seppo Sajama), elämän tarkoitus (Antti Kauppinen) ja kuolemanjälkeinen elämä (Juha Räikkä).

Syy (2006)

Helsinki 9.–10.1.2006. Järjestelytoimikunta Heta Gylling, Ilkka Niiniluoto ja Risto Vilkkö. Pääpuhujana oli rikosoikeuden

professori Kimmo Nuotio (syy ja syyksilukeminen). Esitelmät käsittelevät laajasti syyn käsitettä filosofian historiassa (Jani Hakkarainen Humesta), yhteiskuntafilosofiassa (Sami Pihlström transsendentaalisesta syyllisyydestä), tieteenfilosofiassa (Jaakko Hintikan kyseenalaistus syysuhteen olemassaololle) ja mielenfilosofiassa (Panu Raatikainen mentaalista kausaatiosta).

Kuva (2007)

Tampere 8.–9.1.2007. Järjestelytoimikunta Leila Haaparanta, Timo Klemola, Jussi Kotkavirta ja Sami Pihlström. Avauksessa Ilkka Niiniluoto toivottaa kuvan ystävät eli ”ikonosofit” tervetulleiksi. Pääpuhujia ovat elokuvatieteen professori Henry Bacon ja taidekasvatuksen professori Pauline von Bonsdorff. Jaakko Hintikka esitelmöi kuvallisesta ajattelusta Wittgensteinillä. Muita aiheita olivat kuvittelu ja kuvallinen esittäminen logiikassa, semiotiikassa, uskonnossa, tieteessä ja taiteessa.

Usko (2008)

Helsinki 7.–8.1.2008. Järjestelytoimikunta Ahti-Veikko Pietarinen, Sami Pihlström ja Pilvi Toppinen. Pääpuhujana sosiaalietiikan professori Jaana Hallamaa. Julkaistuja esitelmiä uskonfilosofiasta, moraalifilosofiasta, tietoteoriasta ja mielenfilosofiasta on suuri määrä 42. Teemat vaihtelevat antiikista (Pauliina Remes) arabialaiseen ajatteluun (Taneli Kukkonen), Wolffin metafysiikasta (Jarmo Pulkkinen) Snellmaniin (Mikko Lahtinen), Wittgensteinistä (Hanne Appelqvist) pragmatismiin (Henrik Rydenfelt, Timo Vuorio).

Maailma (2009)

Jyväskylä 12.–13.1.2009. Järjestelytoimikunta Jussi Kotkavirta, Olli-Pekka Moisio, Sami Pihlström ja Henna Seinälä. Avauksessa Ilkka Niiniluoto vertasi kollokvion esitelmiä näköaloihin maailmanpyörässä kiertävistä vaunuista. Pääpuhujana olivat kosmologian professori Kari Enqvist (fyysikon maailmat) ja S. Albert Kivinen (oliot vs. tosiasiat). Mukana oli myös perinteentutkimuksen professori Seppo Knuuttila. Klassikkoina käsiteltiin Kantia (Toni Kannisto), Hegeliä (Ilmari Jau-

hiainen), Nietzscheä (Henrik Rydenfelt, Henna Seinälä), Fregeä (Leila Haaparanta), Husserlia (Timo Miettinen) ja Heideggeria (Leena Kakkori, Jussi Backman). Nykyfilosofeista esillä olivat Quine (Antti Keskinen) ja Putnam (Panu Raatikainen).

Oikeus (2010)

Helsinki 7.–8.1.2010. Järjestelytoimikunta Kristian Klockars, Ilkka Niiniluoto ja Kristina Rolin. Pääpuhujina olivat oikeustieteen professorit Kaarlo Tuori ja Martin Scheinin. Esitelmissä käsiteltiin mm. oikeuden perustaa (Timo Miettinen), oikeuspositivismia (Maija Aalto-Heinilä), hyvinvointia (Eerik Lagerspetz), verotusoikeutta (Juha Sihvola), ihmisoikeuksia (Kristina Rolin), ympäristöoikeuksia (Markku Oksanen) ja uskomusten oikeuttamista (Markus Lammenranta, Panu Raatikainen).

Ymmärrys (2011)

Turku 10.–11.1.2011. Järjestelytoimikunta Helena Siipi, Matti Sintonen ja Valtteri Viljanen. Pääpuhujana Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttila (ymmärtäminen kaunokirjallisuudessa ja yhteiskuntatieteessä). Esitelmiä ohjelmassa on ennätysmäärä 64. Historia etenee Platonista (Eero Salmenkivi) Kantiin (Toni Kannisto), Husserliin (Joonas Taipale) ja C. I. Lewisiin (Lauri Järvilehto). Huomiota saavat myös G. H. von Wrightin klassikkoteos selittämisestä ja ymmärtämisestä (Panu Raatikainen), pahuuden ymmärrys (Sami Pihlström) ja alkuperäiskansatutkimus (Inkeri Koskinen).

Talous (2012)

Helsinki 9.–10.1.2012. Järjestelytoimikunta Ilkka Niiniluoto, Risto Vilkkio ja Jaakko Kuorikoski. Pääpuhujina taloustieteilijä Jaakko Kiander (finanssikriisi) ja sosiologi Jukka Gronow (talous ja yhteiskunta). Esitelmissä käsitellään mm. markkinoiden ontologiaa (Uskali Mäki, Jaakko Kuorikoski), talousmoraalia (Kristina Rolin) sekä rahan ja onnen suhdetta (Ilkka Niiniluoto).

Muisti (2013)

Tampere 7.–8.1.2013. Järjestelytoimikunta Leila Haaparanta, Jani Hakkarainen ja Mirja Hartimo. Pääpuhujia psykologi Virpi Kalakoski (muistin rajoitukset) ja historioitsija Matti Hyvärinen (muisti ja kerronta). Teemoina mm. Aristoteles (Mika Perälä), Hegel (Ilmari Jauhiainen), anakronismit (Martin Gustafsson) ja muistin logiikka (Ilkka Niiniluoto).

Hyve (2014)

Helsinki 7.–8.1.2014. Järjestelytoimikunta Nora Hämäläinen, Juhana Lemetti ja Ilkka Niiniluoto. Pääpuhujina Simo Knuutila (Aristoteleen hyve-etiikka) ja sosiaalipsykologi Klaus Helkama (suomalaisten hyveet). Esitelmissä käsitellään mm. hyvän muunnelmia von Wrightillä (Lassi Jakola), tutkijan hyveitä (Floora Ruokonen), hyvää kasvatusta (Matti Taneli), hyve-tieto-oppia (Markus Lammenranta) ja ilmastoetiikkaa (Säde Hormio).

Sukupuoli (2015)

Jyväskylä 12.–13.1.2015. Järjestelytoimikunta Miira Tuominen, Kristina Rolin, Olli-Pekka Moisio, Martina Reuter ja Sara Heinämaa. Pääpuhujina Sigridur Thorgeirsdottir (ethics of generosity) ja Lilli Alanen (Annette Baierin tulkinta Humen passio-opista). Avauksessa Ilkka Niiniluoto totesi, että ensimmäistä kertaa yhden sanan kollokviossa puhujien enemmistö (noin kaksi kolmasosaa) on naispuolisia. Useat esitelmät käsittelivät feministisen teorian kysymyksiä: intersektionaalisuus (Malin Grah-Wilder), sukupuolen käsite kiisteltynä (Joonas Pennanen), stereotyyppioihin liittyvät automaattiset uskomukset (Jaana Virta) ja queer-bioetiikka (Tiia Sudenkaarne). Tiedon sukupuolittuneisuuden kysymystä tarkastelivat Ilkka Niiniluoto ja Kristina Rolin.

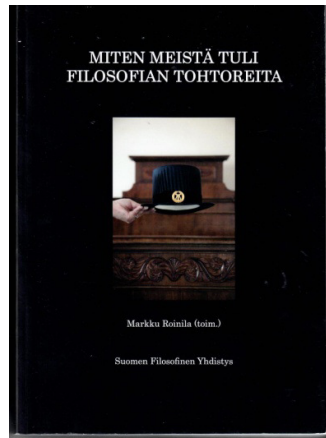
Mahdollisuus (2016)

Helsinki 7.–8.1.2016. Järjestelytoimikunta Ilkka Niiniluoto, Tuomas Tahko ja Teemu Toppinen. Pääpuhujina Simo

Knuuttila (keskiajan modaalisemantiikka) ja Gabriel Sandu (possible world semantics). Esitelmissä käsiteltiin mahdollisten maailmojen semantiikan syntyhistoriaa (Tuukka Tanninen), modaaliepistemologian empiirisiä elementtejä (Tuomas Tahko), ontologisia jumalatodistuksia (Jari Palomäki), kuinka mahdollista selityksiä (Tomi Kokkonen), reilua mahdollisuutta onneen (Antti Kauppinen) ja globaalia oikeudenmukaisuutta (Sircku Hellsten).

Havainto (2017)

Turku 9.-10.1.2017. Järjestelytoimikunta Hemmo Laiho ja Miira Tuominen. Avauksen suoritti SFY:n uusi puheenjohtaja Sami Pihlström. Pääpuhujina Pauliina Remes (havainnoista oppiminen platonistisessa tietoteoriassa) ja Antti Revonsuo (havainto ja unennäkö). Historiaosuudessa esillä mm. Leibniz (Markku Roinila). Muina teemoina mm. havaintokokemus (Valtteri Arstila), ajan havaitseminen (Matias Slavov) ja kvanttiobjektien liikeratojen havaitseminen (Paavo Pylkkänen).

Kollokviojulkaisujen lisäksi SFY on julkaissut mm. filosofian alalla väitelleiden pienoiselämäkertoja sisältävän teoksen Miten meistä tuli filosofian tohtoreita (toim. Markku Roinila, 2010).

Havainto jäi viimeiseksi yhden sanan kollokvioksi, joten niiden sarjasta koostuneet 37 julkaisua tarjoavat ainutlaatuisen dokumentin Suomen filosofian tilasta vuosina 1980–2017. Työ

kuitenkin jatkuu, sillä kahden vuoden välein on edelleen järjestetty SFY:n kotimaisia tutkijakollokvioita: Tekoäly, ihminen ja yhteiskunta (Tampere 2019), Valistuksen perinnöt (Turku 2021), Menneisyys, tulevaisuus, filosofia (Oulu 2022) ja Filosofia muuttuvassa suomalaisessa yhteiskunnassa (2023). Tammikuun 2024 aihe Jyväskylässä on jälleen napakasti ilmaistu yhdellä sanalla: Leikki.

Helsingin yliopisto

Lähdeluettelo

- Niiniluoto, Ilkka & Leila Taiminen (toim.) (1980). *Totuus*. Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja 9/1980. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Aaltola, Juhani & Ilkka Patoluoto (toim.) (1982). *Arvo*. Jyväskylän yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja 16. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Saarinen, Esa, Lilli Alanen & Ilkka Niiniluoto (toim.) (1984). *Rakkauden filosofia*. Porvoo: WSOY.
- Haaparanta, Leila (toim.) (1985). *Olio*. Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja 3/1985. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Airaksinen, Timo & Ilkka Patoluoto (toim.) (1986). *Vapaus*. Vuosikirjan *Ajatus* erikoisnumero 43. Helsinki: Suomen Filosofinen Yhdistys.
- Niiniluoto, Ilkka & Petri Stenman (toim.) (1988). *Minä*. Helsinki: Suomen Filosofinen Yhdistys.
- Pietarinen, Juhani, Matti Sintonen & Thomas Wallgren (toim.) (1989). *Intentio*. Vuosikirjan *Ajatus* erikoisnumero 46. Helsinki: Suomen Filosofinen Yhdistys.
- Lammenranta, Markus & Veikko Rantala (toim.) (1990). *Kauneus*. Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta 4. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Halonen, Ilpo & Heta Häyry (toim.) (1990). *Muutos*. Helsinki: Suomen Filosofinen Yhdistys.
- Halonen, Ilpo, Timo Airaksinen & Ilkka Niiniluoto (toim.) (1992). *Taito*. Helsinki: Suomen Filosofinen Yhdistys.
- Häyry, Matti, Ilkka Niiniluoto & Thomas Wallgren (toim.) (1992). *Luonto*. Vuosikirjan *Ajatus* erikoisnumero 49. Helsinki: Suomen Filosofinen Yhdistys.
- Heinämaa, Sara (toim.) (1994). *Merkitys*. Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta 45. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Niiniluoto, Ilkka & Juha Räikkä (toim.) (1996). *Tunteet*. Helsinki: Yliopistopaino.

- Hellsten, Sirkku & Markus Lammenranta (toim.) (1996). *Tieto*. Vuosikirjan *Ajatus* erikoisnumero 53. Helsinki: Suomen Filosofinen Yhdistys.
- Niiniluoto, Ilkka & Ilpo Halonen (toim.) (1997). *Järki*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kotkavirta, Jussi & Arto Laitinen (toim.) (1998). *Yhteisö*. SoPhi 16. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Airaksinen, Timo & Katri Kaalikoski (toim.) (1999). *Filosofian opit ja opin filosofiaa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Niiniluoto, Ilkka & Matti Sintonen (toim.) (2000). *Tahto*. Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta 61. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Räikkä, Juha (toim.) (2000). *Mitä on valta?* Kuopio: Unipress Oy.
- Pihlström, Sami, Arto Siitonen & Risto Vilkkö (toim.) (2000). *Aika*. Helsinki: Gaudeamus.
- Haaparanta, Leila & Erna Oesch (toim.) (2002). *Kokemus*. Acta Philosophica Tamperensia 1. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Pihlström, Sami, Kristina Rolin & Flora Ruokonen (toim.) (2002). *Käytäntö*. Yliopistopaino: Helsinki.
- Kotkavirta, Jussi & Petteri Niemi (toim.) (2004). *Persoona*. SoPhi 84. Jyväskylä: Minerva.
- Gylling, Heta, S. Albert Kivinen & Risto Vilkkö (toim.) (2004). *Kielto*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Haukioja, Jussi & Juha Räikkä (toim.) (2005). *Elämän merkitys*. Kuopio: UNIPress.
- Gylling, Heta, Ilkka Niiniluoto & Risto Vilkkö (toim.) (2007). *Syy*. Helsinki: Gaudeamus.
- Haaparanta, Leila, Timo Klemola, Jussi Kotkavirta & Sami Pihlström (2009). *Kuva*. Acta Philosophica Tamperensia 5. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Pietarinen, Ahti-Veikko, Sami Pihlström & Pilvi Toppinen (toim.) (2009). *Usko*. Filosofisia tutkimuksia Helsingin yliopistosta 22. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kotkavirta, Jussi, Olli-Pekka Moisio, Sami Pihlström & Henna Seinälä (toim.) (2012). *Maailma*. Jyväskylä: SoPhi 116. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4280-9>.
- Klockars, Kristian, Ilkka Niiniluoto & Kristina Rolin (toim.) (2010). *Oikeus*. Filosofisia tutkimuksia Helsingin yliopistosta 33. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Viljanen, Valtteri, Helena Siipi & Matti Sintonen (toim.) (2012). *Ymmärrys*. Reports from the Department of Philosophy 25. Turku: Turun yliopisto.

- Niiniluoto, Ilkka, Risto Vilkkonen & Jaakko Kuorikoski (toim.) (2013). *Talous ja filosofia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hakkarainen, Jani, Mirja Hartimo & Jaana Virta (toim.) (2014). *Muisti*. Acta Philosophica Tamperensia 6. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hämäläinen, Nora, Juhana Lemetti & Ilkka Niiniluoto (toim.) (2014). *Hyve*. Filosofisia tutkimuksia Helsingin yliopistosta 45. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Rolin, Kristina, Olli-Pekka Moisio, Martina Reuter & Miira Tuominen (toim.) (2016). *Sukupuoli*. Jyväskylä: SoPhi 149.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3280-9>.
- Niiniluoto, Ilkka, Tuomas Tahko & Teemu Toppinen (toim.) (2016). *Mahdollisuus*. Helsinki: Suomen Filosofinen Yhdistys.
<https://www.filosofinenyhdistys.fi/wp-content/uploads/2016/Mahdollisuus-2.pdf>
- Laiho, Hemmo & Miira Tuominen (toim.) (2018). *Havainto*. Reports from the Department of Philosophy 40. Turku: Turun yliopisto.

Epilogi: SFY digitalisoituvana tieteellisenä seurana

PÄIVI SEPPÄLÄ & EERO KAILA

Suomessa on satoja tieteellisiä seuroja, joiden tehtävä on Suomen Filosofisen Yhdistyksen (SFY) tapaan edistää oman tieteenalansa harjoittamista Suomessa (Korkeamäki, Late, Pölönen, Ryynänen-Karjalainen & Syrjämäki 2019). Tieteellisten seurojen yleisimmät toiminnan muodot ovat julkaisutoiminta ja tapahtumien järjestäminen (Late, Pölönen & Pylvänäinen 2022a). Julkaisutoiminta ja tapahtumien järjestäminen ovat kuitenkin kokeneet muutoksia jäsen- ja tapahtumatoiminnan digitalisaation¹ (Late, Pölönen & Pylvänäinen 2022a) sekä avoimen digitaalisen julkaisemisen lisääntyessä (Heikkilä 2017; Heikkilä 2019; Ilva & Lilja 2014; Late, Pölönen & Pylvänäinen 2022b). Tässä epilogissa peilaamme Suomen Filosofisen Yhdistyksen kehitystä 2010-luvulla ja 2020-luvun ensimmäisinä vuosina² näihin muutoksiin, joita myös muut suomalaiset tieteelliset seurat ovat kohdanneet. Lisäksi valotamme sitä, miten digitaaliset työvälineet ovat luoneet SFY:lle uusia tapoja toteuttaa rekisteröityjen yhdistysten lakisääteisiä velvollisuuksia: SFY:n jäsenrekisteri, taloushallinto ja arkisto ovat vuoden 2014 jälkeen siirtyneet digitaalisille verkkoalustoille.

¹ Tarkoitamme digitalisaatiolla digitaalisen tietotekniikan käytön yleistymistä yhteiskunnassa, ja tässä kirjoituksessa käsittelemme sitä, miten SFY on hyödyntänyt viime vuosina toiminnassaan uusimpia tietoteknisiä työvälineitä, sosiaalisen median alustoja ja pilvipalveluita.

² SFY:n digitalisaatiokehitys on ajallisesti sijoittunut akateemikko Ilkka Niiniluodon viimeisimmille vuosille SFY:n hallituksen puheenjohtajana sekä professori Sami Pihlströmin puheenjohtajakaudelle maaliskuusta 2016 helmikuuhun 2024.

Julkaisutoiminnan digitointi

Tieteellisten seurojen julkaisutoimintaa on luonnehtinut 2010-luvulla digitaalisuus (Heikkilä 2017; Heikkilä 2019). SFY on ollut vahvasti kehityksessä mukana. *Ajatus*-vuosijulkaisu siirtyi Tieteellisten seurain valtuuskunnan (TSV) ylläpitämälle digitaaliselle journal.fi-alustalle³ vuonna 2017 professori Arto Laitisen päätoimittajakaudella. *Acta Philosophica Fennica* sekä muut SFY:n kustantamat monografia- ja kokoomateokset, tämä historiateos mukaan lukien, siirtyivät vuonna 2023 TSV:n edition.fi-alustalle⁴.

Julkaisutoiminnan digitalisoituminen on kulkenut käsi kädessä avoimen julkaisemisen kanssa. Tällä saralla SFY teki pioneerityötä vuosina 2017–2019, kun SFY digitalisoi yhteistyössä Kansalliskirjaston kanssa *Ajatus*- ja *Acta Philosophica Fennica* -sarjat. Kyseessä oli ensimmäinen suomalaisen tieteellisen seuran digitointiyhteistyö Kansalliskirjaston kanssa⁵. Hankkeeseen saatiin Tiedekustantajien säätiöltä apurahaa kahtena vuotena. Hankkeen koordinaattorina toimi yhdistyksen sihteeri VTT Eero Kaila⁶.

Digitointi rajattiin koskemaan *Ajatuksia* vuoteen 2015 asti ja *Actoja* vuoteen 2017 saakka. Näin taattiin SFY:n julkaisujen katkeamaton digitaalinen saatavuus: vuoden 2016 jälkeiset *Ajatukset* ovat ilmestyneet Journal.fi:ssä, ja *Acta Philosophica Fennica* -sarjan vuoden 2018 jälkeiset numerot sekä muut SFY:n julkaisut tallennetaan edition.fi:hin.

Digitoitavan aineiston kerääminen oli suuri urakka. Suurin osa *Ajatusten* ja *Acta Philosophica Fennican* niteistä sijaitsi Helsingin yliopiston teoreettisen filosofian oppiaineen käytävällä, eli Metsätalon kuudennen kerroksen kaapeissa. Muutama puuttuva numero saatiin yhdistyksen jäseniltä. Tämä jälkeekin kaksi numeroa jäi kokonaan puuttumaan, mutta ne onneksi löytyivät Kansalliskirjaston Fennica-kokoelmasta.

³ journal.fi/Ajatus

⁴ edition.fi/SFY

⁵ Kansalliskirjastolla oli vuonna 2018 käynnissä digitointikumppanuus, joka tarkoitti, että Kansalliskirjasto osallistui digitoinnin kuluihin maksamalla 50 % kustannuksista. Yhteyshenkilöinäimme Kansalliskirjastossa toimivat Pirjo Karppinen ja Johanna Lilja.

⁶ VTT Eero Kaila toimi yhdistyksen sihteerinä toimi maaliskuusta 2017 helmikuuhun 2024.

Ajatuksista oli valmiina osittainen luettelo sarjassa julkaistuista teksteistä SFY:n verkkosivuilla. Tämän pohjalta sihteeri Kaila laati Access-tietokannan, johon hän täydensi tietoja keräämistään niteistä. *Actoista* ei ollut vastaavaa listaa, vaan näiden tiedot kirjattiin suoraan niteiden kansilehdistä omaan Access-tietokantaan. Niteet lähetettiin Kansalliskirjaston sisäpostissa Mikkelin digitointipisteeseen skannattavaksi ja tuhottavaksi irrottamalla skannattavien niteiden sivut toisistaan. Tuhoaminen skannausprosessin aikana oli merkittävästi halvempaa kuin se, että niteet olisi säilytetty ehjinä ja skannattu käsin aukeama aukeamalta.

Tiedekustantajien liiton rahoituksen ehtona oli, että kaikille avoimesti julkaistaville teksteille pyydetään kirjoittajien tai oikeudenhaltijoiden lupa. Lupien keräämistä tehtiin pääosin sähköpostitse, mutta myös henkilökohtaisin tapaamisin. Esimerkiksi akateemikko Arto Salomaan allekirjoitus haettiin Liedosta, jossa hänellä oli esitelmätilaisuus. Lupien kattava kerääminen osoittautui nopeasti mahdottomaksi urakaksi sen vuoksi, ettei kirjoittajaa saatu tavoitettua. Joissain tapauksissa paljastui, että kirjoittaja oli menehtynyt, eikä oikeuksienhaltija ollut tiedossa.

Lupien keräämisen hankaluudet johtivat siihen, että lupien keräämisessä piti keskittyä tiettyihin kirjoittajaryhmiin. *Ajatusten* kohdalla keskityttiin tuoreimpiin numeroihin: kymmenen viimeisimmän vuoden luvat eli ne, jotka koskivat tutkimustyön kannalta oleellisinta aineistoa, saatiin kerättyä. *Actojen* kohdalla monografian kirjoittaja oli usein kyseisen niteen ainoa kirjoittaja. *Actojen* avoimen julkaisemisen lupien kerääminen oli siis helpompaa kuin *Ajatuksen*, ja keräämisessä pystyttiin keskittymään tietyn kirjoittajan teoksiin. Anita ja Benedict von Wrightin, Jan Kailan, sekä Hintikan oikeuksia hallitsevan viisihenkisen legaatinsaajien konklaavin (Paavo Pylkkänen, Risto Vilkkö, Antti Fenix Sneitz, John Symons ja Daniel Kolak) luvilla saimme G. H. von Wrightin, Eino Kailan ja Jaakko Hintikan kirjat avattua lisenssin alaiseen käyttöön. Onneksi sihteeri Kaila ehti myös pyytää yhden kysytyimmän artikkelin, Saul Kripken vuonna 1963 julkaistun ”Semantical Considerations on Modal Logic”, luvan Kripkeltä itseltään vuotta ennen kuin hän kuoli.

Kaiken kaikkiaan Eero Kaila keräsi luvat kaikilta niiltä kirjoittajilta ja oikeudenhaltijoilta, jotka tavoitettiin. Euroopan

unionin yleinen tietosuoja-asetus 2016/679 (General Data Protection Regulation, GDPR) otettiin huomioon siten, että SFY ilmoitti verkkosivullaan tietojen keräämisen tarkoituksen, ja sittemmin kerätyt yhteystiedot onkin tuhottu. Lupakirjetiedostot arkistoitii SFY:n arkiston digitoinnin yhteydessä Kansalliskirjastoon.

SFY:n julkaisujen digitoitihankkeen lopputulos on, että kirjoittajilta avoimen julkaisun luvan saaneet *Acta Philosophica Fennican* niteet vuosilta 1935–2015⁷ ja *Ajatuksen* niteet vuosilta 1927–2015⁸ ovat Kansalliskirjaston digi.kansalliskirjasto.fi-sivustolla Creative Commons -lisenssillä CC-BY-NC 4.0. Tämä lisenssi mahdollisti vapaan levityksen sillä ehdolla, että alkuperäisen kirjoittajan nimi piti mainita, eikä käyttötarkoitus saanut olla kaupallinen. Ennakkoon yhdistyksen hallitus ajatteli, että tämä olisi sopivin lisenssi, mutta erityisesti epäkaupallisuusehto on osoittautunut hankalasti yhdistettäväksi kirjaston järjestelmien kanssa. Vuodesta 2022 keräämämme lisenssi on Journal.fi:n ja Edition.fi:n palveluntuottajan, Tieteellisten seurain valtuuskunnan, vaatimuksesta muutettu CC-BY:ksi. Näin ollen *Actat* on lisensoitu numeroon 97 saakka CC-BY-NC:nä ja numerosta 98 (Niiniluoto 2022) alkaen CC-BY:nä.

SFY:n julkaisutoiminta on siis 2020-luvulla käynyt läpi digitalisaation koko kaaren. Suomalaisten tieteellisten seurojen julkaisutoiminnan kuuma kysymys eli avoimen julkaisemisen rahoitus odottaa kuitenkin yhä ratkaisua (Late, Pölönen & Pylvänäinen 2022a). Rahoituksen ongelmana on se, että

⁷ Kirjoittajilta avoimen julkaisemisen luvan saaneet *Acta Philosophica Fennican* niteet ovat avoimesti luettavissa digi.kansalliskirjasto.fi -palvelussa: <https://digi.kansalliskirjasto.fi/search?title=series-1306>. Tukijoiden käyttöön tarjottiin myös aineiston etäkäyttöä Tutkain-hankkeen yhteydessä (2020–2022). Kansalliskirjaston vapaakappalepäätteillä pystyy myös tutustumaan niihin *Acta Philosophica Fennican* numeroihin vuosilta 1935–2017, jotka eivät ole vielä saaneet CC-BY-NC 4.0 lisenssiä.

⁸ Kirjoittajilta avoimen julkaisemisen luvan saaneet *Ajatuksen* niteet ovat avoimesti luettavissa digi.kansalliskirjasto.fi -palvelussa: <https://digi.kansalliskirjasto.fi/search?title=0355-1725>. Kansalliskirjaston vapaakappalepäätteillä pystyy myös tutustumaan niihin *Ajatuksen* numeroihin vuosilta 1926–2015, jotka eivät ole vielä saaneet CC-BY-NC 4.0 lisenssiä.

vuonna 2023 TSV:n on yhä vaadittava tieteellisiltä seuroilta julkaisujen omarahoitusta, joka SFY:n kohdalla tarkoittaa *Acta Philosophica Fennican* ja *Ajatuksen* myynnistä syntyviä tuloja. Toisaalta TSV:n julkaisuavustuksen saamiseksi vaaditaan myös avointa digitaalista julkaisemista, mikä taas voi vähentää painettujen julkaisujen myynnistä saatavia tuottoja (*em.*). Koska SFY saa yhä pieniä mutta yhdistyksen taloudelle oleellisia tuottoja painettujen julkaisujen myynnistä, SFY:n julkaisu ei julkaista välittömästi avoimena.⁹

Vaikka avoimen julkaisemisen rahoituskysymys saataisiin ratkaistua tulevina vuosina, SFY ei ole suunnitellut välittömästi siirtyvänsä pelkästään digitaaliseen julkaisemiseen. Tieteellisten seurain valtuuskunnan uusimman jäsenseurojen jäsenistökyseleyn mukaan painetulla sisällöllä on yhä vakiintunut lukijakunta, joka arvostaa tiedejulkaisemista kotimaisilla kielillä (Late, Pölönen & Pylvänäinen 2022b). Painettu versio *Ajatus*-vuosikirjasta kuuluu yhä SFY:n tärkeimpiin jäsenetuihin.

Digitaalisuudella ja avoimuudella on kuitenkin etunsa. *Ajatuksen* digitaalinen julkaisu journal.fi-alustalla tekee *Ajatuksesta* helpommin saavutettavan kaikille suomen- ja ruotsinkielisestä filosofiasta kiinnostuneille. *Ajatuksen* artikkeleita onkin journal.fi -alustalla ladattu yli 5 000 kertaa vuodessa 2020-luvun ensimmäisinä vuosina, ja siten lehden avoin julkaisu on omiaan edistämään SFY:n päätavoitteita eli lisäämään filosofian harjoittamista ja tutkimusta Suomessa.

Tapahtumien digitalisoituminen ja COVID-19-pandemia

Tapahtumien digitaalisen verkkolähtämisen SFY aloitti syksyllä 2017 yhdessä Filosofiklubin kanssa järjestetyssä ”Filosofia 100-vuotisessa Suomessa” -tilaisuudessa. Klubin Otto Olavisen kanssa kokeiltiin erillisen kameran kanssa tapahtuvaa nauhoittamista. Harmillisesti tarvittavat luvat jäivät pyytämättä, eikä tätä ensimmäistä tallennetta pystytty käyttämään.

⁹ Avoimen julkaisemisen viive *Ajatukselle* on tällä hetkellä 6 kuukautta ja *Acta Philosophica Fennicalle* 12 kuukautta. Hyväksytyjen käsikirjoitusten välitön rinnakaistallentaminen on tietenkin sallittua sarjoissa julkaiseville kirjoittajille.

Tieteiden talo aloitti syksyllä 2017 YouTube-pohjaisen lähettämisen juhlasalista 104. Tätä TSV:n tuottamaa palvelua on sittemmin käytetty useaan otteeseen. Jos tapahtuma oli jossain muualla kuin Tieteiden talolla, tallentamisen onnistumiseksi tarvittiin onnea. Onneksi SFY sai olla yhteistyössä lukuisten ammattimaisten tallenteiden tuottajien kuten Mustamulta Produccionesin, Intelligenzian ja Otaniemen Aaltoyliopiston tekniikan opiskelijoiden videointipalvelun kanssa. Heidän työskentelynsä oli osaavaa ja tallennusjälki hyvälaatuista, mikä näkyy esim. yhdessä Nais- ja feministifilosofit ry:n (NFY) kanssa järjestetyssä #metoo -keskustelutapahtuman tallenteessa sekä Relevanssin Monet Kasvot- tieteen työpajan kanssa järjestetyssä Tekoäly ja filosofia -tapahtumassa.

Aiempi kokemus digitaalisesta tallentamisesta auttoi SFY:tä merkittävästi, kun Covid-19-pandemia pakotti suuren osan yhteiskuntaa siirtymään etäyhteyksin tapahtuvaan viestintään. Pandemian alkuvaiheessa maaliskuussa ja huhtikuussa 2020 SFY joutui perumaan kuukausiesitelmätilaisuutensa. Näin tapahtui pandemian alkaessa lähes 80 %:lle kaikista tieteellisistä seuroista (Late, Pölonen & Pylväinen 2022a). Lokakuussa 2020 SFY jatkoi kuitenkin tapahtumatoimintaansa järjestämällä ensimmäisen pelkästään etäyhteyksin toteutetun keskustelutilaisuuden aiheesta ”Toivo ja toivottomuus”. Etäyhteysalustana toimi etäkokousohjelma Zoom, joka otettiin alun perin käyttöön huhtikuussa 2020 hallituksen etäkokouksien järjestämiseksi. Osoittautui, että ohjelma toimi myös esitelmien välittämiseen ja että sen automaattisesti tekemistä tallenteista sai minimaalisilla editoinneilla riittävän laadukkaita videotallenteita. Verkkolähetämisessä sihteeri Kaila käytti usein ”kahden kannettavan menetelmää”, jossa toinen tietokone oli asetettu tallentamaan esitelmää ja toinen toimi etätilaisuuden chatin valvonnassa ja muussa organisoinnissa. Tallennettuja tapahtumia SFY on julkaissut verkkosivustonsa mediakirjastossa.¹⁰

¹⁰ SFY:n videotallenteet vuosilta 2017–2023 ovat osoitteessa: <https://www.filosofinenyhdistys.fi/toiminta/mediakirjasto/>. Suosituimmat tähänastiset tallenteet ovat PhD Markus Erosen ja VTT Sanna Tirkkosen esitelmistä koostuva ”Filosofisia näkökulmia psykopatologiaan” sekä tammikuun 2023 juhlavuosikollokvion osana Helsingin yliopis-

Vuoden 2020 jälkeen SFY:n kuukausitilaisuuksia, seminaareja ja kollokvioita on järjestetty säännöllisesti etä- tai hybriditapahtumina. Tässä SFY on seurannut tieteellisten seurojen yleistä kehitystä: 93 % tieteellisistä seuroista ilmoitti seuran toiminnan siirtyneen täysin tai osittain virtuaaliseen maailmaan koronapandemian aikana, ja virtuaaliset etätapahtumat ovat muodostuneet pysyväksi osaksi toimintaa monelle seuralle (Late, Pölönen & Pylvänäinen 2022a). Puolet seuroista ilmoitti myös tapahtumien osallistujamäärän kasvaneen etätapahtumien lisääntyttyä (*ibid.*). Tapahtumien osallistujamäärä kasvoi korona-aikaan myös SFY:n tapahtumissa. Lisääntynyt maantieteellinen tasa-arvo ja SFY:n jäsenten mahdollisuus osallistua tapahtumiin ja yhdistyksen toimintaan paikasta riippumatta ovat seikkoja, jotka vahvasti puhuvat etä- ja hybriditapahtumien järjestämisen puolesta myös jatkossa.

Sähköiset viestintäkanavat ja yhdistyksen uusi vuosikollokvioperinne

Myös SFY:n viestintä digitalisoitui 2010-luvulla. Dosentti Risto Vilkon sihteerikauden lopussa vuonna 2014 yhdistys alkoi valmistella siirtymää paperisesta jäsenkirjeestä sähköpostitse lähettävään jäsenkirjeeseen, mikä merkitsi ahkeraa sähköpostiosoitteiden keräämistä seuran noin 400 jäseneltä. Yhdistys lähetti ensimmäisen sähköisen jäsenkirjeensä maaliskuussa 2015 FM Päivi Seppälän¹¹ aloitettua yhdistyksen sihteerinä ja rahainhoitajana. Yhdistys aloitti säännöllisen toiminnasta tie-

ton Tiedekulman Stage-lavalla pidetty paneelikeskustelu ”Sota, rauha ja filosofin tehtävä”, jossa puhuivat prof. Sami Pihlström, dos. Mikko Salme-la, prof. emer. Leila Haaparanta ja prof. Thomas Wallgren. Jälkimmäistä seurasi paikan päällä 80 henkeä sekä verkon välityksellä 200 henkeä tapahtuman aikana, ja toukokuuhun 2023 mennessä tallennetta on katsottu SFY:n YouTube-kanavalla yli 120 kertaa. Lisäksi Tiedekulman oman verkkolähetyshalustan kautta tapahtumalle on kertynyt vähintään yhtä monta katselukertaa.

¹¹ FM Päivi Seppälä toimi yhdistyksen sihteerinä maaliskuusta 2015 helmikuuhun 2017 sekä yhdistyksen rahastonhoitajana maaliskuusta 2015 helmikuuhun 2024.

dottamisen Facebookissa vuonna 2016, ja helmikuussa 2018 sihteerin VTT Eero Kaila avasi yhdistykselle Twitter-tilin.¹²

Säännöllisellä sosiaalisen median näkyvyydellä ja aktiivisella viestinnällä yhdistys on halunnut pitää aktiivista yhteyttä jäseniin sekä tavoittamaan mahdollisia jäseniä. Näin yhdistys on siten pyrkinyt torjumaan tieteellisiä seuroja 2010-luvulla huolettanutta jäsenmäärän laskua (Korkeamäki, Late, Pölönen, Ryynänen-Karjalainen & Syrjämäki 2019). Jäsenmäärä on kuitenkin laskenut, sillä vuoden 2022 lopussa yhdistyksellä oli 341 jäsentä verrattuna vuoden 2015 alun 400 jäseneseen. Opiskelijajäsenten määrä on kuitenkin pysynyt vakiona reilussa 100 opiskelijassa, joten yhdistys on onnistunut houkuttelemaan mukaan toimintaansa säännöllisesti uusia opiskelijoita valmistuneiden opiskelijoiden siirryttyä yhdistyksen perusjäseniksi.

Yhdistyksen digitalisaatio sai tukea myös vuoden 2017 sääntöuudistuksesta. Vuoteen 2017 asti yhdistyksen vuosikokoukset kutsuttiin koolle ilmoittamalla kokouksesta vähintään kahdessa painetussa sanomalehdessä. Uusien sääntöjen mukaan yhdistyksen vuosikokouksen voi kutsua koolle pelkästään sähköpostitse, mikä on helpottanut vuosikokousjärjestelyjä.

Toinen merkittävä sääntömuutoksen tuoma uudistus oli hallituksen jäsenten toimikausien rajaaminen seitsemään vuoteen vuodesta 2017 alkaen. Näin yhdistys pyrkii säännöllisesti saamaan mukaan uusia hallituksen jäseniä ja kehittämään toimintaansa aktiivisena tieteellisenä seurana. Sami Pihlströmin hallitus uudisti esimerkiksi vuonna 2018 yhdistyksen vuosikollokvioiden perinteen: yhden sanan kollokviosta luovuttiin ja siirryttiin vuosikollokviokäytäntöön, jossa joka toinen vuosi järjestetään kansainvälinen tutkijakollokvio ja joka toinen vuosi laajalle yleisölle suunnattu kotimainen kollokvio. Tämän käytännön toimivuutta voivat siis tulevat hallitukset ja yhdistyksen jäsenet arvioida ja tarvittaessa myös muuttaa.

¹² Toukokuussa 2023 SFY:llä oli 795 Facebook- ja 338 Twitter-seuraajaa.

Strategiaa vai luovaa reagoitua? Toiminnan digitalisoituminen yhdistyksen perustarkoituksen tukena

Yhdistyksen vuosien 2015–2023 välinen digitalisoituminen saattaa näyttäytyä jälkikäteen suoraviivaisena kehityksenä, jossa on seurattu tiukasti yhdistyksen hallituksen laatimaa digitalisaatiostrategiaa. Varsinaista strategiaa ei ole kuitenkaan ollut olemassa, vaan digitalisaatiokehitys on perustunut siihen, että SFY on aktiivisesti hyödyntänyt TSV:n avoimen julkaisemisen palveluita ja tarttunut aktiivisesti tarjolla oleviin erillisiin rahoitusmahdollisuuksiin kuten Tiedekustantajien julkaisutoiminnan kehittämisapurahoihin. Tärkeää on ollut löytää myös oikeat tekijät kuhunkin projektiin. Esimerkiksi yhdistyksen vuonna 2015 järjestämä laaja kansainvälinen *Congress of Logic, Methodology and Philosophy of Science* (CLMPS 2015) -kongressi vaati monipuolisen ja helppokäyttöisen ohjelmiston kongressin talouden hoitamiseksi, minkä vuoksi SFY siirtyi pilvipohjaiseen taloushallinnon järjestelmään FM Päivi Seppälän aloitettua yhdistyksen sihteerinä ja rahastonhoitajana vuonna 2015. Yhdistyksen verkkosivuston¹³ uudistus toteutettiin vuonna 2016 myös filosofivoimin: uudistuksen teknisestä puolesta vastasi FM Juho Pääkkönen ja graafisesta suunnittelusta VTM Anita Välikangas.

Yhdistyksen vuonna 2021 toteuttama yhdistyksen analogisen arkiston digitalisointi perustui myös sopivan rahoituksen ja oikean ihmisen löytymiseen. Yhdistyksen 150-juhlavuoden lähestyessä yhdistyksen hallitus näki tarpeelliseksi kehittää luotettava ja pysyvä ratkaisu yhdistyksen koko elinkaarelta kertyneelle paperiselle arkistomateriaalille, josta keskeisimmän osan muodostavat yhdistyksen kokouspöytäkirjat. Arkistomateriaalia haluttiin myös avata entistä laajemmin tutkimuskäyttöön myös SFY:n historiateoksen kirjoittamista varten. SFY hakikin Suomen Kulttuurirahastolta apurahaa arkiston digitointia varten, ja myönnetyn apurahan turvin yhdistys palkkasi FM Lari Ahokkaan koordinoimaan arkiston digitointia ja analogisen arkiston siirtämistä osaksi Kansallisarkiston yhdistysarkistoja. Lopputuloksena yhdistyksen arkiston digitoitu materiaali on tällä hetkellä pyynnöstä saa-

¹³ www.filosofinenyhdistys.fi

tavilla tutkimuskäyttöön, ja yhdistyksen analogiseen arkistoon pääsee tarvittaessa tutustumaan Kansalliskirjaston tutkijatiloissa.¹⁴

Tieteellisten seurojen jäsenet pitävät julkaisuja ja tapahtumia erittäin tärkeinä osina seurojen toimintaa (Late, Pölönen & Pylvänäinen 2022b), ja nämä muodostavat SFY:n toiminnan rungon myös tulevaisuudessa. Digitalisaatio on kuitenkin luonut lisää mahdollisuuksia tapahtuma- ja julkaisuutoiminnan järjestämiseksi: etätapahtumiin voi osallistua paikasta riippumatta, ja digitaalinen julkaiseminen on merkittävästi kasvattanut julkaisujen lukijakuntaa. SFY:n toiminnan digitalisoituminen onkin osoittanut, että aktiivinen ja harkittu uuden teknologian hyödyntäminen voi jatkossakin palvella yhdistystä sen perustarkoituksessa, joka on pysynyt samana yhdistyksen alusta alkaen. Yhdistys pyrkiikin siis herättämään ja ylläpitämään ”harrastusta filosofiseen ajatteluun sekä edistää filosofian ja sen lähimpien sukulaisalojen akateemista tutkimusta Suomessa” (SFY säännöt, 2§) myös seuraavien 150 vuoden aikana, ja yhä enenevässä määrin myös digitaalisesti.

Helsingin yliopisto

Lähdeluettelo

- Heikkilä, Harri (2017). ”Tiedekirjat sähköiseen aikaan -hanke”, *Tieteellisten seurain valtuuskunnan verkkojulkaisuja* 4. Helsinki: Tieteellisten seurain valtuuskunta. <https://edition.fi/tsv/catalog/view/159/117/478-1>
- Heikkilä, Harri (2019). ”Tiedekirjat sähköiseen aikaan II”, *Tieteellisten seurain valtuuskunnan verkkojulkaisuja* 6. Helsinki: Tieteellisten seurain valtuuskunta. DOI: <https://doi.org/10.23847/978-952-5995-17-6>
- Ilva, Jyrki & Lilja, Johanna (2014). ”Kotimaiset tieteelliset lehdet ja avoin julkaiseminen: selvitys mahdollisista rahoitusmalleista”, *Tieteellisten seurain valtuuskunnan verkkojulkaisuja* 2. Helsinki: Tieteellisten seurain valtuuskunta. <https://edition.fi/tsv/catalog/view/157/115/476-1>

¹⁴ SFY:n historian tutkimisesta kiinnostuneen on hyvä tietää, että vuosien 1873–1925 yhdistyksen kokouspöytäkirjat on julkaistu myös Ilkka Niiniluodon ja Juha Mannisen (1996) toimittamassa *Ajatuksen laboratorio* -erillisjulkaisussa, jonka yhdistys digitoi vuonna 2018 osaksi digi.kansalliskirjasto.fi -kokoelmaa.

- Korkeamäki, Laura; Late, Elina; Pölönen, Janne; Ryyänen-Karjalainen, Lea & Syrjämäki, Sami (2019). "Tieteelliset seurat Suomessa 2018", *Tieteellisten seurain valtuuskunnan verkkojulkaisuja* 7. Helsinki: Tieteellisten seurain valtuuskunta
DOI: <https://doi.org/10.23847/isbn.9789525995183>
- Late, Elina; Pölönen, Janne & Pylvänäinen, Elina (2022a). "Tieteelliset seurat ja vastuullinen tiede. Raportti TSV:n jäsen seurakyselyn tuloksista", *Tieteellisten seurain valtuuskunnan verkkojulkaisuja* 10. Helsinki: Tieteellisten seurain valtuuskunta.
DOI: <https://doi.org/10.23847/tsv.214>
- Late, Elina; Pölönen, Janne & Pylvänäinen, Elina (2022b). "Kuka kuuluu tieteelliseen seuraan? Raportti tieteellisten seurojen jäsenistö kyselyn tuloksista", *Tieteellisten seurain valtuuskunnan verkkojulkaisuja* 13. Helsinki: Tieteellisten seurain valtuuskunta.
DOI: <https://doi.org/10.23847/tsv.433>
- Niiniluoto, Ilkka (2022). *Beauty, Truth, and Justice. Philosophical Essays on Culture, Science, and Society. Acta Philosophical Fennica, vol. 98*. Helsinki: Suomen Filosofinen Yhdistys.
- Niiniluoto, Ilkka & Manninen, Juha (toim.) (1996). *Ajatuksen laboratorio*. Helsinki: Suomen Filosofinen Yhdistys.
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/2037502?page=1>
- Suomen Filosofinen Yhdistys ry (2017). "Säännöt (15.2.2017 alkaen)".
<https://www.filosofinenyhdistys.fi/yhdistys/saannot/>

Liite 1. Suomen Filosofisen Yhdistyksen kunniajäsenet ja sääntömääräiset toimihenkilöt 1873–2023

Laatinut LARI AHOKAS

Yleistä. Tämän toimihenkilöluettelon tiedot on kerätty ensisijaisesti yhdistyksen kokouspöytäkirjoista ja toimintakertomuksista.

Tiedot ylioppilasyhdistyksen ajalta ennen vuotta 1925 on kerätty alkuperäisistä pöytäkirjoista, koska *Ajatuksen laboratorion* (toim. Juha Manninen ja Ilkka Niiniluoto, Suomen Filosofinen Yhdistys, 1996) pöytäkirjojen editioon eivät sisälly yhdistyksen asioiden hoitoon kuten toimihenkilöiden valintaan liittyvät asiakohdat. Täydentävinä lähteinä on käytetty *Suomen yliopiston luetteloa* sekä *Selonteko Keisarillisen Aleksanterin-yliopiston opettajien toiminnasta* -julkaisuja etenkin niiden vuosien osalta, joilta tietoja ei ole säilynyt yhdistyksen omassa arkistossa.

Ensimmäisen puolen vuosisadan osalta tiedot on tarkistettu vuosien 1873–1922 jäsenluetteloon sisältyvästä vuonna 1915 konekirjoitetusta jäsenluettelosta, johon on merkitty toimihenkilöiden tiedot erikseen. Jäsenluetteloon on tehty jälkikäteen käsin korjauksia ja täydennyksiä mm. Arvi Grotenfeltin käsialalla. Kyseisen luettelon tietojen voi havaita perustuvan pääosin yhdistyksen hallussa tuolloin olleisiin pöytäkirjoihin vuosien 1897–1903 tiedoissa olevien puutteiden takia; muilta osin tiedot on oletettu paikkansapitäviksi.

Puutteellisten asiakirjatietojen takia toimihenkilöiden tiedot vuosilta 1923 ja 1928–1929 puuttuvat. Näiden tehtävien hoidosta ei ole pääsääntöisesti tehty oletuksia, vaikka tehtävää olisi hoitanut sama henkilö ennen ja jälkeen katkoksen, sillä tuolloin monien tehtävien hoidossa oli paljon vaihtuvuutta. Vuonna 1923 ei ilmeisesti pidetty vuosikokousta, eikä vuodesta esitetty jälkikäteen selostusta toimintakertomuksessa, joten uusia toimihenkilöitä ei todennäköisesti valittu; vuosilta 1928–1929 taas pöytäkirjoja tai toimintakertomuksia ei ole säilynyt.

Toimikauden on merkitty alla olevassa luettelossa alkavan valintakokouksen ajankohdasta, joka on merkitty luetteloon vuoden tarkkuudella, osan vuodesta toimineiden viransijaisten osalta lukukauden tarkkuudella. Vuodesta 1915 vuoteen 1939 yhdistyksen toimihenkilöt valittiin vuosikokouksessa loka-marraskuussa, tämän jälkeen helmikuussa. Luettelon vuosiluvut poikkeavat tästä syystä joiltakin osin esimerkiksi Tieteellisten seurojen valtuuskunnan teoksessa *Suomen tieteelliset seurat* (1999) julkaistun luettelon tiedoista.

Alla olevassa luettelossa henkilöistä käytetään niitä nimimuotoja, joilla he esiintyvät yhdistyksen toimihenkilöinä ollessaan; nimenmuutoksia ennen tai jälkeen ei ole otettu huomioon. Ensisijaisena kunkin tehtävän kohdalla on annettu se nimimuoto, jota henkilö on kyseisessä tehtävässä toimiessaan enimmänsä osan aikaa käyttänyt, toissijaisena taas mahdolliset muut nimimuodot, joilla henkilö esiintyy toimihenkilöluettelossa kyseisessä tai muissa tehtävissä. Tehtävänimikkeistä käytetään yhdistyksen nykyisten (15.2.2017) sääntöjen mukaisia tai tällä hetkellä käytössä olevia nimimuotoja.

Kunniajäsenet (vuodesta 1925). Kunniajäsenistä määrättiin ensimmäisen kerran vuoden 1925 säännöissä, jossa yhdistyksen jäsenkategoriat määriteltiin.

Puheenjohtajat (vuodesta 1873). Yhdistyksen puheenjohtajakausien keskeinen avoin kysymys liittyy Thiodolf Reinin ja Waldemar Ruinin kausien vaihtumiseen yhdistyksen pöytäkirjojen puuttumisen takia.¹ Vuoden 1915 jäsenluettelo kertoo Reinin puheenjohtajakauden päättyneen vuoteen 1900 ja Ruinin puheenjohtajakauden ajoittuvan vuosiin 1901–1904.² Vielä tarkemman tiedon tarjoaa kuitenkin lukukausittain julkaistu *Suomen yliopiston luettelo*, joka sisältää myös tietoja ylioppilasyhdistyksistä. Kyseinen julkaisu kertoo kevätlukukauden 1901 alussa Filosofisen yhdistyksen osalta puheenjohtajan tehtävän olleen avoin ja Waldemar Ruinin toimineen varapuheenjohtajana; syyslukukauden alussa Ruin ilmoitetaan puheenjohtajaksi ja varapuheenjohtajan tehtävä on jäänyt avoi-

¹ Vrt. Lauri Kallion artikkeli tässä teoksessa; myös esim. Ilkka Niiniluoto, "Historia: Suomen Filosofinen Yhdistys", <https://www.filosofinenyhdistys.fi/yhdistys/historia/> (14.1.2016).

² SFY jäsenluettelot 1873–1922, jäsenluettelo 1915, Grotenfeltin käsikirjoitettu täydennys konekirjoitettuun merkintään Waldemar Ruinin kohdalla: "varapuheenjohtaja 1888 < -1901, pj 1901–1904 >".

meksi. Vaikka *Suomen yliopiston luettelon* voi havaita sisältävän joiltakin vuosilta myös vanhentuneita tietoja,³ vuoden 1901 alun osalta eksplisiittistä tietoa puheenjohtajan puuttumisesta voi pitää ajantasaisena tietona lukukauden alun tilanteesta. Sanomalehdissä julkaistujen kokousilmoitusten osalta voi toisaalta havaita, että yhdistys kokoontui jo verraten normaalisti kevätlukukauden 1901 aikana, kun taas vuodelta 1900 tietoja yhdistyksen toiminnasta ei ole löytynyt.⁴

Varapuheenjohtajat (vuodesta 1888). Yhdistyksen alkuvuosina varapuheenjohtajan tehtävä vaikuttaa rajoittuneen puheenjohtajan sijaisena toimimiseen. Tilapäisenä puheenjohtajan sijaisena mainitaan jo vuonna 1874 dosentti Frithiof Perander.⁵ Ensimmäisenä varapuheenjohtajan tehtävään eksplisiittisesti valittuna mainitaan Waldemar Ruin vuonna 1888.⁶ Ruinin rooli varapuheenjohtajana näyttää jääneen varsin muodolliseksi, sillä kovin monta mainintaa tehtävän hoidosta ei pöytäkirjoista löydy ennen vuotta 1896,⁷ jolloin hän pyysi vapautusta ja tilalle valittiin Edvard Westermarck.⁸ Vuoden 1915 jäsenluettelossa Grotenfeltin mainitaan toimineen varapuheenjohtajana vuodesta 1898 alkaen, mutta Grotenfelt on korjannut tämän itse vuodeksi 1904; korjauksen on tässä tulkittu tarkoittavan, että yhdistyksellä ei ollut varapuheenjohtajaa suurimman osan Ruinin puheenjohtajakaudesta, sillä Grotenfelt mainitaan kiistatta myös yhdistyksen hallussa olleissa pöytäkirjoissa varapuheenjohtajan nimikkeellä vuosina 1897–1899.⁹ Erilliselle varapuheenjohtajalle oli Ruinin puheenjohtajakaudella tuskin tarvetta, sillä nimellisesti väistynyt puheenjohtaja Thiodolf Rein osallistui aktiivisesti yhdistyksen kokouksiin puheenjohtaja Ruinin rinnalla. Ruinin varapuheenjohtajakauden Grotenfelt on korjannut jatkuneen vuodesta 1888 vuoteen 1901 saakka; korjauksen on tässä tulkittu tarkoittavan, että Ruin katsottiin edelleen yhdistyksen

³ Vrt. esim. sihteeri 1898–1899, varapuheenjohtajat 1906–1910.

⁴ Vrt. esim. *Hufvudstadsbladet*, *Päivälehti*, *Uusi Suometar* 22.2.1901, 22.3.1901, 19.4.1901, 26.4.1901.

⁵ SFY pöytäkirja 13.2.1874.

⁶ SFY pöytäkirja 2.3.1888.

⁷ SFY pöytäkirja 23.10.1896; vrt. 13.2.1891, 20.3.1891, 18.11.1892.

⁸ Westermarck mainitaan eksplisiittisesti varapuheenjohtajana vain syksyn 1896 aikana (SFY pöytäkirjat 23.10.1896 ja 12.11.1896).

⁹ SFY pöytäkirjat 24.9.1897, 3.3.1899, 11.3.1899.

varsinaiseksi varapuheenjohtajaksi, jota Westermarck ja Grotenfelt vain sijaistivat.¹⁰

Yhdistyksellä ei vaikuta olleen myöhemminkään vakituista varapuheenjohtajaa ennen vuoden 1915 sääntöjen voimaantuloa. Grotenfeltin puheenjohtajakauden alussa vuonna 1905 varapuheenjohtajana mainitaan dosentti Zachris Castrén. *Suomen yliopiston luettelon* mukaan Castrén olisi toiminut varapuheenjohtajana keuhkukautteen 1910 asti; tätä tietoa ei ole kuitenkaan tässä tulkittu luotettavaksi, sillä sekä vuoden 1915 jäsenluettelo että ajantasaisempi *Selonteko Keisarikunnan Aleksanterin-yliopiston opettajien toiminnasta* 1906–1910 eivät mainitse hänen toimineen varapuheenjohtajana enää vuoden 1905 jälkeen.

Sihteerit (vuodesta 1873). Ylioppilasyhdistyksen aikana pöytäkirjurin (ruots. protokollist) eli sihteerin tehtävän hoito oli alusta asti uskottu ylioppilaille, mikä johti suureen vaihtuvuuteen tehtävän hoidossa. Sihteerin tehtävä täytettiin yleensä lukukauden alkessa, mutta erilaisten esteiden takia tehtävää hoitivat usein sijaiset, joita on joskus pöytäkirjojen vähäisyyden takia vaikea erottaa varsinaisista tehtävän hoitajista. Kunkin lukukauden osalta varsinaiseksi sihteeriksi on kuitenkin tässä luettelossa merkitty se, joka on kyseisen lukukauden aikana pöytäkirjojen perusteella valittu tehtävään tai muuten ilmoitettu tehtävän varsinaiseksi haltijaksi. Sijaisiksi (vt.) on merkitty kaikki muutoin 1915 konekirjoitettuun luetteloon sihteeriksi merkityt. Vuosilta 1886–1887 pöytäkirjat puuttuvat, mutta kyseisten vuosien osalta on oletettu paikkansapitäväksi vuoden 1915 jäsenluettelon merkintä, että Arvi Grotenfelt on hoitanut sihteerin tehtävää tuolloin. Vuosilta 1906–1910 sihteerin tehtävien hoidosta on säilynyt pöytäkirjojen puutteellisen säilymisen takia vain hajanaisia tietoja, joten yksittäisten pöytäkirjojen kirjoittajat, joiden kohdalla ei ole mainintaa tehtävän täyttämistä, on merkitty sijaisiksi.

Hallituksen jäsenet ja varajäsenet (vuodesta 1915). Filosofiselle yhdistykselle asetettiin vuoden 1915 säännöissä hallitus johtokunnan nimellä. Vuoden 1915 säännöissä johtokuntaan kuuluivat puheenjohtaja, varapuheenjohtaja ja sihteeri sekä kaksi muuta jäsentä; vuodesta 1925 hallituksen muodostivat puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan lisäksi neljä muuta jäsentä ja kolme varajäsentä; hallitus valitsi sihteerin ja rahavartijan keskuudestaan. Varajäsenet

¹⁰ SFY jäsenluettelot 1873–1922, 1915 jäsenluettelo, lisäys Westermarckin kohdalla: ”toiminut tilap. kirjuri ja puheenjohtajana”.

muutettiin varsinaisiksi vuoden 1962 säännöissä, jolloin hallitukseen kuului seitsemän muuta jäsentä puheenjohtajan lisäksi; nyt myös varapuheenjohtaja ja julkaisujen toimittajat valittiin hallituksen keskuudesta ja enää puheenjohtaja erikseen vuosikokouksessa. Vuoden 1974 sääntömuutoksella hallituksen jäsenten lukumäärä kasvatettiin nykyiselleen kymmeneen jäseneen, jolloin myös puheenjohtaja valittiin hallituksen keskuudesta; sihteerin, rahainhoitajan ja julkaisujen toimittajien tehtävien osalta hallituksen jäsenyyden ehdosta luovuttiin. Erikseen valittujen, hallituksen kokoonpanoon kuuluneiden toimihenkilöiden (varapuheenjohtajat vuoteen 1962 ja puheenjohtajat vuoteen 1974 asti) nimiä ei ole tässä toistettu hallituksen jäsenten kohdalla kyseisten vuosien osalta. Hallituksen jäseniin ei ole tässä luettu myöskään hallituksen jäsenten ulkopuolelta otettuja sihteereitä tai rahastonhoitajia.

Rahastonhoitajat (vuodesta 1925). Filosofinen yhdistys päätti jo vuonna 1875 jäsenmaksun kantamisesta; ”yhdistyksen jäsenten veroittaminen ilmoitusten ja vahtimestarien kulujen suorittamiseksi” kuului alusta asti sihteerin tehtäviin.¹¹ Erillisestä rahavartijan tehtävästä määrättiin vasta vuoden 1925 säännöissä; kuitenkin pääsääntöisesti tehtävän hoito on ollut tämänkin jälkeen yhdistettynä sihteerin tehtävään. Vuosina 1962–2017 nimike oli rahainhoitaja. Luetteloon on tässä kohdassa merkitty vain ne henkilöt, jotka ovat hoitaneet kyseistä tehtävää sihteerin tehtävästä erillään, muussa tapauksessa tehtävä on ollut kulloisenkin sihteerin hoidossa.

Toiminnantarkastajat ja varatoiminnantarkastajat (vuodesta 1925). Yhdistyksen tilintarkastajista määrättiin ensimmäisen kerran yhdistyksen vuoden 1925 säännöissä. Tehtävänimike muuttui vuonna 2010 yhdistyslain muutoksen seurauksena toiminnantarkastajaksi.

Julkaisujen toimittajat ja toimituskunnat (vuodesta 1962). Yhdistyksen julkaisujen toimittajien valinnasta määrättiin ensimmäisen kerran vuoden 1962 säännöissä; tätä ennen julkaisujen toimitusvastuu oli jaettu tapauskohtaisesti. Aluksi yhdistyksen molempien julkaisujen yhteisinä toimittajina toimivat puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja täydennettynä kolmannella jäsenellä. *Ajatukselle* nimettiin vuonna 1966 oma toimittaja ja vuonna 1973 apulaistoimittaja, jonka nimikkeeksi vakiintui toimitussihteeri vuosiksi 1975–1982. Vuonna 1984 *Ajatuksen* toimittajan nimike muuttui päätoimittajaksi

¹¹ SFY pöytäkirjat 23.4.1875; vrt. esim. 7.4.1876, 5.5.1876, 20.4.1877.

ja toimitussihteerien toimittajiksi.¹² *Ajatukselle* asetettiin toimituskunta vuonna 1970 osana aikakauskirjan kansainvälisen profiilin nostamista.¹³ *Acta Philosophica Fennicalle* ei vielä tässä yhteydessä asetettu toimituskuntaa, vaan vasta vuoden 1972 vuosikokouksen jälkimainingeissa.¹⁴ Yhdistyksen vuosina 1974–1988 kustannusosakeyhtiö Gaudeamuksen kautta julkaisemalle *Filosofian kirjasto*-kirjasarjalle nimettiin toimituskunta jo vuonna 1974, mutta pysyvä toimittaja vasta vuonna 1978.¹⁵

Kunniajäsenet

Arvi Grotenfelt 1936; Eino Kaila 1952; Ilkka Niiniluoto 2023

Puheenjohtajat

Thiodolf Rein 1873–1900; *avoin* kl 1901; Waldemar Ruin sl 1901–1904; Arvi Grotenfelt 1905–1936; Eino Kaila 1936–1951; Oiva Ketonen 1952–1961; Georg Henrik von Wright 1962–1972; Lauri Routila 1973–1974; Ilkka Niiniluoto 1975–2015; Sami Pihlström 2016–2023

Varapuheenjohtajat

Waldemar Ruin 1888–1901; Edvard Westermarck vt. sl 1896; Arvi Grotenfelt vt. sl 1897 – 1899, 1904; *avoin* 1902–1903; Zachris Castrén 1905; *ei tietoa* 1906–1914; Kaarle Sanfrid Laurila 1915–1917; Gunnar Landtman 1917–1922; *ei tietoa* 1923; Rafael Karsten 1924–1927; *ei tietoa* 1928–1929; Eino Kaila 1930–1935; Yrjö Reenpää 1936–1943; Georg Henrik von Wright 1944–1948, 1953–1961; Erik Ahlman 1949–1952; Jaakko Hintikka 1962–1964, 1968–1969, 1971; Oiva Ketonen 1965, 1970; Erik Stenius 1966–1967; Lauri Routila 1972; Jaakko Blomberg 1973; Ilkka Niiniluoto 1974; Jussi Tenkku 1975; Juhani Pietarinen 1976–1979; Ingmar Pörn 1980–1996; Timo Airaksinen 1997–2015; Kristina Rolin 2016–2017; Miira Tuominen 2018–2020; Sara Heinämaa 2021–2023

¹² SFY hallituksen kokousten pöytäkirjat 13.3.1974, 27.3.1974, 15.8.1974, 29.1.1975; toimintakertomukset 1966, 1983.

¹³ SFY hallituksen kokouksen pöytäkirja 5.3.1970.

¹⁴ SFY hallituksen kokousten pöytäkirjat 5.3.1970, 14.3.1972.

¹⁵ SFY hallituksen kokousten pöytäkirjat 9.1.1974, 13.3.1974, 29.11.1978.

Sihteerit

Fredrik Lundenius 1873 – kl 1875; Axel Heikel vt. kl 1875; Karl Alarik Schulman sl 1875, sl 1876; Arthur Konrad Sumelius kl 1876; Karl Lindroos 1877–1878; Julius Anselm Bergh kl 1879, vt. kl 1880, kl 1881; Kosti Vehanen sl 1879 – kl 1880; Carl Gabriel Leinberg sl 1880, sl 1881; Hjalmar Basilier vt. kl 1881; Arvi Grotenfelt 1882–1883, 1885 – kl 1890; vt. sl 1890 – kl 1891; kl 1891; Carl Poppius vt. kl 1884; Karl Onni Gebhard Hannikainen kl 1884; Lars Hugo Sandelin sl 1884; *avoin* 1886–1887?; Edvard Westermarck vt. sl 1888; Georg Boldt vt. kl 1891; Zachris Castren sl 1890 – kl 1891; Kyösti Järvinen sl 1891, vt. kl 1893; A. D. Johansson 1892–1893; Elias Roos sl 1893 – kl 1895, sl 1896, 1898 – 1899; Johannes Hedengren vt. kl 1895, sl 1895 – kl 1896; K. A. Moring kl 1897; Oskari Mantere sl 1897; Antti Filemon Puukko 1898, 1903; Jaakko Puupponen kl 1899; *ei tietoa* sl 1899 – 1902, 1904–1905; J. Valmari, Armas Takala vt. kl 1906; Huvi Vuorinen kl 1906, kl 1907; Emerik Olsoni sl 1907; Villehard Wikman vt. kl 1908; Sakari Loimaranta vt. sl 1908; Eino Kaila sl 1908 – kl 1909; *ei tietoa* sl 1909; Ivar Lassy vt. kl 1910, sl 1910; Vilho Vuorela, Svante Dahlström vt. sl 1910; Ilo Jaatinen vt. sl 1910, 1911 – kl 1913; Viljo Mikkonen vt. sl 1912, sl 1913; Paavo Kaarna vt. kl 1913; Jussi Honkavaara 1914; Heikki Lehmusto 1915–1916; Kaarlo Rosenlöf 1917, lv 1920–1921; Juho Timonen 1918 – sl 1919; Kalle Sandelin sl 1919 – kl 1920; Arvo Niemi vt. kl 1920; Lennart Gulin vt. sl 1921 – kl 1922, 1922; Niilo Mäki, Aarne Partanen, Eino Rewell vt. kl 1922; Verner Johannes Aurola vt. kl 1923; Lauri Helén kl 1924; Alfred Salmela sl 1924; Jalmari Edvard Salomaa 1924–1927, 1930–1931; Lauri Grotenfelt vt. sl 1926 – kl 1927; *ei tietoa* 1928–1929; Niilo Mäki vt. 1931; Erik Ahlman 1932–1934; Kalle Sandelin (Sorainen) 1935 – sl 1938; Otso Aalto sl 1938; Ohto Oksala 1939–1952; Jaakko Railo 1953; Touko Voutilainen 1954–1958; Veli Valpola vt. 1956 – sl 1958, 1959; Jussi Tenkku 1960, vt. sl 1961, 1962–1963; Jaakko Hintikka vt. sl 1960, 1961; Reijo Wilenius 1964–1965; Tauno Nyberg 1966–1969; Ilkka Niiniluoto 1970–1973; Marja-Liisa Kakkuri-Ketonen (Kakkuri-Knuuttila) 1974; Esa Saarinen 1975–1977; Leila Taiminen (Haaparanta) 1978–1981; Petri Stenman 1982–1986; Ilpo Halonen 1987–1997; Risto Vilkkö 1998–2014; Päivi Seppälä 2015–2016; Eero Kaila 2017–2023

Rahastonhoitajat

Karl Robert Brotherus 1926; *ei tietoa* 1928–1929; Niilo Mäki 1931, 1934; Antero Rinne 1932–1933, 1936–1947; Oiva Ketonen 1948–1951; Veli Valpola 1952–1957, vt. sl 1958, vt. sl 1960, 1961; Jaakko Railo 1958; Jussi Tenkku 1964–1965; Esa Saarinen 1974; Petri Stenman 1981; Päivi Seppälä 2017–2023

Hallituksen jäsenet

Eino Arne Johannes Partanen, Jussi Honkavaara 1914–1917; Iisakki Laati 1918; Kaarle Rosenlöf 1918–1919, 1921; Eino Kaila 1919–1921, 1952–1958; Eino Sakari Seppälä 1920–1921; Kaarlo Sanfrid Laurila 1922; Kalle Sandelin (Sorainen) 1922, 1936–1938; Karl Robert Brotherus 1924–1927, 1930; Jalmari Edvard Salomaa 1924–1927, 1930–1935; Erik Karsten, Alfred Salmela 1924; Uno Holmberg 1925; Edwin Flinck (Linkomies) 1925–1926; Aarni Voipio 1926; Gunnar Landtman 1927, 1930–1936; Erik Ahlman 1927, 1931–1934, 1948; *ei tietoa* 1928–1929; Rafael Karsten 1930–1932; Yrjö Reenpää (Renqvist) 1932–1935, 1962–1969; Antero Rinne 1935–1947; Kai von Fieandt 1937–1947; Rolf Nevanlinna 1937–1961; Ohto Oksala 1939–1953, 1959–1969; Oiva Ketonen 1948–1951; Uno Saarnio 1949–1950; Georg Henrik von Wright 1951–1952; Jaakko Railo 1953; Touko Voutilainen 1954–1958; Veli Valpola 1954–1959, 1962–1963; Jaakko Hintikka 1959–1969, 1971–1972, sl 1974 – 1978; Jussi Tenkku 1960–1970, 1975; Gustaf Järnefelt 1962–1963; Oiva Ketonen 1962–1965, 1970–1971; Erik Stenius 1964–1971; Reijo Wilenius 1964–1973; Tauno Nyberg 1966–1969; Juha Manninen 1970–1971, kl 1974; Ilkka Niiniluoto 1970–2015; Marja-Liisa Kakkuri-Ketonen (Kakkuri-Knuuttila) 1972; Hannu Sivenius 1972–1973; Lauri Routila 1972,–1974; Matti Juntunen 1972–1974; Jaakko Blomberg, Jyrki Uusitalo 1973; Tuomas Tolonen 1973–1974; Raimo Tuomela kl 1974; Lars Hertzberg sl 1974; Jyrki Hilpelä 1974; Juhani Pietarinen 1974–1979, 1983–1993; Antti Hautamäki 1974, 1976–1993; Matti Sintonen 1974, 2006–2015; Unto Remes kl 1975; André Maury 1975–1977; Jan von Plato 1975–1982; Raili Kauppi sl 1975 – 1984; Ilkka Patoluoto 1975–1985; Esa Saarinen 1975–1995; Leila Taiminen (Haaparanta) 1978–1981; Lilli Alanen 1978–1989; Ingmar Pörn 1979–1998; Timo Airaksinen 1980–1995, 1997–2015; Petri Stenman 1982–1986; Thomas Wallgren 1986–1996; Ilpo Halonen 1987–1997; Heta Gylling (Häyry) 1989–2016; Sara Heinämaa 1990–1999, 2021–2023; Tere Vadén 1994; Juha Räikkä 1994–2006; Erna Oesch 1995–2001; S. Albert (Seppo) Kivinen 1996–2005; Sami Pihlström 1996–2023; Kristian

Klockars 1999–2013; Kristina Rolin 2000–2017; Jussi Kotkavirta 2002–2006; Jussi Haukioja 2007–2009; Mirja Hartimo 2007–2015; Valtteri Viljanen 2010–2013; Nora Hämäläinen 2014–2016; Hemmo Laiho 2014–2023; Päivi Seppälä 2015–2023; Miira Tuominen 2016–2020; Jani Hakkarainen, Jaakko Kuorikoski, Teemu Toppinen 2016–2023; Yrsa Neuman 2017–2019; Eero Kaila 2017–2023; Inkeri Koskinen 2018–2023; Fredrik Westerlund 2020–2023

Hallituksen varajäsenet

Veikko Kerkkonen, Gunnar Landtman 1924; Edwin Flinck (Linkomies) 1924, 1927, 1930–1931; Jussi Honkavaara 1925; Erik Karsten 1924; Erik Ahlman 1925–1926, 1930; Lauri Grotenfelt 1926; Martti Airila 1927; Aarni Voipio 1927, 1930–1934; *ei tietoa* 1928–1929; Niilo Mäki 1931, 1933–1935; Yrjö Renqvist (Reenpää) 1932; Antero Rinne 1932–1934; Kalle Sorainen (Sandelin) 1935, 1939–1947; Rolf Nevanlinna 1935–1936; Jalmari Edvard Salomaa 1936–1938; Kai von Fieandt 1936, 1948–1961; Max Söderman 1937–1938; Arvo Lehtovaara 1937–1940; Gustaf Järnefelt 1939–1961; Uuno Saarnio 1941–1947, 1951; Veli Valpola 1949–1950, 1952–1953, 1960–1961; Ohto Oksala 1954–1958; Jussi Tenkku 1959

Toiminnantarkastajat

Martti Airila 1925–1926; Jooseppi Niemelä 1925–1927, 1930–1942; Katri Sola 1927, 1930–1938; *ei tietoa* 1928–1929; Aina Lähteenoja 1939–1942, 1943–1947; Juho Metsikkö 1943–1947; Toivo Vahervuo 1948–1958; Onni Wiherheimo 1948–1973; Klaus Vartiovaara 1959–1986; Jussi Tenkku 1974, 1977–1990; Niilo Luukanen 1975–1976; Leila Haaparanta (Taiminen) 1987–2014; S. Albert (Seppo) Kivinen 1991–1995; Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttila 1996–2010; Tuomas Tahko 2015–2017; Paavo Pylkkänen 2016–2023

Varatoiminnantarkastajat

Aarni Voipio 1925; Eino Metsikkö 1925, 1927; Ohto Oksala 1927, 1930–1935; *ei tietoa* 1928–1929; Juho Metsikkö 1930–1942; Aina Lähteenoja 1936–1938; Georg Henrik von Wright 1939–1943; Max Söderman 1943–1945; Otso Aalto 1945–1946; Oiva Ketonen 1946–1947; Onni Wiherheimo 1947; Veli Valpola 1948; Klaus Vartiovaara 1948–1958; Raili Kauppi 1949–1975; Reino Antero Hirvonen 1959–1974; Seppo (S. Albert) Kivinen 1975–1990; Jussi Tenkku 1976; Tauno Nyberg 1977–1985; Ilkka Patoluoto 1986–1989; Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttila 1990–1995; Maija-Riitta Ollila 1991–2005; Gabriel

Sandu 1996–2010; Ilpo Halonen 2006–2014; Heikki J. Koskinen 2016; Pii Telakivi 2016–2023; Tomi Kokkonen 2017

Julkaisut

Julkaisujen toimittajat (1962–1969)

Georg Henrik von Wright 1962–1969; Jaakko Hintikka 1962–1965, 1967–1969; Oiva Ketonen 1964–1965, 1969; Reijo Wilenius 1966; Erik Stenius 1966–1968

Ajatus

Päätoimittaja

Reijo Wilenius 1966–1968; Juhani Pietarinen 1969, 1984–1990; Jaakko Blomberg 1970–1972; Juha Manninen 1973–1982; Ilkka Niiniluoto, Esa Saarinen 1983; Matti Sintonen 1991–1995; Heta Gylling (Häyry) 1996–2003; Sami Pihlström 2004–2010; Juha Räikkä 2011–2015; Arto Laitinen 2016–2020; Panu Raatikainen 2021–2023

Toimittajat

Tuomas Tolonen 1972–1976; Vesa Oittinen 1975–1982; Jan von Plato 1975–1979; Matti Sintonen 1980–1990; Lilli Alanen 1984–1987; Thomas Wallgren 1988–2000; Sami Pihlström 1996–2003; Mats Bergman 2001–2023; Hanne Appelqvist 2011–kl 2018; Inkeri Koskinen sl 2018 – 2023; Hemmo Laiho 2023

Toimituskunta

Jaakko Hintikka 1970–1979; Lauri Routila 1970–1987; Reijo Wilenius 1970–1995; Juhani Pietarinen 1970–1972, 1991–1995; Georg Henrik von Wright 1970–2003; Matti Juntunen 1972–1979; Raili Kauppi 1973–1995; Ilkka Niiniluoto, Krister Segerberg 1974–1979; Risto Hilpinen 1974–1987; Raimo Tuomela 1974–1988; Lars Hertzberg 1974–2015; Timo Airaksinen, Simo Knuuttila, Veikko Rantala 1980–1987; André Maury 1983–1995; Juha Manninen 1983–2006; Lilli Alanen, Antti Hautamäki 1988–2000; Leila Haaparanta (Taiminen), Heikki Kannisto, Seppo Sajama 1988–2015; Juha Räikkä 1996–2005; Matti Häyry, Eerik Lagerspetz, Matti Sintonen 1996–2023; Panu Raatikainen 2001–2020; Martina Reuter 2001–2023; Jussi Kotkavirta 2007–2015; Sami Pihlström 2012–2015; Tuomas Tahko 2016–2020;

Kristian Klockars, Olli Lagerspetz, Susanna Lindberg, Mikko Yrjönsuuri 2016–2023; Jouni-Matti Kuukkanen 2019–2023; Hanne Appelqvist, Pauline von Bonsdorff, Mirja Hartimo, Arto Laitinen 2021–2023

Acta Philosophica Fennica

Toimittaja

Jaakko Hintikka 1972–1979; Ilkka Niiniluoto 1980–2020; Leila Haaparanta 2021–2023

Toimituskunta

Lauri Routila 1972–1979; Risto Hilpinen 1972, 1988–2002; Georg Henrik von Wright 1972–2002; Juhani Pietarinen 1973–1987; Esa Saarinen 1980–1997; Ingmar Pörn 1980–2014; Veikko Rantala 1988–1997; Leila Haaparanta (Taiminen) 1998–2020; Simo Knuuttila 1988–2022; Timo Airaksinen 1988–2023; Gabriel Sandu 1998–2023; Olli Koistinen 2003–2023; Sara Heinämaa, Sami Pihlström 2016–2023; Martin Gustafsson, Antti Kauppinen, Caterina Marchionni, Ilkka Niiniluoto, Filipe Pereira da Silva, Kristina Rolin 2021–2023

Filosofian kirjasto (1974–1988)

Toimittaja

Ilkka Patoluoto 1978–1988

Toimituskunta

Juha Manninen, Jyrki Uusitalo va. kl 1974; Ilkka Patoluoto va. kl 1974, 1977; Matti Juntunen 1974–1976; Jussi Tenkku 1974–1982; Juhani Pietarinen 1974–1988; Ilkka Niiniluoto 1977–1988; Seppo (S. Albert) Kivinen 1983–1988

Liite 2. Esitelmät ja alustukset Suomen Filosofisen Yhdistyksen kokouksissa vuoteen 2023

Laatinut LARI AHOKAS

Luettelo jatkaa ja täydentää yhdistyksen julkaisussa *Ajatuksen laboratorio: Filosofisen yhdistyksen pöytäkirjat 1873–1925* (toim. Juha Manninen ja Ilkka Niiniluoto, Suomen Filosofinen Yhdistys, 1996) julkaistua esitelmäluetteloa nykypäivään asti.

Luetteloon on merkitty myös sanomalehti-ilmoitusten perusteella löydettävissä olevat tiedot esitelmistä ja alustuksista niissä yhdistyksen kokouksissa, joista tietoja ei ole säilynyt pöytäkirjoissa tai vuosikertomuksissa vuosien 1886–1909 ja 1928–1930 osalta. Esitelmien otsikot on ilmoitettu lehti-ilmoituksen kielen mukaan. Yhdistykseltä ei ole löytynyt lainkaan tietoja kokouksista vuosilta 1886 ja 1900.

Esitelmien tiedot on koottu yhdistyksen pöytäkirjoista ja toimintakertomuksista. Esitelmäitsijöiden oppiarvot ja ammattinimikkeet on ilmoitettu näiden lähteiden mukaisesti. Vuodesta 1990 alkaen esitelmäitsijöistä on lähteissä ilmoitettu säännöllisesti myös esitelmäitsijän affiliaatio, tätä edeltävältä ajalta vain satunnaisesti, poikkeuksena lähinnä ulkomaiset vierailijat. Tätä luetteloa varten puuttuvat affiliaatitiedot on selvitetty mm. Kansallisbiografian sekä eri virka-, yliopisto- ja koulumatrikkeleiden avulla. Muissa kuin yliopistollisissa viroissa toimineilta on ilmoitettu akateemisenä affiliaationa viimeisin yliopistollinen affiliaatio, yleensä viimeimmän tutkinnon suorituspaikka. Suomen Akatemiasta ja suomalaisista yliopistoista on luettelossa käytetty kulloinkin käytössä olleita vakiintuneita lyhenteitä, poikkeuksena Keisarillinen Aleksanterin-Yliopisto Suomessa (Helsingin yliopiston nimi vuoteen 1919), johon viitataan myös lyhenteellä HY.

- 4.11.1887 [ei tietoa]
 18.11.1887 [ei tietoa]
 --
 24.3.1899 "Lotzes lära om växelverkan / Lotzen oppi vuorovaikutuksesta".
 14.4.1899 "H. Taines kritiska metod / H. Tainen kriittinen metodi".
 28.4.1899 "Kunskapslärans grundförutsättningar / Tieto-opin perusedellytykset".
 27.10.1899 "Herbarts naturfilosofi".
 --
 22.2.1901 "Nietzschen eettilliset periaatteet".
 22.3.1901 "Determinismi ja indeterminismi".
 26.4.1901 [peruuntunut 19.4.1901] "Lombrosos teori om snille och vansinne / Lombroson oppi nerosta ja mielipuolisuudesta".
 15.11.1901 "Taiteen suhde siveellisyyteen".
 21.3.1902 [ei tietoa]
 18.4.1902 "Immanenttinen tieto-oppi".
 31.10.1902 "Haeckels monism".
 --
 3.4.1903 Tri Edward Westermarck (HY): "Moraalisen arvostelun subjektivinen luonne".
 --
 29.1.1904 "Missä määrin on materialismi oikeutettu? / I hvad mån är materialismen berättigad?".
 19.2.1904 Mag. Rafael Waldemar Erich (HY): "När äger individen afstå från sin rätt / Milloin yksilön on luovuttava oikeudestaan".
 4.3.1904 "Siveytlain yleispätevyydestä / Om sedelagens allmän-giltighet".
 18.3.1904 "Om Kants praktiska postulat".
 10.2.1905 Dr. Arvi Grotenfelt (HY): "Om nationalkaraktär".
 24.2.1905 Maist. Rafael Karsten (HY): "Uskonnon ja moraalien suhteesta / Förhållandet mellan religion och moral".
 10.3.1905 "Individualistisesta oikeuskäsityksestä / Om den individualistiska rättsuppfattningen".
 5.5.1905 Yo Johannes Valmari (HY): "Ostwaldin tietoteoriaa / Ostwalds kunskapsteori".
 6.10.1905 Yo Johannes Valmari (HY): "Referaatti Ostwaldin energetiikasta / Referat angående Ostwalds energetik".

-
- 27.4.1906 "A. Vannéruksen kirja: 'Ateism contra teism'; keskustelu suomenkielisestä filosofisesta oppisanastosta / Referat af A. Vanérus, 'Ateism contra teism'; diskussion angående den finskspråkiga filosofiska terminologin".
- 19.10.1906 Tri Gunnar Landtman (HY): "Kohtia E. Westermarckin teoksesta 'Siveellisten aatteiden alkuperä ja kehitys'".
- 2.11.1906 Maist. Rafael Karsten (HY): "Uskonnon alkuperästä / Angående Religionens ursprung".
- 19.11.1906 Tri Max Buch: "Lisiä mielenliikutusten sielutieteeseen / Till frågan om affekternas psykologi".
-
- 1.3.1907 Dr. Rolf Lagerborg (HY): "Viljan och dess skötsel / Tahdosta ja sen hoitamisesta".
-
- 29.11.1907 "Olika teorier angående färgförmimmelserna / Eri teorit väriaistimuksista (referaatti ja keskustelua)".
- 13.3.1908 [peruuntunut 21.2.1908] "Vapauden arvo".
-
- 24.4.1908 "Muisti fysiologisena ilmiönä".
-
- 21.10.1909 "Utvecklingsiden i Wundts filosofi / Kehityksen aate Wundtin filosofiassa".
-
- 11.2.1926 Tri Jalmari Edvard Salomaa (HY): "Tunteista".
- 6.5.1926 Tri Hermann Friedmann: "Die Welt der Formen".
- 18.10.1926 Prof. Arvi Grotenfelt (HY): "Hegelin valtioaate ja Snellmanin kansallisuusaate".
- 18.11.1926 Tri Rafael Karsten (HY): "Normatiivinen ja sosiologinen etiikka".
- 17.2.1927 Tri Erik Ahlman (HY): "Skeptisismistä".
- 7.4.1927 Tri Martti Airila (HY): "Kielen normatiivisuudesta".
- 18.10.1927 Prof. Arvi Grotenfelt (HY): "Parisissa pidetyssä kolmannessa kansainvälisessä psyykillisten tutkimusseurain kongressissa esillä olleita kysymyksiä".
- 1.12.1927 Tri Erik Ahlman (HY): "Psykoanalyysin uusimmista teorioista".
- 16.2.1928 Tri Jalmari Edvard Salomaa (HY): "Bertrand Russellin psykologiasta".
- 22.3.1928 Prof. Rafael Karsten (HY): "Uskonnosta ja moraalista".

- 19.4.1928 Maist. Niilo Mäki (TY): "Aivoloukkautumien psyykkillisistä seurausilmiöistä".
- 18.10.1928 Prof. Arvi Grotenfelt (HY): "Fiktio-ajatuksen saavuttamasta kannatuksesta nykyaikaisessa filosofisessa ajattelussa".
- 22.11.1928 Maist. Niilo Mäki (TY): "Huomioita Konnersreuthin stigmatisaatioilmiöstä".
- 21.3.1929 Yo Aarre Lauha (HY): "Rudolf Ottos religionsfilosofi".
- 24.10.1929 Tri Guyla Weöres de Budakeszi (HY): "Katsaus unkari-laiseen filosofiaan".
- 5.12.1929 Prof. Rafael Karsten (HY): "Intiaanikulttuurista Etelä-Amerikassa".
- 27.3.1930 Prof. Arvi Grotenfelt (HY): "Hans Drieschin filosofia".
- 18.10.1930 Prof. Arvi Grotenfelt (HY): "Yrjö Koskisen 'johtavat aatteet'".
- 12.2.1931 Prof. Eino Kaila (HY): "Muutamia huomautuksia persoonallisuudesta".
- 8.5.1931 Maist. Niilo Mäki (TY): "Tämänkeväisestä Hampurin psykologikongressista".
- 18.10.1931 Prof. Arvi Grotenfelt (HY): "Yritykset Hegelin filosofian eloonherättämiseksi".
- 19.11.1931 Prof. Hermann Friedmann: "Das Erbe Hegels in Morphologischen Idealismus: Zur Feier des Gedächtnisses Hegels".
- 7.4.1932 Prof. Rafael Karsten (HY): "Straffets ändamål".
- 19.10.1932 Tri Antero Rinne (HY): "Yhteisöllinen rationalismi ja irrationalismi".
- 11.11.1933 Maist. Uuno Saarnio (TY): "Nominalismi merkkiteorian valossa".
- 20.11.1933 Maist. Niilo Mäki (TY): "Vaikutelmia Yhdysvaltain teellisestä elämästä".
- 8.3.1934 Maist. Kai von Fieandt (HY): "Poliittiset joukkoliikkeet biologisen tunnepsykologian valmistuksessa".
- 12.4.1934 Prof. Arvi Grotenfelt (HY): "Eri mielipiteitä Schopenhauerin filosofisten aatteiden yhtenäisyydestä".
- 24.10.1934 Prof. Eino Kaila (HY): "Vierassieluisen probleema".
- 5.12.1934 Maist. Sven Krohn (HY): "Telepatia ja sen filosofinen kantavuus".
- 20.2.1935 Tri Martti Hagfors: "Henkinen työ ja kommunismi".
- 3.4.1935 Prof. Gunnar Ekman (HY): "Kehityksen käsite uusimpien tutkimusten valossa".

- 18.10.1935 Prof. Yrjö Reenpää (HY): "Eksaktisesta kokeesta aistin-fysiologisen kokeilun valossa".
- 13.11.1935 Tri Antero Rinne (HY): "Naturalismi, idealismi ja bif-rontalismi - maailmankatsomuskoe".
- 27.11.1935 Maist. Arvo Lehtovaara (HY): "Nykyaikaisesta kaksos-tutkimuksesta".
- 19.3.1936 Tri Leopold Silberstein (Paha): "T. G. Masarykin ja Eduard Benešin filosofisesta kehityksestä ja heidän val-tiollisen toimintansa johtavista aatteista".
- 26.3.1936 Tri Kalle Sandelin (HY): "Arvi Grotenfelt historianfilo-sofina".
- 6.5.1936 Maist. Max Söderman (HY): "Eräitä Bolzano-tutkimuksen probleemeja".
- 21.10.1936 Maist. Kai von Fieandt (HY): "Mielenmaltti ja kiihty-mys".
- 11.11.1936 Prof. Arvi Grotenfelt (HY): "Spenglerin historianfiloso-fia".
- 9.12.1936 Prof. Eino Kaila (HY): "Intelligenssin filosofinen prob-leema".
- 26.2.1937 Maist. Arvo Lehtovaara (HY): "Perinnöllisyys ja ympä-ristö psykologisessa tutkimuksessa".
- 16.3.1937 Prof. Einar Tegen (Lunds universitet): "Indeterminis-mistä nykyajan fysiikassa (Om indeterminismen i mo-dern fysik)".
- 14.5.1937 Hra Oiva Ketonen (HY): "Metalogiikka".
- 20.10.1937 Prof. Harry Federley (HY): "Rasspörmål i biologisk belysning".
- 17.11.1937 Prof. Rolf Nevanlinna (HY): "Fysikaalisen ajan käsite".
- 8.12.1937 Tri Rafael Koskimies (HY): "Kirjallisuudentutkimuksen periaatekysymyksistä".
- 22.2.1938 Prof. Eino Kaila (HY): "Äärettömän käsite logiikan va-lossa".
- 20.3.1938 Maist. Georg Henrik von Wright (HY): "Kunskapsteori-ens senaste utveckling".
- 18.5.1938 Maist. Paavo Siro (HY): "Suomenkielen logiikkaa".
- 26.10.1938 Tri Arvo Lehtovaara (HY): "Luonne ja ääni".
- 30.11.1938 Prof. Eino Kaila (HY): "Fysikaalisten teoriain logiikkaa".
- 22.2.1939 Maist. Georg Henrik von Wright (HY): "David Hume, ett tvåhundraårsminne".
- 22.3.1939 Tri Kalle Sorainen (HY): "Filosofia ja kasvatustoppi".
- 10.5.1939 Maist. Ohto Oksala (HY): "Vaisto, oppiminen, äly".

- 4.10.1939 Tri Gustaf Järnefelt (HY): "Nykyaikaisista kosmologioista".
- 23.10.1940 Tri Martti Kaila (HY): "Kulttuuri ja neuroosi".
- 20.11.1940 Tri Nils Fontell (HY): "Energian säilymisen periaate - 100-vuotismuisto".
- 19.2.1941 Prof. Eino Kaila (HY): "J. W. Snellmanin 'Persoonallisuus'-teoksesta".
- 12.3.1941 Tri Lars-Ivar Ringbom (ÅA): "Om uttryckets psykologi".
- 14.5.1941 Prof. Kurt Gottschaldt (Kaiser-Wilhelm-Institut für Anthropologie, menschliche Erblehre und Eugenik, Berlin): "Psykologisesta perinnöllisyystutkimuksesta" [sak-saksi].
- 11.12.1941 Maist. Niilo Mäki (JY): "Muutamia afasiakysymyksen probleemoja".
- 11.2.1942 Prof. Eino Kaila (HY): "Eräs todellisuuskäsitteemme perusongelma".
- 14.10.1942 Tri Georg Henrik von Wright (HY): "Georg Christoph Lichtenberg (1742-1799)".
- 22.4.1942 Prof. Erik Ahlman (JY): "Saamisen (=luvallisuuden) kategoria".
- 25.11.1942 Tri Eeva Jalavisto (HY): "Oman ruumiin havainto invarianssi-ilmiönä".
- 15.12.1942 Prof. Pontus Palmgren (HY): "Människoblivandet ur zoologisk synpunkt".
- 17.2.1943 Prof. Eino Kaila (HY): "Luontaisen maailmankäsityksemme rajoista nykyisen fysiikan valossa".
- 17.3.1943 Prof. Aarni Penttilä (JY): "Konstanteista ja variaabeleista".
- 4.5.1943 Maist. Hilppa Kinos (HY): "Äärettömän käsitteestä".
- 8.11.1943 Maist. Otso Aalto: "Näkemisen geometriaa".
- 23.11.1943 Tri Georg Henrik von Wright (HY): "Filosofian alkeiden opetus oppikoulussa".
- 26.2.1944 Tri Eino Kaila (HY): "Logiikka ja psykofysiikka".
- 22.11.1944 Tri Uno Saarnio (HY): "Arvo ja eetillisuus".
- 24.1.1945 Tri Sulo Toivonen (HY): "Biologisista kehitystekijöistä".
- 21.2.1945 Prof. Eino Kaila (HY): "Oivaltamisen ydinongelma".
- 14.3.1945 Tri Oiva Ketonen (HY): "Kreikkalainen matematiikka hengenhistoriallisena ilmiönä".
- 11.4.1945 Tri Erkki Laurila (HY): "Atomien todellisuus".

- 25.4.1945 Prof. Erik Ahlman (JY): "Koomillisuuden taju inhimillisenä erikoisominaisuutena".
- 28.11.1945 Maist. Niilo Mäki (JY): "Kielen psykopatologiaa".
- 16.1.1946 Prof. Paavo Suomalainen (HY): "Uusia tutkimustuloksia geeneistä ja niiden vaikutustavoista".
- 27.2.1946 Prof. Eino Kaila (HY): "Eräistä fenomenologisista paradokseista".
- 14.3.1946 Prof. Gustaf Järnefelt (HY): "Suhteellisuusteorian aksiomaattisista perusteista" (yhteiskokous Tähtitieteellinen Yhdistys Ursan kanssa).
- 3.4.1946 Prof. Gunnar Aspelin (Göteborgs universitet): "Några synpunkter på idéhistoriska forskning".
- 25.9.1946 Prof. Eino Kaila (HY): "Leibnizin syntymän 300-vuotismuisto".
- 23.10.1946 Tri Oiva Ketonen (HY): "Epäeuklidisen geometrian filosofisista perspektiiveistä".
- 20.11.1946 Prof. Arvo Lehtovaara (JY): "Henkilöistä saadut ensivaikutelmat".
- 4.12.1946 Tri Lars von Haartman (HY): "Ett kapitel ur den moderna instinktforskningen".
- 29.1.1947 Prof. Antti Sovijärvi (HY): "Puheäänien rytmikka".
- 19.2.1947 Prof. Eino Kaila (HY): "Vähäsen kausaliteetista".
- 26.3.1947 Prof. Aarni Penttilä (JY): "Kielitiede ja psykologia" (yhteiskokous Suomen Psykologisen Seuran kanssa).
- 30.4.1947 Maist. Niilo Mäki (JY): "Toisen käden preferenssi ja kielen synty: eräitä rinnakkaiskysymyksiä".
- 24.9.1947 Prof. Georg Henrik von Wright (HY): "Synpunkter på filosofins natur".
- 29.10.1947 Tri Uno Saarnio (HY): "Loogillisten paradoksien täydellinen ratkaisu".
- 25.11.1947 Tri Kai von Fieandt (HY): "Värinnäkemisen uusimmista teorioista".
- 26.1.1948 Maist. Veli Valpola (HY): "Logiikan luonnottomuuksista".
- 25.2.1948 Prof. Eino Kaila (HY): "Eräistä fenomenologian ongelmasta".
- 31.3.1948 Maist. Franz From (Københavns Universitet): "Om oplevelser af andres adfaerd" [ruotsiksi] (yhteiskokous Suomen Psykologisen Seuran kanssa).
- 29.9.1948 Prof. Eino Kaila (SA): "Uusia näköaloja elämänprobleemaan".

- 18.10.1948 Prof. Ingemar Hedenius (Uppsala universitet): "Om moraliska normer".
- 27.10.1948 Opetusneuvos Ohto Oksala (HY): "Työtehtävien energettinen hahmottuminen".
- 23.2.1949 Tri Oiva Ketonen (HY): "Tiedon apriorisista aineksista".
- 30.3.1949 Maist. Niilo Mäki (JY): "Kellotaulusta".
- 27.4.1949 Prof. Eino Kaila (SA): "Kausaliteetin havainnosta".
- 26.10.1949 Maist. Veli Valpola (HY): "Sanat ja merkitykset".
- 30.11.1949 Prof. Erik Ahlman (HY): "Pääkohtia Hans Kelsenin oikeusfilosofiasta".
- 15.2.1950 Prof. Eino Kaila (SA): "Heisenbergin epämääräisyysuhteiden uusi tulkinta" (yhteiskokous Suomen Fyysikkoseuran ja Suomen Matemaattisen Yhdistyksen kanssa).
- 29.3.1950 Prof. Pontus Palmgren (HY): "Fysiologinen aika".
- 26.4.1950 Tri Kai von Fieandt (HY): "Havainnon invarianssien määräytyminen".
- 27.9.1950 Tri Oiva Ketonen (HY): "Vaikutelmia Yhdysvaltain filosofiselta näyttämöltä".
- 25.10.1950 Tri Georg Henrik von Wright (University of Cambridge; HY): "Modaalinen logiikka".
- 29.11.1950 Maist. Veli Valpola (HY): "Bertrand Russellin logiikka".
- 14.2.1951 Prof. Eino Kaila (SA): "Kenttäteoreettisen luonnonfilosofian aiheita".
- 14.3.1951 Prof. Risto Tuomikoski (HY): "Näkökohtia luonnon valinnasta".
- 25.4.1951 Prof. Erik Ahlman (HY): "Filosofisen antropologian tehtävästä".
- 26.9.1951 Fil. yo Jaakko Hintikka (HY): "Eräistä loogisista normaalimuodoista".
- 24.10.1951 Prof. Arne Næss (Universitetet i Oslo): "Forekomstanalyse som metode i analytisk filosofi".
- 28.11.1951 Prof. Oiva Ketonen (HY): "Arvostelusta ja arvosanoista oppikoulussa".
- 30.1.1952 Maist. Veli Valpola (HY): "Syysuhteiden kielellisistä kuvista".
- 27.2.1952 Prof. Eino Kaila (SA): "Presenssi-ajasta".
- 19.3.1952 Prof. Antti Sovijärvi (HY): "Eräistä kielen syntyteoriasista".
- 24.9.1952 Prof. Georg Henrik von Wright (HY): "Ludwig Wittgensteinistä, tämän persoonallisuudesta ja elämänvai-

- heista, erityisesti 'Tractatus Logico-Philosophicus'
-teoksesta".
- 29.10.1952 Prof. Georg Henrik von Wright (HY): "Ludwig Wittgensteinin myöhemmästä filosofiasta Philosophische Untersuchungen -teoksen nojalla".
- 3.12.1952 Prof. Gustav Elfving (HY): "Kielen matemaattisen teorian peruskäsitteistä".
- 28.1.1953 Maist. Touko Voutilainen (HY): "Historian kausaliteettiprobleema".
- 25.2.1953 Prof. Oiva Ketonen (HY): "John Dewey".
- 18.3.1953 Prof. Eino Kaila (SA): "Gilbert Ryle'n behaviourismi".
- 29.4.1953 Prof. Urpo Harva (YKK): "Nikolai Berdjajevin filosofiasista".
- 7.5.1953 Prof. David Jacob van Lennep (Universiteit Utrecht): "Die Bedeutung der Phänomenologie lebloser Objekten in der praktisch-psychologischen Arbeit" (yhteiskokous Suomen Psykologisen Seuran kanssa).
- 30.9.1953 Prof. Sven Krohn (HY): "Subjektiiivisesta arvoteoriasta".
- 28.10.1953 Prof. Jørgen Jørgensen (Københavns Universitet): "Gives der refleksive relationer?".
- 25.11.1953 Prof. Eino Kaila (SA): "Struktuurit ja kvaliteetit".
- 27.1.1954 Prof. Niilo Johannes Toivonen (HY): "Makromolekyylit, eräs elämän edellytys".
- 24.2.1954 Prof. Oiva Ketonen (HY): "Arvokysymys tietokysymyksenä".
- 31.3.1954 Prof. Eino Kaila (SA): "Teorianmuodostuksesta".
- 28.4.1954 Prof. Paavo Ravila (HY): "Kielen historia kielifilosofisena ongelmana".
- 29.9.1954 Prof. Rolf Nevanlinna (SA): "Avaruuskäsityksen kehityksestä".
- 27.10.1954 Tri Jaakko Hintikka (HY): "Loogisen kielenfilosofian näköaloja".
- 24.11.1954 Prof. Eino Kaila (SA): "Psykofyysinen paradoksi ja eräs sen ratkaisu I".
- 1.12.1954 Prof. Eino Kaila (SA): "Psykofyysinen paradoksi ja eräs sen ratkaisu II".
- 21.2.1955 Prof. Oiva Ketonen (HY): "Arvokysymys tietokysymyksenä".
- 30.3.1955 Prof. Rolf Nevanlinna (SA): "Kuvauksen periaate eksaktissa tutkimuksessa".

- 27.4.1955 Prof. Konrad Marc-Wogau (Uppsala universitet): "Axel Hägerströms filosofi".
- 28.9.1955 VT Erik Allardt (HY, YKK): "Om sociologiska teoriers och förklaringars metod".
- 26.10.1955 Akateemikko Eino Kaila (SA): "Terminaalikausaliteetti I".
- 25.11.1955 Akateemikko Eino Kaila (SA): "Terminaalikausaliteetti II".
- 29.2.1956 FT Yrjö Ahmavaara (HY): "Tulkinnan ongelma kokeellisessa psykologiassa".
- 29.2.1956 Prof. Oiva Ketonen (HY): "Tieteellinen menetelmä".
- 28.3.1956 FT Pentti Aalto (HY): "Intialaisten kielitieteellisestä ajattelusta".
- 25.4.1956 Prof. Eino Kaila (SA): "Kuinka J. V. Snellman on ymmärrettävä".
- 26.9.1956 Maist. Raili Kauppi (HY): "Eräitä intensionaalisen logiikan probleemoja".
- 31.10.1956 Prof. Erik Stenius (ÅA): "Uppbyggnaden av Wittgensteins 'Tractatus'".
- 28.11.1956 Dos. Tarvo Oksala (HY): "Biologisen sopeutumisen mekanismi".
- 30.1.1957 Prof. Gunnar Soininen (HY): "Israel Hwasser - romantikko, lääkäri, luonnonfilosofi".
- 27.2.1957 Prof. Oiva Ketonen (HY): "Filosofian tutkimus Turun akatemian alkuaikoina".
- 27.3.1957 Prof. Yrjö Reenpää (HY): "Martin Heideggerin käsitys tieteistä ja metafysiikasta".
- 24.4.1957 Prof. Pontus Palmgren (HY): "Medfödda reaktioner på artkännetecken".
- 29.5.1957 Prof. Oiva Ketonen (HY): "Oppikoulukysymys ajankoh-
taisena kulttuuripoliittisena ongelmana".
- 25.9.1957 Dos. Jaakko Hintikka (HY): "Tiede ja arvokäsitteet".
- 30.10.1957 Prof. Georg Henrik von Wright (HY): "Logiikan paradokseista".
- 27.11.1957 Maist. Touko Voutilainen (HY): "Kasvatuksen tarkoitus filosofisena ongelmana".
- 29.1.1958 FT Jussi Tenkku (HY): "Tietoteoreettinen monismi ja dualismi".
- 26.2.1958 Prof. Oiva Ketonen (HY): "Filosofisen harrastuksen ongelma".

- 26.3.1958 FL Raili Kauppi (HY): "Identiteetin käsite Leibnizin logiikassa".
- 23.4.1958 Prof. Eino Kaila (SA): "Henki ja aine".
- 29.10.1958 Prof. Oiva Ketonen (HY), akateemikko Martti Haavio (SA): "Eino Kaila - tutkija ja taiteilija" (kokous akateemikko Eino Kailan muistolle).
- 26.11.1958 VTL Matti Luoma (HY): "Alfred Weber, sosiologi ja historianfilosofi".
- 25.2.1959 FT Veli Valpola (HY): "Loogisesta intuitiosta ja sen erilaisista arvioinneista".
- 25.3.1959 FM Arto Salomaa (TY): "Moniarvologiikan keskeisistä ongelmista".
- 29.4.1959 FM Pirkko Rommi (HY): "Kehityksen käsite historiatiiteessä".
- 30.9.1959 Prof. Jaakko Hintikka (HY): "Tietämisen ja uskomisen logiikasta".
- 25.11.1959 Prof. Paavo Siro (TY): "Kielellisen tapahtumisen lainalaisuudesta".
- 27.1.1960 Dos. Jussi Tenkku (HY): "Oikeuden käsite uuden ajan alussa".
- 24.2.1960 Prof. Oiva Ketonen (HY): "Jos - niin -lauseiden ongelma".
- 30.3.1960 Prof. Uuno Saarnio (HY): "Transfinitiittiset laskutavat".
- 27.4.1960 Prof. Oiva Ketonen (HY): "Antiikin atomiopin maailmankuva".
- 28.9.1960 Prof. Sten Lindroth (Uppsala universitet): "Galilei och den matematiska världsförklaringens genombrott".
- 26.10.1960 Prof. Jaakko Hintikka (HY): "Ajattelen, olen siis olemassa".
- 30.11.1960 Prof. Norman Malcolm (Cornell University): "George Edward Moore: Philosophy and Common Sense".
- 25.1.1961 VTK Tauno Nyberg (HY): "Ehdollisista normeista".
- 22.2.1961 Prof. Jaakko Suolahti (HY): "Julianus Luopion kulttuurifilosofia".
- 29.3.1961 Prof. Henry W. Johnstone (Pennsylvania State University & Trinity College Dublin): "Charles Peirce: Philosopher of Science and Common Sense".
- 26.4.1961 Prof. Oiva Ketonen (HY): "Hegelin idealismi ja Snellman".
- 28.9.1961 Prof. Otto Brusiin (TY): "Suomalaisen oikeusfilosofian aatehistoriaa 1600- ja 1700-luvuilta".

- 25.10.1961 Prof. Knut Erik Tranøy (Universitetet i Bergen): "Något om relation mellan moral och religion".
- 29.11.1961 Prof. Jaakko Hintikka (HY): "Eräitä kreikkalaisen ajan käsitteen piirteitä".
- 31.1.1962 Dos. Rolf Westman (ÅA): "Nyare forskningar om kyrenaikerna".
- 28.2.1962 Prof. Oiva Ketonen (HY): "Tutkimus ja yliopisto-opetus: Eräitä näkökohtia".
- 28.3.1962 Prof. Erkki Laurila (TKK): "Tekniikan tiedollinen perusta".
- 25.4.1962 Prof. Jaakko Hintikka (HY): "Miksi hyve oli kreikkalaisilla tietoa?".
- 26.9.1962 Prof. C. D. Broad (University of Cambridge): "Obligations, ultimate and derived".
- 31.10.1962 Dos. Jussi Tenkku (HY): "Luonnolliset ja luovuttamattomat ihmisoikeudet".
- 28.11.1962 Prof. Kalervo Vihtori Laurikainen (HY): "Suhteellisuusteorian kelloparadoksi".
- 30.1.1963 LKT Martti Siirala (HY): "Todellisuuden käsittäminen psykoanalyysissä".
- 20.2.1963 Akateemikko Georg Henrik von Wright (SA): "Edvard Westermarck och Filosofiska Föreningen".
- 27.3.1963 Prof. Kullervo Rainio (HY): "Eräistä deterministisen ja probabilistisen teorian piirteistä".
- 24.4.1963 Prof. Manfred Moritz (Lunds universitet): "David Hume's åsikt om frihet och nödvändighet".
- 25.9.1963 Prof. Jaakko Hintikka (HY): "Kerran meritaistelu, aina meritaistelu: Aristoteleen keskustelu tulevaisuutta koskevistä satunnaislauselmista".
- 30.10.1963 VTT Reijo Wilenius (HY): "Suarezista Marxiin: Huomioita yhteiskuntateorian kehityksestä".
- 27.11.1963 Prof. Jaakko Hintikka (HY): "Tieto on valtaa: Eräitä aatehistoriallisia näköaloja".
- 4.12.1963 Prof. Karl Schröter (Humboldt-Universität Berlin): "Die Beziehung der mathematischen Logik zur Philosophie und Mathematik".
- 29.1.1964 Akateemikko Rolf Nevanlinna (SA): "Mitä on matemaattinen strukturi?".
- 26.2.1964 Prof. Georg Henrik von Wright (SA): "Normit ja logiikka".

- 25.3.1964 Prof. Ohto Oksala (TKK): "Merkitsevyys - merkitys: tiedon behavioristista tarkastelua".
- 22.4.1964 Prof. Harald Ofstad (Stockholms universitet): "Om personlighetens betydning för handlingsriktighet".
- 1.10.1964 Prof. William Henry Walsh (University of Edinburgh): "Moral authority and moral choice".
- 28.10.1964 Prof. Oiva Ketonen (HY): "Yliopistohallinnon kehityksestä ja tehtävistä".
- 25.11.1964 FL Mårten Ringbom (HY): "Moraalisesti merkitsevät teot Aristoteleen mukaan".
- 27.1.1965 Prof. Erik Stenius (HY): "Om begreppen analytisk och syntetisk".
- 24.2.1965 Prof. Sven Krohn (TY): "Valinnan vapaus ja vastuu".
- 31.3.1965 Vt. Prof. Stig Kanger (ÅA): "Vad är en metafor".
- 28.4.1965 Prof. emer. Yrjö Reenpää (HY): "Husserlin fenomenologiasta havainto- ja tieto-opin valossa".
- 29.9.1965 Prof. Wolfgang Stegmüller (Ludwig-Maximilians-Universität München): "Kants Metaphysik der Erfahrung".
- 27.10.1965 Prof. Georg Henrik von Wright (SA): "Finaaliset ja kausaaliset selitykset psykologiassa".
- 24.11.1965 Prof. Jaakko Hintikka (HY): "Havainnon logiikasta".
- 26.1.1966 Dos. Holger Thesleff (HY): "Om Platons kompositionsteknik" (yhteiskokous Klassillis-filologisen yhdistyksen kanssa).
- 23.2.1966 Prof. Oiva Ketonen (HY): "Fenomenalistista Machin tieteenfilosofian perustana".
- 30.3.1966 VTT Reijo Wilenius (HY): "Uusia näkökohtia Marx-tutkimuksessa".
- 27.4.1966 Prof. Charles Baylis (Duke University): "Foundations for presentative theories of perception and sensation".
- 21.9.1966 Prof. Pentti Renvall (HY): "Historiallisen päättelytavan kokonaisvaltaisuudesta".
- 26.10.1966 Prof. Isaac Levi (Western Reserve University, Cleveland): "Epistemic Utilities".
- 30.11.1966 Prof. Jussi Tenkku (JY): "Yksityisten moraalisääntöjen luonne Kantin etiikassa".
- 25.1.1967 Dos. Raili Kauppi (HY): "Scientia generalis -idea Leibnizin ajattelussa".
- 22.2.1967 Prof. Kari Lagerspetz (TY): "Terminaalikausaliteetin näennäisongelma".

- 29.3.1967 FK Juhani Pietarinen (HY): "Informaation käsite tieteellisen selittämisen teoriassa".
- 26.4.1967 Prof. Kazimierz Opalek (Uniwersytet Jagielloński, Kraków): "Law as a Means of Social Control".
- 4.10.1967 Prof. Dagfinn Føllesdal (Universitetet i Oslo): "Fenomenologien – ett bindeledd mellom den analytiske filosofi og eksistentialismen".
- 25.10.1967 FL Lauri Routila (TY): "Logiikan ja ontologian suhteista Aristoteleella".
- 29.11.1967 Prof. emer. Yrjö Reenpää (HY): "Empiristisistä filosofisista mysteereistä ja ns. fenomenologisesta rakenteesta".
- 31.1.1968 Prof. Pekka Tarjanne (HY): "Muuttaako alkeishiikkafysiikka maailmankuvaamme?".
- 28.2.1968 Prof. Jaakko Hintikka (HY): "Tieteellisen filosofian menneisyys ja tulevaisuus filosofisen semantiikan kehityksen valossa".
- 27.3.1968 Prof. Olavi Erämetsä (TKK): "Ainetta koskevien lauseiden looginen luonne".
- 24.4.1968 Prof. Matti Bergström (HY): "Keskushermoston ongelmista".
- 25.9.1968 Dos. Johan Wrede (HY): "Om beskrivning och förklaring av litterära riktationer".
- 2.10.1968 Prof. James J. Gibson (Cornell University): "Perception Without Sensation".
- 30.10.1968 Prof. Kaarle Makkonen (HY): "Tuomioistuinratkaisun muotoutuminen".
- 29.11.1968 Prof. Erik Allardt (HY): "Sosiologisista selityksistä".
- 26.2.1969 Prof. Kai von Fieandt (HY): "Oppi ns. aistiattribuutiosta havaitsemisen psykologiassa".
- 26.3.1969 FT Eljas Siro (TY): "Sielullisen autonomisuudesta maailmion valossa".
- 31.3.1969 Dos. Lennart Åqvist (Uppsala universitet): "Act-utilitarianism and Deontic Logic".
- 25.4.1969 Prof. Konrad Marc-Wogau (Uppsala universitet): "Marx' lära om alienationen".
- 24.9.1969 Prof. Yrjö Ahmavaara (HY): "Kybernetiikan Turingin lause ja sen merkitys käyttäytymistieteen kannalta".
- 29.10.1969 FM Niilo Luukanen (HY): "Arvi Grotenfeltin historianfilosofia".
- 19.11.1969 Prof. Jaakko Hintikka (HY): "Leibniz, Plenitude, and Relations".

- 11.12.1969 Prof. Kalevi Wiik (TY): "Yleisen kielitieteen viimeaikaisista kehityksistä" (filosofian ja yleisen kielitieteen tutkijakollokvion yhteydessä).
- 12.12.1969 Prof. Erik Stenius (HY): "Syntaxen för symbolisk logik och för naturliga språk" (filosofian ja yleisen kielitieteen tutkijakollokvion yhteydessä).
- 28.1.1970 FK Martti Voutilainen: "Ajattelumme ja todellisuuden suhteesta".
- 25.2.1970 Dos. Kirsti Lagerspetz (ÅA): "Eräitä näkökohtia aggressiivisuudesta".
- 25.3.1970 Akateemikko Georg Henrik von Wright (SA): "Todenäköisyyslaskennan loogisista ja tieto-opillisista perusteista" (käyttäytymistieteiden kollokvion yhteydessä).
- 13.5.1970 Prof. Charles E. Osgood (University of Illinois Urbana-Champaign): "Where do sentences come from?".
- 30.9.1970 Prof. Aulis Aarnio (HY): "Oikeustieteen arvosidonnaisuus".
- 28.10.1970 Prof. Erik Stenius (HY): "Om Leibniz' system".
- 25.11.1970 VTL Jaakko Blomberg (HY): "Tietoisuuden teleologisuus Jamesin psykologiassa".
- 27.1.1971 Prof. Arto Salomaa (TY): "Automaattien teorian nykynäkymiä".
- 24.2.1971 FL Seppo Kivinen (HY): "Psykofyysisestä dualismista".
- 18.3.1971 Prof. Krister Segerberg (ÅA): "Något om kontrafaktiska satsers logik".
- 28.4.1971 Prof. Raimo Tuomela (HY): "Tiedon kasvun yleisistä piirteistä".
- 6.10.1971 Akateemikko Georg Henrik von Wright (SA): "Rudolf Carnapin muistosanat".
- 6.10.1971 Tutkijaprof. Jaakko Hintikka (SA): "Carnapin perintö loogisessa semantiikassa".
- 17.11.1971 Prof. John R. Searle (University of California, Berkeley): "Further Thoughts on Ought and Is".
- 24.11.1971 Prof. Niels Thulstrup (Københavns Universitet): "Introduction to Kierkegaard".
- 28.1.1972 LuK Seppo Miettinen (HY): "Gödelin jälkeisestä matematiikan filosofiasta".
- 23.2.1972 Tutkijaprof. Jaakko Hintikka (SA): "Todellisuuden esittäminen modernissa kuvataiteessa ja modernissa filosofiassa".

- 22.3.1972 FL Ilkka Niiniluoto (HY): "Teoreettisten käsitteiden roolista tieteessä".
- 26.4.1972 FL Matti Juntunen (TY): "Teoreettiset intressit ja käytäntö".
- 25.10.1972 FL Pertti Lindfors (HY): "Modernista marxilaisesta filosofiasta"; HuK Antti Hautamäki (HY): "Dialektisen ja formaalisen logiikan suhteesta".
- 29.11.1972 Dos. Lauri Routila (TY): "Hegelin logiikasta"; HuK Sirpa Rossi (TY): "Marxin Hegel-kritiikistä".
- 31.1.1973 Akateemikko Georg Henrik von Wright (SA): "Filosofian edellytykset ja tavoitteet Suomessa", dos. Lauri Routila (TY): "Filosofian edellytykset ja tavoitteet Suomessa" FL Matti Juntunen (TY), FL Ilkka Niiniluoto (HY), valtiot. yo Jyrki Uusitalo (HY), kommenttipuheenvuoro.
- 28.2.1973 Prof. Jussi Tenkku (HY): "J.W. Snellman eettisenä relativistina"; ass. Juha Manninen (HY): "Sivistys ja sen tehtävät Snellmanilla".
- 28.3.1973 FK Arto Siitonen (TY): "Tulkinta kielifilosofisena ongelmana"; VTK Ilkka Patoluoto (HY): "Wilhelm von Humboldt ja kartesiolainen kielitiede".
- 25.4.1973 FL Lauri Mehtonen (TY): "Wittgensteinin myöhäisfilosofiasta"; FL André Maury (HY): "Kielipelin käsite Wittgensteinin myöhäisfilosofiassa".
- 24.10.1973 Prof. Raili Kauppi (TaY): "Kantin kategorioista".
- 27.11.1973 FL Esa Itkonen (TY): "Katsaus kieliteorian nykytilaan"; tutkijaprof. Jaakko Hintikka (SA): "Katsaus kieliteorian nykytilaan".
- 30.1.1974 VTL Märten Ringbom (HY): "Erik Ahlmanin oikeudenmukaisuuskäsityksistä".
- 27.2.1974 VTT Juhani Pietarinen (TY): "Humen käsitys moraalisesta teosta".
- 27.3.1974 FL Pellervo Oksala (HY; JY): "Roman Ingaardenin taiteenfilosofiasta"; HuK Tuomas Tolonen (TY): "Kommenttipuheenvuoro".
- 24.4.1974 Dos. Hjalmar Wennerberg (Uppsala universitet; ÅA): "Berkeley's Philosophy of Language"; kand. N. I. Makeshin (Rossijskaja akademija nauk): "Tieteen maailmankatsomuksellisesta merkityksestä".
- 2.9.1974 Prof. Jindřich Zelený (Univerzita Karlova, Praha): "Changes in the Foundations of Present-day Science".

- 25.9.1974 Dos. Lauri Rauhala (TY): "Eräs hermeneuttisen tieteenfilosofian kehittely-yritys".
- 30.10.1974 Dos. Mauri Noro (HY): "Hegel ja Ranskan suuri vallankumous".
- 27.11.1974 FL Unto Remes (HY): "Galenos ja tieteellinen menetelmä myöhäisantiikissa".
- 15.1.1975 Vt. prof. Juha Manninen (OY): "Wilhelm Bolin ja Ludwig Feuerbach determinismistä ja vapaudesta".
- 26.2.1975 Prof. Krister Segerberg (ÅA): "En svårighet för utilitarismen".
- 13.3.1975 TL Simo Knuuttila (HY): "Aika ja modaliteetti varhaiskoulusta".
- 23.4.1975 FL Seppo (Albert) Kivinen (HY): "Ympyriäisiä näkymiä - eräitä havaintoteorian erityisongelmia".
- 10.9.1975 Prof. Norman Malcolm (Cornell University): "Moore and Wittgenstein on the Sense of 'I Know'".
- 24.9.1975 Tutkijaprof. Jaakko Hintikka (SA): "'Runsauden periaatte' Kantilla ja hänen edeltäjillään".
- 29.10.1975 Dos. Lauri Routila (TY): "Konjekturaalinen tiede - kardinaali Cusanuksen filosofisesta menetelmästä".
- 26.11.1975 VTK Paavo Löppönen (HY): "Tieteen tieteen filosofisista ongelmista".
- 28.1.1976 VTK Ilkka Patoluoto (HY): "W. von Humboldtin yhteiskuntafilosofian perusteista".
- 25.2.1976 Prof. Raimo Tuomela (HY): "Yhteiskuntatieteiden ja humanististen tieteiden metodologinen asema".
- 31.3.1976 Tutkijaprof. Aulis Aarnio (SA): "Juridisen ratkaisun ennustettavuudesta".
- 28.4.1976 VTK Jyrki Uusitalo (HY): "Poliittinen filosofia ja sen edellytykset Wilhelm Bolinin ongelmana".
- 29.9.1976 Prof. Merrill Provenance (Stanford): "Actions, Agents, and Evaluation".
- 27.10.1976 Prof. Oiva Ketonen (HY): "Analyyttinen psykoterapia: eräs tulkinta"; dos. Martti Siirala (HY), kommenttipuheenvuoro.
- 1.12.1976 Prof. Juhani Pietarinen (TY): "Humen skeptismin luonteesta"; prof. Jussi Tenkku (HY): "Humen uskonnonfilosofiasta".
- 26.1.1977 Dos. Lauri Routila (TY): "Filosofianhistoriallisuus ja totuudellisuuden ongelma".

- 23.2.1977 Prof. Matti Bergström (HY): "Psykyke ja hermostolliset makrotilat".
- 30.3.1977 FK Matti Sintonen (HY): "Synnynnäiset ideat kielestä".
- 27.4.1977 Apul.prof. Ilkka Niiniluoto (HY): "Tigerstedt, Kaila ja Lagerborg: tieteenfilosofian varhaiskylvöä Suomessa".
- 15.9.1977 Prof. Kazimierz Opalek (Uniwersytet Jagielloński, Kraków): "On the Concept of Positive Law".
- 12.10.1977 Prof. Harold Osborne: "Meaning and Greatness in Art".
- 30.11.1977 Prof. Risto Hilpinen (TY): "Charles Peircen filosofisesta logiikasta".
- 25.1.1978 Prof. Hannu Tapani Klami (TY): "Roomalaisten juristien oikeusfilosofiasta".
- 22.2.1978 Prof. emer. Oiva Ketonen (HY): "Inhimillisen kokemuksen tulkinta ja ymmärtäminen".
- 29.3.1978 Dos. Timo Airaksinen (TY): "Tietovaateiden oikeuttaminen".
- 3.5.1978 Prof. Ilmar Tammelo (Universität Salzburg): "Deontic Logic and Juridical Thinking".
- 27.9.1978 Tutkijaprof. Jaakko Hintikka (SA): "Uusi näkökulma Wittgensteinin myöhäisfilosofiaan"; vt. prof. André Maury (HY), dos. Lars Hertzberg (SA), kommenttipuheenvuorot.
- 25.10.1978 Prof. Juha Manninen (OY): "Hegeliläisyys Suomessa 1800-luvulla".
- 29.11.1978 Prof. Raimo Lehti (TKK): "Keplerin muuttuva kuva tiedehistoriassa".
- 31.1.1979 Dos. Simo Knuuttila (HY): "Totuus ja objektiivisuus humanistisissa tieteissä".
- 28.2.1979 Prof. Ingmar Pörn (HY): "Tecken och deras betydelse".
- 28.3.1979 Prof. Peter Aczel (University of Manchester): "The Structure of Frege's Foundational Language for Mathematics".
- 25.4.1979 FT Eero Tarasti (HY): "Musiikki ja maailmankuva: semioottinen näkökulma".
- 26.9.1979 VTK Ilkka Patoluoto (HY): "Normien syntyminen Thomas Hobbesin mukaan".
- 31.10.1979 VTL Tauno Nyberg (HY): "Mitä Kant tarkoitti 'velvollisuudesta tehdyllä teolla'?"
- 28.11.1979 Prof. Jon Ringen (Indiana University, South Bend): "Scientific Realism: Physicalism in Psychological Explanation".

- 30.1.1980 Akateemikko Georg Henrik von Wright (SA): "Hjalmar Eklund: uudenaikaisen logiikan ensimmäinen edustaja Suomessa".
- 27.2.1980 Apul.prof. Fred Karlsson (TY): "Miten tieto kasvaa kieli-tieteessä?".
- 26.3.1980 YTT Pertti Lindfors (JY): "Skientistisen marxilaisuuden maailmankuva".
- 23.4.1980 Prof. Isaac Levi (Columbia University, New York): "A Brief Sermon on Assessing Accident Risks in U.S. Commercial Nuclear Power Plants: Scientific Method and the Rasmussen Report".
- 24.9.1980 Prof. Peter Winch (King's College, London): "An Attitude Towards a Soul".
- 22.10.1980 Tutkijaprof. Aulis Aarnio (SA): "Oikeusdogmaattisten tulkintalauseiden totuudesta".
- 26.11.1980 Apul.prof. Tarmo Kunnas (HY): "Pahan käsite Nietz-schen moraalifilosofiassa".
- 28.1.1981 FT Bengt-Olof Qvarnström (TY): "Tolkningar av Qui-ne's tes om den språkliga betydelsens obestämddhet".
- 25.2.1981 Prof. Mats Furberg (Göteborgs universitet): "The Con-cept of Understanding".
- 25.3.1981 Prof. Dr. Rudolf Haller (Karl-Franzens-Universität Graz): "Theories and Fables".
- 30.9.1981 FL Jarkko Hautamäki (Kehitysvammaliitto), Akatee-mikko Oiva Ketonen (HY), apul.prof. Pekka Suvanto (HY), VTT Jukka Tarkka (EVA) ja dos. Kari Vepsäläinen (HY), keskustelijat: "Keskustelu sosiobiologiasta".
- 28.10.1981 Dos. Helge Ukkola (TaY): "Kuoleman ajatus Heidegge-rin ja Wittgensteinin filosofiassa".
- 25.11.1981 Dos. Esa Saarinen (HY): "Sartren eksistentialismi meta-filosofisessa katsannossa".
- 27.1.1982 Apul.prof. Hannu Nurmi (TY): "Voittaako paras - ää-nessysmenetelmien ongelmista".
- 24.2.1982 Prof. Sven Krohn (TY): "Universaaliongelman".
- 31.3.1982 FL Leila Taiminen (HY): "Gottlob Fregen tietoteoria".
- 28.4.1982 Prof. Jaakko Hintikka (Florida State University): "Trans-sendentaalitiedon paradoksi".
- 29.9.1982 Dos. Eljas Siro (HY): "Hermann Friedmann - unohtunut suomalainen filosofi?".
- 27.10.1982 Dos. S. Albert Kivinen (HY): "Analyyttisyys ja välttä-mättömyys".

- 24.11.1982 Prof. Dagfinn Føllesdal (Universitetet i Oslo; Stanford University): "Recombinant DNA-research, Genetic Manipulation, and Abortion: Some Ethical Issues".
- 26.1.1983 Dos. Peter Gärdenfors (Lunds universitet): "The Theory of Evolution and Modern Philosophy of Science".
- 23.2.1983 FT Lilli Alanen (SA): "Människa, medvetande och materia - tre grundbegrepp i Descartes' filosofi".
- 30.3.1983 Apul.prof. Veikko Pietilä (TaY): "Heijastusteoreettinen eksternalismi vastaan internalismi - erään suuren tietenteoreettisen polemiikin tarkastelua".
- 27.4.1983 FL Heikki Kannisto (HY): "Filosofisen antropologian mahdollisuudesta".
- 28.9.1983 Prof. Timo Airaksinen (HY): "Vapauden vartiointi".
- 26.10.1983 FT Seppo Sajama (TY): "Brentanon arvostelmateoriasta".
- 30.11.1983 PhD Marvin Belzer (Duke University): "Ideology, Utopia, and Deontic Logic".
- 29.2.1984 Prof. Johan Wrede (HY): "Taiteen arvo ja esteettinen kokemus".
- 28.3.1984 Apul.prof. Esa Itkonen (TY): "Miten Foucault kirjoittaa tieteen historiaa?".
- 25.4.1984 Prof. Jaakko Hintikka (Florida State University): "Tieteellisen keksimisen todellinen logiikka".
- 26.9.1984 TT Reijo Työrinoja (HY): "Uskonnolliset käsitteet kuvina".
- 31.10.1984 Dos. Veikko Rantala (HY; TY): "Intentionaaliset teot: totuuden käsitteestä tieteen- ja taiteenfilosofiassa".
- 28.11.1984 FT Jari Talja (TY): "Aktiologiikka".
- 27.2.1985 Prof. Ilkka Niiniluoto (HY): "Ajatuksen levottomuus: Eino Kailan syvähenkinen filosofia".
- 27.3.1985 Apul.prof. Lauri Rauhala (HY): "Psyykkisesti häiriintyneen maailmankuvan konstituution analyysi".
- 24.4.1985 Prof. Teuvo Kohonen (SA, TKK): "Informaation käsittely rinnakkaisissa verkoissa ja aivoissa sekä näiden järjestelmien ominaisuuksien heijastuminen tulosten 'logiikkaan'".
- 25.9.1985 Prof. Raimo Tuomela (HY): "Tieteellisestä maailmankäsityksestä".
- 30.10.1985 Dos. Matti Sintonen (HY): "Mitä oli positivismi?".
- 27.11.1985 Prof. Simo Knuuttila (HY): "Filosofia Ruotsin valtakunnassa 1600-luvulla".

- 26.2.1986 VTT, ministeri Pekka Kuusi (HY): "Ihmiskäsitys ja ihmiselämän jatkuvuus".
- 25.3.1986 Dos. Matti Luoma (TaY): "Karl Jaspers ja ihmisen ongelma".
- 21.5.1986 Prof. Jaakko Hintikka (Florida State University): "Tietokone vs. ihmisäly – missä ero tulee näkyviin?".
- 24.9.1986 Tri Joachim Schulte (Università degli Studi di Bologna): "Wittgenstein on Memory".
- 29.10.1986 FL Thomas Wallgren (HY): "Habermasin tietoteoriasta".
- 26.11.1986 TT Heikki Kirjavainen (HY): "Uskon ja tiedon kohteiden semantiikka keskiajalla".
- 28.1.1987 Dos. Risto Vuorinen (HY): "Toiminnan minäpsykologisen selittämisen ongelmia".
- 25.2.1987 Prof. Juhani Pietarinen (TY): "Ihmisen suhde luontoon – legitimointiongelma".
- 25.3.1987 Dr. Steven Lukes (Balliol College, Oxford): "Marxism and Morality".
- 30.9.1987 Dos. Helge Ukkola (TaY): "Søren Kierkegaardin eksistentiaalinen dialektiikka".
- 28.10.1987 Prof. Simo Knuuttila (HY): "Taiteen tehtävä platonismissa ja aristotelismissä".
- 25.11.1987 FT Carola Sandbacka (HY): "Om lycka och rätt handlande".
- 27.1.1988 Prof. Stig Stenholm (HY): "Tähtitaivas sisimmässämme – onko luonnontieteiden psykologia mahdollinen?".
- 24.2.1988 Dos. Matti Sintonen (HY): "Tieteellinen tutkimus ja esteettiset arvot".
- 30.3.1988 VTL Matti Häyry (HY): "Arvot ja niiden arviointi".
- 27.4.1988 Prof. Sven Krohn (TY): "Valentinus ja Herakleon – gnostinen näkijä ja gnostinen historian filosofi sekä filosofian ja aatehistorian ennakoitsija".
- 28.9.1988 Prof. Timo Airaksinen (HY): "Markiisi de Sade filosofiina".
- 26.10.1988 Dos. S. Albert Kivinen (HY): "Muotoa 'hauki on kala' olevien väitteiden analyysistä".
- 30.11.1988 FL, lehtori Lauri Mehtonen (TaY): "Käytännöstä ja teoriasta Feuerbachilla".
- 1.2.1989 VTL Arto Noro (HY), VTL Tuija Pulkkinen (HY), VTL Kimmo Sarje (HY) ja FL Thomas Wallgren (HY), alustajat: "Postmoderni".

- 22.2.1989 Prof. Juha Manninen (OY): "Onko humanistisella tutkimuksella tulevaisuutta?"
- 22.3.1989 Apul.prof. Esa Itkonen (TY): "'Universaalitieteen' mahdollisuudesta".
- 26.4.1989 Prof. Lars Hertzberg (ÅA): "Yhteisön tärkeys Wittgensteinin ajattelussa"; dos. Heikki Kannisto (HY): "Miksi Wittgenstein (lähes) vaikenen etiikasta?" (Ludwig Wittgensteinin syntymän 100-vuotispäivän juhlakokous, teemana "Yksilö ja yhteisö Wittgensteinin myöhäisfilosofiassa").
- 27.9.1989 Apul.prof. Juha Varto (TaY): "Heidegger ja salaisuus"; dos. Arto Haapala (HY): "Heidegger taidefilosofina" (Martin Heideggerin syntymän 100-vuotispäivän juhlakokous).
- 25.10.1989 VTL, FK Heta Häyry (HY): "Hyöty, vapaus, tasa-arvo – klassinen ja liberaali utilitarismi".
- 29.11.1989 TkT Eero Paloheimo (TKK): "Luonnon ja ihmisen suhteesta ja elämän arvosta teoksensa 'Maan tie' (1989) pohjalta".
- 28.2.1990 VTT Martti Kuokkanen (HY): "Huomioita Poznańin koulun idealisaatio-opista".
- 28.3.1990 Dr. Guyla Klima (Magyar Tudományos Akadémia, Budapest): "I Owe You a Horse – A Medieval Problem of Intensionality".
- 25.4.1990 Prof. David Best (Birmingham Polytechnic): "Art and Life".
- 31.10.1990 Kansleri Olavi Granö (TY): "Maantieteen muovautuminen tieteenalana".
- 28.11.1990 Prof. James H. Fetzer (University of Minnesota, Duluth): "Minds and Machines".
- 30.1.1991 VTT Tapio Puolimatka (HY): "Spinoza ja tiedon etiikka".
- 26.2.1991 Apul.prof. Eerik Lagerspetz (TY): "Demokratian dilemma".
- 27.3.1991 Dos. Arto Siitonen (HY): "Sodankäynti, politiikka ja moraali Kantin Ikuiseen rauhaan -teoksen valossa".
- 24.4.1991 Prof. Lars Bergström (Stockholms Universitet): "Notes on the Value of Science".
- 25.9.1991 Prof. David Miller (University of Warwick, Coventry): "Hume : Bacon = Gödel : Hilbert".

- 30.10.1991 Prof. Pentti Malaska (TuKKK) : "Eettisestä argumentoinnista energiakeskustelussa ja luonnonmukaisesta teknologiasta".
- 20.11.1991 Apul.prof. Matti Sintonen (TaY): "Totuus, todentaminen ja kieli Carnapilla ja Reichenbachilla"; prof. Ilkka Niiniluoto (HY): "Reichenbach ja Kaila yksinkertaisuusongelmasta" (Rudolf Carnapin ja Hans Reichenbachin 100-vuotispäivien juhlakokous).
- 29.1.1992 Dos. Jorma Kalela (HY, TaY): "Aristoteelinen retoriikka ja historian tutkimus".
- 26.2.1992 Dos. Aarne Ranta (HY): "Teksti ja konteksti".
- 25.3.1992 Prof. Frederick Stoutland (St. Olaf College, Northfield, Minnesota): "Against Folk Psychology".
- 29.4.1992 Prof. Rosaria Egidi (Università degli Studi di Roma "La Sapienza"): "Rationality and Relativism in Wittgenstein's Late Philosophy".
- 30.9.1992 VTK Mikko Salmela (HY): "Erik Ahlmanin arvofilosofia"; prof. Ilkka Niiniluoto (HY): "Erik Ahlmanin tekniikan filosofia" (Erik Ahlmanin 100-vuotispäivän juhlakokous).
- 28.10.1992 PhD Riku Juti (HY): "Valistuksen ihmisjärki".
- 25.11.1992 Prof. Jaakko Hintikka (Boston University): "Mitä on totuus?".
- 27.1.1993 Akateemikko Oiva Ketonen (SA): "Elämäkatsomus eli voiko elämän viisautta opettaa"; ylitarkastaja Pekka Elo (Opetushallitus), professori Heikki Räisänen (HY) ja pääjohtaja Jermu Laine (Tullihallitus), puheenvuoron pitäjät (Oiva Ketonen 80 vuotta).
- 24.2.1993 Dos. Gabriel Sandu (HY): "Formaali logiikka ja sen rajat".
- 31.3.1993 FT Olli Koistinen (TY): "Spinozan modaalikäsitteet".
- 28.4.1993 Dos. S. Albert Kivinen (HY): "Sven Krohnin arvoteoriat"; prof. emer. Sven Krohn (TY), kommenttipuheenvuoro (Sven Krohn 90 vuotta).
- 27.10.1993 FL Erna Oesch (TaY): "Tulkinnan koherenssista epävarmuuden logiikkaan - logiikan roolista hermeneutiikassa"; FL Tuomo Aho (HY): "Onko työttömyys olemassa?" (Veikko Rantala ja S. Albert Kivinen 60 vuotta).
- 24.11.1993 FT Paavo Pylkkänen (HY): "Suljetaanko karteesinen teatteri? Dennett ja tietoisuuden monivedosmalli".

- 26.1.1994 Prof. Simo Knuuttila (HY): "Duns Scotuksen modaali-
nen metafysiikka".
- 23.2.1994 Prof. Juha Manninen (OY): "Otto Neurath, yksityiskie-
len mahdottomuus ja kuvakielen mahdollisuus".
- 30.3.1994 Dos. Juha Sihvola (HY): "Mihin Aristoteles tarvitsi to-
distavaa tiedettä?".
- 27.4.1994 PhD Pauli Pylkkö (HY): "Onko nykyinen tiede todella
onto-teo-logista Heideggerin mielessä?".
- 28.9.1994 FT Juha Räikkä (TY): "Onko 'koherenssimenetelmälle'
vaihtoehtoa moraalisisessa oikeuttamisessa?".
- 26.10.1994 VTT Maija-Riitta Ollila (HY): "Kolmas etiikassa".
- 30.11.1994 Dos. Martti Kuokkanen (HY): "Nyrkkeily ja väkivalta";
dos. Heikki Kannisto (HY), kommenttipuheenvuoro.
- 25.1.1995 Dos. Petri Mäenpää (HY): "Empirismin renessanssi lo-
giikassa: tekeekö tietojenkäsittelyn muuttuminen tie-
teeksi logiikasta aposteriorista?".
- 22.2.1995 FT Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttila (HKKK): "Mitä yh-
teiskuntatieteilijä oppii Aristoteleelta?".
- 29.3.1995 Dos. Jan von Plato (HY): "Eurooppalaisen tieteilijän
muotokuva, 1900–1933".
- 26.4.1995 FT Mikko Yrjönsuuri (JoY): "William Occam ja John
Locke tietoisuuden rakenteesta".
- 27.9.1995 FT Markus Lammenranta (HY): "Hyvetietoteoria".
- 25.10.1995 FT Ilkka Kiesseppä (HY): "Popperin tieteenfilosofiasta";
vs. prof. Matti Häyry (HY): "Popperin yhteiskuntafilo-
sofiasta" (Sir Karl Popperin muistokokous).
- 29.11.1995 VTM Hannu Sivenius (HY): "Heideggerin estetiikan
kriitikistä ja 'Taideteoksen alkuperästä'".
- 24.1.1996 VTL Kimmo Sarje (HY): "Modernista postmoderniin –
Sigurd Frosterus filosofisena kirjailijana".
- 28.2.1996 Prof. Ilkka Niiniluoto (HY): "Filosofisen Yhdistyksen
pöytäkirjat 1873–1925".
- 27.3.1996 Dos. Lilli Alanen (HY) ja FT Mikko Yrjönsuuri (HY):
"Descartesin intuition ja päättelyn käsitteistä" (René
Descartesin syntymästä 400 vuotta).
- 24.4.1996 FT Bernt Österman (HY): "Vad är generell värdeteori?".
- 25.9.1996 FT Timo Kaitaro (HY): "Ovatko valistusfilosofit Locken
vai Descartesin perillisiä?".
- 30.10.1996 FT Jussi Kotkavirta (JY): "Hegel ihmisen hyvinvoinnista
ja onnellisuudesta".

- 27.11.1996 FT Pekka Himanen (HY): "Sokraattinen filosofia – Miten filosofiakäsitys on muuttunut 2500 vuodessa?"
- 29.1.1997 FT Sami Pihlström (HY): "Järjen itseuri: Kant, transsendentaalifilosofia ja pragmatismi".
- 26.2.1997 Akateemikko Erik Allardt (HY): "Yhteiskuntatieteemme filosofiset juuret".
- 26.3.1997 FT Leena Vilkka (HY): "Eläinten tietoisuus ja oikeudet".
- 23.4.1997 Prof. Lennart Nordenfelt (Linköpings Universitet): "Om lyckans natur".
- 1.10.1997 Dos. Sara Heinämaa (HY): "Pinnan liikettä: Luce Irigarayn ajatus naisellisesta tyylistä".
- 29.10.1997 VTT Tuija Pulkkinen (HY): "Identiteetti ja ei-identiteetti: Michel Foucault'n ja Judith Butlerin politiikka".
- 19.11.1997 VTT Sirkku Hellsten (HY): "John Rawlsin hyvinvointiliberalismi: metodologista vai moraalista individualismia?"
- 28.1.1998 TT Terho Pursiainen (HY): "Isänmaallisuusteoria".
- 25.2.1998 Akateemikko Georg Henrik von Wright (HY/ SA): "Sielu, aivot ja käyttäytyminen".
- 25.3.1998 FD Kristian Klockars (HY): "Om tillståndet och utmaningar hos nutida samhällsfilosofi".
- 29.4.1998 FT Jukka Hankamäki (HY): "Georg H. Mead ja subjektiviteetin alkuperä".
- 30.9.1998 FT Jari Palomäki (TaY): "Leibnizin täydellisestä yksilön käsitteestä".
- 25.11.1998 Prof. Jaakko Hintikka (Boston University): "Vuosisattamme filosofian tilinpäätöstä".
- 27.1.1999 FD Lars Lundsten (HY): "Kommunikation som upplevelse – ontologiska tankar kring sociala akter".
- 24.2.1999 Prof. Simo Knuuttila (SA): "Augustinuksen käsitys luomisesta ja ajasta".
- 31.3.1999 VTT Mikko Salmela (HY): "Neljä näkökulmaa totalitarismin – suomalaisten filosofien poliittinen ajattelu toisen maailmansodan aikana".
- 28.4.1999 Prof. Ruth Chadwick (Lancaster University): "Genetic Therapy and Personal Identity".
- 29.9.1999 FT Kari Saastamoinen (HY): "Edustuksellinen järjestelmä ja filosofia".
- 27.10.1999 PhD Kristina Rolin (HY): "Tiedeyhteisön normit ja tiedollinen luotettavuus".

- 24.11.1999 FT Terhi Pursiainen (HY): "Kontekstin merkityksestä tekstin tulkinnassa: Esimerkkinä katkelma S. A. For-siukselta v. 1631".
- 26.1.2000 VTT Arto Tukiainen (HY): "Filosofia terapiana?"
- 23.2.2000 Prof. emer. Veikko Rantala (TaY): "Käsitteellisen tiedon emergenssistä".
- 29.3.2000 VTT Marjaana Kopperi (HY): "Ihmisoikeuksien kulttuurisidonnainen perustelu".
- 26.4.2000 Prof. Thomas Nickles (University of Nevada, Reno): "Popper, Kuhn, Feyerabend and the Decline of Method".
- 27.9.2000 VTT Olli Loukola (HY): "Metaforat ovat kohtalomme: 'Luottamus' Platonista tähän päivään".
- 25.10.2000 FT Panu Raatikainen (HY): "Mitä oli analyyttinen filosofia?"
- 29.11.2000 Prof. Pauline von Bonsdorff (HY): "Esteettinen tieto ja subjektiivisuus".
- 31.1.2001 Ylitarkastaja Pekka Elo (Opetushallitus), prof. Timo Airaksinen (HY) ja VTM Juha Eerolainen (Etu-Töölön lukio), keskustelijat: "Onko filosofia katsomusaine?" (keskustelutilaisuus).
- 28.2.2001 Prof. Gabriel Sandu (HY): "Mitä empiiriset tieteet opettavat meille kielestä?"
- 28.3.2001 FT Juha Himanka (HY): "Maan liikkumattomuuden todistus".
- 25.4.2001 FD Martina Reuter (HY): "Kysymyksiä kokemuksesta ja filosofian metodista Descartesin, Husserlin ja Merleau-Pontyn filosofiassa".
- 26.9.2001 FT Risto Vilkkö (HY): "Leibnizin universaalikieli- ja kalkyyliatteen vastaanotto 1900-luvulla".
- 31.10.2001 Dos. Olli Lagerspetz (ÅA): "Puhtaus ja lika".
- 28.11.2001 Prof. Ilkka Niiniluoto (HY): "Oiva Ketosen ura filosofi-na"; prof. Jan von Plato (HY): "Oiva Ketonen, todistus-teorian uranuurtaja"; dos. Sami Pihlström (HY): "Oiva Ketosen pragmatismivaikutteista"; prof. Seikko Eskola (TaY): "Oiva Ketonen korkeakoulupoliitikkona" (Symposiumi akateemikko Oiva Ketosen muistoksi).
- 30.1.2002 VTT Petri Ylikoski (HY): "Kausaliteetti ja selittäminen".
- 20.2.2002 Prof. Arto Haapala (HY): "Jokapäiväisyyden esteettinen ulottuvuus".
- 27.3.2002 FT Arto Repo (TY): "Leibniz ja idealismi".

- 24.4.2002 FT Ahti Pietarinen (HY): "Filosofinen logiikka ja informatiikan vallankumous".
- 18.9.2002 VTT Katri Kaalikoski (HY): "Metafysiikka oppaana moraaliin Iris Murdochin ajattelussa".
- 31.10.2002 Dos. Tuomo Aho, Dos. Mikko Yrjönsuuri (HY): "Mietiskelyjä ensimmäisestä filosofiasta ja siihen liittyvä aikalaiskeskustelu".
- 27.11.2002 Dos. Mikko Lahtinen (TaY): "Vain filosofista on täydelliseen väärämielisyyteen: Filosofin ja sofistin figuurit Platonin Valtiossa".
- 29.1.2003 TT Taneli Kukkonen (HY): "Mahdoton mahdollisena: Aristoteleen ajatuskokeiden tulkinnasta".
- 26.2.2003 Prof. Olli Koistinen (TY): "Tahdon heikkous ja agentti-kausaliiteetti".
- 26.3.2003 VTT Erkki Kilpinen (HY): "Pragmatismista ja sen yhteiskuntatieteellisestä merkityksestä".
- 23.4.2003 Dos. Tuija Takala (HY), dos. Veikko Launis (TY) ja VTT Pia Jallinoja (Kansanterveyslaitos), alustajat: "Genetiikan eettisiä kysymyksiä" (teemailta).
- 24.9.2003 Dos. Jussi Haukioja (TY): "Säännön seuraaminen ja merkitys: mikä olikaan kysymys?".
- 29.10.2003 FT Ilpo Halonen (HY): "Mahdolliset maailmat ja virtuaalitodellisuus".
- 26.11.2003 FD Petter Korkman (HY): "Järki ja moraali modernissa luonnonoikeusteoriassa".
- 21.1.2004 Prof. Jaakko Hintikka (Boston University): "Ludwig Wittgenstein: lainsuojaton filosofi?".
- 25.2.2004 Prof. Juha Sihvola (JY): "Kantin Ikuiseen rauhaan ja stoalainen perinne".
- 31.3.2004 FT Arto Laitinen (JY): "Ovatko 'vahvat arvostukset' välttämättömiä kokemuksen subjekteille? Charles Taylorin väitteen tarkastelua subjektiteorioiden näkökulmasta".
- 28.4.2004 FT Arto Laitinen (JY), suunnittelija Ville Aarnio (HY), amanuenssi Tuula Pietilä (HY), FM Antti Keskinen (TaY), FT Arto Repo (TY), alustajat: "Bolognan prosessi ja yliopistotutkintojen uudistus filosofia-oppiaineiden näkökulmasta".
- 24.11.2004 FT Johanna Oksala (HY): "Feministinen filosofia nykyisyyden ontologiana".

- 26.1.2005 FT Heikki J. Koskinen (HY): "Quine, looginen analyysi ja antologia".
- 23.2.2005 Prof. Jyrki Siukonen (KuvA): "Kuka kuuluu filosofian historiaan? Turun wolffilaisen professorin Johan Welinin (1705–1744) elämä ja työ".
- 30.3.2005 FT Mats Bergman (HY): "Kontext och kommunikativ latitud i C. S. Peirces teckenteori".
- 27.4.2005 FT Miira Tuominen (HY): "Induktion ongelman synnystä".
- 28.9.2005 FT Heikki Ikäheimo (JY): "Tunnustussuhteet, persoonuus ja kollektiivisuus".
- 26.10.2005 FT Susanna Lindberg (HY): "Metafysiikasta olemisen 'fysiikkaan': Hegelin 'elämä' ja Heideggerin 'fysis'".
- 23.11.2005 DPhil Oskari Kuusela (HY): "Wittgenstein ja olemuksen käsite".
- 25.1.2006 Prof. Jaakko Hintikka (Boston University): "Kukapa pelkäisi Thomas Bayesia? Epistemologiaa ilman todennäköisyyksiä".
- 22.2.2006 Prof. Sami Pihlström (TaY): "80 vuotta Ajatuksia. Poimintoja Yhdistyksen vuosikirjan historiasta".
- 29.3.2006 FT Valtteri Arstila (TY): "Havaintokokemuksen sisällön kolme muotoa".
- 26.4.2006 FT Marja Jalava (HY): "Rolf Lagerborgin kulttuuriradikalismi autonomian ajan Suomessa".
- 27.9.2006 Dos. Juliette Kennedy (HY): "Reflections on Kurt Gödel".
- 25.10.2006 Dos. S. Albert Kivinen (HY) ja FT Markku Keinänen (HY): "Deskriptiivinen vs. revisionaarinen metafysiikka".
- 22.11.2006 FT Jari Kauppinen (HY) ja FT Marika Enwald (TaY): "Derridan filosofinen merkitys - etiikka, politiikka ja kielifilosofia".
- 31.1.2007 FT Sami Paavola (HY): "Hajautettu kognitio ja trialogisuus kollektiivisen älykkyyden perustana".
- 28.2.2007 Prof. Friedrich Stadler (Universität Wien): "Paul Feyerabend and the Forgotten 'Third Vienna Circle'".
- 28.3.2007 VTT Juhana Lemetti (HY): "Kuvittelun muodoista ja mahdollisuuksista varhaismodernissa filosofiassa".
- 25.4.2007 FT Tarja Knuuttila (HY): "Tieteelliset mallit - esittäviä, välittäviä vai produktiivisia entiteettejä?".

- 26.9.2007 FT Markku Roinila (HY): "Leibnizin rationaalisen päätöksenteon mallit".
- 31.10.2007 PhD Mirja Hartimo (TaY): "Edmund Husserl ja matematiikan kehitys 1800-luvun lopulla".
- 23.11.2007 Dos. Markus Lammenranta (HY): "Tieto ja dialektiikka".
- 30.1.2008 FT Juho Ritola (TY): "Episteemisestä kehämäisyydestä".
- 20.2.2008 Akatemiaprof. Uskali Mäki (HY): "Tieteellinen realismi: peruskorjauksen tarpeessa?".
- 19.3.2008 Dos. Timo Honkela (TKK): "Merkitysten mittaaminen: haasteita merkityksen teorialle".
- 23.4.2008 VTT Laura Werner (HY): "'Aloilleen asettuminen' - rakkauden, valtion ja avioliiton kolmiyhteydestä saksalaisessa idealismissa".
- 24.9.2008 FT Joel Backström (ÅA): "Det är bara ljug alltsammans: Om ondska, samvete och självbedrägeri i moralen".
- 29.10.2008 FT Anssi Korhonen (HY; TY): "Logiikka kielenä ja logiikka kalkyylina - Van Heijenoortin erottelun tarkastelua".
- 19.11.2008 FT Valtteri Viljanen (TY): "Voiman käsite Spinozan metafysiikassa".
- 28.1.2009 PhD Hanne Appelqvist (HY): "Wittgenstein ja filosofisen tutkimuksen luonne".
- 25.2.2009 Prof. Martin Kusch (University of Cambridge; HY): "Rulers, Clocks, and Common Sense: Metrology as a Key to On Certainty".
- 25.3.2009 YTT Petteri Niemi (JY): "Maailman rationaalinen vaikutus".
- 29.4.2009 Dos. Panu Raatikainen (HY): "Filosofiset teoriat viitetaamisesta - mikä olikaan kysymys?".
- 30.9.2009 FT Jani Hakkarainen (TaY): "Humen skeptisismi ja realismi".
- 28.10.2009 Prof. Gereon Wolters (Universität Konstanz): "Führer and His Thinkers: Philosophy and Philosophers in the Third Reich".
- 25.11.2009 VTT Helena Siipi (TY): "Geeniruoka ja luonnollisuuden etiikka".
- 27.1.2010 YTT Olli-Pekka Moisio (JY): "Persoonaa ja moraalifilosofia tai pitäisikö puheella persoonan rajoista olla rajansa".

- 17.2.2010 Prof. Jan von Plato (HY): "Aristoteleen logiikka: uusi näkökulma vanhaan aiheeseen".
- 31.3.2010 FT Marke Ahonen (HY): "Mielen sairaudet antiikin filosofiassa".
- 28.4.2010 VTT Floora Ruokonen (HY): "Luottamus ja vastuullisuus".
- 29.9.2010 FT Jussi Backman (HY): "Heideggerin jälkimetafyysinen myöhäisajattelu: Olemisen ainutkertaisuus ja neliyhteys".
- 20.10.2010 FT Markus Pantsar (HY): "Mitä Gödelin epätäydellisyysteoreemoista voi päätellä filosofiassa?".
- 24.11.2010 FT Joonas Taipale (HY): "Symbioosi ja erillisuus: psykoanalyttiset teoriat fenomenologisen filosofian valossa".
- 26.1.2011 FT Raul Hakli (HY): "Ryhmäuskomusten luonteesta ja logiikasta".
- 16.2.2011 Kansleri, prof. Ilkka Niiniluoto (HY): "Eino Kaila metafysiikan kriitikkona".
- 30.3.2011 Dos. Aki Lehtinen (HY): "Welfaristinen sosiaalisen vallinnan teorian kritiikki".
- 27.4.2011 Kansleri, prof. Ilkka Niiniluoto (HY): "Von Wright todennäköisyydestä ja induktiosta".
- 28.9.2011 FT Antti Keskinen (TaY): "Quine, observaatiolauseet ja empatia".
- 26.10.2011 Dos. emer. S. Albert Kivinen (HY): "Steniuksen logiikan filosofiasta".
- 30.11.2011 FT Antti Kuusela (HY): "Georg Henrik von Wrightin mielen filosofia".
- 25.1.2012 YTT Jari Kaukua (JY): "Avicenna itsetietoisuudesta".
- 29.2.2012 Prof. emer. Stig Stenholm (Kungliga Tekniska Högskolan): "Fysiikka ja filosofia etsimässä totuutta".
- 28.3.2012 VTT Niko Noponen (HY): "Empiirinen 'mielenteorian' tutkimus ja aristoteelliset substanssit".
- 25.4.2012 FT Ilmari Jauhainen (HY): "Konstruktiot Hegelin logiikassa".
- 26.9.2012 FT Eero Salmenkivi (HY): "Sokrateen vakaumuksista".
- 24.10.2012 Prof. emer. Bengt Hansson (Lunds universitet): "The Primacy of Concept Formation for Scientific Development".
- 28.11.2012 Dos. Juhani Ihanus (HY): "Edvard Westermarck seksuaalisuuden tutkijana".

- 30.1.2013 Jan von Plato (HY), Sara Negri (HY), Michael von Boguslawski (HY), Sami Pihlström (HY), Ilkka Niiniluoto (HY), Matti Sintonen (HY), puhujat (Oiva Ketonen 100 vuotta -juhlasymposiumi).
- 26.2.2013 Prof. Mauri Ylä-Kotola (LY): "Hermann Friedmann – morfologinen idealismi ja kulttuurievoluutio".
- 27.3.2013 FT Lauri Järvilehto (Aalto; Filosofian Akatemia): "Kaksi intuitiota".
- 24.4.2013 FT Virpi Lehtinen (HY): "Sotilasruumiillisuus Luce Irigarayn filosofian näkökulmasta".
- 25.9.2013 Prof. Ilkka Niiniluoto ja dos. Risto Vilkkö (HY): "Thiodolf Reinin urasta ja ajattelusta" (Suomen Filosofinen Yhdistys 140 vuotta).
- 30.10.2013 FT Samuli Pöyhönen (HY): "Ilmiöiden jäljillä: Luokittelu ja käsitteenmuodostus ihmistieteissä".
- 27.11.2013 FT Timo Miettinen (HY): "Eurooppa filosofisena ideana – muutamia historiallisia hypoteeseja".
- 29.1.2014 FT Tuomas Tahko (HY): "Kohtuullinen naturalistinen metafysiikka".
- 26.2.2014 Dos. Riku Juti (HY): "Onko ensimmäinen filosofia tieteenä mahdollinen?".
- 26.3.2014 FT Henrik Rydenfelt (HY): "Etiikan mahdollisuudesta tieteenä".
- 23.4.2014 FT Hemmo Laiho (TY): "Kant ja aistimellisuuden arvonpalautus".
- 24.9.2014 Lehtori Pekka Lempiäinen (Helsingin normaalilyseo): "Ortega y Gassetin Unamuno-kritiikki"; TT, yliopettaja Vesa Nuorva (Centria-ammattikorkeakoulu): "Miguel de Unamunon teologis-filosofisesta ajattelusta".
- 29.10.2014 Dos. Arto Siitonen (HY): "Lauri Rauhalan filosofinen näkemys psykoterapiasta ja psykosomatiikasta".
- 25.11.2014 FT Malin Grahn-Wilder (HY): "Jakamattoman järjen muunnelmat – sukupuoli stoalaisessa metafysiikassa".
- 28.1.2015 VTT Teemu Toppinen (HY): "Ovatko moraaliset tosiasiat mahdollittoman outoja?".
- 25.2.2015 Prof. Risto Saarinen (HY): "Järki ja uskonnollinen hyväksyminen – teologien ja filosofien uusi huippuyksikkö".
- 25.3.2015 PhD José Filipe Pereira da Silva (HY): "On perceiving".

- 29.4.2015 VTT Annamari Vitikainen (Universitetet i Tromsø): "Liberalismin, liberaalin monikulttuurisuusteorian ja monikulttuurisuuspolitiikan suhteista".
- 30.9.2015 FT Hannu Eerikäinen (vapaa kulttuurintutkija, Berliini): "Mitä Heideggerin 'Mustien vihkojen' jälkeen?".
- 28.10.2015 FT Inkeri Koskinen (HY): "Voiko osallistava tutkimus olla objektiivista?".
- 25.11.2015 Prof. emer. Antti Hautamäki (JY): "Tietoteoreettinen relativismi – argumentteja puolesta ja vastaan".
- 27.1.2016 Dos. Vili Lähteenmäki (HY): "Tietoisuuden käsite ja varhaismoderni filosofia".
- 24.2.2016 Prof. (ma.) Jaakko Kuorikoski (HY): "Mekanistinen tieteenfilosofia ja evidenssin teoria".
- 30.3.2016 Prof. Tommi Lehtonen (VY): "Moniviehättyneisyys ja päätöksenteko".
- 27.4.2016 YTT Tero Vaaja (JY): "Wittgenstein, subjektiivinen kokemus ja ekspressivismi".
- 28.9.2016 Prof. Sami Pihlström (HY), alkusanat; prof. Leila Haaparanta (TaY): "Tiede, totuus, viisaus: Huomioita Ilkka Niiniluodon filosofiakäsityksestä"; prof. emer. Marja-Liisa Kakkuri-Knuttilla (Aalto): "Ilkka Niiniluoto tieteen popularisoijana", prof. emer. Ilkka Niiniluoto (HY), vastauspuheenvuoro (erikoiskuukausikokous prof. emer. Ilkka Niiniluodon 70-vuotissyntymäpäivän kunniaksi).
- 26.10.2016 YTT Saana Jukola (Universität Bielefeld): "Kuinka arvioida ravitsemustieteen objektiivisuutta – tapaus Sokeri ja terveys".
- 30.11.2016 Akatemiaprof. Uskali Mäki (HY): "Realismi, tiede, yhteiskunta: Hilary Putnamit ja me muut"; dos. Panu Raatikainen (TaY): "Putnam ja minä: mieli, merkitys ja totuus"; FT Anna-Mari Rusanen (HY): "Hilary Putnam: Mieli, keho ja maailma" (Erikoisteema: Putnamin kaiut Suomessa).
- 25.1.2017 Dos. Aku Visala (HY): "Neuronitko syypäitä? – Viimeaikaista keskustelua tahdonvapaudesta ja tieteestä".
- 15.2.2017 Prof. Risto Heiskala (TaY): "Pitäisikö yhteiskuntatieteet avata?".
- 29.3.2017 FT Jani Sinokki (TY): "Muutamia huomioita rasismien käsitteestä"; VTT Sari Roman-Lagerspetz (JY): "Rotuopien metafysiikka" (teema "Rasismi ja filosofia").

- 27.4.2017 Dos. Jouni-Matti Kuukkanen (OY): "Postnarrativismi ja historianfilosofian nykytila".
- 20.9.2017 Sara Heinämaa (SA; JY), Jarkko S. Tuusvuori (HY) ja Risto Volanen, puhujat: "Filosofia 100-vuotiaassa Suomessa" (SFY:n ja Filosofiaklubin yhteistapahtuma).
- 25.10.2017 Timo Honkela (HY), Anna-Mari Rusanen (HY), Otto Lappi (HY), Arto Laitinen (TaY), Hannu Toivonen (HY), Petri Ylikoski (HY), Michael Laakasuo (HY), Raul Hakli (HY) ja Samuli Reijula (HY), puhujat: "Tekoäly & filosofia" (SFY:n, Tieteen työpajan "Relevanssin monet kasvot" (kognitiotiede, HY) ja Intelligenza ry:n yhteistapahtuma).
- 29.11.2017 Ukri Pulliainen (FETO; Kallion lukio), Eero Salmenkivi (HY), Tuukka Tomperi (TaY), Tarna Kannisto (HY) ja Hanna-Mari Vanhanen (Helsingin kuvataidelukio), puhujat: "Yliopistosta lukioon ja lukiosta yliopistoon - mikä on filosofian opettamisen ja tutkimuksen suhde?" (SFY:n ja FETO ry:n yhteistapahtuma).
- 14.2.2018 Apul.prof. Maria Lasonen-Aarnio (HY): "Syvä normatiivinen epävarmuus".
- 21.3.2018 Sanna Tirkkonen (HY), Pekka Mäkelä (HY), Maj Paanala (JY), Ilmari Hirvonen (HY), puhujat; Kristina Rolin (HY) ja Milla Rantala (JY), puheenjohtajat: "#metoo - Filosofit äänessä" (keskustelutilaisuus).
- 11.4.2018 Tuomas Tahko (HY), Jaakko Kuorikoski (TaY) ja Syksy Räsänen (HY), puhujat; Jani Hakkarainen (TaY), järjestäjä; Inkeri Koskinen (HY), puheenjohtaja: "Onko metafysiikalla sanottavaa fysiikan jälkeen?" (keskustelutilaisuus).
- 26.9.2018 Juha Räikkä (TY), Eero Kaila (HY), Nina Ollila (HY) & Verna Virkkunen (HY), puhujat; Sami Pihlström (HY), puheenjohtaja: "Filosofian alan julkaisutoiminta" (keskustelutilaisuus).
- 7.11.2018 Julian Remes (Interbaas), Mio Lindman (ÅA), puhujat; Yrsa Neuman (HY), järjestäjä: "Filosofisk afton: Arbete" (keskustelutilaisuus).
- 28.2.2019 Prof. Veikko Launis (TY): "Ihmisarvo".
- 28.3.2019 Prof. Mikko Saikku (HY) ja dos. Elisa Aaltola (TY; TIAS), puhujat: "Ympäristöhistoriallinen teemailta" (SFY:n ja Suomen Oppihistoriallisen seuran yhteistapahtuma).

- 24.4.2019 Yliopistotutkija Jaana Parviainen (TAU), FT Jaakko Hirvelä (HY) ja VTT Säde Hormio (HY), puhujat: "Tiedeskeptisyys" (keskustelutilaisuus).
- 25.9.2019 Tutkijatohtori Johanna Ahola-Launonen (Aalto), kollegiumtutkija Valtteri Arstila (TY), yliopistotutkija Susanna Lindberg (HY) ja yliopistonlehtori Martina Reuter (JY), puhujat: "Filosofian tulevaisuus" (keskustelutilaisuus).
- 31.10.2019 Ella Kemppi (NFY), dos. Erika Ruonakoski (JY), dos. Jari Palomäki (TaY), puhujat; prof. emer. Leila Haaparanta (TaY) ja Kristina Rolin (HY), panelistit: "Hiljainen historia - naisfilosofit Suomessa" (SFY:n, NFY:n ja SOS:n yhteistapahtuma).
- 26.2.2020 Prof. Petri Ylikoski (HY): "Kuinka selittää instituutioita?".
- 28.10.2020 Prof. Risto Saarinen (HY), dos. Panu Pihkala (HY) ja tutkijatohtori Teea Kortetmäki (JY), puhujat: "Toivo ja toivottomuus" (keskustelutilaisuus).
- 25.11.2020 Prof. Pauliina Remes (Uppsala universitet): "Platon keskustelun suitsimisesta: jaettu tutkiskelu ja sen normit".
- 17.2.2021 Prof. Risto Hilpinen (University of Miami): "Intentionaalista produktiosta".
- 31.3.2021 PhD Pasi Valtonen (TAU): "Geneeristen väitteiden psykologia ja maalliset totuudentekijät".
- 28.4.2021 PhD Markus Eronen (Rijksuniversiteit Groningen) ja VTT Sanna Tirkkonen (JY; HY; Universitätsklinikum Heidelberg): "Filosofisia näkökulmia psykopatologiaan" (keskustelutilaisuus).
- 28.9.2021 Prof. Sari Kivistö (TAU) ja dos. Heikki J. Koskinen (SA): "Humanististen tieteiden filosofiaa" (keskustelutilaisuus).
- 27.10.2021 Dos. Tuomo Aho (HY): "Erisnimet vielä kerran".
- 17.11.2021 "Breaking the glass-ceiling: Gender in science and philosophy" (TINT:n, SFY:n ja NFY:n keskustelutilaisuus).
- 16.2.2022 Dos. Anssi Korhonen (HY) ja dos. Markku Keinänen (TAU), puhujat: "In memoriam S. Albert Kivinen".
- 30.3.2022 Irina Poleshchuk (HY), Alexey Rakhmanin (HY), Robin May Schott (Danish Institute for International Studies), Nicolas de Warren (Penn State University), Gabriel Sandu (HY), keskustelijat: "Transnational Communities in Times of War" (round table).

- 31.3.2022 Akateemikko Ilkka Niiniluoto (HY), prof. Marja Jalava (TAU), dos. Juhani Ihanus (HY), puhujat: "Suomalaisen psykologian ja filosofian historiaa" (SFY:n ja Suomen Oppihistoriallisen Seuran yhteistapahtuma).
- 27.4.2022 Dos. Mirja Hartimo (HY): "Husserl, Besinnung ja modernin matematiikan päämäärät ja episteemiset arvot".
- 28.9.2022 Dos. Elisa Aaltola (TY) ja yliopistonlehtori Simo Kyllönen (HY): "Lajikato" (keskustelutilaisuus).
- 14.2.2023 Prof. emer. Gabriel Sandu (HY): "Hintikka, Kripke and the beginnings of modal logic".
- 28.3.2023 Prof. emer. Veli-Matti Värri (TAU) ja prof. Katariina Holma (OY), alustajat: "Kasvatus ja parempi maailma – pragmatistisen filosofian näkökulmia" (keskustelutilaisuus).
- 25.4.2023 Tutkijatohtori Matias Slavov (SA, TAU): "Eternalismi ja monimaailmatulkinta".
- 19.9.2023 Prof. David Hildebrand (University of Colorado Denver): "Autonomy and Ethics in an Age of Algorithmic A.I.".

Suomen Filosofinen Yhdistys 1873–2023: 150 vuotta suomalaisen filosofian historiaa

Toimittajat: Sami Pihlström, Lari Ahokas & Ilkka Niiniluoto

Suomen Filosofisen Yhdistyksen perusti lokakuussa 1873 filosofian professorina ja sittemmin yliopiston rehtorina työskennellyt Thiodolf Rein. Aluksi ylioppilas-seminaarina ja vilkkaana keskustelufoorumina kokoontunut yhdistys vakiintui 1920-luvulta alkaen tieteelliseksi seuraksi, jolla on omat julkaisu-sarjansa, konferenssinsa ja muut akateemisen toiminnan muotonsa. Yhdistyksen puheenjohtajina on toiminut useita suomalaisen filosofian ja akateemisen elämän avainhahmoja, muiden muassa Eino Kaila, Oiva Ketonen, Georg Henrik von Wright ja Ilkka Niiniluoto.

Tämä Suomen Filosofisen Yhdistyksen 150-vuotisjuhlavuoden kunniaksi julkaistava teos sisältää uutta historiallista tutkimustietoa yhdistyksen ja siten suomalaisen filosofian vaiheista 1800-luvun lopulta nykyaikaan. Yhdistys näyttäytyy suomalaiseseen ja kansainväliseen filosofiseen elämään vaikuttavana monipuolisena toimijana, joka on historiansa kuluessa joutunut kohtaamaan myös sotavuosien, koulukuntakiistojen ja tiedepoliittisten vaikutuspyrkimysten paineita. Teoksen kirjoittajat ovat suomalaisen filosofian historian asiantuntijoita.

SAMI PIHLSTRÖM on uskonnonfilosofian professori Helsingin yliopistossa. Hän on toiminut Suomen Filosofisen Yhdistyksen puheenjohtajana vuosina 2016–2024.

LARI AHOKAS on historian väitöskirjatutkija Helsingin yliopistossa. Hän on toiminut Suomen Filosofisen Yhdistyksen arkistokoordinaattorina vuonna 2021.

ILKKA NIINILUOTO on tieteen akateemikko ja teoreettisen filosofian emeritusprofessori sekä Helsingin yliopiston entinen rehtori ja kansleri. Hän oli Suomen Filosofisen Yhdistyksen puheenjohtaja vuosina 1975–2016.

ISBN 978–952–7585–00–9

**Hansaprint Oy
Helsinki 2023**

